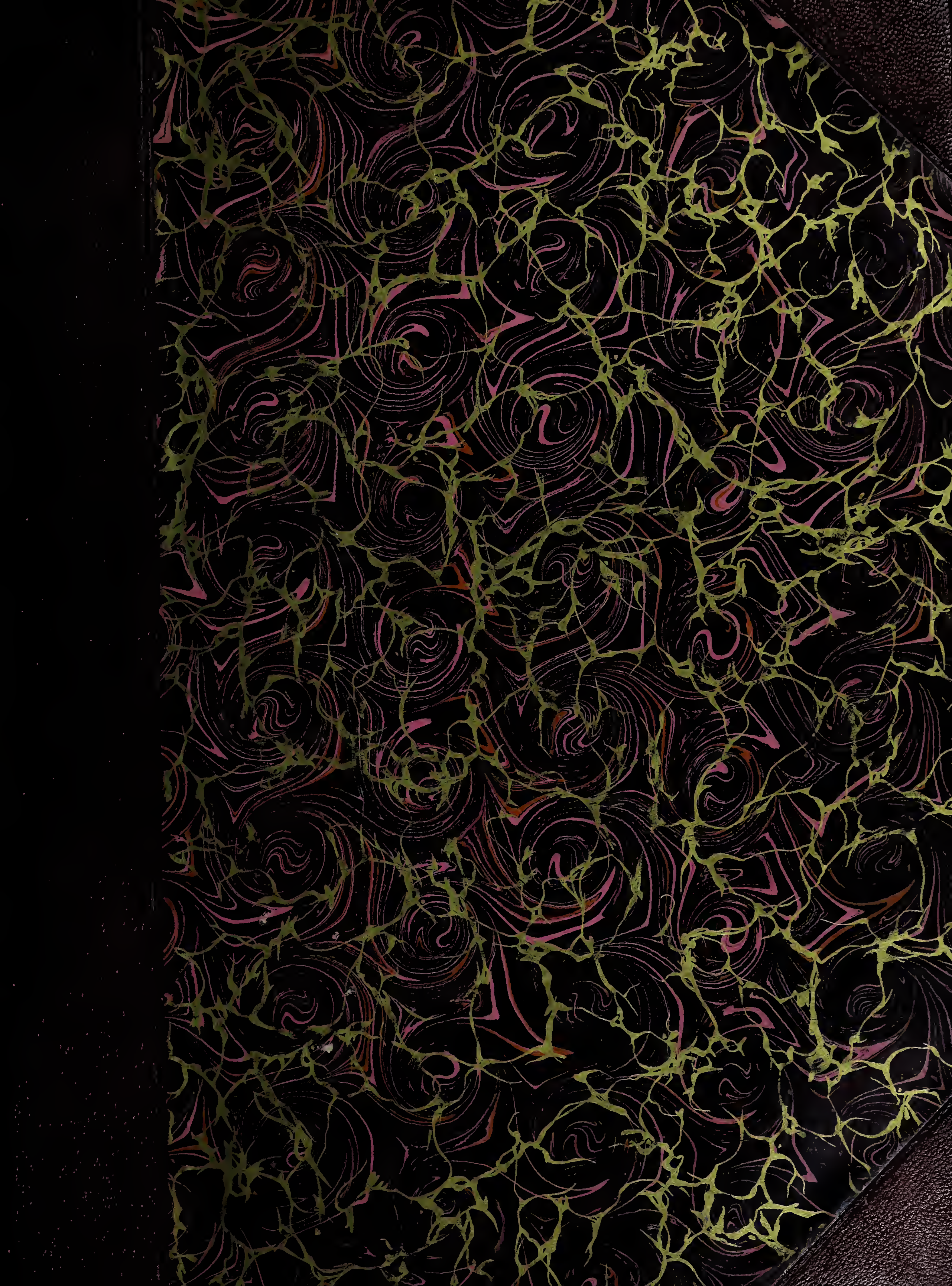

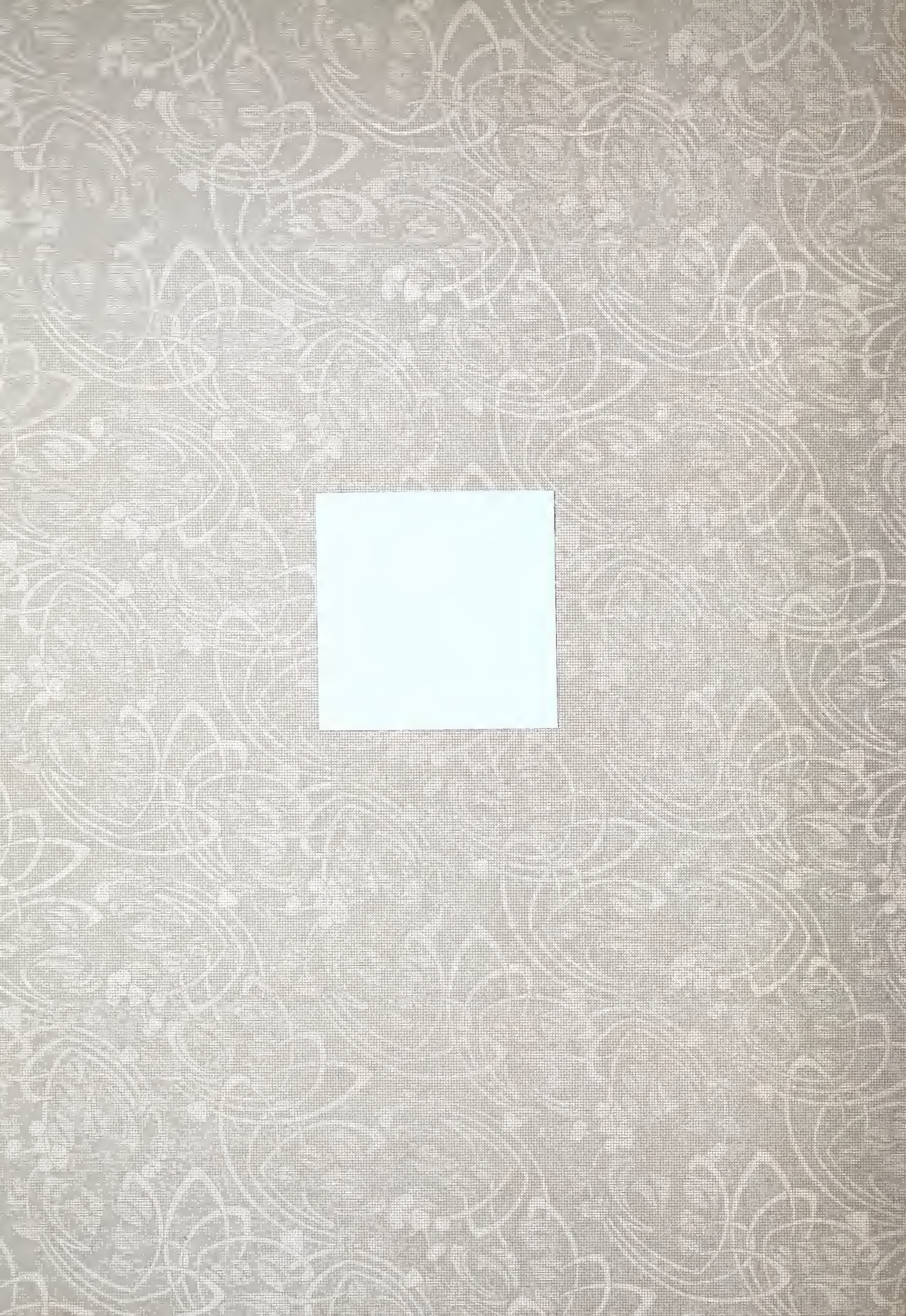

ARKITEKTUR

OCH

DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS

AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST.

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN.

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT.

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1901.

TEXTAFDELNINGEN.

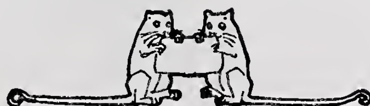

PLANSCHER.

1. Nybyggnaden n:r 3 och 5 Birger Jarlsgatan, Stockholm.
2. Villagatan n:r 11, Stockholm. Hallens fondvägg och plan af hall och matsal.
3. Villagatan n:r 11, Stockholm. Interiörer från direktör Carl Laurins matsal.
4. Alhamra, Puerta del Vino.
5. Barcelona, Casa Consistorial.
6. Riksbankens hus i Örebro. Fasad och genomskärning.
7. » » » Planer af bottenvåningen och öfre våningen.
8. Sofia-Moskéen i Konstantinopel. Exteriör och interiör.
9. » » Interiör, sedd från 2 dra våningens sidogalleri.
10. Villa Fåhræus vid Saltsjöbaden. Exteriörer.
11. Vestgöta nationshus i Upsala. Fasad. Vägg i öfre hallen.
12. » » » Planer af bottenvåningen och öfre våningen.
    Villa Fåhræus vid Saltsjöbaden. Planer af bottenvåningen och öfre våningen.
13. Några blad af arkitekten Hjalmar Löfströms resestudier.
14. Arbetarebostäder i Tjolöholms by.
15. Folkets hus vid Tjolöholm.
16. Landtbruksmötet i Gefle 1901. Takstolar öfver stora matsalen.
17. » » Takstol till maskinhallen.
18. Utställningen i Gefle 1901. Takstol till industrihallen.
19. Huset n:r 20 Skeppsbron, Stockholm. Fasad åt Skeppsbron.
20. Huset n:r 20 Skeppsbron, Stockholm. Fasad åt Brunnsgränd
21. » » » » » Detalj af midtelpartiet åt Skeppsbron.
22. » » » » » Detalj af portalpartiet åt Brunnsgränd.
23. » » » » » Fasaddetaljer.
24. » » » » » Invändiga detaljer.
25. » » » » » Planer af bottenvåningen och våningen 1 tr. upp.
26. Adolf Fredriks församlings nya folkskolehus. Fasad åt gården.
27. » » » » » Planer af våningen 1 tr. upp och vindsvåningen.
28. John Ericssons-monumentet i Stockholm.
29. Trolle-Ljungby i Skåne.
30. Malmö Museum. Hufvudfasad.
31. » » Sidofasad
32. » » Sektion.
33. » » Planer af bottenvåningen och öfre bottenvåningen.
34. » » Planer af våningarna 1 och 2 tr. upp.
35. Täflingsritning till byggnad för konstslöjdmuseum i Göteborg.
36. Täflingsritning till byggnad för slöjdföreningens skola i Göteborg.
37. D:o.
38. Täflingsritningar till byggnader för konstslöjdmuseum och slöjdafdelningens skola i Göteborg.
39. Nya Kungsportsbron i Göteborg.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ANMÄLAN.

På initiativ af Svenska Teknologföreningens Afdelning för Husbyggnadskonst har Teknisk Tidskrift fr. o. m. i år delvis utvidgat sitt program, i det att dess afdelning för byggnadskonst delats i två delar, af hvilken den ena omfattande arkitektur och dekorativ konst härmed får presentera sitt första nummer.

I sin förra gestalt innehöll tidskriftens afdelning för byggnadskonst afhandlingar från två olika fack, det ena berörande husbyggnadskonst, det andra väg- och vattenbyggnadskonst; två grenar af byggnadskonst, som visserligen kunna hafva många gemensamma intressen, men som dock i stort sedt äro af ganska skiljaktlig natur. Att skilja på dessa bägge afdelningar ansågs böra blifva till fördel för bägge, enär hvar och en af dem i så fall borde kunna fritt utveckla sig oberoende af den andra. Arkitekturen innefattar i sig så många olikartade vetenskaper och arkitekternas verksamhet är nu för tiden så pass mångskiftande och allmän, att de för sin del behöfva en publikation mera jämförlig med arkitekturtidskrifterna i öfriga länder. Därtill kommer nu, att området för arkitekternas verksamhet på senare tider utvidgats. Det allmänna intresse, som konstindustrien ådragit sig, har nämligen förmått många af vår konsts utöfvare att pröfva sina krafter på konstindustriella uppgifter och i tidskriften har redan tillförene influtit uppsatser afhandlande dessa konstgrenar. Tidskriften kommer hädanefter att i högre grad än den förut kunnat, följa denna konstindustriella rörelse och har till uttryck därför till titel valt: Arkitektur och dekorativ konst.

Ett annat önskemål från arkitekternas sida har länge varit att så mycket som möjligt kunna genom sin tidskrift träda i förbindelse med allmänheten. För att underlätta vinnandet af detta önskemål kommer denna afdelning af Teknisk Tidskrift hädanefter att häftas särskildt och att förses med eget omslag, som efter en mellan afdelningens arkitektmedlemmar anordnad täflan utförts af arkitekt G. A. Nilsson.

I utgifningssättet har emellertid ingenting förändrats; den nya afdelningen för arkitektur och dekorativ konst kommer sålunda att utkomma med 8 nummer om året, nämligen första lördagen i månaderna Januari, Februari, Mars och April samt September, Oktober, November och December.

I enlighet med det ofvan sagda vill tidskriftens afdelning för arkitektur och dekorativ konst söka vinnlägga sig om att ständigt i sina spalter införa artiklar, som beröra de arkitektoniska händelserna för dagen eller inom arkitekturens område fallande frågor af både konstruktiv och konstnärlig natur, i ord och bild beskrifva märkligare om- och nybyggnader här i landet, referera viktigare händelser, som omtalas i den utländska fackpressen, redogöra för arbetet inom de embetsverk inom landet, som hafva med byggnadsfrågor att skaffa, samt för öfrigt behandla alla frågor, som för arkitekturens och konstindustriens utveckling kunna vara af intresse.

Äfven till kännedomen om äldre tiders arkitekturminnen i Sverige vill denna afdelning af Teknisk Tidskrift fortfarande söka bidraga genom afbildningar och afhandlingar afsedda att samla material till vår arkitekturhistoria och att åtminstone i bild bevara, hvad vi icke på annat sätt förmå att rädda undan tidens vandalism.

Under rubriken »Ur skissboken» kommer att inflyta teckningar och studier, som svenska arkitekter utfört under resor i främmande land, och hoppas vi att från de nu och framdeles på utrikes ort vistande arkitekterna kunna i form af »Resebref» meddela, hvad de under omedelbart intryck af därstädes varande arkitektoniska skatter se och känna. Slutligen kommer tidskriften att redogöra för nyutkomna arkitektoniska arbeten.

När vi nu efter ofvan uppställda plan framträda för en större allmänhet än den rent fackintresserade, sker det under förhoppning att kunna fylla ett tomrum inom den svenska tidskriftslitteraturen. Egendomligt nog hafva vi bland denna mångsidiga litteratur hittills saknat en tidskrift för arkitektur och dekorativ konst motsvarande dem, som i mängd finnas i utlandet. Intresset för dithörande ämnen är dock i vårt land så stort och dagligen växande, att vi våga uttrycka det hopp, att allmänheten genom prenumeration skall stödja tidskriften, så att den kan troget fullfölja sitt mål att blifva en värdig svensk målsman för Arkitektur och Dekorativ konst.

Stockholm i Jan. 1901.

Redaktionen.

Stockholm, Central-Tr., 1901.

AFORISMER.

Arkitekturen är konsternas A och O.

Alla sköna konster hafva tagit på sin anpart en vacker del af vården om vår andliga helsa; arkitekturen går dock ännu längre: hon vårdar sig moderligen också om vår lekamliga välfärd.

Arkitekturen är icke en »bygglåda» med klotsar. Hon är en själfylld organism.

Arkitekturen är mäktig af såväl jämnmod som entusiasm med all värdighet icke allenast bibehållen, utan fastmer stegrad, framhärdar hon att träda upp i nejder, som tider och förhållanden förvandlat till ödemarker; och strålande liksom af förtjusning ståndar hon i de sång- och doftuppfyllda lunderna. Egyptens pyramider och villorna i de romerska bergen äro exempel som tala.

Arkitektur och bråte *kunna* förlikas; men arkitektur och yppig, ansad vegetation äro såsom brudgum och brud att skåda.

Arkitekturens område är att förlikna vid en helsoort för de andra konsterna, när de, hvilket esomoftast inträffar, behöfva stärka sig eller pånyttfödas.

Arkitekturen kan skrifva historia som ingen annan, och äfven hennes berättelser ur småfolkets lif äro oändligen lärorika. Mången stöter sig på hennes stundom tvärhuggna uttryckssätt, men ingen har beslagit henne med att »sticka under stolen» med hvad det vara må.

Månget arkitekturverk för en tynande tillvaro på grund af svag konception: men minst lika många komma aldrig till heders eller duka andligen under därför att de intvingats i en falsk ställning med hänsyn till omgifningarna.

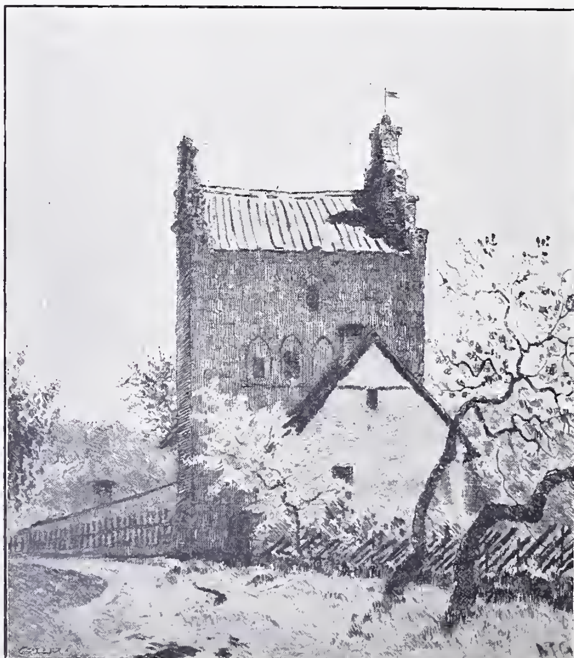

Rätta kännemärket på en god arkitektur är, att hon skall tåla vid att varda »synad i sömmarna».

Arkitekturen kan konsten att föra sig både i en konungs och en tjänares skepelse.

Vare det beträffande arkitekturens alster så, som det borde vara ute i den mänskliga sammanlefnaden: de uppväxande må man älska och aga, de gamla och brutna må man älska — och unna eller bereda fred och ro!

A. T. G.

ARKITEKTUREN PÅ PARISUTSTÄLLNINGEN.

»Den hvita staden», som Chicago-utställningen kallades, dök upp på nytt i Paris 1900.

Hvitheten låg som ett krit-täcke öfver hela raden byggnader vid Seine. En flik däraf skymtade redan midt i Paris, med hufvudentrén i hörnet af Place de la Concorde. Det bredde sig sedan öfver de nya konstpalatserna af sten vid Avenue Triomphale, böljade öfver Seine med Pont Alexandre och svepte, ständigt i samma monotona ton, fasaderna mot Invalid-dômen och Seines stränder hela långa vägen öfver Pont d'Jena, där det höljde med sin hvithet Champs de Mars och fältet upp mot Trocadero.

Det var som om utställningens architecte en chef stått på Eiffeltornet, minnet från 89, och med en hvit, ganska stor krita tecknat utställningens plan mot Paris blå grund. Sedan tycktes ingen af arkitekterna vågat bryta med en färg — endast Norges röda stuga lyste med förnöjelse. Och ändå må erkännas att denna samstämmiga färglöshet måste anses som ett relativt godt. Hade detta kaos af disharmoniska former, som bildade utställningen, bemålats i samma stil, hade effekten blifvit ännu mer svårsmält.

I självfva verket finnes för arkitekturen ingenting så motbjudande som dessa världsexpositioner. Hon degraderas därunder till en dekorativ kulisskonst, som obehagligt berör fackmannen och i högsta grad missriktar den redan förut svaga förmågan hos mängden att förstå byggnadskonst. Hvad hafva alla dessa uppsmetade gips-»palats», med arkitektur att göra? Inte mer än Aurora Königsmark med Carl XII. Arkitekturen står iskall mot allt detta pjoller. Hur begära att en konst, som i främsta rummet grundar sig på klimat och terräng, som bygger sig på konstruktioner och som bildar sina former i samklang med dem, skall hafva någonting gemensamt med denna marknad af gjutna gipsmodeller skockade bredvid hvarandra ifrån världens alla hörn? Världsexpositionerna hafva blifvit till braskande monument på arkitektoniskt narrspel, där ingen plats finnes för arkitekturens allvarliga konst. Ännu Parisutställningen 1889 hade i flere af sina byggnader kvar verklig byggnadskonst t. ex. i maskinhallen, som visade sin järnkonstruktion med väl afpassad och säregen uttrycksfull dekorering, i Eiffel-tornet etc. London vid den första världsexpositionen företedde klart, med engelsmännens sunda omdöme, det nya byggnadssätt, som tidens konstruktioner kräfde och höll sålunda arkitekturen i nivå med den öfriga utvecklingen. Först Chicago-utställningen ställde all sund bildning på hufvudet och började den genomgående vilda ridten med trolleri och gipspalats. Där hade amerikanarne lagt sig före att visa Europa att deras arkeologiska kunskap och förmåga att omsätta historiska stilar ej var mindre än de gamla folkens och så göto de en serie grekiska, romerska och italienska tempelskärmar och palats, som alldeles gömde den reela tiden och det nya folket. Man märkte tydligt på Chicago-utställningens ledande byggnader denna en nyss dubbad stamfaders benägenhet att dölja sitt ursprung bakom gamla traditionsmättade former och kvarlefvor, att undvika allt, som icke redan forna tider bäddat åt och vyssjat minnen omkring. En gammal teatralisk formstämning framkallades där — och något i den vägen, ehuru mindre bundet, gick igen i Paris. Man separerade här fullständigt konstruktion och form, lämnade arkitekturen och göt monumentalfasader och stenornament i gips. Om arkitekten — som i några enstaka fall var händelsen — haft förmåga att med ens bli skulptör, då han sålunda öfvergaf sin byggnadskonst, och att forma sin massa såsom en sådan, utan en tanke på järnstommen under lerfiguren, hade resultatet utan tvifvel blifvit konstnärligt. Man såg exempel härå i den lilla teatern för Loüe Fuller af Henri Sauvag, i le château d'Eau af Raulin, i delar af Binets Porte monumentale. Men som regel användes formelement från äldre arkitektur af utprägladt konstruktiv karaktär, man presenterade om igen alla genomlupna stilar och utställningens arkitektur formade, så stort sedt, direkt sin ler i »le vieux moule archeologique».

Porte Monumentale (arkitekt: Binet) bildade entrén till utställningen från Place de la Concorde. Den var djärf och äkta fransk till sin komposition, men olycklig i sin grundidé med kupolformen täckande en triangulär plan, hvarigenom de mest ledvridna och urholkade konturer bildades från vissa håll. Detaljbildningen däremot var präktig, frisk och ursprunglig, med en öfverflödande mäktig kompositionsförmåga. En vid första intrycket orientalisk ornamentik hade bildats genom omsättande i reliefformer af organismer, hvilka i sin naturform redan så godt som bilda ett ornament och hvilka genom sin oändliga omväxling och sina fantasi-eggande linier tydligen tilltalat arkitekten Mr Binet. Säkert hade han därvid också inspirerats af tysken Hæckels »Kunstformen der Natur».

Medan Porte Monumentale i självfva verket mer var att betrakta som en nödvändig utmynning af utställningen mot självfva Paris' centrum, gick den verkliga hufvudentrén från Champs Elysées mot Avenue Triomphale, där en effektfull och monumental ensemble mötte. Den bildades

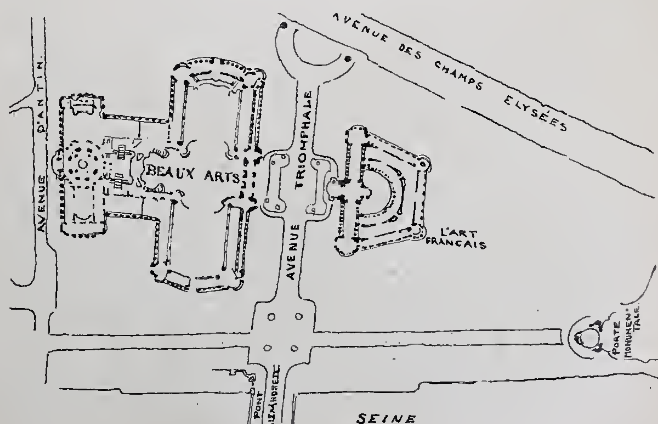

af de båda konstpalatserna å ömse sidor och midt emot hvarandra vid Avenuen, mynnande mot Pont Alexandre, med Invalid-dômen till fond. Då dessa tre byggnadsverk äro afseda att bestå och palatserna i sten, må de något utförligare omnämnas.

I disposition och helhetsverkan visa fransmännen här de vackraste sidorna af sin akademiska arkitektur-skola, den stort och klassiskt utvecklade planläggningen, de väldiga måtten, och makten i hvilande, vägda proportioner. Det är en storvulenhet i massfördelningen och en visshet i formföringen, som gifvet talar om, att parisaren har mycket kvar af romaren i blodet. Latinsk tradition och känsla bildar den röda tråden i denna formväfnad, i detalj så omöjlig för en german och som endast en fransman med sin medfödda, trygga samvetslöshet förstår att blåsa upp på ett sätt som gläder. Ty det är, trots allt, en glädje i dessa former. De höra liksom till Paris, där de kristalliseras af själfva luften.

Båda konstpalatsens hufvudfasader, uppförda af den brukliga hvita parisiska sandstenen, prydas af en tempelkolonad. Detaljeringen är mindre moderniseradt grekisk än den vanliga fransk-akademiska arkitekturen brukar vara, har mer af Louis XIV—Louis XVI och är mättad, isynnerhet å det mindre konstpalatset och å fasaden mot Avenue d'Antin, med uppslag från slottet i Versailles. En mängd absurditeter och smaklösa listansvällningar förekomma emellertid särskildt på stora Konstpalatset, något som dock måste förlåtas med hänsyn till den korta tid, å hvilken detta jättearbete utförts. Stora Konstpalatset (arkitekter: Girault, Louvet, Deglane, Thomas) hvars alla fasader äro af sten och som täcker en areal af 37,000 kv.-meter, d. v. s. en yta cirka 6 gånger så stor som Kongl. Operans plan i Stockholm, är nämligen uppfördt *på två år*.

Det yttre ger, trots frånvaron af enkelhet och förfining, en kraftig illusion om gedigen och pompös monumentalitet. Med den känslan träder man också in genom tempelportarne och väntar stämningen stegrad, drömmer om pelargångarne på Acropolis och Pantheons väldiga kupol — då man tvärt med foten i hallen obarmhärtigt slungas in i det nät af järnkonstruktioner, som är vår tid 1900 så alldeles särskildt eget. Men hvarför icke fortsätta fasaddrömmen, så vackert börjad? Hvarför, då man en gång begynt ett drama och lofvat i prologen antik form, icke genomföra den akt för akt och i sin epilog, som ljuder upp i taket, knyta hop effekten och ge åtminstone illusionens helhet?

Eller. Hvarför någonsin spela teater med en konst så verklig, så grundlig och så för all tid uttrycksmäktig som arkitekturen!

Pont Alexandre III (arkitekter: Résal et Alby) ger en fullständigare helhetsverkan vis à vis omklädnaden af järn med stenformer.

De stora stenpylonerna vid brons anfang, i imponerande mått och med rikt och säkert bildad formgifning från Louis XIV, ega en vägande mäktig valör och till denna sluter sig konsekvent den mängd af stenfigurer, guirlander, cartoucher och balustrar etc., hvilken täcker järnbågen. Denna springer elegant och i ett enda, mycket väl formadt spann, öfver Seinen.

Pont Alexandre är utan tvifvel den bäst genomförda inpassning af stenformer vid en järnbro, som gjorts. Ett betydande intelligensarbete har här nedlagts för att förvandla järn till sten och såmedels ge ögat en formgifning och en dimensions-valör, som det vants vid. 1800-talets illusionister kunna vara stolta öfver sin Pont Alexandre III. Det är vårt århundrade förbehållet att låta järn bli järn och låta järn bli vackert.

»Det lilla konstpalatset» (arkitekt: Girault) förtjusar genom sin för ett museum nya, öppna och klassisk glädje arrangerade planläggning. Det intryck man erhöll strax vid inträdet till den under öppen himmel liggande portik-gården, där statyer och springbrunnar i mosaik lyste, försatte en med ens till Villa Medici i Rom eller till ett atrium i Pompei, en stämning, som man länge bibehöll, trots mycket vanvårdade detaljer. De vida museigallerierna löpte sedan rundt gården med sidoljus och vackert delade af kolonner.

På andra sidan Alexander-bron lågo ensamt för expositionen afsedda byggnader. Invalid-esplanaden midt för bron var sålunda begränsad af en räcka upptornade gipspalats, där all världens emblème-samling fanns omgjuten och hopsatt till en mäkta oroväckande ensemble. Något omnämnande af de särskilda byggnadernas former må ej gärna förekomma mer än ett instämmande i det milda yttrande, som en fransk arkitekt fäller på tal om de särskilda fasaderna: — — »chaque instrumentiste a sans doute du talent, mais tous ensemble n'arrive à produire qu'une étrange cacophonie.»

Utmed Seinen följde sedan Nationernas byggnader nästan alla äfvenledes i stuck. De kunna grupperas efter tillvägagångssättet vid deras komposition: 1:o) I direkta omplanteringar af ett gammalt byggnadsverk; såsom Belgiens byggnad återgifvande rådhuset i Audenarde och Englands, framställande det lilla slottet i Bradford-sur-Avon från 1600-talet. 2:o) I samförandet till en byggnad af vissa partier från gamla byggnadsverk; såsom Italien, som uppfört sitt palats i delar från San Marcodomen och dogepalatset i Venedig samt från San Antonio i Padova, och som Spanien, hvilket fått sitt hus från Alcázar i Toledo och från Ayuntamiento i Sevilla. 3:o) I byggnader bildade genom ett generellt användande af gamla nationella motiv, troget återgifna; såsom Danmarks byggnad och Tysklands. 4:o) I byggnader af fri komposition med mer eller mindre nationell stämning; såsom Norges, Sveriges, Finlands.

Endast de båda senare kategorierna kunna bli föremål för arkitektonisk kritik. Bland hithörande byggnader tillåter utrymmet endast att med några ord omnämna de skandinaviska folkens paviljonger.

Det är då med verklig glädje det förhållandet kan konstateras att reelt material användts vid dessa byggnader och att konstruktion och form följts åt. Man skönjer tydligt, att äkthetens princip värderas i de nordiska länderna, ett förhållande som också lifligt framhölls af franska kritici.

Norges paviljong i trä och med sin präktiga röda färg gladde ögat på det innerligaste med sin färgkontrast. Byggnaden bildade en enkel, sluten och väl ledad kropp med omsorgsfull detaljering och vissa ornamentsbildningar, såsom det upprepade motivet af ett hvalrosshufvud å stolpar och trappräcken, med lätta färgnyanser, eller det gladt och humoristiskt handterade motivet med kungakronor voro af ett ursprungligt intresse och en pikant sago-

ton. Det inre, en enda stor, hög hall med öppna träkonstruktioner och med goda färgkontraster i rödt och hvitt gaf med hela sin utställningsattiralj, där fiskredskap och sportlif dominerade, ett sant begrepp om det sunda och starka friluftsfolk, som bebor Norge.

Sveriges paviljong påminte om Andrées polarfärd; den var djärf, fantastisk och originell och lika svensk som den. Den var, arkitektoniskt sedt, en revolt mot arkeologi, bunden tradition och lånta former. Den var ett upptornadt monument med midsommarvimpel öfver arkitekturens rättighet att vara en fri konst, bunden endast af konstruktiva lagar. Den sträfvade efter att finna formen för en lefvande konstnärlig stämning, medan flertalet byggnader, genom upprepandet af en gifven form återkallar en gammal stämning. Förtjänsterna i ett sådant försök kunna ej nog uppskattas, isynnerhet när man besinnar, att just då det som bäst lyckas, blir det af samtiden som mest tadladt.

Detaljbildningen bibringade emellertid en känsla af att allt trä för mycket jämnstruket sopats öfver, att särskilda partier af gifven kontrastvalör behandlats med en för liten ömhet. Äfven skapareglädjen i den liffulla organismen mattades genom den försiktiga nästan döda färgen — men den enda väsentliga anmärkningen kan göras mot det inre, som genom sin disposition och dekorering bibringade den mindre korrekta uppfattningen att vårt land endast bebos af bönder och en regerande kung.

Den danska paviljongen var till sin karaktär koncentrerad, förfinad och som ett godt hem till för sig. Den återgaf en präktig landtbyggnad med korsvirke och tegeltak och lade an på att skildra kärnan af det danska folket, den bildade medelklassens lynne och odlade tycke. Det låg ett lugn och ett osökt behag öfver denna byggnad, som liknade ett naturligt och stilla sorlande flöde midt i Varieté-bullret, något som icke begärde ses och därför tjusade desto mer. Själfva läget så ofördelaktigt och åsidosatt, det än kunde tyckas, ökade endast byggnadens kynne af Askunge och född prinsessa, och se'n man länge dröjt i de förtjusande rummen, böjde man sig ovilkorligen vid utgången, icke blott för att dörren var så låg, utan äfven för det »lilla» Danmarks öfverlägsna och konstbemängda odling.

Finland visade i sin paviljong en solid typ, helgjuten men med mer sökande, mindre afgjord formgifning. Endast takryttaren visade här en konstruktion i trä. Ornamentiken i fasaden fick sitt intresse genom motiven från den inhemska djurvärlden med björn, säl och ren och dekoreringen med syfte på jakt och fiske. Interiören glänste med en kompositionsmålning, vacker och fosterländsk, hvilken i öfrigt bra mycket försummats vid utställningen. Det var endast en paviljong till, vid sidan af den finska, som kom med verkliga mästerverk i den vägen nämligen den äfven i flere andra afseenden mycket intressanta engelska byggnaden af Colcutt för »The Peninsular and Oriental Steamship Company». Där voro också skulpturrelieflerna med sina lätta färgnyanser af ett betydande värde.

Finnarne hade omgifvit allt i sin paviljong med en smekande, hängifvet nationell stämning som fransmännen vackert återgåfvo med orden: »Le pavillon de Finlande est comme un hommage, dédié à la patrie, tout s'accore à y exalter l'amour du sol natal».

I motsats till hvad fallet var vid Paris-expositionen 1889 hade man vid den allmänna dispositionen af byggnaderna omkring Champs de Mars ej lagt an på en genomförd totalverkan i annat afseende än i själfva planläggningen. Fasaderna voro behandlade af skilda arkitekter och hvar och en hade löst sin uppgift oberoende af sin granne. Det hela dominerades emellertid på ett öfverlägset dekorativt sätt af fondbyggnaden, »Le château d'eau», en gigantisk och i sitt slag mästerlig fantasiskapelse. Der fanns en frustande, sjudande rörelse i hela upptorningen, en lekande djärfhet i behandlingen af de största formmassor, som kom en att häpna. Det sätt, på hvilket arkitektur-massorna vältrade ned och småningom, som en svallvåg bredde ut sig och sköljde öfver Champs de Mars, var beundransvärdt och genialiskt. Arkitekten, mr Raulin hade här i sitt château d'eau riktigt förstått, att då det gällde ett sådant material som denna gipsmassa, tjänade man ej konsten med att vara arkitekt; han blef jätteskulptör och med jättekrafter knådade han hop sitt trollslott.

Bakom slottet låg den kolossala kupolsalen »Salle des fêtes» med en diameter af nära 100 meter. Ett mästerprof, i en helt annan genre, på tankeskärpa och ingeniörskonst.

— — — — Men låt oss gå ur labyrintens hvitmenade arkitektur-foster och på andra sidan Seine andas framför utställningens vackraste, värdigaste och mest glädjande företeelser, trädgårdsbyggnaderna: »Les Serres de Paris».

De hafva till arkitekt Mr Gautier och äro uteslutande af järn och glas. Ett långt, centralt galleri är å ömse sidor flankeradt af lägre sidopartier, hvilkas tvärbågar, som fylla mellanrummen till midtelgalleriets höga, mäktigt böjda järnstolar, bilda en metallisk, fast benstomme af sann och lefvande dekorativ effekt, Med denna synliga stomme äro sedan kombinerade olika spaliermönster i tunnt plattjärn, å hvilket i vissa knutpunkter anbringats smidda järnrosetter. Allt konstruktivt järn är hållet i rent hvitt och allt pålagdt dekorationssmide i grönt med rosetterna i svagt violett.

Både konstruktion, form och färg presenteras här med en raffinerad och själfull elegans, enkel, kraftig och osökt. Det är en verklig njutning att förnimma detta reela och klara arkitektur-språk, där allt är renodladt och hvart ord en tanke, — och hur uppfostrande och verklig hade ej utställnings-arkitekturen blifvit om det språket fått ljuda, som sig bort, genom alla byggnaderna i Paris, året 1900.

Ragnar Östberg.

NYBYGGNADEN N:o 3 OCH 5 BIRGER-JARLS-GATAN, STOCKHOLM.

Arkitekter: LUDVIG PETERSON och ERIK LALLERSTEDT.

Det är en hård nöt att knäcka, som lämnas arkitekten, då han får i uppdrag att forma ett modernt 5-våningshus.

Han har att tillfredsställa gatans arkitektur, de olika hyresgästernas kraf på utrymme och bekvämlighet samt byggherrens affärshänsyn — trenne faktorer, som endast aproximativt kunna rymmas under samma tak.

En vanlig s. k. »hyreskasern» är en ständigt upprepad kompromiss mellan dessa tre, och man har rikt tillfälle att å våra gator iakttaga, hur än den ena än den andra af dessa faktorer har öfvertaget. Medan en byggherre gärna ser, att hans hus synes framför alla andra, kräfver tvärt däremot gatans arkitektur så mycket lugn och likformighet som möjligt mellan hvar särskild byggnad; medan hyresgästerna önska så rymliga rum som möjligt, så ser byggherren däremot helst, att det blir så många rum som möjligt, då hyran utgår efter antalet rum.

Då en arkitekt sättes till sammanjämkare i alla dessa mål och därjämte har att lösa alla praktiska och tekniska svårigheter, så kan hvar och en förstå, under hvilken betungande hänsyn han är nödsakad att arbeta i sin sträfvan att nå ett konstnärligt resultat. I det stora hela ha arkitekterna godt lyckats härmed i ifrågavarande byggnad. Fasaden har en enkel, ganska gedigen prägel — och det är det första och ovillkorliga man kräfver af en vanlig gatufasad. Den ornamentala skulpturen och dekoreringen i färg, upptill, under sparrtaket, är koncentrerad och anbringad så, att den gör god kontrasteffekt. Vissa ornamentsdetaljer såsom pysarne öfver och vid sidan af hufvudportalen och den förmedlande ornamentiken under utsprången, arbetade af skulptör Wetterlund å båda fasaderna, äro fängslande utförda. Andra äro mindre lyckade, däribland särskildt hängtornets å utkrökningen liggande figurer.

Bottenvåningen är beklädd med skotsk kalksten i en rödaktig, varm färgton och samma sten är äfven använd till lister, fönsteromfattningar och öfrigt stenarbete. Samtliga murytor äro slätputsade i en gulhvit färgton, som kanske står något för kall gent emot den varma stenen, men som betydligt lifvas af målningarna al fresco, af Antonio Bellio, å takfris och gaflar.

Fasaden har en glad, öppen och frigjord effekt, som man gärna vill se i en modern hyresbyggnad, hvilken så ofta och omotiveradt behandlas som ett slott eller en borg och det ligger något sommarlätt i rytm och färg, som har sitt alldeles särskilda behag. Men häraf har också följt en i viss grad efemär och tunn verkan i själfva byggnadsstommen, som något stör. En sådan detalj som balkongernas trådgaller och fönsterskoningen, hvilken delvis ligger utanför murlifvet, men är för smal för att bli en verklig, ledad fönsteromfattning, bidrager säkert i viss mån härtill liksom listvalören, som distingerad i sina inbördes mått dock gärna, i »vårt sollösa land», skulle tåla mer kraft.

Byggnadens undergrund utgöres af betonbädd, hvilande å pålar och grunden för öfrigt är af beton. Öfriga byggnadsmaterial och konstruktioner äro de inom boställshus vanliga med undantag af att de flesta, tunnare innerväggar äro uppförda af scagliol, hvarigenom utrymme ytterligare tillvaratagits.

Källarvåningen sträcker sig under såväl själfva byggnaden som gården och innehåller, förutom källarlokaler för boställsvåningarne, en större lagerkällare. Bottenvåningen inrymmer sju stycken butikslägenheter med innerbalkonger och entresolerade lagerrum. Hvardera af de öfriga fyra våningsplanerna innehåller två boställsvåningar på respektive tio och åtta rum, med kök, badrum, serveringsrum, toalettrum etc. Äfven finnas å vinden förlagda, förutom vindskontoren till våningarna, tre större med brandmurar omgifna atelierer (motsvarande fasadernas gafvelpartier) och försedda med tak- och sidoljus. Då enligt ännu gällande byggnadsstadga dessa lägenheter i sjette våningen ej få förses med eldstäder eller på annat sätt uppvärmas, så stå de obegagnade.

Vestibulen mot gatan har sina väggar, liksom hela trapphusets, stuckbelagda i en ljus gulaktig ton och med lunetter, färgbehandlade af Gottfrid Kallstenius.

Det ligger ett glädjande förhållande i den omständigheten, att ändtligen våra målare-konstnärer börja utföra bofasta konstverk och ej uteslutande koncentrera sig på de flyttföremål i ramar, som en lång tid uteslutande ansetts bära konstnärsstämpel. Stafflimålningen, som länge nog här hemma ansetts för enda form af målarkonst — måhända äfven därför,

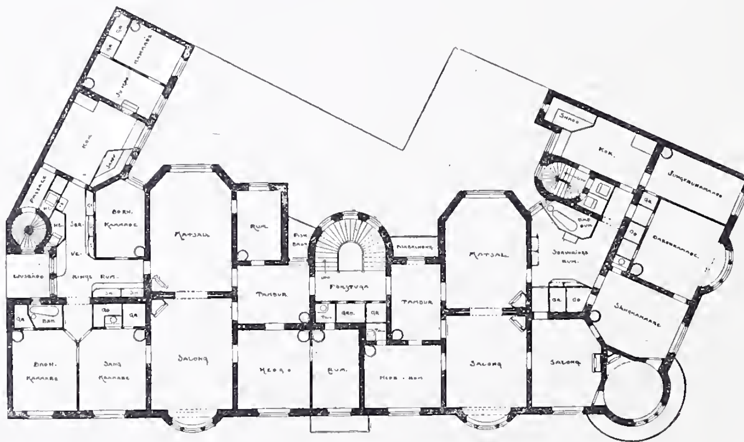

Plan af våningen 1, 2, 3 och 4 tr. upp.

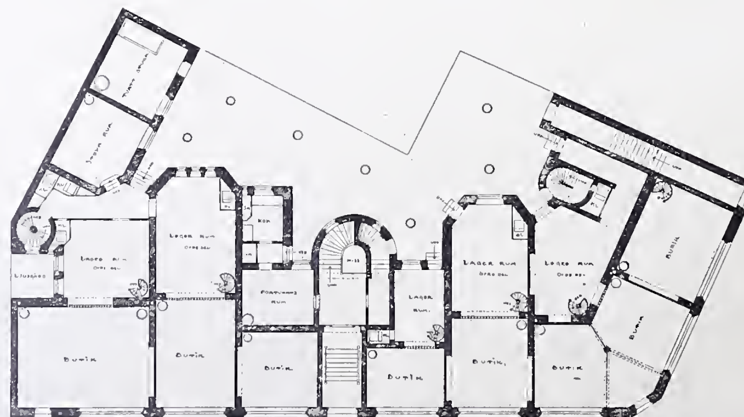

Plan af bottenvåningen.

att den så lätt skickas från exposition till exposition — börjar sakta få maka åt sig för en monumentalare uppfattning. Målaren arbetar åter tillsammans med arkitekten och intet är i själfva verket nyttigare för dem båda — och för det allmänna.

De kraf, som böra ställas på målningar i byggnader af här behandlade karaktär, äro naturligen alldeles särskilda och det fordras isynnerhet totalomdöme och känsla för helhet i rummets färgverkan, för att resultatet skall bli godt. De arbeten, som här utförts af Kallstenius, äro vägda i sin komposition, färgkraftiga och duktiga för sig, men konstnären har tydligen icke sett utanför ramen af sin vanliga stafflimålning, ty färgskalan i målningarna och vestibulen i öfrigt är icke samstämd.

I trapphuset liksom i vestibulen äro steg och plan i marmor. Våningarnas snickeri är hållet enkelt utan alla tjocka listverk eller djupgående fyllningar. Kakelugnarna, denna viktiga och oumbärliga möbel i våra boningsrum, äro valda med särskild omsorg och man igenkänner där olika modeller, uppgjorda af arkitekterna Boberg, Clason och Agi Lindegren. Taken äro utan all gipsdekorering och hållna hvita i svag nyans af gult, grönt eller rödt allt efter tapetens kulör. Öfverensstämmande färgtoner mellan panelverk, tapet och tak har eftersträfvats i hvart särskildt rum, på samma gång som äfven bredvid hvarandra liggande rum i allmänhet fått en för färgen tillbörlig kontrastvalör. Hvad omtänksamhet i detta afseende vid rums tapetsering och målning betyder, förstår hvar och en, som ser på sina väggar och sitt tak. Det är icke ofta man vågar göra det i ett vanligt boningsrum i vår stad.

Det är en annan afdelning inom våra boställsvåningar, som också alltmer börjar få sin tillbörliga utveckling, så länge försummad, nämligen ekonomi- och köks-afdelningen. Att se ett präktigt kök med alla erforderliga bekvämligheter, ljusa, rymliga rum till jungfrukammare, med särskilda garderober, serveringsrum, som för länge sedan kommit från korridorstadiet, måste glädja en husmoder lika väl som en arkitekt.

Äfven sådana detaljer som ljusa garderober och toalettrum, klosetternas tillgänglighet också direkt från kökstrappan, och ett så väl utlistadt tillvaratagande af utrymmet som entresolerade garderober återfinnas här.

Egare af huset är Lifförsäkringsanstalten Oden.

Byggmästare: K. I. Flodin.

Grundläggningsarbetena äro utförda af Aktiebolaget Skånska Cementgjuteriet.

Snickeriarbetena af Sala snickerifabrik.

Målningsarbetena af Martin Eklund.

Stenarbetena af Eriksson och Kjellström.

INREDNING AF HALL OCH MATSAL UTI HUSET VILLAGATAN N:o 11, STOCKHOLM.

Östermalms villastad börjar nu tyvärr allt mer och mer förlora sin ursprungliga karaktär, och väldiga hyreskasernskolosser armbåga sig hänsynslöst fram mellan de trefna villorna, bortvräkande dem och deras grönskande trädgårdar. Dock, ännu har ej spekulationen vandaliserat allt, trakten mellan Engelbrektsgatan och Floragatan närmast Esplanaden har fortfarande i hufvudsak kvar sina hus med villakaraktär, här yttrande sig uti färre våningsantal och koncentrerad anläggning, det hela omgifvet af trädgård. Att detta sätt att bo i stad — då egaren med sin familj kan helt disponera huset — skall i hög grad öka hemkänslan och döda allt af hyressystemet framtvingadt utskott, är ju en naturlig sak, likaväl som att egaren, med en helt annan och större glädje, vill söka göra detta sitt hem i möjligaste mån harmoniskt och komfortabelt. Följande beskrifning behandlar hvad som i den vägen på sista tiden tillkommit uti huset n:r 11 Villagatan, tillhörigt direktör Carl Laurin.

Inredningen omfattar här hall och matsal med därtill hörande utbygge. Från Villagatan och trädgården kommer man medels en fritrappa och genom ett vindfång till förstugan (se pl. II). Intill denna gränsar hallen, våningens centrum och däraf dess förbindelserum. Denna omgifves sålunda, utom af förstnämnda förstuga, af förmak, salong, hufvudtrappa och matsal. Viktigt var, att denna hall — hvilken erhåller ljus endast sekundärt från förstugan och öfriga rums merendels öppna dörrar — fick en ej för mörk totalfärg. Väggarna äro därför beklädda med enfärgade tapeter uti gulhvit ton, med mönster af växtornamentik, utpressadt uti låg relief. Bröstpanelet med enkla fyllningar, dörromfattningarna med sina öfverstycken och taket af synliga bjälkar med mellanliggande listafdelade fyllningar, är allt utfördt af trä. Så ock fondväggen med dess trappuppgång. Öppningarna för denna jämte för å ömse sidor om densamma befintliga mindre utrymmen — det ena för de elektriska kontrollapparaterna, det andra för ett väggskåp — ha här motiverat den arkitektoniska uppställningen (pl. II). För att i någon mån öka belysningen i rummet, har fältet ofvan trappöppningen delvis genombrutits, för att därigenom lämna tillträde för trappans öfverljus.

Till allt detta träarbete har användts al, ett material, hvilket, som jag tror, ej särdeles ofta kommit till heders vid byggnadssnickerier. Med sin vågiga, ofta liksom vattrade struktur är det ett ypperligt träslag för betning och lasering, och för skulptur lämnar det ett lätthandterligt råämne, hvilket med känsla låter sig skarpt bearbetas. Träet är betadt och bonadt och hållet i en gråblå färg, framkommen genom vissa kemiska ämnen, hvars sammansättning är Bröderna Erikssons i Arvika hemlighet. Golfvet är af ekparkett uti geometriskt mönster. Fondväggens mindre öppningar täckas af fritt nedhängande sidendraperier uti terrakottabrun färg. Öfriga dörröppningar ha dörrar af brun bonad ek. Från takets midt nedhänger

på kort stängel en elektrisk ljuskrona af förgylld metall. — Matsalen hade länge befunnits för kort, — den sträckte sig förr endast till väggen V-V (se planen). För att afhjälpa detta har, med bibehållande af skåpen S-S, denna vägg genombrutits och öfre delen af denna blifvit lagd på järnbjälkar, hvarefter ett utbygge uppmurats på grunden af en där förut befintlig öppen veranda. Å ömse sidor om det därigenom bildade nästan kvadratiska rummet ha tvänne hvälfda nischer tillkommit, den ena afsedd för en väggfast bänk, den andra för ett blomfönster. I utbyggets fond är ett större, rakt fönster anbringadt. (Pl. III 1.)

Samma karaktär å inredningen har därefter vidtagits för både matsal och utbygge. Nedre delarne af väggarne äro till 2,100 meters höjd beklädda med ekpanel uti ramstycken med enkla fyllningar. I denna panelindelning ingå äfven dörrarne till serveringsrummet och de begge förutnämnda skåpen, på detta sätt så litet som möjligt störande intrycket af hela väggar (pl. III 2.) Fönster och dörrar omfattas af foder af ek och af samma profil som hallens. Skjutdörrens öfverstycke öfverensstämmer äfven till utseendet med hallens.

Å salens ena kortsida, midt emot utbygget, är insatt en öppen spisel med omklädnad och öfverbyggnad af ek. (Pl. III 3.) Uti denna öfverbyggnad ingår ett mindre skåp, afsedt för temperering af viner. Detta skåp har metallbeslagen, skulpterad dörr, i midten rombformigt genombruten, och där försedd med blyinfattad glasmålning af s. k. opalescent glass, hvilket har den fördelen, att äfven utan belysning af *genomgående* strålar lämna en viss färgeffekt. Spiselns öfverstycke uppbäres vid flankerna af tvänne för hörn satta skulpterade stöd (se titelvignetten). Den inom omklädnadens listverk befintliga spiseln utgöres af grönt, glaseradt tegel, hvilket äfven användts, ställdt på högkant, framför densamma i golfplanet. Härden utgöres af en s. k. grate med rost för kol, och röken uppfångas af en kappa utförd uti drifven oxiderad koppar. Af samma material är äfven golfteglets begränsning, en ram, lätt aflägsnad i och för rengöringar o. dyl. Golfvet består af ekparkett uti geometriskt mönster.

Allt trävirke är färgadt, man kan ej säga betadt, då metoden här varit en helt annan, nämligen den å torra vägen, medels inträngande, färgande gaser. Den därigenom erhållna färgtonen påminner på det frappantaste sätt om gammal ek, nobelt gråbrun, och i detta fall tagen ganska ljus. Mörkare nyanser kunna ock erhållas, jag förmodar genom träets utsättande under längre tid för gasens inverkan, men detta, liksom för resten hela förfaringssättet, är Bröderna Erikssons i Arvika oåtkomliga hemlighet. Efter förstnämnda procedur har träet bonats å vanligt sätt.

Ofvan panelet äro väggarne beklädda med en dunkelgrön af stiliserade växt- och djurmotiv bestående tapet, sträckande sig upp till taklisten och där begränsad af en smal baguette-list.

Taklisten är enkelt hållen, med perlstaf och konsoler, på hvilka en krönande list hvilar. Från denna, och innehållande samma profil, utgår takets listverk, bildande ett hufvudsakligen geometriskt mönster, lämnande rum i dess midt för en större ornamental rosett, jämte rundt omkring densamma för sex stycken spridda, mindre sådana. Den förra är afsedd för en större ljuskrona uti förgyld metall, den senare för elektriskt ljus, anbringadt uti kristallknoppar, monterade uti rosetter af förgyld metall, fästade direkt uti taket. I utbyggets tak är i dess midt äfven en rosett anbringad, afsedd för elektrisk ljuskrona med kort stängel. Taklisten och taket äro helt utförda uti gips och hållna uti varm hvit färg utan några förgyllningar.

Utbyggets fönster äro försedda med innanfönster af blyinfattadt, måladt glas uti ekbågar, fästade med enkla metallbeslag. Det mindre, blomfönstret, är försedt med ljust, enfärgadt katedralglas, omgifvet af en bård uti grönt och svart, med sparsamt rödt. Det större har äfven samma bård och bottenyta, men är för öfrigt utfylldt med växtornament uti amerikanskt opalescent glass (pl. III 4.)

Samtliga rum uppvärmas medels värmeledning, anbringad uti souterrainen.

Bror Almquist.

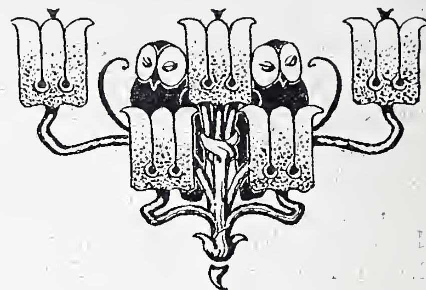

UR SKISSBOKEN.

Spanska portaler.

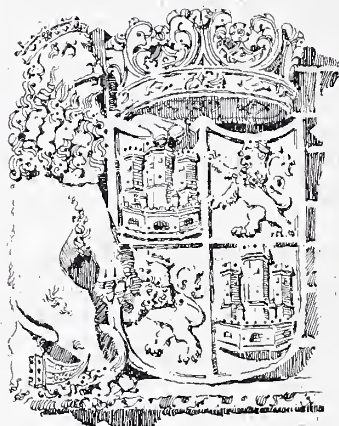

BURGOS • CARTUJA DE MIRAFLORES HJ. M. 98

Härmed erbjudes tidskriftens läsare några prof på spanska portaler, utförda dels under den moriska tiden, dels under den tid, som följde närmast efter det spaniorerna frigjort sig från det främmande herradömet. Att på boningshuset konstnärligt omrama ingången, portalen, är en uppfinning af medeltiden, som antiken ej kände och detta nya arkitekturelement har af spaniorerna med synnerlig förkärlek upptagits och omhuldats på ett ytterst tilltalande sätt.

Ofta nog utgör portaluppställningen den enda prydnaden på den annars enformiga fasaden, så vida ej ett särdeles lättarbetadt material och goda ekonomiska omständigheter lockat de byggande till att pråla med en kostbarare utsmyckning af fasadens olika delar, hvilket dock ej alltid varit till fromma för byggnadens harmoniska totalintryck.

I all ornamental och dekorativ konst måste ett strängt öfver- och underordnande af de särskilda delarne förefinnas, för att kompositionen skall af ögat genast kunna uppfattas såsom ett harmoniskt helt. Också är en rikt utsmyckad portal, stående i skarp kontrast till den omgifvande råa väggytan och de föga eller alldeles odekorerade fönsteröppningarna, vanligen af särdeles god verkan.

I fig. 1 och pl. 4 visas ett par exempel på en morisk portaltyp. Vi se på dessa den traditionella hästskobågen, omgifven af en fyrkantig inramning, samt där ofvan ett egendomligt rakt hvalf. Ett exempel å en annan typ (fig. 2) är en af portalerna till *la Mesquita* i Cordoba, där portöppningen är öfvertäckt af ett rakt hvalf, hvars

Fig. 1.

Fig. 2.

stenar liksom den ofvanför liggande aflastningsbågens och svicklarnas äro täckta af en egendomlig ornamentik, karaktäristisk för den under kalifatets dagar rådande stilarten.

Fig. 3 visar ett egendomligt exempel på morisk träport, som finnes i Museo arqueologico i Madrid, och som förskrifver sig från *S. Pedro en Daroca* i Zaragoza. Den

Fig. 3.

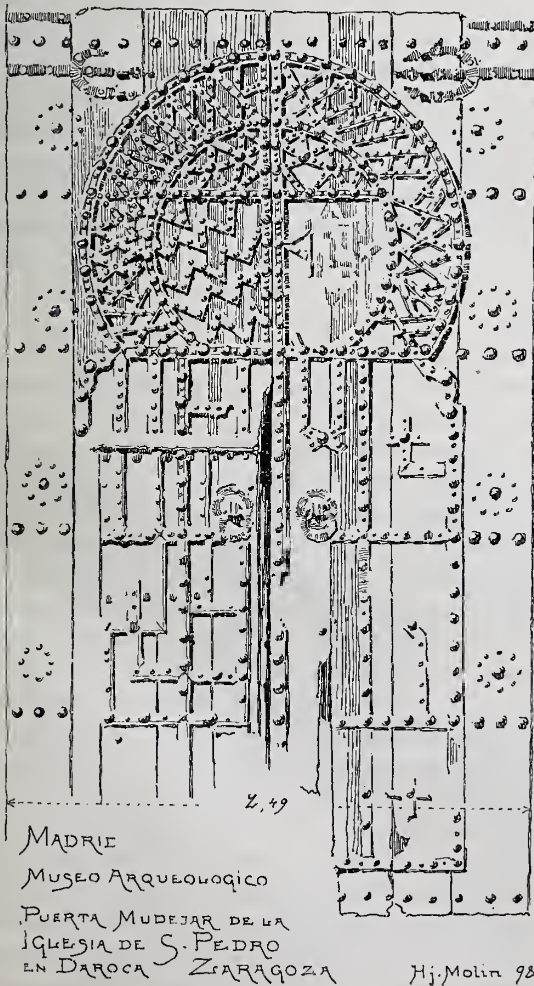

Fig. 5.

Fig. 4.

är prydd med ett virrvarr af med grofva järnnaglar fastnitade träribbor, som gifva den en särdeles dekorativ och fantastisk verkan.

Den gotiska portalen till *Casa Consistorial* i Barcelona se vi på pl. 5. Det väldiga hvalfvet är omgifvet af en med krabbor rikt smyckad rundbågslist, hvaröfver vapensköldar äro uthuggna. Öfverst krönes portaluppställningen af en ängel med kopparvingar stående under en hög baldakin.

Fig. 4 visar den gotiska portalen till *Hospital de la Latina* i Madrid. Vi se här det mäktiga hvalfvet liksom vid så många andra spanska portaler omgifvet af den, om orientaliskt ursprung vittnande, rätvinkliga omramningslisten.

Föreliggande uppsats, som endast vill göra anspråk på att lämna några korta upplysningar som bakgrund för de medföljande teckningarne, får till slut hänvisa till de artiklar om i hufvudsak liknande ämnen, som vid några tillfällen förekommit i Teknisk Tidskrifts spalter af professor I. G. Clason samt arkitekterna B. Almquist, G. Améen och C. J. Forsberg. *Hj. Molin.*

REDOGÖRELSE FÖR VERKSAMHETEN INOM SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFDELNING FÖR HUSBYGGNADSKONST UNDER ÅR 1900.

Uppläst vid Afdelningens sammanträde den 26 Jan. 1901.

Under det gångna året har Afdelningen för Husbyggnadskonst i öfverensstämmelse med den uppgjorda arbetsplanen haft 17 ordinarie sammanträden samt dessutom ett extra sammanträde, detta sistnämnda i och för utseende af representanter för Afdelningen vid 5:te internationella Arkitektkongressen.

Bland de frågor, som vid de ordinarie sammanträdena, äfvensom vid de under Afdelningen arbetande utskottens sammanträden behandlats, äro att nämna:

Under årets början ordnandet af Afdelningens deltagande i Pariserutställningen, hvilket ordnande var sedan föregående år anförtrodt åt dåvarande konstutskottet, bestående af herrar Boberg, Johansson, Lallerstedt, Agi Lindegren och Möller. Att Afdelningens och dess utskotts bemödande, att visa en Afdelningen värdig utställning, krönts med framgång, torde af det Afdelningen tilldelade priset, utställningens högsta belöning eller grand prix, bäst bevisas.

I samband med Parisutställningen bör äfven omnämnas, att Afdelningen deltagit i den under utställningen sammanträdande 5:te internationella Arkitektkongressen, och därstädes låtit sig representeras af sin ordförande och sekreterare, af hvilka den förstnämnde fungerade såsom en af kongressens vicepresidenter och den senare såsom en af dess hederssekreterare. Förutom Afdelningens representanter voro vid kongressen trenne af Afdelningens medlemmar närvarande.

En fråga, som under många år mer eller mindre officielt inom Afdelningen diskuterats, är juryernas sammansättning vid de ofta förekommande arkitekturtäflingarna, samt möjligheten för Afdelningen att å sammansättningen af dessa juryer influera. För ernående i någon mån af ett resultat i denna riktning, har Afdelningen under året godkändt ett af dess styrelse och Konstutskott utarbetadt ändringsförslag af förut gällande regler för täflingar i arkitektur, samt i samband därmed stående ändringar af Afdelningens arbetsordning.

I de nyantagna, under tryckning varande täflingsreglerna uppmanas den byggherre, som inbjuder till täflan, att låta Svenska Teknologföreningens Afdelning för Husbyggnadskonst välja samtliga eller några af de i prisjuryn ingående arkitekterna. Äfven ställes i de nya täflingsreglerna till jurymännen en uppmaning, att från bedömning utesluta förslag, hvilka kunna betraktas såsom plagiat.

I samband med ofvan nämnda fråga bör äfven nämnas, att redan innan dessa regler antogos, Afdelningen på förslag af professor Clason tillåtits vid täflan för ny kyrka i Gefle utse en af jurymännen, nämligen arkitekten Wickman.

Efter framställd begäran af Svenska Slöjdföreningen har äfven Afdelningen genom sitt Litteraturutskott låtit hopsamla och till Slöjdföreningen öfverlämna ritningar till en del enklare trädetaljer lämpliga såsom material till mönsterplanscher för timmermän och grofsnickare.

Afdelningens tidskrift har äfven under året varit föremål för Afdelningens lifligaste intresse. Från Litteraturutskottet har till Afdelningen inkommit förslag om förändring af tidskriften sålunda, att dess titel för framtiden skulle blifva: »Arkitektur och Dekorativ konst», samt att densamma skulle förses med ett prydligt omslag, äfvensom att den skulle utkomma helt skild från Väg- och Vattenbyggnadsafdelningen. Alla dessa ändringsförslag har af Afdelningen antagits, och ehuru de ju egentligen blott beröra tidskriftens utstyrsel och sättet för densammas publicerande, äro de dock vidtagna under förhoppning, att erhålla en i möjligaste mån i konstnärligt och tekniskt afseende tillfredsställande tidskrift, till gagn för Afdelningens medlemmar, och genom hvilken äfven Afdelningen kan försöka väcka allmänhetens intresse för arkitektur och med denna allmänhet komma i direkt korrespondens.

Till redaktör för den förändrade tidskriften har utsetts arkitekten K. A. Berlin.

Af å sammankomsterna förda diskussioner torde den viktigaste vara den af professor Clason inledda, om arkitekturundervisningen. Sedan frågan under tvänne sammanträden grundligt diskuterats fattades följande resolution:

»I en arkitekturskola, som skall kunna fullt motsvara sin bestämmelse, bör den konstnärliga och tekniska undervisningen hela skolan igenom gå hand i hand, och meddelas af nödigt antal i yrkets olika områden pröfvade och erkända specialister.»

Föredragens antal har under året varit jämförelsevis stort, och har vid nästan hvarje sammankomst föredrag hållits, dels af medlemmar i Afdelningen, dels af utanför densamma stående intresserade personer.

Dessa föredrag voro:

Om repareringen af Riddarhusets vestra fasad, af professor Clason;

På bicykel genom Italien, af arkitekt Östberg;

Om kyrkor såsom befästa platser, af doktor Ekhoff;

Om det engelska hemmet, af arkitekt Westman;

Engelska husbyggnadsmetoder, af arkitekt Enblom;

Om täflingsritningarna till stadsplan för Helsingfors, af arkitekt Hallman;

Om Aktiebolaget »Tennis» nybyggnad, af arkitekt Grut;

Redogörelse för 5:te internationella arkitektkongressen, af professor Clason;

Om städerna Nürnberg och Rothenburg, af arkitekt Enblom;

Om Konstantinopel, af arkitekt Berlin;

Kritik af kanslihusfrågan, af arkitekt Törnqvist;

Om ventilation af vattenklosetter, af ingeniör Dahlgren;

Meddelande angående förslag till ordnande af uppfartsvägen till Katarina (Katarinavägen), af öfveringeniör O. Fröman och löjtnant Lundberg;

Om arkitektoniska reseintryck från Schweiz, af arkitekt Enblom.

Utställda vid årets sammanträden hafva följande arbeten varit:

En del ritningar till Riddarhuset;

Modeller till ventilationsanordningar, af ingeniör Wiman;

Skisser till kanslihus å Riddarholmen, af arkitekt L. Peterson;

Ritningar till järnvägsstationshus, af arkitekterna F. Zetterwall och Lallerstedt;

Samtliga för Parisutställningen afsedda arbeten;

Studier och fotografier från Normandie och Bretagne;

Ritningar till villor å Djursholm, af arkitekt Enblom;

Skisser till rådhus i Norrköping af professor Clason;

Täflingsritningar till posthus i Helsingborg;

Stadsplaner, af arkitekt Hallman;

Fotografier från England;

Ritningar till Aktiebolaget »Tennis» nybyggnad, af arkitekt Grut;

Fresquer till konsul Broms nybyggnad, af artisten Kallstenius;

Skisser till kyrka i Skellefteå, af arkitekten Lallerstedt;

Ritningar till enklare trädetaljer;

Dörrbeslag m. m. från de förenade Konstgjuterierna;

Fotografier från Nürnberg och Rothenburg;

Fotografier från Konstantinopel och Mindre Asien;

Ritningar till privathus i Stockholm, hotell i Ludvika och kyrka i Södertelje, af arkitekt Lallerstedt;

Täflingsritningar till Johannes kyrka samt Dahlgrenska stiftelsens hus i Malmö;

Ritningar till utställningsbyggnader i Gefle, af arkitekt Cronstedt;

Ritningar till ordnande af uppfartsvägen till Katarina (Katarinavägen), af Stockholms Stads Byggnadskontor samt arkitekterna J. Lehming och K. Peterson;

Arbetsritningar till ett affärshus i New-York.

Scioptikonbilder, delvis förevisade i samband med förut nämnda föredrag, hafva visats från följande orter:

Från flere trakter i Sverige och Tyskland, under tvänne sammankomster, af ingeniör Dahlgren;

Från franska landsortsstäder, af arkitekten Lallerstedt;

Från Stockholm och Frankrike, under tvänne sammankomster, af stadsarkitekt Salin;

Från en studieresa i Italien, Frankrike och Spanien, af arkitekt Falkenberg;

Från Konstantinopel m. fl. orter, af arkitekt Berlin;

Från Schweiz, af arkitekt Enblom.

Under året äro till medlemmar i Afdelningen invalda: arkitekterna H. Löfström, A. Forsberg, J. Lehming, B. Svensson, K. Peterson, E. Törngren och S. Westholm.

Afdelningen har genom dödsfall förlorat en af sina medlemmar, den under året invalde arkitekten Hjalmar Löfström.

Medlemsantalet vid årets slut utgjorde 130, af hvilka medlemmar dock högst 80 kunna såsom aktiva medlemmar anses.

Styrelsen under året har utgjorts af:

Ordförande: I. G. Clason; vice ordförande: G. Wickman; sekreterare: E. Lallerstedt.

Utskottets medlemmar voro:

Konstutskottet: F. Boberg, A. Johansson, Agi Lindegren, Ax. Lindegren, Th. Thorén.

Tekniska utskottet: W. Dahlgren, F. Enblom, C. Möller, T. Stenberg, E. Stenhammar.

Författningsutskottet: O. Fröman, G. Hermansson, E. Josephson, G. Nilsson, K. Salin.

Litteraturutskottet: B. Almqvist, R. Enblom, G. Lingren, C. Westman, R. Östberg.

Klubbutskottet: V. Bodin, A. Fagerström, F. Falkenberg, T. Grut, F. Zettervall.

Klubbmästare har varit A. Fagerström och redaktör för Teknisk Tidskrifts Afdelning för Husbyggnadskonst M. Borgstedt.

Sekreteraren.

UTSTÄLLNINGEN AF MEDELTIDA KYRKLIG KONST.

I Konstnärshuset har sedan några veckor en utställning pågått, som borde kunna räkna på rätt stor sympati hos den konstintresserade allmänheten, i synnerhet om man tar i betraktande utställningens här ovanliga program. Den omfattar afbildningar af svensk medeltida konst och speciellt den kyrkliga. Att arrangera dylika specialutställningar är ju i hög grad berömvärdt och förtjänar all uppmuntran, emedan man endast på detta sätt kan åstadkomma en någorlunda fullständig bild af konstens ställning under ett visst skede. Historiska utställningar äro ju ej något nytt för oss; dylika hafva ju förekommit flere gånger, men de hafva aldrig gått längre tillbaka än Vasatiden.

Vi må nu endast påminna om den retrospektiva utställningen, som Konstakademien arrangerade för några år sedan, samt om Slöjdföreningens Gustavianska och Karl Johans utställningar. Dessa senare, som mera visade möbler och dylika föremål, inplacerade i rum med motsvarande tidsfärg, företedde nog en bättre och mera lättförstådd karaktärsbild af en viss epok, än den nu pågående, som endast visar föremålen i bild. En väsentlig skillnad är ock, att medan de förra visade interiörer från förmögnare stormäns bostäder, den senare äfven visar byggnaden, hvari dessa, såsom annonsen anger, speciellt kyrkliga föremål befinna sig.

För en utställning af ifrågavarande slag, omfattande medeltiden, är tyvärr de yttre betingelserna ogynnsamma och materialet knappt. De, som mest borde kunna lämna bidrag till en dylik utställning, skulle naturligtvis vara arkitekterna, men tyvärr äro deras portföljer och skissböcker temligen fattiga på studier af svenska byggnadsverk från denna epok, om man naturligtvis frånräknar Gotland.

Att göra resor till Gotland i och för studier har under de senaste decennierna varit vanligt bland arkitekterna, men därvid har också i allmänhet deras studieresor inom fäderneslandet stannat. Hvarken Uppsalas, Linköpings eller Lunds domkyrkor ha kunnat locka dem till besök, ej heller Vadstena och Kalmar slott eller våra många herresäten och kyrkor från barocktiden. Och ändock finnes i dessa ett så stort studiematerial samladt, som desto förr borde användas, som det är svenskt och ej kräfver så stor kassa, som de utländska studieresorna.

Dessa reflexioner framkomma ofrivilligt, när man nu ser den i Konstnärshuset arrangerade utställningen. Gotlandskyrkorna äro där ganska rikt representerade med exteriörer, interiörer, detaljer och inventarieföremål, i synnerhet glasmålningar. Dessa finnas lyckligtvis ännu kvar i stor myckenhet i detta landskap, som nog eger flera målade fönster än hela det öfriga Sverige tillsammans. I det stora hela stå de gotländska kyrkorna tämligen orörda kvar i det skick, hvari medeltiden lämnade dem. Församlingarna hafva varit för fattiga för att kunna företaga några andra än de nödvändigaste reparationerna och följden är den, att de kunna uppvisa så många härliga partier och detaljer, som nu utgöra en rik guldgrufva för de studerande arkitekterna och konstforskarne. De, som i synnerhet lämnat bidrag till denna afdelning äro öfverintendenten Gellerstedt, arkitekterna G. Petterson, G. Lindgren, E. Törngren och B. Almqvist, artisten Rob. Haglund samt fröken G. Meukow. Af dessas alster torde särskildt böra framhållas arkitekten Törngrens utmärkta akvareller samt hans, arkitekten Pettersons och fröken Meukows glasmålningar, hvilka alla äro mycket noggrant utförda i originalens storlek. Utställningen har dock något frångått sitt program, i det att den medtagit en mängd profanbyggnader. Detta kan dock, särskildt hvad Visby beträffar, försvaras ur den synpunkten, att man där velat visa den medeltida milieu, i hvilken de gamla kyrkruinerna äro infattade.

Hvad däremot afbildningarne från det öfriga Sverige beträffa, äro de afgjordt i minoriteten och tämligen planlöst hopförda. Man hade hoppats, att få se karaktärsbilder af de vanligaste kyrktyperna i de olika delarne af landet, men däraf får man ej något rätt begrepp.

De förnämsta representanterna, domkyrkorna och klosterkyrkorna, borde dock ha varit rikhaltigare representerade, och omöjligt hade det nog ej varit med tillhjälp af fotografier, och för att ha erhållit utrymme därtill kunde man hafva minskat på de gotländska glasmålningarna, hvars karaktär kunde hafva tillräckligt visats med ett något mindre antal. Oaktadt dessa påpekade brister, är utställningen i hög grad intressant och förtjänar all uppmuntran, och det är att hoppas, att den må kraftigt kunna intressera allmänheten för våra gamla kyrkor och mana till pietet och omtanke vid deras bevarande. *K. A. B—n.*

I tidningarna har i dagarne nedanstående annonser, rörande pristäflingar, varit synliga.

Pristäflan för konstnärer.

Sedan ett belopp af 20 000 kronor blifvit till Stockholms stad öfverlämnadt för att användas till anskaffande af en fontängrupp till den å Adolf Fredriks torg i Stockholm anordnade vattenbassängen, få undertecknade, som erhållit uppdrag att afgifva förslag till gåfvans användande, härmed inbjuda för saken intresserade svenska konstnärer att inkomma med förslag till sådan grupp.

Förseglade, med motto försedda och af namnsedel åtföljda täflingsritningar eller modellskisser, utförda i skala 1 : 20, kunna aflämnas å Stockholms stads byggnadskontor i huset N:o 1 A vid Munkbron senast Tisdagen den 30 April 1901 före kl. 12 på dagen.

För att kunna komma under bedömande, skall täflingsförslag vara åtföljdt af uppgift å kostnaden för till gjutning fullt färdig modell, inberäknadt konstnärsarvode.

Kostnaden för hela arbetet fullt färdigt får icke öfverstiga 20 000 kr.

Prisbedömandet kommer att verkställas af undertecknade i samråd med tillkallade sakkunniga; och komma **två** pris å resp. **500 kronor** och **300 kronor** ovillkorligen att utdelas.

Prisbelönadt förslag blifver Stockholms stads egendom, men är staden icke förbunden att till utförande antaga något af de inlämnade förslagen.

Plan öfver Adolf Fredriks torg och vattenbassängen därstädes tillhandahålles på begäran å Stockholms stads byggnadskontor, som äfven i öfrigt tillhandagår med erforderliga upplysningar. Stockholm i Januari 1901.

Algernon Börtzell. *A. W. Feychting.* *Carl von Friesen.*
J. P. Holmberg. *Carl Robert Lamm.*

Pristäflan.

Kyrkofullmäktiges i Göteborg tillsatta komité inbjuder härmed till täflan uppgörandet af ritningar och kostnadsförslag till kyrkobyggnad i Göteborgs stads fjortonde rote, varande för de bästa täflingsförslagen utfästade två pris, nämligen ett första pris å 2 000 kronor och ett andra pris å 1 500 kronor.

Täflingsförslagen komma att bedömas af en prisnämnd, bestående af följande personer:

Förste Intendenten, Professoren m. m. *F. G. A. Dahl*,
Stadsarkitekten *Carl Fahlström*,
Arkitekten *J. E. Leo*,
Biskopen m. m. Doktor *E. H. Rodhe* och
Grosshandlanden m. m. *Ivar Wærn.*

Täflingsförslag skall, för att komma under pröfning, vara inlämnadt å Stadsarkitektskontoret i rådhuset härstädes senast den 1 Juni 1901 kl. 2 på dagen, och kunna därsammastädes bekommas plan och borrningskarta äfvensom tryckta exemplar af täflingsprogram.

Göteborg den 21 Januari 1901.

Å kommitterades vägnar:
J. G. Siljeström,
Ordförande.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

FASAD. MOT. SMÅLANDSGATAN.

Nybyggnaden N:o 3 och 5 Birger Jarls gatan. Stockholm.

Arkitekter: L. PETERSON och E. LALLERSTEDT.

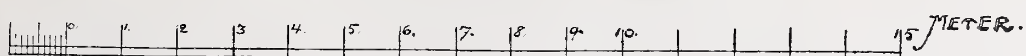

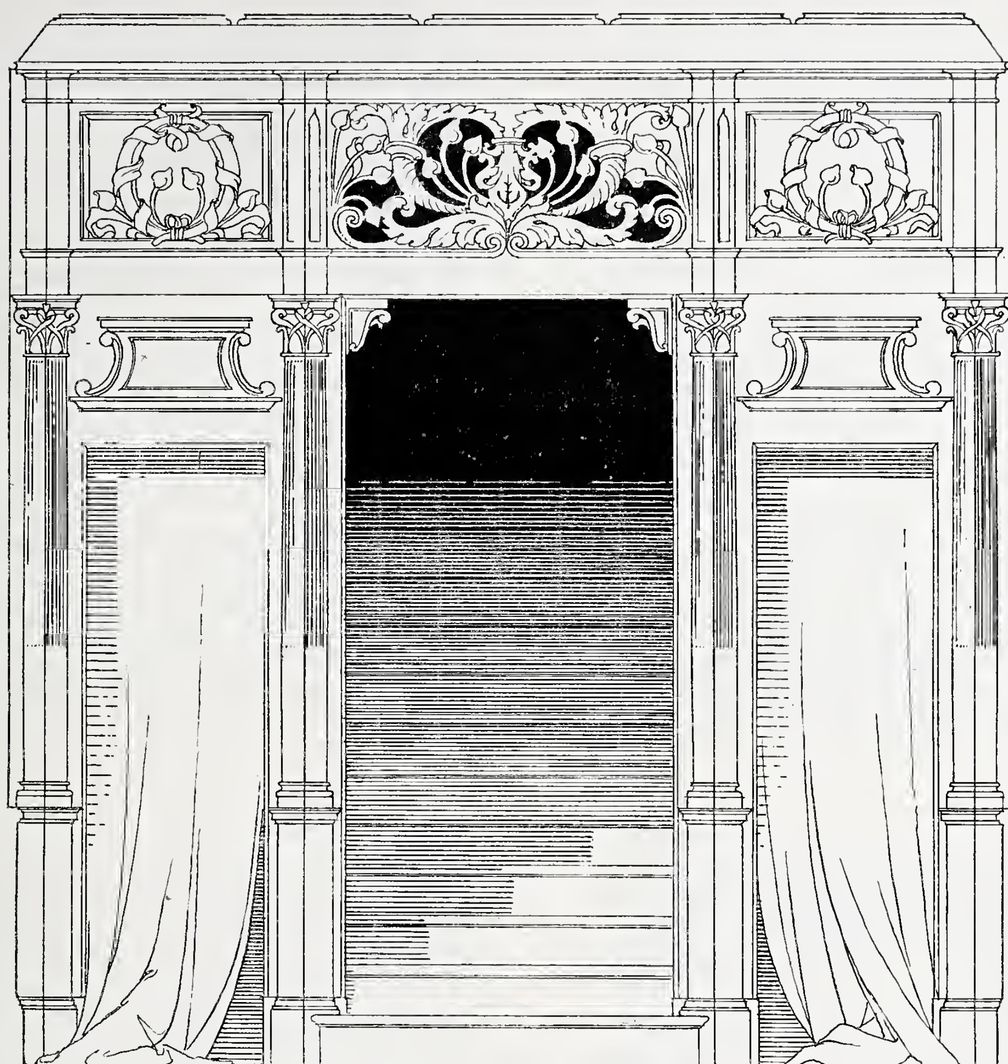

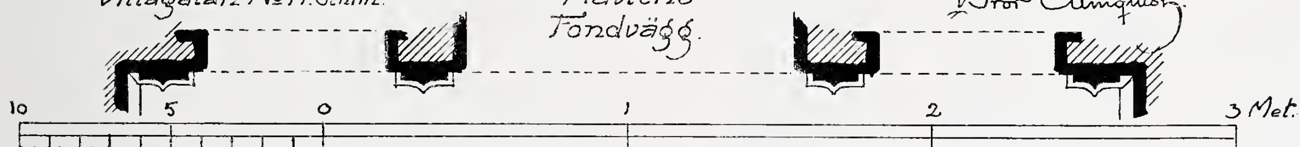
Villagatan No 11. Sthlm.
Hallens
Fondvägg.
Bror Almquist.
10
5
0
1
2
3 Met.

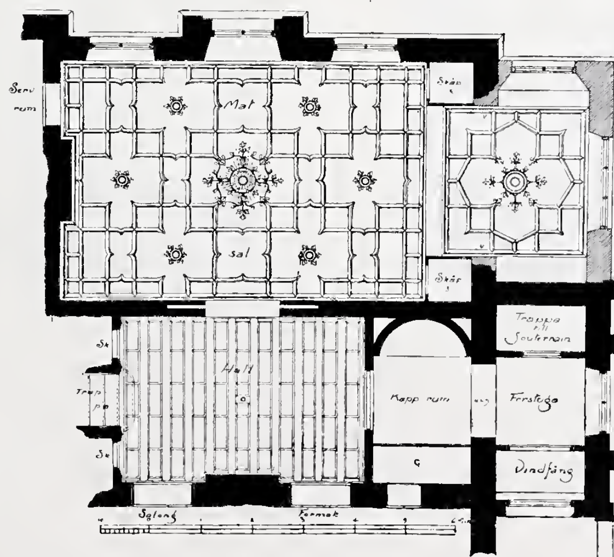
Serv
rum
Mat
sal
Skåp
Trappa
till
Souterrain
Hall
Trappa
Sk
Sk
Kapp rum
Förstuga
Vindfång
Salong
Förmak

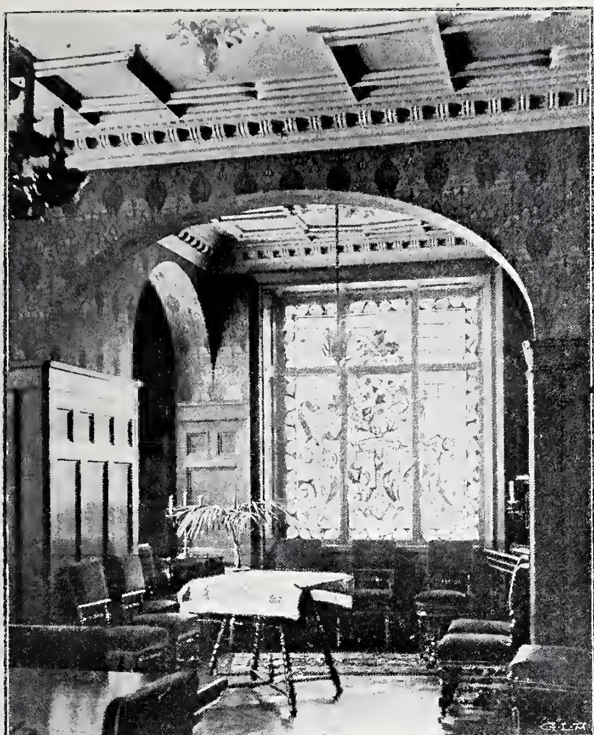

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Interiör från direktör Carl Laurins matsal. Villagatan 11.

Arkitekt: B. ALMQVIST.

ALHAMBRA
PUERTA DEL VINO
Hj. Molin Mars -98

BARCELONA
CASA CONSISTORIAL Dec -97
Hj. Molin
G.L.A.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

TILL FRÅGAN OM KYRKORNAS FORNA FÖRSVARSANORDNINGAR.

Af EMIL EKHOFF.

Fig. 1.

I danska Oldskrift-Selskabets tidskrift Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie, 1899, hft. 1, framlade jag, hvilket torde för en och annan af Teknisk Tidskrifts läsare genom G. Lindgrens anmälan af min uppsats vara bekant, min uppfattning »Om kyrkornas forna egenskap af försvarsverk»; en uppfattning, som stödde sig i främsta rummet på intyg från själfva monumenten, d. v. s. de å kyrkorna här och där i olika land bevarade mer eller mindre tydliga spåren af rent fortifikatoriska anordningar, samt vidare på litterära intyg och uppgifter om forna förhållanden och tilldragelser vid kyrkor, deras utrustning, belägrande och intagande m. m. samt slutligen på äldre samtida afbildningar af olika slag.

Jag sökte därvid bland annat fastslå, att företeelsen ingalunda varit inskränkt till en eller annan, undantagsvis så utrustad kyrka, utan varit allmänt förekommande. Det torde äfven gent emot betraktelsesättet hos några utländska författare böra framhållas, att bruket att förse kyrkorna med försvarsanordningar ej heller var lokalt i den mening, att det endast skulle förekommit inom vissa områden, särskildt kust- och gränstrakter och där framkallats af behofvet att motstå ständiga anfall af vissa stam- eller arffiender såsom nordmän, saracener, turkar m. m. Såvidt jag kunnat finna, är det, som sagdt, fastmer att betrakta som mycket allmänt utbredt öfver antagligen hela den kristna världen. Det var ju ock icke blott kusterna och de mot ännu barbariska folkslag vända gränsområdena, som hade att frukta för oupphörliga öfverfall och plundringståg. Ofredstillstånd landen emellan och mera enskilda fejder mellan stormän och kommuner sinsemellan eller mot hvarandra hörde snart sagdt till ordningen för dagen öfverallt i Europa. Härtill kom, att krigets mål ju ofta sattes i den anfallna landsdelens eller ortens fullständiga ödeläggande. Plundring, brand och sköfling utmärkte som regel de framtågande härarnas och skarornas väg. Just denna karaktär hos forna dagars krig torde få anses som den egentliga grunden, hvarför man lät sig angeläget vara att förse kyrkorna med försvarsanstalter. En bitter erfarenhet framhöll nödvändigheten af att öfverallt i de vidt omkring spridda kyrkorna hafva jämförelsevis fasta punkter, som kunde uppehålla fienden och bringa honom afbräck.

Fig. 2.

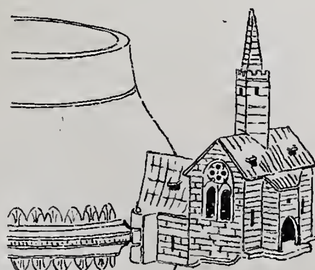

Medeltida afbildning af en kyrka.

Fig. 3.

Hälla Öland.

Frågan om kyrkornas användande som försvarsverk får naturligtvis ej så förstås, som skulle de i behofvets stund tillgripits för ändamålet samt då anordnats och inredts till försvar. I själfva verket vore ju en sådan åtgärd af mycket ringa betydelse och föga ägnad att tilldraga sig allmännare uppmärksamhet. På dylikt sätt hafva utan tvifvel i farans stund byggnader af de mest skilda slag blifvit använda, utan att man därför vid deras uppförande hade en tanke på, att de en gång skulle kunna komma att lämna en dylik tjänst. Det, som ger föreliggande företeelse dess egentliga innebörd ej mindre i kulturhistoriskt afseende

Fig. 4.

Böda Öland.

Stockholm, Central-Tr., 1901.

Fig. 5.

Fig. 6.

än äfven från arkitekturforskningens synpunkt, är det faktum, att behofvet och önskan att gifva kyrkorna betydelse och värde som fasta försvarsplatser fick sitt uttryck vid deras uppförande eller med andra ord, att man byggde kyrkorna med detta biändamål klart för ögonen och på grund häraf gaf dem därför lämpliga anordningar.

Att detta i viss mån inverkade på kyrkornas apparition är naturligt. Jag syftar härvid på murkrönens tinnar, de inre och yttre skyttegångarna, murarnas, särskildt hos en del småkyrkor, för det enbart kyrkliga syftet ofta onödiga och oproportionerliga höjd m. m. och, kunna vi säkert tillägga, hvad äldre tider beträffar, fönstrens ringa storlek och anbringande högt upp på murarna. Ej heller torde det vara något tvifvel underkastadt, att det fortifikatoriska biändamålet i vissa fall ingrep ännu djupare, vid själfva planläggningen af kyrkan, och förorsakade förändrad plats för tornet, dess förläggande i öster eller midt öfver byggnaden, kyrkans förseende med två eller flere torn m. m. En annan fråga är emellertid, *i huru hög grad* denna försvarshänsyn får tänkas hafva satt sin prägel på uppkomsten af vissa allmänna drag i kyrkans byggnad eller om rent af utvecklingen af vissa kyrkliga byggnadsschemata är att söka däruti. I Tyskland har Aug. von

Fig. 7.

Fig. 8.

Cohausen i ett efter hans död af Max Jähns utgifvet arbete: Die Befestigungsweisen der Vorzeit und des Mittelalters, med mycken ifver tagit till orda i denna riktning och i Teknisk Tidskrift — 1900, hft. 8 — har G. Lindgren, som jag tror utan påverkan af von Cohausens arbete, yttrat sig i samma syfte. Att spörsmålet är af stor vikt, torde ingen förneka, liksom att dess besvarande kräfver synnerligen vidtgående och djupa undersökningar. Att det till äfventyrs kan komma att vända upp och ned på en del gängse föreställningar, må ej afskräcka från försöket att utreda det samma. Hvad en så framträdande del af kyrkan som tornet beträffar, har jag för min del redan i ofvan nämnda uppsats bland annat framhållit, att de flesta arkitekturforskares förklaringar af det sammas uppkomst äro sins emellan vidt skilda, eller med andra ord, att ingen förslagsmening hittills förmått vinna pluralitet, samt att de flesta skäl synas mig tala för, att tornet ursprungligen tillkommit uteslutande af fortifikatorisk hänsyn.

Att en ingående granskning skall kunna ådagalägga, att åtskilliga drag i kyrkornas formgifning, hvilka vi ej pläga tillägga vidare betydelse, hafva sin rot i och således

Fig. 9.

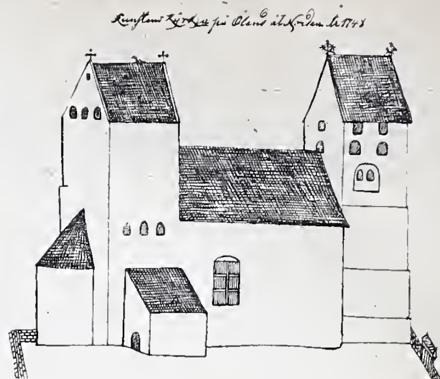

äro minnen af kyrkornas nu i fråga varande dubbelegenskap, är jag lifligt öfvertygad om och skall här anföra några exempel därå.

Den ofta förekommande form å tornspira, som fig. 1 visar, synes mig vara ett sådant drag. Den är ej den enklaste och naturligaste formen för ett till spira uppdraget tak å ett torn. Det närmast till hands liggande sättet att åstadkomma ett dylikt är naturligtvis att låta de jämnt afsmalnande takytorna obrutna uppstiga från murkrönen. Den af fig. 1 återgifna formen är ej heller i konstruktivt afseende lättare att utföra eller starkare. Huru har nu en dylik form uppstått? Det är ett af fornforskningen fastslaget sakförhållande, att bland den mänskliga odlingens alster, former och ornamentsmotiv, som ej äro rent primitiva, ej i allmänhet uppstått så att säga ur intet, d. v. s. förutsättningslöst »skapats» af sin upphofsman, utan genom större eller mindre förändringar vuxit fram ur eller utgöra en modifikation af något förutvarande, samt att skenbarligen betydelselösa motiv ofta finna sin förklaring i äldre konstruktiva detaljer, af hvilka de nu kvarstå som minnen. Den nu ifrågavarande formen å tornspira är således att betrakta ej som tillkommen af en nyck eller slump, utan leder med all säkerhet sitt ursprung från någon annan form, och att denna måste vara spiran med obrutna takytor, är lätt att inse. Betrakta vi vidare fig. 2, är det likaledes ej svårt att finna, huru man kommit från den sist nämnda formen till den med brutna takytor. Fig. 2 framställer en å ett kärl i Statens Historiska Museum befintlig afbildning af en kyrka från medeltidens senare del. Som vi se, har tornet en hög spira med raka, obrutna takytor. Denna spira sätter emellertid ej upp från själfva murkrönen, utan är ställd ett stycke innanför de samma på tornets öfversta bjälklag. De krenelerade krönen angifva tydligen skälet härtill. Man ville innanför murkrönet, mellan detta och takspiran åstadkomma en försvarsplats, en inre skyttegång *. Takspiran ensam täckte således icke hela tornet, utan kompletterades af skyttegångens golf, från hvilket regnvattnet säkerligen aflägsnades medelst i murarna anbragta spygattar; en anordning

* Denna kyrkbild är ett godt exempel på de talrika medeltida afbildningar af kyrkor, som visa dessa försedda med försvarsanordningar. Dylika afbildningar måste, som jag på anf. st. framhållit, betraktas som *ojäfaktiga* bevis på brukets allmänna förekomst. Man kan nämligen ej förutsätta, att målare, tecknare, skulptörer och konsthandtverkare i olika land skulle roat sig med eller ens kommit på den tanken att i sina verk gifva kyrkorna ett utseende, som dessa i verkligheten aldrig ägde. *Enda* förklaringen måste naturligtvis vara, att de anordningar å kyrkorna, som afbildningarna återgifva, äfven voro att finna å originalen.

Fig. 10.

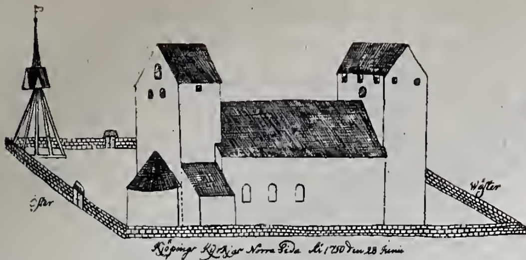

som ännu här och där anträffas å gamla torn ett stycke nedom krönen, men som med den nu varande takanordningen är helt och hållet oförklarlig. När man i tidens lopp ej längre ansåg sig behöfva vidmakthålla kyrkans försvarsanordningar, låg det mycket nära till hands att, för att skydda murverket, förse den förut öppna skyttegången med tak, som då enklast fick formen af ett luttak anslutande sig till den förutvarande spiran. Härmed var emellertid den i fig. 1 framstälda formen å takspira framkommen. Det är naturligtvis äfven möjligt, att, ännu under den tid de kyrkliga försvarsanordningarna höllos i stånd, ofvan nämnda skyttegång vid en och annan kyrka täcktes af ett löst anbragt tak, som vid gångens användande kunde aflägsnas. Säkerligen hade emellertid i sådant fall äfven det provisoriska taket nyss omtalade form. I båda fallen finner således den form å tornspira, som fig. 1 framställer, sin förklaring såsom ett minne af nu länge sedan försvunna anordningar vid kyrkorna.

Här ett annat exempel. I Rhentrakterna och Bayern har jag anträffat några kyrktorn, hvilkas öfversta parti utgöres af en af trä eller fackverk uppförd våning. Dennas väggar stå emellertid ej i flykt med tornets stenmurar, utan äro stälda på bjälkar något utanför de samma. Skillnaden är dock så ringa, 1 fot eller något mera, att något praktiskt syfte, nämnvärdt större utrymme i öfvervåningen eller dylikt, ej kan tänkas hafva legat till grund för anordningen. Utan tvifvel hafva vi häruti att se en förkrympt kopia, ett rudiment så att säga, af de utanför murarna utkragade verkliga hourdage- eller stridsvåningar, hvarmed, som jag i ofvan nämnda uppsats sökt visa, så många kyrkor varit försedda. När dessa blefvo förfallna samt behöfde förnyas, och man ej längre vårdade sig om att vidmakthålla de verkliga försvarsanordningarna, byggde man af gammal vana, men utan praktiskt syfte, öfvervåningen något utskjutande.

De hörntureller af trä, som stundom förekomma vid basen af tornspirorna och nu uteslutande hafva dekorativ betydelse, torde väl också kunna betraktas som minnen af dylika i sten med verkligt fortifikatoriskt syfte.

Fig. 11.

Som ofvan antyddes har således kyrkornas forna sekundära bestämmelse af försvarsverk säkerligen på flere punkter ingripit vid de olika motivens formgifning, kanske i högre grad än vi f. n. äro benägna att föreställa oss. En rätt uppfattning af denna formernas utbildning är därför ej möjlig utan aktgifvande på ofvan nämnda, forna, nu glömda betydelse. Hvarje bidrag till frågans allsidiga belysning torde därför ej sakna sitt intresse.

I sakkunniga kretsar och hos alla vänner i öfrigt till våra gamla byggverk hafva tankarna just i dessa dagar riktats på vår tids sätt att »restaurera» desamma. Mycket är nog ock att därom säga och mycket att utreda, innan vi arbetat oss fram till en rätt uppfattning af denna grannlaga och synnerligen svårutredda angelägenhet. Vilja vi

Fig. 12.

vara rättvisa, måste vi dock erkänna, att den skada och de brutala ingrepp å de gamla monumenten, som föregående tider åstadkommit, vida öfvergick allt, hvad vår tid presterat. Man kan för dessa äldre tider visserligen icke

Fig. 13.

tala om ett *restaureringsraseri*, men däremot om en verklig *förstörelselusta*. Man antingen helt enkelt bröt ned de gamla byggnaderna eller förändrade dem till oigennkänlighet utan tanke på det, som därigenom dömdes till förintelse. Någon som helst känsla af pietet för det gamla ingick tydligen ej i den allmänna uppfattningen. Resultatet är ock en sorgligt liten återstod af det karaktäristiska, som en gång funnits, ett sorgligt litet material för forskningen.

Med förundran och grämelse finner man därtill, att dessa handlingar af oblandad vandalism lofordades som berömliga gärningar. I Broocmans beskrifning öfver Östergötland, utgifven 1760, läsa vi t. ex. angående den syn-

Fig. 14.

nerligen märkliga Vårdsbergs kyrka, att år 1753 skedde genom biskopens dr. A. O. Rhyzelii berömliga tillstyrkande, omsorg och föranstaltande, att församlingen tog sig på, med obeskrifligt arbete, att nästan alldeles ombygga sin kyrkas vestra del*, som fästning hade varit. Det åttkantiga stentornet, som däröfver stod öfverst på taket, blef i hast nedkastadt. Det starka stenhvalfvet och de sex därunder satta, ofantliga, tjocka stenpelarne nedbrutna — — — ett ansenligt brädhvalf förfärdigadt och stora fönster på båda sidor bekostade. I ett visitationsprotokoll af den 30 maj 1805 angående den här nedan nämnda Källa kyrka på Öland, en af de i visst afseende märkligaste på ön, heter det: »Beträffande själfva kyrkan så har församlingen visat en berömlig flit till dess förbättrande de senare åren, därigenom att man borttagit tre grofva pelare med ett däröfver hängande skröpligt (?) hvalf af sten och i dess ställe uppfört ett hvalf af trä — — — insatt fyra stora fönster» — —. Hvalfvet var »8 brädlängder långt, af furubräder, som äro ljust perlfärgade».

Fig. 15.

Denna brist på pietet för det gamla har förorsakat ej blott, att en mängd byggverk och viktiga delar af sådana försvunnit, utan äfven att afbildningar af det sålunda förgångna ytterst sparsamt förekomma. Ett lyckligt undantag i detta fall råder emellertid i fråga om kyrkorna i Kalmar stift såväl på fastlandet som på Öland. Vi äga nämligen i handteckningar ej mindre än trenne serier afbildningar af olika kyrkor inom stiftet, hvilka serier därtill härröra från långt skilda tider, nämligen en från år 1634 af J. H. Rhezelius, en något mer än ett århundrade yngre, utförd af P. Frigelius på 1740- och 1750-talen, samt slutligen en, den ojämförligt bäst utförda af N. J. Löfgren från förra hälften af 1800-talet**. De båda äldre seriernas bilder äro visserligen ytterst naiva, men visa liksom Löfgrens teckningar god iakttagelseförmåga samt ifrigt bemödande att troget återgifva originalen. De äro därför särdeles kärkomna och betydelsefulla, enär de lämna oss goda och pålitliga upplysningar om de nu rifna eller grundligt vandaliserade byggverkens utseende vid nämnda tider. Enär de därjämte otvätydigt påvisa arten af de en gång befintliga försvarsanordningarna, torde det ej sakna sitt intresse att här framlägga några prof af desamma, återgifvande kyrkor af olika planläggning och anordning, såsom de bekanta, nu till allra största delen försvunna öländska sadelkyrkorna, kyrkor med *ett* torn placeradt i öster, midt på byggnaden eller på vanligt sätt i vester samt slutligen tornlösa kyrkor.

Vi göra härvid början med den äldsta seriens bilder från år 1634 af Rhezelius. Fig. 3 och 4 framställa Källa och Böda kyrkor, båda på Öland, tornlösa och af enklaste grundplan: aflångt fyrasidig, utan kor eller apsis. Båda äro emellertid, trots saknaden af torn, ovedersägligen försvarskyrkor, hvilket tydligt framgår af de krenelerade

Fig. 16.

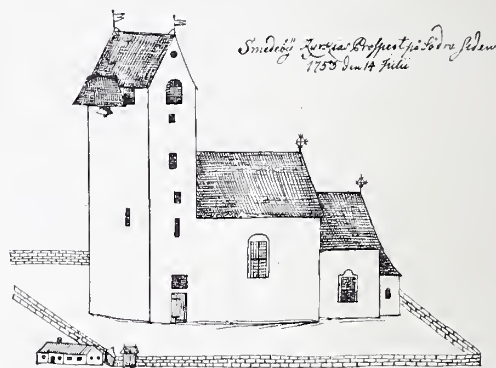

murkrönen. Källa kyrka kvarstår som ruin, och egentligen behöfva vi därför icke bildens intyg. Jag har emellertid medtagit den samma för att därmed styrka tillförlitligheten af Rhezelius' teckningar. Murarna visa nämligen ännu i dag på innersidan tinnar, 9 på hvardera långsidan, ehuru mellanrummen blifvit i senare tid igensatta, och således ej äro synliga utifrån. På Rhezelius' bild se vi trenne ofullständigt fyllda tinnmellanrum, vare sig nu dessa på hans tid ej blifvit fullt tillmurade eller fyllnadsmurarna bortfallit Vare härmed hur som helst, bilden visar dock öfverensstämmelse med de ännu för handen varande förhållandena och förtjänar därför tilltro. Enligt uppgift i K. Vitterhets Akademiens arkiv äro kyrkans långmurar ej mindre än 40 fot höga, deras tjocklek 5 fot. Kyrkans längd är 95, bredd 32 fot. Att kyrkans nedre våning varit försedd med hvalf på tre grofva pelare, framgår af det här ofvan nämnda visitationsprotokollet och är äfven tydligt af ännu bevarade spår. På öfriga anordningar kan jag här ej närmare ingå. Vid den nya kyrkans uppförande önskade församlingen rifva den gamla för att använda den brukbara stenen vid nybyggnaden. Genom riksantikvarien H. Hildebrands åtgörande fick kyrkan emellertid kvarstå som ödekyrka.

Böda nu rifna kyrka, fig. 4, har haft fullkomligt samma anordning som Källa, ehuru bilden visar endast fem tinnar på långsidan. Den bekanta fornminnesteckaren Hilfeling skrifver i sin journal år 1796*: »Kyrkan i Böda är precise af samma structur som Kjälla, med öfver rum öfver kyrkohvalfven — — —. Denna kyrka är nu utdömd och ritning gifven till en ny — men i sanning är det skada,

---

* Kyrkans äldsta parti = den gamla rundkyrkan. Nedre delen af denna är ännu i behåll.

** Rhezelius, fornforskare, år 1635 utnämnd till »antikuarius och häfdasökare». Hans teckningar finnas förvarade på kongl. Biblioteket.

Frigelius, lektor. Samlingarna finnas i Kalmar stifts Bibliotek. K. Vitterhets Akad. har nyligen för sitt arkiv erhållit kalkeringar af dit hörande teckningar.

Löfgren, död som prost i Högsby år 1881. De synnerligen omsorgsfulla anteckningarna tillhöra K. Vitterhets Akademiens arkiv.

* Förvarad på kongl. Biblioteket.

Fig. 17.

ty murar, pelare och hvalf äro i bästa styrka och författning, ja så starka att hvalfven visst skulle tåla en häftig bombardering. Väggarne äro 10 kvarter till tre alnar tjocka och pelarne af vacker huggen sten. Tak vore det enda nödvändiga som skulle göras nytt, samt i fall trängsel att en eller 2:ne läktare mellan pelarne kunde upprättas samt väggar och trävirket repareras och målas för att uppsnygga henne — men kyrkan har sina 6 000 i förråd som skola employeras.» I sanning ett sällsynt och hedrande undantag från tidens vandaliseringsbegär.

Ekby kyrka, Öland, fig. 5, tornlös, som de båda föregående, men med kor och apsis undergick en betydande reparation 1818 och förseddes med torn. Bilden visar såväl långhusets som korets murar, försedda med tinnar. Huruvida de gamla murarna, som till största delen bibehöllos vid reparationen 1818, ännu bära spår däraf, kan jag ej uppgifva.

Högsrum och Högby kyrkor fig. 6 och 7, på Öland, äro båda ersatta med nybyggnader, den förra 1822, den senare 1890. Båda hafva ett vest-torn, hvilket å den först nämnda är försedt med tinnar samt strax under dessa en rad murhål för bärbjälkarna till en yttre skyttegång af trä i full analogi med anordningen af världsliga försvarstorn samt, såsom jag i här ofvan nämnda uppsats visat, med ännu bevarade förhållanden vid många kyrktorn i vidt skilda trakter. Bilden af Högby kyrka visar, att dess olika delar äro af olika ålder. Det höga koret (förutvarande långhus?) har krenelerad mur. Enligt en gammal anteckning hade kyrkans vestra del omkring år 1799 »tre grofva pelare med stenhvalf» hvilka borttogos och ersattes med hvalf af trä. Utom tornet är kyrkan äfven försedd med klockstapel.

Repplinge kyrka, Öland, fig 8, ombyggd år 1802, tillhörde, som bilden visar, de s. k. sadelkyrkorna, med ett torn i vester och ett i öster. Båda hafva tinnförsedda murkrön, och dessutom visar långhusets murkrön en rad

Fig. 18.

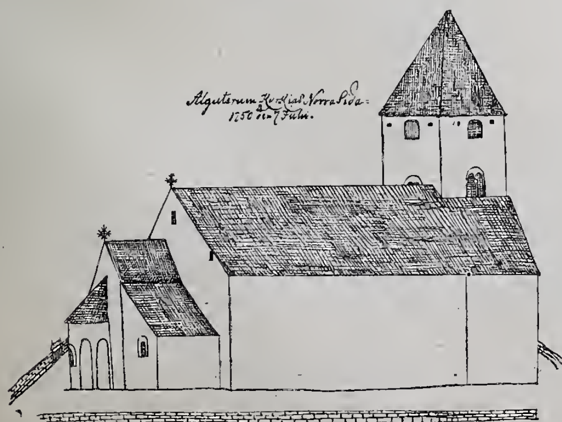

murhål för skyttegångens bärbjälkar, ett drag, som vi skola återfinna på flere af de följande bilderna. Kyrkan var således rikligt försedd med anordningar för ett kraftigt försvar.

Vi skola nu öfvergå till de af Frigelius utförda teckningarna. Af dessa visa fig 9—13, framställande Runstens, Köpings, Sandby, Resmo och N. Möckleby kyrkor, ytterligare prof på de öländska sadelkyrkorna. Om dessa kyrkor gäller, att själfva deras form med ett torn i hvardera ändan af byggnaden tydligen är tillkommen i fortifikatoriskt syfte. Ännu tydligare blir detta vid en närmare granskning af teckningarna. Vi finna dem nämligen alla försedda med försvarsanordningar af olika slag. Vid Sandby kyrka, ersatt med en ny år 1860, fig. 11, äro båda tornens krön tinnförsedda, och det östra visar dessutom strax nedom krönet en indragning af muren, sannolikt för att bereda plats för en yttre skyttegång. Å bilderna af Runstens och Köpings kyrkor, fig. 9 och 10, visa sig endast vestra tornen med säkerhet krenelerade. I fråga om de östra är detta ej så tydligt. Hvarpå detta beror är ej så godt att säga. Möjligen äro de å bilderna synliga rundbetäckta öppningarna vid murkrönen redan på Frigelius' tid förändrade och utgöra i själfva verket tinnmellanrum liksom på vesttornen. Att äfven östtornen måste hafva kunnat deltaga i försvaret, är tydligt. Runstens kyrka ombygdes år 1836, hvarvid emellertid vestra tornet bibehölls. Kyrkan hade »vackra hvalf hvilande på två pelare, den främre fyrkantig, den andra bak i kyrkan rund» Östra tornet, hvilkets nedre rum »utgjorde själfva korhvalfvet» hade i 2 etager särskilda »rum och celler». Dess höjd var 29 alnar; vestra tornet var 31 alnar högt. Köpings kyrka är nedbruten 1805.

Fig. 19.

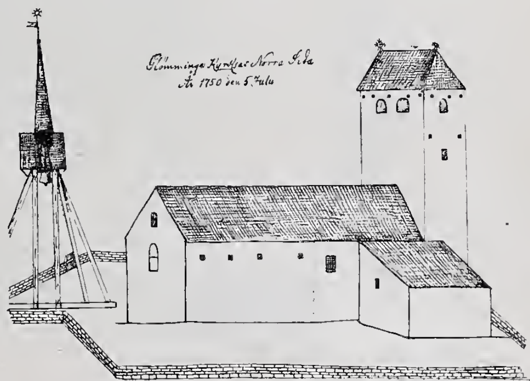

Resmo och N. Mörkleby kyrkor, fig 12 och 13, hafva ej krenelerade torn, men i stället visa deras vesttorn genom de under murkrönen befintliga hålen, att de varit försedda med sådana yttre skyttegångar, som här ofvan omtalats vid Högsrums kyrka. Å bilden af N. Möckleby se vi dessutom särdeles tydligt, att äfven långhuset varit på samma sätt försvaradt — jfr. Repplinge här ofvan — ett mycket intressant drag, angående hvilket jag torde få hänvisa till, hvad jag på ofvan anf. ställe yttrat om Uppsala-domen. Resmo kyrka finnes ännu i behåll, ehuru förändrad. Dess vestra torn ombygdes till öfre delen 1826. N. Möckleby kyrka ombyggdes 1824.

Bilden, fig. 14, af Torslunda kyrka visar visserligen en ny typ med torn midt öfver byggnaden, men jämföra vi härmed fig. 15, framställande samma kyrka, efter en teck-

ning* i K. Vitterhets Akademiens arkiv, med ännu ett torn, vid vestra ändan, är det ej omöjligt, att äfven denna ursprungligen är en sadelkyrka. Att den varit en försvarskyrka står emellertid fast. Midttornet har kreneleradt murkrön och långhuset, V. därom, har haft yttre skyttegång af trä. Vesttornet, å fig. 15, visar en särdeles intressant detalj, nämligen ett yttre, af ett luttak täckt sidogalleri, analogt med de å många gotländska kyrktorn förekommande. Torslunda kyrka ombyggdes år 1776 med bibehållande af delar af de gamla murarna; huruvida ännu spår af kyrkans förra förhållanden äro bevarade, kan jag ej uppgifva.

Fig. 16—20: Smedby, Mörbylånga, Algutsrum och Glömminge kyrkor på Öland, samt Åby kyrka i Småland, alla af den vanliga typen med torn i vester, visa sig utrustade på samma sätt som föregående: de två först nämnda med krenelerade murkrön, de båda följande med murhål för yttre skyttegångar. Glömminge dessutom med dylik

Fig. 20.

anordning utefter långhusets murkrön. Angående Åby kan det vara osäkert, om öppningarna vid murkrönet betyda tinnmellanrum eller hål för skyttegångens bärbjälkar. Att särskildt lägga märke till är, att å Smedby-tornet klockan är placerad utanför tornet, en anordning, som naturligtvis ej skulle vidtagits, om tornet byggts uteslutande som klocktorn. Af Frigelius' teckningar framgår, att klockan haft en dylik plats å flere öländska kyrkor. Samtliga sist nämnda kyrkor äro ombyggda. Vid Glömminge är tornets nedre del bibehållen.

Fig. 21 och 22 framställa tvänne Smålandskyrkor efter Löfgrens teckningar: Hossmo och Förlösa, den förra ännu kvarstående, den senare rifven. Båda hafva torn i öster, men äro olika däruti, att vid Hossmo koret med apsis är förlagdt öster om tornet, under det vid Förlösa tornets nedre våning bildade koret med den halfrunda apsiden indragen i östra tornväggens murverk. Det sist nämnda tornet har kreneleradt murkrön. Att sådant ej synes på bilden af Hossmo beror väl på, att tinnmellanrummen vid tiden för Löfgrens teckning voro igenmurade,

* En därmed öfverensstämmande bild af kyrkan finnes hos Rhezelius, ehuru oredigt utförd, så att den ej lämpar sig för att återgifvas.

Fig. 21.

eller möjligen tornmurarna sänkta. Långhusets murar vid Hossmo äro 17 alnar höga och voro vid Förlösa $15^1/_2$ alnar. De ovanligt höga takresningarna antyda utan tvifvel, att vattentakens anordning fordom varit annorlunda. Möjligen hafva taken varit platta och utgjort försvarsplatser, såsom förhållandet varit vid t. ex S:t Per i Sigtuna. Båda kyrkorna hafva oaktadt de massiva tornen klockstaplar.

Af de här framlagda afbildningarna framgår, utom själfva det sakförhållandet, att kyrkorna varit befästa, äfven den omständigheten, att de fortifikatoriska anordningarna varit af sådan art, att de mest i ögonen fallande dragen däraf, tinnarna och skyttegångarnas bjälkhål, genom en ringa förändring, en obetydlig sänkning af murarna, lätt kunnat försvinna.

Fig. 22.

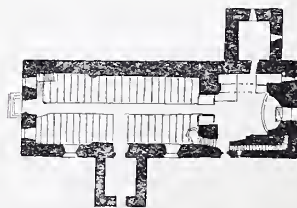

Just denna af lätt insedda, praktiska skäl föranledda, ofta d. v. s. i talrika fall företagna omändring eller förnyelse af murkrönen har — jämte förändrad anordning af dörr- och fönsteröppningarna m. m. — i stor utsträckning beröfvat kyrkorna deras forfikatoriska karaktär, gifvit dem ett helt fredligt utseende och kommit oss att glömma den dubbelegenskap, så många af dem fordom ägt.

RIKSBANKENS HUS I ÖREBRO.

Plansch 6, 7.

Som bekant äro numera i flertalet residensstäder inrättade afdelningskontor för riksbanken. För ett stort antal af dessa kontor hafva under senaste tid uppförts eller äro under uppförande egna byggnader. Man hade ursprungligen önskat inskränka sig till envåningshus innehållande endast banklokalerna, såsom dragande de minsta byggnadskostnaderna. Omständigheterna utvecklade emellertid detta enkla och goda program så, att byggnaderna äfven erhöllo en andra våning för inrymmande af en bostad åt direktören. Vid de sist beslutade riksbanksbyggnaderna har man ytterligare utvecklat eller snarare kompliceratprogrammet, köpt större tomter och inom byggnaderna anordnat lokaler för uthyrning till enskilda eller till andra institutioner eller embetsverk såsom post, telegraf o. d.

De arkitekter, som företrädesvis varit anlitade för dessa uppdrag, äro: professor Dahl, arkitekterna F. O. Lindström, A. Johansson samt M. Borgstedt.

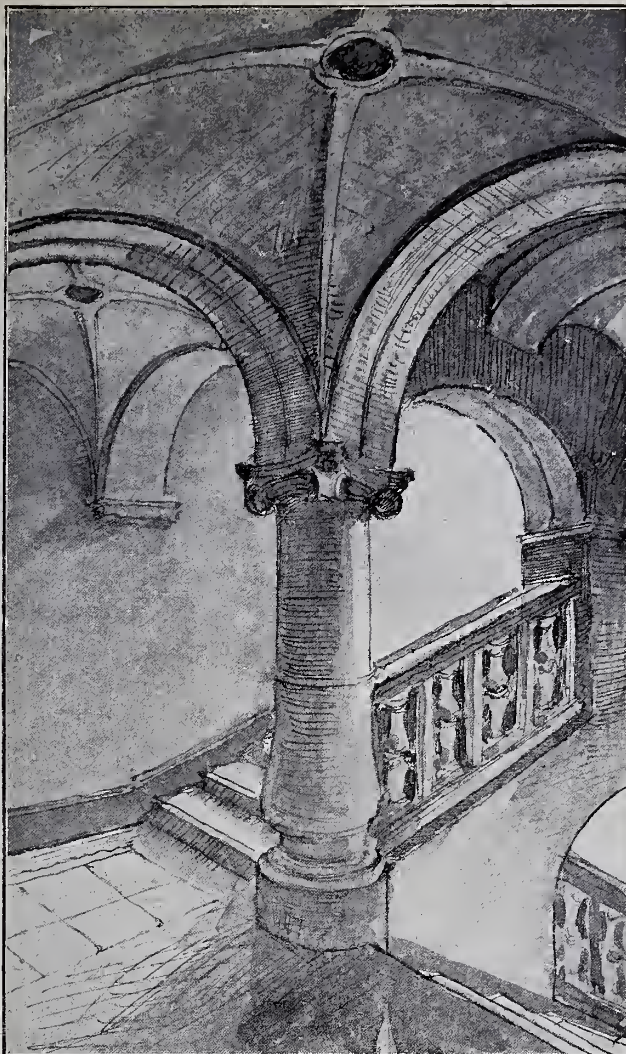

Interiör från trappuppgången.

Under förhoppning, att framdeles kunna publicera flere af dessa ur många synpunkter intressanta byggnader, meddela vi i detta häfte den, efter arkitekten A. Johanssons ritningar uppförda, synnerligen tilltalande byggnaden för riksbankens afdelningskontor i Örebro. Det är ett tvåvåningshus med banklokalerna i bottenvåningen och bostad för direktören en trappa upp. Å vinden finnes en brandfritt innesluten bostad för en vaktmästare, och i källaren finnes plats för arkiv med nedgång från det innanför banksalen liggande hörnrummet. Hufvudingången till banklokalen är på byggnadens kortsida, från Engelbrektsgatan. På den mot gården vettande långsidan befinner sig uti en tornartad utbyggnad trappuppgången till direktörens våning. På samma långsida, invid grannens tomt, är uppdragen en mindre kökstrappa, som ock leder till vaktmästarens bostad.

Tomten är belägen i hörnet af Engelbrekts- och Köpmansgatorna med öppen utsikt åt slottet och slottsparken. Innan de definitiva ritningarna utfördes, gjordes flere alternativa förslag i syfte dels att helt och hållet bebygga tomten åt gatorna, dels att göra byggnaden 3 våningar hög. Flertalet af vederbörande, såväl bland fullmäktige som i riksdagen, menade, att en byggnad i 2 våningar på denna plats icke skulle göra sig fullt monumental; arkitekten stred för en motsatt åsikt och segrade uteslutande på den grund, att 3-våningsbyggnaden visade sig kosta mera, än hvad riksdagen alternativt anslagit till en sådan eller 83 000 kr. Det stannade sålunda vid två våningar och med endast så stor del af tomten bebyggd, som betingades af bottenvåningens banklokal. Det för detta alternativ beviljade anslaget var 75 000 kronor, och har detta visat sig tillfyllest för byggnadens utförande. Om ock det icke medgifvit användandet af dyrbarare materialier, har dock arkitekten förstått att med de till buds stående medlen utforma en lika monumentalt värdig byggnad som konstnärligt fint genomförd anläggning. Det är nämligen icke blott den väl beräknade ornamentala behandlingen samt säkra proportioneringen af fasadernas olika delar, som här smeka vårt öga; det är i lika hög grad den på målerisk effekt beräknade anläggningen af det hela, som tilltalar oss genom sin nobless.

Den mot gatan öppna, från densamma med ett högt, enkelt, men smakfullt järngaller afskilda gården, där fantasien, likt en indisk trollkonstnär, lätt låter uppväxa gamla vördnadsbjudande träd; det lyckligt utformade trapptornet med sin öppna loggia framför ingången; själfva byggnadens osökt enkla hufvudform och takresning, äro allt saker, som visserligen icke äro nya; tvärtom, de äro »gamla som gatan» och dagligen i bruk; och dock! — det är blott en på mång hundrade, som kan konsten att rätt mästra dem, att på ett i stort som smått konstnärligt sätt anpassa dem efter de praktiska behofven. Äfven med den bästa vilja och förmåga står dock arkitekten rådlös och oförmögen inför oförstående och utaf grottekvarnen söndermalda byggherrar, inför ett mycket stort antal af våra »vederbörande», söner af det förflutna århundradets midt, hvilka vuxit upp under inflytandet af den numera redan föråldrade åskådningen, att konsten icke har något med det praktiska lifvet och med samhället att göra, annat än såsom en lyxartikel. De äro få, som i en beslutande församling här i landet vedervåga sin position genom att på allvar föra den odlade smakens talan. Till och med de akademiskt bildade, ja klassicitetens egna målsmän, befinnas i de flesta fall kvarstå, så tämligen oberörda af verklig, klassisk allomfattande odling, i den germanska vilda urskogen, då det gäller konst.

Men lämnom dessa för arkitekten så nedstämmande tankar och glädjom oss då, såsom i förevarande fall, något harmoniskt tilltalande helt lyckas arbeta sig fram. Det sker icke, utan att arkitekten vid verkets utförande haft inflytelserika och förstående krafter på sin sida. Så har

ock här varit fallet, i det att bankdirektören S. Sterner och, så märkvärdigt det än kan låta, entreprenören, byggmästaren Claes Råhlén, gjort allt för att understödja arkitektens berättigade sträfvanden. Såsom bevis härpå må endast följande anföras. Ursprungligen voro alla orneringar beräknade att utföras af *cement*, men genom dessa herrars uppoffrande intresse för byggnadens värdiga och goda utförande möjliggjordes nämnda delars utförande dels af grå gotlands-sandsten, dels af Yxhults kalksten. Af sandsten äro sålunda utförda portaler, guirlander, slutstenar samt balustradens plintar och krönande vapengrupp. Den genombrutna balustraden är utförd af kalksten.

Riksbankens hus i Örebro.

Ur teknisk synpunkt torde för fackmannen icke mycket vara att särskildt observera i denna byggnad, då ingen anledning förefunnits att frångå de brukliga arbetsmetoderna. Dock kunna vi icke underlåta att påpeka hufvudtrappans eleganta konstruktion med dess ganska invecklade öfverhvälfning, där byggmästaren på ett utmärkt sätt öfvervunnit de icke ringa svårigheterna.

All naturlig sten till byggnaden har levererats af firman Ericsson & Kjellström, Stockholm; vapengruppen är modellerad och huggen af skulptören C. Hyllengren, Sundbyberg.

Bankens lokaler uppvärmas med central varmvattensledning, konstruerad af och utförd under ledning af ingeniör W. Dahlgren, Stockholm.

Alla fönster äro anordnade enligt arkitekten C. A. Flodqvists patenterade system.

Byggnaden, som invigdes hösten 1899, är utförd af byggmästaren Claes Råhlén efter arkitekt Aron Johanssons ritningar.

NÅGRA ORD OM VÅRA KAKELUGNAR OCH DERAS BEHANDLING.

Jag vet ej i hur många hem nu för tiden, familjen om vinterkvällarne sitter samlad rundt en sprakande brasa, steker äpplen, knäpper nötter och berättar historier. Säkerligen icke i många. Kanske står det en kamin i tamburen och värmer upp de flesta rummen i våningen. Och eldar man i kakelugnen, är det med halft spjäll och tillslutna luckor. Det är ekonomiskt. För resten — folk har visst icke tid nu mera att slå sig till ro och njuta framför en slocknande brasa. Men de hafva gjort det, och säga hvad man vill — det var hemtrefligt. Hvad har det blifvit af den så kallade husliga härden. Jo en porslinsugn, en stor tingest med mycken grannlåt och skinande blank, som i all sin utpyntade ståt just ej symboliserar den gångna tidens begrepp om hemtrefnad, men som kanske är ett korrekt uttryck för vår tids.

Låt oss taga saken, som den är. Att få folk att steka äpplen om vinterkvällarna är att sätta önskemålen i lifvet för högt — men att få dem att fundera öfver, om en kakelugn äfven utan äppelstekning, likaväl som hvarje annat föremål, vi dagligdags hafva för ögonen, nödvändigt skall hafva utseende af, att vi dagligdags vänta främmande, borde man ändå försöka. Och fundera på den saken skola både hyresgäster, husvärdar och fabrikanter — dessa tre kategorier af människor, som i ett stadssamhälle ömsevis inverka på hvarandra och tillhopa skapa genomsnittssmaken.

Det är väl i alla husgudars namn hemtrefnad, vi skola hafva i våra rum. Att i hvardagslag känna oss hemmastadda är väl hufvudsaken — när så främmande komma, är det just intressant för dessa att träda in i ett hem, karaktäristiskt för dem, som ega det, och icke i ett hem, där dekorering och möblering tycks vara gjorda att svara mot de främmandes frackar och sidensars. Det är ett olycksaligt begär, vår s. k. medelklass har att vilja efterapa aristokratiska vanor. På en herrgård eller i ett privatpalats kan man hafva särskilda festrum, där allt bär prägel af sitt särskilda ändamål, men att i vanliga stadsvåningar vilja få festprägel på de rum, där familjen i hvardagslag äter sin kallops, eller där frun stoppar sina strumpor — det är osundt.

Och kan man få folk att inse detta, skola de också erkänna, att våra kakelugnar i allmänhet borde något stämma ned tonen, uppträda litet mer blygsamt och icke med så stora later.

Det är sant, att ugnen representerar en viktig faktor i vår dagliga trefnad — värme, och uppvärmningssystemet med kakelugnar är, till trots för alla kaminer och värmeelement, säkerligen det för boningsrum mest passande, men fast den har en stor funktion, behöfver den icke så pocka på uppmärksamhet. Den skall egnas all möjlig konstnärlig omvårdnad — det har den rätt att fordra — men karaktären af värmekälla skall den behålla och icke gifvas en af blott lyxföremål. Därför behöfva ej de s. k. praktpjeserna helt och hållet försvinna. Det finnes nog rätta platser äfven för sådana, men här talar jag om våra ordinära ugnar, om dem, som komma till användning i vanliga hyreskaserner hos vanligt folk.

Det finnes ju enkla kakelugnar i handeln, men dels äro de i minoriteten, dels äro de för det mesta kompo-

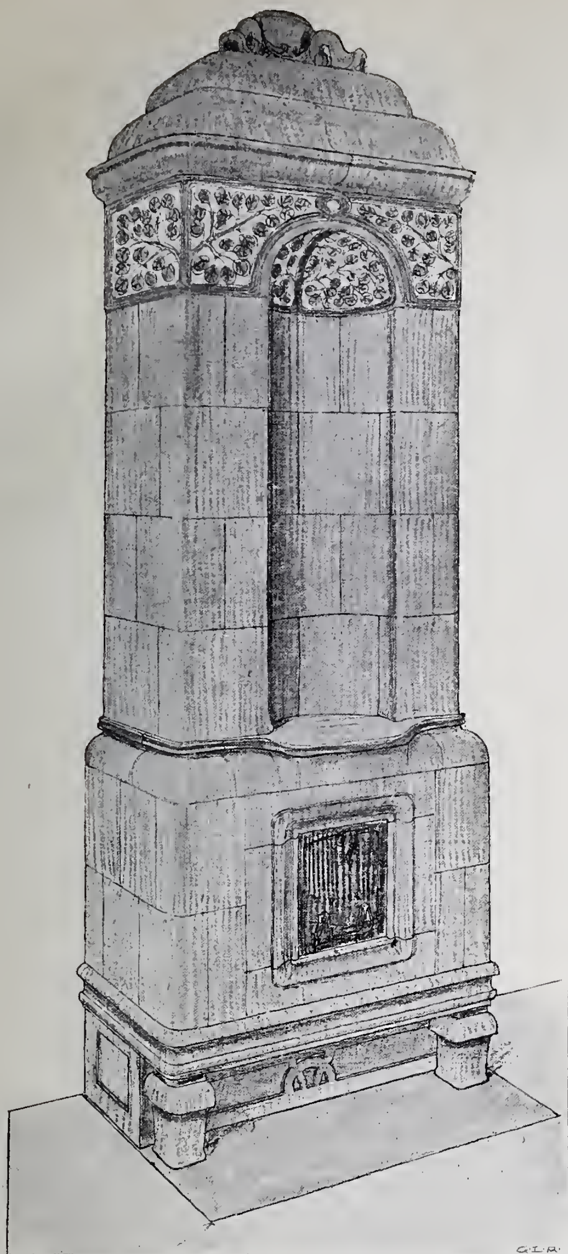

Kakelugn, i grön eller brun metallglänsande färg, under arbete vid Rörstrand.
Komp. af Axel Lindegren.

Kakelugn, under utförande vid Packendorffs kakelfabriker, Göteborg. I grågrön färg, lucka af kopparplåt.
Komp. af Axel Lindegren.

nerade i gammal stil. Empiren anses bland kakelfabrikörer som den moderna stilen par preference, och så tro husvärdar och hyresgäster också, att empire är vår tids karaktäristiska konstform. Att de gamla konststilarna hafva, hvad kakelugnar beträffa, att uppvisa goda förebilder är gifvet. Här finna vi just dessa hederliga gamla pjeser, som med sina släta ytor, stora järnluckor och enkla utsmyckning gifva ett sådant starkt intryck af hemtrefnad — och anser man denna karaktär af enkelhet och gemyt vara något, vi vilja hafva fram hos våra ugnar, hafva vi åtskilligt att lära af de gamla. Vi hafva ju också börjat öfvergifva denna helblanka flottiga glasyr, som, till trots för att den kanske utstrålar mer värme, alltid verkar kall, och återgått till den gamla halfblanka — till stor sorg för mången fabrikant, som haft all möjlig möda i världen att drifva upp glasyren till sin fulländning. En del af våra ugnar hafva återfått fötterna att stå på, hvilket borttager intrycket af tyngd och hopväxande med golfvet.

Men äfven om vi kunde få all onödig grannlåt — alla pilastrar och ornament, figurer och förgyllningar eller hos våra mörka, ovänliga salsugnar, alla kvadrater med sina urhålkningar och alla tunga öfverstycken — utdömd och återgå till de släta ytorna, behöfva vi ej vara rädda, att icke denna enkelhet kan varieras och gifvas nya uttryckssätt. Ugnen behöfver ej stå som ett fyrkantigt skåp mot sin vägg. Ytorna kunna gifvas mer rörlighet. Med en ytmodellering, där ena planet med mjukhet går öfver i ett annat, kan man med bibehållande af enkelhet ernå mer lif och omväxling. Kan man göra denna ytmodellering så, att man äfven får fram själfva ugnens konstruktion med upp och nedgående värmekanaler, är vägen till idealet beträdd.

Ett önskemål, hvad de större ugnarne beträffa, är att få eldstadsöppningen vidgad, så att den står i bättre proportion till hela pjesen. Detta har ju sina svårigheter till följd af det härigenom minskade draget, men alldeles omöj-

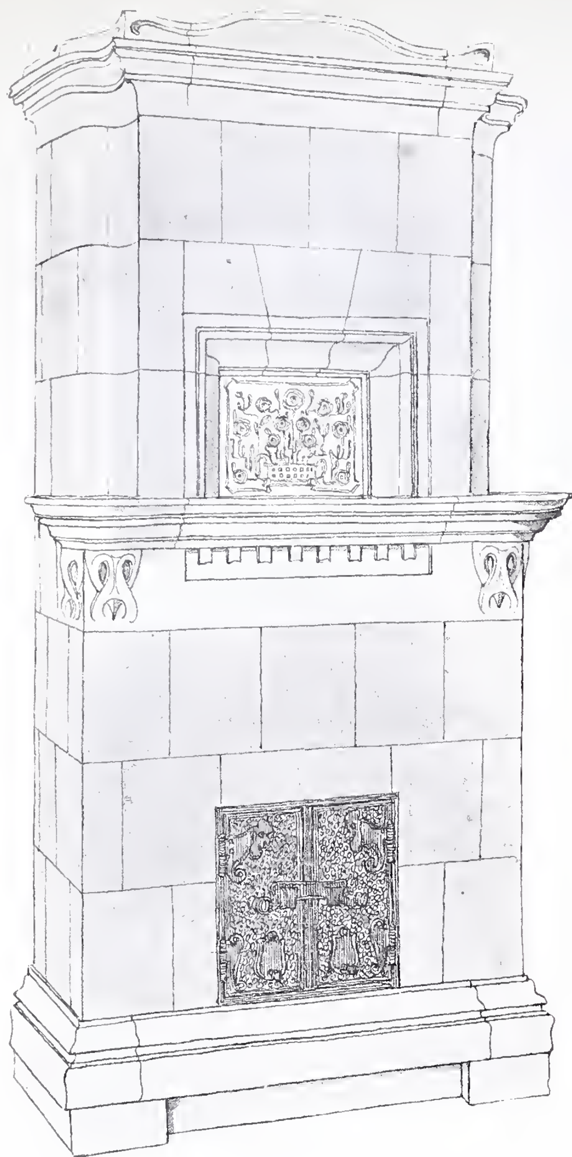

Salsugn i violett och hvitt. Utförd vid Rudholm & C:os kakelfabrik i Norrköping.
Komp. af C. WESTMAN.

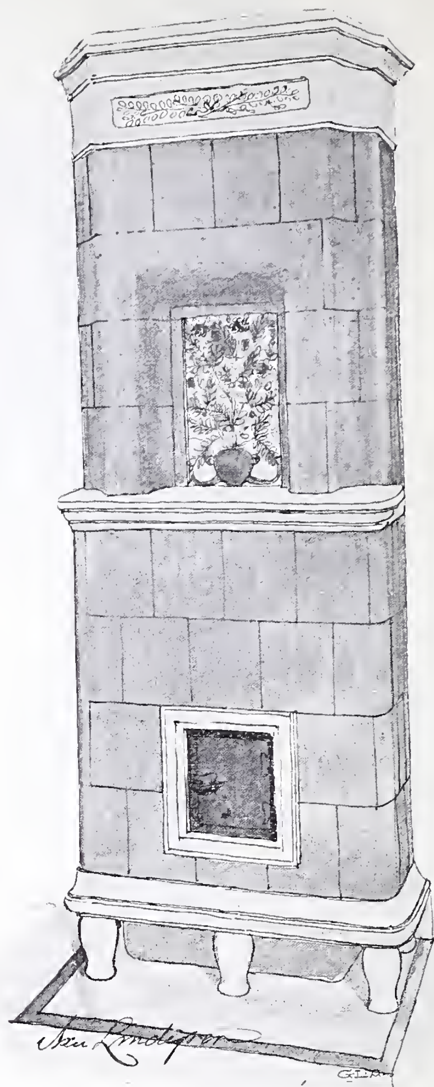

Kakelugn, under utförande vid Packendorffs kakelfabriker, Göteborg.
Färg, grön med lister i grönhvitt.
Komp. af AXEL LINDEGREN.

ligt kanske det icke är. I alla händelser är det ett problem för våra kakelugnsmakare att försöka lösa. Vid en stor eldstadsöppning kunde för öfrigt våra illuminationskaminers järnluckor med glimmerglas användas. Luckorna kunde stå stängda — och draget sålunda icke blifva minskadt — men skenet från härden ändå synligt.

Ugnarne i mindre rum äro i allmänhet för stort tilltagna. De kunna nog reduceras och ändå fylla sitt ändamål. En stor rund kakelugn, gående ända upp till taket, med den ena delen liksom utdragen ur en vidare nedre som en kikare, gör synnerligast i ett litet rum intet trefligt intryck — själfva ugnen må ju för öfrigt vara ganska enkel, i flesta fall helhvit. Detta hvita, som nu lyckligtvis åter börjat användas vid rumsdekoreringar, bör ej vara rent hvitt, utan gå i någon ton, samma för allt hvitt i rummet, efter hvilken den öfriga färgskalan får rätta sig. Det rent hvita står för kallt och genomträngande.

Hvad för öfrigt färgen på ugnen beträffar — hvilka kombinationer ligga icke här ännu oanvända. På det keramiska området hafva under de senare åren så många underbara färgexperiment försökts och lyckats, hvilka tilllämpade på kakelugnar kunna gifva härliga resultat. Då behöfver man icke sätta en eldskärm framför nedre delen af ugnen och en spegel i den öfre för att få så litet af själfva pjesen synligt som möjligt. Den kan endast med en läcker färgton på den släta ytan ernå rang af konstverk. Jag nämnde spegeln — denna äkta medelklasspegel i sin förgylda ram, pretentiös och simpel, med pretention från en empiresalong och simpelhet från ett 2 klassens café — hur länge dröjer det, innan de tusende hafva skattat åt förgängelsen?

Om för mindre rum en liten fristående ugn med släta ytor och nätt dekorering är passande, borde för större rum, matsal och hvardagsrum,* en pjes med större bredd och fyllighet, som mer växte ihop med rummet och dess dekorering, användas — en kombination af våra eldstäder och de gamla spislarna, som, på samma gång den hade

* I stället för benämningen salong eller förmak borde benämningen hvardagsrum användas. Redan i namnet skulle en antydan ligga, hur ett dylikt rum borde dekoreras och anordnas. I stället för det gängse paradrummet med all sin tapetserarståt, med kokett banalitet och skrytsam lyx, kunde man få ett rum med bekväm anordning och hvardagslagstrefnad. Lika mycket pengar kan läggas ned på ett sådant rum!

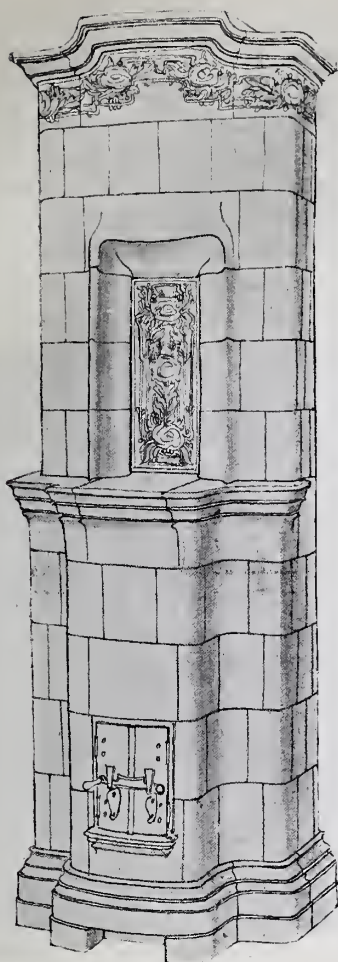

Ugn för mindre rum. Under utförande vid Rörstrand. Komp. af C. Westman.

de förras värmeförmåga, egde de senares karaktär af både monumentalitet och hemtrefnad. I en engelsk »fireplace» finnes åtskilligt, som vid en sådan kombination kan vara värdt att beakta. Det engelska sättet att omgifva den vida härdöppningen med slät yta af små tilesplattor visar, att med nedbringande af skalan på värmeytan, får man spiseln att bättre gå ihop med rumsdekoreringen, på samma gång den stort tilltagna öppningen tydligt markerar eldstaden. Vid en engelsk »fireplace» har det tillhörande järnet, vare sig det är gjutjärn som plattor inne i härden eller smidesjärn för kolgrytan och ställningen med skyffel och tång, fått en konstnärlig behandling, som borde komma våra luckor och eldgafflar till del.

Hvad själfva dekoreringen af en kakelugn beträffar, finnas många sätt att gå till väga. Men hur man än gör, antingen inskränker dekoreringen till några få punkter eller utbreder den öfver hela ytan, måste den alltid underordna sig ugnsformen, aldrig blifva hufvudsak. Af en kakelugn, utsirad med pilastrar, konsoler och ornament, får man en falsk uppfattning om dess mening. Den gifver intet intryck af värmeutstrålning, utan verkar en meninglös arkitektonisk uppställning. Allt för stark relief med blankglasyr verkar dessutom intet godt. Formen går förlorad, och en massa glansdagrar är intrycket, man får. Skall relief användas, bör den nog vara låg — direkt smyga sig ut ur ytan. Ty ytan, den må vara plan eller buktig, slät eller dekorerad, det är den, som verkar värmegifvande.

Att uppsätta ett bestämdt mål, till hvilket vi skola söka komma d. v. s. en viss form för kakelugnar är svårt. Synnerligen som vi kanske nu befinna oss i ett öfvergångsstadium för att så småningom komma till annat konstruktionssätt af ugnen, med användande af kol i stället för ved, sedan denna blifvit för dyrbar. Den konkurrens af olika sorts typer på kaminer, hvaribland flera äro ämnade för inmurning i vanliga kakelugnar för eldning med kol, tyder på, att själfva frågan är aktuell. Men vår ugnstyp besitter så många goda egenskaper, bland andra lättheten af konstnärlig behandling, att det vore synd, om den skulle trängas ut af andra mindre estetiskt tilltalande typer. Det gäller att vidtaga de ändringar med ugnen, som behöfvas, för att den ekonomiskt taget icke skall blifva andra typer underlägsen. Men denna uppsats har afsedt våra nuvarande kakelugnar och egentligen gått ut på att något misskreditera våra öfverlastade banala prålugnar. Glädjande att säga, tycks bland fabrikanterna en tendens nu göra sig gällande att vilja komma ifrån den vulgära ståten. Hvad denna skall ersättas med, har jag påpekat — enkelhet. En enkelhet, som mer öfverensstämmer med den karaktär af hemtrefnad, våra våningar borde ega. Äfvenså har jag framhållit, att vi böra så vidt möjligt ställa oss oberoende af de gamla stilarnes formgifning.

Här lämnas några prof på typer af ugnar, dels redan utförda, dels under arbete, vid olika fabriker. De äro återgifna, icke som exempel på »den nya stilen», utan som försök i en sträfvan efter enkelhet i behandlingssättet. Några små afvikelser ifrån den gängse formgifningen för våra vanligast förekommande ugnar finnas väl också.

C. Westman.

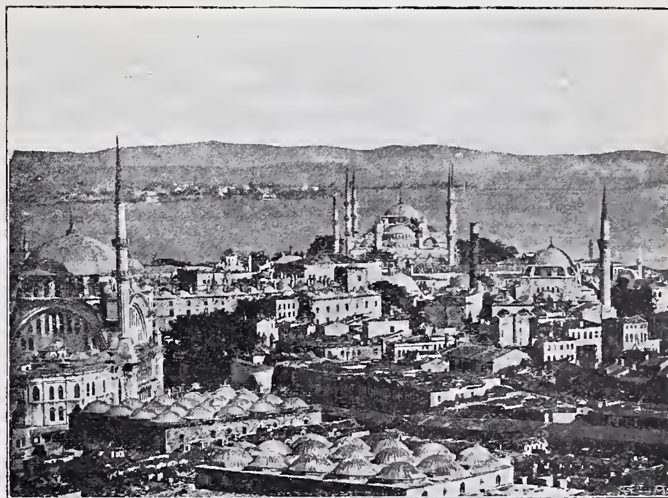

Stambul, sedd från Sulejmanié-moskéen.

EN KONSTANTINOPELSFÄRD.

Planscherna 8, 9.

Utdrag ur ett resebref till Arkitektur och dek. konst.

Konstantinopel ligger utanför den stråkväg, som vi skandinaver vanligen taga, då vi begifva oss ut på resa. Dess läge i det sydligaste hörnet af det civiliserade Europa gör det äfven mera otillgängligt för turisten, och de berättelser, man inhämtat om lifvet och klimatet i Turkiets hufvudstad, göra resan dit just ej vidare lockande, om

ock österlandets milda dallrande luft vid framkomsten breder en slöja af praktfullt försonande färgskimmer öfver staden, som kommer främlingen att glömma all den uselhet och smuts, som döljes och frodas i de trånga gränderna innanför den höga stadsmuren.

Från Roma styrde jag färden i början af mars månad öfver Napoli, Brindisi, Korfu till det gamla *ΕΛΛΑΣ* och efter att hafva beskådat Olympias mosshöljda lämningar från en svunnen grekisk storhetstid, inträffade jag i slutet af månaden i Athen — renlighetens stad par préférence. Akropolis blef hufvudkvarteret, och hur ansträngande än det dagliga klättrandet dit upp var, så blef mödan dock alltid belönad vid framkomsten. Akropolis ensam är i stånd att uppväga besväret för en greklandsresa, och det enda, som ej sviker förväntningarna vid framkomsten; de öfriga tempellämningarna motsvara ej sitt rykte, och funnes ej Akropolis och muséet i Athen, kunde man godt nöja sig med besök i Pæstum, Pompei och Napoli vid studiet af klassisk arkitektur, utan att behöfva göra långa och besvärliga färder inom det otillgängliga och med dåliga kommunikationer försedda moderna Grekland.

Det var dock ej utan saknad, jag lämnade antikens land för att under ett par veckor besöka »barbarerna», men en resa till Konstantinopel — ett par dagars färd på hafvet med en af österrikiska Lloyd's bekväma ångare — var dock allt för lockande för att kunna förbigås. Från Piræus seglade vi under natten öfver det Ægæiska hafvet och den följande förmiddagen förbi Smyrnavikens höga stränder till den längst in belägna staden, hvars, med den gyllene halfmånen försedda, minareter förkunnade oss på afstånd, att vi nu nalkades muhammedanernas land. På de trånga gatorna och i de mörka bazarerna stoj och skrik; fezklädda turkar och stolta, turbanprydda araber bjödo ut sina varor: inhemska eller persiska mattor, lemonader förvarade i skinande klockprydda mässingskärl, på brickor smakfullt och lockande upplagda, olika bakverk eller andra af turkarne så högt omtyckta sötsaker — oranger, citroner m. m. Judar med den äkta typen: kraftigt böjd näsa, långt svartlockigt hår och enspetsigt Kristus-skägg gingo kring och lockade sin nästa till handel; turkiska kvinnor i vida, långa linnedräkter gingo hastigt och skyggt förbi, väl döljande sina behag med undantag af de svarta glänsande ögonen; utanför kaféerna sutto männen och rökte långa vattenpipor, då och då slappt smuttande på det tjocka kaffet, och på moskéernas bastmattor lågo profetens trogne anhängare på knä, berörande jorden med sina pannor, slående sig för bröstet och anropande Allah om hjälp och bönhörelse.

Det mest karaktäristiska för gatulifvet i Smyrna är dock kamelkaravanerna, hvilka från det inre af landet föra varorna ned till den stora hamnstaden, och för ett nordiskt öga har det nyhetens behag att se dessa »öknens skepp» komma rullande med högt buret hufvud, sex och sex medelst långa tåg sammanlänkade med hvarandra och med en usel liten åsna i spetsen, å hvilken rider karavanens anförare, en neger eller arab, halfsofvande och släpande fötterna i smutsen. Kamelerna äro hårdt lastade, och den siste försedd med en kraftigt ljudande klocka, hvars ljud ständigt påminner den i spetsen ridande anföraren om, att hans karavan är fulltalig. Det är ett verkligt nöje att se, med hvilken vana och lätthet de små turkarne förstå sig på att kila under magen eller den långa halsen på de höga och stolta djuren för att sålunda bana sig väg på de eljest af karavaner oftast stängda gatorna.

Åter ut på det Ægæiska hafvet, genom det långa och smala sundet vid Dardanellerna och tvärs öfver den stora Marmara-sjön. Några höga klippöar passerades, och vi mötte det ena stimmet af delphiner efter det andra, som blixtsnabbt klöfvo det klara, genomskinliga vattnet, och hvilkas spolformiga, mörkglänsande kroppar då och då döko upp ur vattenytan, beskrifvande en båge i luften och åter försvinnande i djupet. Ändtligen förkunnade oron på däcket, att vi nalkades målet för resan, turkarnes, efter Romakejsaren Konstantin den store uppkallade, hufvudstad *Konstantinopel*.

Det var en pittoresk silhuett af fyrkantiga husmassor, runda kupoler och spetsiga minareter, som i det strålande solskenet varmt ljusgult tecknade sig mot de bakom liggande, blånande bergen, och det var svårt för blicken att bland allt detta virrvarr upptäcka den efterlängtade Sofia-moskéen. Jag hade föreställt mig, att dess väldiga dom skulle beherska Konstantinopel, liksom Michel-Angelos ståtliga kupol högt reser sig ofvan Romas husmassor, då man nalkas den eviga staden — men så är ej förhållandet. Turkarne hafva gjort allt, hvad som stått i deras förmåga, för att skapa nya tempel, som kunde öfverglänsa den gamla kristna kathedralen, och bland dessa oändligt många, med den gyllene halfmånen krönta, kupoler är det, som sagdt, till en början svårt att finna den rätta. Vi kastade emellertid ankar på redden, och efter oändligt mycket trassel och bråk med roddare, bärare, tull- och passvisiterare, åkardrängar etc. uppnådde jag ändtligen sent på kvällen, uttröttad och med 40 piaster mindre på fickan, mitt föga tilltalande, af en tysk handelsresande rekommenderade, hotell vid en smutsig gränd i Pera-kvarteret.

Den första dagen gick åt till orientering i staden. Konstantinopel består af trenne stora stadsdelar, nämligen Stambul, Pera med Galata och Skutari, åtskilda af vatten: Gyllene hornet och Bosporen. Stambul är den äldsta delen, skyddad mot landsidan af den ännu tämligen väl bibehållna, ursprungligen af Teodosius II byggda stadsmuren och består af en labyrint af trånga och smutsiga gator med uteslutande turkisk befolkning. Här finner man Hagia Sophia (Sofiakyrkan), Höga-Porten, sätet för det turkiska utrikesministeriet, en oansenlig och ful renaissancebyggnad med en allt annat än — hög entrée; de tvänne muséerna, af hvilka det ena innehåller den berömda s. k. Alexander-sarkofagen från Sidon, vidare JeniSerai, där sultanen håller sitt harem väl skyddadt mot främmande blickar etc. Stambul, med sina trädgårdar, moskéer, minareter och hvita husrader, amphiteatraliskt byggande sig upp från den låga hafsstranden, erbjuder ett bland de mest storartade och sköna panorama, som väl någon stad i Europa, möjligen med undantag af Napoli, hvilken dock har sina underbart härliga omgifningar mest att tacka för sitt världsrykte.

Pera är européernas kvarter. Här finner man de olika staternas representanter boende i hvar sitt ståtliga palats med det respektive landets fana vajande å taknocken; ett bland de mest i ögonen fallande ambassadhotellen är, öfverraskande nog, Sverige-Norges, hvars flagga — ett enda stort unionsmärke! — synes vida ifrån. Det nedanför liggande Galata är hufvudcentrum för handeln med banken,

börsen, tullen, de olika ländernas respektive postkontor, etc. och är den lifligaste trafikerade stadsdelen i Konstantinopel.

På andra sidan af Bosporen ligger Skutari, en stadsdel fullständigt afskild från de öfriga, med moderna, storartade kasernbyggnader, militärhospital, moskéer, de heliga dervischernas kloster m. m. samt den berömda kyrkogården. Vid Bosporens strand ligger vidare Dolma Bagdsche, sultanens furstligt anlagda slott och ett stycke därifrån Yildiz-Kiosken.

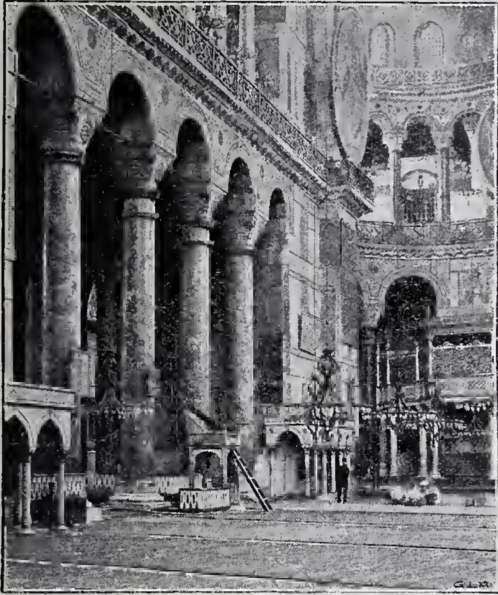

Interiör af Sofia-moskéen.

Hufvudändamålet med besöket i Konstantinopel var att i verkligheten skåda den beryktade Sofia-kyrkan. Nyfikenheten är en god driffjäder, och tidigt den andra dagens morgon var jag i ordning till att aflägga ett besök i moskéen. På konsulatet hade jag dagen förut fått den föga angenäma underrättelsen, att skissbok och anteckningsbok måste lämnas hemma, emedan i annat fall fanns allra största utsikt att få tillbringa en längre eller kortare tid i en af de föga bekvämt inredda, turkiska polisvaktkontoren. Trots varningen fingo båda medfölja och blefvo mig sedan till nytta utan några obehagliga följder.

Jag begaf mig sålunda på väg från mitt hotell i Pera, utför den branta och slingrande Peragatan, stadsdelen smutsiga och illaluktande hufvudgata, bred som en vanlig trottoar uti en modernt byggd hufvudstad och uppfylld till trängsel af larmande européer, turkar, armenier, araber, negrer etc. De öfverallt på gatorna makligt utsträckta hundarne, hvilka i solskenet njuta sin siesta efter intagen måltid på en af stadens milliontals sophögar, försvåra trafiken, och då man vet, att en turk anser det för en smädelse mot hans religion, ifall en kristen trampar på en af dessa utmerglade kroppar, så måste man mera se upp för hundarne än för de mötande människorna, på det att man ej tillfogar dessa heliga djur någon skada och sålunda utsätter sig för ottomanens hämnd.

Därefter genom det illa beryktade Galata, där man ej gärna går allena på aftonen utan att vara beväpnad, känd genom det blodiga uppträde, som här egde rum för trenne år tillbaka, då manskapet, tillhörande ett från Kurdistan till Konstantinopel kommenderadt kavallerieregemente, civilt klädt och försedt med grofva påkar, under tvänne dygn ihjälslogo största delen af Galatas befolkning, omkring 10 000 armenier, hvilka gjort sig hatade af den öfriga befolkningen.

Vidare öfver den långa och breda pontonbrygga, som förbinder Galata och Pera med Stambul, och hvarifrån man har en härlig utsikt öfver den till höger liggande, tämligen smala krigshamnen, till följd af sin form kallad Gyllene hornet, och till venster det blånande, öppna Bosporen med Skutari i bakgrunden. Öfver Stambuls framför liggande husrader höja sig den på en kulle liggande Sofia-moskéens gulröda murmassor, krönta af kupolen och omgifna af fyra minareter.

Vid bryggans slut väntade på en öppen plats några spårvagnar, hvilka jämte de förspända dragarne påminde om fordon tillhörande ett kringresande zigenarsällskap. I en af dessa tog jag plats efter att hafva gjort förfrågan på ett halft dussin olika europeiska språk, om densamma passerade Sofia-moskéen, dock utan att erhålla ett begripligt svar. I främre delen af vagnen fanns en skrubb, förstängd med en bastmatta och afsedd för de kvinnliga passagerarne, och då konduktören lyfte på mattan, passade jag på att titta dit in, men upptäckte endast några gamla, f. d. skönheter, hvilka, obekymrade om närgångna blickar, låtit slöjorna falla och lugnt och stilla sutto med sina matkorgar på knäet. Spårvagnen passerade verkligen den stora öppna plats, vid hvilken Sofia-moskéen är belägen.

Af den storartade, monumentalt enkla grundplanen märker man intet till det yttre, och byggnadens kraftiga karaktär går till stor del förlorad, beroende på det kaos af småbyggnader, som klämma sig fast intill de väldiga hufvudmurarne. Kupolen är förtryckt och intrycket af densamma går likaledes till stor del förlorad vid närmandet; den uppnår till det yttre på långt när ej den nobla verkan, som Philippo Brunelleschis enkla genialiska kurvlinie, eller som Michel-Angelos högarkitektoniskt lösta Peterskupol göra. De fyra spinkiga och fula minareterna förtaga ock verkan af hufvudbyggnadens solida enkelhet.

Efter att en stund hafva fåfängt försökt att finna rätta ingången, blef jag slutligen hänvisad till en liten obetydlig port vid moskéens ena sida, blef där mottagen af en turbanklädd turk i en lång, hvit kåpa, hvilken försåg mina fötter med mjuka, sandalliknande tofflor och lättade min börs med tio piaster, samt lät mig slutligen efter många om och men gå lös omkring i helgedomen. Jag föredrog dock snart att i lugn och ro njuta af intrycket af denna mäktiga och storslagna interiör, letade därför rätt på ett litet undangömdt hörn, hvarifrån jag kunde obehindradt skåda ut öfver det väldiga rummet, korsade mina ben och slog mig ned på den mjuka mattan med ryggen stödd mot en af kolonnernas baser. Här drömde jag bort några timmar, under det att blicken till en början tumlade yrvaken omkring, liksom en fågel, som förirrat sig in på ett obekant och främmande område.

Det hvilar ett harmoniskt lugn öfver moskéens inre, och dess dekorativa verkan kan endast jämföras med dess spädare syster, den ett halft årtusende yngre, S:t Marco i Venezia. Hela den stora golfytan är täckt med sammanfogade, mildt färgade, österländska mattor, hvilket ger ett varmt intryck åt interiören; därtill kommer frånvaron af hvarje löst föremål, såsom sittbänkar, altare, dopfunt etc., hvilka alltid förtaga verkan af monumentalitet i ett

större kristet tempel. Det enda, som stör lugnet i denna monumentalt enkla interiör, är de stora runda turkiska inskriptionstaflorna med tänkespråk ur koran, ditkomna efter stadens intagande af turkarne år 1453. Ingen af de kathedraler jag förr skådat: S. Peter i Rom, Kölnerdômen, Nôtre-Dam i Paris, St. Paul i London, Burgoskathedralen etc. synes mig kunna likställas med Sofia-moskéen i Konstantinopel; möjligen Romas Pantheon och Neptun-templet i Pæstum förmå att gifva den inträdande detta intryck af gudomligt, lugnt majestät, ett tempel åt, en förstenad symbol för den ende, Allsmäktige Guden.

Konsthistorien upplyser om, att Konstantin den store lagt grundstenen till den äldsta och ursprungliga kyrkan, att densamma emellertid under femte århundradet härjades af brand och jordbäfning, och att den sedan fullbordades under den grekiske kejsaren, Justinianus I (år 537 e. K.) Under uppförandet öfversände man från Italien och Grekland, på kejsarnes uttryckliga befallning, antika byggnadsrester till Konstantinopel; vid betraktandet af denna jättekonstruktion tvingas tanken ock helt naturligt tillbaka till Roma, till Konstantins basilika, till Caracallas och Diocletiani thermer etc., och man ser dem i fantasien liksom rekonstruerade i denna väldiga interiör, hvilken bättre än de gamla mossbelupna ruinhögarne ger ett lefvande begrepp om den verkliga skalan i dessa byggnadskonstens grusade jätteskapelser.

Hvad byggnadens konstruktion beträffar, är densamma ett bland de yppersta exempel på, huru en longitudinalbyggnad förbindes med en central-anläggning, och det största intresset därvid knyter sig vid lösningen af problemet om fördelningen af den väldiga kupolens tryck på de omgifvande murarne. Byggnadens centrum bildar ett, af fyra kraftiga murpelare inneslutet, fyrkantigt rum, täckt medelst en kupol. Dessa pelare förbindas sinsemellan medelst fyra jättebågar, på hvilka det väldiga kupolhvalfvet hvilar; nord- och sydbågarne uppfyllas af skiljomurar, hvilka i två våningar hvila på kolonner, fyra i första våningen, sex i den andra, under det att väggarne upptill äro genombrutna af tvänne rader med runda fönsterbågar. Öst- och vestsidorna däremot — motsvarande altaret och hufvudingången — öppna sig i tvänne mäktiga halfkupoler, hvilka åter i sin ordning hvardera stödjas af trenne mindre halfkupoler, och sålunda fördelas hufvudkupolens väldiga tryck, dels på halfkupolerna dels på de fyra murpelarne och från dessa åter medels sträfbågar på de respektive yttermurarne.

Hvad dekorationen beträffar, är samverkan mellan densamma och konstruktionen här löst på ett ypperligt sätt, i det att dyrbara, kraftigt färgade mosaiker smycka de monumentala väggytorna jämte hvalfvens hjässor och bärande delar. De massiva marmorkolonnerna afslutas medelst kraftiga kapitäl, omsorgsfullt huggna och intressanta att skåda, såsom varande bland de bäst bevarade exemplen på den byzantinska konstens kynne. Kyrkan upplyses af hundradetals, lågt hängande kronor, försedda med en oändlig mängd med små oljelampor, och man kan lätt föreställa sig, hvilket oförgätligt intryck en nattlig gudstjänst — då marmorn, mosaikerna och de ädla metallerna gnistra, och deras trollska verkan mångdubblas af ljuset — måste göra på dessa orientens, sinnligt anlagda folk.

I arkitektoniskt och dekorativt hänseende är Sofiakyrkan något allenastående; hon befinner sig på höjdpunkten af tidig byzantisk konst och har säkerligen i detta hänseende uppnått den högsta fulländning, af hvilken den östromerska kulturen någonsin varit mäktig. Hon förblifver i alla tider ett af de yppersta exemplen på människoandens skapande förmåga, liksom hon är ett efterlämnadt minne från en storhetstid, som nu befinner sig långt tillbaka, och hvilkens kraft och stordåd senare släkten hafva svårt att fullständigt uppfatta.

Vistelsen i Konstantinopel vardt ej långvarig, den blef kortare, än jag från början beräknat. På grund af det osunda klimatet rasa här ofta farliga febrar, och som jag fick en förkänning däraf, måste jag taga mitt parti och besluta mig för att säga Konstantinopel farväl. Det var ock utan saknad, jag lemnade denna »österlandets förgård», ty trots färgernas glans och de pittoreska trasor, som hänga på brunhyade, mörka gestalter, så är dock oordningen och orenligheten i dessa österländska städer för en europé outhärdliga, och då klimatet till följd däraf vanligen är ohälsosamt, så är det alltid angenämt att säga farväl och tacka för dyrt betald gästfrihet.

Då vi lättat ankar och sakta gled ut ur hamnen, hade skymningen redan inträdt, och ofvan Sofia-moskéen lyste nytändningen; det var en mild och härlig afton, och på den lätt vågade Bosporen lekte månstrimmorna likt tusende, hastigt om hvarandra slingrande, hvita ormar; det liknande en kritskrift med turkiska bokstäfver på den svarta vattentaflan. Kanske var det inbillningen, som gjorde det, men mig föreföll, som om »halfmånen» aldrig synts mig så underbart klar och skarpt guldskimrande, som den aftonen, då vi lämnade Turkiet och dess hufvudstad, Konstantinopel.

Nov. 1900. *Carl Johan Forsberg.*

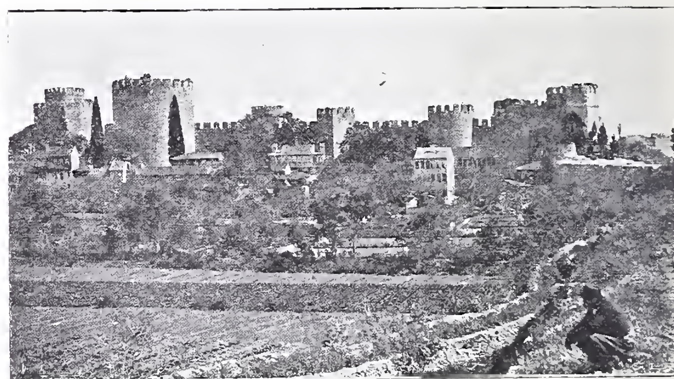

Parti af stadsmuren.

OM VIDMAKTHÅLLANDE OCH ÅTERSTÄLLANDE AF ÄLDRE BYGGVERK.

Referat af föredrag, hållet inför Svenska Teknologföreningens afdelning för Husbyggnadskonst Måndagen den 18 Febr. 1901 af doktor E. Ekhoff.

M. H.

Man brukar ju ofta beträffande korrekturläsning säga, att svårigheten ligger i att fasthålla ett konsekvent tillvägagående — — öfver på nästa sida. Det är nog äfven så i många af lifvets förhållanden, att den »följande sidan» har att uppvisa många inkonsekvenser, många afvikelser från de förra; men allra mest, skulle jag nästan vilja säga, inträffar detta, när man ger sig in på det lika allvarliga och grannlaga som kinkiga kapitlet, som handlar om gamla byggverks rätta vidmakthållande och restaurerande. Ej allenast, att man här möter en särdeles brokig mångfald af mot hvarandra stri-

diga meningar, åsikter och s. k. principer, utan hvar och en, som praktiskt eller teoretiskt sysslar härmed, bryter nog stundom mot sina egna uttalade principer, eller tillåter sig på »följande sida» att handla på annat sätt än i ett föregående fall. Exemplen härpå äro så talrika, att jag därvid ej behöfver uppehålla mig.

Jag tror emellertid ej, att detta förhållande beror hvarken på en allmän sorglig benägenhet hos vår tankeförmåga att i detta fall råka in på beklagliga afvägar; ej heller på en speciel tankeskröplighet hos de herrar och män, som teoretiskt eller praktiskt sysselsätta sig härmed, utan de skenbara inkonsekvenserna ligga — synes det mig — i sakens egen natur. De kunna ej undvikas, eller med andra ord: det är ej möjligt att på förhand för denna verksamhet i dess helhet fastslå vissa orubbliga maximer eller att upprätta en lagcodex, i hvilken man endast har att slå upp rätt paragraf för att vara säker på sin sak. Otvifvelaktigt måste hvarje särskildt fall ytterst blifva beroende på en rätt uppfattning af gifna förhållanden, på, hvad jag skulle vilja kalla, takt och grannlagenhet hos dem, åt hvilka saken blifvit anförtrodd, eller hvilka i ena eller andra afseendet hafva därmed att skaffa. Detta är den första och mycket viktiga satsen, jag skulle vilja framhålla i föreliggande fråga.

Nyss nämnda förhållande hindrar naturligtvis ej, att vissa allmänna, ledande principer böra finnas, samt att det är nödvändigt att debattera och söka fastställa dessa till ledning för dem, som närmast hafva med saken att göra samt såsom utgångspunkt för en sansad kritik. Herrarne känna förmodligen alla till det varmhjärtade inlägg i frågan, som i slutet af föregående år gjordes af arkitekten Ferdinand Boberg genom den skrifvelse i ämnet, han inlämnade till Kongl. Akademien för de fria konsterna. Det kan väl ej vara tvifvel underkastadt, att ej hvar och en måste erkänna, det han har rätt uti, att vår tid har mycket att förebrå sig, ja rent af har ohyggligt mycket på sitt samvete i fråga om den behandling, vi låtit en del gamla byggverk undergå, samt att hvarje vän af fosterlandets odling i denna del måste önska, det vi i denna fråga snarast möjligt måtte komma till en rätt och sann uppfattning af hvad, som härvid är att åtgöra.

För egen del vill jag således i hufvudsak underskrifva nämnda inlägg i frågan. Med afseende på detaljerna däremot skiljer jag mig i vissa stycken därifrån. Åtminstone i en punkt skulle jag vilja gå längre än hr Boberg; i andra åter synes det mig, att han har gifvit sina påståenden för vidsträckt formulering, hvarigenom den med desamma åsyftade verkan torde råka i fara att gå förlorad. Min mening är emellertid ej att här ingå på någon uttömmande granskning och kritik af hr Bobergs uttalanden, men, då vi nu behandla samma ämne, kommer jag naturligtvis att beröra flera punkter i desamma.

Jag skulle då först (i motsats mot hr Boberg) vilja framhålla, att vi vid försöket att klargöra frågan måste indela de byggverk, som det här är fråga om i vissa grupper, nämligen *döda byggnader* sådana som öfvergått till verkliga öde byggnader eller ruiner, samt ännu *lefvande byggnader*. Denna senare grupp vill jag åter dela i tvänne: d. v. s. lefvande byggnader, som ännu användas för sitt gamla ändamål, samt sådana, hvilka nu begagnas för ett annat ändamål än det ursprungliga. Gifvet är, att vi i nu omhandlade sammanhang ej få skära dessa kategorier öfver en kam. Vi bevara och vidmakthålla dem af olika motiv; vid hvar och en framställa sig därför olika kraf. De fordra således hvar och en sitt särskilda behandlingssätt på grund af praktiska och andra skäl. Skulle vi försöka att fastslå principer för alla tre kategorierna gemensamt, synes mig, att resultatet skulle blifva förvirring af begreppen och ej ett klargörande däraf.

Innan jag går vidare, måste jag, så att säga i rättvisans namn, inskjuta en parentes, angående begreppet restaurera eller återställa. Man hör saken stundom framställas så, att det är vår tid, som restaurerar, under det att förgångna tider voro nog förståndiga eller pietetsfulla att ej inlåta sig härpå. Det är nog sant, att man förr ej restaurerade, men det var sannerligen ej af pietetsskäl, utan helt enkelt på grund af oförmåga, man *kunde* det ej. Man kände ej till, huru det arbetades t. ex. ett hundra år tillbaka i tiden. Att åstadkomma något i en förgången tids anda var därför helt enkelt en omöjlighet. Den gamle *måste* således vid nydaningar hålla sig till sin tids stil. Härvid kan det tydligen ej vara tal om vare sig pietet eller frånvaro däraf. Pietetslöst i högsta grad måste vi däremot anse det sätt, hvarpå den gamla goda tiden lät gamla byggnader eller delar däraf försvinna. Huru vördnadsvärda genom ålder eller egendomliga genom anordning de än kunde vara, dömdes de ofta af obetydlig anledning skoningslöst till undergång, med gladt mod nedbrötos de eller »nedkastades i hast». Det är en sorgligt liten rest, af hvad som en gång funnits, som vi nu ega kvar, men det är å andra sidan märkvärdigt att *något* finnes i behåll, så hårdhändt for man fram. Vi kunna i gamla skrifter och beskrifningar läsa hårresande saker om dylik vandalism och sådant åtgörande fann allmänt gillande och betecknades som »besynnerlig omsorg» eller »berömlig flit». *Nästan* lika sorgliga saker kunna visserligen ske ännu i våra dagar, och gamla ärevördiga byggnader utan tvingande skäl dömas till undergång, men dylika fall äro dock nu mera undantag; och de erhålla ej i intresserade kretsar betyget »berömligt». Jag tror därför ej, att vår tid i motsats mot de föregående bör betecknas som pietetslös. Man skulle kanske snarare kunna säga, att kärleken till det gamla här fått utöfva för okritiskt välde och därigenom åstadkommit yttringar af missförstådd pietet.

Vi skola nu återgå till behandlingen af de nyss nämnda, olika kategorierna.

Vid den första af dessa: de döda byggnaderna — de verkliga ruinerna — är problemet minst inveckladt. Hvarför vidmakthålla vi våra ruiner? Af samma skäl, som låter oss i museerna samla andra alster af förgångna tiders odling, d. v. s såsom kunskapskälla för oss och för dem, som komma efter oss; vidare af pietet, emedan de väcka och underhålla den kärlek till det fäderneärfda. utan hvilken den nutida odlingen skulle sakna sin starkaste rot och sitt fastaste stöd samt slutligen därför att de tilltala ej mindre vår fantasi än vår skönhetskänsla.

Dessa kraf tillgodoses och tillgodoses bäst och endast genom vidmakthållande af det, som ännu finnes kvar, genom förhindrande af fortgående förfall, således ej genom rekonstruktion af förlorade delar. Målet är därför här ej restaurering, men endast konservering. I detta fall underskrifver jag således för min del i hufvudsak hr B s uttalande.

Dock lika litet i detta som i öfriga fall kan en fast och orubblig för alla tillfällen gällande regel härvid fastslås. Äfven i fråga om verkliga ruiner måste nämligen ett återställande — en restaurering alltså — stundom ega rum, för så vidt nämligen detta betingas af krafvet på vidmakthållande.

Ett murhörn eller annat murparti är underminieradt och hängande, en hvalfbåge är bortfallen och den öfverliggande muren således utan sitt ursprungliga stöd, å ett hvalf eller en hvalfbåge har öfversta delen gått förlorad och de kvarvarande lutande partierna hota därför med snart fall, ett murkrön visar gapande, djupt inträngande rötsår, som vägleda fukt och frost ned i murverket. Att i dessa och många andra likartade fall ett nydanande, således ett återställande, i högre eller mindre grad måste vidtagas för att rädda det ännu bevarade, torde ingen kunna förneka.

Frågan är emellertid ej härmed afgjord. Ty *huru* skall ett sådant återställande ske. Med järn- eller andra stöttar under hängande partier och trätak öfver murkrönen? Ja dylikt tillvägagående har visserligen ej saknat förfäktare bland allt för ensidiga fornvänner, men, utom det, att i många fall rent praktiska skäl tala däremot, måste sättet förkastas såsom uppenbart stridande mot vår sunda känsla för det sköna och sålunda föga ägnadt att tillgodose de berättigade kraf af estetisk art, som ofvan omnämnts. Vi komma således till, att vi äro berättigade att ersätta det bristande med ett materiel liknande det gamla, med murverk. Men skall detta vara en ren imitation af det förutvarande eller ej? I Danmark har man bestämdt sig för den förstnämnda metoden. Med yttersta noggrannhet söker man där, genom materialets dimensioner och färg, genom murning i gamla tiders förband m. m. åstadkomma fullständig likhet mellan gammalt och nytt. Det må visserligen erkännas, att detta är ett samvetsgrant tillvägagående, men jag kan ej inse, hvad man ernår härmed. Mig synes, att resultatet lätt kan blifva misstro till det hela. Hvad är nydanadt? hvad är gammalt? För egen del anser jag, att det nya bör *hafva samma allmänna hållning* som det gamla, så att man t. ex. använder samma material, som redan förefinnes, således: bruten eller huggen sten, sandsten, kalksten, tegel m. m., men man bör däremot *ej söka gifva det nya fullständigt lika utseende med det gamla;* det förra bör äfven vid en ej alltför ingående granskning skilja sig från det senare. Först härigenom kan arbetet verka förtroendeingifvande och det gamla byggverket fortfarande väcka intresse.

Genom sist nämnda förfaringssätt vinnes dessutom en annan afseväird fördel. Ett sådant nydanande, som här är i fråga, d. v. s. en uppkommen brists ersättande med ett nytt parti, bör ju ej ske i annat fall, än där man anser sig kunna med säkerhet bestämma det förlorades ursprungliga beskaffenhet. Missuppfattning härutinnan är emellertid dess värre möjlig, och det nya *kan* därför tilläfventyrs få en anordning, som afviker från den ursprungliga. Har man nu sökt gifva den nya tillsatsen ett gammalt utseende, förbises lätt nämnda

förhållande. Får däremot det tillsatta genom en ringa skiftning i utseendet visa sin innebörd, och visar sig månne något nytillkommet, så uppfordras härigenom åskådaren eller åtminstone den kritiske granskaren att själf bedöma de nya partiernas befogenhet, deras större eller mindre sannolikhet.

Om jag således anser, att vi i fråga om ruiner böra uppställa den fordran, att det nytillkomna skall i viss mån skilja sig från det gamla, vill jag å andra sidan betona, att det nya skall i stort sedt verka enhetligt med det förutvarande, så att ej det hela må få ett frånstötande och pålappadt utseende i stället för att te sig som en vördnadsvärd ruin.

* * *

Vi komma så till de lefvande byggnaderna. Af dessa taga de, som ännu användas för sitt ursprungliga ändamål, d. v. s. kyrkorna, det största intresset i anspråk på grund af deras stora mängd samt den ständigt framträdande frågan om deras restaurerande. Här är spörjsmålet ett helt annat. än vid de döda byggnaderna. Det, som gör problemet härvidlag mera inveckladt, är naturligtvis, att byggnadernas fortsatta begagnande medför åtskilliga kraf af praktisk natur, hvilka ej *kunna* undanskjutas. Här är det således ej nog med att vidmakthålla, utan här tillkommer något vida mer. De praktiska krafven äro vanligen: ökadt utrymme, starkare belysning, större bekvämlighet i allmänhet, uppvärmning, prydlighet och snygghet, d. v. s. »kyrkans försättande i värdigt skick» samt slutligen en önskan att blifva af med vanprydande anordningar. Alla dessa kraf äro eller kunna åtminstone vara berättigade, och måste således tillgodoses.

Och hvarför skulle vi ej göra detta? De flesta äldre kyrkor äro ju i det skick, de nu te sig, ej tillkomna på en gång, utan produkter af flere århundradens arbete: tillsatser och förändringar. När nu kyrkan fortfarande är en lefvande byggnad, hvarför skulle den historiska utvecklingen vara afslutad just nu? Hvarför skola vi afhända oss en rätt, som alla föregående århundraden tillagt sig? Vi göra ju ej annat än fortsätta, hvad våra föregångare började, nämligen afpassa byggnaden efter tidens fordringar. Gent emot dessa praktiska kraf ställa sig nu andra ej mindre viktiga af ideel art, framgångna af vår pietet mot det gamla, ur vår känsla af allvar gent emot eftervärlden samt af vår skyldighet att åt kommande slägten lämna oförkränkt det arf, vi emottagit.

Huru skola nu dessa båda slag af fordringar tillgodoses eller med andra ord, huru skall en kyrka, när den befinner sig i förfallet skick samt tarfvar förbättring och förändring behandlas? Ja, nu mera torde de flesta vara eniga om, att målet ej är att med hvad medel som helst åstadkomma en »stilrenhet», som kyrkan antagligen aldrig haft, eller att genom aflägsnande af alla senare tillsatser »återföra» byggnaden till ett »ursprungligt utseende», hvarom vi tilläfventyrs känna ytterst litet.

Några andra allmängiltiga maximer torde ej kunna uppställas, och skall jag därför i stället söka framhålla några af de vanligast förekommande åtgärder, som vid en kyrkas iståndsättande äro att beakta.

Ökadt utrymme måste oftast vinnas genom tillbyggnad, t. ex. i form af korsarmar eller medels förlängning i öster eller vester. Huru skall en dylik tillbyggnad utföras? En grundregel, som ju knappast behöfver här påpekas, är, att den samma skall verka estetiskt enhetlig med det hela. Inom denna ram finnes det emellertid två sätt att utföra tillbyggnaden: »i vår tids stil», om jag får använda det uttrycket eller ock med användande af äldre motiv. För egen del har jag alltid (som af mitt föregående resonemang ju framgår) ansett, att vår tid har en bestämd, oafvislig rätt att, om den det förmår, sätta sin prägel på egna alster och således att utföra tillbyggnaderna å en kyrka »i en hållning, karaktäristisk för vår tid». Jag underskrifver således i detta åter hr Bobergs uttalande, men jag vill för min del ej hafva detta fastslaget som en oafvislig regel. Vi hafva rättighet, men ej skyldighet. En tillbyggnad, komponerad i enhetlig stil med kyrkans äldre delar, behöfver nämligen, synes det mig, ej vara i och för sig principvidrig.

Jag skulle vilja formulera frågan om en tillbyggnads karaktär så: Förmår arkitekten vid utförandet af en tillbyggnad låta densamma få modern prägel, men ändock verka enhetligt, är detta ej blott tillåtligt, utan önskvärdt; kan eller vill han ej frigöra sig från det gamla, utan låter det nya blifva en mer eller mindre schematisk efterhärmning af det förra, må detta betraktas som konstnärens smak. Frågan om tillbyggnadens karaktär synes mig således ytterst bero på arkitekternas individualitet, och härom kan man ej stifta lagar. Detta om kompositionen. Hvad utförandet beträffar, så framgår af det redan sagda, att vare sig man arbetar i ny eller gammal stil», bör det nya kunna skiljas från det gamla, så att intet försök göres att inbilla åskådaren, att han har en byggnad, hvars olika delar för, skrifva sig från en och samma tid, framför sig. Vi äro väl alla öfverens om, att ett af de förnämsta behagen hos ett gammalt byggverk, det som mest tilltalar såväl vår fantasi som vår eftertanke, är dess »historiska utveckling», intygen om, att det left sitt lif med gångna släktled och af dem rönt stundom omild, stundom kärleksfull behandling. Hvarför skulle vi då medvetet beröfva en byggnad detta behag?

Vid ombyggnad af vissa partier ställer sig frågan däremot helt annorlunda. Är en del af en byggnad fallfärdig: ett gafvelröste, en del af en mur, ett hvalf m. m. måste det ju rådas bot härför Härvid behöfva vi emellertid ej tänka på att låta det nya få vår tids prägel. Här hafva vi bestämdt rätt att ersätta det gamla med något fullt liknande, att kopiera. Motsatsen skulle vara en uppenbar orimlighet. Tydligast framstår detta vid sådana detaljer som portaler, fönster m. m. Är en del af en portal förvittrad, måste vi ersätta den med en liknande; det kan ej vara tal om något annat. Det är ju ej stenarne i och för sig, som vi värdera, det är formen, tanken, kompositionen. Gifvit är emellertid, att det gamla, som måste gå, dessförinnan bör noga afbildas; liksom det väl ej skadar att signera det nya, som kommer.

Af det anförda framgår, att förändringar, som ej betingas af till- eller ombyggnader, böra endast i yttersta nödfall företagas. Inga »förbättringar» af snedheter och dylikt böra vidtagas, såvidt dessa ej hota byggnadens bestånd.

En god regel anförd af hr Boberg är visserligen att icke fullfölja aftäckta och i ljuset framdragna detaljer och dekorationer. Den måste dock ofta blifva svår att följa gent emot det berättigade krafvet på kyrkans prydlighet och vårdade skick. Särskildt gäller detta om de under kalkputsen framtagna hvalf- och väggmålningarna. Dessa framkomma vanligen i så bedröfligt skick, att intet annat återstår än att på nytt låta penseln gå öfver dem eller att ånyo öfvertäcka dem.

Hvad nu blifvit yttradt om kyrkors vidmakthållande och förändringar, skulle jag vilja sammanfatta och förtydliga i följande punkter:

Anbringa gerna tillbyggnader till en kyrka, där så är nödvändigt, men låt dessa tillbyggnader eller i allmänhet, allt hvad vi åtgöra vid byggnaden, tydligt framstå som ett led af den sammas historiska utveckling.

Bibehåll på det noggrannaste kyrkans eller hennes olika delars på olika ålder beroende karaktär och öfverarbeta ej byggnaden efter ett visst, enhetligt schema.

Anse intet drag i ett gammalt byggverk så oviktigt för karaktären, att det saklöst, utan skada för det hela, kan förändras.

Fasthåll alltid, att i ju mindre grad ett byggnadsverk efter fullbordad restaurering framstår som ett nytt arbete, ju mindre restaureringen så att säga märkes, dess bättre är den lyckad.

*

Beträffande den tredje af de framställda kategorierna, nämligen sådana äldre byggverk, som visserligen fortfarande äro lefvande, men nu användas till annat ändamål än det ursprungliga, eller med andra ord våra slott och märkligare hus från äldre tider, yttrade sig föredraganden helt kort och framhölls därvid, att vid deras behandling böra i tillämpliga delar de betraktelsesätt, som ofvan framställts, såväl beträffande de egentliga ruinerna som kyrkorna få göra sig gällande.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

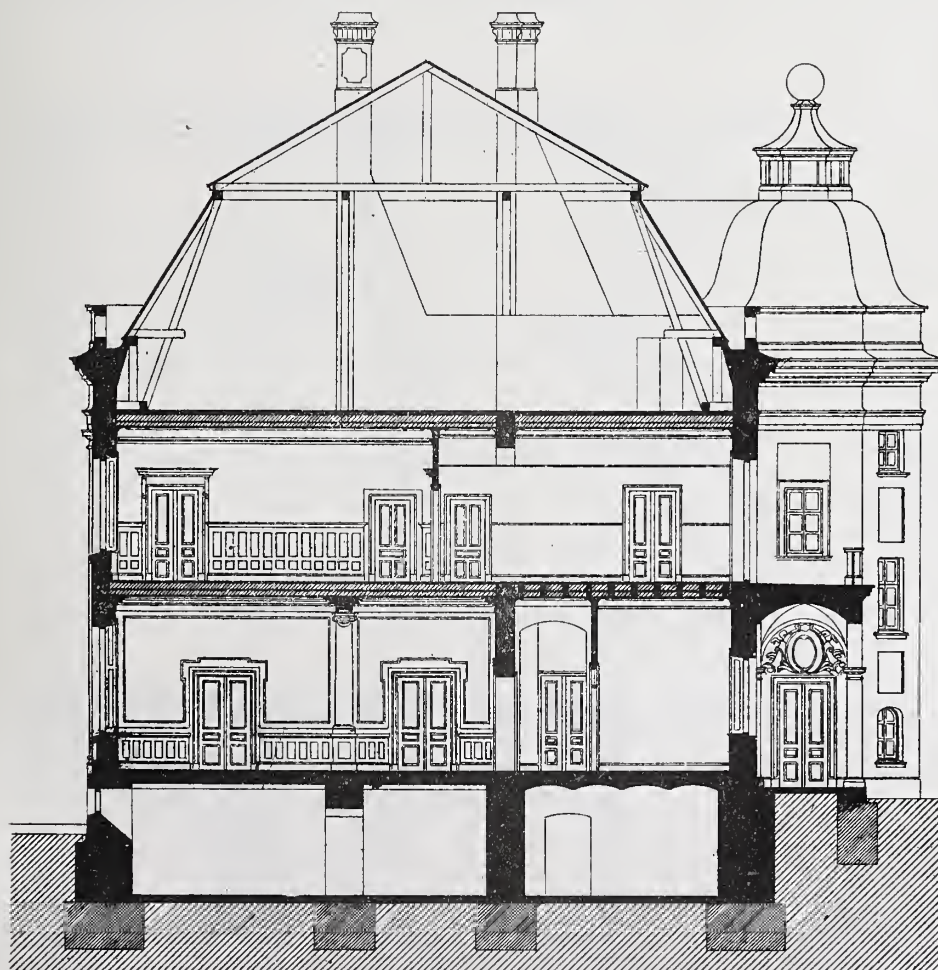

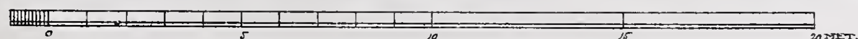

Riksbankens hus i Örebro

Arkitekt: AR. JOHANSSON.

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

PLAN AF ÖFRE VÅNINGEN.

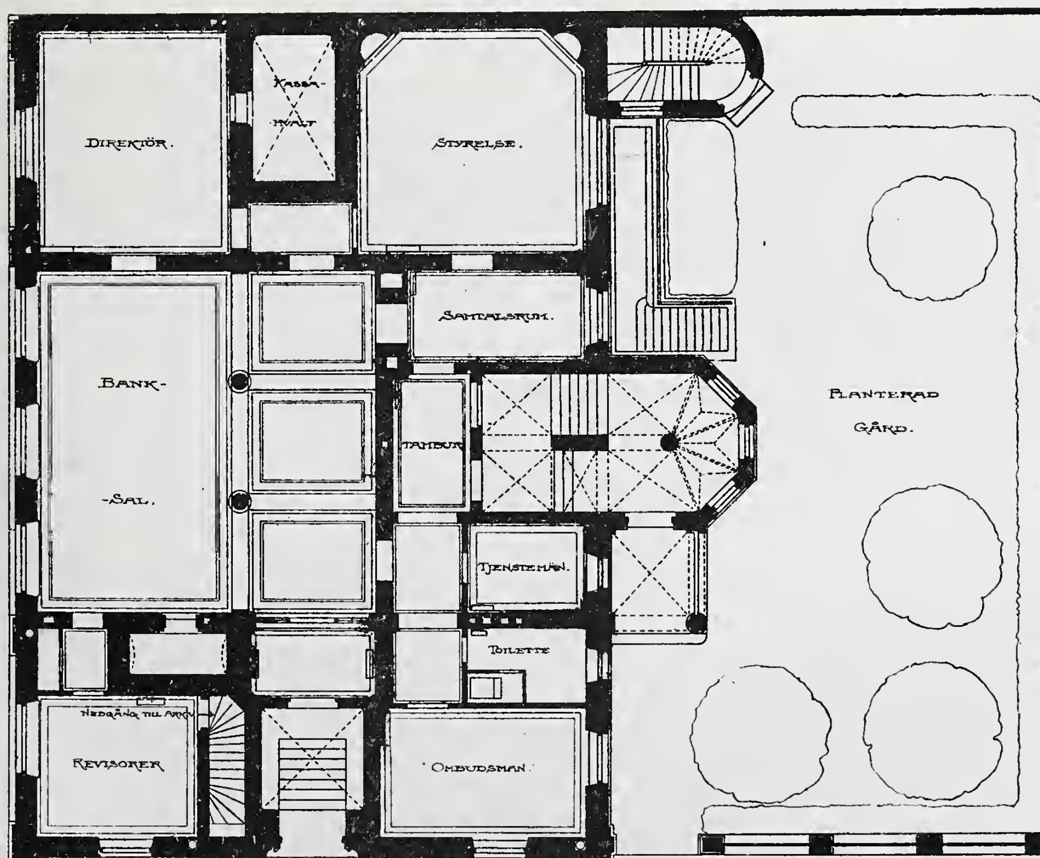

PLAN AF BOTTENVÅNINGEN.

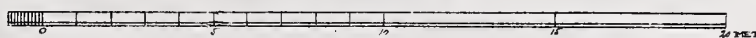

Riksbankens hus i Örebro

Arkitekt: AR. JOHANSSON.

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

Exteriör.

Interiör.

Sofia-Moskéen i Konstantinopel.

Sofia-Moskéen i Konstantinopel

Interiör, sedd från 2:dra våningens sidogall

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

VILLA FÅHRÆUS VID SALTSJÖBADEN.

Plansch 10, 12.

Det är svårt att säga, hvar orsaken ligger, till att villabyggnadskonsten hos oss i allmänhet står på en så låg ståndpunkt. Begär efter konstlad gruppering och smaklös grannlåt, efter obehöriga arkitekturmotiv och oorganiska tillsatser, en vulgär brist på sinne för det väsentliga, en parvenuartad sträfvan att väcka uppmärksamhet och att dupera den okunniga hopen genom medveten och sökt »originalitet» i valet af motiv — detta billiga surrogat för enkel, konstnärlig och själfständig behandling af uppgiften — gör vår typiska svenska villabyggnad till en styggelse. De flesta villor förråda okunnighet i konsten att göra en bostad treflig i plananordningen, tunn och konventionel behandling af detaljerna, tråkig behandling af materialet. De visa tråkiga färger och tapeter i interiören samt benägenhet att plottra bort utrymmet i många små rum. Det är en mörk punkt i vår kultur och ett bevis på publikens okunnighet om de goda arkitekternas tillvaro och kapacitet, på dess simpla smak och ringa behof af estetisk lyftning, att Stockholms omgifningar visa så många misslyckade villor och så få goda. Stockholms förmögnare medelklass förslösar sina penningar på humbug och tarflig lyx, men försummar sina hem. Dess fåfänga är missriktad. Sverige byter om prägel. De präktiga, gamla herrgårdarne och bruken, de vördiga storköpmanshusen från ostindiska kompaniets dagar, de trefliga storbondegårdarne, hafva slutat att dominera. Den nya kategorien, villan med dess innebyggare, står ännu på uppkomlingens hållningslösa ståndpunkt. Den har icke nått fram till trygg enkelhet eller konstnärlig karaktär.

Villa Fåhræus vid Saltsjöbaden.

Så mycket mera glädjande kontrasterar hvarje exempel på god villabyggnadskonst, på vilja och förmåga att skapa ett vackert hem. Ett sådant exempel är Herr Claes Fåhræi nyligen fullbordade villa vid Saltsjöbaden.

Det finns hållning i denna byggnad, såväl till det yttre som det inre. Dess arkitekt, Gustaf Wickman, har på ett talangfullt sätt gifvit form åt byggherrens tankar och önskningar.

Redan på afstånd gläder man sig åt det vackra läget, och öfver huru godt de hvita murarne och skorstenarne, det röda, branta tegeltaket, de svarta hufvarne och fallen göra sig i landskapet. Den storvulna, barockartade formbehandlingen, den pittoreska grupperingen, passar för terrängen. Visserligen väcker sammanställningen af den runda, låga frontonen å södra fasaden och den höga gafvelformen å den östra någon undran, och man får ett ögonblick det intryck, att arkitekten studerat fasaderna i projektion mera än i perspektiv, och att en del detaljer äro öfverflödiga, att exteriören smakar en hårsmån för mycket af stadsarkitektur och kunnat med fördel hållas enklare i detaljerna. Specielt finnes en punkt vid norra hörnet af östra fasaden, där formningen af tak och mur verkar något själfsvåldig, samt strax därunder en balkongdörr, som fått en kvartscirkelformig afslutning upptill, liksom för att åt ena sidan liniera med fönstrens öfverkant — ett kokett och tillfälligt drag, som mera påminner om den frivola moderna italienska hållningen än om arkitekten Wickmans bästa alster. Likaså finnes öfver ett bredt fönster å samma fasad en segmentsvickel, hvars ornering verkar öfverflödig.

Stockholm, Central-Tr., 1901.

Men kompositionen i sin helhet är så full af lif och personligt kynne, att man tvekar att kritisera och fruktar att sakna felen, om de vore borta. Det är nu en gång så med Wickmans skapelser, att deras egenheter bidraga till den friska djärfheten i ensemblen. Han kan med godt humör tillåta sig en och annan »licentia poetica»; ty han är poet. Det ligger en dithyrambisk schwung öfver hans fantasi, som afväpnar kritiken. Wickmans mustiga formgifning verkar förfriskande i den moderna arkitektoniska torkan.

Planordningen är något ovanlig. På nedra botten, utom entré och nedre hall, endast köksdepartement, sofrum, badrum och gästrum. Matsal, salong och herrns rum äro belägna i öfvervåningen, förmedlade genom ett rymligt öfre plan af trapprummet. Herr Fåhræus har önskat att få matsalen och salongen tillsammans däruppe med trappan som pittoresk entré. Den förtjusande loggian åt söder utanför matsalen ökar behaget af denna anordning. Matsalen har morgonsol, de båda barnkamrarna åt söder äro ljusa och sunda. Ett fel synes mig vara sängkamrarnes placering åt vester. Sofrum böra hafva morgonljus och skyddas för aftonrodnad, viktigt isynnerhet sommartiden. Det trefliga gästrummet på nedra botten har blifvit utmärkt tillgodosedt i detta afseende.

Det första, som frapperar den besökande, är den lyckade yttertrappan och öppna förstugan. Från denna leder snedt inåt en entré till trapphallen. Vid entréns yttre ända ligger gästrummet; en god anordning.

Trapprummet är hållet i hvitt och gult och ger ett gladt, luftigt intryck med sina höga vertikallinier vid trappan. Måhända är den gula färgen ej klädsam för snickerierna. Men som ton gör den sig utmärkt. I trappan hänger förträffligt Bergs celebra porträtt af fru Fåhræus. Den praktfulla, röda armstolen återfinnes däruppe i salongens ena hörn. Denna såväl som öfre hallen adlas genom väl valda dukar af Carl Nordström, Nils Kreuger, Josephson m. fl. På den fina, hvita putsväggen i matsalen, ofvan den mustiga, bruna panelen, småler hjärtegodt ett åldrigt kvinnohufvud en face, af Chr. Erikssons kända. Det sitter som gjordt för platsen, dess dekorativa modellering gör sig mildt och godt. Den stora, släta, gröna kakelugnen står vackert i färg till det hvita och bruna. Loggian utanför matsalen är hållen i ljusrödt.

Herrns rum med bokhyllorna i den djupa fönsteralkoven, det stora arbetsbordet, den varmt orangegula, släta kakelugnen och de rymliga toalettanordningarna inbjuder till litterära studier.

Öfver hela våningen ligger en prägel af måttfullhet och förfining, af färgglad kärlek till konsten och naturen, af personlig smak och självständig kultur, som bildar en välgörande motsats till det, man gemenligen brukar se i våra luxuösa och dyrbara, men andligen tarfliga rikemansvillor. Såväl byggherren som arkitekten äro att gratulera till resultatet.

Torben A. Grut.

VÄSTGÖTA NATIONSHUS I UPSALA.

Plansch 11—12.

Vid Västra Ågatan i Upsala ligger en tomt, som af ålder varit bebyggd med tvänne större och ett par mindre hus, grupperade omkring en gårdsplan och sommartiden skuggade af lummiga träd. Tomten har sedan 1825 tillhört Västgöta nation, men nationshusets minnen gå vida längre tillbaka i tiden. Enligt en tradition, som på sätt och vis bestyrkes af funna lagfartshandlingar, skall nationshusets västra del vara uppförd af Lennart Torstensson, hvilken 1648 förvärfvade egendomen. Torstensson afled, som bekant, 1651 såsom generalguvernör öfver Västergötland m. fl. landskap och lämnade egendomen i arf till sin son Andreas. Antagligen gå det gamla husets studentminnen tillbaka ända till denna tid, då generalguvernören själf var bosatt i Västergötland, och som huset dessutom i sitt dåvarande skick var alldeles för oansenligt till bostad åt honom, ligger det ju nära till hands att antaga, det ändamålet med köpet var att bereda sonen ett hem i Upsala under hans studieår, som infölle ungefär vid tiden för detsammas afslutande.

Andreas Torstensson sålde 1663 gården till teol. professor Matias Brunnerus, hvilken 1666 tillbyggde den östra delen af längan, något som ytterligare bestyrkes af årtalet i den östra gafvelns ankarslutar.

Sedermera egdes gården af bland andra gustavianen, grefve Fredrik Gyllenborg, öfverstinnan Ulrika Eleonora von Wright, född von Fersen, professor Anders Svanborg och prosten Per Annerstedt, hvilken 1825 sålde densamma till Västgöta nation.

De gamla minnen, som bodde i det nya nationshuset, hafva sedan 1825 fått många yngre syskon. Västgöta nations hus och gård hafva nu i 76 år mera än någon annan plats i Upsala varit samlingspunkten för studentlifvet, sådant det blifvit kändt och älskadt af hela Sverige genom Gunnar Wennerbergs sånger. Gluntarnes fader har varit nationens kurator. Äfven C. H. Rundgren, värmlandsbiskopen, stiftaren af Upsala studentförening, har under sin studietid bott i gården, och som förste kurator tillvaratagit nationens intressen. Arvid August Afzelius, John Arsenius, Per Hedenius, Herman Gyllenhaal, C. A. Kullberg, C. T. Odhner, Teofron Säwe hafva tillhört nationen. Last but not least — O. D. har allt ifrån början af sin tillvaro sammanträdt i dess sal och magisterkransarne bindas än i dag i dess skuggiga trädgård.

Då nationen förlidet år skred till vidtagande af erforderliga åtgärder för att utvidga det gamla nationshuset och afhjälpa dess praktiska olägenheter — förnämligast bristen på lämpliga läsrum och utrymme för det alltjämt växande biblioteket — gick man till verket med det syfte för ögonen att, enär föga eller intet af den dåvarande, vid reparationer 1858, 1871 och 1881 tillkomna, intresselösa dekoreringen kunde bibehållas, söka genom de nödvändiga nya formerna föra tanken tillbaka till byggnadens gamla minnen och vördnadsvärda historia. Husets yttre oundgängliga tillsatser, tornet och vindskuporna, antogo därför enkla former från 1600-talet i öfverensstämmelse med årtalet på östra gafveln, som dessutom svängdes och dekorerades på det halft borgerliga, halft aristokratiska sätt, som ansågs svara mot djäkne- och studentlifvets karaktär, midt emellan käpp och värja. Fönstren försågos med bly-

infattade rutor, och fasaden dekorerades med röd och hvit puts i öfverensstämmelse med tidens sed. I det inre ombyggdes trappan. Den nedre delen af den genom ombyggnaden uppkomna hallen i det gamla Torstenssonska huset panelades, öfre delen dekorerades med fritt behandlade Gripsholmsmotiv. Nationssalens väggar pryddes med bilder af städer och slott i Västergötland, målade efter Suecia antiqua. Det nyinredda biblioteket (den forna vinden öfver nationssalen) inreddes med bokskåp och målades i 1600-talets stil, läsrummen å västra gafveln och i tornet dekorerades efter motiv från Stockholms rådhus, och nationsförmaket på östra gafveln, vid hvars fönster Ulrika Eleonora von Wright studerat Ågatornas folklif, målades i gustaviansk stil. Det lilla, som fanns kvar af gammal konstslöjd såsom dörrvred, lås, fönsterbeslag och dylikt, tillvaratogs, kompletterades och lades till grund för erforderlig nyanskaffning. Den 28 Mars 1901 invigdes högtidligen nationshuset att ånyo fylla sin bestämmelse. Byggnadsarbetet har på ett berömvärdt sätt utförts af byggmästarfirman Felldin och Hultman i Upsala, hallens trappa och panel äro utförda af L. O. Löfmark i Stockholm, öfrigt snickeri af Upsala snickerifabrik, målningsarbetet af dekorationsmålarne C. O. Bartels och W. A. Wahlberg från Stockholm. Kostnaden för hela arbetet inclusive möbler och belysningsapparater uppgår till inemot 30 000 kr. Arkitekt och kontrollant har varit

G. Lindgren.

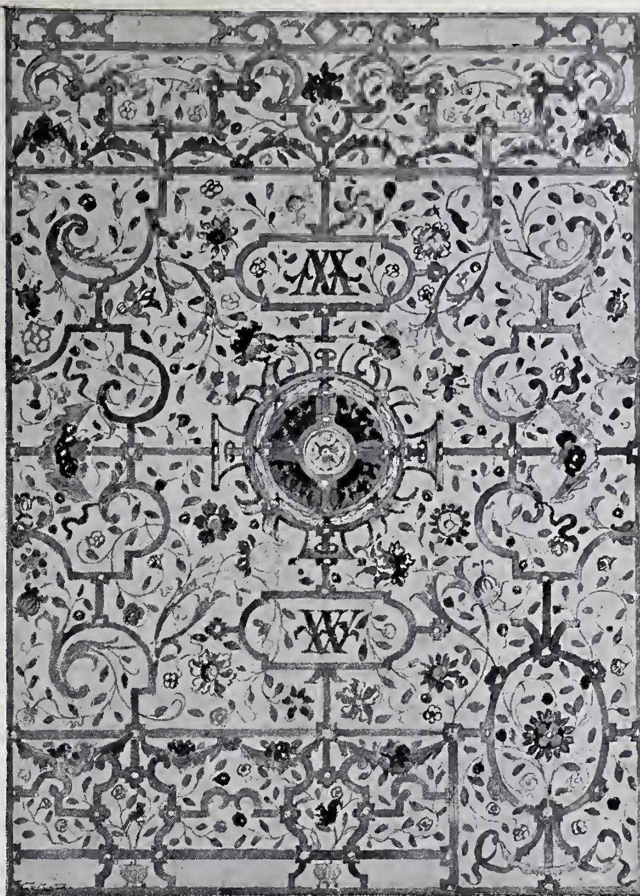

Tak i öfre hallen.

HURU STOCKHOLMS STAD FÖRSKÖNAS.

Vid Stockholms stadsfullmäktiges sammanträde i febr. 1901 förekom till afgörande bland andra frågor äfven den om regleringen af kvarteret Bodarna.

Kvarteret Bodarna är, såsom af närstående fig. synes, ett framför kongl. hofstallet beläget långt och smalt område, skildt från denna byggnad af en 18 m. bred gata. I vester begränsas kvarteret af Sibyllegatan, hvilken skall utvidgas åt öster och sålunda afskära en del af det efter

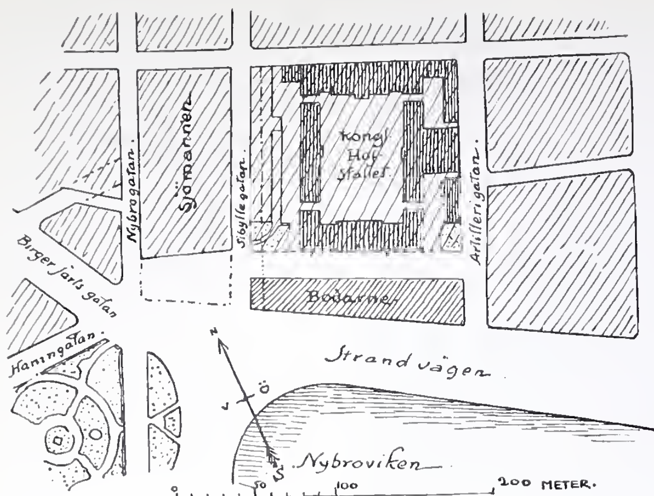

Sibyllegatans gamla linie bestämda kvarteret. I ett förra året af stadsfullmäktige godkändt aftal om försäljning af kvarteret Bodarna till grosshandlar Isaak Hirsch förutsattes som villkor, att den vestra tomtgränsen skulle följa den vidgade Sibyllegatans förlängningslinie, hvadan man i samband med godkännande af ofvannämnda aftal beslöt söka Kongl. Maj:ts fastställelse å dylik reglering af kvarteret.

Från Kongl. Maj:t vandrade ärendet till Öfverintendentsembetet, hvilket framkastade ett nytt förslag till reglering. Kongl. Maj:t önskade nu höra stadsfullmäktiges mening om detta nya förslag.

Det är på denna punkt, vi finna ärendet hos stadsfullmäktige i februari 1901, efter att hafva vederbörligen bearbetats af stadsingeniören, stadsarkitekten, byggnadsnämnden, drätselnämndens första afdelning samt slutligen beredningsutskottet.

Ärendets behandling hos stadsfullmäktige denna gång erbjuder föga af intresse, däremot förekommer bland »handlingarna i målet» två akter, som verkligen förtjäna att allmännare studeras vid sidan af hvarandra. Det är en ganska tragikomisk afslutning på ett mellanhafvande mellan stat och stad, i hvilken på det mest cyniska sätt blottas den häpnadsväckande brutalitet, med hvilken vederbörande behandla byggnadsfrågor i deras första så ytterst ömtåliga stadium.

De båda aktstyckena lyda sålunda:*

Öfverintendentsembetets underdåniga anförande
(med uteslutande af inledningen).

»Mot den ändring i gällande stadsplan för Östermalm, hvarom här är fråga, har öfverintendentsembetet väl för sin del icke funnit anledning till erinran, men, vid skedd granskning af de till ärendet hörande handlingar jämte karta, har embetet ansett sig äga skäl att, för att söka erhålla de, enligt embetets mening, från arkitektonisk-teknisk synpunkt mest lämpliga anordningar vid kvarteret Bodarna, föreslå en ytterligare förändring i stadsplanen. Såsom stadsarkitekten i sitt uti ärendet afgifna yttrande framhållit, lärer det få anses föga tilltalande, om midt framför hofstallet komme att uppföras en, vare sig enskild eller monumental, byggnad af ungefär samma längd som stallets hufvudbyggnad och med motsvarande höjd, då dessa båda genom en relativt trång gata åtskilda och om det arkitektoniska herraväldet kämpande byggnader näppeligen kunde undgå att förete ett särdeles otillfredsställande gatuperspektiv, synligt, bland annat, från nedre delen af Hamngatan och Birger Jarls gata. Äfven i öfrigt torde svårigheter möta att ändamålsenligt bebygga ifrågavarande 127 meter långa och vid den vestra, mot en vidsträckt öppen plats belägna gränsen endast 19,7 meter breda kvarter, därest, såsom, enligt hvad för embetet uppgifvits, vid kvarterets villkorligt bestämda upplåtelse till enskild person är af vederbörande afsedt, detsamma skall behandlas såsom ett arkitektoniskt helt och förty en viss proportion mellan längd och bredd måste, för att de estetiska krafven må blifva tillgodosedda, iakttagas. Fasthellre synes det embetet, som om det af stadsarkitekten påvisade sätt för kvarterets i fråga bebyggande, eller att allenast dess båda ändar förses med byggnader och att en öppen planterad plats beredes midt för hofstallets hufvudbyggnad, vara det med hänsyn till nämnda med betydande kostnader för statsverket uppförda byggnads låt vara enkla men dock till anläggningen monumentala och för en fri plats i allt fall afpassade karaktär rätta och egnadt att väsentligt undanrödja vanskligheten af den arkitektoniska uppgiftens lösning. Då emellertid genom ett dylikt tillvägagående den för bebyggande tillgängliga arealen skulle blifva högst betydligt förminskad och sålunda en påräknad inkomst för Stockholms stad i icke ringa mån komma att reduceras, har öfverintendentsembetet ansett sig böra, såsom visserligen mindre effektivt, men likväl i angifna hänseenden erbjudande beaktansvärda fördelar, till godkännande förorda, att kvarteret Bodarna måtte tudelas i två skilda kvarter medels en 18 meter bred, framför hofstallets midtelparti i stadsplanen inlagd ny gata, hvarvid värdet af de därigenom uppkomna mindre kvarteren, hvilkas symmetriska anordning eller på annat sätt väl afvägda inbördes förhållande lärer betingas af deras framstående och grannlaga belägenhet, till följd af vidsträcktare bebyggningsmöjligheter i det närmaste torde motsvara värdet af ett sammanhängande kvarter, som med sina, å ena sidan, osedvanligt olämpliga mått och sin, å den andra, särdeles anspråksfulla belägenhet lärer, såsom embetet ofvan antydt, få anses till bebyggande skäligen otjänligt.»

Kamrer C. E. Ekgrens särskilda yttrande
vid frågans behandling i Byggnadsnämnden.

»Om jag bortser från den obestridliga fördel, som den af kungl. öfverintendentsembetet föreslagna ytterligare reglering af kvarteret Bodarna skulle bereda dem, som bebo hofstallets hufvudbyggnad, genom att åt dem skulle bevaras utsikten öfver Strandvägen och Nybroviken, kan jag icke finna något giltigt skäl, som motiverar en sådan reglering. Till en början har det icke från någon sida blifvit ifrågasatt, att den 18 meter breda gata, som skulle öppnas genom kvarteret, påkallas af något trafikintresse. Det lärer därför vara obehöfligt att sysselsätta sig med förslaget ur trafikens synpunkt.

Återstår då det estetiska intresse, som af öfverintendentsembetet åberopas.

Utgångspunkten för embetets argumentation i afseende å detta estetiska intresse torde få anses ligga i den uttalade åsikten, att hofstallets 'låt vara enkla men dock till anläggningen monumentala' hufvudbyggnads karaktär skulle vara afpassad för en fri plats. Förhölle det sig så, som embetet här antagit, skulle de vederbörande, som

* Se Bihang N:o 113 till Beredningsutskottets utlåtande och memorial för år 1900.

uppgjort planen till ifrågavarande byggnad, hafva gjort sig saker till ett anmärkningsvärdt förbiseende af hvad som varit genom aftal mellan staten och Stockholms kommun bestämdt beträffande byggnadens läge. I den öfverenskommelse, som träffades rörande regleringen af hofstallstomten och kringliggande trakt, bestämdes uttryckligen, att söder om hofstallstomten skulle framdragas en 60 fot bred gata. Att under sådana omständigheter gifva åt byggnaden en för en fri plats afpassad karaktär skulle ofelbart inneburit ett stort misstag. Ett sådant torde icke heller i verkligheten ha blifvit begånget. Det må vara, att hofstallets hufvudbyggnad, under den tid kvarteret Bodarna varit och är obebyggdt, skenbart legat och ligger vid en öppen plats, hvarför också dess karaktär varit föremål för rätt omilda omdömen, hvilka dock alldeles förlora sin udd, om man ihågkommer det faktum, som icke heller torde ha blifvit förbisedt af akitekten, att byggnaden icke var ämnad att ligga vid en fri plats, utan vid en 60 fot bred gata.

Men äfven om man med öfverintendentsembetet antoge, att byggnaden råkat få en karaktär, som gjorde det för hufvudstaden önskvärdt ur estetisk synpunkt, att densamma icke bortskymdes af en framför uppförd byggnad, så synes mig uppenbart, att genom den föreslagna regleringen icke vunnes hvad som åsyftas, ty byggnaden komme ingalunda att ligga vid en öppen plats därigenom, att man genomskure kvarteret Bodarna med en kort, 18 meter bred gatubit, hvilken finge till fond det lilla stycke af hofstallbyggnaden, som genom densamma kunde öfverblickas från Strandvägen eller från andra sidan Nybroviken.

Då vidare de betänkligheter, som af öfverintendentsembetet blifvit uttalade beträffande den ringa bredden af kvarteret Bodarna i dess vestra, från nedre delen af Hamngatan och Birger Jarls gata synliga del, på intet sätt undanrödjas därigenom, att kvarteret sönderstyckas i två delar, och då man såväl här i hufvudstaden som i andra större städer har mångfaldiga vittnesbörd därom, att byggnadskomplex, som mot tillgränsande gatukorsningar afsmalna till ganska ringa bredd, göra sig förträffligt ur estetisk synpunkt, om den arkitektoniska utsmyckningen lämpats efter förhållandena, synes anmärkningen i afseende å kvarterets bredd icke utgöra något skäl att sönderdela detsamma i två delar. En sådan åtgärd torde icke heller påkallas af kvarterets utsträckning på längden, hvilken obetydligt öfverskjuter längden af åtskilliga andra vid Strandvägen belägna kvarter, hvilka äro bebyggda på sådant sätt, att de allmänt ansetts utgöra verkliga prydnader för hufvudstaden. Fasadlängden å kvarteret Bajonetten utgör ungefär 126 meter, å kvarteret Beväringen 110 meter, å Sergeanten 112 meter och å Korporalen 96 meter. Kvarteret Bodarna skulle enligt den af stadsfullmäktige beslutna regleringen få en längd af $127^1/_2$ meter. Tages därjämte hänsyn därtill, att i det vid kvarterets försäljning slutna aftal förbehållits åt stadens myndigheter att godkänna de blifvande byggnadsritningarna, lärer icke förefinnas anledning till någon farhåga att detsamma ej skall blifva bebyggdt på ett platsen värdigt sätt. Stadsarkitekten har också för sin del, i utlåtande den 3 december 1899, vitsordat, att den fasadskiss, som varit företedd hos stadsfullmäktige, på ett lyckligt sätt löst problemet att å kvarteret uppföra en byggnad innehållande enskilda bostadsvåningar.

Det är på dessa skäl jag anser mig böra afstyrka den af öfverintendentsembetet föreslagna regleringen af det ifrågavarande kvarteret.»

Efter genomläsandet af dessa yttranden vet man sannerligen icke, om man skall skratta eller gråta. Ofvanpå öfverintendentsembetets ljumma, estetiska bad verkar det senare anförandets nyktra, kalla, logiska skärpa som en isande dusch. Man erfar en obehaglig förnimmelse af den estetiska köld, i hvilken man låtit denna fråga i sin spädaste ålder förfrysa.

Bakom de embetsmannamässigt lugna orden skönjer man icke blott det mefistofeliskt belåtna leendet efter isättandet af en till det afgörande ögonblicket sparad trumf, utan ock mycket annat. Man försättes tillbaka till tiden för uppgörelsen om Artilleriplanens öfverlämnande åt staten för hofstallets uppförande å densamma. Man hör det missbelåtna gnyet isynnerhet från de närmast omkring boende öfver att få ett *stall* i grannskapet; hela Östermalm blir ju förpestadt; icke kan man göra något vackert af ett *stall;* man har naturligtvis aldrig sett det gamla hofstallet på Helgeandsholmen; eller, om man sett det, icke »kunde man tro», att *det* var något vackert, allra minst att det skulle kunnat gifva något uppslag till det nya hofstallets arkitektoniska behandling; äfven om man med ledning af gamla hofstallets utseende skulle kunnat tänka sig ett nytt *kungligt* sådant, misstror man i alla händelser statens goda vilja att göra några estetiska ansträngningar; därföre bäst behålla i sin ego en remsa mark, hvarpå i värsta fall *stallet* kan byggas för och staden förtjäna pengar.

Å andra sidan statens delegerade, hvilka måhända i sitt stilla sinne icke kunna tänka sig att den smala remsan skulle kunna bebyggas och sålunda hoppas, att platsen framför hofstallet i alla tider skulle bli fri, de se dock i denna uppgörelse med staden under *alla* omständigheter en fördel, ty de befrias ju därigenom från den kostsamma och obehagliga skyldigheten att behandla byggnaden mera monumentalt, eftersom den på papperet skulle komma invid en gata och icke vid en öppen plats.

Sålunda vinst, *ekonomisk* vinst. å ömse håll; man kan väl icke tänka sig affären bättre uppgjord. Ja! låtom oss vara tacksamma mot de män, genom hvars omtanka i denna transaktion vi måhända besparats några öres stats- och kommunalutskylder per år. Lycklig den, som af naturen gifvits endast affärsmannens öga att skåda dylika företeelser med! Beklagansvärda de, hvilkas blickar icke kunna fångas af sifferkalkylernas trollgarn, utan bortom, vid sidan om och öfver det ekonomiska målet skåda andra, hvilka också måste nås.

Hur skulle nu en sak som denna kunnat annorlunda bedrifvas? Jo! man skulle möjligen kunna tänka sig, att de, som förde stadens talan, förstått, att här var ett synnerligen gynsamt tillfälle att utan alltför stora utgifter få en mycket bemärkt och frekventerad punkt af staden på tilltalande sätt bebyggd. Man skulle möjligen äfven kunna tänka sig, att de som förde statens talan kännt sig manade att på denna plats taga något mer hänsyn än vanligt till estetiska kraf, ehuru medgifvas måste, att detta senare är ett oerhördt djärft tankeexperiment. Man skulle sannolikt under sådana förutsättningar mötts på halfva vägen; staden hade för all framtid lämnat Bodarna obebyggda och staten hade ordnat hofstallet på ett mera monumentalt och värdigt sätt. Man skulle till och med

kunna tänka sig, att en tredje, mycket intresserad makt kraftigt kunnat ingripa och underlätta en gynnsam lösning.

Den ekonomiska förlust, som staden skulle lidit genom att lämna Bodarna obebyggd, har visat sig genom försäljningen till herr Hirsch utgör 738 000 kronor; visserligen en rätt beaktansvärd summa, hvilken dock sannolikt skulle kunna reducerats högst betydligt, såsom ock påpekades vid stadsfullmäktiges sammanträde, genom att söka få kvarteret Sjömannen framdraget till Strandvägens gatulinie och sålunda där i stället erhålla en betydande byggnadstomt till afsalu. Först härigenom hade ock hofstallet fått sin rätta afslutning framåt med en vackert anlagd lagom stor förplats.

Men kan man då, frågas det, af ett *stall,* låt vara hofstall, verkligen göra något monumentalt, något värdigt, något tilltalande? Härpå svaras obetingadt ja. Många såväl äldre som moderna exempel finnas. Men hvad kostar det? Sannolikt skulle det kunnat åstadkommas med relativt obetydlig penninguppoffring. Men det fordras att de, som handlägga dylika frågor i deras första stadium, hafva blick äfven för deras estetiska innebörd, det fordras *vilja* att göra icke blott det goda utan ock det sköna.

Är det månne förmätet att hoppas, att den tomtjobbarsyn på tingen, som karaktäriserat behandlingen af många af de kommunala byggnads- och stadsregleringsfrågorna under senare hälften af förra århundradet, nu snart måtte utbytas emot någon annan? Det borde snart börja växa in i allmänna medvetandet, att Stockholm numera är en storstad. Kanhända växer samtidigt fram en erinran om, att det är en hufvudstad och en stad med gamla förnäma anor.

»Noblesse oblige»!

I. G. Clason.

NÅGRA MÖBELTYPER.

Här förekommande afbildningar af möbler, komponerade af undertecknad, äro ämnade att vara exempel på, hur man med jämförelsevis enkla medel kan åstadkomma möbeltyper, som, hvad storlek och utsmyckning beträffar, bättre än de allmännast i handeln förekommande afpassa sig efter de personers lefnadsförhållanden, för hvilka de äro afsedda, på samma gång, de äro egnade, att i det enklare borgarehemmet införa den »personliga konsten» som motvikt mot den smaklösa fabriksvara, som hittills öfversvämmat marknaden. Af detta senare slag af möbler äro våra möbelmagasin fullproppade, och för ett ofta oskäligt högt pris utbjudas de åt en okritisk publik, som i massan af omotiverade lister, svarfningar och ornament se en borgen för deras gedigenhet och dekorativa värde.

Hur går en man ur den bildade medelklassen (d. v. s. en, hvars årliga inkomst ej öfverstiger 5 000 kr.) tillväga, när han står i begrepp att sätta bo för en begränsad, kanske af honom själf hopsparad summa? I nio fall af tio har han att välja mellan de båda alternativen: att skaffa sig möbler på auktion eller i antikvariat eller också att låta en okunnig snickare lura på sig någonting af det där konstlösa i tysk anda hållna, oftast onödigt skrymmande billighetsmöblemanget, som skyltas med litet hvarstädes i våra möbelaffärer, och som från landsortsfabrikerna i massa strömmar hit. För min del associerar jag gärna med auktionsmöbeln damm och bakterier. Där är ej tal

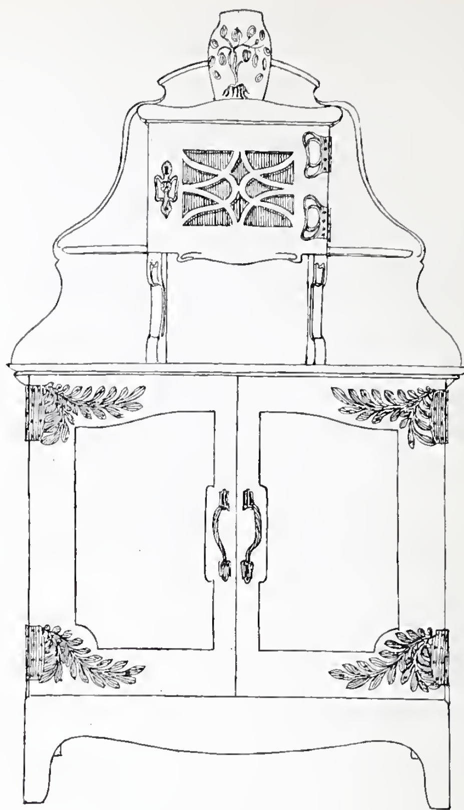

Matsalsskänk i gammal ek, tillhörig rektor Lindegren.
Max Sachs, egare af typen.

om minnen, som skola vördas, det är familjeklenoden förbehållet att tillhviska oss hågkomster från flydda dagar. Dock kan man på den vägen komma öfver en och annan god typ, nog så lärorik och uppfostrande för vår tids famlande, omogna smak. Fabriksmässig reproduktion af dylika gamla typer är dock i min tanke ett brott mot vår tids berättigade fordringar på självständighet och utveckling.

Fabriksmöblerna å andra sidan måste i sin banala ståt ovillkorligen väcka olust, ett obehag, som sedermera med möblerna vandrar in i det nya hemmet, till förfång för hemtrefnaden och hemkärleken. Den traditionella matsalsskänken af ekfanerad furu med sina utsprång och våningar, det tunga bordet på svarfvade balusterben, stolarne med sina skarpa kanter och smaklösa sirningar, allt utöfvar på mig samma inverkan som matos, jag förlorar aptiten.

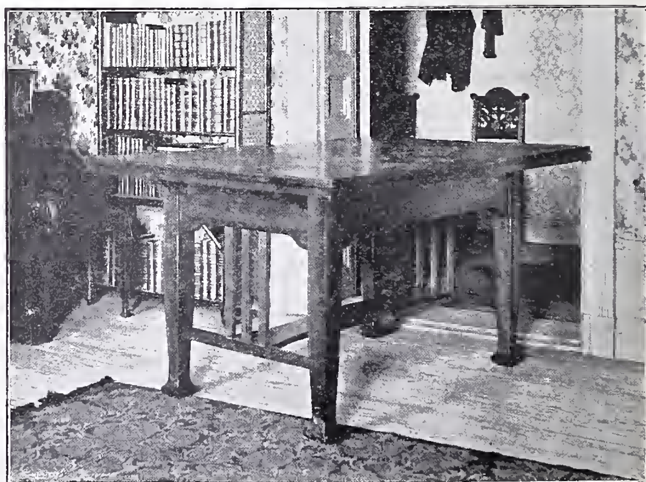

Bord till Beskows möbel.

Matsalsskänk i gulbetsad björk, tillhör jur. kand. N. Alexandersson, Upsala.

Matsalsskänk i bonad ek, tillhör regementspastor Beskow. Typen eges af Max Sachs.

Herrumsmöbel i bonad mahogny, tillhör kassör E. Selander.

Kring hufvudet en gloria af silfver. Rundt om den döde: prelater, ädlingar, kvinnor, barn i praktfulla dräkter. Mot den gyllene himmelen afteckna sig flankerande kolonner, en korskrönt staf, buren af en hvitklädd prest, och därute, solbelyst, ett marmorpalats. Akvarellen är gjord med patetiskt allvar, och kring den dödes anlete hvilar ett förklaradt skimmer.

Det låg mycken karaktär öfver Hjalmar Löfströms konst såväl som öfver hans personlighet. Hans teknik var säker. Som penntecknare nådde han en mindre vanlig fulländning. I denna tidskrift har återgifvits hans i Paris exponerade förslag till Katarina nya kyrka i Stockholm, hvars perspektivexteriör är ett exempel på hans stilfulla pennföring. Nämnda förslag företedde en mycket stämningsfull interiör. Omedvetet fick Löfström i sina kyrkliga kompositioner en egendomlig, from mystik. Att han under sin studieresa haft mycken glädje af de gammalfranska kyrkorna framgår af skissboken. Det är vemodigt, att han ej fick upplefva glädjen se sina studier och tankar bära frukt i egna verk, och att hans betydande begåfning icke kommit vår svenska kyrkobyggnadskonst tillgodo.

»De, som gudarne älska, dö unga», heter det. — Det ligger en underlig blandning af resignation, af människokärlek, af skärande ironi och andlig förblödning, men äfven och kanske mest af solig ungdomsdyrkan i detta gamla ordspråk. Det säger något af det, man känner vid betraktande af Hjalmar Löfströms efterlämnade resestudier.

På Firenzes kyrkogård, mellan cypresser och doftande myrten, är hans graf. En enkel vård af marmor borde

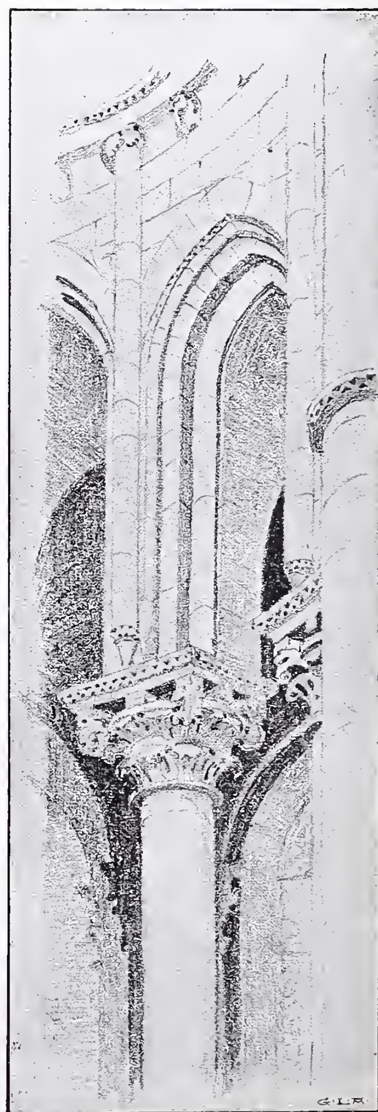

Kapitäl och hvalfbåge från kyrkan St. Nicola i Blois.

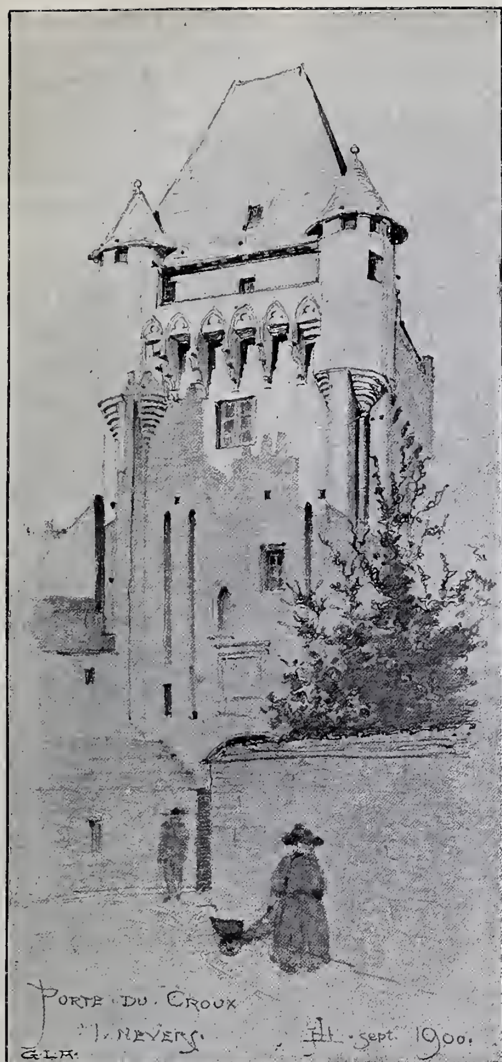

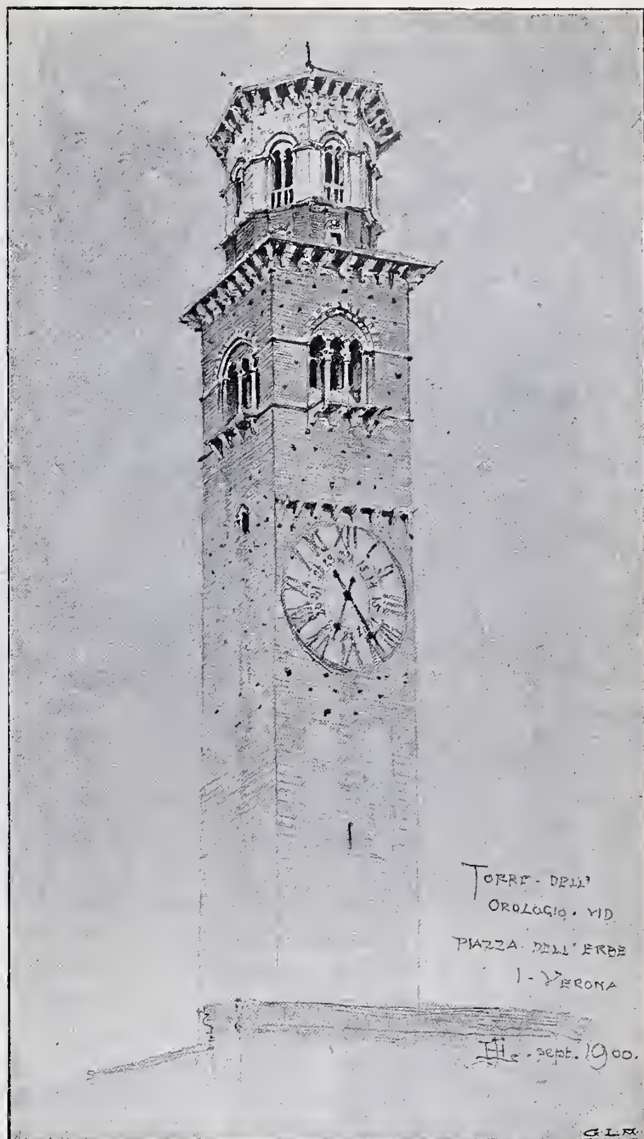

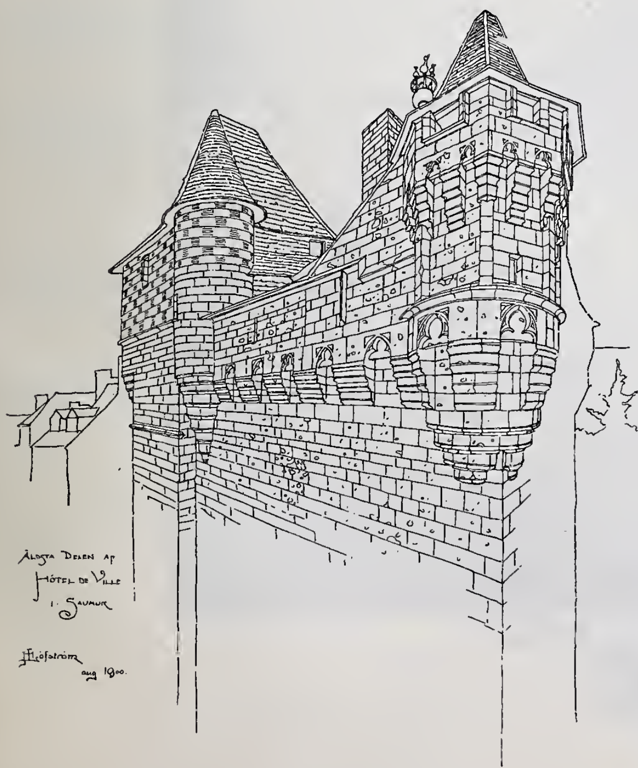

resas där, helst af svenska arkitekter. Löfströms verkliga monument finnes här hemma i Sverige. Det är minnet af hans fina, anspråkslösa och karaktärsfulla personlighet.

T. A. G.

FRÅN NATIONALMUSEI KONSTSLÖJDSAMLING.

Text af L. Looström.

Generalstabens Litografiska Anstalt.

Bland de mest påtagliga bevisen för det lifliga uppsving och intresse, konstindustrien, och särskildt de moderna sträfvandena därinom, i våra dagar framkallat, torde man kunna räkna den uppsjö af tidskrifter och reproduktioner, som, i synnerhet efter Pariserutställningen, från skilda håll öfversvämmat vår bokmarknad.

Härom vore ju i och för sig intet annat än godt att säga, såvida ej, som på många håll sker, sträfvandena, särskildt då det gäller århundradets länge profeterade s. k. nya stil, uppträdde med former och åsikter, som ofta måste framkalla berättigad oro hos konstindustriens äldre och försiktigare målsmän.

Från skilda håll höjas också varnande röster mot de ofta oreflekterade, om ock med sann skapareglädje till-

komna nyheterna inom formgifningen, då dessas mästare tydligen satt originaliteten före ändamålsenligheten, nycken före den lugna eftertanken, vid åstadkommandet af sina alster.

Det *nya* är ju i och för sig alltid ett framsteg, för så vidt det utgår från kunnighet och sann känsla för behofvet, men knappast kommer man långt med att blott *vilja* det nya. Bygges ej snarare utvecklingen småningom upp af sig själf på grundvalen af det gamla, med stöd af erfarenheter från erkända mästare och modeller?

Det är därför med sann tillfredsställelse, vi just i detta sakernas läge i vår svenska bokmarknad kunna anmäla ofvanstående samling af synnerligen lyckade och väl valda reproduktioner från vårt lilla, men värdefulla konstindustrimuseum.

I den åtföljande texten har intendenten L. Looström med känd talang och kunnighet lyckats i sammanträngd form samla, icke blott nödiga fakta och data, utan hvad bättre är, en liten historik, som för hvarje nummer ger oss en intressant tidsbild af snickeriets, silfversmidets och keramikens ståndpunkt och mästare i vårt land.

Reproduktionerna, utförda på ett sätt som gör Generalstabens Litografiska Anstalt all heder, utgöra ett välkommet supplement till den af samma anstalt förut utgifna samlingen »Nationalmusei konstskatter», och torde, om de rätt användas och värderas af våra konstnärer och mönsterritare, kunna blifva en lämplig hänvisning till de gamles konst och kunnighet, utan hvars stöd och norm vår nya stil torde gå ovissa öden till mötes. *Thor Thorén.*

Motiv från Visby ringmur.

Efter en etsning af A. T. Gellerstedt.

PRISTÄFLAN.

Afdelningens arkitekter inbjudas härmed till täflan om uppgörandet af förslag till ett fabriksmärke för Aktiebolaget Södertelge verkstäder enligt följande

Program.

Fabriksmärket, som bör komponeras enkelt och tydligt, så att det lämpar sig för användandet i olika storlekar på papper och å gjutjärn, bör tydligt framhålla firmanamnet Aktie-Bolaget Södertelge Verkstäder och för öfrigt upptaga emblemer eller dylikt, (användes det bevingade hjulet som motiv bör detta få en form, som afviker från statens järnvägars) hänsyftande på verkstädernas alster: järnvägsmateriel och automobiler.

Täflingsförslaget bör upptaga 2:ne ritningar med resp. största dimensioner 100 mm. och 35 mm., den förra utförd i färger, den senare (som utgör en förminskning af den förra) med penna och tusch å hvitt papper.

För de tvänne mest originella och lämpligaste förslagen utdelas ett första pris à 100 kronor och ett andra pris à 50 kronor. Bolaget förbehåller sig rätt att inköpa icke prisbelönade förslag till ett pris pr st. af 20 kronor.

De prisbelönade förslagen blifva bolagets egendom.

Förslagen, försedda med förseglade namnsedlar, böra vara inlämnade senast den 25 innevarande april kl. 12 på dagen till Konstutskottets ordförande arkitekten Aron Johansson, Helgeandsholmen, Stockholm.

Prisdomare äro Konstutskottets medlemmar samt bolagets verkställande direktör hr Philip Wersén.

Täflingens resultat tillkännagifves i denna tidskrifts majhäfte. *Konstutskottet.*

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

Villa Fåhræus vid Saltsjöbaden.

Arkitekt: G. WICKMAN.

Vägg i öfre hallen.

Vestgöta nationshus i Upsala.

Arkitekt: G. LINDGREN.

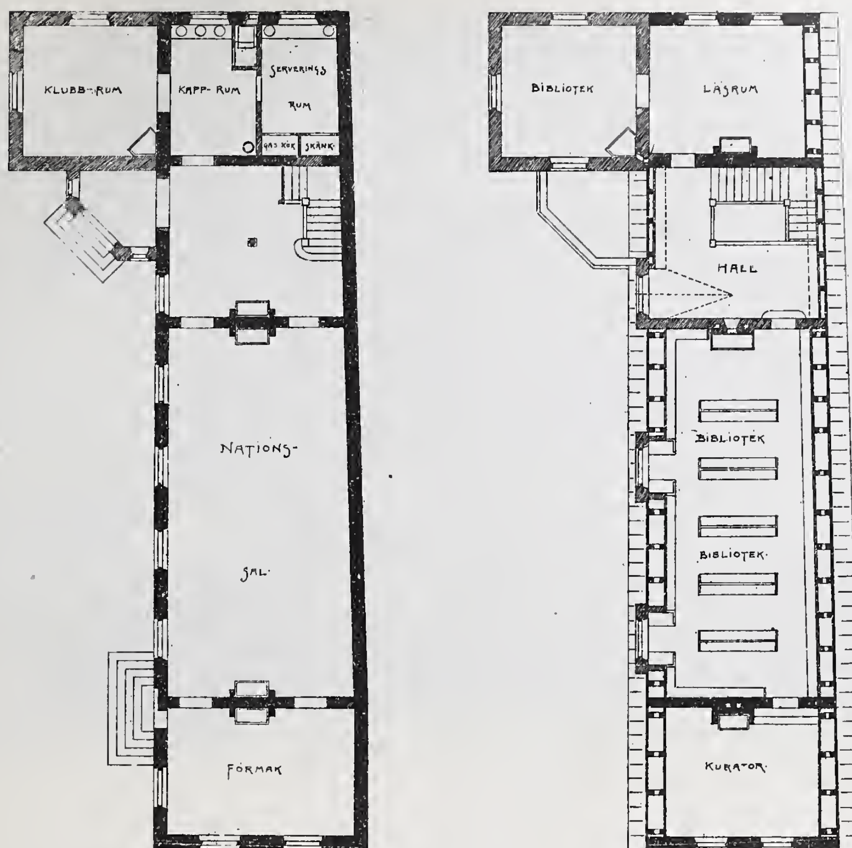

Vestgöta nationshus i Upsala

Arkitekt: G. LINDGREN

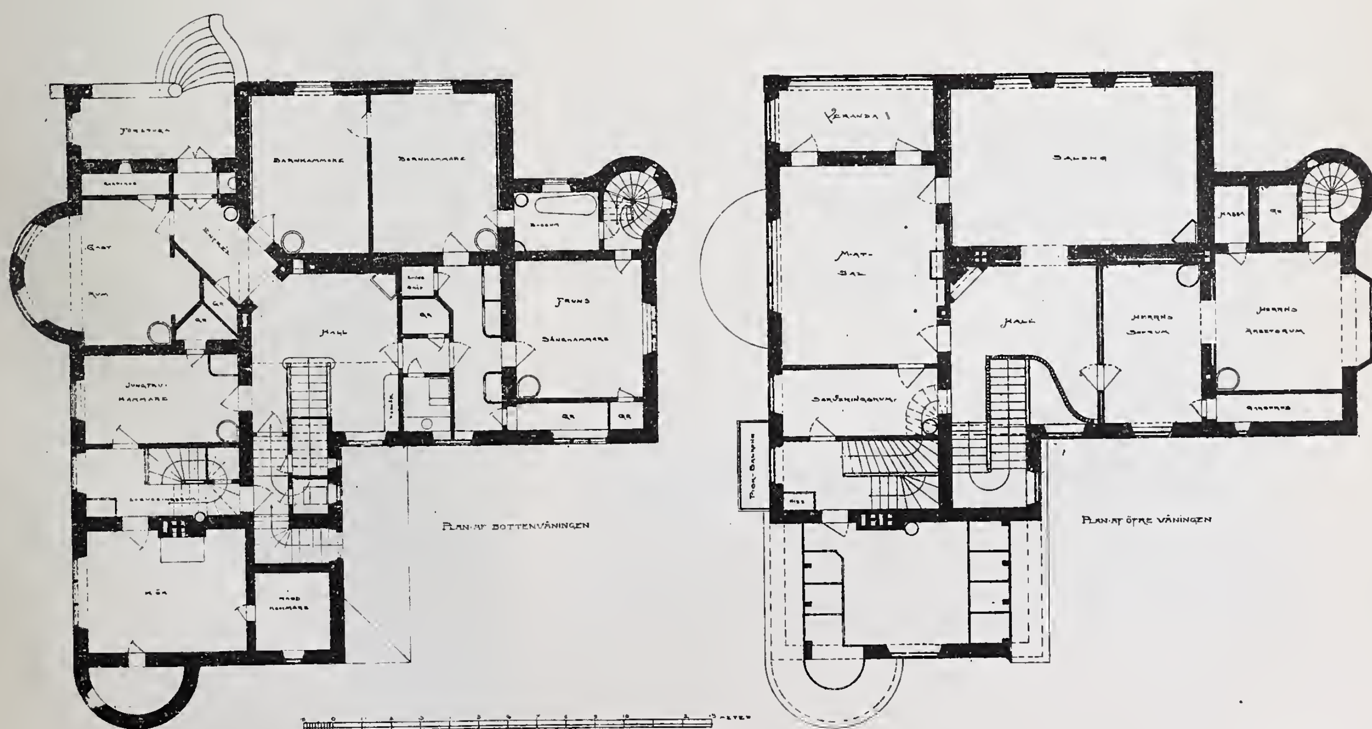

Villa Fåhræus, Saltsjöbaden

Arkitekt: G. WICKMAN

Fotolit. Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

S. GIORGIO · MAGGIORE
I · VENEZIA

FRÅN · PIAZZETTAN
I · VENEZIA

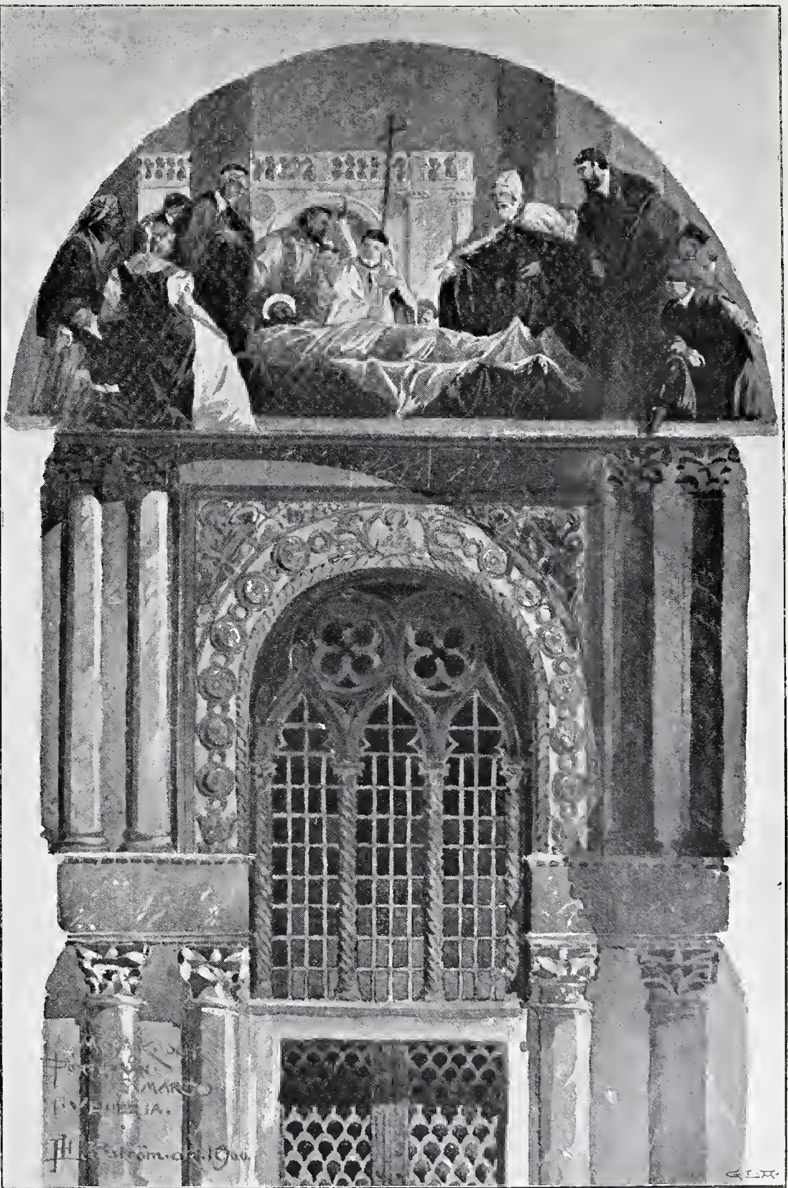

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

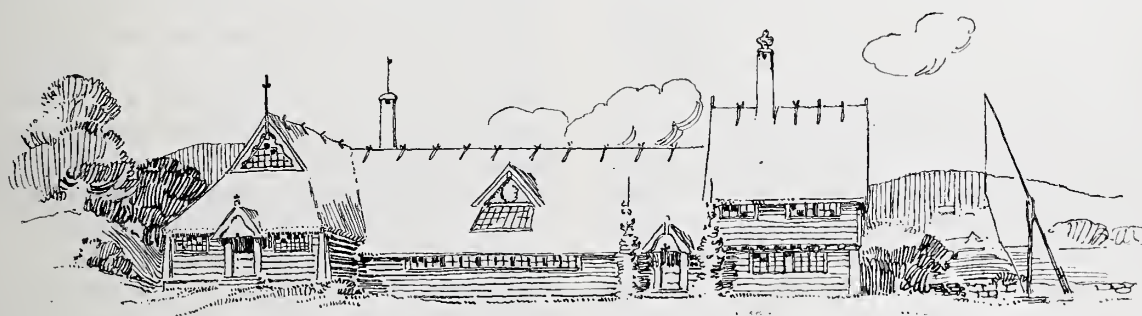

Folkets hus. Tjolöholms by.

SAMLING AF STUGOR INVID TJOLÖHOLMS SLOTT.

Plansch 14, 15.

Det är ett vanskligt företag att bygga en bostad utan att fråga till råds den, som där skall framlefva sina dagar. Så tycks emellertid regeln i allmänhet vara vid tecknandet och utförandet af arbetarebostäder. Icke en tanke egnas åt invånarnes trefnad, möjligen åt deras hygien, men på detta sätt bygger man ju äfven åt dragare och boskap t. o. m. i enklaste fall. Och fråga är, om icke ett sådant tillvägagångssätt från arbets- och bostadgifvares sida mångenstädes straffat sig själf. Förf. har varit i tillfälle att se vid gamla bruk en gammal, fast bruksbefolknings bostäder, låga, långa gammaldags hus, kanske icke alls hygieniska, men *trefna* och *hem.* Jag har ock sett kaserner och baracker och enkel- och dubbelhus af olika »genialitet» i uppfinningen, ritningar till dylika och teorier i lysande rader; men det var en tomhet öfver det hela, en brist på känsla af att i dessa utrymmen skulle skapas *hem* af individer, att där inne kunde inrymmas en annan lycka än brukspatronens »smörlycka». Någon samhörighet med ortens skick och bruk och yttre karaktär fanns i regel icke heller, och ensamt »tak öfver hufvudet», om ock ett lätt tjäradt papptak, är nog icke tillräckligt att locka till stadigblifvande. Därtill behöfs ett *hem.* Finns det någon tid, som gjort så *mycket* för arbetaren som vår? Så många lärda, välmenta, opraktiska och onyttiga försök.

Äfven vidfogade stugor äro ett välment försök, kanske i en ny riktning. Icke heller här ha de blifvande invånarne kunnat rådfrågas. Meningen är emellertid att vinna trefnad genom återupptagande af förr sedda former, genom hvarje lägenhets *afskildhet,* genom *lättskötthet* och framför allt genom tillgodoseende af *husmoderns* behof. Hvarje lägenhet i byn, (stugorna äro sju inalles, fem med två lägenheter, en för en och en sjukstuga, alla olika), har sin täppa med inga eller så få som möjligt af grannens fönster vända mot sig. Där är plats för bin, ringrosor, liljor, rosor mot de grå eller gråröda väggarne och hvad till enklaste kryddgård hör, möjligen ett äppelträd eller en liten humlegård skymtande om knuten för att förhemliga ett litet »hus» där bakom. Hela byn är situerad rundt tvänne med låga ekar och buskage bevuxna bergknallar, och mellan dess båda delar ligger en vackert böjd gräsvall med hafvet i perspektiv i vester (rakt fram på helvyn). Den grind och väg, som på teckningen syns i förgrunden, leda till en högstammig, tät ekpark med gångstig från slottet. Hela byn ligger gömd i en glänta och är nog äfven beräknad för en viss pittoresk effekt. Folkets hus, som icke fått plats midt i byn, ligger på höger hand, och är det enda af byn, som synes från uppfartsvägen till slottet.

Stugornas färger bli de nationella, grå och röda med halm på taket, men kring fönster och på dörrar sättas (varierande) klara färger. Allt är gjordt för att med samma bostadsvillkor förena största möjliga omväxling.

Hvad stugornas inre beträffar, har afsikten varit att skapa till ett rum, där alla sysslor, incl. ätande, kunna försiggå. Genom att göra detta till det förnämsta och trefligaste rummet med söder- eller vestersol silande mellan blomsterna i gafvelfönstren och där nedanför, mellan må-

Stockholm, Central-Tr., 1901.

Karta öfver Tjolöholms by.

lade skåp, långbänkar för den hemvändande trötta och hungriga familjen, genom att afmäta åt husmodern ett eget område, där hon har sitt omkring sig, bakugn, väfstol och spiseleld, och hvarifrån hon kan både öfverse och afstänga sin familj, skulle man intvinga en viss grad af renlighetsplikt hos den husmor, som ej förut eger den och låta den ordningsälskande under dagens id förnöjas åt arbetsrummets prydlighet. På andra sidan ugnsmuren, från husmoderns vrå räknadt, oftast midt emot ingången, är plats att hänga de ofta genomvåta ytterkläderna till torkning på den varma muren. Långbänken kan inredas till »liggställningsverk» för barnen, likaså den lilla bänken inne i sofkammaren, hvilken med sin stora säng och garderob kan, om så önskas, delas med ett förhänge i två delar.

För att i en så låg stuga erhålla nödigt luftombyte och dessutom för att uppvärma den eljes kalla stugan, uppsättes i kammaren en liten, för just dylika ändamål afsedd typ af bolaget Eminents kakelugnar. Den är en varmluftsledning i miniatyr.

I Folkets hus finnes en stor samlingssal, med skjutdörrar sammanhängande med en några trappsteg högre upp liggande mindre sal, som i hvardagslag skall användas till slöjdskola. För fester finnes ett större kök, som med ett bakom trappan liggande serveringsrum står i förbindelse med stora salen. I öfre våningen finnes ett rum och kök för en lärarinna. Stora hallen kommer antagligen att invändigt dekoreras med målning å tak och spis. Äfven här är eminentugnsanläggning för uppvärmningen. Det yttre skall dekoreras mera färgrikt än småstugorna.

Samtliga byggnader uppföras af spåntad plank med beklädnad utvändigt af ohyflade liggande $1\,^{1}/_{4}''$ bräder med hyflad bred fas, på hvilken oljemålas i med heltonen besläktad färg. Foder och gafvelbräder skola vara hyflade, oljemålade, ej gerade i hörnen, öfre foderbrädan öfverskjuter upptill, sidofoderna nedtill. Spröjsindelningen göres af trä, emedan blyinfattade rutor äro svåra att ersätta.

Inhägnaderna kring stugorna äro afsedda att göras med låga stenmurar, på hvilka härtill lämpliga växter planteras.

L. I. Wahlman.

Som i ofvanstående, af stugornas arkitekt författade beskrifning läses, äro dessa stugor, hvad förf. själf kallar dem, ett välment försök till en ny typ af arbetarebostäder. Att han menat väl och äfven lyckats utföra det, han velat, nämligen att åstadkomma verkligen trefna, praktiska och billiga arbetarehem, erkänner man villigt vid ett studium af ritningarna till dessa stugor. De mest i ögonen fallande skillnaderna mellan dessa stugor och vanliga arbetarebostäder äro: hvarje familjs isolering från de öfriga, hvilket undanrödjer en mängd olägenheter, som ofta kunna störa grannsämjan, samt stugornas inredning, i synnerhet det stora gemensamma rummet. Hur trefligt bör icke detta kunna anordnas? Där finns blomsterbänken vid fönstret med sina rosor, fuchsior och kanske t. o. m. ficusen. Där har mor sin egen vrå med väfstolen, hvilken vrå hon kan stänga för med ett lågt skrank, så att småbarnen ej kunna komma in och trassla till trådarne, då hon händelsevis skulle vara ute, där sköter hon spiseln och bakugnen. Där har far sin vrå, där han kan hvila ut efter dagens arbete och i lugn och ro få röka sin pipa. Matbordet står framför långbänken vid fönstret, de väggfasta skåpen äro skafferi, skänk etc. samt klädskåp. Det å baksidan af huset anordnade rummet med ingång endast direkt utifrån är vedboden. Stugornas exteriör känner man genast igen. De äro alla gamla bekanta, stugor som man sett ute på landet, äkta svenska, uppvuxna tillsammans med granskogen och björkhagen och ej importerade från

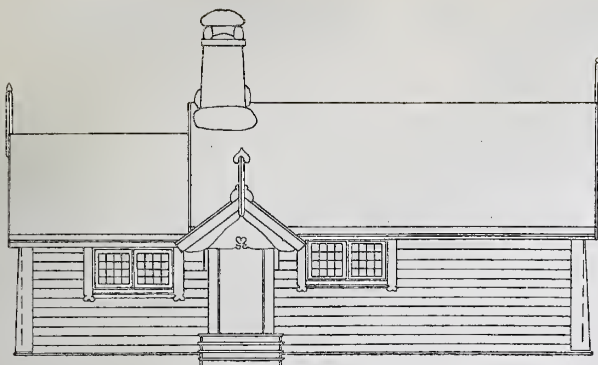

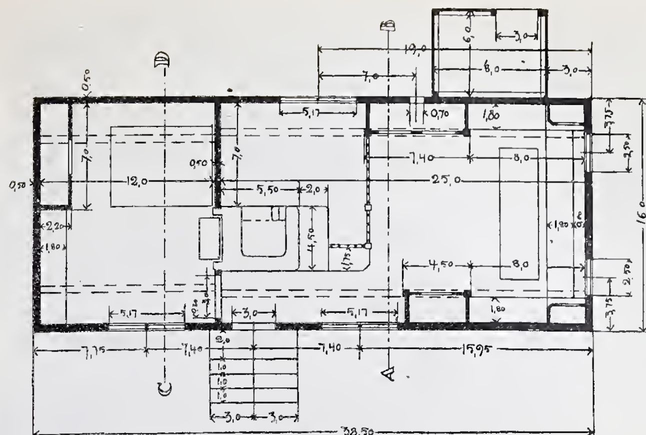

Arbetarebostad N:o 6 i Tjolöholms by.

något stort industrisamhälles arbetareförstad. Dessa förstäder med sina långa gator af 2- eller 4-familjslägenheter, för att ej tala om kasernerna, alla byggda efter samma ritningar, äro oändligt ledsamma och enformiga.

Arkitekten till Tjolöholmsstugorna har särskildt haft tankarne fästade på, hur dessa stugor skola ta sig ut i landskapet och sammansmälta med detta. Det är på denna grund, som stugorna fått halmtak, ty någon praktisk orsak kan väl ej finnas därtill, eldfarliga och litet hållbara, som de äro. Det kan tyckas, som om tegeltak, som ej ha dessa olägenheter, äfven borde kunna göra en god verkan, i synnerhet när de blifva några år gamla, och den skarpa, röda färgen försvinner, och att dylika tak borde varit att föredraga framför halmtak. *Red.*

SOMMARENS UTSTÄLLNING I GEFLE.

Plansch 16—18.

Hvart femte år afhålles som bekant ett allmänt svenskt landtbruksmöte och beslöts vid det senaste uti Malmö 1896, att nästa möte skulle blifva uti Gefle den 8—14 juli 1901.

I sammanhang med detta, det XIX:de af sådana landtbruksmöten och det första i Norrland, anordnar Gefle stad, den 15 Juni—15 Augusti, en industri- och slöjdutställning, hvilken vunnit betydlig anslutning och antagit ganska ansenliga dimensioner.

Det är ifrån dessa båda utställningar bifogade fig. visa fotografier, dels ifrån arbetsplatsen sådan den nu ter sig och dels vyer, huru man tänker sig utseendet efter fullbordadt arbete.

Landtbruksmötets utställningsfält, c:a 36 tunnland stort, är beläget norr om staden intill stora Rådhusesplanaden, ifrån hvilken äfven själfva hufvudentréen är belägen. Denna flankeras på båda sidor af långa, låga byggnader innehållande byråer, mottagningsrum, rum för pressen, vakt, post och telegraf, läkare etc. och afslutas hela den så bildade komplexen af, på ena sidan, byggnaden för fiskeriutställningen och på den andra sidan, den för produkt- och skogsutställningen.

Innanför entréen, bredvid hufvudvägen, är plant- och trädgårdsskolor ordnade till vackra grupper och ämnade att gifva ett tilltalande intryck redan vid första stegen på utställningsområdet.

I fonden har man nu mejeriutställningens stora hall med estraden framför och emot stora uppvisningsringen, på sidorna omgifven af flere stycken mindre paviljonger för arbetande mejerier samt en tilltalande byggnad för mosskulturföreningen.

Midt emot dessa ligger hufvudrestaurantens långsträckta fasad, hvars planform betingats af önskvärdheten att få så många bord som möjligt med utsikt öfver uppvisningarna. Vester om dessa byggnader, hvilka utgöra hufvudgruppen på fältet, äro maskinutställningarna,[1] hvarest äfven flere enskilda paviljonger uppföras, och norr härom äro djurutställningarne ordnade uti långa med tältduk täckta, öppna

Hufvudrestauranten (under arbete).

stallar. Här och hvar bland dessas långa rader äro afbrott genom mindre ringar för prisbedömningar eller uppvisning af någon särskild djurgrupp.

Alla de officiella byggnadernas yttre har man sökt förenas medels en lätt och sirlig bro i monier-konstruktion, utförd af Skånska Cementgjuteriet. Den omnämnda hufvudrestauranten är nämligen båda utställningarnas commune bonum.

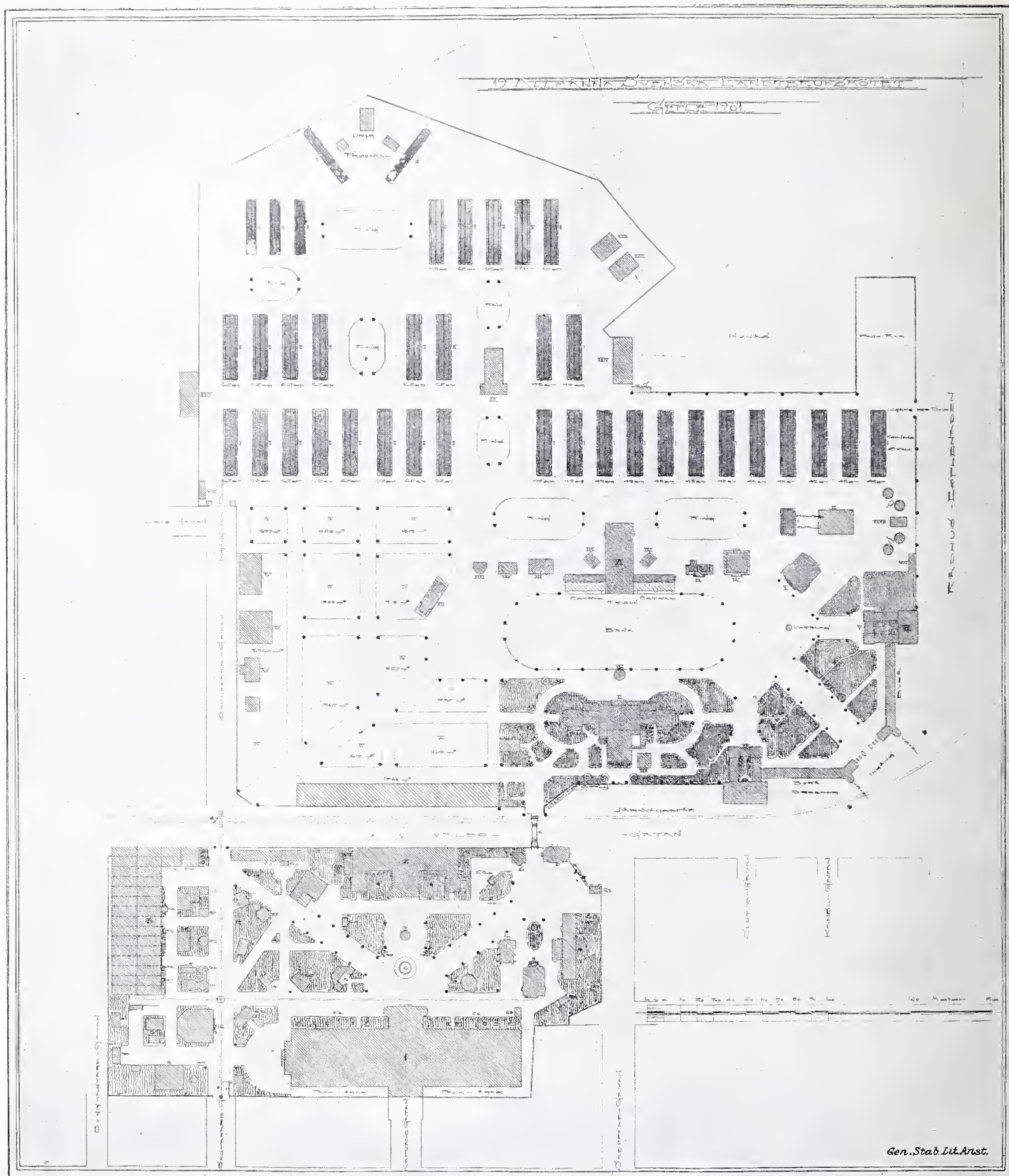

Generalplan af utställningen i Gefle, 1901.

gifva en viss karaktär af samhörighet, dels genom någon återkommande takform eller tornhatt och dels genom färgerna, hvilka hållas ljusa och glada, gula fält med hvita lister och bjärt röda gaflar med hvita lister.

De båda utställningsområdena, som skiljas åt genom den söder om landtbruksmötets fält gående Valbogatan,

Industri- och slöjdutställningens fält är betydligt mindre än det andra och kanske något för litet för de många paviljongerna och stora hallarne, hvilka trängas väl mycket om utrymmet.

Hufvudingången är här förlagd till Valbogatan, och midt emot denna ligger industrihallen. Denna, den största

Interiör af Industrihallen.

Interiör af Maskinhallen.

byggnaden på fältet, är 140 meter lång och 35 meter bred med ett midtelskepp af 20 meters spann, flankeradt på hvar sida om korset af 16 stycken 7,5 meter breda och lika djupa fickor. Hallen har endast en mindre läktare i fonden, och ofvan ingången är en annan yttre dylik, anbragt för det högtidliga öppnandet af utställningen. Byggnaden ter sig invändigt luftig, målad som den är uti ljusa färger, hvita konstruktioner på grågrön botten. Utvändigt är äfven målningen nu på god väg att fullbordas och göres efter samma principer och hufvudsakligast i samma färger som på landtbruksutställningen.

Afdelningen husslöjd och fruntimmersarbeten har sin egen byggnad, belägen midt emot industrihallen, och består af ett midtelparti med tvenne flyglar slutande uti ett kvadratiskt rum, krönt af en tornhatt.

Dessa byggnader, jämte en emellan dem förlagd musikpaviljong, voro de ursprungligen bestämda hallarne, men då anmälningarne ingingo, visade det sig, att en särskild hall för maskiner vore behöflig och därjämte en byggnad för fotografier och ritningar, förutom att ett 30-tal enskilda paviljonger och restauranter skulle komma att uppföras. Maskinhallen är en byggnad af 90 meters längd och 30 meters bredd med ett midtelskepp af 15 meters spann. Takstolarne äro af en synnerligen redig och tilltalande typ och äro likasom samtliga hallarnes konstruktioner utförda efter ingeniör F. Söderberghs beräkningar.

Flere af de enskilda paviljongerna synas blifva prydliga för utställningen och är detta ju ganska naturligt, då goda arkitekter, såsom: Almqvist, Hagström och Ekman, Wahlman, Wickman m. fl. arbetat därpå.

På placeringen af montrarne uti stora hallen har arkitekten G. Wickman nedlagt betydligt med arbete, och lofvar resultatet att blifva godt.

Utställningens arkitekt är grefve Sigge Cronstedt, hvilken såsom sådan uppgjort ritningarna till samtliga officiella byggnader på fälten. *S. C.*

De viktigaste byggnaderna hafva å planen sid. 44 följande nummer:

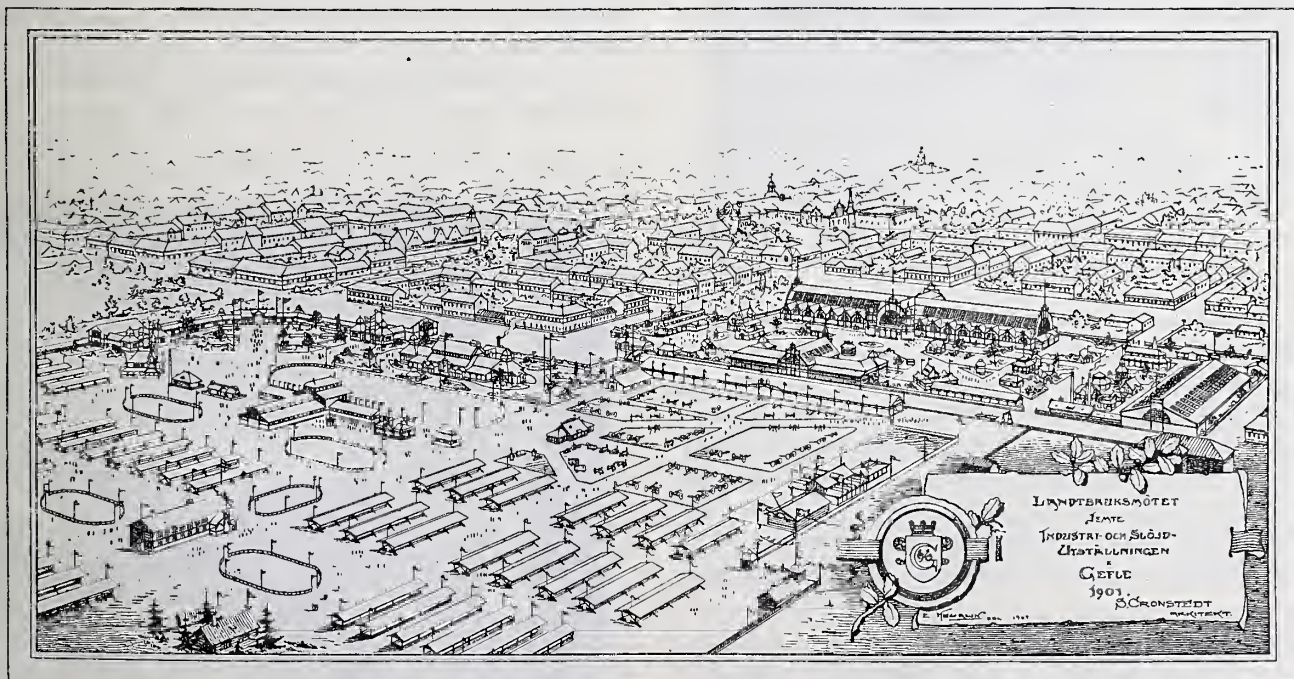

Landtbruksutställningen.

I. Hästar.
II. Nötkreatur.
III. Får och svin.
IV. Maskiner.
VI. Mejeriutställning.
V—VII. Skogsproduktutställning.
VIII. Fiskeriutställning.
IV. Vetenskapliga hjälpmedel.
IX. Mosskulturföreningen.
XI. Hufvudrestauration.
XII. II klass restauration.
XIII. Ölpaviljong.
XIV, XV, XVI. Enskilda maskinutställares paviljonger.
XIX, XX, XXI, XXV, XXVI. Mejerier.
XXIV. Foderupplag.
XVIII. Baracker för djurskötare.
XXVIII. Artilleriets & dragonernas läger.

Industri- och slöjdutställningen.

1. Industrihall.
2. Slöjdhall.
3. Maskinhall.
4. Fotografihall.
5. Byråbyggnad.
6. Skånska Cementgjuteriet.
7. Gefle Bryggerier.
8. Nykterhetspaviljong.
9. Musikpaviljong.
10. Arbrå Mek. Verkstad.
12. Taverna.
13. Feiths bageri.
14. Helsans Vattenkiosk.
15. Åkermans Gjuteri A. B.
16. Skogsbiologisk utställning.
17. Helsinglands sågverksutställning.
18. Gysinge Bruk.
20. Falu Vagn- & Maskinfabriks A. B.
21. Svenska Karbid- & Acetylen A. B.
22. O. A. Brodin, Gefle.
23. Naturlig sten.
23 a. Konstgjord sten.
24. Ångpannehus.
25. Brandstation.
26. Åtvidaberg.
28. Garderob & biljettkontor.
30. Munksjö takpapp.
31. Linderbergs A. B., Sundsvall.
35. Läkaretält.
37. Lindes Maskin- & Verkstads A. B.
40. Stathmos.
50—56. Orsa kommun.
59. De Lavals ångturbin. / Åshammars Snickerifabrik.
62. Jonsereds F. A. B.
63. Max Sachs.
66. J. C. G. Bolinders A. B.

NÅGRA ALSTER AF KONSTINDUSTRI PÅ VÅRUTSTÄLLNINGARNA 1901.*

En människa, som vill utveckla exempelvis sin smak, får för hvarje landvinning på detta område släppa förlegade rester af tidigare åskådningar. Köp för din vägg en etsning af Max Klinger, i hvars idéinnehåll du lefver dig in, och du får sätta — »flicka med apelsin» eller »aftonstämning» eller »ändtligen ensamma» eller »konst ger gunst» och hvad allt de heta, dessa produkter med idéinnehåll af flickor i pensionsåldern och verkligt lif för en spottstyfver, — i ett af våningens icke offentliga rum.

På samma sätt med möbler och allt öfrigt, som är underordnadt din smak. Du kommer till slut underfund därmed, att ditt bokskåp, ditt arbetsbord, dina favoritböcker kräfva en värdigare utstyrsel. Antingen låter du då göra dig nya dylika genom kompetent person, hvarpå i vår tid dess bättre icke är brist, eller också dömer du dig kanske frivilligt till ett status quo af otrefnad. I förra fallet skall du finna, att denna enda åtgärd i märkvärdig grad utflyttar råmärkena för dina kulturella intressen.

Låtom oss nu söka upp en del konstindustriella alster från de sedvanliga vårutställningarna 1901. Om svenska konstnärernas förenings utställning kunna vi i detta afseende yttra oss kort. Det enda af konstindustri, där fanns, var ett bronsarbete af C. Milles, Paris, ett egyptiskt skriftyg. Hela kompositionen af detsamma var tilltalande med den breda foten och de små måtten på koppen, viktiga egenskaper för en dylik pjes. Omkring koppen slingrade sig en liten diskret modellerad figur. Vacker var äfven den grofva grönpatinan, och vi förstå, att om den liggande figuren yt-behandlats så fint, som en pjes på skrifbordet vanligen kräfver, skulle antingen helhetsverkan störts, eller hade man fått göra en annan ytbehandling på de öfriga delarne. Dock blir man väl nu af den korniga ytan tvungen till försiktighet för bläckstänk därå.

På konstnärsförbundets utställning voro konstindustriföremålen något flera. Herr C. J. Eldh utställde i gips-

Fig. 1.

* De till denna uppsats bifogade bilderna hafva på grund af dåliga belysningsförhållanden i utställningslokalen ej kunnat bättre återgifvas.

Fig. 2.

skiss ett juvelskrin. Där voro hafsnymfer i lek i sitt våta element, som sträckte sig öfver lock och sidor, obesväradt af tyngdlag och annat otyg. Vill man resonnera öfver det riktiga eller orätta häraf, så bör man äfven fråga, hvarför vår svenska furu måste ekmålas på skolbarnens pulpeter. Och hvilken ek sedan! Men på Eldh's juvelskrin var åtminstone utförandet delikat, figurerna diskret drifna och totalformen väl gifven.

Vidare fanns en gipsskiss till Christian Erikssons porthandtag för konsul Broms hus. Handgreppet bildades af en metallskena, som upptill kröntes af en lapphund, i full tjänstutöfning som gårdvar, och fästena sirades af dvärgbjörk, en älskvärd art af lokalpatriotism. Detta porthandtag var en särdeles frisk skapelse, såsom man äfven kunnat vänta af en konstnär med upphofsmannens eminenta begåfning för konstindustri.

Herr Aron Jerndahls spisel åter med de läsande barnen var en pjes, som genom hela sin hållning visade sig vara väl afpassad för den intima hemtrefnad, som vi trots alla afsteg dock böra bevara för den husliga härden. Det framgick ej, om den var tänkt i koppar, men denna metall torde vara den, som man först fick i tankarna, åtminstone vid åsynen af den arkitektoniska delen af pjesen. Det är svårt att bedöma de stora ytornas slutliga verkan af en så liten skiss, som var före. Uppslaget var dock beaktansvärdt.

En vas i brons, kallad afund, af herr Harald Sörensen-Ringi var ett af dessa konstverk, hvars hela typ väl flera gånger förekommit, men som man dock önskar all framgång i deras kamp mot det prål och godtköps-ståt, som ännu sitter bred och drygt tongifvande i allt för många förmögna hem. Vid alla dylika grönpatinerade saker kommer flammigheten med och deltager i linie-verkan på ett ibland oväntadt sätt. Här var det de små figurerna, öfver hvilka oxid-färgen svept med samma breda drag, som öfver vasens stora bukter.

Herr Alf Wallanders bronslampa för elektriskt ljus visar åter prof på denne konstnärs begåfning. Tre näckrosblad utgöra underredet till en trefot, som, väl sammanhållen nedtill, småningom upplöser sig i trenne vattennymfer, bärande hvar sin lilja, i hvilkas kalkar äro inpassade glödlampor. En skärm skall synbarligen omsluta ljuskretsen. Den strama formgifningen nedtill är nog den del, som verkar bäst, och huru riktig än principen om fortgående uppdelning här är, skulle nog verkan förhöjts, om den icke drifvits så långt. Ett svårt problem, som vi sällan sett tillfredsställande löst, är därjämte de små lampornas ingående i helhetsverkan. Af ett annat slag äro de keramiska konstverken af Wallander. Keramiken är ett område, där hans insats icke bör underskattas. Huru länge skall det dock dröja, innan vi kunna få vårt borgerliga hvardagsporslin att icke precis uppväcka vår motvilja. Har du någonsin försökt den vanskliga saken att förskaffa dig en något så när hygglig tillbringare för frukostbordet? När du gjort detta försök, skall du först riktigt inse, huru det är ställdt med en del saker i den staden Stockholm, som är en storstad i telefoner och två, tre andra ting, men mest i sina egna innebyggares goda och ljusa tro. Hvad nu Wallanders praktvaser beträffar, så visade de på nytt hans uppfinningsrikedom och hans något storvulna formgifning, som ibland till och med tyckes tränga till all materialets ädelhet och glasyrens utomordentliga finess för att icke förtaga pjesen dess karaktär af rangföremål. Det blir ofta en het strid mellan markens fredliga blomster på och i hans vaser, och fråga är om icke de minsta mönstren, de med minsta skalan, i längden visa sig vara de lyckligast funna.

Äfven å A.-B. Svensk Konstslöjds utställning återfinna vi den produktive herr Wallander. Af hans verk där är det dock endast de, som beröra möbelns arkitektur, som falla inom ramen af denna uppsats. Först märkes då det

Fig. 3.

mahogny-skrifbord (fig. 1), som är, sit venia verbo, en skänk till professor Tigerstedt från kamrater vid Karolinska institutet. Tillverkadt på bolagets egna verkstäder, utgör det ett glädjande bevis på den ståndpunkt, hvartill man där nu hunnit Typen af bordet är den gamla med hyllfack å sidorna, en typ, som vi dock trott på väg att öfvergifvas för arbetsbord med särskildt dokumentskåp. Hvad, som nu först faller i ögonen, är, utom det vackra intarsia-arbetet å skåpdörrarna, de konsoler med lagermotiv, som förmedla öfvergången från hörnen till skifvan. För arkitekter är ju sättet bekant, och det vittnar om god blick hos Wallander att tillgodogöra sig lämpliga uppslag. Utstyrseln fullbordades af ciselerade beslag med medicinens emblemer, något smått behandlade, tycktes det, fristående från det öfriga.

Lagermotivet återfanns å en cigarrhylla (fig. 1) och ett salongsskåp (fig. 2). På hyllan förekom det såsom matt behandlad fyllning i omgifvande polerad mahogny, på skåpet därjämte som konsol i hörnen. Konsolerna svällde här ut något plötsligt från den smala ansats, som förefanns. Ett notskåp förekom äfven i två varianter, mahogny med facetteradt glas och ek med skulptur. Det tycktes som om glaset och skulpturen i verkan skolat motsvara hvarandra, en jämförelse, som dock var till den senares fördel. Glas i skåpdörrar har man ju för behaget att utifrån kunna njuta af någon vacker pjes, som undanställts i skydd. Men genom den breda facett-slipningen omöjliggöres detta, och i synnerhet på små, lätta möbler bli glasdetaljerna alltför våldsamma. Därnäst förekom en herrrumsmöbel i ek med eklöfsdekoration (fig. 3). Dess ledande motiv, en delvis fristående stam framför de vertikala stöden, igenkände man med glädje från arkitekt C. Westmans å konstnärshuset i höstas utställda bokhylla för kandidat Th. Laurin. Skada blott att uppväxten från basen å länstolen icke var lika lyckligt studerad. Man kan hafva sina tvifvel om reliefen på soffans öfvergång till det ofvansittande skåpet är väl lagd, i synnerhet vid minnet af den öfverlägsna behandling, som arkitekt Boberg förlänar en sådan. Frånsedt att dekorationspartierna å den tillhörande mindre stolen råkat bli tyngre än de konstruktiva, att eklöfsknippena å bordsfötterna upptill slutade utan organisk sammanfogning mot skifvan, att konsolbehandlingen under skåpet icke var riktigt delikat samt att färgen å öfverdraget syntes förstärka ett redan förutbefintligt intryck af tyngd hos möbeln, så är det dock glädjande att se de ansträngningar, som göras för att bibringa publiken medvetande därom, att man kan och bör ha möbler, som, gjorda i vår tid, ha andra och bättre förutsättningar än redan gångna tiders att motsvara just våra behof och vara besläktade med vårt sätt att tänka och känna. Den svåra uppgiften att göra ett klockfordral utan att alltför direkt kopiera mora-klockorna visade Wallander äfven ett prof på. Vid hans sträfvan att bibehålla enkel karaktär å detsamma hade dock baspartiet blifvit något torftigt i sin linieverkan.

Utom dessa möbler, tillverkade å egna verkstäder, hade A. B. Lindells snickerifabrik, Norrköping, fått å samma lokal utställa matbord, stol, buffet och serveringsbord (fig. 4) allt i polerad mahogny efter ritningar af en herr K. Allard. Snickeriarbetet däri var, så vidt man kunde se, mycket godt, och helst skulle vi vilja säga detsamma om konceptionen. Det sökande, som den röjde, skall kanske bära god frukt. Som sakerna nu tedde sig, voro de olika motiven knappast hopsmälta nog. Intressant var att se experimentet med serveringsbordtypen. Frånsedt dess ömtålighet för att fara illa nedtill, ägde det fördelen af, att man kunde aflasta en betydande servis å detsamma. Skifvorna å buffet och serveringsbord stodo väl tunna ut från stommen, och hörnen voro fruktansvärdt rätvinkliga.

Fig. 4.

Utom på nu nämnda utställningar förekommo äfven några möbler på Thyra Grafströms textilutställning, nämligen några stolar med bland annat rundt framsvängda ryggstycken, i hvilka det dekorativa mönstret utsågats med bibehållen trätjocklek. Verkan häraf är ju alltför bekant. Därjämte lade man märke till en tredelad mahognyinramad skärm, som hade sidoafdelningens ramar upptill fortsatta af inåtvikta liljeblad till ett slags glest rosverk. Uppslaget, som kanske kan göras något af, hade dock behandlats så, att bladen fingo utseende af bumeranger eller träribbor, lagda löst utanpå hvarandra.

Måtte nu endast allmänheten draga så stor fördel som möjligt af dessa årligen återkommande uppvisningar. Kunniga konstnärer finnas nog, som ej begära bättre än att blifva använda af sin tid. Men, det blir så dyrt, invänder man. Ja, vi erkänna, att priserna å A. B. svensk konstslöjds möbler tycktes ha farit underbart i höjden, men af egen erfarenhet kunna vi meddela, att med litet konst och kärlek behandlade möbler icke nämnvärdt behöfva öfverstiga priser, som vanligt folk betala för långt sämre och opraktiska dylika. *Eric M. Törngren.*

UR SKISSBOKEN.

I de flesta svenska landtkyrkor härröra »möblerna»: altarprydnad, predikstol, bänkar, ibland äfven dopfunt

Fig. 1.

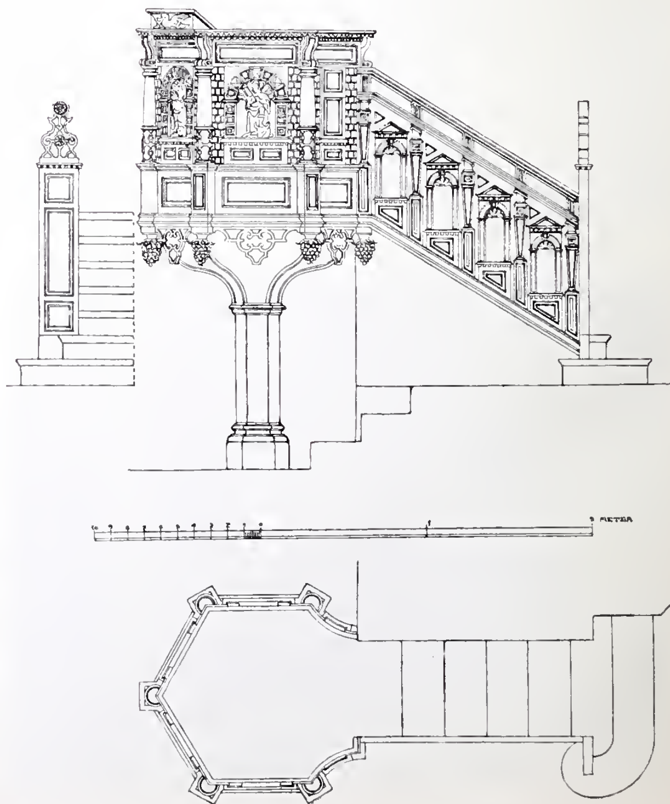

Fig. 2.

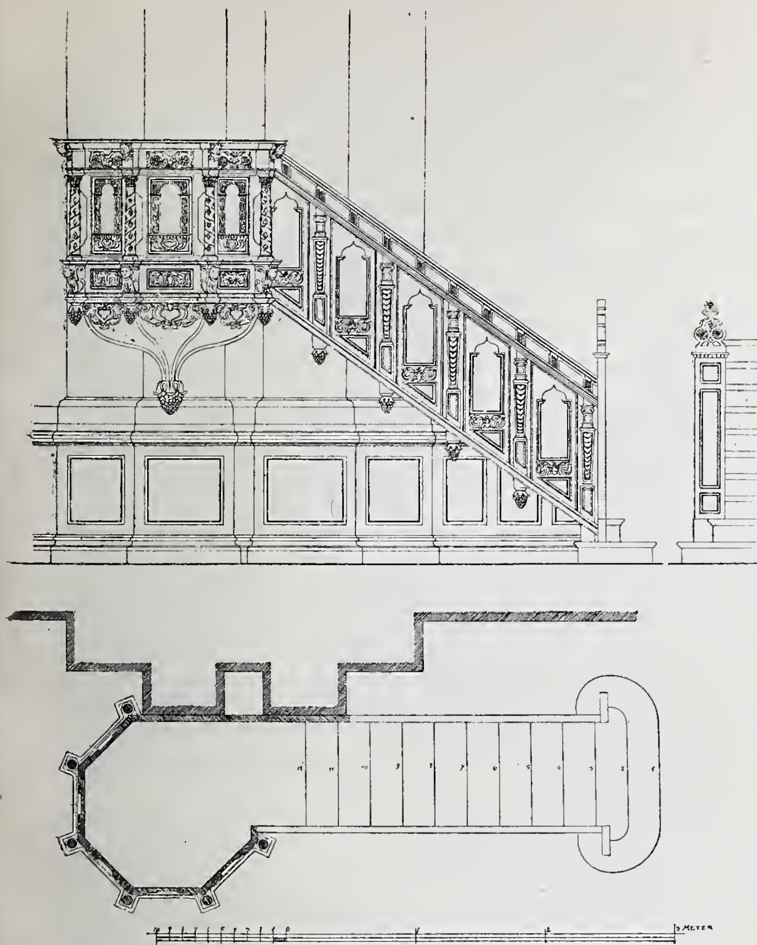

Hedesunda kyrkas predikstol (fig. 2) är ett arbete, som vittnar om större herravälde öfver formen samt är liksom ett stort antal altarprydnader från samma tid prydd med förgyllning och brokig målning. I båda kyrkorna hafva äfven bänkskärmar och bänkdörrar från samma tid och i ungefär samma former (fig. 3—4) blifvit bevarade; i Hedesunda dessutom en verkligen utmärkt karaktäristisk och vacker orgel med i olika träslag inlagd klaviatur samt med ett originelt snidadt skrank.

Oafsedt det värde dessa konstsaker kunna ega i och för sig samt som prydnader i de respektive kyrkorna, hafva de vid jämförelse med andra typer äfven ett och annat att meddela om tidehvarfvets kulturhistoria. Som ofvan blifvit nämndt, äro de exponenter för det gamla skråkonsthandtverkets ståndpunkt på landsbygden eller kanske rättare utanför Stockholm under början och midten af 1600-talet. Det har då ett visst intresse att finna deras för denna tid och i motsats mot den följande så typiska former med den sega skråorganisationens och afskildhetens hjälp trotsa den afgörande vändning i smak och mod, som egde rum vid 1600-talets midt, då Nicodemus Tessin d. ä. återvände från Italien och införde barockstilen, samt bibehålla sig oförändrade såväl till form- som färgbehandling ända till århundradets slut och ett godt stycke in på 1700-talet. Så är nämligen fallet i ett stort antal gotländska kyrkor.

Utan att uppehålla oss vid de gotländska arbeten i denna stil, som äro daterade i slutet af 1600-talet, kunna vi stanna

och orgel, från vår storhetstid, och i allmänhet från dess tidigare del, början af 1600-talet. Det var under denna tid vanligt, att icke blott den från de stora krigen med rikt byte återvändande adeln, utan äfven prästerskap och borgare begåfvade sina sockenkyrkor med oftast vackra och ibland dyrbara inredningar, utförda af tidens skickliga skråhandtverkare, ja till och med att den stormäktige grefven eller baronen utvidgade eller nybyggde den kyrka, öfver hvilken han utöfvade patronatsrätten. Så var till exempel fallet med Åkers kyrka i Södermanland, hvilken rikskansleren Axel Oxenstierna betraktade som sin familjekyrka och lät helt och hållet ombygga i tidens tysk-holländska smak.

På samma sätt gick det Dalby lilla oansenliga kyrka i Upland, hvilken herr Knut Posse 1659 enligt en i korväggen insatt inskriptionstafla, utvidgade till dubbla storleken samt försåg med (numera bortbrutna) hvalf och med nytt grafkor, under hvilket hans familjegraf anlades. Under samma period uppfördes äfven Hedesunda kyrka i Gestrikland, att döma af inskriptionen på den förste kyrkoherdens grafsten med understöd om ej helt och hållet på bekostnad af Gustaf II Adolf.

I dessa båda kyrkor finnas icke så få minnen af konsthandtverket under 1600-talet och sannolikt från ungefär ofvan angifna åratal. Dalby kyrkas predikstol (fig. 1) är ett rätt väl bibehållet arbete, som, då den n. v. öfvermålningen afskrapades, befanns utfördt af furu med intarsiadekoration af hvitt, brunt, grönt och svart trä, att döma af det enkla materialet och det jämförelsevis svaga bildhuggeriet sannolikt härrörande från någon snickare från trakten eller möjligen från Upsala.

Fig. 3.

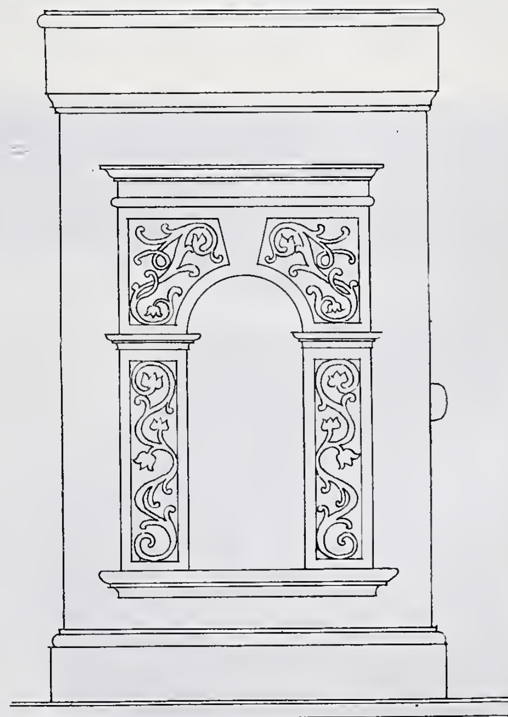

Fig. 4.

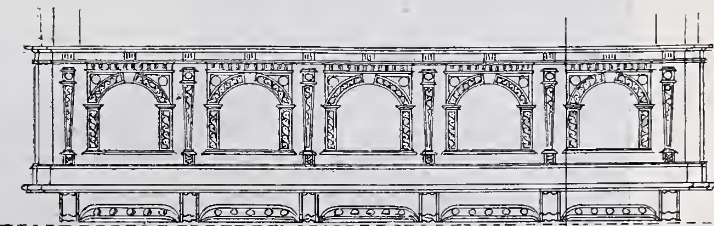

vid t. ex. Ekeby, hvarest bänkarne i koret och sannolikt äfven den i intarsia utförda predikstolen härröra från 1708; vid Bäl, hvars predikstol tillika med »kronan» (ljudtaket) »Gudi till ähro och kyrkian till prydnad» skänktes af »Länsmannen Wälb. Peter Gane Med sin kära hustru Maria Åkerman» år 1722 samt målades och »stofferades» i 1600-talets stil på samma personers »med sin kära son Petrus Petri Gane» bekostnad 1744; vid Fole kyrka, hvars predikstol är »skänkt och byggd Åhr 1751, dåvarande pastor Herr Joh. Herlitz»; vid Stenkyrka, hvars orgelläktare är daterad 1783, »då Lutteman var pastor».

Alla dessa arbeten äro typiska för stilen på fastlandet omkring 1650. Och icke nog med att skråväsendet fortplantade 1600-talets stilformer inom snickare och målareyrkena; äfven på andra yrkesområden bevaras de. Så eger till ex. Fole kyrka i koret en messingskrona, »förfärdigad af Eli Sandberg i Stockholm (!) år 1795», och Bäle kyrka eger en krona (af silfver?), daterad 1824, och en annan af messing, daterad 1851.

Med dessa fakta, rörande hvad man skulle kunna kalla stilartens försenande för ögonen, torde man kunna tänka sig möjligheten, att i självfva 1600-talets former ibland dröjt kvar reminiscenser från en långt äldre tid. Åtminstone erinra bänkdörrarnes simpla sniderier (fig. 3) ofta både i form och teknik om den fornnordiska slingornamentiken och skilja sig just härutinnan från den samtida tyska och holländska på ett rent af nationellt sätt. I hvilket fall som helst förtjäna de fall, som kunna belysa frågan om stilmotivens existens i jämnbredd med och öfvergående i hvarandra att uppmärksammas ur såväl konsthistorisk som kulturhistorisk synpunkt.

G. Lindgren.

EN MODERN PRAKTPJES.

Vidstående bild återger en för privatperson afsedd hedersgåfva, som på grund af det därå nedlagda mångsidiga konstnärliga detaljarbetet möjligen förtjänar ett omnämnande och en plats i denna tidskrift.

Till åtskillnad från i marknaden vanligen förekommande silfversmiden, hvilka tyvärr oftast afse att gifva köparen så mycken yttre skimrande ståt som möjligt för en ringa penning, har vid åstadkommande af ofvannämnda pjes först och främst eftersträfvats ett gediget och konstnärligt resultat, hvarvid naturligtvis icke en utan åtskilliga fackmäns tekniska kunskap och åtgöranden måst tagas i anspråk. Firman G. Möllenborg, som haft beställningen sig anförtrodd, har ej heller sparat någon möda, eller känt sig förhindrad att å skilda håll söka teknisk hjälp och förmåga där sådan i något fall brustit.

Bålen består af dubbla holkar, hvardera uppslagen för hand ur vanlig jämntjock silfverplåt. Den inre, som kan lyftas ur, är af halfsferisk form, helförgylld och dekorerad med graverade guirlander å rand och botten. Den yttre, hvars i låg, mjuk relief hållna stiliserade drufris kanske utgör pjesens ståtligaste dekoration, är drifven af eleven vid Tekniska skolan i Stockholm, Hugo Lundstedt, som härmed på ett öfvertygande sätt aflagt sitt afslutningsprof.

Slefven, äfven den en särskildt för detta tillfälle komponerad pjes, är modellerad af en annan elev från samma skola, Harald Notini.

Figurerna, en faun och tvenne nymfer, som uppbära bålen, äro efter skisser af artisten C. Althin formade efter lefvande modeller af skulptören Alfred Ohlsson, förut väl-

känd för liknande uppgifter. Firman G. Möllenborg har slutligen genom sammansättningsarbetet, som genom formernas förändringar i gjutningen fordrar stor teknisk kunnighet, visat sig alltjämt häfda sin plats som en af våra främsta firmor, då det gäller fordrande uppgifter.

Praktpjesen har betingat ett pris af omkring 5,000 kronor.

Ritningar och konstnärlig tillsyn hafva varit anförtrodda åt undertecknad.

Thor Thorén.

Några intryck från Upsala stad. Man skulle vänta sig af vår lärdomsstad, att någonting af den distinkton, som väl bör paras med lärdomen, som varit bosatt i Upsala i öfver 400 år, inverkat också på den yttre prägel, som Upsala fått såsom stad.

Men den är till sitt yttre fullkomligt öfverensstämmande med hvarje annan liten okultiverad köping eller stad i vårt land, och det är endast de lärda minnena och det till myt blifna studentlifvet, som ger staden sin atmosfer af bildning. För en främling måtte den te sig förbluffande okultiverad. Jämförd med Englands båda universitetssmåstäder Oxford och Cambridge, ter sig Upsala som en stad, där man minst af allt spårar bildningens hem. Man får formligen leta där med ljus och lykta efter yttre uttryck för estetisk hänsyn och bildad form. Den stämningsfulla, traditionsmättade karaktär, som oafbrutet omger en på gatorna i de nämnda engelska universitetsstäderna, deras gediget, uttrycksfulla byggnader och pittoreska, ömt vårdade gamla platser har man intet eller föga kvar af i vår kunskapsstad. Endast genom att hårdt sluta ögonen och börja gnola en glunt får man på en gata i Upsala fram en förnimmelse af tradition och konst. *Ser* man sig omkring på villabyggnader och nationshus, förvanskade gamla storverk och nya anläggningar — slutar man tvärt att sjunga och tvingas tänka på skillnaden mellan lärdom och bildning.

Lärdomen kan vara utan smak, bildningen aldrig. Den förra kan vara nöjd med sin vetenskap och kan blunda för allt annat. Den senare vantrifs i en hållningslös omgifning och har ett gifvet inre behof af att se tingens verkliga karaktär sannt och vackert återgifven.

Upsala blir från denna synpunkt ett fullkomligt obildadt samhälle och bildar därjämte en typ på svensk stad, hvilken på det skarpaste framhåller, hur litet skönhetskänslan fått inverka på vårt lands nuvarande kultur.

Som ett af de många uttrycken härför i Upsala framstår särskildt sättet att bygga studenternas nationshus, och den missuppfattning af dessa byggnaders egentliga karaktär, hvilken som regel utmärker dem. Deras yttre präglas af en sökt monumental anläggning, deras inre består till väsentlig del af festlokaler. Det ligger en sträfvan efter ståt och offentligt lif i hela typen, hvilket i själfva verket är något alldeles främmande för ändamålet med byggnaden, hvilken i främsta rummet afser att vara ett nationshem, en intim samlingslokal för studerande landsmän, där de, slutna för sig, kunna njuta umgänget med kamrater och böcker och bägare.

Det är denna privata och afskilda karaktär, hvilken gifvet hör tillsammans med ett nationshus, och som alldeles saknas hos dem alla och i stället utbytts mot en främmande och tillgjordt festlig monumentalitet både i fasad och interiör.

Det är med ett ord samma underliga olat här, som vid ett svenskt bondehem, där ofta stora rum stå kalla och fint möblerade för gäster att se på, medan familjen i hvardagslag tränger hop sig i köket, eller som hos en stadsborgare, som inreder sin våning mindre för hemtrefnaden än för »*när främmande ska' komma*». Lärdomen har icke ens förstått häfva denna svenska olat i sina närmaste anhörigas lokaler och byggnader.

Detta förhållande har aldrig slagit mig så skarpt som under betraktandet för några dagar sedan af det nyligen ombyggda Vestgöta nationshus. Genom sin desiderade kontrastvalör framhäfver nämligen denna byggnad på det tydligaste den svenska dumheten hos flertalet af de andra nationshusen och den svenska innerliga hemtonen — oss lika egen — hos sig själf. Den är förvånande behagfull, denna enkla, godhjärtade byggnad, som också inrymmer jämt så mycket som erfordras för en »nations» reela och dagliga behof. Den har utan tvifvel mycket att tacka både sitt läge vid ån och de gamla lindarne och den präktigt anslagna röda färgen för sin tjusningsförmåga, men äfven när man går den helt nära, bibehåller den i en måttfull, arkitektonisk detaljering sin äkta och sunda stämning.

Hur en byggnad med detta enkla anslag gör en godt att skåda efter allt obildadt prål med så kallad »monumental arkitektur»! Och i allmänhet, hvilken stämning det ligger öfver ett nytt byggnadsverk, där man slipper dessa stora later af lärda uttryck och i stället möter bildningens sanna blomma, en inifrån gående, flärdfri och naturlig form.

Konsten att se och teckna af Albert Heim. Skrift utgifven i samband med tidskriften »Skolan».

»Teckningen borde allt ifrån början bedrifvas icke som en dressyr i framställandet af det sköna, utan som en skola i *konsten att se*» — säger författaren på ett ställe i sin bok, och sanningen häraf måste hvar och en erkänna, som erinrar sig, hur undervisningen i ämnet »teckning» bedrifves i våra allmänna skolor. »Det sköna» på detta elementära stadium har blifvit lika med en snygg, proper och jämn linieföring, ett mål, hvilket fullständigt distanserar sig ifrån teckningens allmänna, uppfostrande betydelse, som ligger i uppöfvandet af barnets förmåga att förstå, skarpt iakttaga och återge ett föremåls form — med linier, som kunna vara mycket ofullkomliga i detalj, men där i det hela en sann totaluppfattning spåras.

Man kan rent af säga, att skoltimmarne i teckning enligt gängse principer motarbeta barnets naturliga benägenhet att iakttaga och återge ett föremåls former i enlighet med det intryck, barnet får däraf, i det teckningsundervisningen börjar med en schematisk, obarmhärtigt tålamodspröfvande gymnastik i dragandet på fri hand af raka linier, kvadrater och allehanda geometriska figurer, fortsätter med att låta barnet *i projektion* (på fri hand) återge vissa, stiliserade modellföremål d. v. s. nödgar barnet att göra allt, hvad det kan, för att återgifva ett föremål sådant det *icke* ser det, att med ett ord så mycket som möjligt bortarbeta den reela form, dess öga ser för att i stället enligt en vetenskapligt konstruktiv metod återge

ett föremål på ett sätt, på hvilket aldrig någon människa kan se det.

När barnet blir mognare i skolan att föra blyertspennan så monotont som möjligt, så följer afritning af ornamentala relief-plattor i gips, föremål, hvilkas mening äro lika obegripliga för ett barns förstånd som okroppsliga för dess öga att se. Sedan kommer i tur den ytterst svåra och tålamodspröfvande »klots-ritningen», där resultatet på papperet — åtminstone på detta stadium och efter förelöpande undervisningssystem — ej kan bero på ett energiskt iakttagande af föremålet (klotsen) utan måste sammanhänga med ett noggrant tillämpande af den teoretiska satsen, att parallella linier mötas i en och samma punkt på horisonten.

Hvar uppöfvas här iakttagelseförmågan, formkänslan och konsten att bruka sina ögon rätt?

Heims bok utgör en klar och kraftig skildring af, hur skadligt det nuvarande vetenskapliga och opraktiska teckningssystemet måste inverka på barnets naturliga håg för att med penna söka återge, hvad det självt ser, och hur just denna benägenhet bör tagas till utgångspunkt och norm för undervisningen i teckning. Han framhåller också den stora betydelse för uppöfvandet af ett skarpt iakttagande af formen och grepp på hufvudkaraktären af ett föremål, som *minnesteckningen* eger och framhåller att blott genom att verkligen förstå det föremål, som betraktas, kan det rätt återges och ser härigenom i en rätt teckningsöfning äfven en betydande förståndsöfning.

Heims inlägg i teckningens betydelse både för skolan och det praktiska lifvet är af ett så aktuelt stort värde, att man på det lifligaste måste hoppas, att hans ord skola förmå uppväcka en välbehöflig reform af teckningssystemet vid våra allmänna skolor.

Kyrkobyggnadskonstens historia är ämnet för en föreläsningskurs, som med innevarande termin påbörjats vid Upsala universitet. Kursen, som genomgås på en termin, är afsedd för de teologie studerandena med särskild tanke på att intressera dessa, de blifvande presterna, för kulturminnena i deras församlingar och i synnerhet för kyrkan samt att bibringa dem någon sakkunskap vid eventuella restaureringar. Föreläsningarna, som hållas af doc. Aug. Hahr, ha vunnit många åhörare och stort intresse bland de studerande.

Med denna kurs vid universitetet har nu »ett länge kändt behof» blifvit fylldt. Enligt lagen äro presterna i de olika församlingarna ansvariga för vården af deras resp. kyrkor med deras inventarier och minnesmärken, men hvad förmå lagar och författningar, där man saknar begrepp om det konstnärliga eller kulturhistoriska värdet hos de föremål, till hvilkas vårdare man är satt och följaktligen ej heller intresserar sig för? Lagen kan endast ingripa i händelse af direkt vanvård, men det finnes många andra mindre direkt synbara sätt att vanvårda de anförtrodda minnesmärkena. Till restaureringar af kyrkorna taga väl i de flesta fall presterna initiativet; församlingsborna, som få kännas vid utgifterna, äro väl icke alltid så hågade därför. Behofvet af en restaurering är icke alltid så trängande, utan orsaken är fastmer ofta, att kyrkan i den nya församlingsherdens ögon är för enkel och torftig och fordrar en »värdigare hållning» eller, att han vill inlägga all sin kraft och energi på ett företag, som skall varaktigt för eftervärlden visa hans intresse för församlingen. Och detta gör han i bästa mening utan att hafva en aning om, att han så vanvårdar och kanske totalt fördärfvar en mängd för kyrkan egendomliga, karaktäristiska och t. o. m. pittoreska detaljer. När man därtill betänker, hvilken inflytelserik person presten är i församlingen, må man glädjas åt, att vid Upsala universitet denna föreläsningskurs nu har påbörjats och hoppas, att den må bära goda frukter vid bevarandet och iordningställandet af våra gamla kyrkor.

Till pristäflan om ett fabriksmärke för A. B. Södertelge verkstäder hade vid täflingstidens utgång 6 st. skisser inkommit.

Vid namnsedlarnes öppnande befanns första pristagaren vara arkitekten J. Lehming samt andra pristagaren arkitekten G. A. Nilsson.

TÄFLINGARNA.

Ny kyrka inom Domkyrkoförsamlingen i Göteborg. Inlämningsdag 1 juni. Program fås å stadsarkitektkontoret. Göteborg.

*

Anordnande af en begrafningsplats i Göteborg. Inlämningsdag 1 juni. Program sändes mot postförskott af direktör A. Montgomery. Göteborg.

*

Förslag till stadsplan för vissa delar af Göteborg. Inlämningsdag 1 november. Program jämte karta fås mot 10 krs lösen hos stadsfullmäktiges sekreterare. Göteborg.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

ARBETARBOSTAD N:o 1 I TJOLÖHOLMS BY.

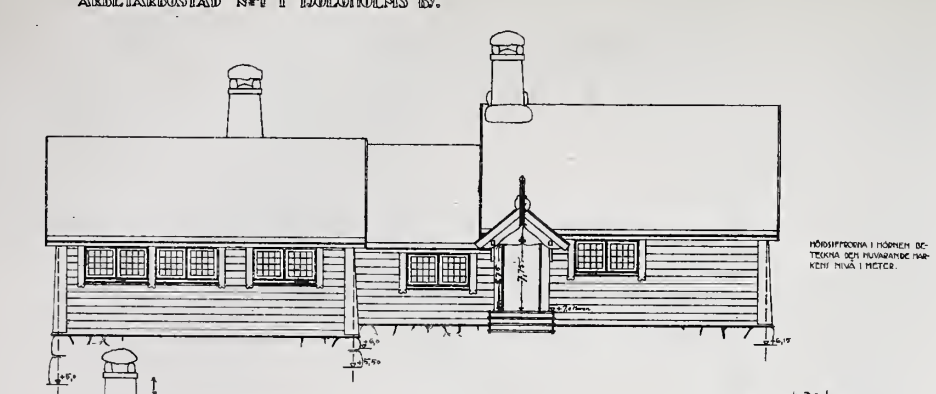

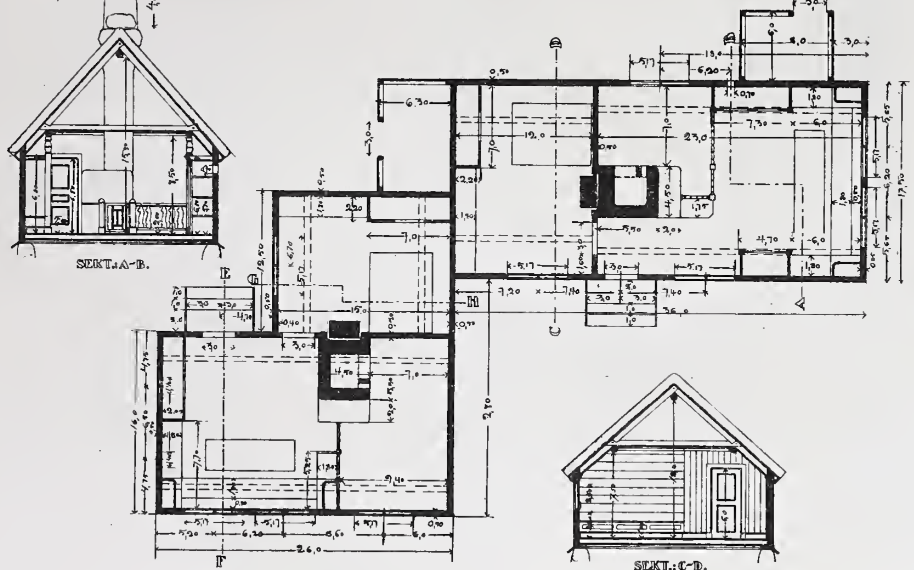

ARBETARBOSTAD N:o 2 I TJOLÖHOLMS BY.

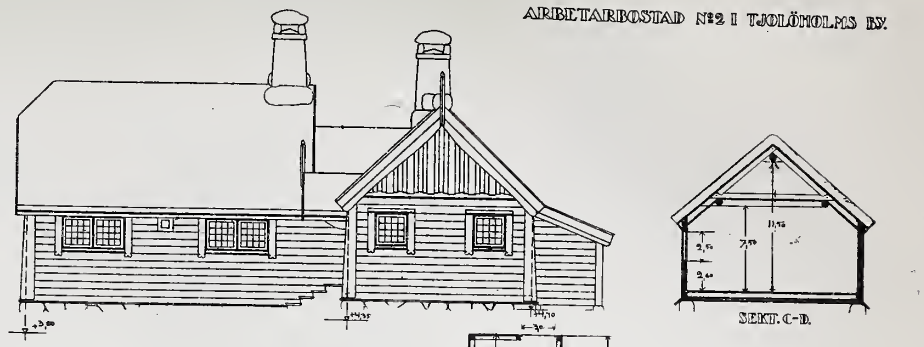

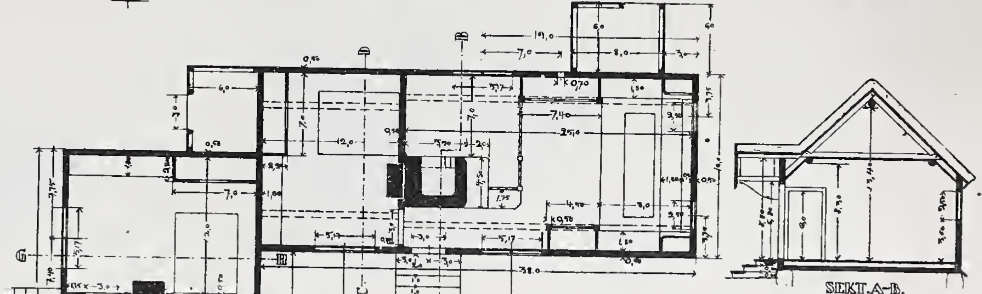

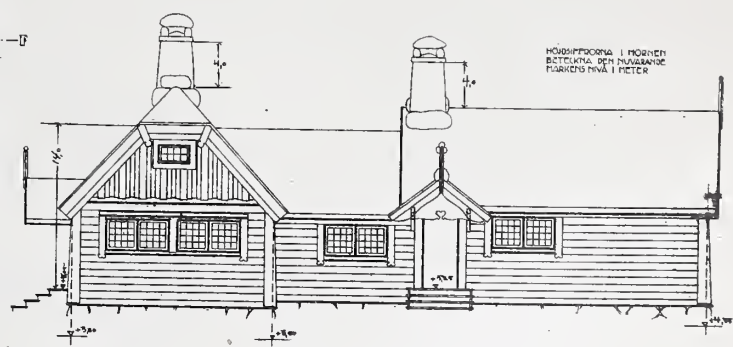

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

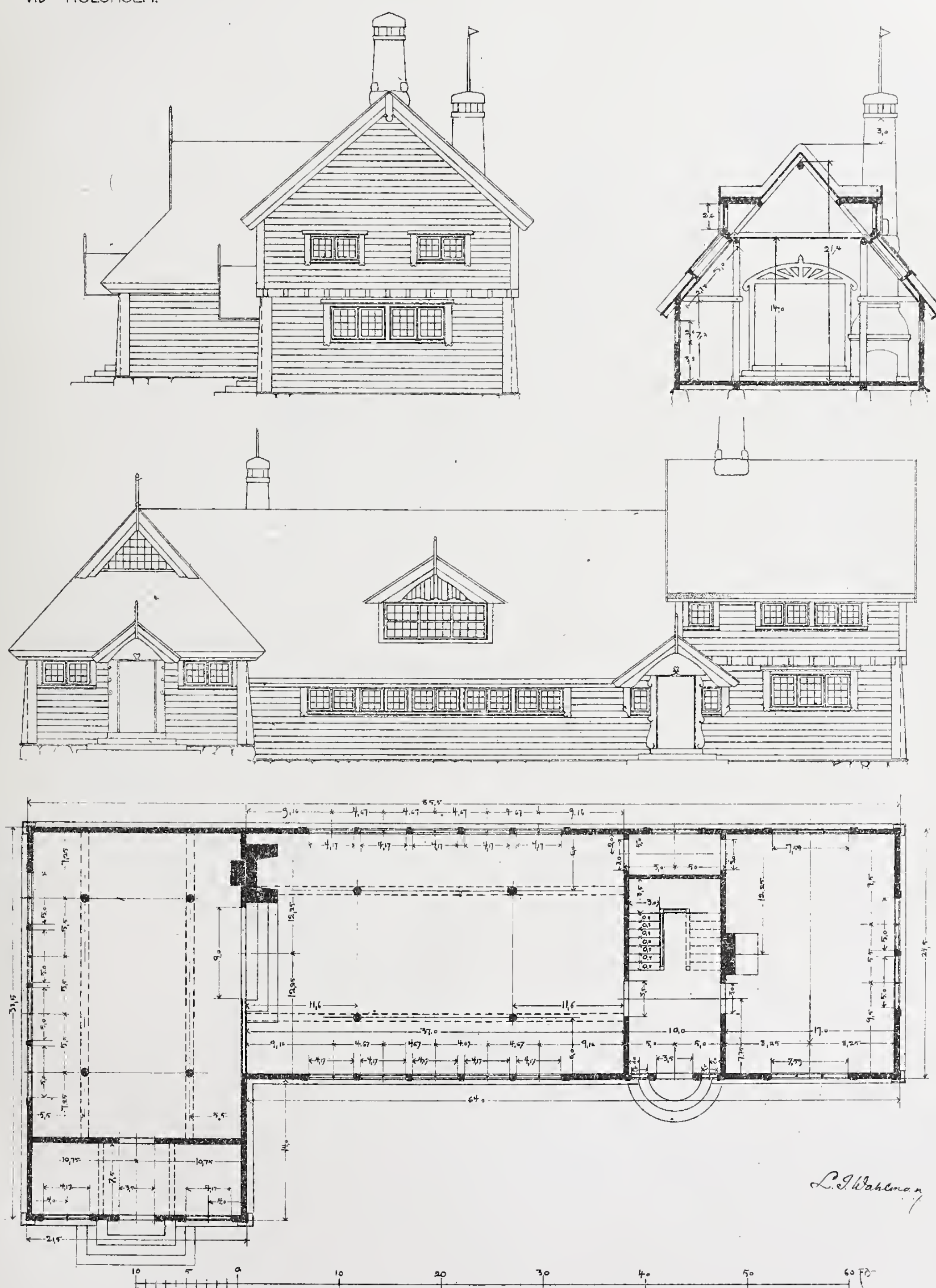

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

Landtbruksmötet i Gefle 1901.

Takstolar öfver stora matsalen.

1,325

2,075

2,075

2,05

3,10

11,350

14,00

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

Landtbruksmötet i Gefle 1901

— Takstol till Maskinhallen. —

Alla skarfvar och knutpunkter spikas väl.

Mellan gaflarna och närmaste takstolar spikas taklaggningen diagonalt.

Gaflarna göras lämpligast så att stående resas vid motsvarande knutpunkter vid kapparnen och knutningar med där befintliga åsar.

7500

7500

6000

10000

5000

1500

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

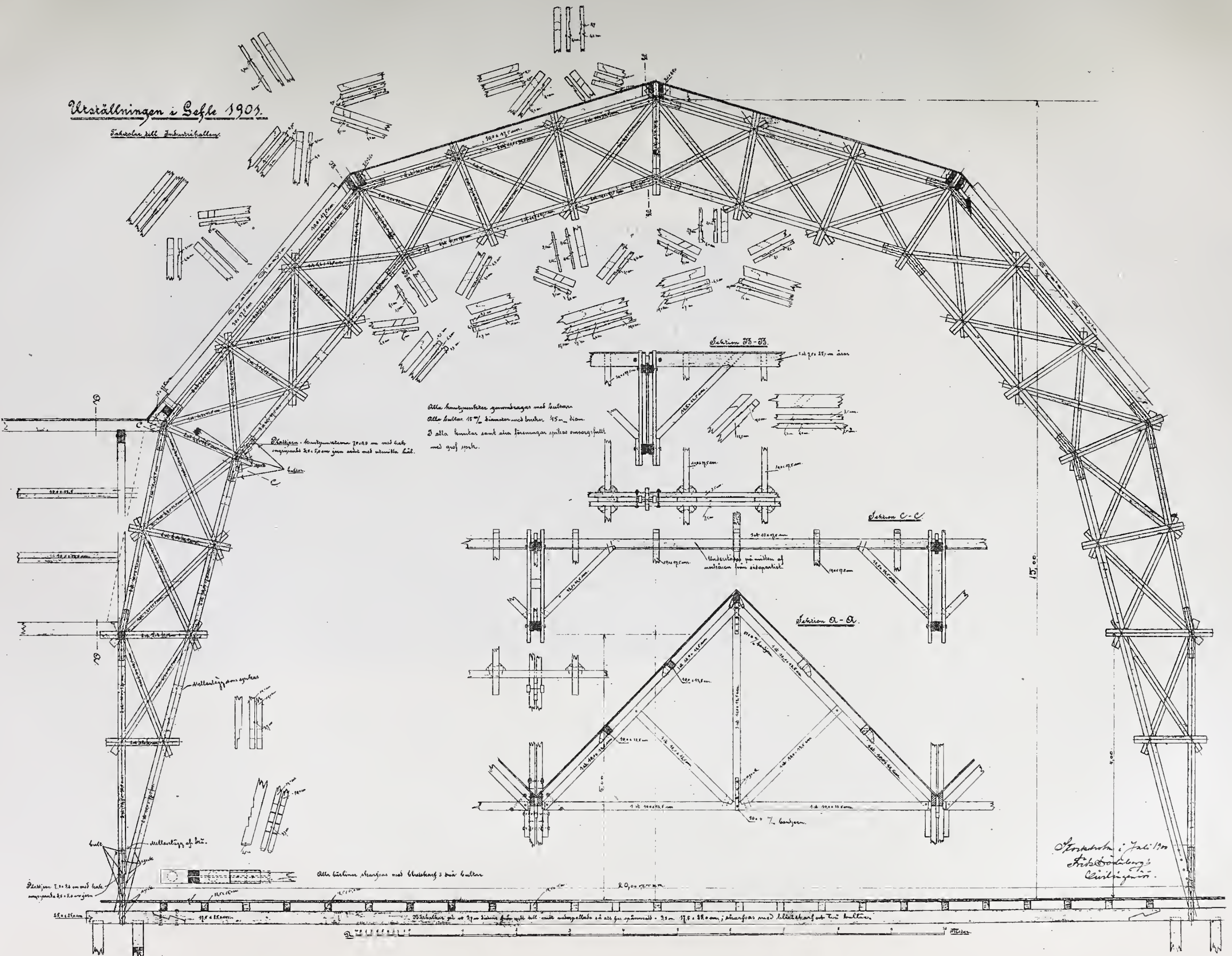

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

ARKITEKTMÖTET I JÖNKÖPING.

De skandinaviska folken, som genom seder, språk och hela sin kultur utgöra en grupp för sig i Europa, komma mer och mer till insikt om sin släktskap och sin särställning samt om det värde och den kraft, som ligga i deras kulturella egenart, och om det ansvar, de bära för dess bevarande och utveckling. Gent emot utlandet känna vi oss, då vi mötas på kulturens och konstens vallfartsorter, t. ex. Paris, München, Rom, nästan som landsmän. I eget land taga dock de skilda banor, på hvilka vår utveckling egt rum, bort mycket af gemensamhetskänslan och vi märka, att nationernas historia och individernas uppfostran präglat oss som olikartade delar af samma ras. Just i dessa skiftningar af de skandinaviska nationernas karaktär ligger emellertid, rätt sedt, en källa till rikedom för vår gemensamma kultur. De göra dess former mångsidigare och rikare, än vi annars skulle förmått. De öka dess innehåll och dess möjligheter att träda i beröring med och lära af andra länders utveckling. De förstora och förädla vår syn på tingen och frigöra oss från ensidighet och fördomsfullhet — allt förutsatt, att vi icke låta enhetskänslan emot utlandet skymma uppfattningen af och aktningen för våra nationella egenheter, den lifskraft, som ligger i dem, och den fördel, som tillegnandet af grannarnes goda egenskaper kan bringa vårt arbete.

Näst det att känna oss själfva, bör det alltså vara oss angeläget att lära närmare känna hvarandra. Ett led i förverkligandet af detta önskemål — och ett ganska viktigt — bilda de allt talrikare möten mellan arbetare på samma fält, som under senare år egt rum. Teknikermötet 1897 gjorde en god början, ehuru det var för stort anlagdt och för talrikt besökt att tillåta ett intimare samlif mellan idkare af samma yrkesgren eller konstart. Men det väckte insikten om behofvet och behaget af ett sådant otvunget närmande mellan de skandinaviska ländernas arkitekter och deras gemensamma organisationer, som det, hvartill sommarens arkitektmöte i Jönköping bildade en så lycklig inledning.

Interiör af Brahekyrkan. Visingsö.

Detta första skandinaviska arkitektmöte afvek så till vida från andra skandinaviska möten, att inga förhandlingar höllos; man samlades för att stifta personlig bekantskap under några dagars gemensamma utflykter till Vetterns naturskönheter och historiska minnesmärken och för att i gemensam upptäcktsglädje söka anknytningspunkten till ömsesidig förståelse.

Till mötesplats valdes Jönköping med anledning af det gynnsamma läget ungefär midt emellan Stockholm, Kristiania och Köpenhamn, och *lördagen den 6 juli* kl. 1,13 helsades de från Danmark och Skåne anländande mötesdeltagarne välkomna af sina yrkesbröder från Stockholm, Göteborg och Kristiania. Där möttes gamla vänner, som förr i studieåren kamperat tillsammans under sydligare luftstreck eller stiftat bekantskap vid besök i hemländerna, där presenterade man sig för okända kolleger, och så tågade man gemensamt till Stora Hotellet, som högtiden till ära var prydt med de fyra ländernas flaggor.

 Centraltr., Stockholm, 1901.

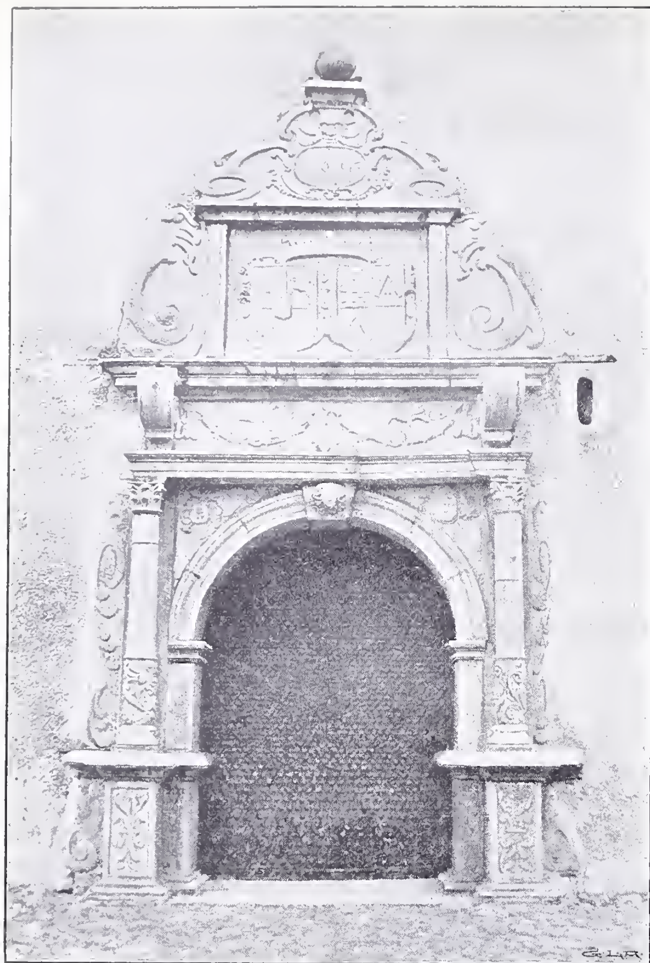

Portalen till Brahekyrkan. Visingsö.

Deltagare i mötet voro:

Från Danmark:

Axel Berg.
V. Fischer.
H. Garde.
Prof. Hans J. Holm.
Prof. Alb. Jensen.
Emil Jørgensen.
Eugen Jørgensen.
Hack Kampmann.
Prof. Vilh. Klein.
Prof. V. Koch.
Fritz Koch.
Martin Larsen.
A. Lauritzen.
Mandrup Poulsen.
J. Mørk-Hansen.
Martin Nyrop.
Anton Rosen.
Vald. Schmidt.
G. Steenberg.
Erik Schiødte.
Thejll.
H. Wenck.

Från Finland:

Öfverintendenten baron Gripenberg.

Från Norge:

Herman M. Backer.
H. Schytte Berg.
H. Berle.
Henrik Bull.
Einar Smith.

Från Sverige:

A. Arwidius.
Stadsark. A. Atterström.
K. A. Berlin.
Prof. I. G. Clason.
Stadsark. M. Dahlander.
R. Enblom.
Fr. Falkenberg.
Ing. A. Friberg.
P. Hallman.
E. Josephson.
E. Lallerstedt.
Slottsark. A. Lindegren.
Hofintend. G. Lindgren.
L. Peterson.
Adr. Pettersson.
Y. Rasmussen.
Stadsark. Fr. Sundbärg.
Stadsark. S. Sörensen.
Th. Wåhlin.
F. Zettervall.
Prof. E. Wrangel.

Under professor I. G. Clasons och ingeniör Algot Fribergs ledning började man nu realisera det af den förre uppgjorda och af den senare iscensatta mötesprogrammet. En del medlemmar skyndade att löga sig i Vetterns klara böljor, andra gjorde sin enkla toalett i hotellet, hvarefter man samlades till gemensam middag i hotellets festvåning och omkring kaffebordet i dess trädgård.

På eftermiddagen ställdes färden med järnväg till Husqvarna, där man vandrade utefter de pittoreska och af ståtliga klippformationer omgifna vattenfallen upp till Ebbes bruk, hvarest mötesdeltagarne med äkta svensk gästfrihet mottogos och undfägnades i disponenten ingeniör G. E. J. Gyllenbergs utomordentligt vackert belägna hem.

Vid återkomsten till Jönköping ställdes färden till den nyanlagda stadsparken, som besitter en i solnedgångens sköna färgspel verkligen beundransvärd utsikt öfver staden, dess närmaste omgifningar och båda sjöar, och den innehållsrika dagen afslutades med supé på hotellet och ett stämningsfullt samkväm i dess högtiden till ära rikt illuminerade trädgård, som flertalet deltagare lämnade vid en timme, bättre svarande mot stundens lyftning än mot dagens och morgondagens strapatser.

Söndagen den 7 juli afgick den för tillfället förhyrda ångaren Södra Vettern redan kl. 6 f. m. med alla mötesdeltagarne ombord på en tur omkring Vettern. Morgonen var härlig och lofvade en vacker dag, hvilket löfte också ärligt infriades — om ock vädret blef mycket varmt — men hvad betydde det, när man rundt omkring hade Vetterns klara böljor att svalka sig uti. Stäfven vändes först mot Visingsö, på hvars södra spets kvarlefvorna af Magnus Ladulås gamla fäste ådrogo sig uppmärksamheten.

Under Visingsborgs fordom med kanoner bevärade vallar — nu fredligt prydda med härlig grönska och ståtliga träd — gick man i land och klättrade upp till de illa medfarna resterna af vår kanske mäktigaste magnats boning. Grefve Per Brahe, riksdrots, två gånger riksförmyndare och generalguvernör öfver Finland, där hans namn än i dag lefver i minnet, »regerade» under senare delen af 1600-talet († 1680) på Visingsborgs slott som herskare öfver Visingsö och stora delar af Östergötland, Småland och Vestergötland, inalles 560 mantal med den

Alvastra klosterruin.

för den tiden kolossala afkastningen af 18 000 daler silfvermynt om året. Han var en patriarkalisk, men myndig herre, som till och med utöfvade egen domsrätt med makt öfver lif och död och gjorde anspråk på rätten att slå egna mynt. På Visingsborg, som på hans tid bestod af fyra flyglar, omgifvande en borggård och egendomligt nog förenade endast i hörnen, förde han ett verkligt hof, omgifven af ett stort antal tjänare, ett eget kapell och en betydlig lifvakt. Till hofhållningen hörde ock på sätt och vis eleverna vid den af honom upprättade trivialskolan, hvilka om aftnarne uppförde skådespel till hans nöje. Att döma af de enkla trappgaflarne å den ännu kvarstående af kalksten (1567) byggda slottsflygeln, hvars öfre våning synes innehållit de största gemaken, måtte densamma blifvit uppförd efter medeltida mönster. Emellertid utvidgade, förskönade och befäste grefve Per slottet och lät där inrätta såväl observatorium, tryckeri och en för den tiden betydande bok- och antikvitetssamling som en ansenlig rustkammare. Till prydnad i den kvarstående flygelns tydligen senare anbragta nischer mot borggården (inslagna af tegel) torde de byster ha tjänat, som nu finnas uppställda framför familjegrafven i Visingsö kyrka. Till slottet hörde på grefve Pers tid äfven djurgård, stuteri och en fruktträdgård med ej mindre än 2 046 fruktbärande träd.

Från det af vådeld ödelagda slottet vandrade man till den nuvarande kyrkan, en byggnad från 1636 i den välkända »Johan III:s»-stilen med spänstiga hvalf, hvilande på kolonner af naturlig sten och prydda med vackra färgdekorationer från 1700-talet (?) öfver äldre öfverkalkade målningar.

Särskild uppmärksamhet väckte här de i koret uppsatta skranken, hopsatta af fragmenter från gamla epitafier, hvilka både till komposition och utförande visade ett beundransvärdt arbete af dels svenskt, dels möjligen flamländskt och polskt ursprung. Den präktiga predikstolen torde vara svenskt arbete. En gammal smidd, med runor försedd sakristidörr hade väl hitförts från den nu i ruiner liggande romanska kyrkan. Ebba Brahes här förvarade brudkrona var omöjlig att få se. Ett stycke från kyrkan står en pittoresk klockstapel af trä med utmärkt vacker spira.

Klockstapeln vid Brahekyrkan. Visingsö.

Vadstena slott.

Efter nära två timmars uppehåll och ett uppfriskande bad på Visingsös strand styrde man åter till sjös med Hästholmen som destinationsort och den synnerligen animerade frukosten som tidsfördrif. Åter i land inpackades sällskapet i järnvägsvagnar och anlände, ehuru hettan i kupéerna närmade sig kokpunkten, i någorlunda friskt och mycket upprymdt tillstånd till Alvastra.

Klostret och kyrkan, en af vårt lands äldsta cistercienserkyrkor, invigdes enligt Brunius 1180 eller 1185, enligt Hildebrand i slutet af 1200- eller början af 1300-talet. Den ytterligt enkla anläggningen, de fyrkantiga romanska pelarne och de lågt spetsbågiga tunnhvalf, hvarmed skeppen originelt nog äro täckta, tala otvetydigt för Brunius' uppgift. Det spetsbågiga, med enkelt rosverk prydda korfönstret är uppenbarligen senare insatt. Under medeltiden rikt och mäktigt förföll klostret efter reformationen, hvarefter största delen af murarne nedbrötos för att användas vid Vadstena slotts uppförande. Hvad som fanns kvar, fick tjäna till bakgrund för en fotografi af mötets deltagare.

Under besöket vid Alvastra företogo sig några friska viljor att bestiga toppen af Omberg, för hvilken i den tropiska hettan rent af lysande bedrift de belönades med en underbar

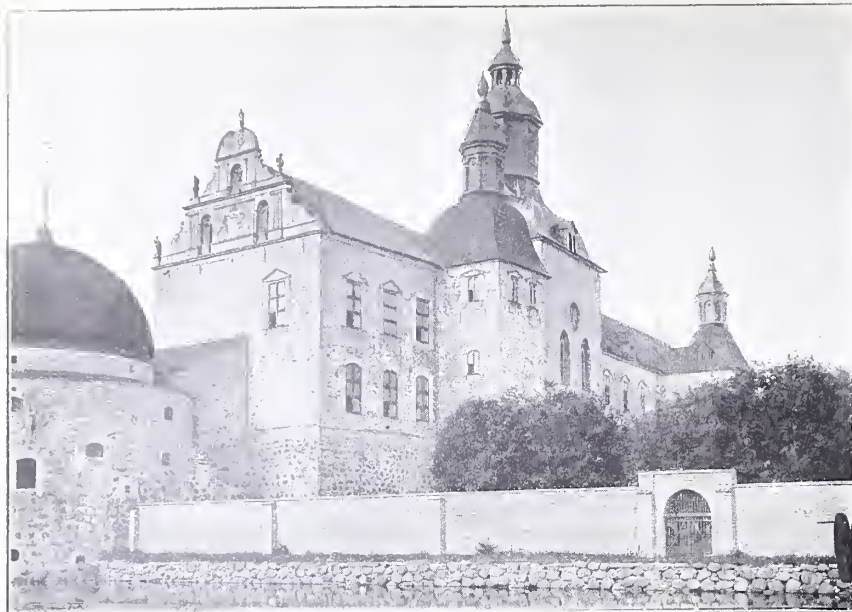

Vadstena slott.

med antagligen kreneleradt bröstvärn. De eleganta, med nästan italiensk elegans skulpterade portalerna utfördes 1563 af flamländaren Pierre de la Roche, hvilken till sin död 1599 förestod den dekorativa inredningen. Byggnadsarbetet åter sköttes från 1566 till 1590 af en annan flamländare Arend de Roy, som byggde den stora trappan å borggården och efter honom till 1600-talets början af Henrik Verhuwen, hvilken i sin ordning efterträddes af Hans Fleming i spetsen för en hel koloni af nederländska och tyska konsthandtverkare. Reformationen, som utträngde de konstskicklige klosterbröderna ur landet, gjorde det nödvändigt att införskrifva alla dessa utländingar för att realisera konungens byggnadsplaner. Fleming och hans folk hafva äran af de båda 1602 och 1620 uppförda praktgaflarne.

utsikt öfver Vettern och dess omgifningar; de öfriga och säkerligen de flesta föredrogo att stanna i gröngräset och skuggan vid foten af berget eller läto sig locka af läskedryckerna på turisthotellet.

Så kom tiden för en ny ångkokningsprocedur i järnvägsvagnarne med efterkur af ett dopp i sjön vid Hästholmens hamn, hvarefter man embarkerade och med frisk aptit slog sig ned vid middagsbordet på ångarens mellandäck. Trångt och hett var det, hvarföre förslaget: »af med rockarne», mottogs med acklamation. En gladare och hjärtligare stämning än den, som rådde bland denna samling af unga och gamla konstnärer, torde man få leta efter. Talen aflöste hvarandra och sång och skämt utfyllde pauserna. Bland annat föredrogs en »Helsning till svenska från danska architektor», skrifven på svenska af en dansk yrkesbroder och sjungen af en norrman på en känd Bellmansmelodi, en händelse, som redan har passerat den svenska tidningspressen under rubriken »praktisk skandinavism».

Redan under det festen som bäst pågick, nåddes Vadstena, hvarför ångaren passerade förbi och åkte rundt på sjön, ett beteende, som samlade en förvånad åskådaremängd på hamnarmen utanför staden. Vårt första besök i Vadstena gällde det gamla präktiga Vasaslottet, som låg så majestätiskt i aftonbelysning och speglade sig i vallgrafvarnes stilla vatten. Detta konung Gustafs favoritbygge och residens begyntes som bekant 1545 af pomraren Joakim von Bulgerin. Byggnadsmaterialet var kalksten och slottet befästes efter tidens sed med vallar, flankerade af fyra runda »postejer», hvilkas tornprydda kärna tydligen varit omgifven af en skyttegång

I senare tider fick slottet förfalla, ja användes till spannmålsmagasin. Nu har det blifvit delvis restaureradt

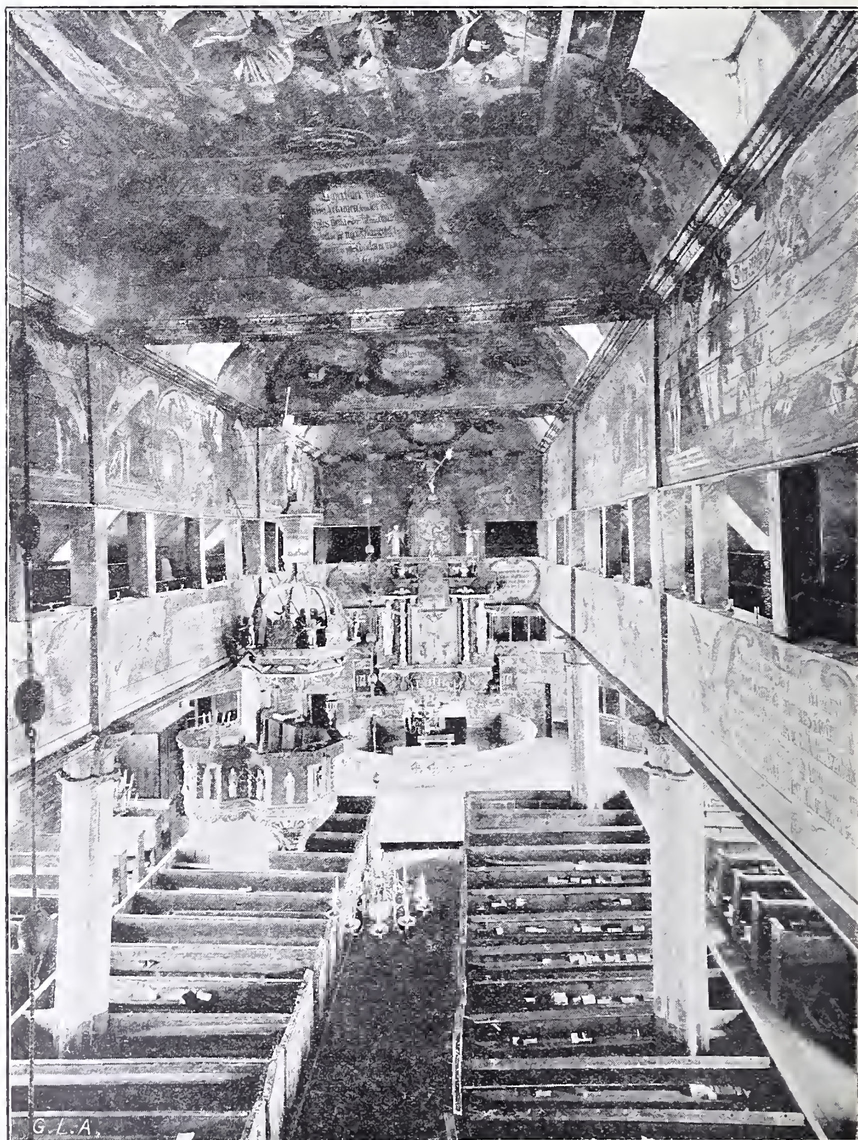

Habo kyrka. Interiör.

och inredt till riksarkiv. Om denna inredning är ju ej något att säga, fastän det ej bidrager till prydligheten att svartmålade järnbalkar ligga i taken, men lyckligtvis har det mesta, som är kvar af den gamla dekorationen — ytterst grof, nästan rå, men pittoresk och karaktärsfull — fått förblifva orördt. Den utvändiga fogstrykningen kunde nog ha gjorts med mera smak och pietet och ej så som skett med ismetande af breda fogar, i hvilkas våta puts ristats en skarp fog, alldeles oberoende af stenarnes form, något som ger slottets murverk en helt annan karaktär, än det ursprungligen haft. Detta slags fogstrykning förekommer på flera andra gamla, nu restaurerade byggnader och är ett ondt, som arkitekterna med all makt böra söka bekämpa. Slottets tjusande läge är dock lyckligtvis ännu orördt, men hotas af röster, som yrka på vallgrafvens delvisa igenfyllande, en vandalism, hvilken vi dock må hoppas i tid afstyres.

Från slottet gick promenaden till Birgittinerklostrets forna kyrka, en ovanligt intressant anläggning, i minsta detalj betingad af den hel. Birgittas egna bestämmelser. Utmärkande för densamma äro de stränga formerna, den luftiga och ståtliga interiören och den ovanliga koranläggningen i vester, med de egendomliga biktceller, som betingades af klostrets egenskap att hysa både munkar och nunnor. Klosterkyrkan grundlades 1388 och uppfördes af kalksten i tre skepp, hvilande på åttkantiga kolonner samt afslutades 1420 och invigdes 1430. Hon är otvifvelaktigt ett verk af svenska konstnärer, tillhörande den vid dombyggnaderna i Linköping och Skara utbildade skolan; »Chronicon Vazstenense» bevarar namnen på många bland dessa byggnadskunnige klosterbröder, våra äldre kolleger, t. ex. Jeppe Bjærkare, murmästaren Johan, magister Sune och broder Ingolf.

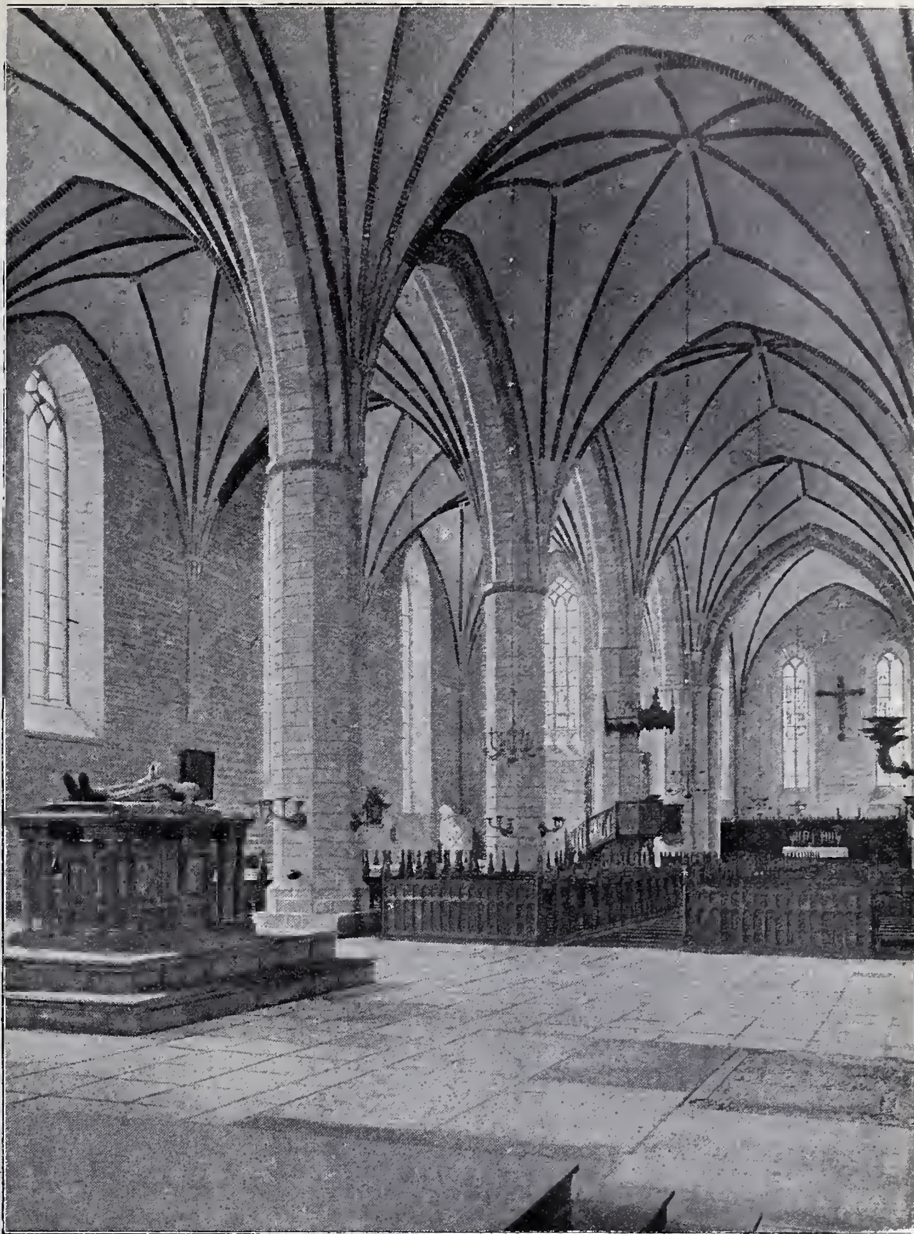

Vadstena klosterkyrka. Interiör.

Klosterkyrkans sköna inre prydes af präktiga relikskrin, altarskåp, epitafier och grafstenar lika mycket som den missprydes af den vid senaste restaurationen insatta misslyckade altarprydnaden och det öfverdrifvet klumpiga orgelverket.

Efter en kort rond till några af Vadstenas öfriga sevärdheter: Mårten Skinnares hus, rådhuset samt rödkyrkans torn — hospitalet (det forna klostret) var tyvärr på grund af den sena timmen ej tillgängligt — tog man farväl af Vadstena, där dock några af mötesdeltagarne kvarstannade, samt ångade tillbaka till Jönköping. Ombord serverades nu supé, efter hvars inmundigande utvecklade sig på akterdäck det angenämaste samlif med tal, skålar och sång. Under skämt och glam nådde vi omsider, när en ny dag redan brutit in, Jönköping, ganska belåtna att få samla krafter till sista mötesdagen. Dock många timmars hvila blef det icke. *Måndagen den 8 juli* måste vi upp i god tid för att på järnväg och i vagn färdas till Habo gamla träkyrka, en egendomlig byggnad från 1600-talet i basilike form med plana tak, triforier och läktare, imiterande medeltida kyrkor, samt prydd med effektfulla målningar. Kyrkan hade dock nyligen fått nytt tak af galvaniserad plåt i stället för det gamla karaktäristiska spåntaket. En dylik, gammal byggnad af så särdeles egendomlig typ borde dock behandlas med större pietet. Likaså hade man för ej så länge sedan nedrifvit de gamla skyddstak, som fordom täckte kyrkogårdsmuren och hvilkas bevarande i dessa dagar, sedan frågan om kyrkornas egenskap af försvarsverk blifvit något mer än ett löst antagande, skulle varit af allra största intresse.

Habo var målet för mötets sista utflykt. Efter besöket i kyrkan inbjudna till prästgården af kontraktprosten J. Strandh och hans maka, kände vi alla med vemod, att afskedets timma närmade sig. I det att professor Clason frambar vårt tack till värdfolket, erinrade han med rätta att mötet, som hela tiden präglats af den angenämaste

sinnesstämning, nu afslutades på det stämningsfullaste sätt under en typisk svensk prästgårds gästfria tak. Säkerligen kände också alla våra kolleger, som nu i mer eller mindre talrika flockar drogo mot norr eller söder, att denna afslutning var en tillfällig, men kraftig symbol af fädernejordens kraf på vårt arbete och våra krafter, af gemenskapen i vår kultur och våra sträfvanden. Och då vi sände de afresande danskarne och norrmännen ett sista hurra på järnvägsstationen, rådde endast en mening om, att denna solidaritetskänsla fått ett riktigt uttryck, att mötets resultat i alla afseenden öfverträffat äfven höga förväntningar och att det gjorda uppslaget förtjänade att vidare utvecklas genom nya möten i Danmark, Norge och Finland, hvartill inbjudningar från alla håll framställdes.

Red.

STÄDERNAS ALLMÄNNA BRANDSTODSBOLAGS FÖRRA HUS I STOCKHOLM.

Pl. 19—25.

Å de häftet medföljande planscherna n:r 19—25 återgifvas uppmätningsritningarna af det 1899 rifna huset, Skeppsbron 20, tillhörigt Städernas allmänna Brandstodsbolag.

Huset i fråga, som på grund af nybyggnad på tomten måste skatta åt förgängelsen, egde intresse därigenom, att det var en skapelse af vår store arkitekt, Nicodemus Tessin d. ä.

När huset uppfördes är osäkert, emedan inga daterade dokument finnas, dock torde man få anse, att det tillkommit på senare delen af 1600-talet. Bland de samlingar af Tessinska handteckningar, som finnas å Nationalmuseum, finnas flera teckningar, som tillhöra detta hus, och af dessa hafva vi här reproducerat tvänne fasadeskisser, visande två sinsemellan olika alternativ och med en gruppering, afvikande från den, som sedan blifvit utförd. Vidare återgifva vi tvänne förslag till taklistens dekorering, äfven dessa något afvikande från den utförda. För öfrigt finnas i nämnda samlingar planeskisser och några detaljer af fönster, samt ett i sitt slag ganska intressant dokument, nämligen ett förslag till kontrakt mellan byggherren, en köpman vid namn Tottie,* och en stenhuggare, »Ehrlig och försigtig» mäster Anders. Kontraktet, som noggrant uppräknar alla de detaljer, som ingick i entreprenaden, saknar tyvärr datum och underskrift samt lämnar ett tomrum för entreprenadsum man, som skulle utbetalas i daler kopparmynt.

Såsom af uppmätningsritningarna och den fotografiska vyen framgår var huset uppfördt i 3:ne våningar samt öfverst en låg halfvåning med fönster mellan taklistens konsoler.

Huset hade, oaktadt sin lilla utsträckning i plan, två ingångar, en från Skeppsbron, som införde till vestibulen, samt en från Brunnsgränd, som ledde in till ett stort rum, kanske det gamla köpmanskontoret.

Till det yttre stod huset tämligen oberördt af moderniseringar; endast i fönsterna hade de små rutorna utbytts mot vanliga stora glas, och antagligen hade väl taket också någon gång blifvit ombyggdt, men för öfrigt var huset en god typ på, huru Tessin på ett vanligt, borgerligt köpmanshus tillämpade barockstilens former. Dekorationsmotiven voro pilasteruppställning med nischer och kartuschprydd lunett å midtpartiet på Skeppsbrofasaden samt omkring portalen åt gränden, fristående kolonner uppbärande en balkong, hvars dörr kröntes af en fronton med två små putti stödjande en urna. Hörnen markerades med lisener, fönsterna omramades af chambranler, hvarvid midtfönsterna upptill afslutades af ornament, bestående af musslor och masker, som i modelleringen visade en efterklang af den före Tessin rådande tyska och holländska skolans ornamentik. Fasadernas förnämsta prydnad var dock den präktiga, starkt springande taklisten, med sina kraftiga konsoler och prydliga rosetter på hängplattens undersida. Angående utförandet må här nämnas, att pilastrarne med baser och kapitäl samt i allmänhet alla listverk voro af gotländsk sandsten. Taklisten var dock murad och dekorationen å densamma modellerad i stuck, liksom kartuscher och öfriga ornament.

Invändigt voro dock flera förändringar gjorda. Den lilla fina vestibulen, dekorerad med pilasterarkitektur, stod dock orörd. Trots sin litenhet var den dock monumentalt anlagd med en främre kvadrisk del, där taket utgjordes af en stor hålkäl öfver entablementet samt i midten en liten plafond, omramad af en lagerstaf, samt en lång smal del, täckt med tunnhvalf. I fonden på denna, under en kartusch, var ingången till trappan, som var en

---

* Enligt Upmark, Die Architectur der Renaissance in Schweden 1530—1760 lär Tessin d. ä. hafva uppfört detta hus åt sig själf, att döma af nedan citerade kontrakt med Mäster Anders torde dock detta ej vara fallet.

Uppgiften att byggherren var en Tottie, är hemtad ur J. Elers, Stockholm.

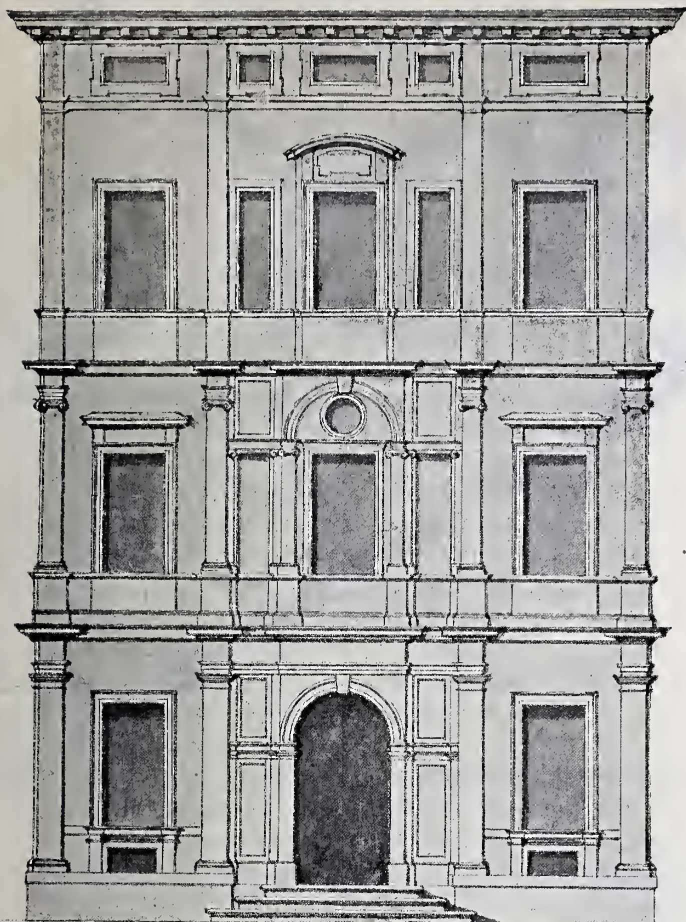

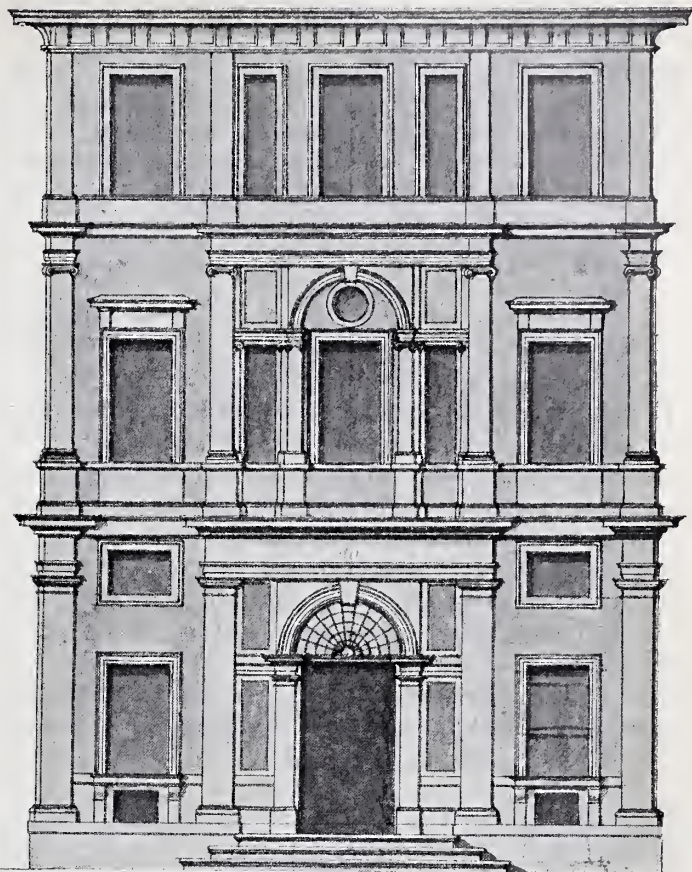

Fasadeskisser af N. Tessin. (Orig. på Nationalmuseum.)

cirkelformig, fribärande spiraltrappa, med en öppen brunn i midten.

Alla bottenvåningens rum voro hvälfda efter tidens sed. För öfrigt fanns af den ursprungliga inre dekoreringen endast taklisten i en sal i våningen 1 tr. upp.

Detta ofvan omtalade kontrakt har följande lydelse:

Hafver Jagh underteck- nat kommit öfver ens och slutit medh Ehrlig och försigtig mäster Anders . . . . på följande sätt och wijss nembligen at han låfwer och tillseggar at willia förfärdiga till mit huus her i Stadhen wedh Skiepsbroon alt deth Steenhuggare arbetet som efter dess Faciat på begges sidhor dertill erfordras, nembl.: nedder wedh Jordhen alle den Sandtsten medh des kellare fönster och till den Platte listen under dhe fönster uthi förste wåhning som blifve . . . . . så och den stoore Portal medh dess trappor och medh fönstret ofvan före dhe mindre portar på begges Sidhor sampt alla betecknadhe lister öfver fönstren i gränden uthj undre våning, så ock dhe infattninger om dhe halfvè fönster emot Skepzbroon och 2 uthj gränden. Sedhan widhre . . . . . . för dhen store Platte listen medhe dhe understijcken sampt och foot listen der ofvan oppå så och under fönster och Pilastrer inemoot Skiepz Broon och vthj gränden. Item fijre stycken Baser inemoot Skiepz Broen och 2 vthj gränden, så och infattning om dhe 3 fönster imellan . . . . . medh des lister ofwanpa emoot Skiepz Broen och 2 vthj gränden sampt lister öfver dhe andre sex uthj gränden, Item dhe fijre capitren emoot Skiepzbroon sampt 2 uthj gränden medh des små lister emellan begges, ofwan på bemelte Pilastrer. Sielfwe listen medh des Architraf som och på begge hörnen vthj gränden sampt och foot listen under dhe öfwerste fönster der ofvan oppå samt listerne på skorstenen vthom taket medh listen öfwer dhet medhelste fonsteret emoot Broon och sedhen öfwerst under taack listen, den lille archi-

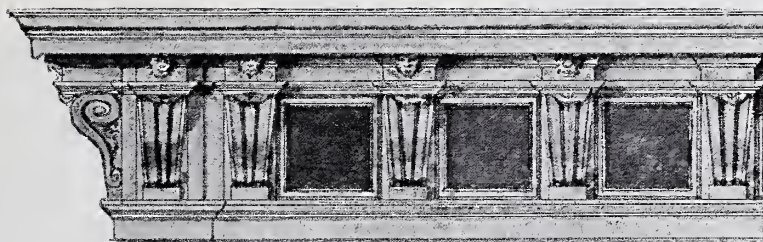

Eskisser till taklistens anordning. Af N. Tessin. (Orig. på Nationalmuseum.)

traff listen wedh Broen och i gränden, alt sammans af . . . . godh och dogelig gottlandz sten, wäll mät och på besta sättet utharbetet sampt och lofvat at opsettia samma arbetet på sin egen bekostnat så wäll och nätt medh sina fogar i hoop satt som möjligt är och dher oppa intet merkeligt feel finnas skall, alt efter den afrittning som Architecten Hr Tessin deroppå gifwandes warder och begges fasiater tijdeligen föreställa, skall och bemelte arbete således befordra att med murwerket inthet hinder oppå fororsakas skall och är han M. Anders låfvat for ett och alt daller kopp. m. dem han effter handen som arbetet lidher till och ferdigt och satt blifver skall hafva at undfå, at således slutit och på begge sidher belefvat är hafve wij medh wåre namps underskrifft bekreftet. Datum ut supra.

K. A. B—n.

SMÅLANDS ENSKILDA BANKS NYBYGGNAD I JÖNKÖPING.

I anslutning till redogörelsen för arkitektmötet i Jönköping torde det kunna intressera Tekn. Tidskrifts läsare att göra bekantskap med en af stadens nyaste byggnader, Smålands Enskilda Banks nya hem i Jönköping, hvars fasader och bottenplan, Tidskriften ser sig i tillfälle att publicera. För att förtydliga plandispositionen torde böra anmärkas, att banksalen går upp genom entresolvåningen och att öfriga delar af entresolen upptagas af kapprum, frukostrum, m. m. för bankens personal. De högre upp belägna båda våningarna upptagas af bostadslägenheter, hvilkas planer till följd af det starkt anlitadt utrymmet i detta häfte ej kunnat medtagas.

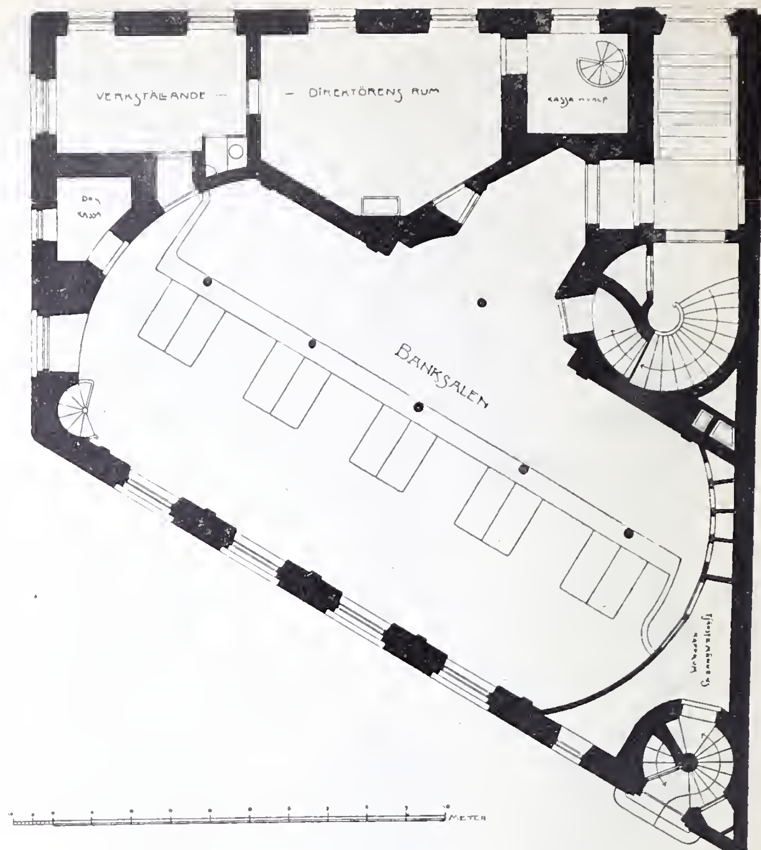

Plan af bottenvåningen.

Smålands Enskilda banks nybyggnad i Jönköping.

Fasaderna äro utförda af putsadt tegel med bottenvåning, entresol, omfattningar och orneringar af kalksten; putsen är affärgad i en behaglig ljusgul ton.

Som ett lyckligt grepp verkar upptagandet af den Tessinska barockens disposition af plan och fasader med det fintliga användandet af entresolvåningen. Fasaderna ha härigenom fått en utpräglad svensk karaktär, med hvilken vi känna oss trygga och förtrogna. Som vanligen plägar gå med moderna byggnader, hvilkas höjder i byggnadsordningarna äro på förhand bestämda, tyckes dock äfven dennas höjd varit för liten för att tillåta våningarna att utveckla sig i full frihet. Som följd häraf ha fönstern blifvit litet för små för sin spröjsindelning. Den stora ytan mellan fönstren å hörnfasaden, hvilken till följd af sitt läge i verkligheten blir hufvudfasad, hade ock kunnat förtjäna någon behandling. Nu tyckes den bortglömd, så mycket mer som den stora balkongen drager uppmärksamheten dit. Men detta senare är en svaghet, som kan afhjälpas, då man till byggherre har en bank, och i det hela har Jönköping goda skäl att glädjas öfver detta tillskott till dess monumentala byggnader.

Ritningarna till det nya bankhuset äro utförda af arkitekten G. Wickman; byggnadsarbetet har verkställts af byggmästaren S. Påhlman från Motala och arbetet i sin helhet betingar en kostnad af c:a 150 000 kr.

BANKSALEN I HERNÖSANDS ENSKILDA BANKS NYBYGGNAD I STOCKHOLM.

Om det förhållandet, att bankernas antal växer, bör anses utgöra ett bevis på välstånd och sunda ekonomiska förhållanden, därpå kunna affärsmännen svara. Alltnog, bankerna äro inbringande företag, om de skötas rätt, och de ha pengar till sitt förfogande. Ingen under då om de äro arkitekternas solidaste och generösaste kunder och om beställningarna till uppgörande af ritningar för deras nybyggnader äro sådana »gefundenes fressen», på hvilka arkitekterna lättare än mången gång eljes få tillfälle att stilla sin konstnärliga hunger. Anledningar förefinnas dock att varna för gastronomiska oförsiktigheter. Jag menar, att byggnadsmedlens lätta tillgänglighet utgör en frestelse för arkitekten att frossa på motiv, som i sitt öfverflöd och sin måttlöshet omöjligt kunna vara den sunda näring för känslan, som denna har behof af. Undantag från oförstånd och tygellöshet finnas dock glädjande nog. Härpå äro t. ex. ett par af Aron Johanssons riksbankshus i landsorten bevis. De äro i min mening små konstverk, hvilkas värde ej minskas därför, att de danats i en alltför traditionell barock för att vara karaktäristiska uttryck för tidsandan eller den individuella smaken.

Många glädjande prof på en sund, enkel och värdig bankbyggnadskonst eger äfven Stockholms stad och nyligen har ett sådant fullbordats, som i nämnda afseende ej är utan sina förtjänster. Jag menar den af arkitekterna Erik Lallerstedt och Ture Stenberg gemensamt komponerade Hernösandsbanken, belägen i hörnet af Kungsträdgårds- och Näckströmsgatorna. Med frånräknande af torntaket, som, äfven om det tänkes kompletteradt med den projekterade bekröningen rundt flaggstången, fått en mindre lycklig kontur, är man mycket villig att i den enkla behandlingen af fasadernas ytor se den goda smaken företrädd.

Det yttre är Lallerstedts verk. En smula främmande synes han mig dock här vara i den öfverdrifna, all måtta försmående, behandlingen af ornamentiken. I och för sig en ganska onödig sak har den här fått en accentuering, som verkar frånstötande just på den grund, att den ej har någon som helst motivering i fasadens artikulering.

Den nobla enkelhetens dygd gör likväl byggnaden i sin helhet intryck af att vilja representera, och däri ligger dennas såväl som öfriga Lallerstedtska byggnaders stora förtjänst, väl värd att beaktas af alla dem, hvilka i sin konst ej visa den värdighet och återhållsamhet, som utgör den äkta konstens märke och som är en gemensam produkt af fantasien och självkritiken.

Planernas utarbetande och det inres prydande har Stenberg haft på sin lott. Utrymmet förbjuder att härom vidlyftigt orda. Likväl har tidskriften ej velat underlåta att för sina läsare presentera bilden af banksalen, belägen i bottenvåningen. Golfvet i denna är af svart och hvit marmor, stort mönster. Paneler, diskar och pulpeter äro af mörk mahogny. Taket är tyvärr, trots lågheten, hvälfdt i ett antal kryss, som målats i crêmefärg och hvilkas strålar ornerats som tåg med på vissa mellanrum instuckna spadformiga blad (näckrosblad i miniatyr?). Stärk-ringarna äro på ett stycke ofvanför anfanget prydda med uppåt sträfvande näckrosbladknippen i tunn relif. Den i gul metall utförda elektriska armaturen är för ändamålet komponerad och onekligen i vissa afseenden ganska delikat behandlad. Dock väl karaktärslös. Lyckligaste lösningen ha de i kryssens midt placerade glödlampornas metallomfattningar erhållit. De måtte vara utförda i plåt?

Det är utan tvifvel bättre att så mycket som möjligt

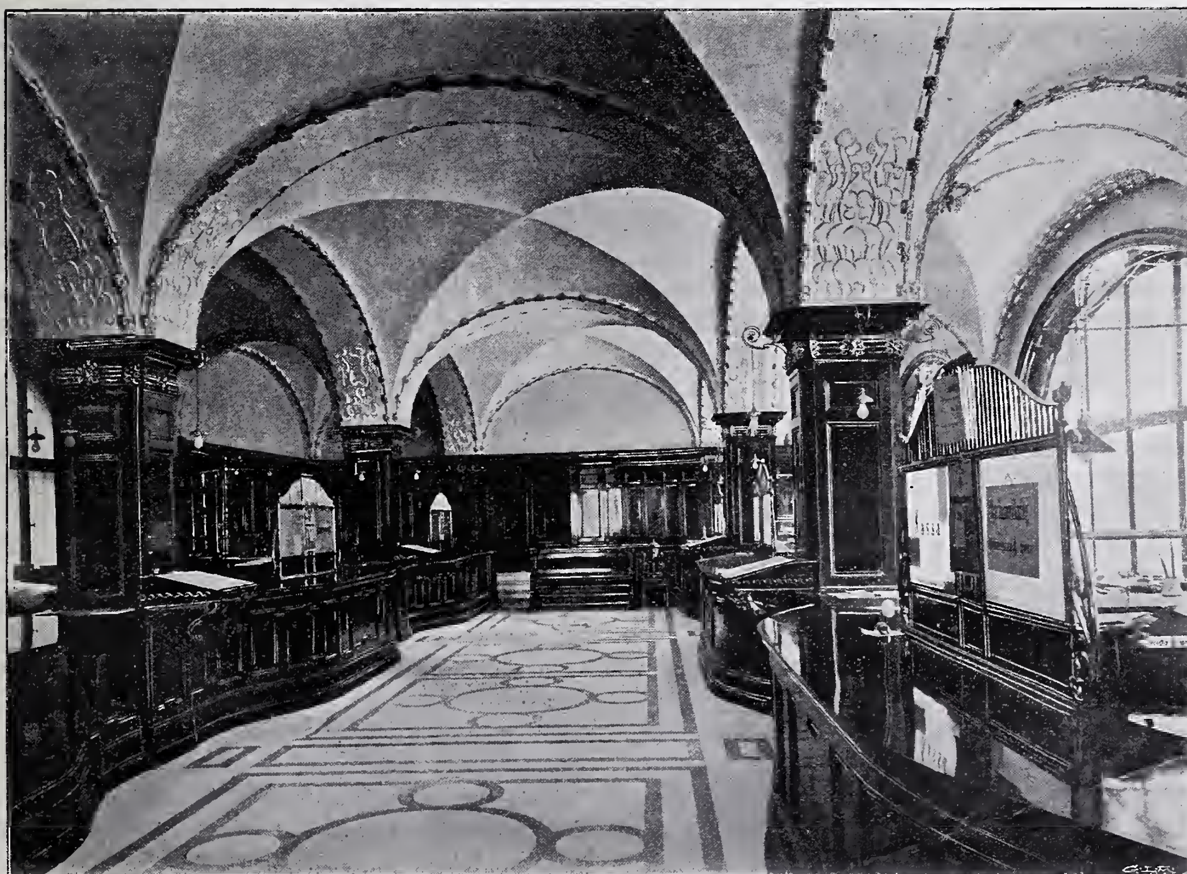

Banksalen i Hernösands Enskilda banks nybyggnad i Stockholm.

använda plåt i st. f. gjutgods, emedan man därigenom bidrager till att låta det handtverksmessiga formandet komma till heders äfven inom fabriksmetallindustrien. Ju mera vi för den elektriska armeringen kunna begagna oss af plåt i förening med enkla rör, desto lättare skola vi finna oss till rätta med den svåra uppgiften att komponera ej blott ändamålsenliga, d. v. s. lätta och enkla, men äfven dekorativa metallställningar för de elektriska lamporna. --n.

LITTERATUR.

Gustaf Upmark: *Die Architektur der Renaissance in Schweden.* Ehuru den fine och entusiastiske vetenskapsman och konstälskare, som i detta arbete nedlagt blomman af sina djupgående forskningar öfver Sveriges och särskildt den svenska renässansens byggnadshistoria, gått ur tiden redan innan hans verk till fullo utkommit från trycket, befriar detta ingalunda oss arkitekter från den stora tacksamhetsskuld, i hvilken vi stå till Gustaf Upmark och hans verk. Han är en af dem, som lagt grunden till en svensk arkitekturhistoria och därtill en grund, som hvilar på ett underlag af solida undersökningar och med sträng kritik sofrade fakta. De resultat, till hvilka han kom, utmärka sig ock lika mycket för rikhaltigheten och mångsidigheten af sitt innehåll som för uppgifternas pålitlighet, framställningens klarhet och öfverskådlighet och den stilistiska formens behag.

Dessa egenskaper återfinnas på hvarje rad i hans sista och yppersta verk; den kyska formen afslöjar en sådan rikedom af vetande och behandlas trots det knappa utrymmet med en sådan fyllighet, att alla dess sidor komma fram i klar belysning. Härtill bidrager icke minst den öfverskådliga och följdriktiga uppställningen. Efter en inledning, i hvilken han behandlar förhållandena i Sverige vid öfvergången från 1400-talet till 1500-talet och betingelserna för renässansens inträde, indelar Upmark vår renässanstid i tvänne hufvudafdelningar: Wasaperioden från Gustaf I:s tronbestigning 1523 till 1650 och Karolinska perioden från 1650 till 1760. Till den förra perioden räknar han ungrenässansen och högrenässansen, till den senare senrenässansen och rococon. Hvardera perioden får en likartad framställning, behandlande i ordningsföljd: tidens politiska och kulturela förutsättningar och de makthafvandes personligheter, konstnärerna, konstarbetets allmänna karaktär och de mest betydande monumentens byggnadshistoria.

På detta sätt ordnade blifva vår renässanshistorias byggnadsminnen nästan typiska illustrationer till tidehvarfvets kynne och kultur. Skulle något kunna tilläggas till denna framställning vore det kanske i själfva inledningen. Upmark torde själf hafva känt, att öfvergången från katolicism till protestantism, från unionsland till nationelt konungadöme endast som politiskt faktum icke är tillräckligt att motivera den tvära omkastningen från de af kyrkan ifrigt omhuldade och af inhemska konstnärer ledda byggnadsarbetena på kyrkornas utvidgning och förseende med nya kor och torn under 1400-talet (jfr Wadstenas, Västerås, Strängnäs och Visbys byggnadshistoria under 1400-talet) till Wasakonungarnes slottsbyggnader under nästan enbart utländske ledare under 1500-talet och till borgarnes vaknande byggnadsintresse under 1600-talet. Han framställer därför som inre skäl till denna öfvergång, att intet »utveckladt gemensamhetsväsen» fanns i städerna, att det rådde brist på konsthandtverkare och brist på lifskraftigt borgarestånd under medeltiden, och att de »frohen Bedürfnisse» voro föga utvecklade. Häremot strider dock det förhållandet, att våra städer redan under 1400-talet hade bragt sina byggnadsförfattningar till en fulländning, som i allt väsentligt motsvarade moderna institutioner — såväl byggnadsnämnd som stadsingeniörskontor fungerade i Stockholm, Arboga, Jönköping m. fl. städer på ett efter tidens förhållanden ganska effektivt sätt — att redan i den grå forntiden handtverksskickligheten speciellt inom det fack, som under medeltiden af renässansen just plägade lämna de bästa alumnerna till byggnadskonsten, nämligen guldsmedernas var mycket högt uppdrifven och att skråna vid öfvergången till 1500 nått en lika hög grad af organisation som gillena af rikedom. Om borgerliga byggnadskonstens grad af konstsinne känna vi dessutom så obetydligt, då det ojämförligt största antalet byggnader voro utförda af träeller korsvirke. Hade Upmark känt de först efter hans död offentliggjorda resultaten af dr. Ekhoffs undersökningar, hade han kanske sett orsaken till öfvergången från kyrklig till världslig byggnadskonst icke så mycket i de protestantiska prästernas liknöjdhet för konst — de voro väl dock icke alldeles främmande för de betydande anslag, som både af Gustaf I, Johan III och Gustaf Adolf lämnades till våra domkyrkors och kyrkors återställande efter danskarnes härjningar — utan i den känsla af *trygghet*, som grep hela befolkningen under Gustaf I:s kraftiga regemente. Alla dessa utvidgningar af kyrkorna, alla dess torn, som skulle förstärka och beskydda dem voro icke längre erforderliga, då unionskrigen upphörde och landet skyddades af en stark konungamakt och af värdsliga fästen sådana som de tre »vapenplatserna», Stockholm, Kalmar och Vadstena. Intresset öfvergick i stället på fästningarnas förbättring. Däraf öfvergången till den profana byggnadskonsten, däraf borgarnes intresse af att smycka hem, som icke längre voro utsatta för att plundras och brännas af första danska knekthop.

Inkallandet af utländska konstnärer torde hafva nödvändiggjorts ej så mycket af öfvergången från kyrklig till profan byggnadskonst som af reformationen. Då intresset under 1400-talet samlades kring kyrkornas utvidgning och förstärkning, bibehölls helt naturligt ledningen af konstarbetet inom klostren, särskildt cistercienser och franciskanerordnarnes, som af ålder samlat inom sig de förnämsta krafterna på detta område. En pater Albertus var ju slottsbyggmästare i Nyköping, måhända densamme som ombyggde S:t Karin i Wisby; en broder Ingolf och en magister Sune ledde ju arbetena på Wadstena klosterkyrka, en mångfald af svenska målare dekorerade landtkyrkorna i Upland. Men reformationens genomförande år 1527 upphäfde klostren och skingrade dess medlemmar, af hvilka en stor del lämnade Sverige för alltid och medtogo sin konstskicklighet. Skolan, i hvilken den traditionella erfarenheten fortplantades, var borta och efter 20 års »öden» som Upmark kallar det, visar det sig nödvändigt att inkalla utländingar. Den först inflyttade var tysken Henrik v. Cöllen (från Cöln?) som kom till Sverige 1536. Då 1544 beslutet om de trenne »vapenplatsernas» inrättande var fattadt, inkallades samma år Paul Schütz, som öfvertog arbetet på Stockholms slott och 1545 Joachim v. Bulgerin, som började byggandet af Vadstena slott. Med

främlingarne kom den tidens nya intresse för den romerska konsten och litteraturen: renässansen gjorde sitt inträde.

Då Upmark uppdelar Wasaperioden i ung- och hög-renässans offrar han åt önskvärdheten af att erhålla en analogi mellan vår renässanshistoria och utlandets. Vexlingen af de främmande konstnärernas nationalitet (tyskar, flamländare, italienare) var nämligen alltför stor och deras begåfning alltför naiv — det var af naturliga grunder icke tidens lysande konstnärer, som antog kallelsen till det aflägsna Sverige — för att man skulle kunna fastslå någon bestämd riktning eller tala om en verklig högrenässans under denna tid. De förnämste mästarne Willem Boy, Arendt de Roy och Pierre de la Roche lefde och verkade för öfrigt före 1600, och själfva Hans Fleming, som färdigbyggde Vadstena slott, var alltför bunden af den 1545 fastställda planen och egde allt för litet af högrenässans skola för att göra det till en högrenässans byggnad i egentlig mening.

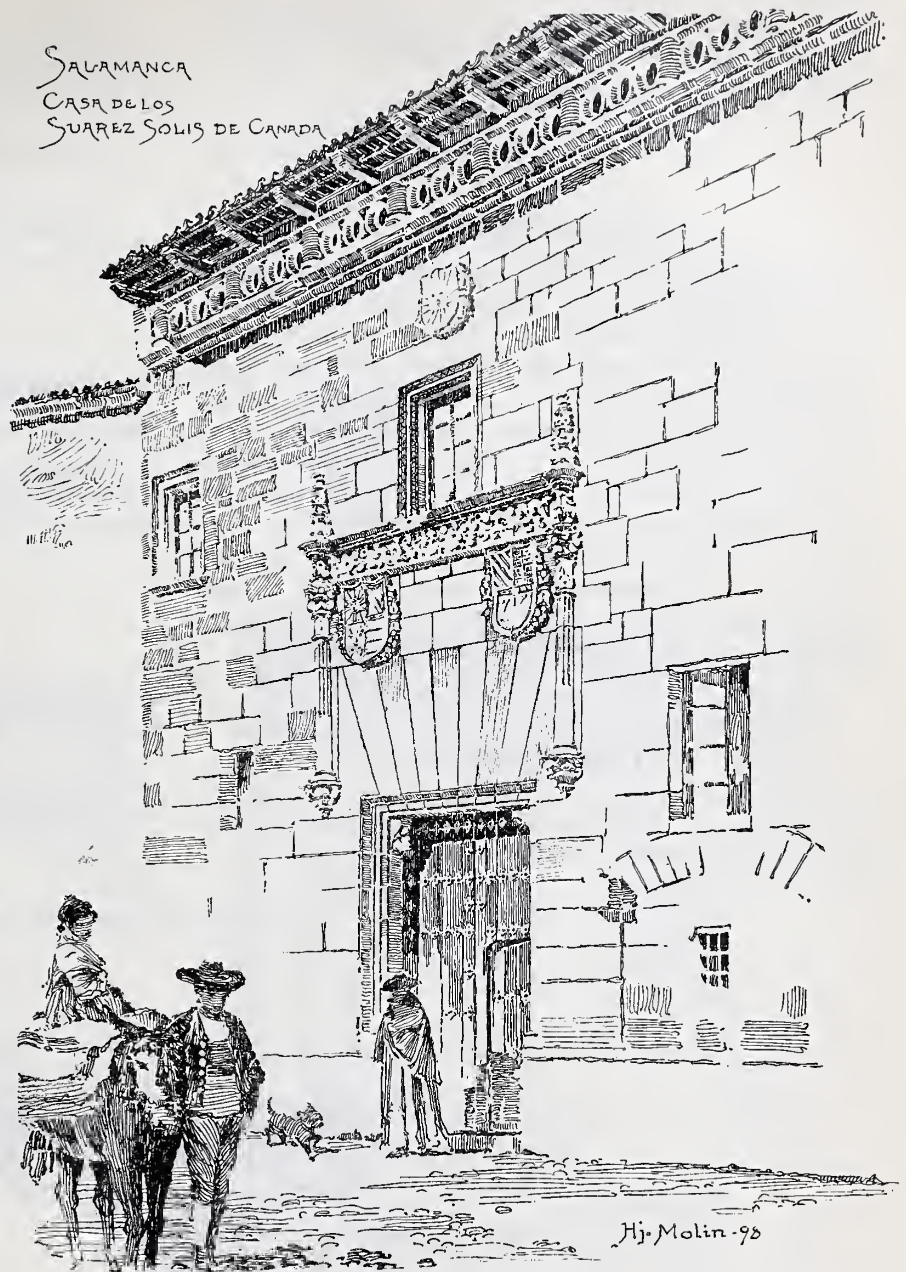

Den tid i Sverige, som — icke kronologiskt, men i hela sin karaktär — har mest gemensamt med högrenässansen, är den Tessinska barockens tid, den som Upmark kallar senrenässans. I hans system är uttrycket mycket betecknande och väl funnet; det anger både dess nära förbindelse med den italienska högrenässansen och det eliminerar ur terminologien ordet barock, som knappast har någon hemortsrätt i Sverige, ehuru denna vår senrenässans till tiden sammanfaller med barocken. Tiden för barockens inträde sätter Upmark till 1650 som ett afrundadt medeltal. Omslaget inträffade i själfva verket 1651, året för Nicodemus Tessins återkomst från studieresan till Italien, Frankrike och England. Sällan har vändningen i en konstriktning varit mera påfallande. Före sin utländska resa var ju Tessin sysselsatt med Tidö slottsbyggnad, efter återkomsten med Axel Oxenstjernas hus i Stockholm (n. v. statistiska centralbyrån). Hvad göres oss mera vittne behof.

I analogi härmed skulle man kanske snarare vilja betrakta Riddarhuset i Stockholm som den högsta potensen af vår Wasaperiods konst eller, i enlighet med Upmarks indelning af vår högrenässans, med hvilken det både till tiden och formen har mera gemensamt än med senrenässansen. Simon de la Vallée, som gjorde de första aldrig fullständigt frångångna ritningarne, inkom ju till Sverige 1637 och dog 1642, hvarefter arbetet omhändertogs af holländare och först 1656 fullbordades af Jean de la Vallée. Det afviker i hela sin hållning allt för mycket från Jean de la Vallées öfriga arbeten, till hvilkas formgifning han tydligen fick sina impulser från den studieresa, som också han företog år 1651. Riddarhusets arkitektoniska system tillskrifver Upmark själf och troligen med full rätt den holländske arkitekten Josef Vingboons, som ledde arbetet mellan 1652 och 1656. Med den efter högrenässansen modifierade, palladiska senrenässans, som Upmark fastställer som den äldre Tessins och Jean de la Vallées konstriktning, tillhör det knappast mer än till invigningsåret.

Det ofvan anförda visar, att invandringen af utländska konstnärer fortfarande pågick och genom slottsbyggnaderna på Drottningholm och i Stockholm snarare ökades än minskades. Ledningen låg dock efter 1651 i svenska händer. Det vore ock intressant nog att undersöka, i hvad mån denna invandring inverkat på vårt folks beundran för allt utländskt och underskattning af egna krafter, men här är icke platsen att ingå därpå. Ej heller tillåter oss utrymmet att följa Upmark på den revy, han håller med den arkitektoniska konstens smärre verk, grafkapell, epitafier, träbyggnader. Vare det nog sagdt, att ingen af arkitekturens grenar lämnats utan afseende.

Verket illustreras med en rikedom af ypperligt utförda ljustryck, uppmätningar och vignetter, valda med den fina smak och blick för det väsentliga, belysande och karaktäristiska, som i så hög grad utmärkte författaren.

Till sist må nämnas, att arbetets för svenska arkitekter och konstälskare enastående värde vunnit ett rättvist erkännande, då det — tyvärr efter författarens frånfälle — erhöll det Lammska priset.

G. Lindgren.

UR SKISSBOKEN.

Vi meddela här ett blad ur arkitekten Hjalmar Molins skissbok, framställande portalen till Casa de los Suarez Solis de Canada i Salamanca. Portalen utgör ett af de många härliga exempel på den lifskraftiga, spänstiga, spanska tidig-renässansen, den s. k. platereskstilen, hvarpå isynnerhet Salamanca har mycket att bjuda. Byggnaden, som skissen framställer, är ett litet palats bakom kyrkan S. Benito, lämnande ett godt exempel på en med rakt hvalf öfvertäckt portöppning, då fältet öfver porten, flankeradt af tvänne smärta kolonnetter, är prydt med de traditionella vapensköldarne samt öfver dem med en rikt ornerad fris. Öfverst krönes huset af ett loggiaartadt galleri.

TÄFLINGARNA.

Förslag till stadsplan för vissa delar af Göteborg. Inlämningsdag 1 november. Program jämte karta fås mot 10 krs lösen hos Stadsfullmäktiges sekreterare, Göteborg.

*

Täflan om uppgörande af skissritningar till nybyggnad i Upsala, afsedd att inrymma riksbankskontor, postkontor och telegrafstation jämte andra lägenheter. Inlämningsdag 15 oktober. Program tillhandahålles hos Fullmäktiges Expedition, Riksbanken, Stockholm.

RÄTTELSE.

I häftet 4, årgång 31, sid. 49, står Åkers kyrka; skall vara *Jäders* kyrka.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

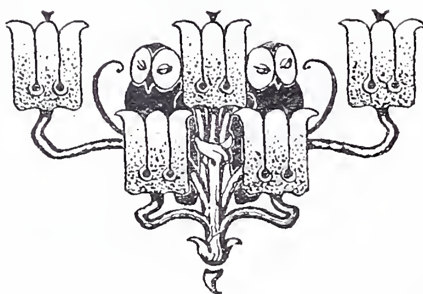

Huset № 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.

Fasad åt Skeppsbron.

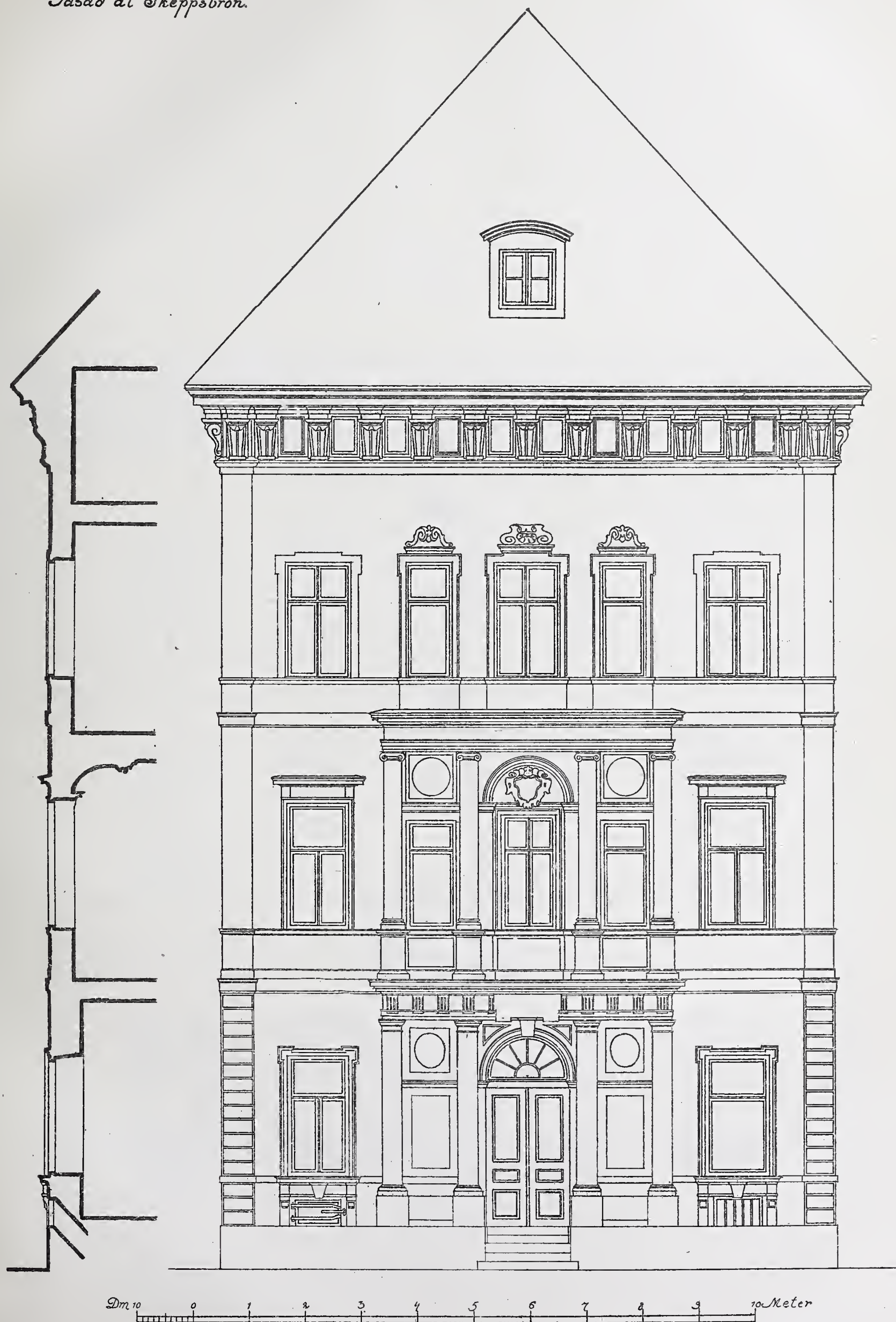

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset N:o 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.

Fasad åt Brunnsgränd.

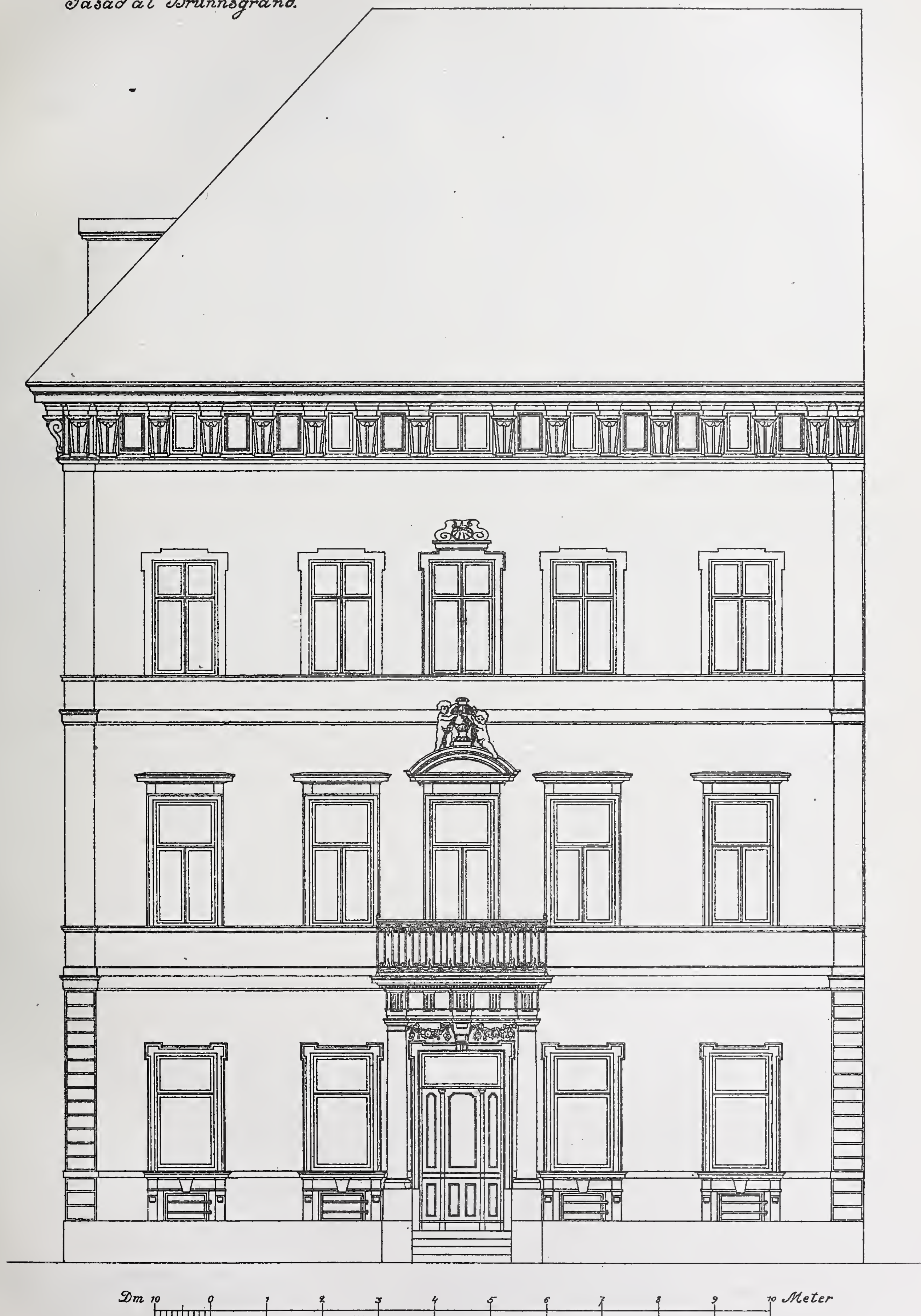

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset № 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.
Detalj af midtelpartiet åt Skeppsbron.

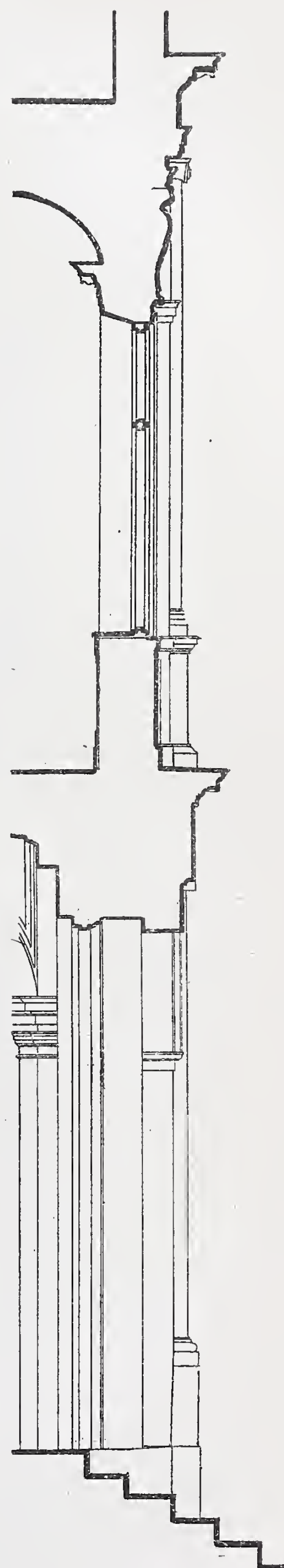

Dm 10 — 1 — 2 — 3 — 4 — 5 Meter

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset N:o 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.

Detalj af portalpartiet åt Brunnsgränd.

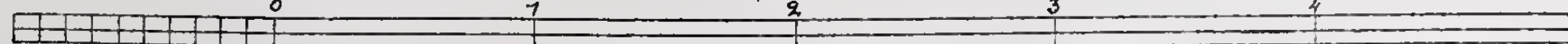

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset № 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.

Fasad-detaljer.

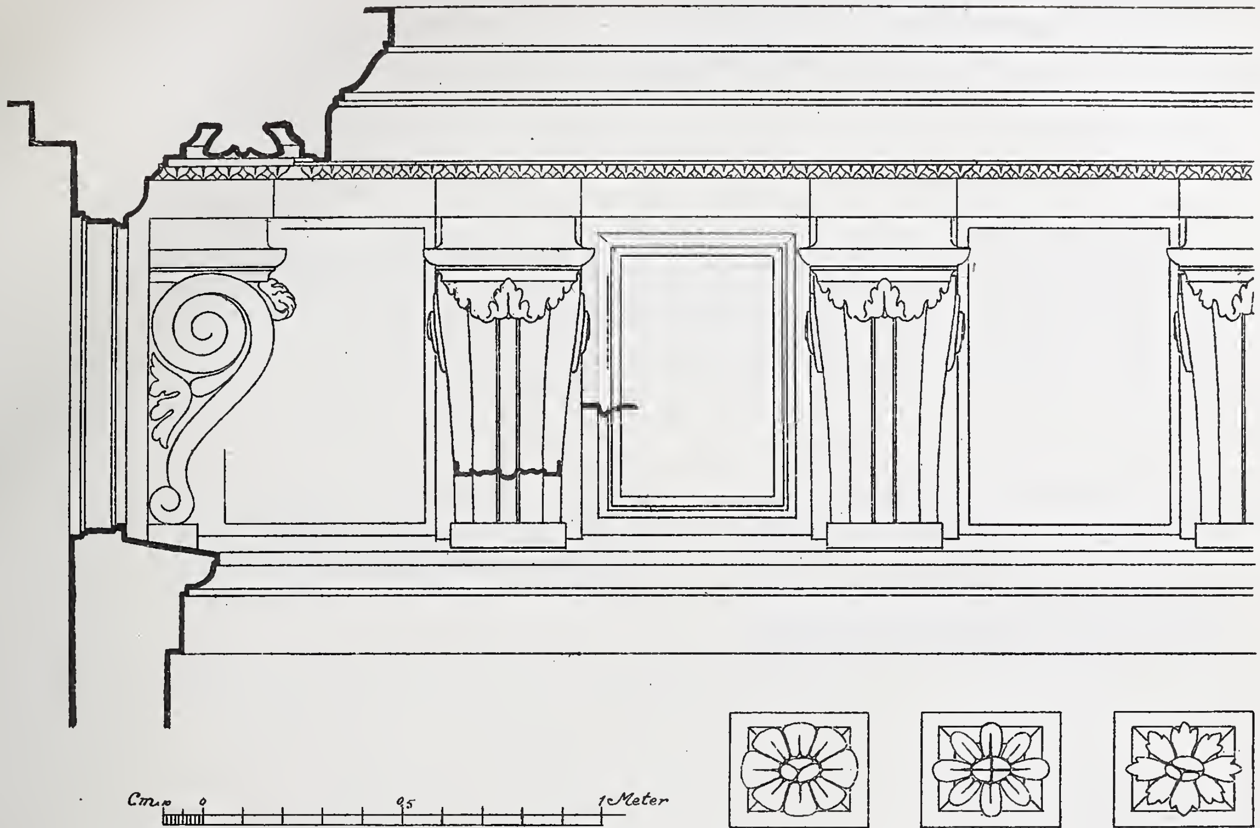

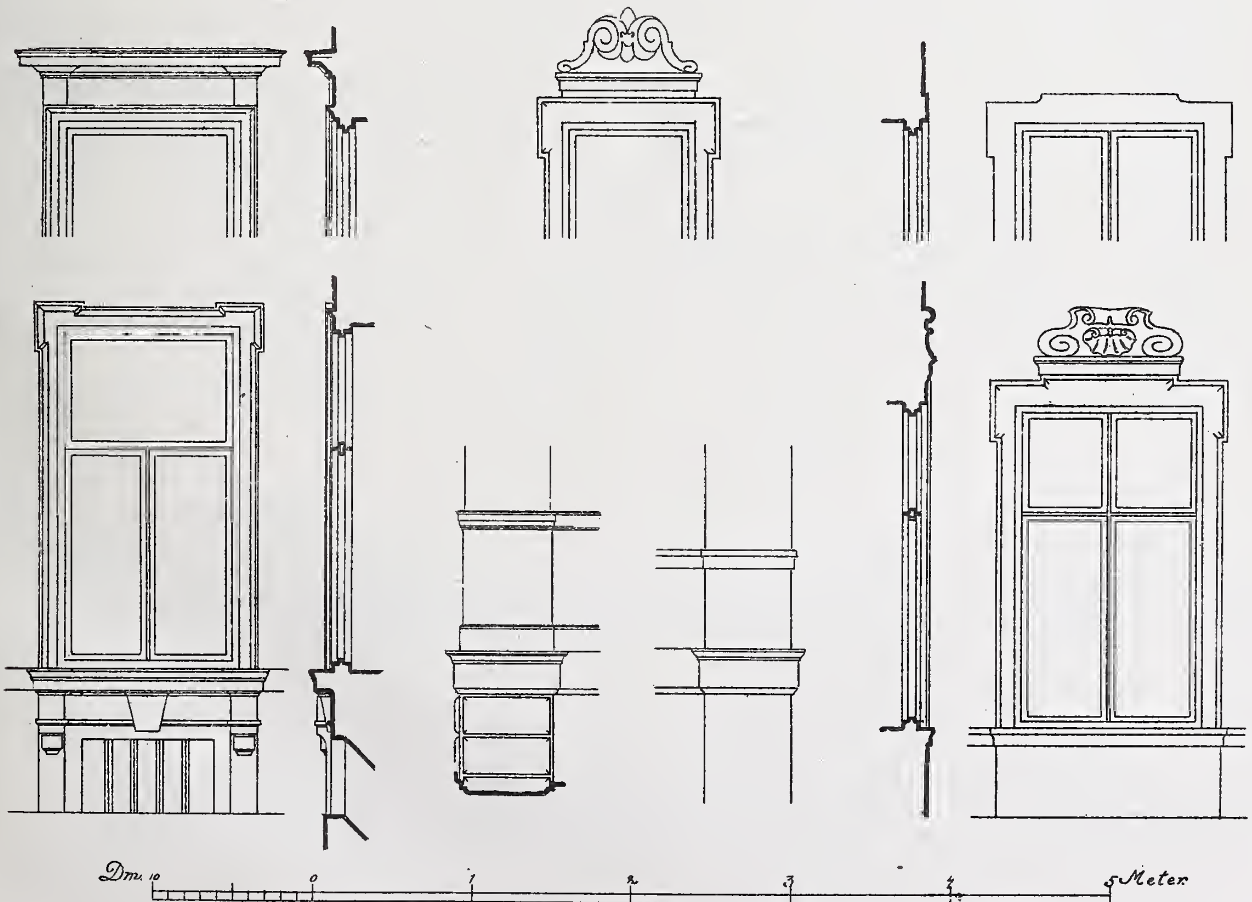

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset № 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilsson och K. A. Berlin.

Taklist i ett rum i våningen 1 tr upp.

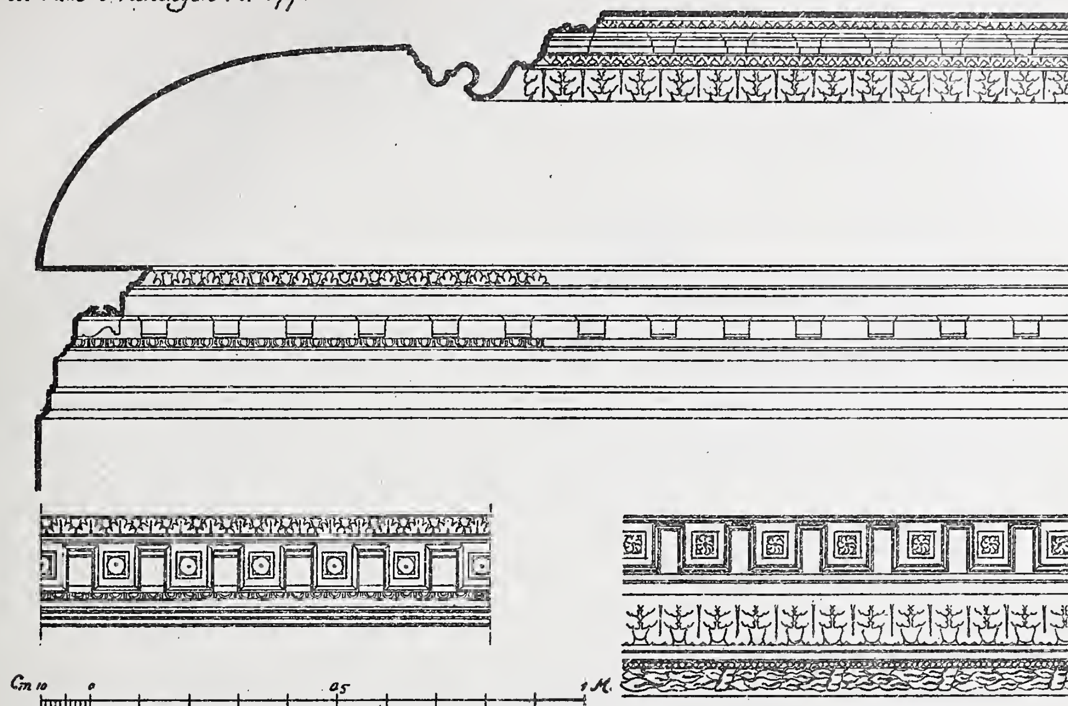

Vestibulen i bottenvåningen

A 1/5

B 1/5

C 1/5

E 1/10

F 1/10

D 1/5

Dm 10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Meter.

GEN. STAB. LITH. ANST.

Huset № 20 Skeppsbron Stockholm. Uppmätt 1899 af G. A. Nilson och K. A. Berlin.

Plan af vån. 1 tr. upp.

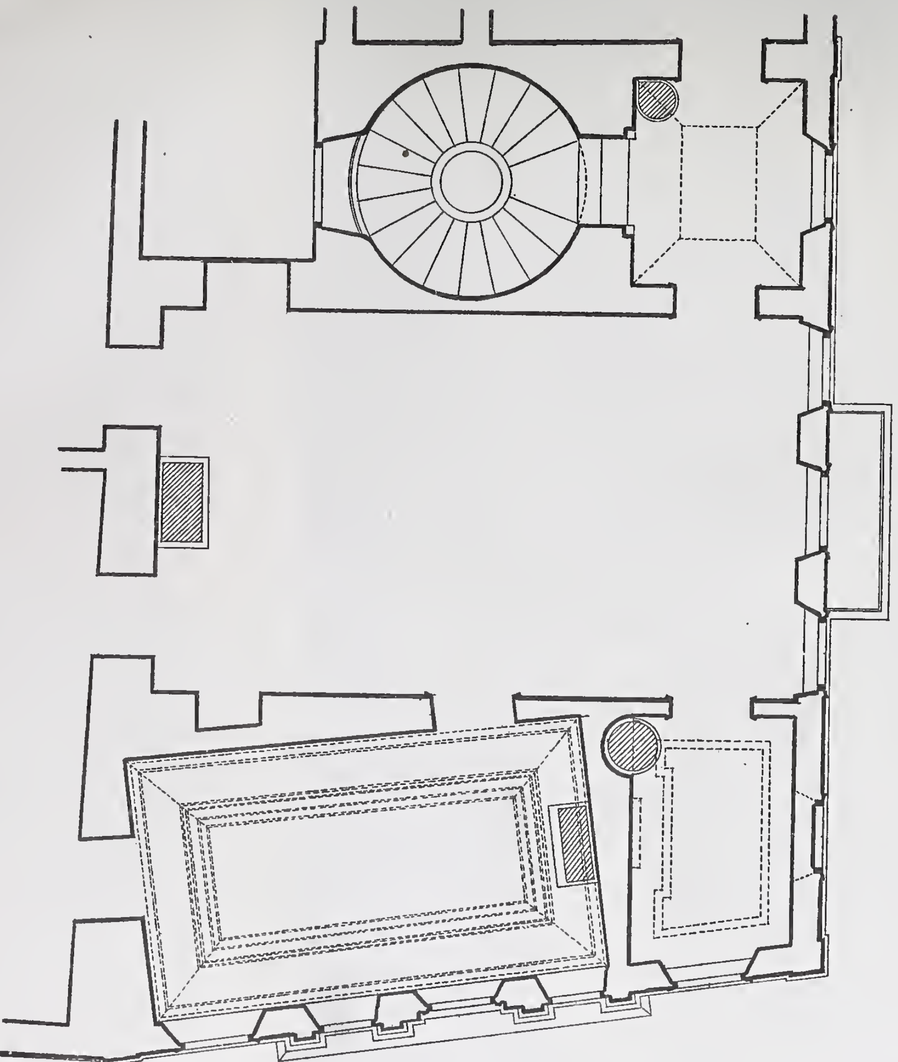

Plan af bottenvån.

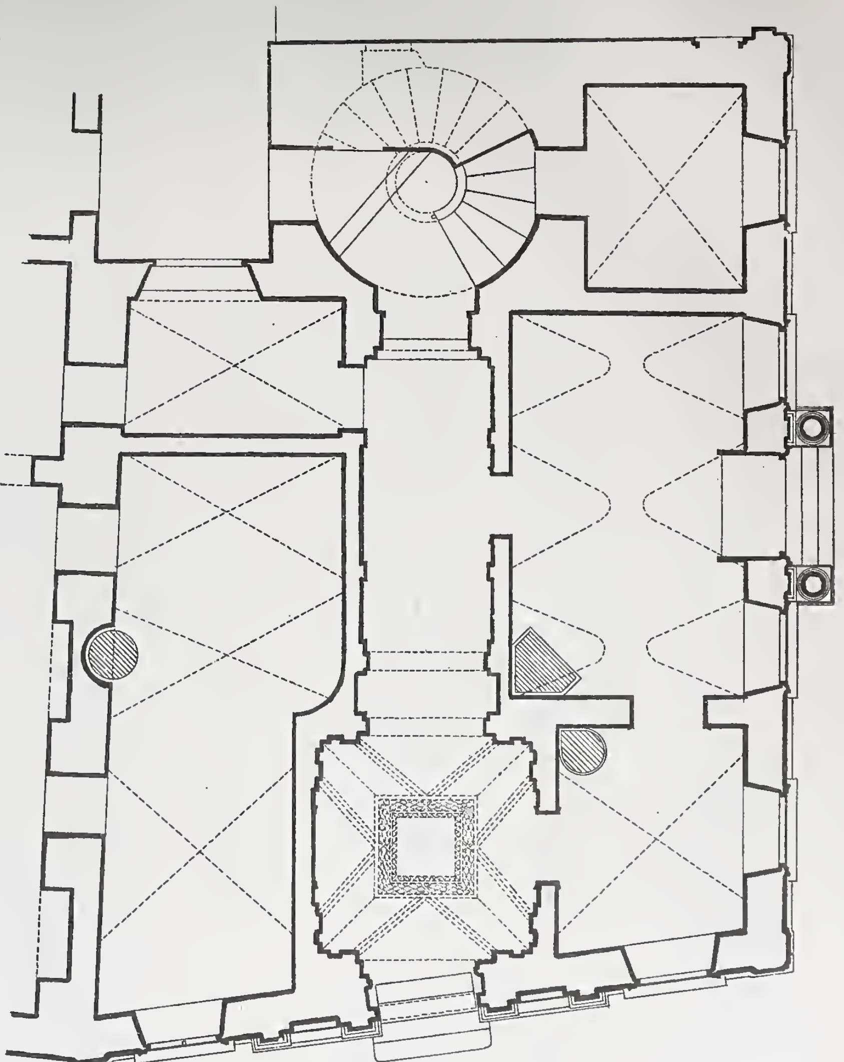

GEN. STAB. LITH. ANST.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

ADOLF FREDRIKS FÖRSAMLINGS NYA FOLKSKOLA.

Plansch 26—27.

Fasad mot Norrtullsgatan.

Vid Norrtullsgatan i Stockholm, dit många af stadens offentliga institutioner under senare år flyttat sina bopålar, har sedan 1899 pågått ett byggnadsarbete, som förtjänar att uppmärksammas. Adolf Fredriks församling har där uppfört ett nytt skolhus af verkligen anmärkningsvärd beskaffenhet.

Byggnaden består af ett större midtparti och tvänne symmetriska flyglar, af hvilka den ena vätter mot Norrtullsgatan, den andra mot Vanadisvägens framtida utsträckning. Tillsammans omsluta de en tämligen stor gårdsplan samt innehålla: i souterrainen skolkök, skolbad, med badstu och dusch, en gymnastiksal, sal för metallslöjd, och värmeledningslokaler, i trenne våningar femtio läsrum, ännu en gymnastiksal och bostäder för öfverläraren, vaktmästaren och maskinisten, i vindsvåningen kollegiesal, två lärarerum och sex slöjd- eller sysalar.

Centraltr., Stockholm, 1901.

Fasad mot gården.

Planfördelningen är enkel, klar och praktisk. Från tvänne ingångar, en på hvardera sidan om midtpartiet (för gossar och flickor), kommer man till de båda hufvudtrapporna genom portgångar, vackert hvälfda och enkelt, men smakfullt prydda med putsade hvalfstrålar. Äfven flyglarne hafva hvar sitt trapphus. Hufvudtrappan och korridoren få rikligt ljus från en ljusgård mot granntomten, äro rymliga och lyckligt dekorerade med golf af victoriaplattor i enkla mönster och målning i ljusa, klara färger. Skolrummens dekoration är lika enkel: limfärg i ljust blå, grön eller röd ton på väggarnes öfre del, oljefärg i något mörkare ton på den nedre, inga foder, endast sockel och en trälist i panelhöjd på väggen, för öfrigt putsade fönster och dörrnischer. Alla bjälklag äro utförda af beton och golfven i rummen, af cement, skola tydligen beklädas med korkmattor.

Mot detta enkla, ändamålsenliga och angenämt diskreta inre, svarar förträffligt byggnadens lika enkla och diskreta yttre habitus. På sockel af granit resa sig de fogstrukna tegelväggarne utan annan dekoration än fönstrens af kalksten utförda öfverliggare och solbänkar, samt några putsade band å fönsterposter och väggar. Under det tämligen stora takspränget löper en bred, putsad fris, lika trefligt som sinnrikt dekorerad med konturerade barnfigurer och väl valda ordspråk. Då anslagen icke tilläto plastiska prydnader, har arkitekten förstått att på ett förträffligt sätt göra sig till godo materialens behagliga färgverkan, vackert rödt tegel, grå kalksten, gulhvit puts, bruna ornamentskonturer, gröna karmar, hvitt, rödt och grönt på taksprånget. Som ett särdeles lyckligt drag må framhållas den gula fogstrykning, som mildrar teglets röda fa.g och ger hela fasaden en varm och glädtig ton.

Det stora taksprånget afbrytes vid hörnen af ett slags fialer, afsedda att ofvan taklisten markera massornas gruppering, ett drag, som förefaller inkonsekvent och kanske ger anledning till svårigheter med vattnets afledande. Äfven kunde möjligen ordspråken i frisen ordnats så på fasaderna, att skillnaden i bokstäfvernas inbördes afstånd blifvit mindre i ögonen fallande.

Oafsedt dessa små detaljer förtjänar byggnaden i hög grad att uppmärksammas af alla, som vilja se, huru god smak och sundt förstånd kunna med de enkla medel, som höfvas en dylik byggnad, åstadkomma ett ovanligt tilltalande helt, där trefnaden med rätta intagit lyxens plats.

Byggnadskostnaden har endast uppgått till omkring 720,000 kronor; däraf för grunden 135,000, för cementarbeten 53,000, för gas och vattenledningar 25,000 och för värmeledning 60,000 kronor.

Ritningarna hafva utförts af arkitekten G. A. Nilsson*, grundläggningsarbetet af N. P. Gerlofsson, byggnadsarbetet af Hj. Wahlén & Comp. och efter byggmästare Wahléns död af byggmästaren N. Nilsson, cementarbetena af firman Rydahl & Kling, gas och vattenledningarna af P. A. Sjögren och värmeledningsarbetet af Nya Aktiebolaget Atlas efter ritningar och under kontroll af ingeniör W. Dahlgren. Kontrollen öfver byggnadsarbetet har utöfvats af f. d. bandirektör Hård af Segerstad och efter dennes frånfälle af ingeniör G. Sällström.

* Den å pl. 26 återgifna gårdsfasaden är utförd efter arkitektens första vid utförandet delvis ändrade förslag.

JOHN ERICSSONS-MONUMENTET.

Plansch 28.

Motto: En konstnärs tanke
må dana verket,
ej verket tanken.

Det fordras en mäktig stämning och ett från hvardagslifvet renodladt sinne för att kunna beherrskas af en monumental tanke och gifva denna form.

Begreppet *monumentalitet* är något för vår moderna tidsriktning så främmande och så öfverlägset, att självfva arbetet hos en konstnär att verkligen sätta sig in däri fordrar en omdaning af hans genom mindre uppgifter invanda sätt att se och döma.

Ett monument kräfver, mer än hvarje annan konstnärlig uppgift, att det *som helhet talar* och då dess imponerande kraft just ligger i den grundläggande tankens klarhet och hvarje detaljs koncisa utbildning i enlighet med denna, så ramlar hvarje tanke på monumentalitet, då tanken saknas. —

Det finnes ett sätt att skrifva vers genom att börja med rimmen och låta tankarna blifva därefter, men det är ett dåligt sätt, hur väl än rimmen klinga, och den som på allvar gör sig skyldig därtill är näppeligen mäktig att skrifva en hjältedikt.

John Ericssons monument består af: en byst, ett kapitäl, ett kolonn-skaft, en genrefigur och en sockel. Intet hindrar, att dessa leder, framgångna som länkar ur en och samma monumentala känsla, verkligen kunnat bilda en mäktig enhet, men då de, som här, hvar för sig äro fullt oberoende af hvarandra och just den monumentala tanke, ur hvilken de skulle sprungit, saknas, så framstår det hela som en oharmonisk samling af fragment, nyckfullt inverkande på monumentets mening.

Det står hvar och en fritt att låta de gifna rimmen, de för handen varande detaljerna, bilda en tanke, men jag skulle gissa, att konstnärens mening blifvit så: »Bysten är det väsentliga, den är det egentliga konstverket och för att få det markeradt är den ställd på kolonnen och kapitälet är lagdt emellan. Som en symbol för arbetet, Ericssons hängifna följeslagare, sitter figuren vid foten och sockeln är lagd under honom. Bysten och figuren ge hela konstvärdet.»

Endast med tanken »bysten och figuren äro allt», såsom grund, skulle sammansställningen fått en helt annan effekt, om kolonnen höjts, hvarigenom bysten verkligen fått sin önskade hufvudeffekt, kommit i rätt skala i förhållande till figuren, och figuren fått sitt värde gent emot kolonnen. Sammanställningen skulle också härigenom beherrskats af en viss proportion, hvilket, säga hvad man vill, bildar grundackordet i ett monument.

Som den nu ter sig äro byst och figur hopgyttrade i ett oredigt förhållande, och de två, som tänkts såsom hufvudsak, bli båda lika vägande bisaker. Öfriga, som bisaker tänkta detaljer, kapitäl, skaft, sockel, blifva genom det sätt, hvarpå de negligerats och ändå intimt sammanställts med »hufvudsaken» af en fördärfbringande verkan för denna. Led på led vältrar sig öfver hvarandra i en massa, som väntar sin själ.

Bystens hufvud är mäktigt som en imperators. Bystens form i öfrigt fullständigt oberoende af sin plats. Den afskärning och utgräfning af ryggpartiet, som här utförts i likhet med å byster från antiken och högrenaisansen, motiverades där af den plats, de intogo i runda nischer å triumfbågar, fasader, etc., där det osynliga ryggpartiet icke spelade någon roll. Här åter är baksidan af väsentlig betydelse och en full modellering af ryggpartiet ned emot kapitälet skulle på ett naturligt och välgörande sätt förbundit dem båda. Som det nu är, bilda urhålkningen och kapitälplattan ett Ginunga-gap, matadt med kvistar och löf och någon förmedling nedåt finnes icke. *Kapitälet* är bildadt af romerska akantusblad, å hvilka på hvarannan sida hängts en propeller, å hvarannan ett kugghjul. Någon hänsyn till formbildningen ofvanpå finnes knappast och spår af dekorativ känsla i och för sig saknas. Det kapitälet kunde lika gärna bära på ett femvånings maskinhus som på John Ericsson och

MONUMENTET. NU.

MONUMENTET. MED HÖJD KOLONN.

endast genom någon brutal tillfällighet har det senare blifvit fallet. *Kolonn-skaftet,* af polerad granit, har i och för sig en mycket farlig proportion och i sitt sammanhang bidrager det väsentligt, genom sin tjocka, kompakta kropp till oredan. *Figuren,* som symboliserar en arbetare, med ett mycket kultiveradt ansikte, är modellerad med en väldig muskelkraft och med en i och för sig intressant hållning, men i en skala, som i förening med posen, slår ihjäl både byst och kolonn. *Sockeln* af slät granit är huggen för sig och redan genom sin opolerade ytbehandling separerad från kolonn-skaftet. Själfva listutbildningen företer en ovanligt oöm behandling och skulle till och med lämnat skäl till anmärkning, om den försiggått i samma väg som sockeln för en vanlig hyresbyggnad.

Delarna äro uppställda i motsatt ordning mot som de här beskrifvits och med en kväfvande, betryckt känsla iakttar man detta uttryck på monumental konst i vår kära, gråa stad, där skönheten så sällan får stamma fram ett ord.

Ragnar Östberg.

THE STUDIOS SOMMARNUMMER.

I somras utgaf den kända engelska konsttidskriften The Studio liksom föregående år ett särskildt sommarnummer, hvilket på grund af sitt ovanligt intressanta innehåll väckte ett berättigadt uppseende. Den digra volymen innehåller närmare 200 illustrationer, förnämligast exteriörer och interiörer af moderna engelska hem. Man får genom alla dessa fotografiska afbildningar, färgtryck och pennteckningar en ganska klar föreställning om det konstnärligt byggda och inredda engelska hemmet, såsom det nu ter sig. Den intressanta volymen inledes af några kortare artiklar om modern arkitektur, möbeltillverkning, metallarbete, textilkonst m. m., hvilka alla blifvit författade af arkitekter och »designers». Den första artikeln, hvilken vi återgifva här, handlar om den engelska arkitekturen i privathem under det 20:de århundradet och är författad af arkitekten Edward S. Prior. I trots af, att han i sin något radikala ifver betydligt skjuter öfver målet, innehåller hans artikel dock många beaktansvärda och intressanta saker, och härmed öfverlemna vi ordet åt Mr. Prior.

»Det är en gammal känd sanning, att engelsmannen af allt lifvets goda sätter högst sitt hem och sitt hus. I detta lyckliga förhållande ligger ett moraliskt stöd för hela nationen, som ej kan nog uppskattas. Äfven i praktiskt afseende har han haft förmågan att göra mycket däraf.

Hos de flesta nationer är den bästa arkitekturen förlagd i de stora städerna och där oftast i publika byggnader. Den engelska traditionen har däremot företrädesvis förlagt den i privata hus. Vårt lands tradition af släktegendomar och landthus, »the englishmans castle», hålla vi så mycket i ära, att vi äfven af prägeln på våra stadshus påminnas därom. Engelska stadsbor hafva därigenom oftast den stora förmånen att kunna lefva ett fullkomligt privat och afskildt lif.

Om äfven det 20:de århundradets sed att bo i hyrda våningar tillintetgör detta oberoende och tvingar oss att skocka oss tillsamman på samma sätt som myrorna — äro likväl våra hus våra hem. Och efter som vi anse det som en angenäm dygd att i hemmet lefva ett komfortabelt lif, önska vi äfven att genom deras konstruktion möjliggöra detta. Dessutom är vårt klimat sådant, att ett komfortabelt lif inomhus är en nödvändighet. Det är t. ex. ej något så ovanligt, att vi hafva vinter vid midsommar och varma vindar och sommarregn vid midvinter. Den allmänna osäkerheten i vårt klimat gör, att vi först och främst måste ta hänsyn till klimatiska förhållanden vid byggandet af våra hus. Det första villkoret för en engelsk bostad är, att den är skyddad för väder och vind hela året om. Därför passa för oss t. ex. flata tak och bungalowverandor endast, när de blifvit mycket modifierade. Men om vårt öklimat är nyckfullt, är det däremot icke strängt. Vi måste således räkna med omständigheter, som ej alls kunna hafva någon tillämpning på t. ex. ryska eller orientaliska byggnadsförhållanden. Stora snöfall, sträng köld och brännande hetta hafva vi nästan aldrig. Men de dagar äro många, då en spiselbrasa kännes skön, men däremot få, då kaminhetta och en artificell temperatur äro nödvändiga. Ännu mera sällsynt är, att solens strålar kännas så outhärdliga, att de obarmhärtigt måste utestängas. Då vi vid midvinter kunna undvara den tyska kaminen och det kontinentala bruket af dubbla fönster, kunna vi ibland vid midsommartiden däremot vara glada att ej ha allt för långt efter en brasa. Eftersom det engelska huset ej kan undgå att ta hänsyn till dessa traditionella och klimatiska förhållanden, är det löjligt af oss att på något sätt söka att vara kosmopolitiska härutinnan. De kontinentala villkoren för schloss, palazzo och chateau äro ej våra. Våra rum måste snarare vara hemtrefliga än palatslika. De måste vara väl upplysta, lätta att uppvärma, utan skuggiga portiker och stora verandor. Under amerikansk himmel är nog det amerikanska huset både hälsosamt och trefligt, men det är uteslutande för England, som det engelska huset skall byggas.

Om det är löjligt att ej bygga våra hus i öfverensstämmelse med vårt klimat, är det lika löjligt att bygga dem i disharmoni med vår egen tids kraf. Om vi behöfva engelska hem, behöfva vi äfven sådana efter det 20:e århundradets smak och icke sådana från vare sig antiken, medeltiden, Tudorernas eller Georgernas tidehvarf och ännu mindre efter det 19:de århundradets missriktade viktorianska smak, som maskerade sig i alla århundradenas olika stilar utom sin egen. Nu, när detta arkitektoniska festande tycks vara öfver, kommer kanske vårt nya århundrade att visa mera förstånd. Flera af det 19:de århundradets fantasier äro säkerligen nu gammalmodiga, många af dess trosformer äro utnötta. Icke allt, som var hållet i ära under drottning Viktorias regering, kan räkna på beundran under hennes efterträdares; därför bör vår byggnadskonst liksom vårt mynt antaga en ny prägel. Hvarje nytt sekel försmår det föregåendes stilar och vanor, och »för att ej en god vana skall fördärfva världen» behöfver det ej heller bedja om ursäkt, därför att det kallar dess byggnadsmetoder gammalmodiga, dess arkitektoniska entusiasm missriktad och dess artistiska prydnader endast grannlåter.

Det 19:de århundradets konst har bugat sig till jorden för tre stora gudomligheter, nämligen för vetenskapen, handeln och naturen. På den vetenskap, som egentligen endast är kunskapen, om hvad som har varit, voro dess tempel resta. Dess arkitektur, alltid slaf under arkeologien, klädde sig med helig fruktan i främmande dräkter, hvilka den likväl ofta bytte om. Det uppträdde i sina

tonår i grekisk klassicitet, under sin ålderdomssvaghet älskade det den georgska stilen. Mellan dessa båda perioder ha många gudinnor dyrkats, hvar och en för ett tiotal af år eller så omkring och hvilka då varit föremål för en ostadig och kortvarig passion. Gudinnan för en dag var nästa dags slafvinna. Den i konstnärskretsar omhuldade älsklingen, hvilken egnats många lärda afhandlingar, fann sig själf snart förflyttad i husjobbares tjänst. När man ser tillbaka på dessa kortlifvade »liaisons», tyckas de nu nästan vara af en något tvifvelaktig moralitet. Med detta sorgliga exempel för ögonen önskar man, att det 20:e århundradet bestämmer sig för ett annat och ett mera regelbundet lif.

Hvarför skall arkeologien längre föra oss bakom ljuset! Hvarför skall den förmå oss att tro, att hvarje annan tidsålder vet bättre än vår egen, huru våra boningshus böra se ut? Vi hafva med teleskopets hjälp gått igenom alla gamla system i arkitekturen, så exakt som afståndet kan möjliggöra det. Vi hafva genom att kopiera alla deras konstgrepp smickrat dem på det innerligaste. Likväl äro vi ej nöjda. Så låt oss nu upphöra med dessa försök, och låt oss bygga hus åt oss själfva, som mera äro i öfverensstämmelse med våra egna vanor och behof. Sedd i sitt rätta ljus är vetenskapen naturligtvis ej annat än en god gud, men den har blifvit för vidskepligt dyrkad. Det skulle vara ett bättre förstående af dess verkliga värde, om den blef uppskattad såsom en vetenskap om konstruktionen och icke såsom kunskapen om andra tiders ornament.

Handeln har äfven blifvit dyrkad såsom en gudomlighet. För den viktorianska konsten syntes den som ett orakel, hvilken alltid angaf säljbarheten såsom det verkliga värdet. Våra hus ha i allmänhet ej byggts med annat mål i sikte än fördelaktiga ekonomiska egenskaper, hvilken synpunkt har betraktats såsom den enda sunda och förnuftiga. På detta sätt har det individuella boningshuset blifvit drifvet ut ur marknaden såsom varande för dyrbart att föra. Det var endast i gamla hem, som personligheten fann rot i en individuell och sympatisk omgifning, och man kunde känna sig fullt hemmastadd. I det 19:e århundradets hus måste alla bo på samma sätt, ungefär som i hotellrum. Våra personligheter voro visserligen räknade, men icke på något vis särskilda. Med litet öfning af det sunda förnuftet är det att hoppas, att våra hus i det 20:de seklet skola blifva byggda efter ägarens individuella smak, äfven om detta till en början skulle falla sig dyrbarare. Men ekonomiens lagar hafva säkerligen blifvit missförstådda, då endast det medelmåttiga i konsten kan äga långvarigare bestånd och smaken ej längre kan få sina fordringar tillfredsställda.

Det är ej svårt att se, huru arbetsskickligheten har lidit af vanan att beräkna värdet efter priset. Täflan har på samma gång förstört all verklig öfverlägsenhet, men dess vapen ha sedan blifvit vända mot dess egna produkter och öfver allt skapat en billig imitation af den verkliga varan.

Vi måste ej endast betjäna oss af det, vi egentligen ej vilja hafva, vi måste äfven taga det, som ej alls motsvarar den verkliga varan. Vi måste t. ex. taga feta blandningar i stället för smör, glykos i stället för socker, kemikalier i stället för öl; och lika säkert måste vi i stället för den verkliga byggnaden begagna oss af »the sham house», med dess efterhärmade stil, dess låtsade, värdefulla konstruktion, dess maskinpressade skulptur, dess paneler af linoleum, dess stuccatur af en eller annan pappersmassa, dess metallarbete af någon annan komposita, det målade glaset ersatt af papper — allting endast en utmärkt affär och allting äfven utomordentligt billigt. Det är vårt hopp, att det 20:de seklet åtminstone kan gifva oss reella varor samt handgjorda ornament.

Som en gudomlighet har äfven naturen blifvit dyrkad af det 19:de århundradet. Vi ha åkallat hennes namn, bekänt oss vara hennes präster och ofredat hennes områden. Vi hafva byggt upp våra hus ända in i vildmarken, och drifna af vår förtrolighetsifver ha vi gått henne in på lifvet med närgånget kamratskap. Men naturen viker skyggt undan för vår närgångenhet. Hon har flyttat sina bopålar längre in på fredlyst område och lämnat oss fria händer att bygga våra hus vid kusten och bland bergen och därmed vanställa det sköna England.

Och för att gå ännu längre, nöja vi oss icke med att ödelägga naturens skönaste verk, vi orda äfven vidlyftigt om att flytta in den i våra trädgårdar, och för den skull arrangera vi små ynkliga scenerier i stället för de storartade landskap, vi så tanklöst ödelagt. Aldrig uppträder naturkulten så ömkligt, som när den söker att med snåriga buskager och smaklösa klippartier efterhärma det naturliga landskapets fria linier och osökta harmoni. Skall icke det 20:de århundradet visa mera pietet i sina tilltag och mindre apnatur i sina påhitt. Man får icke bruka våld på naturens vilda storhet. Endast sekellång vördnad och tillbedjan skall förmå henne att lägga sin hand i människans. Låt oss betrakta henne som en syster till konsten och öppet tillstå, att konsten är det enda naturliga medel, som står oss till buds vid förskönandet af våra boningar och trädgårdar.

När vi nu hafva en annan uppfattning af, hvad som menas med vetenskap, handel och natur, så låt oss på grundvalen af detta bygga det 20:de århundradets hus för sin egen tid och sin egen plats. Vår vetenskap skall blifva byggmästarens, vår handel skall draga försorg om, att skaffa oss, hvad vi behöfva, vår natur skall vara världens härskarinna, hvilken samtycker till, att människans konst måste vara hennes egen konst. Vi skola följaktligen ej längre kunna nöja oss med slott och kyrkor, på hvilka humbugen satt sin stämpel, ej heller med imiterade arkitektoniska detaljer, såsom takryttare, takspiror, burspråk, pelarordningar, frontoner, rosverk, tronhimlar, medeltida glasfönster, antika bildhuggerier, elisabethanska timringsarbeten, jakobinska gipsarbeten, landtliga eldstäder m. m., allt skickligt imiteradt, men irriterande overkligt. Vi skola ej heller längre använda några konstgjorda skogslandskap, klippträdgårdar, vattenfall, ruiner, terrasser och balustrader eller fontäner med sprutande odjur. Men då vi hafva kastat bort så mycket, skola vi hafva någonting kvar? Jo, låt oss behålla den verkliga byggnadskonsten. Detta var det enda, som det föregående århundradet ej kunde offra något på, därför att alla pengar blefvo använda i de dyrbara imitationerna af den yttre ståten samt i alla de luxuriösa kompositioner, som arkeologien och handeln tvingade på vår arkitektur.

Byggnadskonsten i det 20:de seklet erbjuder nya möjligheter. Alla olika tidehvarfs olika stilar hafva nu blifvit försökta, och den ena har icke befunnits vara bättre än den andra. Och som arkitekterna till sist börjat att tröttna på att kopiera dem, hvarför skulle då ej klien-

terna äfven tröttna på att betala dem. De pengar, som besparas genom förkastelsen af alla de efterapade ornamenten, borde användas till ett mera gediget byggnadsmaterial. Med den nuvarande ekonomiska värderingen äro dessa otvifvelaktigt dyrbarare än de surrogat, som produceras allt billigare för hvarje år. Den rätta behandlingen af den lokala byggnadsstenen kostar t. ex. mera än det stenarbete, som importeras från olika firmor, men af det förra bygges ett oändligt mycket bättre hus. Det handgjorda, tunna och ojämna teglet är dyrbarare än det jämna maskingjorda, men det förra åstadkommer en bättre mur. Äfven handgjorda glaserade tegel (tiles) äro utan jämförelse de bästa. Det gamla engelska timmermansarbetet, då ek endast användes och det gammalmodiga snickeriarbetet (joinery) borde återupptagas, om folk endast kunde betala för det.

Vi hoppas nu, att en förnuftig och ändamålsenlig konstruktion kommer att ersätta allt arkeologiskt rökelseverk, och att vårt sätt att lefva och våra vanor nu skola få tillfälle att häfda sig själfva. Trädgård och boningshus kunna intimt förenas utan att därför imitera planen af en italiensk villa. Behaget af ett gemensamt rum, som både är det allmänna mottagnings- och hvardagsrummet kan vinnas på ett annat sätt än på grundvalen af en medeltidshall. En ståtlig trappuppgång kan äfven åstadkommas utan att därför vara en kopia från drottning Annes tid eller från ett italienskt palats. Hvarje sängkammare kan hafva sitt särskilda badrum, utan att det därför blir förvrängdt till ett götiskt torn. Komforten och trefnaden af rymliga, öppna spislar och träpanelade väggar kunna äfven åstadkommas utan att därför vara plagiat från länge sedan svunna tider. Och när man inbesparat utgifterna för alla dessa lärda ritningar och kommersiella ornament, då må i stället byggnaden riktas med handgjordt arbete af dem, som älska sitt arbete och därför göra det väl. I stället för »husritare» önska vi »husbyggare». Murare och snickare, mäktiga att vara sina egna mästare och bygga utan föreskrifter, skola måhända af enkla material kunna uppföra en byggnad, som verkligen är ett uttryck för tiden. Målare och bildhuggare skola åstadkomma en lefvande konst, som mottages som sådan i stället för en, som är hopfogad af artistiska reminiscenser. Och då skola arkitekterna, befriade från ritbordets träldom och utan skyldighet att tillhandahålla planer och stilar, blifva tillåtna att bygga med sina egna hjärnor, d. v. s. att på experimentel väg söka utbilda, hvad vetenskap och handel gifva dem i händerna, att få ett kontrollerande grepp på de nya, praktiska byggnadsmetoderna, i ändamål att åstadkomma icke en billig konstruktion, utan en god byggnad. Endast på det sättet kunna vi upphöra att vara stilleverantörer. Och när vi slutligen upphöra att vara artistiska, kanske vi då, omedvetet, utveckla oss till artister.»

Några utdrag ur artikeln »ett par ord om moderna möbler».

Många volymer hafva skrifvits om den tektoniska konsten, men få erbjuda någon underhållande lektyr. Vi vänta ännu på den rätta boken om detta ämne, men vi måste tyvärr vänta med stort tålamod. Det är en bok, som fordrar en man med ovanligt stor begåfning, en man, som kan göra de torra detaljerna af arkeologiska fakta underhållande. Han måste kunna den konsten att berätta med godt lynne samt sprida så mycket ljus som möjligt öfver den tid, hvars möbler han skildrar, att vi därigenom kunna se och förstå, huru lifvet lefdes då. En god möbelstil skall hvarken anses såsom en kuriositet eller endast som ett sant konstnärligt uttryck för sin tid. Vi skola genom den få klart för oss de sociala förhållanden, behof och vanor, på hvilkas grundval stilen skapats och bildat en historisk epok....

Om modet, att i sina hem endast omgifva sig med historiska möbelstilar och på så sätt lefva under alldeles olika inflytanden än den närvarande tidens, har Goethe sagt några tänkvärda ord, hvilka vi här vilja citera. »I ett hus, där det finns så många rum, att man begagnar några endast tre eller fyra gånger om året, där kan man tillåta sig ett sådant bruk.... Men jag kan ej prisa den man, som möblerar de rum, i hvilka han bor, med dessa egendomliga, gammalmodiga saker. Det är ett slags maskerad, hvilken i längden ej på något sätt kan göra något godt; tvärtom, det måste ha en ogynnsam inverkan på alla, som följa detta egendomliga mod. Det är i motsägelse till tiden, som vi lefva i och kan endast befästa folk i deras tomma och ytliga sätt att tänka och känna. Det kan vara ganska roligt att, klädd som turk, gå på en maskerad en vinterkväll. Men hvad skulle vi säga om en man, som bar en dylik mask hela året om. Vi skulle tycka, att han vore, eller åtminstone var på god väg att bli en smula förryckt.»

Goethe förstod naturligtvis värdet af de gamla möblerna, men han ville härmed inlägga en protest mot ett bruk, som innebär en sådan stor fara för utvecklingen af det konstnärliga arbetet inom detta område.

Den engelska traditionen af en högt uppdrifven arbetsskicklighet, där man både kunde finna en reserverad kraft på samma gång som en ovanlig känslighet i utförande, har helt och hållet försvunnit i och med det 19-århundradets allt öfversvämmande industrialism. Husjobbare draga försorg om, att brittiska städer ej växa till hvarken i värdighet eller skönhet. På samma gång mångdubblas utgifterna för lifvet nödtorft. Det är därför ej underligt, att de flesta människor anse konsten i sitt dagliga lif och i sin omgifning såsom någonting för dem ouppnåeligt och knappast lyckliggörande.

Det är utan tvifvel synd, att så många rum i brittiska hus äro mer eller mindre löjliggjorda, genom att man där finner eftergjorda möbler i åtminstone ett dussin historiska stilar. Men detta är äfven bättre att lefva tillsammans med, än alla de moderna granlåtssaker, som så många fabrikanter tillhandahålla oss i stället för verkliga möbler. De affärsmän, som nu ändtligen göra goda och ärliga möbler, mer eller mindre i harmoni med den nuvarande konstriktningen, äro dock mindre ädelmodiga än de kunde vara, genom det faktiska förhållandet, att det är deras vana att begära för mycket pengar för sina varor. Det goda och ärliga arbetet borde vara någonting för mer än en lyx endast uppnåelig för de få. Det borde vara en värderad komfort i alla medelklassens hem, ett allmänt kändt behof, som så småningom skulle bli en nationalegendom.

Planen i dekorationen för ett dagligt rum kunde beskrifvas såsom en scenisk bakgrund för hemlifvets alla olika facer. Man borde främst söka åstadkomma ett lugnt helhetsintryck, i hvilket alla detaljer sammansmälta. Men såvida ej allt, dekoration så väl som möbler, blifva komponerade af en enda konstnär, är detta mål mycket

svårt att uppnå. I teorin öfverensstämma alla framstående arkitekter i denna fråga. Däremot är det många i praktiken, som ej hålla på detta så mycket, som de borde. Flera af dessa arkitekter bygga vackra hus, konstruera beundransvärda »living-rooms», men i sista minuten, när möblerna sedan skola väljas, förlora de allt sitt inflytande öfver klienten. Det är visserligen sant, att det ofta kan vara mycket svårt att komma öfverens med många klienter, med alla deras olika och skiftande nycker, och sällan vilja de ge efter inom alla områden. Men en porträttmålare t. ex. har lika stora svårigheter att kämpa emot, ty såvida han är en god konstnär, kan han ej taga hänsyn till alla sina modellers olika önskningar. Och hvarför skulle det ej vara lika nödvändigt för arkitekten som för målaren att söka höja sin konst? Detta är likväl en mycket delikat fråga, som fordrar både takt och karaktärsstyrka.

I den tektoniska konsten finns det en viktig regel; som aldrig borde förbises, och det är att konstruktionen här lika mycket som i arkitekturen är hufvudsaken. I andra rummet kommer orneringen. Konstruktionen i möblerna måste liksom i arkitekturen vara uttänkt i sträng öfverensstämmelse med materialet. För att taga ett exempel måste en stol först och främst vara väl byggd. I konstruktionen måste ligga både styrka och värdighet, och dessa egenskaper böra uppnås genom det minsta möjliga förslösande af materialet. Vidare skall träet, som här är materialet, endast blifva behandladt såsom trä, och ej i en sökt komposition efterhärma egenskaperna hos något annat material. I de första arbetena af Chippendale t. ex. se vi träet vridet i sammanflätade och knutna former mest liknande bandknutar. Detta är onekligen fantastiska utflykter, som en möbelritare med en viss stolthet bör undvika. Dess större uppmärksamhet man ägnar åt planerandet och byggandet af möblerna, dess mindre frestelse får man att afvika från fördelen af en sträng reservation i de ornamentala detaljerna. En målare, hvilken icke realiserat värdet af en mera samlad effekt, uppenbarar sin svaghet genom fläckar af ljus och skugga, än här, än där. Samma är förhållandet med en möbelritare, som, genom att minst tänka på konstruktionen och mest på dekorationen, visar sin okunnighet.

Till sist, de möbler, som äro komponerade för ett hem, skola först och främst användas till hvad de äro ämnade, nämligen att lefva och bo tillsammans med och ej vara några paradmöbler. Människor begåfvade med smak känna instinktlikt, att möbelkonsten nu bör vara i harmoni med tidens lugna dräkter, hvarken blända genom för rik dekoration eller väcka uppmärksamhet genom styrkan i sin enkelhet .... *C. H.*

UR SKISSBOKEN.

Skånska herresäten.

Plansch 29.

Den typiskt skånska naturen, den skånska slättbygden, gör ungefär samma intryck som ett gediget, ärligt byggnadsverk. Den verkar allvarlig, lugn och behärskad, kanske något för allvarlig för att finna nåd inför den vid den täckare naturen i det öfriga Sverige vane lekmannen. För en arkitekt torde detta landskap emellertid ega ganska stort intresse. Det är en arkitektoniskt storslagen natur, vi här finna, monumentala, stora, svagt böjda linier, kraftiga, saftiga färger och en viss enhet och sammanhållning i detaljerna, som åstadkommer monumental verkan. Liksom stenarne i en byggnad bilda regelbundna rutor den hufvudsakliga beståndsdelen i naturen, rutor växlande i färg från blågrön till gulröd och här och där en gråsvart eller helt röd. Dessa rutor visa i allmänhet en jämn, plan yta, de äro »släthuggna», men här och där finna vi dock en rustik-kedja eller ett råhugget block, det är en gammal, ärevördig bokskog kanske, som blifvit skonad från yxan, eller kanske det är en grandunge, nyplanterad i en regelbunden fyrkant med träden i snörräta rader. Jordvallar, krönta med afstubbade, dekorativa gamla pilträd, runda, gröna bollar på en kort, knotig, snedvriden stam, markera fogarne på den för öfrigt släta ytan. Här och där skiljer ett något bredare band rutorna från hvarandra, det är landsvägarne och byvägarne med pilrader på sidorna. Banden afslutas med enkla ornament, den själfegande och själfmedvetne, kanske något »dryge», skånske bondens boning, oftast med en å alla sidor med hvita stenhus eller korsvirkeshus kring-

Skarhults slott.

byggd gård, ett slags enkel borggård, till hvilken man kommer genom en stor, hvälfd port. Kring byggnaden finna vi i allmänhet en liten plantering, ibland endast ett par ekar eller popplar, ibland en större trädgårdsanläggning, blomsterrabatter, lavendel- och buxbomshäckar, fruktträd af alla slag, valnöts- och mullbärsträd, och på södra gafveln af hufvudbyggnaden slingrar sig en vinranka upp och hemtar värme, ljus och stöd af den solbelysta väggen, så mycket värme, att på hösten drufvan lyser blåröd mellan löfverket.

Rikare ornament, än denna bondgård utgör, förekomma äfven, fast mera sparsamt. Emellan kyrkogårdens sorgbundna popplar lyser en hvitrappad trappgafvel fram, det är bykyrkans med sadeltak försedda torn. Kring kyrkan gruppera sig en del boningshus för byns olika yrkesmän, enklare, mera anspråkslösa bostäder än den kringbyggda, ganska stolta bondgården.

Ändå rikare ornering än de förut nämnda eger landskapet i de ganska rikligt förekommande herrgårdarne och slotten. Fastän så väl bondgården som kyrkan torde vara värd ett studium, står dock herrgården framför dem båda, särskildt i arkitektoniskt afseende. Den skånska herregården visar ovanligt stor omväxling, än är det en gammal medeltidsborg med trappgaflar och tinnar, än en byggnad i renässans, svängda gaflar och lifliga rörelser i tornets behandling, än är det barockens enkla, allvar-

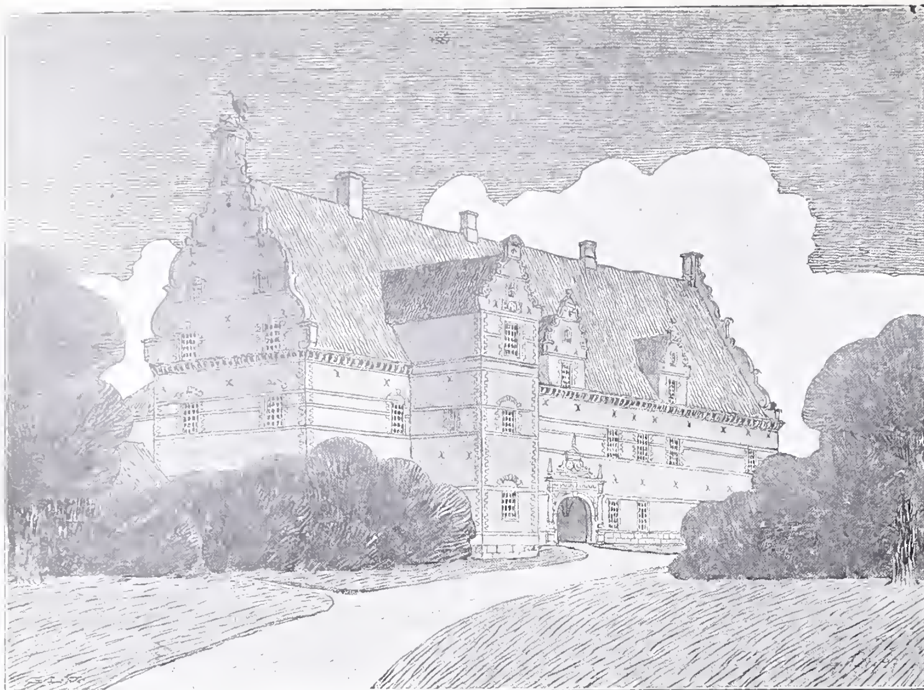

Svenstorps slott.

Under Carl XIV Johans tid, hvilken en tid var egare af slottet, restaurerades det på ett pietetsfullt sätt af prof. Brunius.

Svenstorp uppfördes enligt en inskrift år 1596 af fru Beata Hvitfeld, enka efter den 1586 aflidne Knut Ebbesen Ulfeld och syster till den berömde danske historieskrifvaren Arild Hvitfeld. Enligt Upmark får man anse Svenstorp som ett af profanarkitekturens förnämsta praktstycken i Skåne och tillsammans med kyrkan i Kristianstad bildar den det bästa exempel på den nederländsk-danska stilriktningen; därtill kommer, att det befinner sig i jämförelsevis godt och orubbadt skick. Eftersom fru Beata var anställd som hofmästarinna hos konung Kristian den IV:s gemål Anna Catharina, åtnjöt hon ett stort förtroende hos konungaparet, och därför kan man antaga, att hon vid sina byggnadsföretag (hon uppförde äfven det under svenska kriget förstörda Mölleröd) kunde påräkna hjälp och goda råd af den byggnadskunnige konungen. Svenstorp visar också en påfallande likhet med de af konungen något senare anlagda slotten.

Det på en höjd liggande slottet består af enda länga i två våningar med högt tak och en genom hela byggnaden gående portgång. På östra sidan reser sig ett sirligt, åttkantigt torn, mot detta svarar på vestra sidan ett fyrkantigt karnap. Material är oputsadt tegel och sandsten. De ståtligaste detaljerna äro den stora portalen, utstyrd med hela den tidens arkitektoniska apparat, samt de snirkelprydda gaflar, som finnas öfver byggnadens ändpartier, öfver torn och karnap samt öfver de fyra takkuporna.

Hvem, som varit mästare för detta slott, är obekant. Man kunde möjligen gissa på H. Steenwinkel d. ä. Stenhuggeriarbetena äro utförda af en viss mäster Daniel i Malmö.

samma herrgårdstyp, som vi råka på. Herrgården är vanligen omgifven af en gammal vallgraf, och en större parkanläggning sluter sig till anläggningen.

Det är några typiska exempel på dessa skånska herrgårdar, vi i detta nummer meddela, hemtade från arkitekten G. A. Nilssons skissbok, och bifoga till dem några korta historiska och beskrifvande notiser.

Skarhult är enligt en inskrift öfver östra hufvudportalen färdigbyggdt år 1562 af Sten Skarholt Rosensparre. Detta årtal kan dock ej gälla för hela byggnaden, emedan vissa partier otvifvelaktigt hafva medeltida ursprung, och de ornamentala delarne synas delvis vara yngre, än hvad detta årtal anger. Slottet utgöres af en hufvudbyggnad med tvänne framspringande flyglar omslutande en rymlig borggård, som åt den öppna sidan varit ämnad att afstängas med en mur. Den östra flygeln, slottets ståtligaste parti, har tre gaflar, öfver norra och södra ändarne samt öfver det utbyggda porttornet. Den första och tredje af dessa gaflar flankeras af små torn, som hvila på kragstenar, utsirade med lejonmasker. För öfrigt är byggnaden rikt dekorerad. Ytorna äro indelade i entablementliknande listverk, hvilka på en gafvel t. o. m. bäras af små pilastrar, uppställda i den traditionella ordningen: dorisk, jonisk och korintisk. Inskriptionstaflan öfver den för öfrigt odekorerade portgången är infattad af voluter och krönt af en liten gafvel. Taflan visar en framställning af treenigheten, liknande en å det nio år tidigare daterade Widtsköfle. Under takfoten löper en konsolgesims. Det af tegel och sten uppförda slottet är af en både elegant och imponerande verkan.

Slottet har i forna tider varit starkt befäst; så finnas i trapptornets öfversta våning skottgluggar för den tidens eldvapen, och i närheten af byggnaden ligger ett porttorn, som fordom hade skottgluggar och tinnade rösten. Detta torn stod genom med skottgluggar försedda murar i förbindelse med slottsflyglarne, bildande en sluten borggård. På tre sidor omgafs slottet af grafvar, på den fjärde bildade Brå-ån en naturlig graf.

Rosendal är uppbyggdt 1615 af Anders Bille till Råbbelöf, riksråd, riddare och befallningsman på Helsingborgs slott åren 1611—1629.

Slottet består af en hufvudbyggnad med tvänne därmed sammanhängande, framspringande flyglar, det hela endast en våning högt, men försedt med ett mycket brant tak. I vinklarne mellan hufvudbyggnaden och flyglarne finnas två trapptorn, af hvilka det vestra, till planformen sexkantigt, är täckt med en synnerligen prydlig spira. Gaflarnes form hafva i senare tider ändrats från att hafva varit svängda till raka. Denna gård är ett exempel på öfvergången från borg till landtgård, hvilket senare blef det med tiden vanliga byggnadssättet, dock finnes i Rosendals anläggning ännu mycket kvar af borgen. Byggnaden är nämligen omgifven af stall och ekonomibyggnader, bildande tillsammans en större gård midt för hufvudbyggnaden samt tvänne mindre på sidorna om densamma. Borgkaraktären förstärkes i hög grad därigenom,

SKARHULT — SKÅNE

Skarhults slott.

Rosendals slott.

att hela anläggningen är omgifven af en djup, vattenfylld graf, hvaröfver fordom en vindbrygga ledde. Fordom inkom man till gården genom den hvälfda porten å stallbyggnaden, där ännu de gamla ekportarne hänga kvar på sina väldiga järnhakar. Som en egendomlighet må nämnas, att de i hufvudbyggnaden ännu bibehållna, ursprungliga takstolarne äro utförda af ek.

Trolle-Ljungby är ett af Skånes största och antagligen mest kända herresäten, ty det är där som Ljungby horn och pipa finnas och som en af godsets stallkarlar en natt bortröfvade från trollen. Trots det, att godset leder sina anor från medeltiden, dess förste kände egare var Erik Bille, som lefde i midten af 1300-talet, finnas ej några minnen kvar från denna tid, utan blef den nuvarande slottsbyggnaden uppförd 1629—33 af Knut Gyllenstjerna och Öllegård Hvitfeld. Slottet består, liksom de öfriga i detta nummer af tidskriften beskrifna, utom Svenstorp, af en hufvudbyggnad med tvänne flyglar, bildande en borggård. I en af de sålunda bildade vinklarne står ett åttkantigt trapptorn, som fordom hade en hög spira, men som blef nedbränd af snapphanarne 1678. Slottet omgifves af en vallgraf, hvaröfver fordom en vindbrygga ledde; denna ersattes 1806 af en stenbro. Invid vestra tornet är i senare tider uppförd en tvåvåningsbyggnad efter ritningar af Scholander. Slottet har under tidernas lopp undergått många förändringar och ombyggnader.

Källor:

Upmark, G.: Die architectur der Renaissance in Schweden. *Upmark, G.:* Skånska herrgårdar under renässansen; Svenska Fornminnesföreningens tidskrift Bd. 9. *Richardt, W.* och *Ljunggren, G.:* Skånska herregårdar.

SVENSKA KLOCKSTAPLAR.

III.

Vi fortsätta i detta nummer af tidskriften den serie af klockstaplar från Vestergötland, som ett par gånger under de närmast föregående åren influtit i tidskriftens spalter.

I likhet med hvad som betonats i den text, som åtföljt de förut afbildade staplarne, få vi här konstatera, att de upplysningar, som stå till buds om dem, äro ytterst knapphändiga, då de beskrifningar, som finnas af svenska kyrkor, oftast förbigå klockstapeln med tystnad eller endast kort och godt omnämna, att en sådan finnes, innehållande så och så många klockor samt deras inskriptioner.

Hvad klockstaplar och i likhet med dem äldre allmogeträbyggnader i allmänhet beträffar, har man ej heller vid dem den möjlighet, som finnes vid byggnader af sten att kunna af byggnadens konstruktion och dekorering sluta sig till deras ålder, ty det förefaller, som om man vid träbyggnader mera envist hållit fast vid gamla inlärda arbetsmetoder och former och fortsatt att bygga på förfädrens vis. Detta är nog till en del beroende på att möjligheten att variera var mindre vid träkonstruktioner än vid dylika af sten, att på grund af att seder och bruk i långa tider bibehöllos oförändrade, behofvet af att uppfinna nytt ej fanns, samt att allmogen själf utan hjälp af utifrån hemtade krafter uppförde sina byggnader och därigenom undgick att få inflytelse från annat håll eller

Habo. Vartofta härad, Vestergötland.

af modet för dagen. När stenhuset i bygden, kyrkan, skulle byggas, är det ju antagligt, att en byggnadskunnig, t. ex. från närmaste stad, ditkallades för att biträda med råd och anvisningar, ty det är föga troligt, att allmogen själf utan dylik hjälp kunde utföra de vid en dylik byggnad erforderliga arbetena, t. ex. hvalfslagningen, hvarpå vi dock i våra landskyrkor hafva så många vackra prof, såsom de ofta förekommande stjärn- och näthvalfven. En dylik utifrån hemtad kraft hade alltid med sig något nytt. Var han från något större samhälle, var han mera à jour med hvad, som hände och skedde ute i världen och kunde då vid byggnaden, som han ledde ute på landet, tillämpa detta sitt vetande. Därför se vi också, att landskyrkorna till sin stilriktning och hållning tämligen bra hafva »följt med sin tid».

Men vid träbyggnaderna behöfde ej en dylik hjälp anskaffas. Stugor och uthus gjorde man vid nybyggnader lika med dem, som farfarsfar hade byggt, de i dem förekommande enkla konstruktionerna kände man till, och för att kunna bygga en så pass komplicerad byggnad som en klockstapel, hade man en god öfning vid byggandet af väderkvarnar. Huru segt formerna för träbyggnader hänga kvar synes, när man nu kommer till mer aflägsna bygder, där husen i allmänhet äro utförda i gammaldags stil, och äfven nya hus uppföras på samma sätt och lyckligtvis ej i denna moderna, missförstådda villastil, som är så typisk för de som svampar ur jorden uppväxande järnvägsstationssamhällena.

Samma förhållande visade sig för icke så många årtionden sedan äfven i landtbefolkningens dräkter och redskap, men härvidlag har nu den moderna civilisationen undanträngt de gamla sederna och bruken, och de karaktäristiska allmogedräkterna äro nu snart ett minne blott bland dem, som buro dem. Hvad redskapen be-

träffar, såg förf. för kort tid sedan ett intressant exempel på den påpekade seglifvenheten. Vid en bondgård på Gotland låg en, som det på träets färg syntes, nygjord plog. Plogen var förfärdigad af en trästam, där två parallela grenar bildade en klyka, vinkelrätt öfver grenarne var en tvärslå fästad och i klykan var instucken en kalkstenshäll. Dylika plogar funnos säkerligen redan under stenåldern, och icke skulle man kunna vänta, att sådana användas nu, då moderna landtbruksmaskiner hafva så stor spridning. När under dylika förhållanden de gamla formerna återupprepats i långa tider, är det ej lätt att bestämma den tid, då de olika föremålen eller byggnaderna uppstått, och denna svårighet är lika stor vid klockstaplarne som vid öfriga alster af allmogens arbeten.

Till kapitlet om äldre allmogeträhus och då på samma gång till de borgliga byggnaderna i våra landsortsstäder, hoppas vi kunna återkomma. De äro af stort intresse dessa småbyggnader, ty i dem visar sig folkkaraktären, materialtillgången och de klimatoriska förhållandena tydligast. Dessa små obetydliga alster af byggnadskonsten hafva länge nog varit förbisedda och opåaktade. Arkitekturhistoriska författare hafva sublimt föraktat dem och endast sysslat med de mera konstnärliga produkterna af den mänskliga skapareförmågan, och dock utgöra dessa små byggnader ett så viktigt led i kulturhistorien, och hvad är väl arkitekturhistorien om icke en gren af kulturhistorien. På senare tiden hafva dock förhållandena ändrats, och dessa byggnader börjat studeras. Särskildt i Tyskland hafva på de senaste åren arbeten sett dagen, arbeten, som afhandla böndernas hus, borgarhusen, de offentliga byggnaderna i småstäderna, specielt rådhusen, de mindre kyrkorna etc. *K. A. B—n.*

Ransberg. Vadsbro härad, Vestergötland.

NYARE BYGGNADSMATERIAL.

Om man följer med de byggnads-tekniska framstegen i utlandet, så finner man snart, att största delen af de materialier och byggnadssätt, som utpuffas såsom epokgörande, efter någon tid spårlöst försvinna ur litteraturen, sannolikt oftast, emedan saken profvad i större skala visade sig ha olägenheter, som i för hög grad förringade förtjänsterna. Håller en sak i sig däremot, så kommer den vanligen så småningom hit till Sverige, där man af flera skäl är ytterst rädd för nyheter inom byggnadstekniken, och då är den nyheten säkerligen värd att uppmärksammas af våra fackmän.

Till dessa nya material, som nu äfven kommit till användande här, hör det s. k. Drathziegel från Stauss et Ruff i Cottbus.

Det består, som namnet antyder, af ett järntrådsnät af 1 mm. tråd med 20 mm. stora maskor, inpressadt i ett rutnät af sedermera bränd lera, som gör det hela till ett rutnät af tegel, omkring 7 mm. tjockt och med öppningar 9 mm. i fyrkant.

»Tegelnätet» användes så, att det spännes mellan med hakar fästade rundjärn och putsas på vanligt sätt.

Till materialets fördelar höra tydligen ringa bruksåtgång och sålunda snabbare torkning samt eldfasthet. Dessutom är det lättare med tegelnätet än med rörning eller vanligt järntrådsnät att gifva en yta hvilken form som helst, då tegelnätet har en rätt stor styfhet, som dock kan modereras genom tegelskalets krossning på lämpliga ställen.

Hvad priset beträffar, beräknas i Tyskland ett tak till 1,70 Mark pr □-m. med ett nätpris af 0,70 M. samt arbetslön till 0,50 M. En på båda sidor putsad 5 cm. tjock vägg beräknas till 2,35 M. med arbetslön räknad till 0.80 M., allt pr □-m. räknadt.

Hur mycket dyrare tegelnätet ställer sig här är ännu svårt att säga, men tydligen blir det billigare än Rabitz konstruktioner, som det ju i flera fall kan ersätta.

PRISTÄFLINGAR TILL 2 KYRKOR I ESKILSTUNA.

Programmet innehåller i hufvudsak följande punkter, alldeles lika lydande för båda byggnaderna:

Kyrkorna skola rymma 1 400 à 1 500 sittplatser, hvälfvas och uppföras af naturlig sten eller fogstruket tegel eller båda delarne, skola ha tre ingångar, eventuelt läktare, torn med urverk och 3 klockor. Sakristian får ej ligga i koret bakom altaret. Omgifvande platsens ordnande skall föreslås.

Arbetet, som skall inlämnas, består af:

Situationsplan, skala 1 : 1000.

Hedared. Vedens härad, Vestergötland.

Planer. 3 à 4 fasader samt 2 skärningar 1 : 200.

1 perspektivritning (obestämd skala).

Ett (något så när) specificeradt kostnadsförslag, som får uppgå till omkring 400 000 kr., inclusive terrassering, all inredning, arvoden m. m.

En kortfattad materialbeskrifning.

Priser 2 000 och 1 500 kr. samt 400 kr. till inköp.

Inlämningstid 1 februari 1902 för det ena och 1 april 1902 för det andra förslaget.

Programmet är för öfrigt klart och tydligt och det säges ifrån, att man helst önskar en kyrka i någon af de traditionella götiska planformerna. Det är dock alltid en förtjänst, att sådant står i programmet och ej beslutes sedan. En ren meningslöshet innehåller programmet dock, då platsernas antal ej noga bestämts. Det är då af föga vikt, hur stora dessa platser äro, ty förslag med olika antal platser bli, ekonomiskt sedt, ytterst svåra att jämföra med hvarandra.

För resten är det lika oförklarligt som alltid, att man begär kostnadsförslag öfver dels sådant, hvars omfattning svårligen kan kontrolleras, t. ex. terrassering, ritadt blott i plan skala 1 : 1000, dels sådant, som för alla förslagen lika gerna kunde anslås till samma summa och således utgå ur kostnadsförslagen, såsom all inredning, orgel, klockor, urverk m. m.

Slutligen är prisnämndens sammansättning ej i enlighet med reglerna, utan har den, i stället för en majoritet af arkitekter, 2 arkitekter, 1 byggmästare och 2 icke fackmän.

Byggnadsplatserna äro rätt välbelägna, och då både ritningarna och prisnämndens utlåtande skola offentligen utställas, skall det bli intressant att se resultaten.

Program m. m. fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna.

TÄFLINGARNA.

Förslag till stadsplan för vissa delar af Göteborg. Inlämningsdag 1 november. Program jämte karta fås mot 10 krs lösen hos Stadsfullmäktiges sekreterare, Göteborg.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

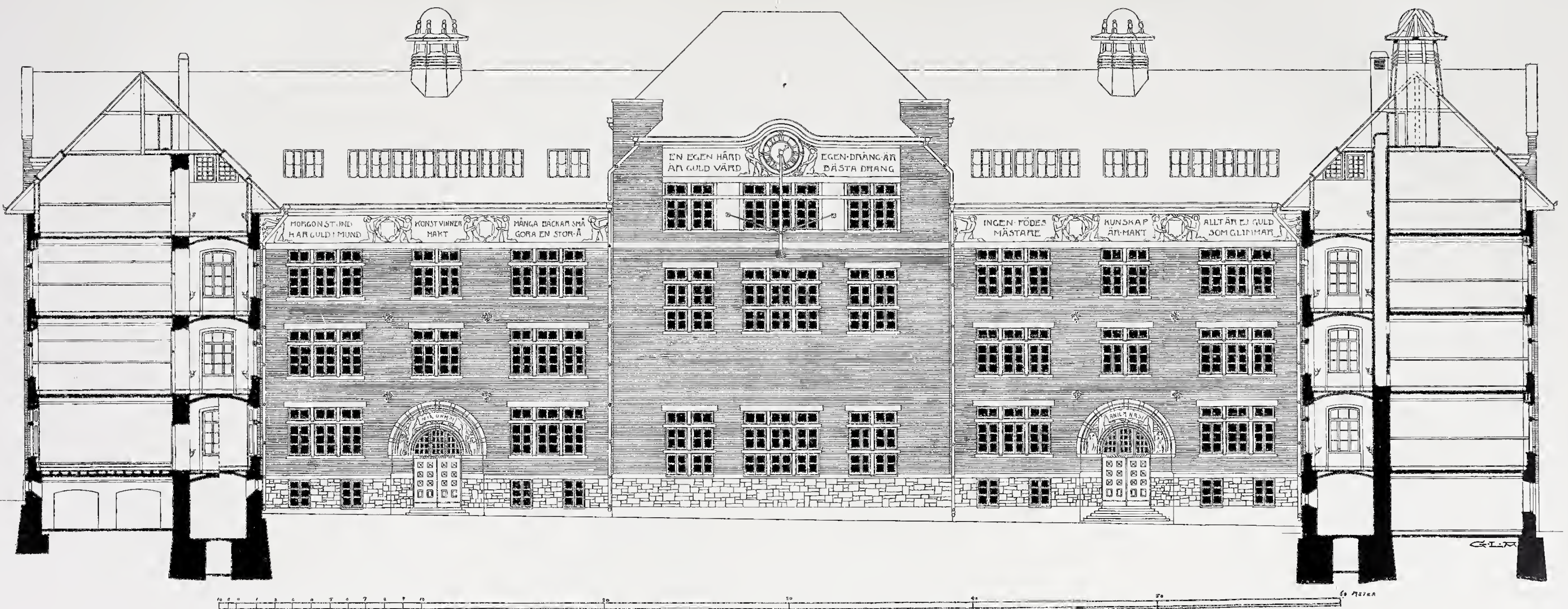

Adolf Fredriks församlings nya folkskolehus.

Arkitekt: G. A. NILSSON.

Fasad mot gården.

Adolf Fredriks församlings nya folkskolebyggnad.

Ark. G. A. Nilsson.

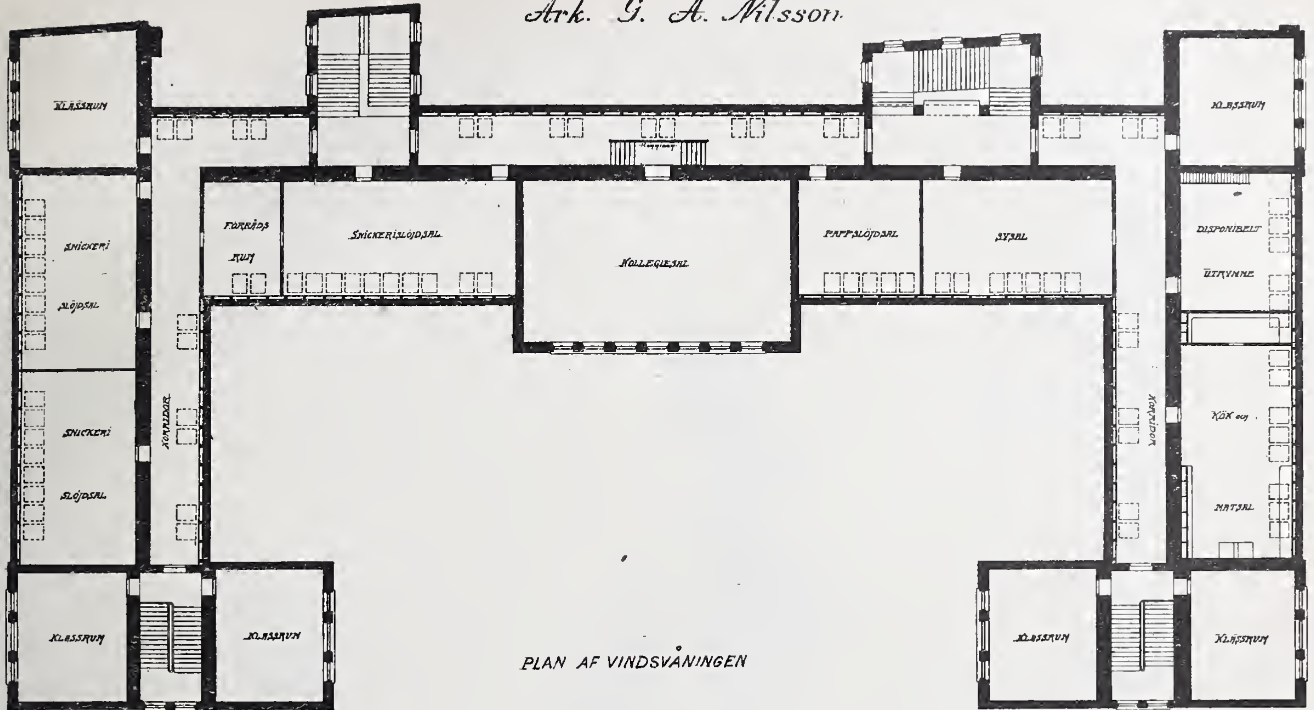

PLAN AF VINDSVÅNINGEN

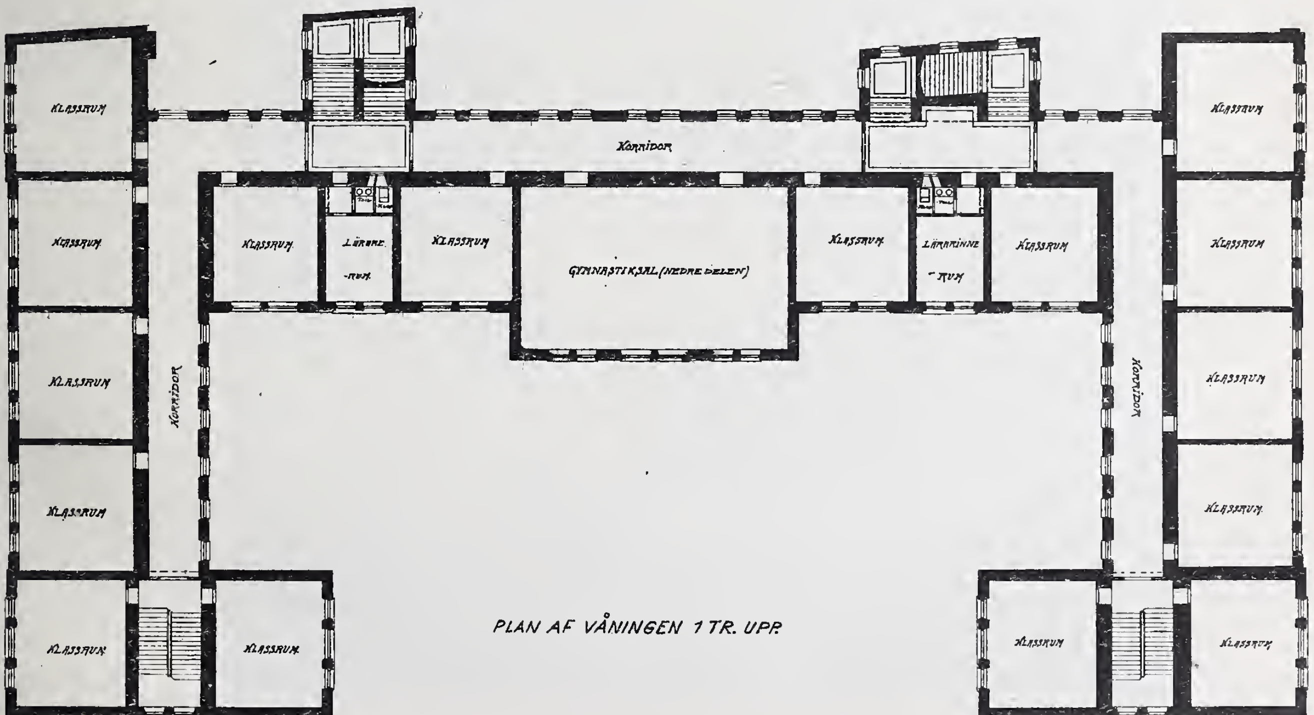

PLAN AF VÅNINGEN 1 TR. UPP.

Fotolit. Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.

John Ericsson-monumentet i Stockholm.

TROLLE-LJUNGBY — SKÅNE
K G S Ø H E
GEORG A. NILSSON · DEL. 1897

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR
SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST
REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN
ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT
ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

MALMÖ MUSEUM.

Plansch 30—34.

Redan år 1841 började man på initiativ af komminister P. Ax. Hultman arbeta för åstadkommande af ett naturhistoriskt museum i Malmö. En samling sammanbragtes, men arbetet afstannade inom kort och återupptogs först den 26 febr. 1851 under ledning af museets nyligen aflidne verklige skapare lektor M. C. J. Eurenius med biträde af magistrarne Hennig och Huitman, hvilka jämte dess förste donator L. I. Bager och rektor F. Borg utgjorde museets första styrelse. Museets första lokal utgjordes af två rum i läroverksbyggnaden, hvilka 1854 utbyttes mot en genom påbyggnad af läroverkets vestra flygel åstadkommen sal jämte ett arbetsrum för föreståndaren och konservatorn. Redan under första åren af sin tillvaro hade museet börjat rikta sina samlingar med föremål af kulturhistoriskt värde, och efter hand började bidrag och gåfvor från skilda håll regna öfver den nya institutionen.

Malmö museum, sedt från sydost.

Under vintern 1878—79 flyttade museet ånyo till det då nybyggda läroverkshuset och år 1880 lades grunden till en konstindustriel samling genom öfverlämnandet till museet af juveleraren Lyxdorphs samling af metallarbeten, keramik, mynt etc.

Museet hade nu fått ett sådant värde, att det låg grundarne om hjärtat att betrygga dess framtida tillvaro och utvidgning. Samlingarna hembjödos därför till Malmö stad, hvars fullmäktige den 18 dec. 1890 beslöto att mottaga desamma och till deras underhåll anslå 2 000 kronor årligen.

Samlingarna ökades nu mer och mer, under det att utrymmet i läroverket måste tagas i anspråk för andra ändamål. Det blef nödvändigt att magasinera en stor del af föremålen och flytta andra till en tillfällig lokal. Slutligen beslöto stadsfullmäktige den 17 april 1896 att till plats för en ny museibyggnad anvisa Hästhagen, numera omdöpt till Slottsparken och anställa pristäflan för erhållande af ritningar. Denna täflan utföll emellertid så, att intet af de prisbelönta och inköpta förslagen ansågs lämpligt att utföras, hvadan drätselkammaren 1897 tillstyrkte ritningarnas omarbetande och hänvisade till den efter testator uppkallade Rosqvistska fonden för erhållande af medel till museibyggnaden. Den 10 januari 1898 uppdrogs arbetet åt lektor J. Smedberg, och den 21 april 1900 lades grunden till den byggnad, som nu står färdig.

Museet är en byggnad i souterrain och tre våningar innehållande:

i souterrainen: bibliotek, expeditioner, magasin etc.;
i bottenvåningen: den naturvetenskapliga afdelningen;
i andra våningen: den kulturhistoriska afdelningen jämte mynt och medaljsamlingen;

Centraltr., Stockholm, 1901.

Damrummet.

pat en motsatt uppfattning, men jag är förvissad, att allmänna opinionen i detta som i många rättsfall är vilseledd, och att de sakkunniga inkallade vittnena, af hvilka jag tror mig kunna påräkna flera, särskildt inom denna tidskrifts läsekrets, skola biträda åklagarens uppfattning. Detta på följande grunder.

Först anser jag utställningen — för att fullfölja bilden — »uppträda under oriktig ursprungsbeteckning». I stället för »*en modern bostad*» borde rubriken heta: »*Stockholms-tapetserarnes gemensamma utställning*» el. dyl.

Det intryck, man lifligast erfar vid utställningsbesöket är nämligen ej det af bostadens, hemmets personliga trefnad, utan snarare af den kallt beräknande arrangörens åtgöranden, de må nu gälla lokalens fyndiga ordnande i plan, eller braskande gardinuppsättningar och sökta pittoreska effekter.

Skulle verkligen en familj, lockad af det helas förföriska hållning, befinnas villig, och pekuniärt vederhäftig (och det rör sig ej om småsummor) att blifva lycklige egaren af ett dylikt bohag, vågar jag påstå, att länge dröjer det ej, förrän det dagliga vistandet i exempelvis en dylik salong skall jaga hemtrefnaden ut genom de draperade dörrarne, och väcka längtan tillbaka till sund enkelhet, från denna om hotellens och restaurangernas paradlyx påminnande interiör. Salongen, det ofta öfverflödiga lyxrummet, har nu alltid varit tapetserarnes omhuldade skötebarn, och då man på allvar bjuder på sådana orimligheter, som en »kvacksalfveri», och »olagligt köpslående med värdelösa ingredienser» gentemot en lättrogen allmänhet.

För »dekorativt kvacksalfveri» (bilden må förlåtas mig) vågar jag åtala Svenska Slöjdföreningen på grund af dess senaste utställning, trots de förmildrande omständigheter, som onekligen finnas, icke minst däri, att det torde vara första gången denna aktade och gagnande förening råkat i konflikt med den konstnärliga rättvisan. I sanningens namn bör vidare anföras, att föreningens egen plan och afsikt från början varit en helt annan, och lyckligare, samt att de resp. utställarne fått full frihet i sina åtgöranden. Icke desto mindre torde föreningen, som lånat namn, hägn och lokal åt företaget, i verkligheten få bära ansvaret.

Mången torde finna denna anklagelse hård och orättvis, då den stora allmänheten bevisligen genom talrika besök och smickrande omdömen ska-

Salongen.

Herrummet.

Matsalen.

*

Sängkammaren.

gamla ordspråket: »*vox popoli vox Dei*» knappast håller streck.

Th. Thorén.

NÅGRA DANSKA HERREGÅRDAR.

Såsom en fortsättning på de i föregående nummer meddelade afbildningarna af skånska herregårdar, uppförda under den tid, Skåne var en dansk provins, kunna vi i dag visa några prof på herregårdar från samma tid, men från det danska moderlandet.

Herregårdarne i Skåne och Danmark förete ett särdeles starkt utprägladt syskontycke med hvarandra, ganska vidt skilda från de herregårdstyper, som finnas i Sverige för öfrigt och särskildt från dem, som ligga i landskapen invid Mälaren. De skånska och danska herresätena äro i allmänhet äldre än de uppsvenska och tillkomna på den tid, då vid husets uppförande i första rummet hänsyn måste tagas till försvar af lif och gods och först i andra hand tanken på att inrätta bekvämt och trefligt för det dagliga lifvet kunde komma i fråga. Däraf förklaras den borgkaraktär, dessa slott i allmänhet hafva. De ligga nästan alltid omgifna af vattenfyllda grafvar, öfver hvilka en fällbar vindbrygga ledde. När man i onda afsikter närmade sig slottet och väl lyckats passera bryggan, måste man bana sig väg genom ett porttorn, som i allmänhet var starkt befästadt med machicoulis öfver porten, och skyttegluggar, hvarifrån slottsknektarne med skott mottogo de inträngande. Inne i porten fanns ofta ett hål i hvalfvet,

mager hvilsoffa, närmast påminnande om en madrasserad sjukbår, eller en rent af osmaklig gardinuppsättning, som förefaller vara en kvarglömd samtida till plyschramarne och perlbroderierna från 1870-talet, ja, då man nästan väntar, att i hörnen återfinna de samtida torkade palmbladen, som folkhumorn med rätta döpt till »*markatts*»-buketter, då måste man protestera, äfven med risk att synas obillig.

Utställningens bästa nummer äro onekligen herr-rummet och det lilla damrummet därintill.

Det förra är starkt påverkadt af Wiener-skolans intima, med rummet samarbetade anordning, som här fått en berömvärdt måttfull tillämpning.

Damrummet visar känsligt komponerade möbelformer, af hvilka särskildt det låga bokskåpet gör sin upphofsman heder.

Sängkammarens möbel, i läckert ljust trä, lider af de malplacerade beslagen och de mörka mahognylisterna, som likt sorgkanter fördystra intrycket.

Matsalen prålar med en ytterst komplicerad spisanordning, som tycks åtaga sig snart sagt alla uppgifter, af skänk, kredensskåp, prydnadshylla för kuriosa etc., och hvilken tydligen är ett hemmagjordt konglomerat på våra utländska tidskrifter.

En ljuspunkt af gladaste art har dock utställningen att uppvisa, och det är den tekniska kunnighet och redbarhet i arbetet, hvarom äfven den obetydligaste möbel bär vittne.

För öfrigt må bilderna och verkligheten tala för sig själfva, jag vidblifver min generela anklagelse, och påstår vidare, att för detta fall det

Barnkammaren.

Örbæklunde på Fyen.

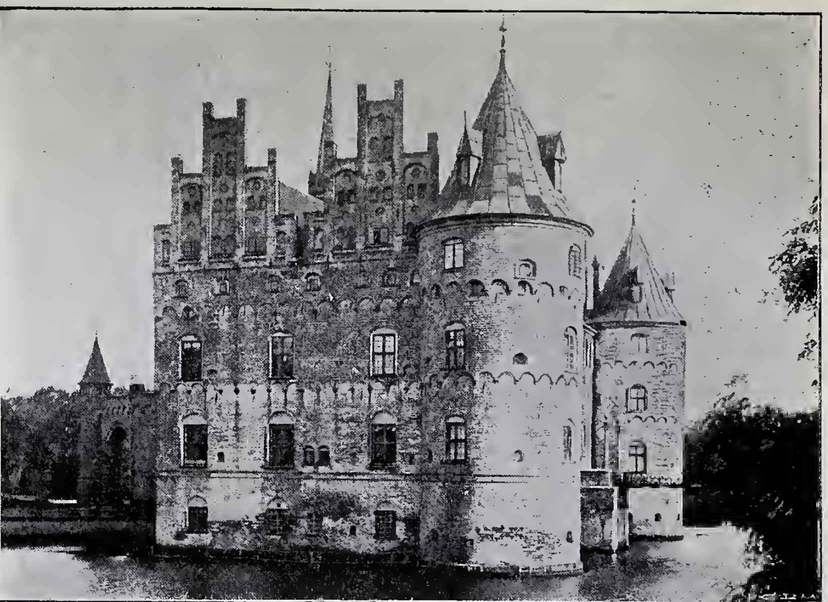

Egeskov på Fyen.

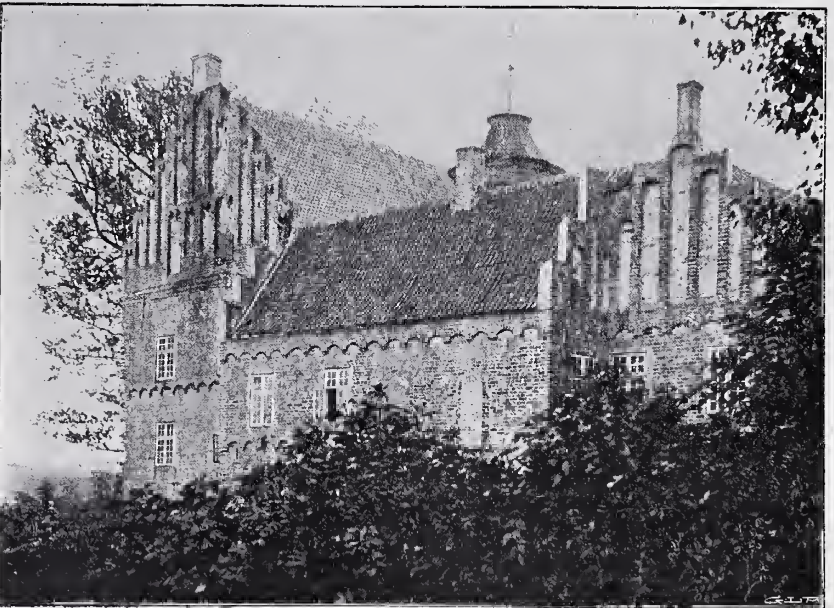

Rygaard på Fyen.

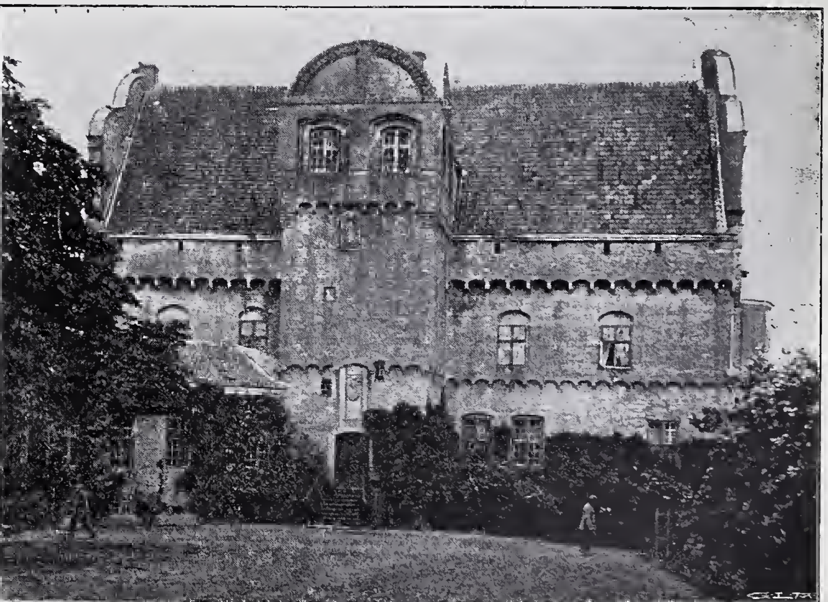

Hesselagergaard på Fyen.

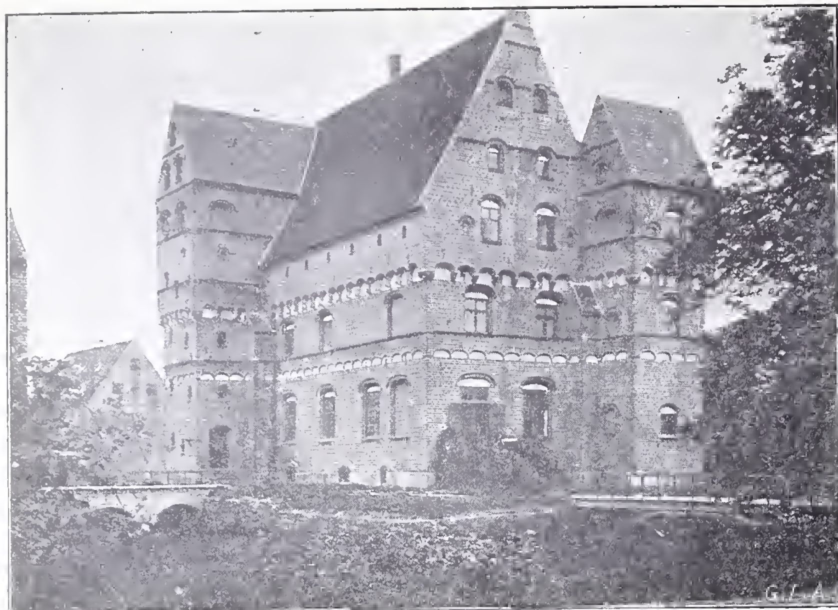

Borreby på Själland.

hvarigenom kokhett vatten, brinnande beck m. m. kastades öfver de angripande. Lyckades de belägrade ej redan här tillbakaslå anfallet, utan fienden oaktadt alla hinder förmått tränga genom porten, mottogos de inne på borggården af en skur med pilar eller skott från alla skyttegluggarne, som vanligen sutto i en lång rad under takfoten på hufvudbyggnaden, där en skyttegång var utbyggd på konsoler af sten, mellan hvilka konsoler hål funnos för bombardement af dem, som med murbräckor eller dylikt sökte skada murfoten. Ofta funnos på borggårdens sidor uthusbyggnader, äfven dessa befästa, hvarvid den angripande hade att värja sig mot skott från alla håll. Således voro dessa gamla herregårdar ganska komplicerade fästningar, hvilket också väl behöfdes under dessa oroliga tider samt i dessa trakter, som ofta utgjorde skådeplatsen för krig och våldsamheter.

Af sådana borgar är den i detta nummer meddelade Borreby ett utmärkt exempel.

Borreby, beläget strax utanför Skjelskør på Själland, uppfördes 1556 af Kanslern Johan Friis. Hela gårdens anordning tyder här på starkt försvar; man måste passera icke mindre än två befästade portar, två gårdar och två vattenfyllda grafvar, innan man nådde den särdeles starkt befästade hufvudbyggnaden. Det mesta af den gamla anläggningen finnes ännu kvar, endast några smärre förändringar hafva skett, i det några af de omgifvande husen försvunnit, och står slottet, som nu eges af kammarherre Castenschiold, såsom ett ärevördigt minnesmärke från forna tider, lämnande en god kulturhistorisk bild från de dagar, då den allmänna säkerheten i landet var ett okändt begrepp, och då det gällde att ständigt vara rustad och beredd på anfall.

1883 blef slottet fullständigt restaureradt, hvarvid en del af de gamla befästningsanordningarna slopades och byggnaden invändigt moderniserades.

När emellertid 1500-talet började lida mot sitt slut hade krigförningen och belägringskonsten kommit in i ett annat skede. De gamla borgarne kunde ej motstå de moderna skjutvapnen, och deras gamla försvarsanordningar blefvo onödiga, hvarför man vid nybyggnader helt och hållet utelämnade dem. Men man hade dock vant sig vid att se skyttehålen och de utkragade våningarna på slottet och upptogo dessa motiv som rena dekorationer. Så är förhållandet vid *Örbaeklunde* på Fyen, uppfördt 1593. Skenbart förefaller det lika starkt som Borreby, men bakom dess skytteglnggar har aldrig slottsherren och hans folk kunnat stå med vapen i hand till borgens försvar.

Egeskov på Fyen är likaledes ett af de gamla befästade slotten. Det uppfördes 1554 af Frans Brockenhuus. Slottet, som ligger i en särdeles vacker park är en af de största herregårdarne i Danmark och eges nu af Hofjægerm., Grefve Ahlefelt Laurvig-Bille.

Rygaard och Hesselagergaard, begge likaledes på Fyen och temligen nära hvarandra, äro begge uppförda i början på 1600-talet. Det förra uppfördt af släkten Moltkenborg, det senare af kanslern Joh. Fries. Begge äro präktiga alster af sin tids konst, den brytningstid, då de från borgarne lånade motiven började försvinna och den nederländska arkitekturens formvärld kom in och begynte sitt segertåg genom landet. Rygaard står f. n. obebodt, dess gamla riddarsal är nu spanmålsvind; dock finnes ännu spår af den forna prakten såsom en mycket intressant spisel, samt en del väggmålningar, där ännu gotiken ej släppt taget utan medverkat vid bladslingornas formning.

Den sista af herregårdarne, som här visas, är *Holckenhavn*, liggande i närheten af de två föregående. Holckenhavn är en uråldrig byggnad, som blifvit tillbyggd under olika tider. Jacob Ulfeldt uppförde två flyglar i början af 1600-talet och de två andra liksom det med särdeles intressanta träsniderier smyckade kapellet uppfördes af Ellen Marsvin, från hvars tid äfven den gamla riddarsalen härstammar. Salen är väl målad och för öfrigt rikt dekorerad.

Holckenhavn på Fyen.

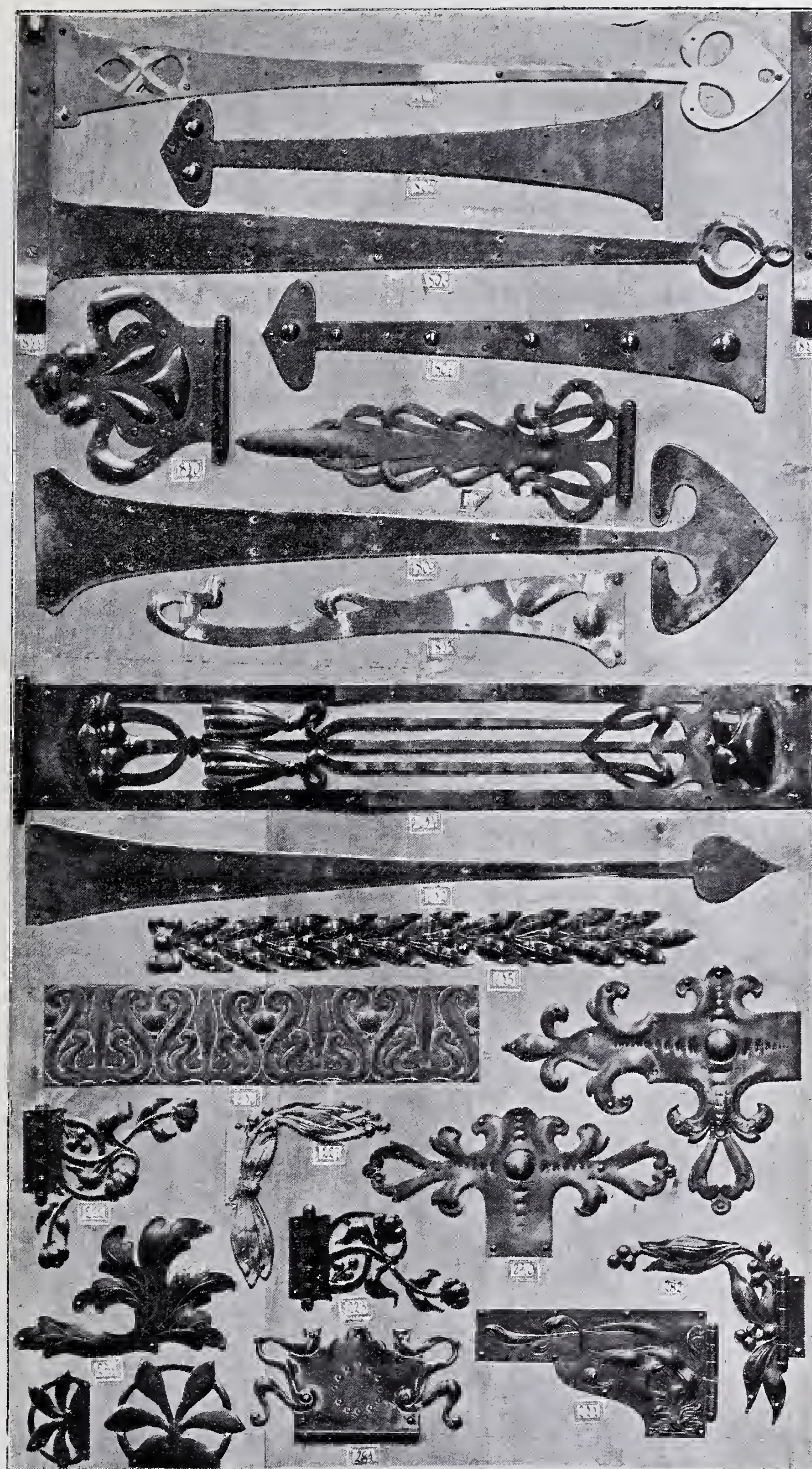

Möbelbeslag från Österrikiska utställningen.

Möbelbeslag från Österrikiska utställningen.

Slottet är ett bland de få, som ännu äro orestaurerade och säkerligen visar de många spår af tidens framfart, men en väl villig grönska öfverskyler bristerna liksom den vid de andra slotten inramar och omgifver dels döljer de gamla murarne, som dock så mycket mera pittoreskt skymta fram, där löfverket öppnar sig.

De här reproducerade fotografierna äro välvilligt ställda till tidskriftens disposition af lektor J. Smedberg i Malmö.

MÖBELBESLAG FRÅN ÖSTERRIKISKA UTSTÄLLNINGEN I STOCKHOLM.

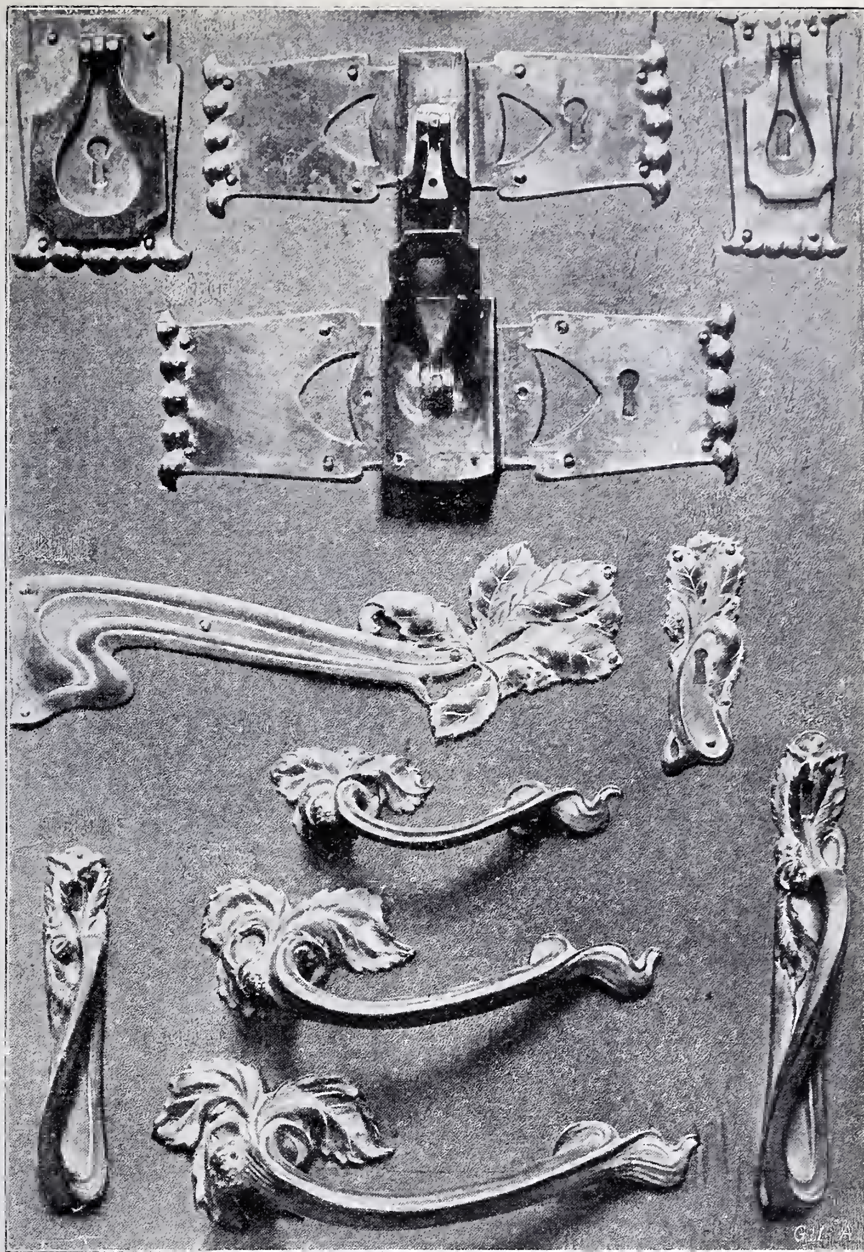

Möbelbeslag från Österrikiska utställningen.

Besökte man denna utställning med höga förväntningar, väckta af minnena från Wienerskolans glänsande insats i 1900 års Pariserutställning, kände man sig ej obetydligt besviken, och det var ej utan, att man tyst instämde med den elaka anmärkare, som förklarade, att den österrikiska utställningen led af samma fel som det i Stockholm kända österrikiska gosskapellet, båda gjorde mera »väsen» af sig, än som strängt taget var nödvändigt, men tog man hänsyn till verkliga innebörden af rubriken *Industri*-utställning, ställde sig saken något annorlunda.

Då man ej egde rätt, att där söka konstindustri, måste man förvånas att finna så glädjande företeelser som utsökta konstglas, läckra bronser och specielt de här i bild återgifna trenne kollektionerna af möbelbeslag, den ena med kastaniemotiv i gjuten brons, af firman Wallerstein & Bachstez, de båda andra, i lågt handdrifven koppar af firman Josef Pfaffenmeier.

Liksom det elektriska ljuset vid sitt första uppträdande nödvändiggjorde och framtvingade nya från exempelvis gasarmaturen afvikande former, kan man fordra, att de moderna, självständiga sträfvandena på möbelområdet också få sina egna beslagsformer, och nekas kan ej, att de här återgifna, för sådana fall, då ej nya med möbeln direkt samkomponerade kunna förekomma, nöjaktigt fylla detta behof, särskildt hvad beträffar de gjutna bronsbeslagen med sin härliga patina och ändamålsenliga form.

Att vid utdragandet af en låda, eller öppnandet af en klaff känna sina fingrar gripa i ett smidigt, välkomponeradt beslag, förnimmes som den välbehagliga tryckningen af en väns hand, och vi äro sannerligen från våra vanliga, kantiga beslag ej bortskämda vid dylika njutningar.

De båda firmornas sätt att åstadkomma sin härliga, och enligt uppgift bestående, patina, står öfver allt beröm, och når ibland i jämnhöjd med japanernas hittills okända metoder.

Det är ett nöje att kunna framhålla och i bild återgifva de trenne kollektionerna, som, anspråkslöst gömda, lätt kunde undgå besökaren i den brokiga utställningen. Ett försök att förvärfva dem för Tekniska Skolans modellsamling strandade tyvärr på prisfrågan, våra mönsterritare få, liksom tidskriftens läsare, nöja sig med reproduktionen och denna torftiga beskrifning.

Th. Thorén.

NY PRISTÄFLAN

om anordnande af en ärestod öfver Sten Sture d. ä. i Upsala.

Monumentet får kosta omkr. 50 000 kr.

Täflande skall föreslå platsen Insändt täflingsförslag skall bestå af ritning eller modell i skala $^1/_{20}$ samt minst 2 perspektiver.

Prisen äro resp. 1 200, 900, 700 och 500 kr. Inlämningstid kl. 12 den 1 april 1902.

Prisnämnden, ännu ej utsedd, skall bestå af 7 personer, däraf minst 3 konstnärer.

Programmet skiljer sig från den förra täflingens program genom, att platsvalet samt användandet af en porfyrkolonn eller ej står fritt och dessutom, och det är programmets egentliga fel, att prisnämnden ej nu är bestämd, och att dess konstnärliga medlemmar kunna komma i minoritet.

Med programmet, som fås genom studentkårens ordförande, följer en historik öfver frågan. Denna lilla illustrerade skrift är ytterst underhållande äfven för ej täflande, emedan man där, utan att just läsa mellan raderna, får en god inblick i de mer eller mindre egendomliga åsikter och uttalanden, som kunna framkomma med anledning af en ögonskenligen så enkel fråga. Af häftets illustrationer får man dessutom se något af, hur smaken kan växla från 1891 till 1900. *R.*

TÄFLINGARNA.

Tvänne kyrkor i Eskilstuna. Inlämningstid för den ena 1 febr. 1902 och för den andra 1 april 1902. Program fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna. Se n:r 6 af denna tidskrift.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 5 kr. pr år, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

Malmö Museum.

Hufvudfasaden.

Arkitekt: J. SMEDBERG.

Malmö Museum.

Arkitekt: J. SMEDBERG.

Malmö Museum

Ark. J. SMEDBERG.

GEN. STAB. LITH. ANST.

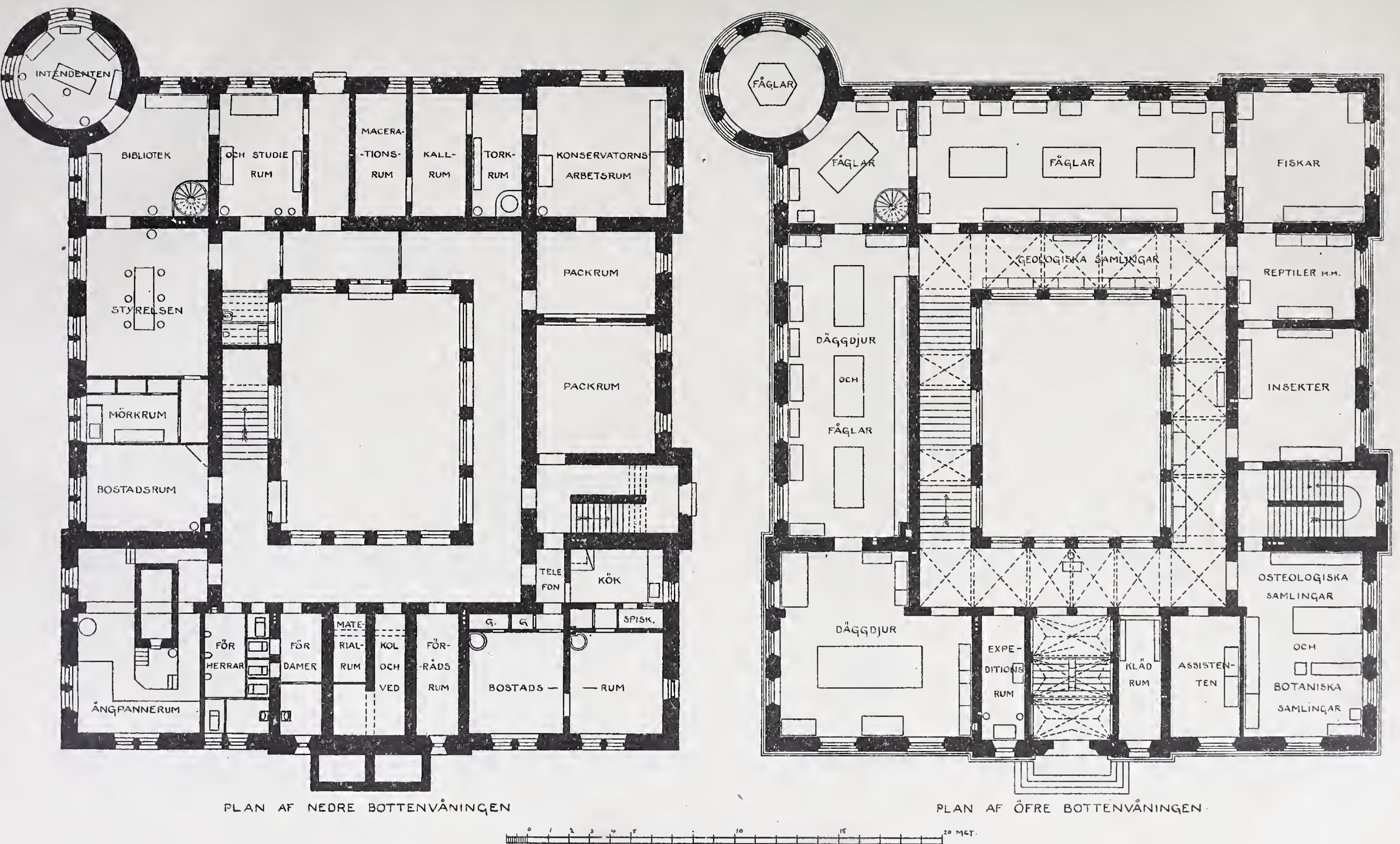

Malmö Museum

Ark. J. SMEDBERG.

GEN STAB. LITH. ANST

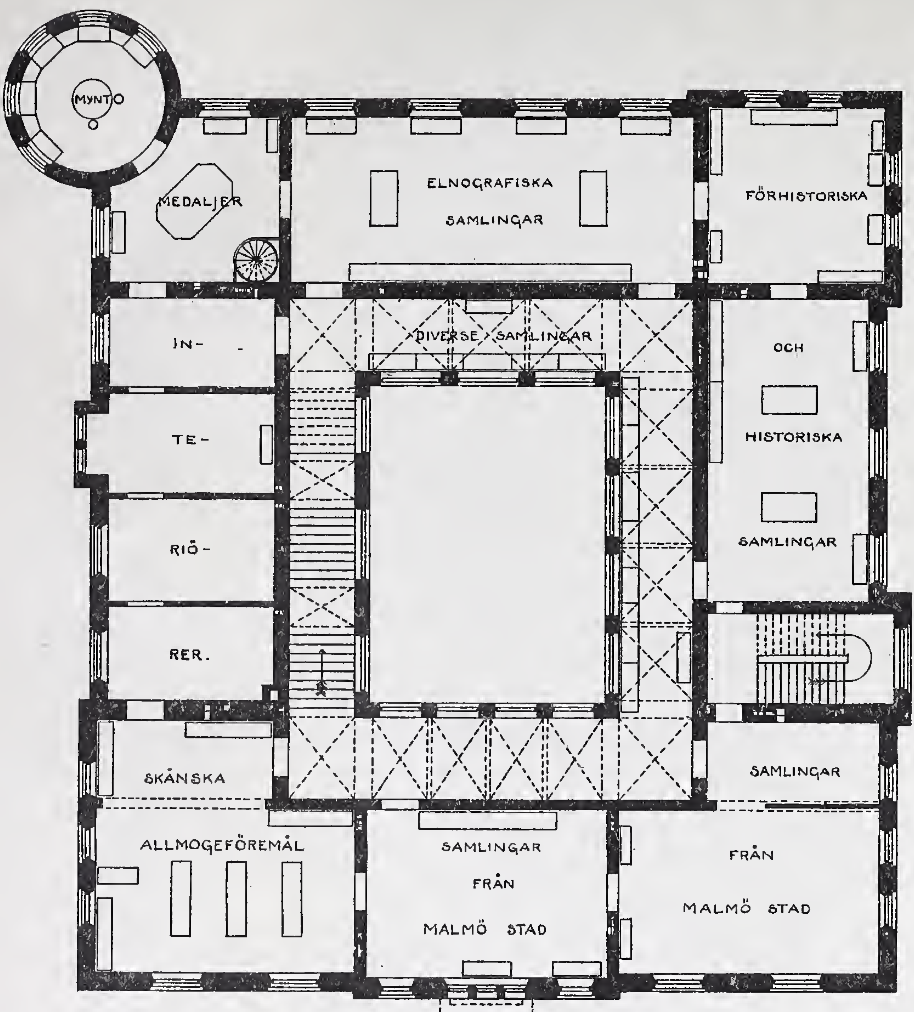

PLAN AF VÅNINGEN 1 TR. UPP

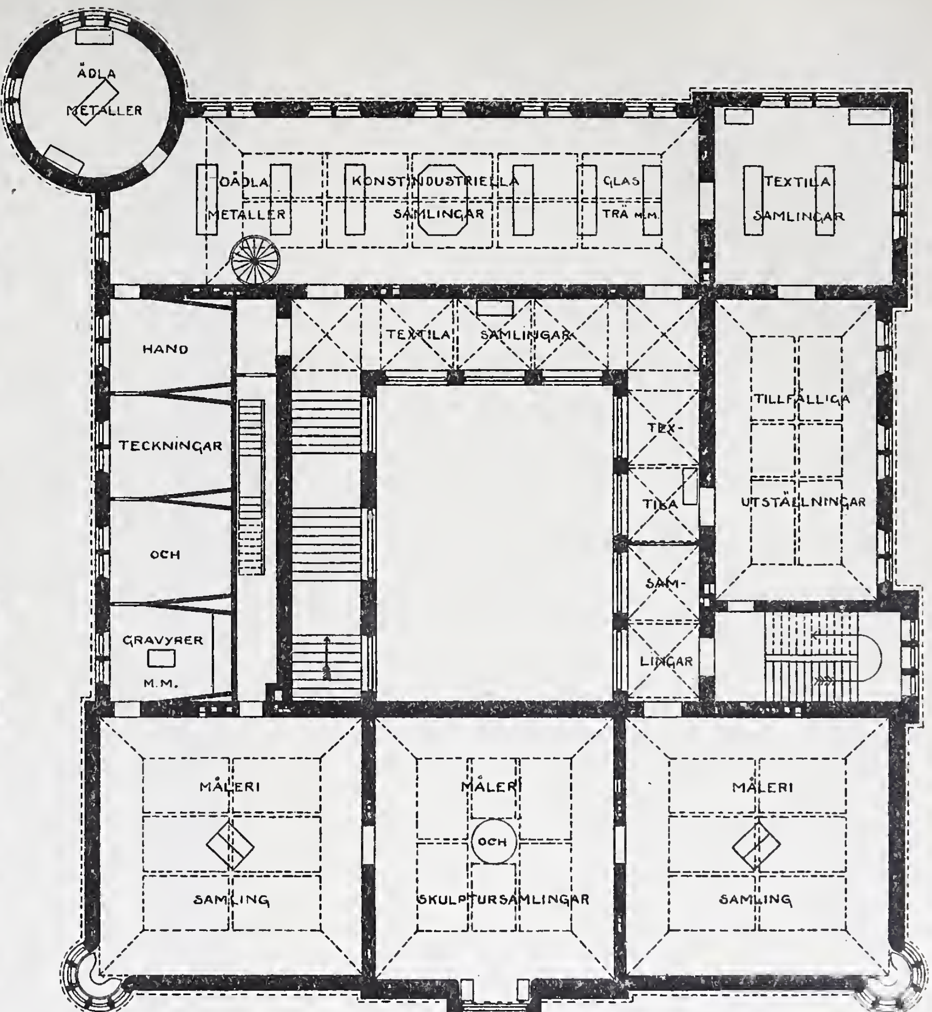

PLAN AF VÅNINGEN 2 TR. UPP

Malmö Museum

Ark. J. SMEDBERG.

GEN. STAB. LITH. ANST.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 31 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: M. BORGSTEDT

PRISTÄFLAN OM RITNINGAR TILL KONSTSLÖJDMUSEUM OCH SLÖJDFÖRENINGENS SKOLA I GÖTEBORG.

Plansch 35—38.

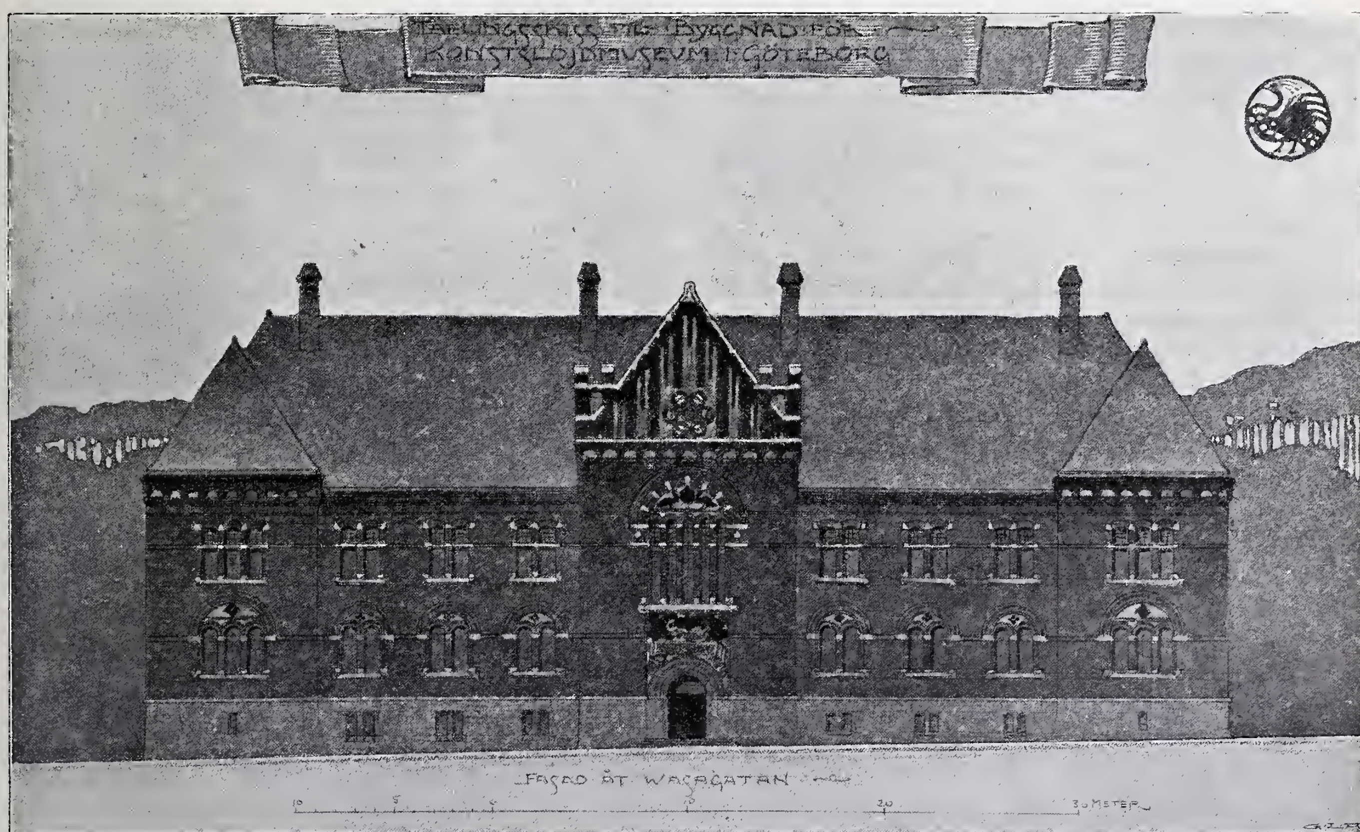

Museet. Första pris: Arkitekt C. LINDHOLM.

Till denna täfling — som utgick den 1 okt. 1901 och slutbedömdes den 13 och 14 i samma månad af ark. J. Smedberg, I. G. Clason, C. Fahlström samt herrar E. Trana och W. Berg — hade 19 förslag inkommit.

Prisen utdelades sålunda:

För museet: 1:sta pris Ch. Lindholm,

2:dra pris A. Anderberg samt

3:dje pris K. F. Peterson och L. P. Håkanson.

För Slöjdföreningens skola: 1:sta pris Frans B. Wallberg,

2:dra pris E. Thorburn, och

3:dje pris K. F. Peterson och L. P. Håkanson.

Af öfriga inkomna förslag ansåg nämnden följande förtjänta af uppmärksamhet i nedannämnda ordning nämligen beträffande *museet:*

mottot »*Plan*», T. Grut, uteslutet från 1:sta pris, endast på grund af dess alltför höga byggnadskostnad;

Centraltr., Stockholm, 1901.

Museet. Andra priset: Arkitekt A. Anderberg.

mottot »*Symmetrisk*», som inköptes och befanns vara af
A. Anderberg, samt
» *Konst och Handtverk* och

beträffande *Slöjdföreningens skola:*

mottot »*Plan*», T. Grut, uteslutet från 1:sta pris af samma anledning som samme mans museiprojekt, samt
» *Variatio:* A. Anderberg.

Vidare inköptes sedermera ett förslag till skolan med mottot »Ragnar», hvilket befanns vara H. Hedlund, Göteborg.

Af prisnämndens utlåtande framgår, att *intet* af de acceptabla inlämnade museiförslagen kunde utföras för den begärda summan, som af nämnden därför ansågs alltför låg. Detta gäller äfven — fast i mindre grad — för skolbyggnadsförslagen, och det måste anses som ett fel af byggnadskommitén, att utgifva ett nästan olösbart program. Dock hade väl en enkel uträkning af de fordrade lokalernas kubikinnehåll med 50 à 75 % tillägg för murtjocklekar, trappor, korridorer och vestibuler etc. gifvit vid handen, att priset pr kubikmeter var för lågt tilltaget.

Som en förtjänst i programmet måste dock framhäfvas, att man ej fordrat några (och då oftast hopfuskade) kostnadsförslag.

Vi öfvergå nu till granskning af de olika förslagen, början de med museibyggnadens bästa lösningar, i samband med de skolprojekt, hvilka författats af dessa museiförslagsställare.

Såsom det förnämsta af de inlämnade museiprojekten måste det inköpta, med mottot »*Plan*», *T. Grut,* gifvet anses.

Grupperingen är klar, salarne väl belysta och ordnade kring en monumental vestibul, gående genom tvänne våningar och erhållande sitt ljus öfver föreläsningssalen jämte passagerna in till denna. Fasaderna ha möjligen något väl tryckta proportioner, men äro lugna och värdiga, kanske något mycket i detaljerna erinrande om en dock så god förebild som Köpenhamns rådhus.

»*Plan*», *T. Grut, Skolan.* Hela detta projekt har en prägel af mogenhet och självständighet, hvilken intet af de efterkommande i så hög grad

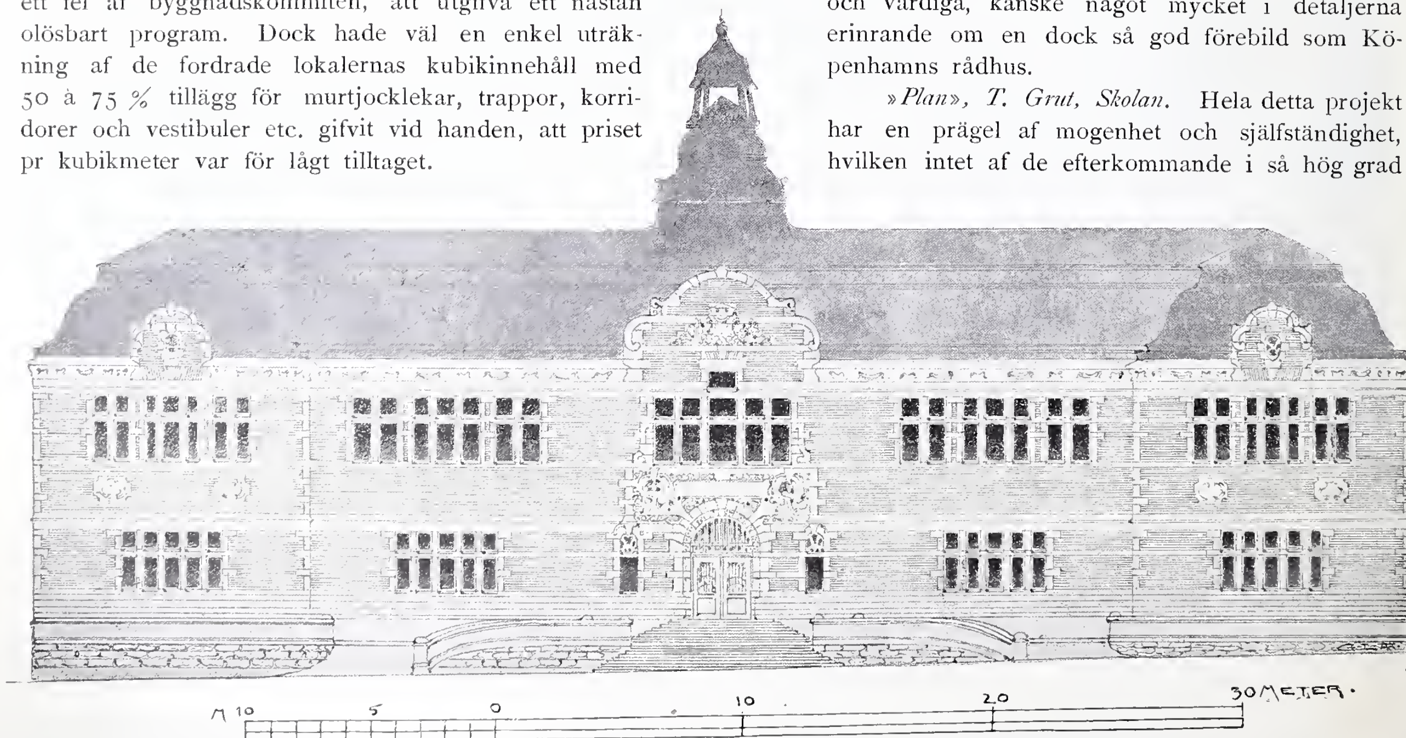

Museet. Tredje priset: Arkitekterna K. F. Peterson och L. P. Håkansson.

0 5 10 20 30 METER

Skolan. Andra priset: Arkitekt E. THORBURN.

besitta. Synnerligen lyckad är dispositionen af vestibulen genom 2:ne våningar och kapprummen. I fonden ligga de med egna utgångar försedda vaktmästarebostäderna, där utgörande endast en våning. Öfver dennas tak insläppa stora fönster ett rikligt ljus till vestibul och kapprum. Lässalarne ha de lämpliga proportionerna och äro ypperligt belysta, alla lätt åtkomliga från både trappor och passager, hvilka senare dess bättre hvarken äro många eller långa. Fasaderna uti tegel och huggen sten äro kunnigt och känsligt utarbetade, med lugn och ren hållning, erinrande om det bästa danskt eller sydsvenskt kynne vi sett och grupperingen af det hela välproportionerad och tilltalande. Mot denna skulle måhända dock kunna anmärkas, att hufvudfasaden har en viss karaktär af bakfasad genom sin höga fond och de däri ingående tornpartierna, hvars öfre massa nog har en onödigt hög valör. Men att bägge dessa förslag i sin helhet hade varit förtjänta af 1:sta priset, kan man lätt förstå, och Göteborg hade varit mycket att lyckönska, om det kunde lagt den som grund för utförandet och ej dess stora kostnad omöjliggjort detsamma.

1:sta pris: »*Fågel blå*». *Ch. Lindholm. Museet.* Detta projekt står i många hänseenden öfver de efterföljande, första blicken på dess planer ger genast intrycket af billighet, klarhet och koncentration, denna senare till stor del uppnådd genom de nödvändiga passagernas nyttiggörande som förvaring och utställning af mönster, lergods, glas- och guldföremål. De utom programmet tillkomna arkaderna för ornamentsstenhuggning bidraga ock i förening med gårdarne till ett stämningsfullt och riktigt museiintryck. Hvad som i plan kan anmärkas mot, är det ganska otillräckliga ljus, som entré och vestibul å nedre botten erhålla, de mindre väl upplysta kapprummen och vidare den något tvifvelaktigt estetiska verkan den stora föreläsningssalen skulle bjuda med de långa bärbjälkarne, hvilka afskilja dess bägge lägre sidotakpartier; små fel, dock lätt afhjälpta.

Fasaderna förete en allvarlig, lugn och nobel helhetsverkan af norditalienskt och kanske å gaflarne något medeltida svenskt tycke, med känsligt anbringad färgfördelning. Rödt tegel med hvita putsinsättningar, samt ornamentik å framstående partier uti grönt och brunt å denna hvita botten. Den relativt höga takanordningen ger äfven valör åt det hela.

»*Fågel blå*». *Ch. Lindholm. Skolan.* En del af rummens försvårade åtkomlighet och den dubbelarmade trappans läggning så, att man 1 tr. upp har ett gemensamt, allt för litet hvilplan, olämpligt lagdt framför en viktig ingång, samt, gemensamt med museiplanen, entréns och kapprummens otillräckliga belysning, gör denna plananordning mindre god. Hvad fasaderna beträffa, äro dessa i det allra närmaste trogna kopior af museets, hvilket nog ge de närplacerade byggnaderna en ypperlig enhetsverkan, men, en skola bör väl dock till sin karaktär ej vara absolut densamma som ett museums.

2:dra pris. »*Variatio*». *A. J. Anderberg. Museet.* Den oregelbundna planens läggning är här omtänksamt samarbetad, med väl lagd entré och portvakt (under toiletten), samt de omkring den å kolonner hvälfda vestibulen grupperade, lätt åtkomliga föreläsnings-, biblioteks- och utställningssalarne. Dessas belysning och lämpliga proportioner förtjäna äfven att framhållas. Fasaderna förefalla dock mindre genomarbetade än andra förslaget af samme man. Som mindre lyckliga måste i synnerhet anses hela entrépartiets fördelning och hufvudportalens verkan, äfvensom hufvudfasadens mindre flankparti och icke minst dess gafvelafslutning.

»*Variatio*». *A. J. Anderberg. Skolan.* Ark. Anderberg har äfven inkommit med ett osymmetriskt förslag till skolan, hvilket vid första påseende tilltalar genom sin pittoreska fördelning. Men under vidare studium af planen förefaller det, som om vestibulen, hvilken ser så ståtlig ut, knappast skulle kunna utföras på det föreslagna

*

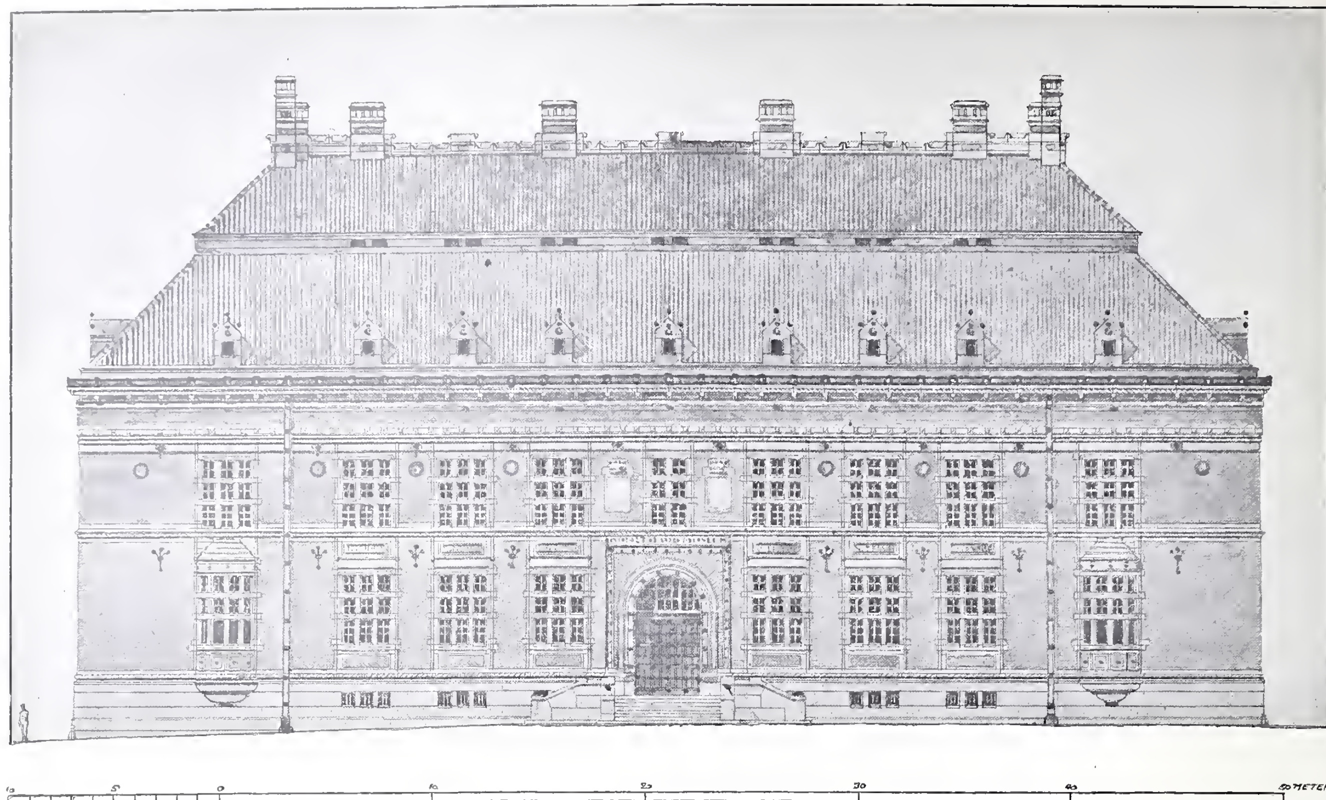

Museet. Arkitekt T. Grut.

sättet. Här fattas nog en del kolonner och sträfpelare, för att de å papperet så vackert utlagda hvalfven skola kunna funktionera som sådana. Äfven synes det mindre ekonomiskt med det stora utrymme denna vestibul intager i planen, liksom den nödvändiga anläggningen af tvänne så pass stora trappor. Byggnadens yttte ter sig enligt det, om dess längd väl något storartadt fantiserade perspektivet, dock flärdfritt vackert grupperadt och rent, i samma hållning som museet.

3:dje pris. Konstslöjd II. K. Peterson och L. P. Håkanson. Museet. En olägenhet i det för öfrigt förtjänstfulla projektet är här, att man efter 7 + 6 stegs yttertrappa, då man når vestibulen, sedermera för att komma till stora föreläsningssalen och toilettrummen, åter måste gå ned 7 steg igen. Planen är dock redig och öfverskådlig, dock med en del mindre fördelaktiga rumsproportioner och belysningsförhållanden. Fasaderna i det stora, hela enkla och lugna, med långa, obrutna horizontaler och medels fönstergrupperingar erhållna stora väggytor. Men hufvudportalen har sugit till sig en massa onödigt krimskrams och gaflarne — isynnerhet midtpartiets tilltryckta — förete rätt okänsliga former. Den säkra och väl fastväxta takryttaren afslutar dock det hela på ett lyckligt sätt.

3:dje pris. Konstslöjd II. K. Peterson och L. P. Håkanson. Skolan. Här en symmetrisk anläggning i tre våningar, med något mörk vestibul, i hvars fond väl lagda kapp- och portvaktrum ligga. 1 tr. upp en del salar med olämplig belysning från dess kortsidor, däribland den för konstruktionsritning, hvilken dessutom i midten afskär hela passagesystemet, 2 tr. upp äfven en frihandteckningssal med samma belysningsfel. De två i programmet angifna fotografirummen, hvilka (med det ena som mörkrum) väl fordra samband med hvarandra, ha här placerats å ömse sidor om en lärosal. Hela planutrymmet synes emellertid vara på ett mycket förtjänstfullt sätt tillvarataget. — Midtpartiet med dess missproportionella portalomfattning och det där ofvan ännu olösta fönsterpartiet, ytterligare ökadt med den otillfredsställande gafvelafslutningen, ge dock ej något synnerligen tilltalande intryck, men fasaderna äro för öfrigt lugna och i stora linier.

Symmetrisk. A. Anderberg. Museet. Museet har en ytterst liflig plan nästan utan att ha två rum hvars yttermurar ligga i samma lif, för resten en rätt koncentrerad anläggning med en kanske för obetydlig trappa. Fasaderna förete ansättning åt engelskt och amerikanskt håll med dominerande rak gafvel och takryttare, det hela för öfrigt af god och enkel karaktär.

»Symmetrisk». A. J. Anderberg. Skolan. Plananläggningen, som mottot antyder, med hufvudtrappan i midtpartiets fond, där flankerad af rymliga, ljusa kapprum, äfven utgörande passager till kringliggande, väl åtkomliga lärosalar. Dessa kapprum ha dock en otillräcklig väggyta för klädhängare, hvilka därför fritt stälda i rummet nog ej är så lämpligt för passagen. Fasaderna i korrespondens med museiprojektets.

Konst och handtverk. Museet. Osymmetrisk anläggning med onödigt mörk vestibul och föreläsningssalen i ett hörn, som bättre kunnat användas för expositionsrum. Fasaderna, intressanta och moderna, verka dock mera rådhus än museum.

Konst och handtverk. Skolan. Har, liksom hos många, för långsträckt entré, mörk, som ock kapprummen. En väggenombrytning mellan dessa skulle här varit lämplig och ökat det monumentala intrycket. För öfrigt synes förslaget vara riktigt i anläggningen, med fasader, liksom museets, af relativt modern och rätt intressant hållning, talangfullt klargjorda i perspektiv.

Komma så skolans prisbelönta projekter:

1:sta pris. »No name». F. B. Wallberg. Skolan. En klar och redig plan kännetecknar detta förslag, där under god belysning korridorer, kapprum, med tillhörande toiletter, och vaktmästarebostäder fått en lycklig inbördes läggning. För resten synes här allting ligga på rätt ställe, det hela bildande en god planfigur. Dock måste det betraktas som konstruktivt olämpligt att ställa de två öfre frontväggarne å hufvudfasadens flankpartier å en järnkonstruktion med så stor spännvidd, som nära 8 meter. Berlinerbarocken i fasaden grupperar sig klart och tydligt efter det inre, men verkar på det hela taget rätt konventionel och ledsam. Hufvudfasadens sidopartier skulle mycket vunnit på en omarbetning af öfre våningens fönstergenombrytningar.

»No name». F. B. Wallberg. Museet. Hvad ark. Wallbergs museum beträffar, är det väsentligt underlägset skolan, i det att vestibulen är mörk och fasaden, dock osymmetrisk, ej antyder, att den bakom sig döljer en för öfrigt rätt tråkig utställningssal i 2 våningar. Ena sidofasaden god, där den höga föreläsningssalen kommit till sin fulla rätt. — Totalanläggningen, med båda husen sammanbyggda, är väl studerad.

2:dra pris »Y». Eug. Thorburn. Skolan. Planen förefaller att vara en förbättrad upplaga af Göteborgs nuvarande slöjdförenings skolas lokaler. Öfverljuset har här bibehållits, oaktadt programmet sökte afvända detta, och därigenom har erhållits en mycket mörk vestibul (huset är tre vån. högt) och säkert ock d:o kapprumsbås. Ur kommunikationssynpunkt är det hela väl lagdt, och en koncentrerad och ekonomisk plan är det äfven, förslaget är nämligen det, som minst öfverskridit den i programmet fixerade byggnadssumman. Men hvad som genom hela detta hoppressade vestibularrangement vunnits ur ekonomisk synpunkt, har dock samtidigt gifvit dråpslaget åt försöken af estetisk lösning af detta byggnadens centrum.

Hvad fasaden angår har man svårt att här kunna framleta något som helst intressegifvande parti och som helhet ger den ett öfverraskande torrt och tråkigt intryck.

»Y». Eug. Thorburn. Museet. Detta förslag erinrar om ofvannämnda skola, utan att ha dess förtjänster. Vestibulen är mycket stor, och man får ej förtroende för dess belysning. Trapporna komplicerade med kolossala trapplan, utan att vara monumentala. Det utvändiga med sitt alltför dominerande midtparti tråkigare än skolans.

3:dje priset är förut omnämnt i förening med samma förlagsställares 3:dje pris för museet.

Inköpt: »Ragnar». H. Hedlund. Skolan. Lokalerna äro här synbarligen lämpliga, så till proportioner som ur belysningssynpunkt, undantagandes entré och korridorer, hvilka väl mycket slösa med utrymmet. Då planen är oregelbunden, förefaller det omotiveradt, att hufvudfasaden intvingats till full symmetri, så mycket mer, som den därigenom ingenting vunnit, säkerligen tvärt om. Hvad dess arkitektur angår, så är den bekajad med alltför många småsaker, hvilka onödigt sönderdela väggarne på ett oroligt sätt.

»Ragnar». H. Hedlund. Museet. Kolossal vestibul, som för mycket offrat för föreläsningssalens symmetri. Planen för öfrigt orolig med väl många språng ut och in. Fasaden däremot har en god museikaraktär och står lugn, om man frånser en del hopningar af detaljer.

Totalanläggningen för resten rätt väl studerad.

Efter dessa prisbelönta och inköpta, samt med dem genom sina motton sammanhängande förslag komma:

»Mursten». Museet. Detta ådrager sig uppmärksamheten genom sina fasader, hvilka äro goda till sin stilhållning, påminnande om Riddarhuset, men de här för små fönstren ge ingen museikaraktär. Planen är ytterst egen, med delvis illa belysta salar, komplicerade korridorer, mörk entré och en ytterst braskande vestibul, med arkadanordning och vidlyftig trappa.

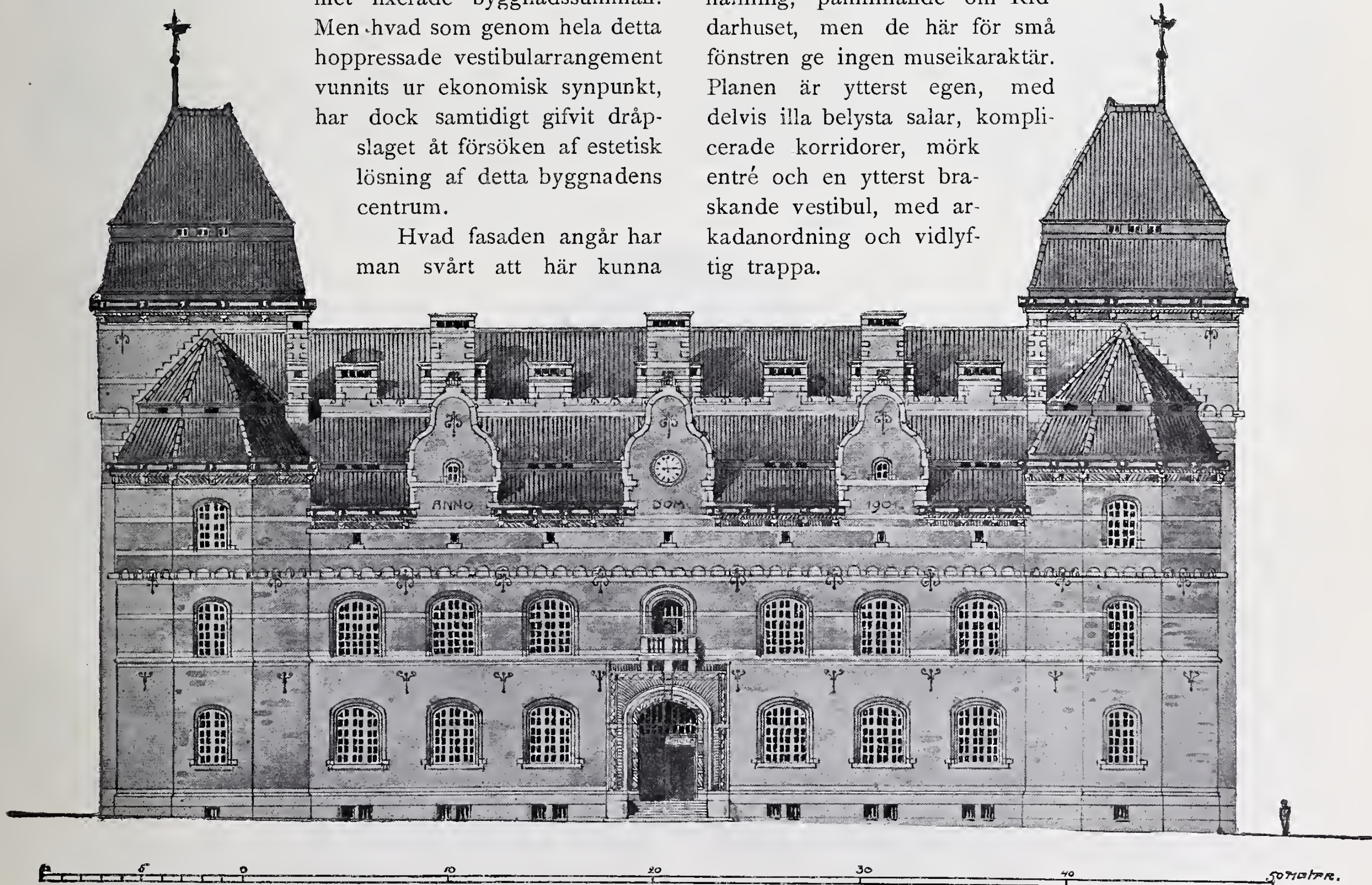

Skolan. Arkitekt T. Grut.

»*Mursten*». *Skolan.* Symmetrisk plan med alltför lång och mörk entré, men vackert, fast slösaktigt anlagdt trapphus. Trappanordningarne för öfrigt opraktiska. Man måste först 10 steg upp till vestibulen, sedan 15 steg ned för att uppnå byggnadens bakre korridorplan. Det yttre likt samme mans museum i god svensk barock, på ett väluppfattadt, klart manér uttryckt.

»*Hei*». *Museet.* Planen rätt väl ihopkommen, men vestibul och trappanordningar nästan väl monumentala, något som för öfrigt många de följande förslagen lida af och som naturligtvis gjort kostnadssumman ännu mycket högre, än den hade lof att vara. Fasaderna med sin något amerikaniserande rustik ha ingen speciel museikaraktär.

»*Hei*». *Skolan.* Slöseri med utrymmen för entré, vestibul, kapprum och toiletter på det öfrigas bekostnad. Vestibulen dock mycket väl belyst. Fasaderna sansade, men utan synnerligt intresse, med en del okänsliga former.

»*Konstslöjd*». *Museet.* Kolossal vestibul, men ljus trappa, för resten intetsägande såväl i planer som fasader, hvilka dock äro rena och enkla.

»*Konstslöjd*». *Skolan.* Förslagsställaren har här haft samma goda råd vis-à-vis entréer (tvenne) och korridorer. I synnerhet i öfre våningen allt för storslagna sådana. Fasaderna liksom museets och mycket tama.

»*Carl*». *Museet.* Onödigt utbredd anläggning med korridorer omkring en gård och en enkel trappa i ett hörn. Fasadernas Kölner gotik sakna alldeles monumentalitet.

»*Carl*». *Skolan.* En ointressant anläggning äfven kring öppen gård och med enkla fasader.

»*α. β. γ.*» *Museet.* Stort komplex med ljusgårdar och många korridorer. Fasaderna verkande tyskt rådhus med en väldig baldakin utanför porten. Det hela öfverlastadt, icke minst i förslaget till utvidgning.

»*α. β. γ*». *Skolan.* Ledsamt korridorsystem och massor af kapprum. För öfrigt äro rummen af lämplig form och bra belysta. Fasaderna torra och okänsliga, med en skräflande hufvudportal.

»*Intra*». *Museet.* Mörka korridorer, illa belägna trappor, allt för hög och tråkig fasad, — verkar omoget.

»*Intra*». *Skolan.* Med *α. β. γ*:s korridorbehandling och vestibulen misshandlad af kapprummen. Dessa äro ståtliga. Fasaden mycket torr, med ett midtparti, nästan uteslutande bestående af ett stort, gapande fönster.

»*Skall snart ej höras orden i gossar blå gå på.*» Planen dålig med 3 trappor, hvilka illa hänga samman. Oproportionerligt hög fasad med tornlikt framspringande midtparti. Ger intryck af hyreskasern med trädetaljer i stor skala utförda i sten.

»*Landssorg*». *Skolan.* Detta likt »Intra», kanske med mera tilltrassling af passager, delvis föranledda af det omotiverade greppet att lägga hufvudingången i ena hörnet. Denna ingång är för öfrigt ytterst svår att se på fasaden, hvilken kanske är den torraste af alla projektens.

»*Spica Testacea*». *Museet.* Kolossal och mörk trappa, entrén likaså, oaktadt en enorm port. Fasaden, rörig med ytterst heterogena stilblandningar.

»*Spica Testacea*». *Skolan.* Anläggningen omöjlig, med allt för stort utrymme för passageverket. Fasaderna tillkrånglade och på det högsta oklara.

Mottot eller märket förmodligen ett dragstift. Museet och *Skolan.* Projekten visa planer söndersplittrade af korridorer, dessa på många ställen mörka, och det hela verkande ytterst gammalmodigt, med fasader af samma karaktär, utan spår af känsla.

Denna kombinerade täfling, hvilken omfattats med så mycket synbart intresse, har dock gifvit ett osedvanligt godt resultat. Många lösningar höja sig här betydligt öfver den nivå, man ur praktisk och estetisk synpunkt är van att få se å likartade projekt, och deltagarne äro kollektivt att lyckönska till utgången, likaväl som förslagsställarne.

Hvad det slutliga utförandet af ritningar beträffar, har det sedermera blifvit anförtrodt åt de bägge göteborgs arkitekterna Y. Rasmussen och H. Hedlund, hvarvid den förre utarbetar museet, den senare skolan.

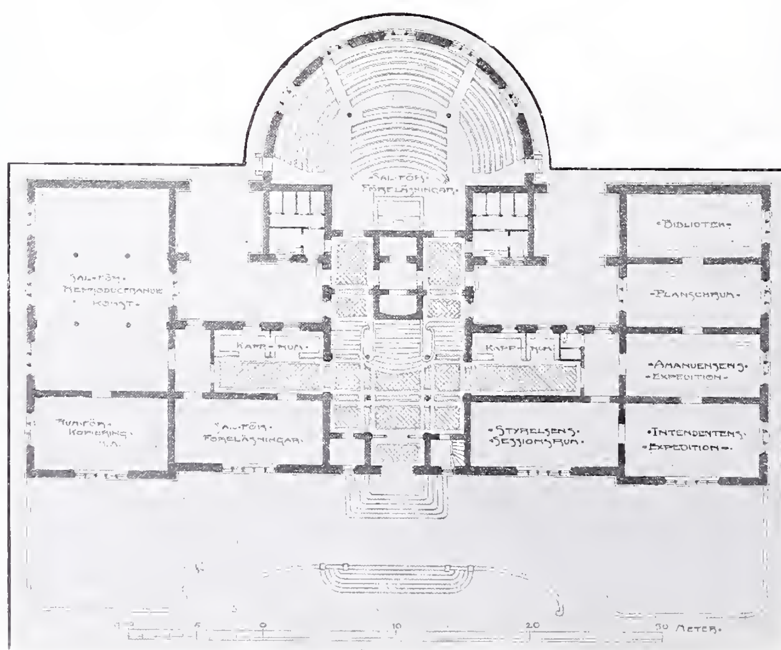

Museet. Tredje priset: Arkitekterna K. F. Peterson och P. Håkansson.

NYA KUNGSPORTSBRON I GÖTEBORG.

Plansch 39.

Nya Kungsportsbron i Göteborg. Arkitekt E. THORBURN.

Utanför »Kungsporten» eller den åt söder liggande stadsporten i det gamla Göteborgs fästningsverk ledde fordom en träbro öfver vallgrafven. Denna bro är synlig på Dahlbergs bild af porten sedd från söder i hans »Suecia».

I början på 1800-talet uppfördes den 11,5 m. breda, tämligen kullriga bro af gneis, som med sitt räcke af smidesjärn var en af de sista återstoderna af broarbetena från denna tid. Öfriga stenbroar öfver kanalerna ersattes vid århundradets midt af plana gjutjärnsbroar.

Samfärdseln kräfde emellertid en bredare bro.

Den gamla neddrefs och pålningen under densamma såväl som pålar efter den äldre träbron blefvo bortröjda — ett mycket långsamt arbete.

Den nya brons bredd är 22,5 meter — mätt mellan barrierernas insidor — dess längd är 46 m.

Fria höjden under bron vid medelvattenstånd 2,10 m. Afståndet mellan hvalfvets undersida vid hjässan och medelvattenytan 2,75 m.

Körbanans högsta punkt — på brons midt-öfver o-plan — 14,1 m. — samma mått för gamla bron 14,5 m.

Hvalfvens spännvidd är 10,5 m., således sammanlagdt 21 meters broöppning. Den gamla brons öppning var 7 m, — i ett spann.

Kajen vid brons norra landfäste är nybyggd och därvid flyttad 3 m. längre åt söder. Detta i förening med den ökade längd, som den nya bron måst gifvas, gör att dess södra landfäste ligger icke så litet längre åt detta väderstreck.

Vid grundarbetena för den nya bron visade det sig emellertid, att dess landfäste komme att ligga på samma plats, som ett äldre sådant — förmodligen det till den ursprungliga träbron. Jorden norr härom var således en senare igenfyllning i Vallgrafven.

Brons gångbanor äro vid ändarne utsvängda för att möta trafiken från de bredare platser, som bron förenar.

För att förhindra samlingar af flytande föremål att uppstå vid brons inåtgående hörn — ett förhållande, som vid den gamla bron var mycket vanligt — äro anordnade två något öfver den vanliga vattenhöjden gående plattformer, hvilka med mjuka linier förena kajens yta med norra hvalfvets. Dessa plattformer äro därjämte med trappor förenade med trottoaren vid brons landfäste vid denna sida samt mot vattnet försedda med afsatser och fastgöringsringar, så att de kunna tjänstgöra som tilläggsplatser för båtar.

För brons belysning äro anordnade 4 stycken master, som uppbära elektriska båglampor (om 1 000 normalljus). Dessa master äro därjämte afsedda att uppbära luftledningen för den beslutade elektriska spårvägen öfver bron. Såsom reserv för dessa lampor samt för att kunna då så önskas gifva bron en rikare belysning äro därjämte anordnade 40 stycken gaslyktor med auerbrännare, uppburna dels af särskilda kandelabrar, dels af nämnda master.

Den stensort, som uteslutande kommit till användning, är granit och är den hufvudsakligen levererad af firmorna H. L. Liepe & Son samt Kullgrens enka.

Kandelabrarne, som äro af järn och lykthufvarne af koppar, äro utförda af Göteborgs Mek. Verkstad. Själfva masterna äro af Mannesmanns-rör.

Med afseende på kostnaderna voro dessa beräknade till kr. 320,000. Denna summa torde emellertid — dels på grund af stegrade priser, dels på grund af senare beslutade anordningar för elektrisk belysning — komma att något öfverskridas.

Byggnadsarbetet är utfördt af Göteborgs stads byggnadskontor. Konstruktör har varit ingeniör Per Gullander och arkitekt har varit *Eugen Thorburn.*

Arkitekten R. Estbergs förslag till Sergelmonument.

SERGELMONUMENT.

För svenska konstnärer borde det ha varit en högtid att, om ock endast förslagsvis, få ge tanke, fantasi och form i ett monument åt Johan Tobias Sergel och därmed för all framtid kransa mästarens minne. Ändock gaf en täflan, utlyst af konstakademien, ett mindre rikt resultat. Detta är belysande för arten af vår nutida konst på hithörande områden. Inåtvänd och djupgående sysslar den mer med analys än syntes, mer med verklighet än fantasi. Häri ligger dess styrka och dess begränsning.

Man kunde ha rättighet att vänta af en yngre generation, att den med känsla för hvad som vunnits uti den återhämtningsperiod, konsten nu genomgått, skulle fortsätta den påbörjade rödjningen vägen framåt och utåt. Den tyckes dock ej låtsas se, hvad den fått att bruka, utan nöjer sig med att skenbart kämpa striden på nytt! Skall då vår konst stanna vid detta enahanda letande efter en stämning, en pose, skall aldrig lifsintensiteten pocka på att få ge sig luft i en fantasiskapelse.

Denna begränsning eller i föreliggande fall maktlöshet pointeras ännu starkare genom det förslag till Sergelmonument, som sedermera uppgjorts af arkitekten Ragnar Östberg.

Det är den bredt anlagda för Sergel karaktäristiska statyn Mars och Venus, som därvid kommit till användning och förslaget, som framträder utan andra anspråk än att vara en omfattning åt detta verk, utgår från principen, att mest äras konstnären genom att ära hans skapelse. Huruvida det icke är att gå vid sidan om själfva grundtanken för ett monument, att här tillämpa denna sats, som därjämte icke är generell, torde vara tvifvelsamt. Monument vill gärna ha öfver sig en känsla af en eftervärldens egenartade segerhymn åt den, hvars lifsverk skall besjungas. I hvarje fall är det en bekväm trossats för en epok i vår konst, den där visar sig rent af främmande för en själfständig monumentalkomposition.

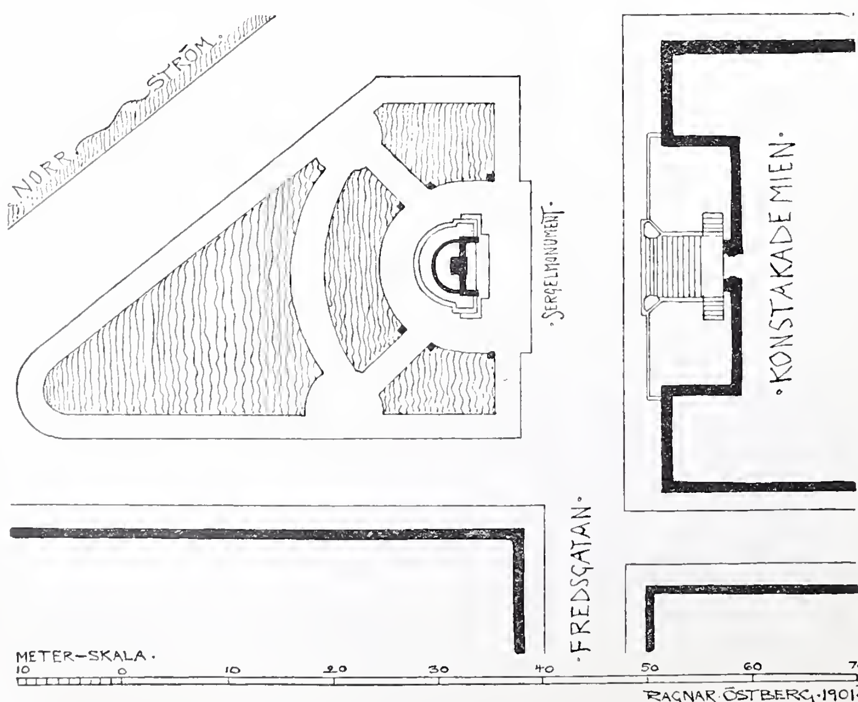

Ur ren arkitektonisk synpunkt lämnar hr Östbergs förslag en förträfflig lösning. En hos oss mindre vanlig omsorg har konstnären ägnat åt att forma och proportionera mo-

numentet efter den öppna plats framför konstakademien, på hvilken det tänkes uppfördt.

Monumentet är sålunda framdraget i gatulinien åt akademien, dels för att få in det i perspektivet uppifrån Fredsgatan, och dels för att samordna det med den byggnad, som dominerar platsen, och i hvars hufvudaxel det ligger. Svårigheten, att härigenom ha fått monumentets baksida till fond åt den öppna platsen, har konstnären lyckats kringgå genom att låta denna sida växa sig in i den öppna platsen med ett fontänarrangement. Att sammanarbeta och ändock accentuera de funktioner af skilda karaktär, som vissa af monumentets delar härvid måste uppfylla, är dock en uppgift värd mer omsorg, än hvad som kommit den till del.

Monumentets framdragning har medfört ännu en svårighet, den nämligen, att åt detsamma förläna tillräcklig valör gentemot Akademiens höga terrasser och den därur framvällande stora trappan. Tack vare ett högt postament, excederartadt utbygdt åt sidorna, har det fått den önskade valören, men härvid har, såvidt jag förstår, konstnären förgått sig mot mästarens verk. Ty är det i allmänhet farligt att ge skulpturverk, som ej särskildt komponerats härför, ett stort höjdläge i förhållande till åskådaren, så är väl detta fallet här i synnerhet, så framt man ej vill förtaga verkan af statyns värdefullare partier.

Hvad, som gjort detta förslag beaktansvärdt, är dess fullständighet och därmed dess grundliga belysande af frågan i arkitektoniskt afseende. Dessa förtjänster framhäfvas på ett eklatant sätt af ett helt lösligt förslag till äreminne åt Sergel, som varit synligt i en af våra dagliga tidningar. Upphofsmannen, artisten Anders Zorn, utgår från samma grundprincip som ark. Östberg i sitt förslag, men har af skäl, som äro att söka i den personliga smaken, i stället användt Sergels populära staty Amor och Psyche, öfver hvilken han rest ett antikt-gustavianskt rundtempel. Det kan endast förvåna, att en af vår moderna målarkonsts märkesmän har kunnat framkomma med ett förslag, som så i hela sin gestaltning står främmande för vår tid med dess trängtan efter egenart.

Huruvida det Östbergska förslaget kommer att för statyfrågan ha annan betydelse än af en välbehöflig utredning af dess arkitektoniska synpunkter torde vara tvifvelsamt och väl knappast att hoppas. Ty den möjligheten bör ju finnas, att en ej alltför aflägsen framtid kan bära i sitt sköte en värdig skulptural lösning, desto hellre sedan nu skulptörer fått att bygga på en grundval, den de eljest af bekvämlighet eller okunnighet ofta pläga behandla med alltför stort lättsinne.

Ivar Tengbom.

DEN NYA SVEASALEN.

För kort tid sedan har Sveasalen åter öppnat sina portar för allmänheten, sedan den i närmare två och ett halft år stått under reparation och ombyggnad efter den stora eldsvåda, som förhärjade den gamla, i morisk stil dekorerade salen. Som härmed ett rumsdekoreringsarbete af mer än vanligt omfång har egt rum, kan tidskriften ej underlåta att med några ord beröra detsamma samt visa en bild därifrån.

I våra dagar, då den skarpa konkurrensen, som gör sig gällande inom alla grenar af mänsklig företagsamhet, är så starkt utpräglad, gäller det för allt nytt framträdande att så mycket som möjligt draga uppmärksamheten till sig, att verkligen visa något nytt, något som skiljer det från det förut befintliga, så att folk därför genast fäster sig vid det och minnes det. Detta gäller i synnerligen hög grad för våra förlustelseställen och att detta ingått i allmänna medvetandet synes därpå, att hvarje nytt dylikt etablissement, som uppstått, i prakt och utstyrsel sökt öfverglänsa de öfriga. Denna tanke har äfven besjälat arkitekten G. Wickman, som uppgjort ritningarna till och öfvervakat arbetena vid den nya Sveasalen. Han har tydligen här velat åstadkomma något nytt, något hvartill man förut ej sett motstycke, för att därigenom salens dekorering skulle genom sin originalitet draga folk lika mycket som de nöjen, hvarpå där bjudas, men arkitekten har icke här nöjt sig med endast en praktfull utstyrsel grundande sig på gamla konststilar, utan han har såsom ytterligare nyhet infört fullkomligt nya motiv, en ny stil.

Denna tanke är utan tvifvel riktig. Ett etablissement af den beskaffenhet som Sveasalen är en fullkomligt modern inrättning och till ett dylikt ställe är användande af moderna former i dekoreringen väl på sin plats; men om det sätt, hvarpå denna tanke satts i verket, kunna nog sedan meningarna vara delade.

Med den gamla salen har den nya det gemensamt, att den ligger på samma ställe, som den gamla och har samma storlek, som den. Men när man inträder i salen, har man dock svårt för att tro, att ens så mycket kvarstår af det gamla, ty så främmande verkar den till och med till sina dimensioner, nämligen mycket kortare och bredare än den gamla och detta beroende på takets konstruktion, i det att den förut genom kolonnrader med arkadbågar på läktaren delades i trenne skepp, under det att nu väldiga järntakstolar spänna sig öfver rummet från vägg till vägg, och detta är nog en för rummets skapnad ganska betänklig sak. Salens planform är i och för sig af ett ganska olyckligt förhållande, dess ringa längd i förhållande till den stora bredden, och detta framträder nu på ett ganska olyckligt sätt genom den starka markeringen af de taket uppbärande takstolarne. Man får vid betraktandet af taket det intryck, som befunne man sig i en kolossalt stor hall, en utställningshall e. d., men så märker man, hur snart fondväggen kommer, och att man har ungefär hälften af den längd, man väntat. Detta förhållande har dock arkitekten från början insett och sökt afhjälpa genom att förse hela bakre fondväggen med speglar för att på så sätt skenbart förlänga salen. Detta hjälper dock icke mycket, emedan man nere i salen ej ser så mycket däraf på grund af den långt framspringande läktaren.

Hvad själfva dekoreringen beträffar, har arkitekten, låtande väggarne stå tomma i en gulbrun ton, koncentreradt hela sin dekorationslusta på taket, bakre fondväggen öfver läktaren, omfattningen kring orkesternischen, dennas halfkupol samt läktarbarrieren.

Det, som mest ådrar sig uppmärksamheten, är onekligen taket, där de väldiga i gips inklädda takstolarne indela hela ytan i travéer, lika stora, utom den närmast orkesternischen belägna, som är något smalare än de öfriga. Hvar och en af de bredare travéerna är så dekorerad, att nederst stå höga och smala fält, 6 i hvarje

Den nya Sveasalen. Arkitekt G. WICKMAN.

travé, dekorerade med, ja, att döma af de där förekommande musslorna och snäckorna får man väl antaga, alster från den lägre hafsfloran, såsom alger e. d., komponerade med former, som ej påminna om något, som förr blifvit sedt här i världen. Nåja, detta är det ju ej något ondt i, men nog verka de ganska hållningslösa och härtill bidraga i synnerhet de stora musslorna, som starkt markerade utgöra hvilopunkter för ögat. Man hade då väntat, att i dessa sins emellan olika fält dessa mera utmärkta partier hade haft något samband med hvarandra och varit ordnade efter hvarandra. Detta har dock ej skett, utan de göra tillsammans ett ganska virrigt intryck. Färgen på dessa liksom på de dekorativa gipspartierna i allmänhet är ljust grågrönt. Öfver dessa fält kommer ett bredt band, dekoreradt med stora i glänsande metallfärger målade palmetter bildade af påfågelsstjärtar, på grund af sin stora skala och starka färg väl mycket kontrasterande från föregående fälts ganska små ornament. Öfver detta kommer en vulst med små, fina ornament liggande i vertikala refflor och däröfver kommer sedan glastaket böjande sig i en trubbig vinkel öfver taknocken. Öppningarna äro täckta med glasmålningar visande med fullkomligt naturalistiska former och färger blommor och blad. Spröjsindelningen, om man kan använda en dylik term, är också komponerad af slingrande och krökande delar, hvartill det är ytterst svårt att säga, hvarifrån motiven äro hämtade. Den närmast orkesternischen liggande travén saknar glastak, men är i stället prydd med stora, i starka färger hållna målningar.

Sidorna på de stora inklädda takstolarne äro äfven

dekorerade med samma motiv, hvaraf glastakets indelning består; i midten förekommer ett fält, som verkar ganska störande, ett spindelnät på guldgrund. Det är synd, att arkitektens ursprungliga idé att dekorera detta ej kommit till utförande. Han hade tänkt sig svanor med vingarne utspända till flykt utfylla dessa högst upp liggande fält.

Näst taket drar sig uppmärksamheten åt fondväggens orkesternisch och dess omfattning. Hvad nischomfattningen beträffar, kan nog om den sägas detsamma som om takindelningen, att den ser ut att vara beräknad för en sal af långt större utsträckning, än hvad som verkligen finnes. Granskar man den i detalj, förundrar man sig öfver att så många olika listmotiv fogats bredvid hvarandra utan något organiskt sammanhang samt likaledes öfver det sätt, hvarpå en dylik, våldsamt stor omfattning har kunnat så lätt och ledigt, men ej så särdeles vackert, afslutas nedtill. Denna nedre del har äfven tyvärr förenklats under arbetets gång. Från början var meningen, att här skulle i några stora musslor Ägir och hans döttrar spela och ifrån dem skulle de sångsvanor flyga ut, hvilka nu kröna proscenieöppningen. Orkesternischen är däremot det parti, hvarpå man helst låter ögat hvila. Det mörkgröna draperiet, den röda väggen med sin i den genomgående grågröna färgen målade list, hvarifrån träd uppväxa hopflätande sina kronor till ett nätverk, göra i i den rådande belysningen af från salen osynliga lampor ett särdeles behagligt intryck.

Hvad de öfriga partierna angår, ingår i dem samma dekorationsmotiv som i öfriga partier, på läktarbarrieren i synnerhet palmett- och solrosmotiv, men synnerligen fritt behandlade. Den bakre fondväggen upptages, som förut blifvit nämnt, af en spegel, uppdelad af vertikala pelare, mellan hvilka en fantastisk väfnad blifvit upphängd af samma materia som den, hvaraf takfönsternas spröjsindelning blifvit utförd.

Fantastisk är nog det första intrycket, man får af salens dekorering. Motiven hämtade från, man vet ej hvad. Den lägsta hafsfloran eller faunan kan man gissa på, men, hvad i synnerhet de nederst i taket anbragta dekorationsmotiven angå, lika gärna på de former, man får, då bly stöpes i vatten, eller något annat formlöst och obestämdt, men originellt och i vissa partier vackert. Granskar man dock detaljerna närmare, märker man snart nog, att skaparen af allt detta är en betydande förmåga, som så totalt har kunnat slita sig ifrån de häfdvunna dekorationsmotiven och producera något så originellt, så omväxlande och egendomligt, utan att ändå ej hafva, mer än som skett, offrat åt det bisarra. På samma gång måste man beundra arkitektens mod, att i våra kritiska tider med ett slag gifva oss till lifs en dekoration af denna skapnad.

Oaktadt allt det främmande och oaktadt att en del detaljer äro komponerade utan hänsyn till de öfriga, gör dock salen ett gladt och lifligt intryck, när man något hunnit vänja sig vid den, ty det måste man. Den är en skapelse full af lif och rörelse och den karaktär som genomgår salen och som man snart förnimmer är, att här är ett nöjets tempel, här skall glädje och trefnad råda, här skall man gärna i vänners lag sitta, njuta af musik och den gladare delen af tillvaron och därmed är ju målet vunnet.

Från arkitekten G. Wickman har inkommit följande upplysningar om vid Sveasalens ombyggnad medverkande personer och firmor:

Biträdande arkitekt, Knut F. Peterson. Dekorativa figurmålningar, artisten V. Andrén. Konstruktör för alla järnarbeten, major P. Ax. Lindahl. Konstruktör för värmeledningen, ingeniör W. Dahlgren. Konstruktör för elektriska belysningen, ingeniör H. Wallér. Modellerings- och gipsarbeten, bildhuggare F. G. Norling. Målnings- och marmorstuckarbeten, målaremästare P. Malmén. Glasmålningar och glasarbeten, Neumann & Vogel. Installering af elektriska belysningsanläggningen, Allmänna Svenska Elektr. Aktieb. Armatur till elektriska belysningen är levererad: dels genom Allmänna Svenska Elektr. Aktieb., dels genom Joseph Leja, hvilka båda firmor låtit utföra sina leveranser hos Förenade Konstgjuterierna. Efter byggmästare C. O. Lundbergs död har byggnadsarbetet stått under ledning af ingeniör R. Lundberg med biträde af byggmästare H. Lundbom.

K. A. B—n.

Den gamla Kungsportsbron i Göteborg.

UTSTÄLLNING AF NYARE BYGGNADS-MATERIAL.

På uppmaning af Akademisk Architektforening och med biträde af denna förening genom arkitekterna Axel Berg, Emil Jørgensen och Magdahl-Nielsen ämnar Industriföreningen i Köpenhamn i sin utställningslokal ordna en utställning af nyare byggnadsmaterial från den 7 till den 26 mars 1902. Enligt ett till red. inkommet cirkulär är afsikten med denna utställning att få en så mycket som möjligt samlad öfverblick öfver de på de sista åren framkomna nya materialier och konstruktioner, som kunna hafva betydelse inom byggnadsfacket. Man vill därför söka att få materialierna visade i sin användning, på det att man på ett lätt öfverskådligt sätt må kunna se de fördelar, som de hafva framför andra materialier af liknande art, samt prisen i förhållande till dessa. Modeller, teckningar och fotografier, som kunna tjäna till åskådliggörande af materialets användande, mottagas också.

Utställningen skall blott omfatta sådana materialier, af såväl dansk som utländsk tillverkning, som höra till själfva byggnadens konstruktion, samt ut- och invändig beklädnad, såsom:

Naturlig sten: Prof af stensorter dels med, dels utan bearbetning, fasad- och väggbeklädnader, taktäckning, trappor, golfplattor o. s. v. Prof, som visa materialets användning till dekorativa arbeten.

Produkter af tegelindustri: Nya sorter af mursten, plattor, bjälklag, taktegel, glaserade tegel. Prof på dekorativa arbeten.

Cement och gips: Konstruktioner och kombinationer med järn o. d. Bjälklag, mellanväggar och taktäckningar. Trappor, golfplattor, listverk, mosaik, imitationer etc.

Trä: Prof på träsorter med olika behandling. Kompositioner af trä och andra materialier (Compo Board, Xylolith o. d.). Nyare konstruktioner af parkettgolf, tak m. m. Nyheter på byggnadssnickeriets område.

Järn: Nya former och konstruktioner af byggnadsbeslag; förankringsdelar etc. Säkerhetsanordningar vid fönster och dörrar (rouleauer, galler, dörrar etc.). Brandfria rum. Fasonjärn etc.

Zink, koppar och andra metaller: Profver på taktäckningar, fönster, blyinfattningar. Vägg- och takbeklädnader, pressade och emaljerade arbeten.

Isolering och impregnering: Konstgjorda och naturliga material till skydd mot fukt, temperaturförändringar, ljudets fortplantning, rost och svamp.

Glas: Prof på olika glassorter, öfverljus, prismaglas, glasplattor, glassten, monierglas m. m.

Däremot mottagas *icke* föremål hörande till:

Kloak- och slaskvattensanläggningar, klosetter, bad- och tvättapparater.

Belysningsanläggningar och belysningsarmatur.

Värme- och ventilationsapparater.

Elektriska anläggningar; åskledare, elevatorer o. d.

Stallinredningar.

Järngjutgods, kakelugnar, kaminer o. s. v.

Måleriarbeten, tapeter, linoleum.

Vidare omtalas i cirkuläret, som inbjuder till deltagande i utställningen,

att ingen platshyra eller annan afgift kommer att fordras af utställare,

att Industriföreningens utställningsmaterial ställes till fritt förfogande,

att föremålen äro brandförsäkrade under själfva utställningstiden, så att utställare blott har att bekosta föremålens transport och uppställning.

Anmälning om deltagande skall på särskild blankett vara före den 15 jan. insänd till Industriforeningens Forevisningsudvalg, Köpenhamn B, som före den 15 febr. lämnar underrättelse om, i hvilken omfattning de gjorda anmälningarna kunna mottagas.

Utställningsföremål mottagas i utställningslokalen mellan den 3 och 6 mars 1902 och skola vara uppställda på sina resp. platser den 7 mars 1902 kl. 12 middagen.

Vi omnämna denna utställning, som i Danmark omfattas med stort intresse, på den grund, att det här bjudas ett ypperligt tillfälle för arkitekter att få en samlad öfversikt af de allra nyaste inom byggnadsfacket använda konstruktionerna och materialen, likaväl som det för våra fabrikanter och konstruktörer kan vara nyttigt att visa, hvad vi här förmå åstadkomma samt därigenom utvidga sin kundkrets utom Sveriges gränser.

Synnerligen intressant borde särskildt tegelutställningen blifva på grund af den framstående plats tegelindustrien har uppnått i Danmark, och af hvilken våra tegelfabrikanter torde hafva åtskilligt att lära.

TILL PRENUMERANTERNA.

På grund af ökade kostnader för tidskriften kommer prenumerationspriset för nästa årgång att höjas till 6 kr.; för å utrikes ort boende prenumeranter blir priset på grund af högre postafgifter 6 kr. 50 öre. Prenumeration kan ske hos herrar bokhandlare eller å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergs torg 18.

Redaktionen.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

TÄFLINGARNA.

Tvänne kyrkor i Eskilstuna. Inlämningstid för den ena 1 febr. 1902 och för den andra 1 april 1902. Program fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna. Se n:r 6 af denna tidskrift.

Anordnande af en ärestod öfver Sten Sture d. ä. i Upsala. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos Upsala studentkårs ordförande. Se n:r 7 af denna tidskrift.

INNEHÅLL.

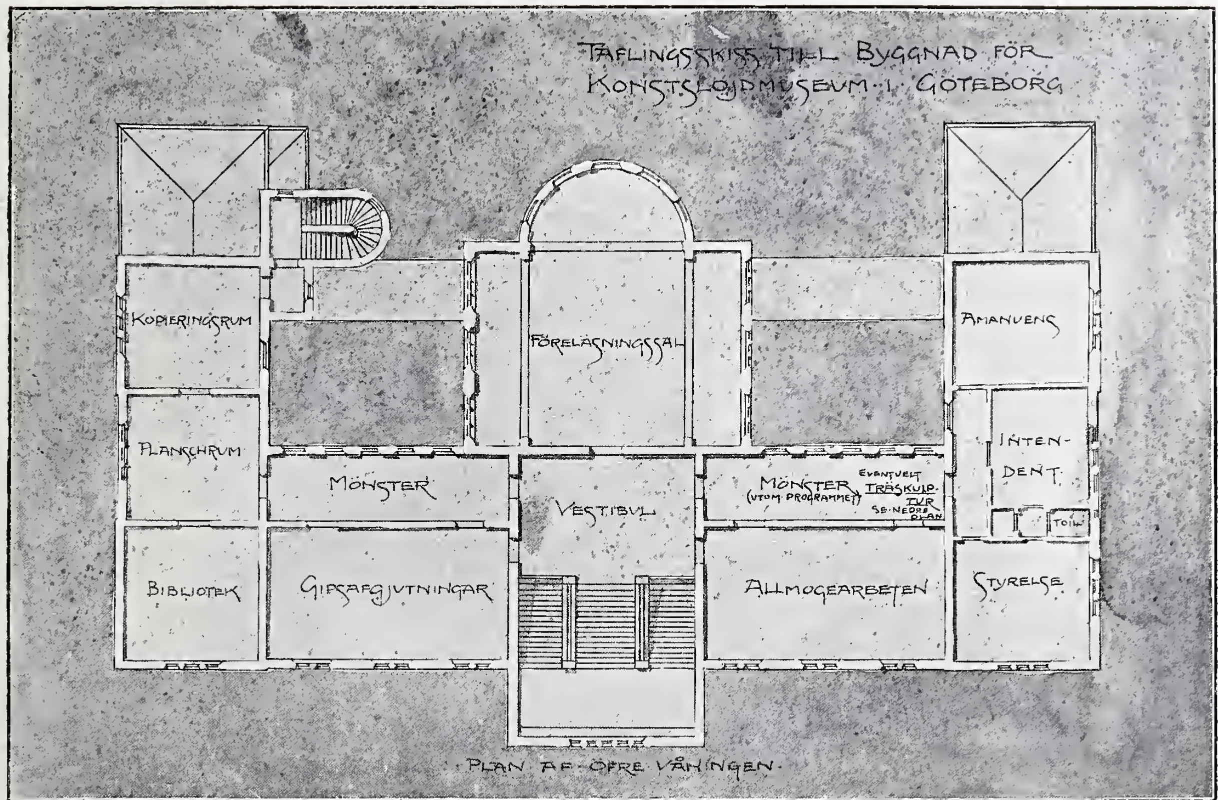

10 5 0 10 20 30 METER

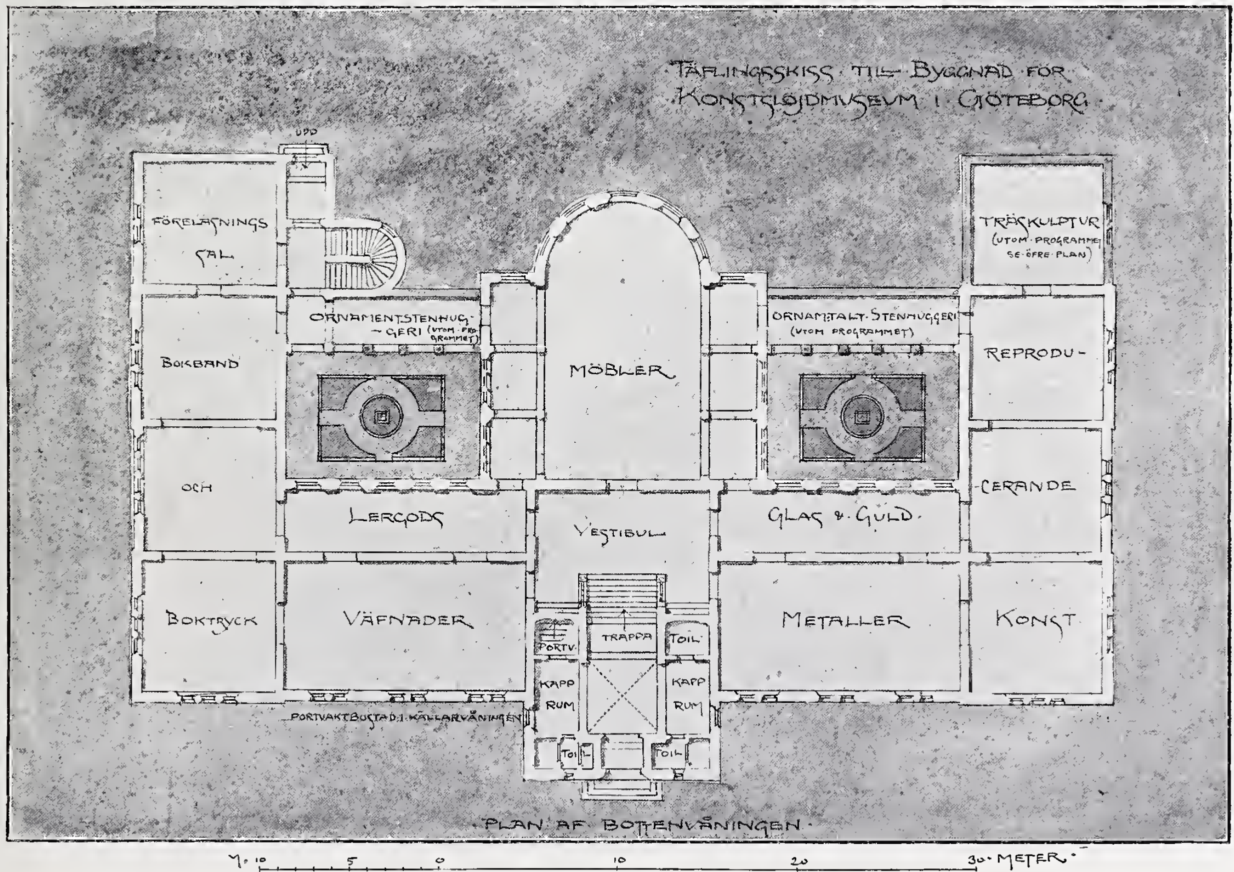

Konstslöjdmuseum i Göteborg.

Första pris.

Arkitekt: G. LINDHOLM.

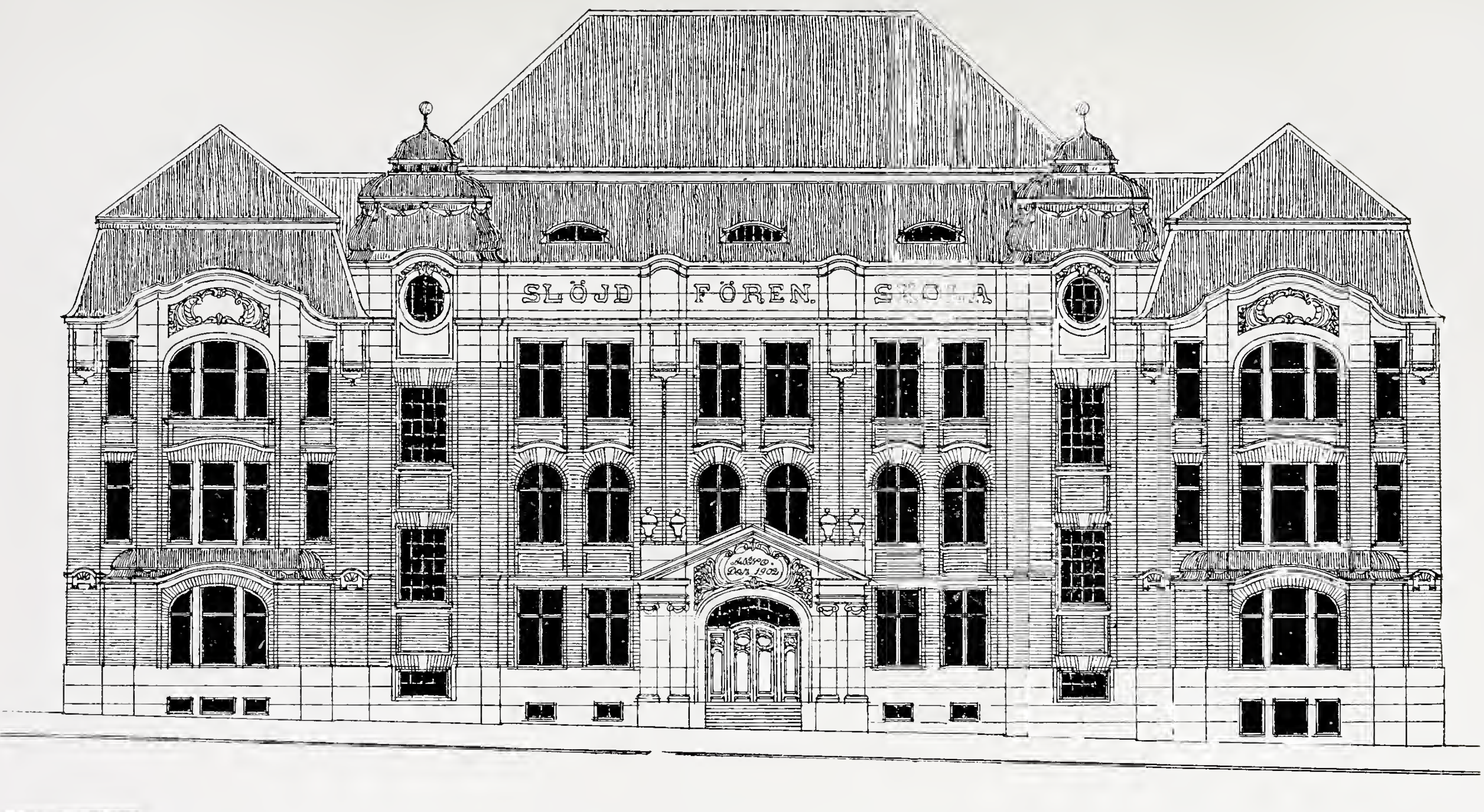

Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Första pris.

Arkitekt: FRANS B. WALLBERG.

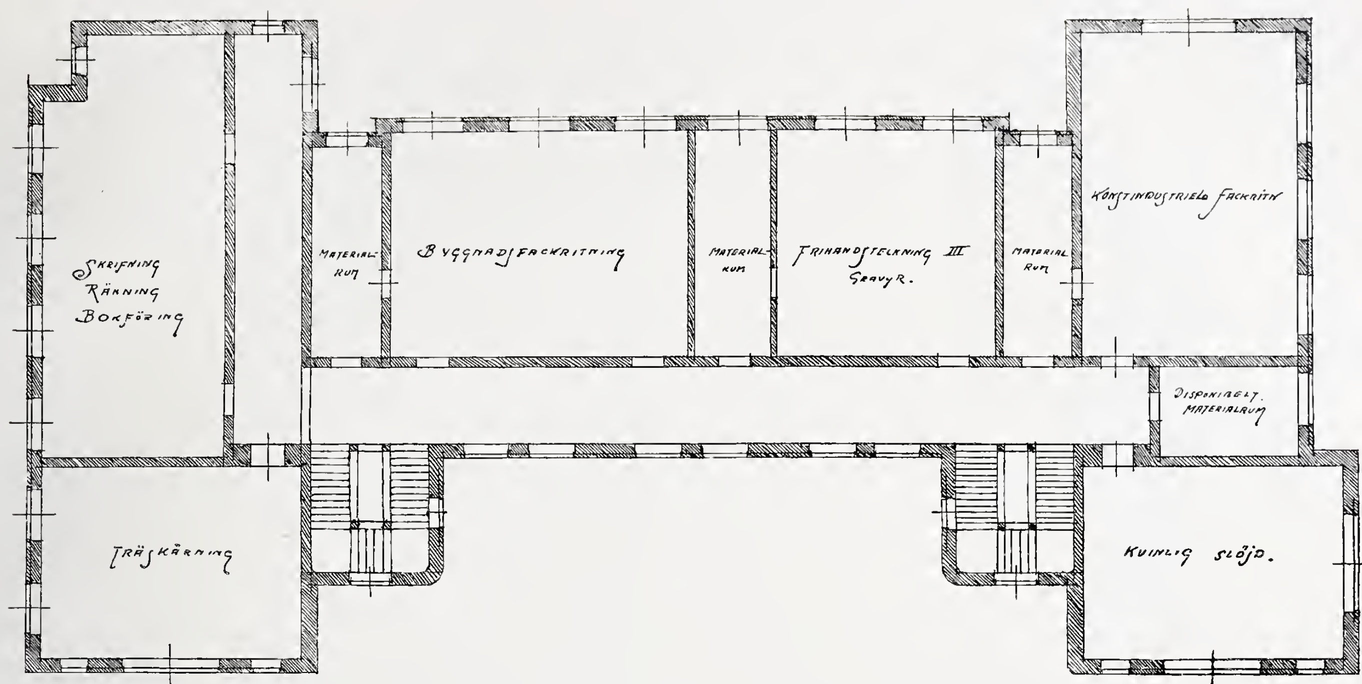

VÅN. 1. TR. UPP.

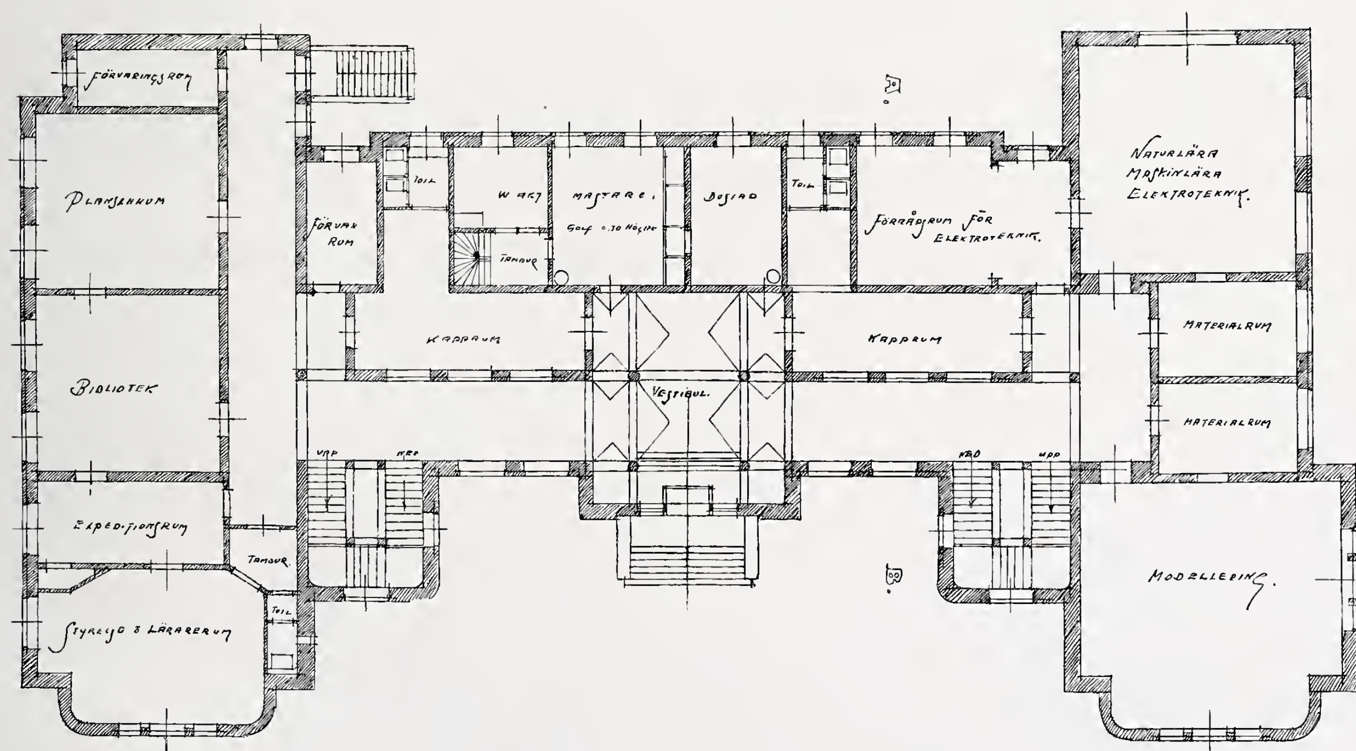

BOTTENVÅNINGEN.

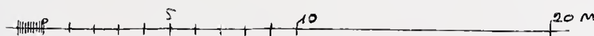

Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Första pris.

Arkitekt: FRANS B. WALLBERG.

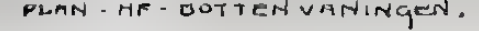

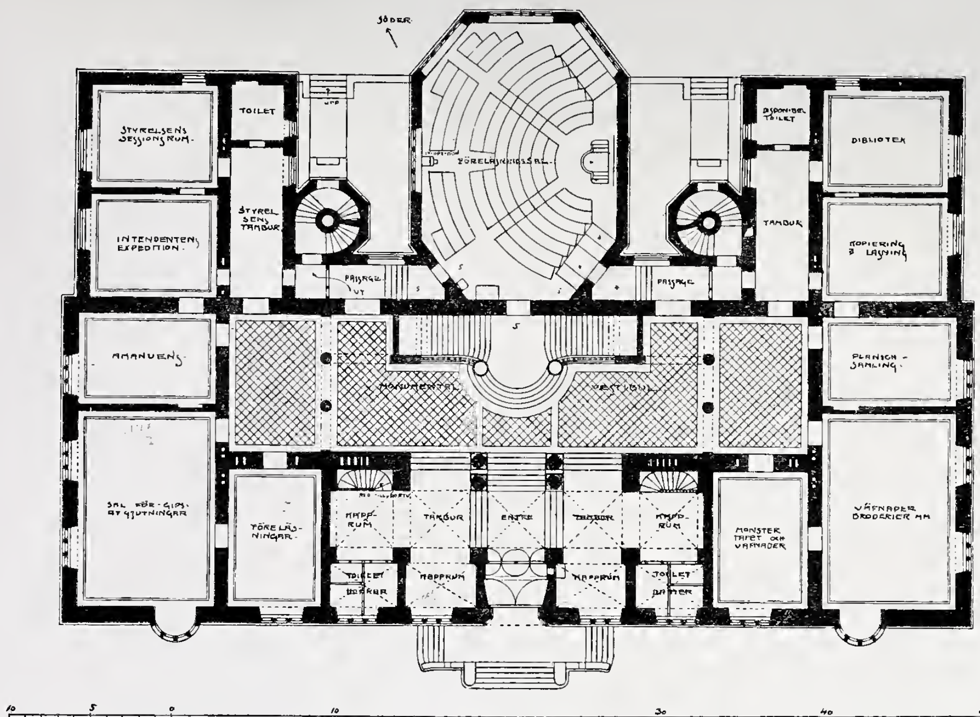

Museet. Arkitekt: T. GRUT.

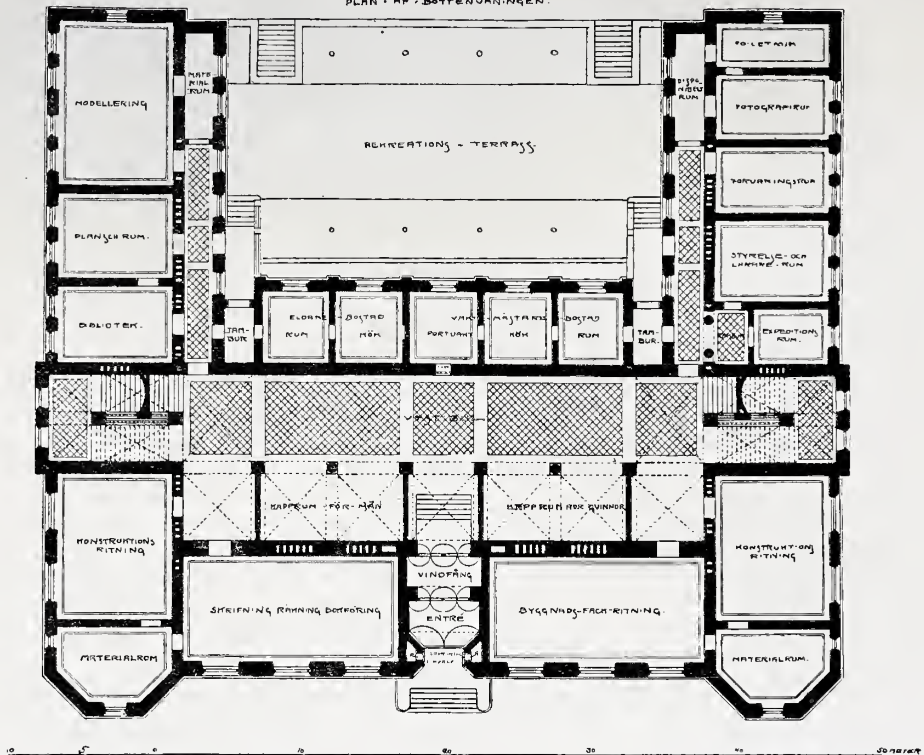

Skolan. Arkitekt: T. GRUT.

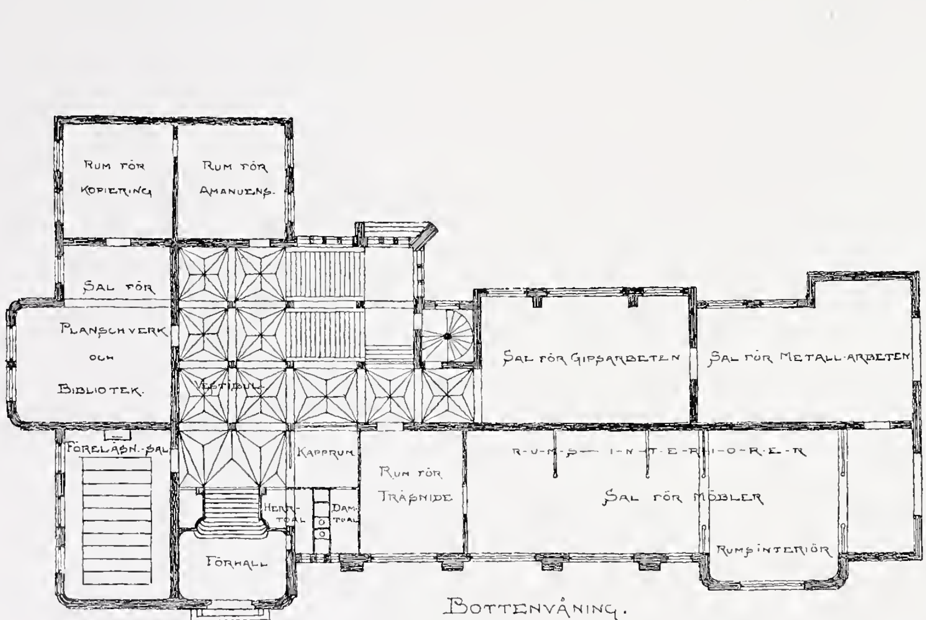

Museet. Andra pris. Arkitekt: A. ANDERBERG.

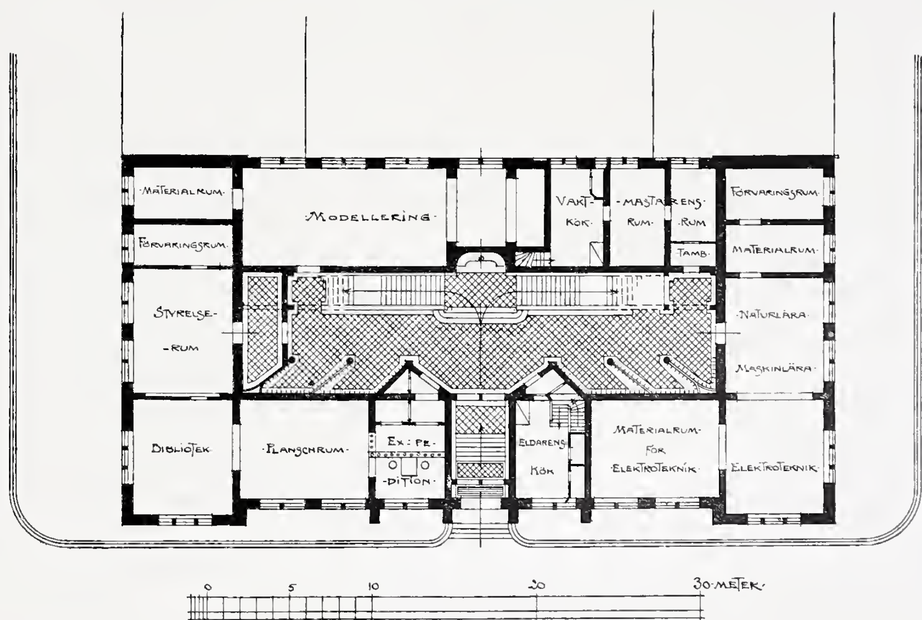

Skolan. Andra pris. Arkitekt: E. THORBURN.

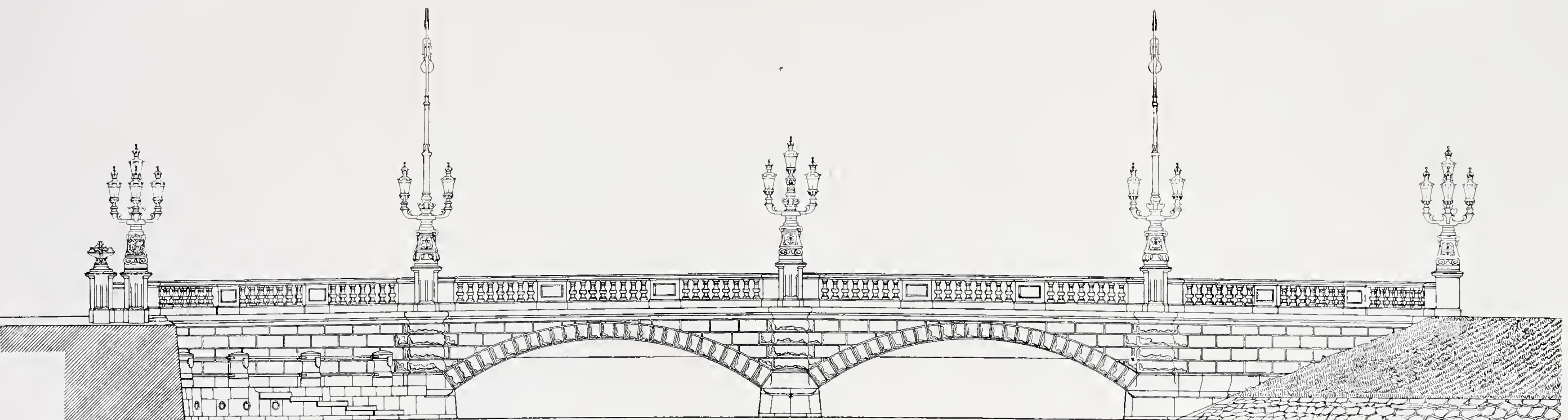

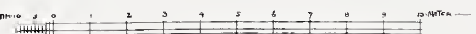

Nya Kungsportsbron i Göteborg.

Arkitekt: E. THORBURN.

ARKITEKTUR

OCH

DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS

AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST.

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN.

ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT.

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

TEXTAFDELNINGEN.

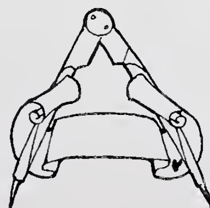

PLANSCHER.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR
SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST
REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN
ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT
ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

NÅGRA REFLEKTIONER MED ANLEDNING AF ARKITEKT E. LALLERSTEDTS NYA METODISTKYRKA JÄMTE EN KORTFATTAD ANMÄLAN AF DENNA BYGGNAD.

Plansch 1—3.

Få konstnärliga uppgifter torde för arkitekten vara så intressanta, men äfven så maktpåliggande som utförandet af för religiöst bruk afsedda byggnader. På grund af det intima sambandet mellan inre och yttre anordning och de enkla utrymmesförhållanden, som det här är fråga om, kan dispositionen redan från början anses vara mer eller mindre gifven, men den, om jag så får uttrycka mig, ideella innebörden i en sådan uppgift ställer på kyrkoarkitekten alldeles särskilda fordringar nämligen att vara ej blott begåfvad konstnär, men äfven allmänbildad människa med en viss ideell uppfattning af lifvet. Man behöfver icke därför kräfva af honom, att han går till sitt arbete med medeltidskonstnärens naiva tro, men det är i detta fall mer än eljest af vikt för honom att vara öfvertygad om det intima samband, som onekligen förefinnes mellan religiösa sträfvanden och konstnärliga, utan hvilken öfvertygelse hans arbete måste blifva en meningslös lek med former och material. Härmed vill jag ej hafva sagt, att han i kraft af denna öfvertygelse når konstnärsskapet. Betingelserna härför äro förvisso i första hand begåfning i förening med konstnärlig träning, utan hvilka alla andra företräden äro värdelösa faktorer. Ty jag tror, att den konstnärliga kapaciteten till stor del är beroende af den andliga förfining, som höjer konstnären öfver mängden, och att endast den konstnär, som står på en hög andelig nivå, förmår gifva impulser till utveckling.

När skall den dag randas, då vi åter få se den kyrkliga konstens utöfvare gå till sitt arbete med det konstnärligt religiösa allvaret på sin panna och omutlig i krafvet på konstnärlig fulländning in i minsta detalj? Ehuru det under alla förhållanden är nödvändigt att taga hänsyn till de praktiska fordringarna och att konstruera med vetenskaplig precision, när det gäller kyrklig arkitektur böra äfven andra synpunkter göras gällande, och det är arkitektens skyldighet att, så vidt i hans förmåga står, låt vara i enlighet med statikens och hållfasthetens lagar, förverkliga långt högre ideal och att helt eller delvis omsätta i handling de konstnärliga idéer, som fylla hans fantasi.

Detta resonnemang kan förefalla mången meningslöst, men jag vill då bedja läsaren draga sig till minnes, hvad han hittills i allmänhet sett presteras i kyrkobyggnadsväg här i landet och med stöd af sin iakttagelse söka bilda sig ett omdöme. För den, som ej tillräckligt är berest, torde öfverintendentsembetets ritningssamling kunna lämna tillfyllestgörande material för ett sådant omdöme. Många intressanta undantag torde utan svårighet kunna påvisas särskildt från senaste tid. Men de äro tyvärr ännu undantag. Hvem dristar komma fram med ett ord till försvar för dessa konventionella, i fantasilös efterhärmning utförda tysk-götiska kyrkor med tornet alltid placeradt midt emot koret.

Väl veta vi, att den period, som nu fått sin afslutning, för konsten varit en stillaståendets, och att den nuvarande är en såningens tid, rik på löften och förhoppningar, men det är vår rättighet så väl som vår skyldighet att med kritiskt öga skåda tillbaka och att af de redan vunna resultaten draga slutsatser och hämta erfarenhet. En af de lärdomar vi först och främst kunna hämta af en sådan uppgörelse med det förgångna är onekligen denna: arkitekturen får aldrig, såvida den vill fortfarande göra anspråk på att vara en konst, sjunka ner till en produkt af rent praktiskt vetande och med uteslutande praktiskt ändamål, utan den bör därjämte alltid ega ett ideelt estetiskt innehåll och vara uttryck för en utpräglad skönhetskänsla. Själfva måste vi utan uppehåll konstnärligt träna öga och hand.

Kyrkan har i församlingen bland andra uppgifter den att för folket förkunna skönhetens religion. En värre parodi på detta kyrkoideal kan ej gärna tänkas än många af våra under 18-hundratalet utförda kyrkobyggnader. Det är för mig omöjligt att inför dessa okonstnärliga skapelser känna den respekt, som jag är villig skänka hvarje poesifylldt byggnadsverk, gammalt eller nytt, i hvilket en sannt konstnärlig anda lefver.

Det parodiska draget framträder så mycket skarpare vid jämförelsen med mången hvitrappad gammal landtkyrka, som i all sin rustika blygsamhet på ett rörande

Centraltr., Stockholm, 1902.

enkelt sätt talar till vår känsla och vår inbillning. I de äldre kyrkotyperna, t. ex. de gotländska, ha vi kanske att söka uppslaget till en ädlare modern inhemsk kyrkoarkitektur, som först då skall kunna utveckla sig till en större konstnärlig fulländning, sedan hvarje spår af den hittills gängse byggmästaresmaken förintats. Vi böra likväl ej försmå de impulser, som vandrat till oss öfver Nordsjön. Viktigast är, att den torra tyska 1800-talsgotiken blir utmotad ur landet. Hvarje tillfälle, som erbjudes och hvarje försök som göres därhän, må vi därför hälsa med glädje. När det gäller statskyrkans gudstjänstlokaler ställa sig många hinder i vägen ej minst den bristfälliga kontrollen, men äfven inrotade fördomar och åskådningar från tider, då konsten låg i lägervall. Annorlunda är förhållandet med sektkyrkornas, för hvilkas tillkomst det konventionella ej spelar fullt så betydande roll. Denna oafhängighet af traditionen har bidragit till att dispositionen i dessa på ett mera okonstladt sätt har kunnat härledas ur de förhandenvarande behofven. I många fall har emellertid detta mål lämnats ur sikte, och då har merendels den kyrkliga värdigheten på ett betänkligt sätt fått sitta emellan.

Denna sektkyrkornas frihet ifrån traditionella band har framför allt i den frikyrkliga rörelsens hemland England, men äfven i Amerika gifvit anledning till en mängd nya uppslag i fråga om kyrkornas anläggning och gruppering, och då skillnaden mellan moderkyrkan och dotterkyrkorna mindre ligger i bekännelsen än i enstaka kyrkliga bruk, är det förklarligt, om dessa uppslag ej varit utan sitt stora inflytande på den anglikanska kyrkotypens modifiering i riktning mot det ändamålsenliga. Häruti ha vi sålunda att bland annat se anledningen till, att kyrkorna i England i allmänhet förete en långt friare och mera omväxlande gruppering än annorstädes. I Sverige har ej utvecklingen skett fullt så naturligt. Nästan utan undantag ha här frikyrkornas predikolokaler i sitt yttre bevarat prägeln af privatbyggnader, och det synes mig, som om arkitekternas sträfvan gått ut på att så mycket som möjligt inkorporera dem med de omgifvande boningshusen. Hvad stilkaraktären beträffar har nog de franskromanska motiven varit de förhärskande, och artikuleringen har ej sällan varit omotiveradt rik.

De i föreliggande häfte intagna afbildningar af en i Stockholm nyligen utförd metodistkyrka efter ritningar af arkitekten E. Lallerstedt kan i vissa afseenden betecknas som en nyhet i här berörda afseende, ja, än mer, som ett uppslag äfven därutinnan, att den visar möjligheten af att på ett lyckligt sätt framhäfva den strängt kyrkliga karaktären trots byggnadens inklämda läge mellan höga privathus, låt vara att till detta resultat i någon mån bidragit, att arkitekten själf komponerat den närmast omgifvande arkitekturen. Motståndare som jag är till sättet att bygga otympligt stora, men i förhållande till dimensionerna alltför billiga kyrkor, som litet hvarstädes börjat uppföras äfven här i landet, måste jag med tillfredsställelse betrakta Lallerstedts verk som bekräftelse på min åsikts riktighet, att det skulle vara både praktiskt och estetiskt fördelaktigt att minska kyrkornas dimensioner. De vidlyftiga horisontalmått, som en kyrkosal afsedd för 1 500 sittande betingar, kunna af ekonomiska skäl, naturligt nog, ej gifvas en motsvarande utsträckning i vertikal riktning och den utvändiga arkitekturen måste betydligt lida af denna inskränkning i höjden, bli förkrympt och förlora sin värdighet. Kupolkyrkan, denna tunga, stereotypa byggnadstyp, som likt en klumpig jätte drifver den subtila konsten på dörren och förkrymper alla mått i sin närhet, skulle möjligen på den vägen själf blifva utdrifven och ersatt af långkyrkotypen, som är betydligt tacksammare att konstnärligt behandla. I och för sig är den frikyrkliga gudstjänstritualens enkelhet och brist på poetisk fläkt ej egnad att gifva templets inre någon pittoresk gruppering. De fria kyrkosamfunden ega nämligen det draget gemensamt, att de anlägga sina kyrkor uteslutande med hänsyn till deras karaktär af predikolokaler. Den på en platform stående pulpeten (predikstolen) utgör anläggningens medelpunkt. Bakom eller vid sidan af predikstolen finnas stolar dels för predikanten och dels för öfriga präster och hederspersoner. Altare finnes ej men i dess ställe ett under och framför predikstolen placeradt, ofta i samband med denna komponeradt, bord. Denna princip har äfven i här omtaladt fall tillämpats.

Lallerstedts kyrka är en treskeppig byggnad med läktare på tre sidor och öfvertäckt af trä med synliga inre stolar. Motsvarande koret i våra vanliga kyrkor finnes här en större nisch, hvars hvälfning har samma anfangshöjd som öfriga hvalf i kyrkan. I denna nisch är predikstolen placerad. Pelarkapitälen, predikstolsfrisen och några andra detaljer äro ornerade med stiliserade, i grönt målade palmblad. Den utvändiga anordningen framgår tillräckligt tydligt af afbildningen, hvarför jag angående denna inskränker mig till att nämna, att bottenvåningen är utförd i Yxhults kalksten och att hörnkolonnen samt sockeln äro af Norrtelje granit.

Skall från min sida någon kritik utöfvas, bör denna gälla dels tornspiran, hvars ljudkupor äro för stora och hvars kontur synes mig alltför stel, dels den för öfrigt vackert placerade men, hvad skalan och behandlingen af figurerna beträffar, kanske mindre lyckade figurreliefen ofvanför hörnkolonnens kapitäl. Denna relief framställer Kristus helande sjuka. Kristusfiguren förefaller mig vara minst en fjärdedel för lång. Dessa reservationer har jag varit i tillfälle att muntligt delgifva arkitekten, och hvad anmärkningen mot tornet beträffar, tycktes han själf vara af samma mening som undertecknad. Upplysningsvis framhöll han, att tornspirans spets genom ett misstag vid utförandet blifvit betydligt sänkt. Med figurreliefen sade han sig däremot vara belåten, och hans egen bestämda öfvertygelse härvidlag respekterar jag naturligtvis, så mycket hellre som jag finner mig synnerligen tilltalad af konstverket i sin helhet.

Kyrkan äger sittplatser för 800 personer och har kostat 150 000 kronor. *Axel Lindegren.*

JULBREF OM TROTZGÅRDEN OCH TREFNAN.

Trefnan, Annandag Jul 1901.

Broder Redaktör!

Det är icke mycket »arkitektur» kvar i dagen af Trefnan nu. Som i en stor snödrifva sitter jag, som vättarne under den snöhöljda hällen röra vi oss här — utifrån sedt. Snön från marken växer att möta snön på taken, snön på rutor och dropplister fyller emellan, granarne i hörnen stå öfversnöade. Det hela ser ut som: »här bo bestier» — och de vandrande »busarne» stanna en stund vid grinden, mäta de femtio stegen föga banad

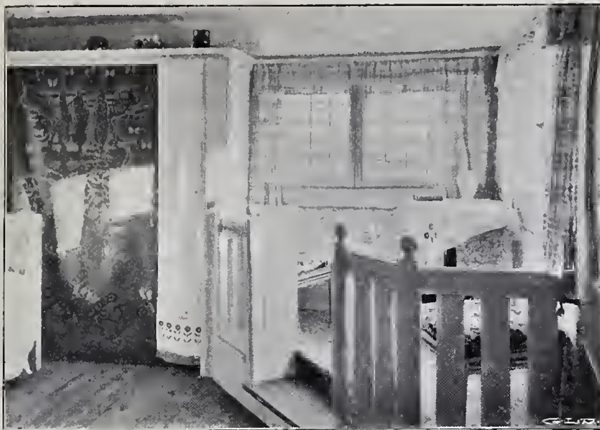

Fönstervrån i Himmelrike på Trefnan.

Spiselvrån i storstugan på Trotzgården.

väg med utsikterna framför sig — och försvinna i snögloppet. Men sparfvar och talgoxar och domherrar veta, att här vankas julmat, och kråkorna veta, att här eldas för dem, när det är fyr i spisarne och eldflugorna svärma upp ur skorstenen.

Har det varit min mening att så vidt möjligt ge min stugas yttre en anspråkslös karaktär, så har jag ock lyckats, kanske allt för väl, ty det har verkligen sagts af en gammal gumma, att T. på Trotzgården månde vara en mäkta rik karl, som på samma år som han bygger manbyggnad har råd att uppföra ett så fint uthus... och många äro de som göra sig till gamla käringar för att få bära fram en knepig historia. Men så är också Trotzgården ljusröd med rödt tegeltak, glödröda foder och gaflar och blå fönsterbågar, under det Trefnan är »bara grunna'».

Den olikhet, som spörjs i namnen Trotzgården och Trefnan, framträder ock i dessa granngårdars fysionomi, ty ehuru af lika volym och fördelning af utrymmen ser Trotzgården nästan hälften till så stor ut som Trefnan. Det är därför besökarne enas om en stor förvåning öfver Trefnans rymlighet; jag har tyckt mig märka, att detta förhållande mellan inre och yttre väcker sympati och förtroende till gården, och jag är glad att ha gjort något, som här på orten vänder de byggandes tanke mot det inre af deras blifvande hem.

Hvad, som mest väcker öfverraskning är, att på Trefnan finnes en hel öfre våning på hall och 4 rum, där man endast väntar en rymlig vind. Och att öfver denna våning verkligen en tillräcktig torkvind har plats... tredje våningen i ett envåningshus, är någonting oerhördt i detta land, med stora herrgårdsvindar och oinredda frontespisrum.

I Trotzgården syns då öfvervåningen, och vinden med, afbrytande, tyvärr för mycket afbrytande, den centrala takpyramiden, men saken är den, att Trotzgårdeshuset är litet krympt från sin ursprungliga form till men för dess enhetlighet... Som parentes för de olärda.

Ett allvarsord jag pränta vill:
du ej i växten skäre till,
ty nödgas du till krympare,
Så blir du ock en stympare.

Trotzgårdens öfvervåning innehåller likaledes fyra sofrum med stora garderober, badrum, mörkrum och en präktig hall, egarens bibliotek, det enda rum i båda

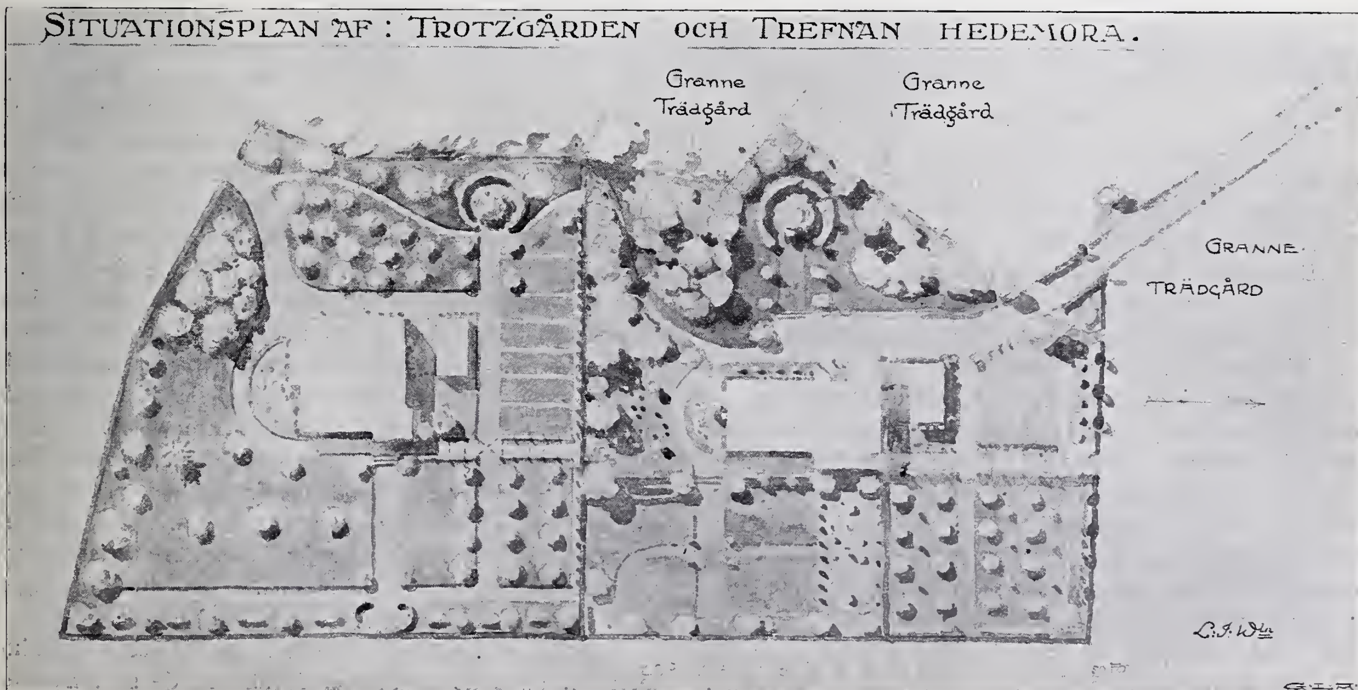

Trotzgården, Hedemora. Af ark. L. J. Wahlman.

husen, som uppnår 9 $^1/_2$ fot i höjd. Dess tak har en ryggåsstugas luftiga resning, äfven dess tredelade fönster svänger sig med en bågform.

Det ligger julstämning öfver stugorna, säger folk. Tacka för det: Med ett sådant läge, med ett sådant härligt landskap i öster och d:o ett i nordvest, milalånga, blå dalaberg och älfven hitom den, just nu bryter en gul solljusning in i de tonande gråhvita snövidderna — med höga snöiga granar i hvarje hörn af stugorna, med hundrade sparfvar i dem och i de slitna kärfvarne, med julgranen i Storstugan, och om aftnarne med midvintersbål i de stora spisarne, med värme och ljus i hvarje vrå, med färg- och färgglädje och färgfrid i hvarje rum, med ändamålsenlig och trefsam anordning i det lilla, det stora är här icke att tala om, så månde det väl bli julstämning. Och så ligger en ton af gammaldagslif öfver det hela, det är ingen uppkomlingskonst i »Gussarfsgårdarna».

De äro fast rotade i Dala land som deras ägare.

Men nu torde jag bredt mig nog och måste blifva en krympare. När snön smält stå vi här som nybyggare. Unga äro våra träd, och vår gård är en plätt på jorden. Den skiljer sig från åkrarne genom ett rödt plank och en 6 tums granhäck. Aplar och björkar tveka ännu, om de skola trifvas i gården, och vid våra grindar stå lindebarn vakt, men vi hoppas mycket af gräsfrö, solrosfrö och humle, vi skola plantera rosor och jordgubbar, spaliervinbär och Clematis, hängask och almträd och mycket annat som en tomt på $^1/_2$ tunnland kan rymma.

Och nu till ett och annat rön. Poesi är en mycket bra undergrund, isynnerhet frisk sådan som hemtats på platsen. Fin flodsandmo som här är ock stadig och hälsosam och dessutom god för träden, men som den binder vatten spettades grus från frysdjup till dagen och sockeln lades härpå. Åtta tum tjocka byggdes väggarne af s. k. »taflor» som »diktades», pappkläddes och inbrädades å ömse sidor, den öfre våningens togs dock endast 6″ i förlitan på takets hjälp och det visade sig vara nog trots blåst och 20° kyla, utom där garderober, skåp och hyllor skjuta in under takfallen, där kunde ej tätas nog, där piper nord- och sydosten in. Men vi äro så godt som utan drag tack vare »Hans Eminens», d. ä. eminentugnen. Han ger ren luft och tillräcklig värme, och han tar icke som kakelugnen luften snålad in genom golf- och fönsterspringor, s. k. drag, utan genom sitt naturliga, väl bonade tillopp under golfvet. Två ugnar, hvaraf den ena står overksam tidtals, värmer Trefnans åtta à tio rum, en enda Trotzgårdens åtta à nio — det går, äfven i blåsväder, *men* tarfvar stor omdömesförmåga hos skötaren i vidriga fall. Hans Eminens har någon gång nycker! Men han blir mer och mer familjens vän, ty man har en oberäknelig trefnad af honom. Han äter visserligen något mera kol än som står i »prospektet»...

Stugorna byggdes till det mesta af gamla dalatimmermän, aflönade pr timme, därför äro de så täta, men

jag vill ändå påminna om, att sådant icke blir vidare billigt, och dessa gubbar hade en förunderligt stor »hårsmån» i anläggandet af mått. Därför vidlåder heller icke någon stelhet våra stugor, nej, de se nästan icke alls »ritade» ut, ehuru gubbarne viss icke ledo brist på »kartor» att gå efter. Snickerierna togos från Ofvansjö trävaru A. B. och hade intet annat fel än, att de voro för *torra*, åtminstone utvändigt menligt, ty en höstnatt hade barrierbräderna sprängt ut hörnstolparna och sig själfva. Dörrar, fönster, två verandor, trappor, taklister, socklar, foder, fasta bänkar i flera rum, köks- och serveringsrumens inredningar, podester och barrierer kostade 2 000 kronor med uppsättning och beslagning. Målningen invändigt, nästan öfver allt efter grundning och spackling struken endast *en* gång och däröfver *ådradt* i dämpande eller lifvande ton, jämte spänntak och tapetsering kom på nära 600 kronor, och utfördes af infödd målare med färgsinne. — Blyfönsterna på Trefnan, 30 stycken, från Neumann & Vogel kostade väl gjorda cirka 100 kr., således ingen stor lyx. Till brasspisar och eminentugnar togs glaseradt tegel från Ullersdorf i Schlesien, pris c:a 225, eminentugnarne med uppsättning kostade c:a 700. Smidet till spiselkupornas stöd har utförts af den mångkunnige smeden Wilh. Karlson i Stockholm, de sköna tapeterna kosta än 20 öre, än 2 kr. rullen och valdes med omsorg ur världens bästa kollektioner, allt öfrigt är hemmagjordt och hemma vuxet och hemväfdt. Den högst invecklade murningen utfördes mönstergillt af i Rättvik friborne män.

Med hjärtliga nyårsönskningar

Trefnan.

P. S.! Vid tillfälle skall jag meddela dig ett och annat om julgranskonst. Jag är specialist.

Trefnan, Hedemora. Af ark. L. J. Wahlman.

INTRYCK OCH MINNEN FRÅN EN CYKELFÄRD I DANMARK SOMMAREN 1901.

När man en gång varit i tillfälle att få resa ut och se sig omkring litet här i världen och sen kommer hem, tycker man nog, att det dock är skönt att åter vara hemma, oaktadt man njutit af resan och ej lidit af hemlängtan och hela tiden haft tur med godt studiematerial samt väder och vind. Ty borta är bra, men hemma är bäst. Man har ju då alla intrycken från resan att smälta och minnena framstå i så mycket vackrare dager, som man så gärna vill glömma alla de små obehag och förtretligheter, som alltid uppstå. Det är så roligt, att på vinterkvällarne sitta hemma på sin kammare och i tankarne återupprepa resan, denna gång utan att behöfva vänta på tåg samt utan att behöfva besväras utaf hotellräkningar och bärare. Och så för att friska upp minnet har man alla de fotografier, man köpt eller tagit själf samt skissboken. Skissboken är nog en arkitekts angenämaste följeslagare på resan, i synnerhet om man använder sin skissbok så, att den blir en illustrerad dagbok, ty utom det, att man knappast kan göra något trefligare än att teckna i skissboken blir där hvarje liten bit ett minne och på de blad, där en annan blott ser en mer eller mindre väl utförd teckning, ser tecknaren själf så mycket mera. Låtom oss hoppas, att han ser teckningsfelen. Han ser omgifningarna där han stod och tecknade, han minnes en hel del af de nyfikna åskådare, som omgåfvo honom och den hastiga bekantskap, han gjorde med det där boende folket, som voro så vänliga att taga ut en stol åt honom att sitta på. En mängd detaljer som varit för små att teckna af eller som han ej kunde hinna med, erinrar han sig. En mängd minnen tränga sig fram eller skymta förbi, när den hemkomne arkitekten tar fram sin skissbok och bläddrar i dess blad.

Ja, det är skönt att åter vara hemma, men man har fått blodad tand, och om en tid kommer reslusten åter och har man då möjlighet, så tar man nog och packar i hop kappsäcken och stiger på tåget.

Så var det äfven med mig. Jag var under förra vintern fast besluten att hålla mig hemma, öfvertygad som jag var, att min kassa ej skulle tåla vid ett alltför ofta återkommande resande. Men så kom mitt sällskap från förra resan upp en dag och frestade mig och jag föll genast offer för frestelsen, men så föreslogo de mig en resa, som jag länge hade haft mina tankar på, nämligen att resa ner till Danmark och där åka omkring på cykel. Redan dagen därpå köpte jag den danske Turistforenings Rejsehandbog over Danmark och Priors Lommeatlas over Danmark för att orientera mig och planera resan. Vid en dylik färd gällde det att vara så lätt ekiperad som möjligt, jag hade därför ej mera bagage, än hvad som kunde rymmas i en ramväska och en rensel på ryggen. Renseln måste jag snart göra mig af med, ty den värmde så ohyggligt och då inskränktes packningen till endast det, som rymdes i väskan. Så fullständigades utrustningen med cyckelkostym, en stunsig slokhatt, pipa och tobak, skissbok, fotografiapparat etc. och så bar det iväg.

Resan började ovanligt angenämt med ösregn och en faslig kyla, som var allt utan välkommen för mig, som var klädd med tanke på värme och strålande solsken. Regnvädret fortsatte så länge, att vi under första veckan i Danmark till största delen måste fara på tåg.

Redan i Helsingborg stod jag vid stranden med kikare för ögonen och beundrade Kronborgs slott och vid ankomsten till Helsingör vardt slottet naturligtvis det första målet för min vandring. Och hvad det lofvat på långt håll, infriades ärligt vid närmare påseende. Som det nog är allmänt bekant, behöfver jag ej utbreda mig så vidlyftigt om det. Synnerligen imposant till sin anläggning har det en stor mängd mycket pittoreska partier, vackra torn, i synnerhet det stora trapptornet inne på gården, en mängd olika gaflar, samt detaljer, såsom listverk, fönster, portaler af ganska olika karaktär på olika delar af slottet, hvilka alla äro mycket värda att studeras. Vackrast ter sig nog slottet från sjön, så som man först ser det, när man kommer från Helsingborg med färjan. En annan också mycket vacker vy af slottet får man, när man står ute på den långa hamnpiren vid Helsingörs hamn. Invändigt finnes ej mycket att se. I en del af slottet är en mindre tafvelsamling inrymd. Rummen äro i allmänhet beröfvade sin forna prakt, några spislar och dörromfattningar låta en dock ana, hvad som förr varit där. Slottskapellet står kvar i temligen orubbadt skick. För öfrigt upptages slottet af kasern, hvarför hela borggården vimlade af militärer. Ingen, som besöker slottet, bör underlåta att företaga den tröttsamma promenaden upp till det stora telegraftaarnets platform. Ty när man väl kommit upp dit har man där en utsikt, hvartill man torde söka länge för att finna maken. På ena sidan Helsingör och det lummiga danska landet, på den andra sidan svenska kusten med Helsingborg, Sofiero och Kullen och midt emellan dessa sundet, uppfyldt af seglare af alla nationer och sorter och midt i det nu i dagarne så mycket omtalade Hven höjande sig som en låg, ljusgul kulle. Det är taflor af sällsynt skönhet, rika på omväxlingar i lif och färger, hvart man än vänder sig.

En stilla kväll stod jag på slottsbron och skådade ner i den vattenfyllda grafven, där i det stillastående vattnet slottet och träden speglade sig och förflyttade mig tillbaka några århundraden i tiden och erfor, såsom man alltid känner vid dylika gamla slott, en mäktig stämning af, hur det då tedde sig och var befolkadt. Ur de oändliga, mörka, underjordiska kassematterna tyckte jag mig höra krigsfångarne rassla på sina kedjor, jag såg Kung Kristian den IV med den för honom typiska hårpiskan och hans hof i deras färgrika dräkter, så kommo blodiga drabbningar mellan svenska och danska flottor ute på redden och styckekulorna haglade omkring Kronborgs murar. Svenskarne stormade och intogo slottet och Karl X Gustaf och hans trupper tågade in öfver vindbryggan. Ja, det var då det. Då var det ej så godt förhållande mellan svenskar och danskar. Men tiderna hafva förändrats och nu blef man vänligt bemött i Danmark, när man talade om, att man var svensk, oaktadt alla de taflor i slottet, som visade, huru svenskarne plundrade och brände, men hvilka naturligtvis lika ofta visade, huru de blefvo tillbakaslagna och de danska tågade hem med segerns kransar kring pannor och standar. I Kronborgs slott sofver ännu Holger danske och må vi såsom goda skandinaviska bröder med danskarne önska, att han ännu måtte sofva länge.

Men låtom oss återvända till Helsingör. Helsingör

är en bland de allra bästa danska städerna, hvad äldre arkitektur beträffar. Icke därmed sagdt, att den har några andra mästerverk än slottet att uppvisa, men hela staden har en mera ålderdomlig karaktär, än någon annan af de danska städer, jag besökte, med gamla, trappgafvel-sirade kyrkor, krokiga gator, korsvirkeshus och här och där ett mindre barockpalats uppbyggdt af någon af de köpmansfamiljer, som förtjänte sin förmögenhet på den lifliga sjöfarten. En ganska väl bevarad pittoresk klostergård finnes kvar, fordom tillhörig ett Kameliterkloster. Särskildt vill jag omnämna en takform, som var ganska karaktäristisk för staden. Den bestod af mansardtak, men med den nedre delen starkt böjd och alltsammans af svartglaserade tegel. Dessa tak gjorde sig mycket bra.

Hus i Helsingör.

Från Helsingör bör man göra utflykter utefter kusten både åt norr och söder. Isynnerhet är vägen åt söder, till Köpenhamn, mycket vacker och intressant, och man bör ej åka fram den i kapplöpningstakt. Hela vägen kantad med villor af alla upptänkliga slag, många särdeles gemytliga och trefliga och roande för en arkitekt att titta på; andra mindre trefliga och naturligtvis en och annan, där man trampade på litet hastigare för att komma förbi. Ett gemensamt drag för alla dessa villor var, att de i allmänhet voro mycket små, och detta gällde äfven vid andra villaområden. Allting i Danmark är litet och gemytligt, landet först och främst, men för att det skall låta stort, har man också gjort milen liten, icke mer än $^3/_4$ mil hos oss, och på det sättet får man så många fler. Många af villorna voro icke större än grindstugor hos oss och de flesta sågo ut att kunna rymma 4 rum och kök, men det var kanske därför, som de sågo så trefliga ut, ty att bygga ett litet hus af den lätta sort, som heter villastil, kan nog göras trefligt, när man ej har råd eller plats till alltför mycket balkonger, verandor, torn eller gaflar, men när man börjar bygga dylika på 12 à 15 rum, då kommer lätt den onde med i spelet i form af utsprång och utsväfningar. Se här några typer på villor. Byggnaden endast en våning hög, kvadratisk i plan och endast med en liten utbyggnad, entré eller blomsterrum, utanför hvilken en terass ligger. På hvarje fasad endast två fönster, fasaden fullkomligt oprydd samt hvitmålad, endast en list löper huset rundt vid fönstersolbänken. Taket högt och brutet, betydligt högre än fasaden och med den nedre delen betydligt utsvängd som på Helsingörshusen. Öfver fönsterna finnas takkupor, två på hvarje sida, således en mindre och lägre våning uppe under taket. Hela taket täckt af svartglaserade tegel, skorstenen hvit. Således så enkelt som möjligt. Det är naturligtvis beräknadt att ligga inbäddadt i grönskan, hvarur det svarta taket skall höja sig, medan de hvita murarne skymta fram här och där mellan löfverket.

En annan typ ansluter sig till de gamla bondstugorna. Huset är uppfördt af korsvirke, också i endast en våning, men nu med större, rektangulär plan, ty här ligga de flesta utrymmerna i samma etage. Putsen är hvit eller gulhvit, virket grönt eller rödt och alltsammans täckes af ett tjockt halmtak, där en takkupa bildas så, att taket endast viker sig öfver den och så ligga på nocken de sammanhållande, dekorativa stängerna. Detta är också en synnerligen enkel typ, men af god verkan.

Dessa två typer voro mycket vanliga, se'n fanns det naturligtvis villor i gotik af oputsadt tegel, med smiden och träpinnar i långa banor, putsade och med målning, dekorerade etc. men alla rikt inbäddade i grönska och blommor.

På tal om villorna må jag nämna några ord om en hos oss ofta försummad detalj, nämligen staket och plank. I Danmark funnos många bra sådana. Staketen hade, som sig bör, stadiga dimensioner och mycket virke och ej till största delen hål. De i jorden nedgående ståndarne afslutades med en knopp upptill. Pinnarne däremellan voro raka, samt upptill fasonerade på något sätt, ofta voro de äfven profilerade till hela sin längd.

Af plank såg jag en treflig sort, där mellan vertikala ståndare horisontala stänger lågo bildande ett smalt fält upptill, ett liknande nertill samt i midten ett bredt fält. Mellan dessa voro insatta vertikala perlspåntade bräder som fyllningar, i den öfversta bräder utskurna i mönster. Ramverket var måladt rödt, fyllningarna, den breda och den understa, voro gröna, den öfversta gul. På detta sätt fick man en hygglig form på planket. Det afstängde fullkomligt den yttre världen från den innanför, men var ändock ej så som våra plank, hvilkas fulhet blifvit ett ordspråk, utan upplifvades genom den öfre genombrutna delen, som dock satt så högt upp, att man ej kunde se genom det. Vid våra villastäder äro plank nu totalt bannlysta, kanske finnes det förordningar därom i villastädernas byggnadsstadgar, men jag undrar dock, om icke de i villan boende hade betydligt mycket mera trefnad på sitt område, om ett dylikt fanns, än hvad man nu har med de genombrutna staketen, som ej kunna skydda mot närgångna blickar. Visserligen planterar man alltid en häck innanför staketet, men det dröjer åratal, innan den växer upp. Jag kan rakt inte förstå folk, som

inhägnar sitt område med taggig stängseltråd och vid ingången sätter en massiv ekgrind, som jag sett vid Djursholm. Det verkar betydligt löjligt, när man kommer på litet afstånd och ej ser tråden.

Men jag kommer långsamt fram på min cykelfärd. Jag hjulade i väg söderut från Helsingör och såg på alla villorna som lågo där, någon gång afbröts raden af ängar och fisklägen samt här och där små krogar. Och så stannade jag vid den nybyggda Humlebaek kro, härligt belägen i bokskogen och glad i färg. Här läskade jag mig med en gamle Carlsberg och så återvände jag till Helsingör.

Humlebæk kro.

Strax norr om Helsingör låg Marienlyst, en storartad badort med stort hotell, restaurant, villastad etc. Restauranten var uppfördt af korsvirke och målad i hvitt, rödt, grönt etc. Till all denna färgrikhet, som städse fanns, bidrog i icke ringa mån den danska flaggan, som med sina glada hvita och röda färger öfverallt svajade.

Emellertid skulle vi cykla vidare, men måste stiga på tåget, sedan vi dock blifvit genomvåta och våra cyklar ökat färgglädjen med den roströda. Och så bar det utaf till Hilleröd och Fredriksborgs slott. Fredriksborg, ja det känna naturligtvis alla till. Det är ju Danmarks förnämsta arkitekturmonument från äldre tider och danskarnes ögonsten. Och det får man ej undra på. Härligt vackert beläget, synnerligen pittoreskt i gruppering och med en stor rikedom af vackra detaljer förtjänar det i hög grad att beses, där det ligger speglande sina röda tegelmassor och vackra torn och gaflar i den lilla lugna sjön, som bokarne, runda och bulliga och bugande sig ända ned till vattnet, omrama. Men utom detta, finnes där ett plus, som tillförsäkrar det en plats i alla danska hjärtan och det är den stora samling af taflor och minnen från Danmarks historia, i synnerhet från 1800-talets, som hade att uppvisa så många förödmjukelser för det lilla, men tappra folket i deras hopplösa strid mot en stor öfvermakt. Det är i synnerhet från dessa krig, de här samlat sina minnen, satt upp porträtt af sina hjältar och de i bild förevigade ärofulla momenten, ej endast de där segern varit deras, utan äfven nederlagets, men där ingen pardon togs, utan hvar man stupat på sin post.

Lika härligt, som slottet är utvändigt, lika grant pråligt och skrikande är det invändigt för den, som ej ser med patriotens ögon. Det är kolossalt, hvad man där kostat på mycket, alltför mycket och med det resultat, att man önskar, att penningtillgången varit mindre. Man vandrar den ena våningen efter den andra i en alltjämt lika stark och brokig färgprakt. Där aldrig skulptur och målarkonst arbetat i lugn och ro hvar för sig, utan där alltid målaren efterträdt skulptören och där den enas bravurnummer icke lemnat den andra någon ro, förän han öfverglänst kamraten. Taken digna af våldsamma reliefer, väggarne af målningar och stela paneler och golfven skimra af blankpolerad marmor. Slutligen kommer man till riddarsalen, där nå de svulstiga skulpturerna och brokiga målningarna sin höjdpunkt, men det ansågs dock icke tillräckligt, utan man byggde dessutom upp en arkitektur af silfver och ebenholtz för att ytterligare stegra prakten. När man sett detta rum förefalla de andra sansade. Är månne en dylik restauration pietetsfull? När tiden farit fram öfver ståten och dämpat de granna färgerna, blir det kanske njutbart att se.

Till slottet hörde en stor park. Parker spela naturligtvis en stor roll vid de danska som de svenska herregårdarne, men vi kunna ej uppvisa en så rik vegetation. Vid Fredensborgs slott, som ligger en bit från Fredriksborg vid den täcka Esrom sjö, är Danmarks förnämsta park. Där stodo de stora bokarne uppställda till exercis i långa alléer, som utgingo solfjädersformigt från slottet; gick man ner i en sådan allé och vandrade vidare, kom man oupphörligt till nya pittoreska grupperingar. På ett ställe kom man ner i Nordmandsdalen, en cirkelformig fördjupning med terrassformade sidor, tätt besatta med bänkar och omkransade af en rad mycket primitiva statyer och grupper föreställande dansk allmoge i deras olika nationaldräkter.

Parken var för öfrigt rikt försedd med skulptur, som, oaktadt det ej var några konstverk, dock var af en god dekorativ verkan. Så kom man in i en allé, som syntes oändligt lång. De smärta stammarne bildade långa kolonnrader, hvilka upptill förenades af kronornas hvalf, som möttes utan att låta dagern komma in. Det var en högst egendomlig belysning i denna allé, hvars perspektiv i hög grad ökades därigenom, att vägen vid slutet bildade en backe, på hvars krön alléen fortsatte, så att man ej såg någon fond. Bokskogarne hafva en egen-

Från Fredensborgs park.

domlig skönhet, på grund af sina högt upphissade kronor, genom hvars ljusa grönska solen silar in. En stor nackdel ega de genom sin brist på vegetation på marken, som täckes med tjocka lager af gulnade löf. Man kan ej i en sådan skog slå sig ned i gröngräset.

Fortfarande oväder. Och vi på tåg till Köpenhamn. Egendomligt sätt att göra cykeltur, men på detta sätt gick det onekligen fortare. I Köpenhamn besågo vi naturligtvis den då pågående retrospektiva utställningen på rådhuset, som erbjöd föga af intresse, men desto mera utställningslokalen trots sitt ofullbordade skick. Utställningen var ordnad i den del af byggnaden, som vetter åt Raadhuspladsen, hufvudsakligen i den 1 tr. upp liggande blifvande festvåningen. Gården var utställningens intressantaste och vackraste rum. Ljust och gladt, härliga kolonnader och intressanta detaljer, utförda i kritsten med tegelmosaik. Gården är i det närmaste färdig, dock fattas ännu ett och annat; dekoreringen är utförd på olika sätt på olika ställen, tydligen uppsatta på prof.

Mycket vacker är den fris, som löper rundt, där i glaserade tegelbitar årtal och händelser ur Köpenhamns historia äro i ord framställda samt som skiljetecken dem emellan mindre figurer, i synnerhet Köpenhamns vapen.

I de öfriga rummen fanns icke mycket färdigt att se. Taken blifva i allmänhet bjälktak, där bärkonsolerna (af sten) under bjälkarne prydas med uthuggna representanter från Danmarks hafsfauna. I allmänhet är den danska djurvärlden rikt företrädd i orneringen. Äfven från Danmarks kolonier Island och Grönland är faunan medtagen. Isbjörnar stå på taket och hvalrossar vakta porten, som vetter åt brandstationen.

När jag nu gick och studerade rådhuset, kom jag att tänka: Nå, är nu det här huset ett prof på modern arkitektur? Ja, visst är det väl så, det lär man väl ej kunna förneka. Därmed borde jag ha låtit nöja mig, men så kommer lusten att dissekera. Hvari består då det nya? Är icke tornet italienskt, finnas icke en mängd detaljer att söka i den norditalienska tegelarkitekturen och longobardiska stilen? Och är icke till en del andra detaljer motiven tagna från de gamla romanska dopfuntar och grafstenar, som finnas i Nationalmuséet i Köpenhamn? Själfva den stora, förgylda, i koppar drifna bilden af biskop Absalon, som finnes på hufvudfasaden, är tagen från hans grafsten i Sorö klosterkyrka. Hvad är det då, det nya? Ja, härvidlag har jag svårt att kläda mina tankar i ord. Grupperingen och hela byggnadens anordning äro ju nyheter och kanske det är just häri, man har att söka grunden till det intryck af nutid, man genast vid första ögonkastet får. Nytt eller rättare sagdt nyuppväckt är också det förhållande, som här synes hafva inverkat, att konstnären på sin sida har haft en förstående allmänhet och en myndighet, som släppt till pengarne, utan att, som det förefaller den oinvigde, vilja pruta ned kostnaderna. Han har därför med glädje kunnat gå till sitt arbete och sporrats af den tanken, att hans arbete för alla tider skall bestå som ett verkligt nationalmonument. Granskar man sedan de italienska och gammalromanska, inhemska detaljerna något närmare, märker man snart, att här finnas äfven nyheter, ty dessa lånade motiv äro öfverallt på det mest konstnärliga sätt omarbetade och samarbetade med hvarandra, antingen de nu härstamma från nordens eller söderns konst eller de direkt framsprungit ur konstnärens fantasi. Jag anser, att Danmark har i mångt och mycket sin nya stil färdig och dock känner man i den igen så mycket från de gamla kyrkornas trappgafvelsorneringar och kritstensornament. Och icke är det väl något ondt däri, att man söker att tilllämpa det, man har och det, man kan kalla sitt på nyare, moderna förhållanden. Men må vi komma öfverens, att låta danskarne behålla sitt, sin nya stil för sig själfva och låtom oss här hemma bilda en ny svensk, som blir vår egen och låtom oss akta oss, att den nya, eftersträfvade stilen ej blir kosmopolitisk.

Jag nämnde nationalmuseum i Köpenhamn. Jag var där endast in på den historiska afdelningen, men den var synnerligen sevärd. I synnerhet var den medeltida konsten godt företrädd och erbjöd rikt studiematerial, liksom bronsåldern och järnåldern. Men härvidlag behöfva vi ej heller gå öfver ån efter vatten, ty vi hafva själfva i vårt museum så stora skatter i den vägen, särskildt är den förhistoriska tiden bättre representerad än muséet i Köpenhamn.

Från Köpenhamn togo vi vägen till Roskilde, där domkyrkan, Danmarks Pantheon, blef föremål för våra studier. Utvändigt eger den en stor likhet med Riddarholmskyrkan på grund af alla de invid henne liggande olikartade grafkapellen. Invändigt ter den sig ståtligt, med sin dubbla koromgång, och de genombrutna öfvermurarne, som öppna sig mot stora emporer. Kyrkan är för öfrigt en skattkammare, rik på minnen från Nordens historia, t. o. m. för oss svenskar, ty där hvilar bakom högaltaret unionsdrottningen Margareta och öfver hennes graf är 1493 uppfördt ett monument, där hennes bild ligger uthuggen i alabaster, iklädd svepningsdräkt men med drottningkronan på hufvudet. Bilden är mycket vackert gjord. Af kapellen är Heliga tre konungars kapell vackrast, det är ett storslaget rum, öfvertäckt af fyra gotikhvalf, som i midten stödas af en kolonn. I kapellet finnas två präktiga monument uppförda af olikfärgad marmor och resta öfver konungarne Christian III och Fredrik II. Mycket skulle vara att tillägga om Roskilde domkyrka och dess minnesmärken, men tiden hastar och vi måste fortsätta vår cykeltur, sedan vi dock från kyrkbacken kastat en blick åt den vackra utsikten öfver Roskildefjorden.

Nu styrdes färden till Kjöge, där några korsvirkeshus fanns att se och sedan vidare till Vallö slott. Vid Kjöge observerade jag ett ganska intressant förhållande, som sedan återupprepades vid de andra småstäderna. Det var, huru städerna uppkommit. När jag kom åkande fram på den slingrande landsvägen och närmade mig en stad började småbyggnaderna vid vägkanten så småningom ligga allt tätare och tätare. Jag var dock ej ännu inne i staden, vägen var likadan, ej stenlagd, samma bredd och lika krokig; snart ändrades dock förhållandet så, att vägen blef stenlagd, nu var man tydligen inne i staden. Så kom kyrkan vid sidan af vägen och strax därefter torget med rådhuset och nu först gick någon tvärgata ut från hufvudgatan. Jag fortsatte denna framåt, snart upphörde åter stenläggningen, och strax därefter var man åter ute på landet. Här har tydligen kring den vid vägen uppförda kyrkan uppstått ett litet samhälle, som så småningom förstorats och blifvit stad, men hela tiden har vägens slingringar följts och blifvit stadens hufvudgata.

Vallö slott.

Emellertid anlände vi en underbart vacker kväll till Vallö slott, hvars röda torn vi redan på långt håll sett, gifvande oss hopp om att få se något af den bättre sorten. Och vi blefvo ej besvikna.

Slottet, som uppförts i många olika repriser, inrättades 1738 till ett adligt jungfrustift. I mars 1893 förhärjades det emellertid af en stor eldsvåda, som varade i fyra dagar och sedan har det hela tiden stått under reparation, som ledes af professor Hans Holm, och i hans på platsen boende arkitektbiträde fingo vi en god ciceron vid vår vandring genom slottet. Först några ord om slottets utseende och sedan om reparationen, som i sitt slag är ganska märklig. Slottet är en stor fyrsidig byggnad, omslutande en borggård. På framsidan flankeras fasaden af två mäktiga torn, ett rundt och ett fyrkantigt, mellan hvilka den hvälfda portgången finnes, till hvilken man kommer på en vacker sandstensbro, som leder öfver vattengrafven. Brons balustrad prydes af stenlejon, sittande på bakbenen hållande vapensköldar med framtassarne. Inne på gården finnas nu två nyuppförda trapptorn. Slottet, som är uppfördt i tegel med sandstensdetaljer, har en mängd vackra sådana att uppvisa, särskildt egendomliga äro de trapezliknande stenar, med hufvuden huggna i hög relief, som öfverallt finnas på fasaden.

Återställandet af slottet är ett godt bevis på ett kärleksfullt och samvetsgrant arbete, där man som mål satt sig före att göra arbetet så väl som möjligt och ej genom hastverk lemna ifrån sig något, som kunde göras bättre. Men detta kan gå för sig, när man har sådana faktorer som godt om tid och godt om pengar att röra sig med. Man började, som sagdt, återställandet af byggnaden omedelbart efter branden 1893 och ännu blir väl arbetet ej färdigt på ett par år. Men i de minsta detaljer ser man den kärleksfulla handen, som leder och ordnar det hela, som pröfvar och sofrar allt, att det är godt och t. o. m. ej anser de tornhattarne bärande takstolarne för ringa att konstnärligt behandla. Den i det runda tornet varande takstolen var sammanhuggen på ett egendomligt sätt, med användande af samma konstruktion, hvarmed väderkvarnarne äro byggda, bjälkarne voro profilerade i kanten och de stödjande klotsarne behandlade på ett visserligen enkelt, men dock tilltalande sätt. Ett litet trekantigt kupolhvalf under ett burspråk förtjänar särskildt omnämnas, som ett litet mästerstycke i murarkonst. Visserligen göras där en del saker, som särskildt för oss svenskar förefalla underliga, bortskämda som vi äro med våra väl ombonade bostäder. Bjälklagen till exempel bestodo endast af bjälkarne, målade i enkla mönster, samt där ofvanpå golfvet utan någon blindbotten eller annat, som kunde dämpa ljudet. Vidare känna vi oss ej hemmastadda med att se gjutjärnskaminer inne i rummen, men dylika anmärkningar bortfalla, då man betänker, att så är skick och bruk i landet. Ganska kallt verkar det också att hafva fönstersolbänkar och dörromfattningar af marmor. Det är tydligen endast vi, som förstå konsten att göra bostäder varma, och dock torde detta behöfvas här, där alla de blifvande invånarne äro äldre damer, som i allmänhet bruka vara frusna af sig. Men för öfrigt kommer det ej att gå någon nöd på damerna. Hela det stora slottet kommer ej att hysa mer än 8 à 10 pensionärer, men så hafva hvar och en af dem en våning på 6 à 8 rum, eget kök och tjänstepersonal, rum för sällskapsdam och gästrum. Men så kan ej heller hvem som helst bli pensionär där. Den, som på slottet förestår regementet och har representationsskyldigheten, är en dam, som måste vara änka efter en adelsman i första rangklassen och denna dam har här en furstlig våning, hvars förnämsta rum, audiensrummet, ligger åt hufvudfasaden öfver porten. Detta allt och mycket mera fingo vi höra vid besöket. På kvällen sutto vi i den stora och trots vanvården, vackra parken och hörde näktergalen slå sina drillar bland bokarne.

Emellertid rullade vi vidare framåt till Faxe, Næstved, Skjelskör, Slagelse och Korsör med uppehåll på de ställen, där något fanns att se. Nu kunna vi emellertid åka förbi dessa, emedan jag för dem ej har något nytt att tala om, som jag ej förut sagdt. Jag må blott här nämna, att från Skjelskör besökte jag naturligtvis Borreby, som ligger alldeles bredvid. I Korsör gingo vi till hafs och seglade öfver Stora Bält till Nyborg på Fyen och därifrån voro vi snart i Odense, där vi som allra hastigast vilja göra en visit. Odense, en af Danmarks större städer, är i mångt och mycket intressant, särskildt hvad den moderna arkitekturen beträffar. Äfven den äldre är godt företrädd af S. Knuts kyrka, med sin ståtliga krypta och präktiga gotikskulpturer. Bland modern arkitektur må särskildt nämnas Provinsarkivet, Katedralskolan, Tullhuset, Tekniska skolan m. fl. Som jag dock redan har talat om

Rådhuset i Næstved.

den moderna arkitekturen i Danmark, förbigår jag dessa, eftersom jag ej kan uppvisa några afbildningar af dem. Från Odense gjorde vi ett besök i deras strax utanför staden belägna, vackra park, Fruens Böge, dit man kom efter en stunds ångbåtsfärd på den täcka och af lummiga träd omgifna Odense å. Så närmade sig midsommar, och vi beslöto att fara till någon vacker trakt och där lägga oss för att i lugn och ro fira högtiden. Vi valde Middelfart vid Lilla Bält, och bättre kunde vi ej ha valt. Vi bodde utmärkt på ett litet hotell, Edsbergs hotell, där vi i synnerhet blefvo rikligen undfägnade med mat, hungriga som de trodde, att dylika landsvägsriddare skulle vara. Och på midsommarafton lågo vi på e. m. i bokskogen vid Faenö, en liten ö i Bältet med badanstalt, och sågo på huru danskarne firade St. Hans afton med dans och upptåg i gröngräset. Men vi saknade majstången. Hemvägen till staden togs öfver herrgården Hindsgavls Have, berömdt för sin utomordentligt vackra utsikt öfver Lilla Bält med alla dess holmar samt på

Från ett korsvirkeshus i Næstved.

andra sidan sjön Jylland. På kvällen upptändes vid stranden längs hela staden stora eldar, St. Hanseldarne, och snart nog uppblossade dylika öfver allt på stränderna, ett tydligen stort nöje för alla pojkar, men äfven för andra, dock kanske på grund af andra orsaker. Eldarne gjorde en mycket vacker effekt, speglande sig i det lätt krusade vattnet, medan röken slog högt upp i den lugna aftonhimlen.

Vi skulle snart därefter skiljas, mitt ressällskap och jag. De skulle vidare till England och jag skulle vända om hem igen, men dessförinnan ville vi göra en liten tur tillsammans på Jylland, och så reste vi öfver till Kolding. Där funnos ruinerna af det gamla Koldinghus, pittoreska på afstånd, på nära håll ej så tilltalande; de voro ej ruiner nog och ej tillräckligt inbäddade i grönska för att te sig riktigt måleriskt. Men utsikten därifrån öfver staden och nejden var vacker. I Kolding, som var skådeplatsen för många tilldragelser under senaste dansk-tyska kriget, funnos öfverallt minnesmärken därifrån, visande danskarnes patriotiska sinnelag.

Tveje-Merlöse kyrka.

Emellertid skildes vi och jag vände åter till Slagelse på Själland, för att därifrån börja en tur genom norra Själland. Eftersom jag började ett nytt skede på resan, började också ovädret och nu värre än någonsin, hvarför jag måste taga tåg till Kallundborg, och vid ankomsten dit stod vattnet så högt på gatorna, att det gick öfver fötterna. Dock intet ondt, utan att det har något godt med sig. Således hade äfven regnet det goda med sig, att jag kom i tillfälle att få se stationshusen å järnvägslinien Slagelse—Vaerslev, hvilka jag annars nog icke hade fått se. De voro uppförda af tegel, med sparsamt användande af naturlig sten. Dekorationsmotiven voro tegelmönster omväxlande med mönster i mosaik af tegel och kritsten. Taken sprungo starkt fram, isynnerhet öfver ingången till väntsalen och voro mycket trefliga med sina enkla träarkitekturformer. Tillsammans med stationshuset var alltid godsmagasinet, växelbyggnaden, huset för män och kvinnor, plank, staket och hvilsoffor sammankomponerade till ett pittoreskt helt. Och gudskelof funnos inga affischer uppklistrade på väggarne.

Denna gång var dock ovädret af kort varaktighet, så att jag snart åter kunde stiga till häst och fortsätta färden till Holbaek och Sorö. Sorö sevärdt för sin klosterkyrka och naturssköna omgifningar. Så forsattes vägen hem öfver Ringsted, Roskilde, Köpenhamn och Helsingör och därmed var den danska resan afslutad.

Nu återstår således endast för mig att gifva ett totalomdöme om resan. Om resultatet behöfver jag ej orda. Det torde framgå af det sagda, att jag sett och lärt mig rätt mycket och på den grund kan resultatet få betyget mycket godt. Men jag reste icke endast ut för att stu-

Gatubild från Kjöge.

dera, utan äfven för att tillsammans med goda vänner göra en angenäm cykeltur, glädja mig åt att det var sommar, åt att se vackert väder, solsken, glittrande vatten, vacker natur och åt att träffa trefliga människor. Äfven här sätter jag obetingadt mycket godt åt alla de uppräknade kategorierna, med undantag för vädret, som bör få något inskränktare, till en del mycket godt.

Hvad själfva cyklandet angår, torde man få leta efter ett land, som är mera lämpadt därtill. Vägarne äro de bästa tänkbara, hårda och jämna, fria från damm och hjulspår, men en cykeltur där kan i hög grad fördystras af en intensiv motvind, som ej hindras af någonting på ändlösa slätter. Att vid hvarje stuga på vägen en hundracka kommer ut och skäller och nafsar efter benen blir en vana, och man känner en viss tomhet, om man någon gång åker förbi en stuga utan att se till djuret. På tal om vägarne må jag här inlägga en protest emot ett här i Sverige allmänt antagande, att Danmark är slätt som en pannkaka. Ja, så kan det tyckas, när man åker genom landet på järnväg, men stig upp på cykeln får ni se, att det ej är så och snart nog kommer ni till insikt om, att det bukter sig i backe, dal. Backar finnas ofta, visserligen icke branta, men de kunna vara så mycket längre i stället, och jag konstaterade det faktum, att finnes det en kulle, ett bjerg, går alltid landsvägen upp öfver krönet på den. Detta kan ju vara mycket bra, när man kommer upp och skall utför, men när man står vid foten och har en uppförsbacke på en half mil, blir man inte glad i hågen.

Summa summarum var, att resan var i öfvervägande grad angenäm och uppmanar jag alla, att följa mitt exempel och göra en cykeltur, hvarvid man alltid lär känna landet intimare än från järnvägen, och hälsa på våra yndiga och hyggliga fränder på andra sidan sundet i deras egna trakter och lära känna dem sådana de te sig i både helg och söcken och deras konst såväl i stort som smått.

Karl Anton.

BERIKTIGANDE.

I det i December 1901 utkomna numret af Arkitektur och dekorativ konst har i artikeln Den nya Sveasalen ett fel insmugit sig, som härmed rättas. Där står att Allmänna Svenska Elektr. Aktieb. utfört installeringen af den elektriska belysningsanläggningen; enligt hvad det senare meddelats red. äro dock dessa arbeten utförda af ingeniör J. Blomquists elektrotekniska byrå.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

TÄFLINGARNA.

Tvänne kyrkor i Eskilstuna. Inlämningstid för den ena 1 febr. 1902 och för den andra 1 april 1902. Program fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna. Se n:r 6, årg. 31, af denna tidskrift.

Anordnande af en ärestod öfver Sten Sture d. ä. i Upsala. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos Upsala studentkårs ordförande. Se n:r 7, årg. 31, af denna tidskrift.

INNEHÅLL.

Eskiss till kyrka för Södertelje M. E. församling. Af ark. E. Lallerstedt.

S:t Peters M. E. Församlings kyrkobyggnad i Stockholm.
Arkitekt: E. LALLERSTEDT.

10 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 METER

S:t Peters M. E. Församlings kyrkobyggnad i Stockholm.
Fasad mot Uplandsgatan.
Arkitekt: E. LALLERSTEDT.

S:t Peters M. E. Församlings kyrkobyggnad i Stockholm.

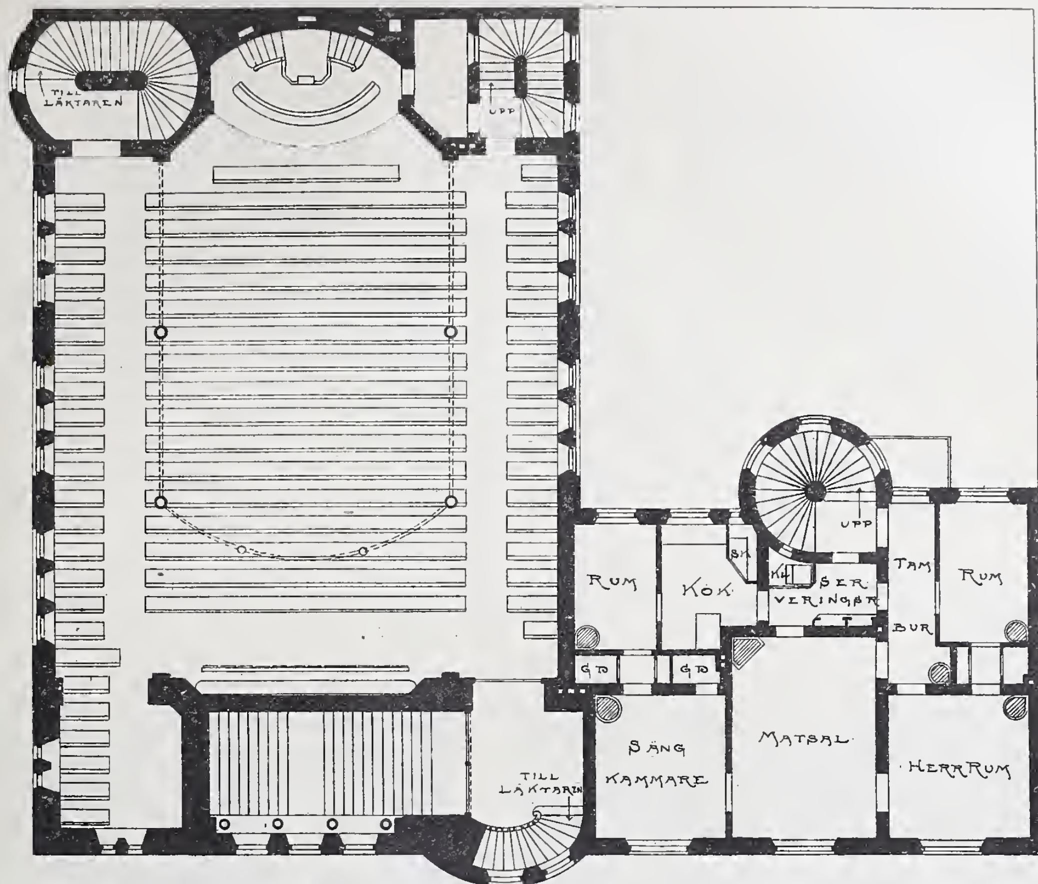

PLAN AF VÅN. 1 TR. UPP.

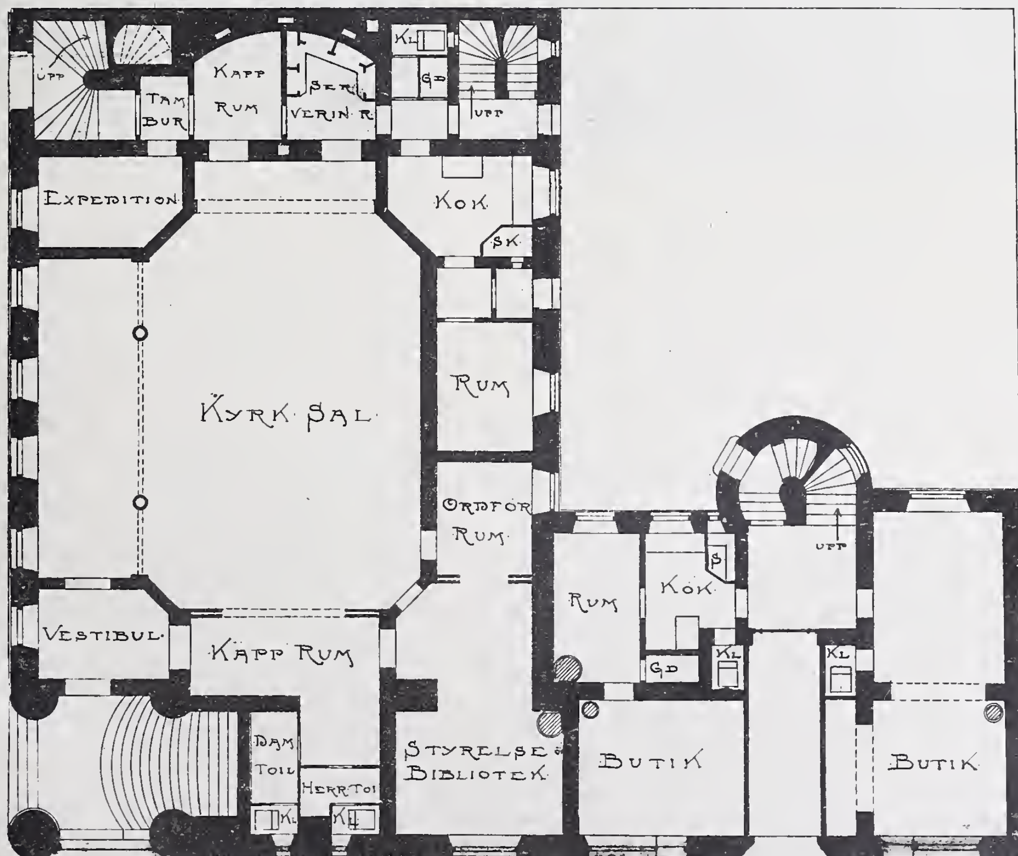

PLAN AF BOTTENVÅNINGEN.

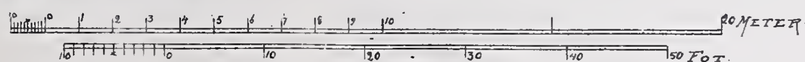

GEN. STAB. LITH. ANST.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR
SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST
REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN
ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT
ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

PRISTÄFLAN OM FÖRSLAG TILL STADSPLAN FÖR EN DEL AF GÖTEBORG.

Plansch 4—6.

Brand-station. Skola. Pastorsbyggnad. Bohuskyrkan. Restaurant. Polisstation.

Bild af Bohustorget från punkt A.

Skola. Bohuskyrkan. Restaurant. Brandstation. Torgbrunn.

Bild af Bohustorget från punkt B. å salutorget.

Från denna täfling meddela vi här reproduktioner af de tre prisbelönta förslagen jämte några af andra pristagarnes perspektivbilagor (första pristagaren har ledsamt nog ej utfört några sådana).

I april 1901 utlyste stadsfullmäktige i Göteborg en internationell pristäflan för att erhålla förslag till stadsplan för den del af Göteborgs stads område, belägen sydost om Vallgrafven, som begränsas af Haga kyrkogata, Föreningsgatan, Viktoriagatan, Vallgrafven, Stampgatan, Mölndalsån och stadens gräns mot landsbygden i söder.

Detta helsades med stor tillfredsställelse af alla dem, som känna till hvilken utomordentligt stor betydelse en väl, i såväl praktiskt som konstnärligt hänseende, genomarbetad stadsplan har för ett samhälle, och huru litet, som verkligen blifvit gjordt hos oss för realiserandet af detta mål.

Man hade hoppats att här få se förverkligade de idéer, hvilka under 1890-talets senare hälft föranledt en så hård kamp mellan det gamlas målsmän, hvilka tyckte att »det var bra som det var» och dem, hvilka höllo före, att »det slentrianmässiga sätt», hvarpå våra stadsplaner hittills upprättats, ej längre borde eller kunde tålas, utan att så väl trafikens fordringar, som invånarnes behof af omväxling och trefnad samt af ett i estetiskt hänseende verkligen godt resultat borde i väsentligt högre grad än hittills tillfredsställas.

Resultatet af pristäflingen visar, att dessa förhoppningar ej ha kommit på skam, tvärt om kan det — som en morgontidning härstädes skrifver — betraktas som »en lysande seger för den moderna stadsbyggnadskonsten».

Att täflingen omfattades med ett mer än vanligt intresse framgår däraf att, då inlemningstiden den 1 nov. utgick, hade program med tillhörande kartor utlösts af 72 personer, af hvilka 32 fullföljt täflingen och inlemnat täflingsförslag.

Af dessa 32 projekt voro troligen 15 tyska eller österrikiska, 1 danskt eller norskt, 3 finska samt de öfriga 13 svenska.

Till *prisdomare* voro utsedda: hofintendenten J. E. A. Börtzell, professorn vid Tekniska högskolan I. G. Clason i Stockholm samt grosshandlaren Aug. Kobb, byggnadschefen Ph. Åqvist och stadsarkitekten C. Fahlström i Göteborg. Herr Börtzell nödgades emellertid på grund af sjuklighet afsäga sig uppdraget, och valdes till hans efterträdare Stockholms stads byggnadschef A. O. Alrutz. Äfven

Centraltr., Stockholm, 1902.

Villor. Vattentorn. Bergskyrkan. Hissbana. Brandstation. Villor.

Bild af Götabergsavenyen från punkt D.

Borgkvarteret. Vattentorn. Bergskyrkan. Skola.

Bild af Götabergshöjden från Getebergskapellets terass. Punkt E.

herr Kobb var af sjukdom förhindrad att deltaga i prisbedömningen. Ingeniör Figge Blidberg hade af prisnämden anmodats granska de förslagen åtföljande profilritningarna, hvarigenom nämdens arbete kunde afslutas redan efter några få dagar.

Prisen voro tre och fördelades sålunda:

1:sta pris, 4,000 kr. tillföll arkitekterna P. O. Hallman, Stockholm, och Fr. Sundbärg, Landskrona (motto: »Natur och konst»);

2:dra pris, 2,500 kr. civilingeniör N. O. Gellerstedt och arkitekt Torben A. Grut, Stockholm (motto: »För det nya seklet»);

3:dje pris, 1,500 kr. arkitekterna K. Lindahl och V. Thomé i Helsingfors (motto: »Posteritas»).

Sedermera hafva af den tillsatta beredningen inköpts följande fem förslag:

för 1,000 kr., motto: »Kåre», lektor V. Karlson, Örebro;

för 1,000 kr., motto: »Urbanus», arkitekterna B. Jung och O. Bomansson, Helsingfors;

för 1,000 kr., motto: »Lotse», arkitekten S. Sitte, Wien;

för 300 kr., motto: »Esbjörn», ingeniör C. O. Åqvist, Göteborg;

för 300 kr., motto: »Göteborg», löjtnant H. G. Torulf och arkitekt E. Torulf, Stockholm.

Innan vi öfvergå till redogörelsen för de olika förslagen, vilja vi något närmare *beskrifva det område, som täflingen gällde.*

Närmast vallgrafven sträcker sig Kungsparken med teatern och Trädgårdsföreningen, hvilka enligt programmet skulle såsom sådana bibehållas. Emellan Kungsparken, Södra vägen och Engelbrektsgatan är Göteborgs kanske finaste bostadsområde beläget, med flere allmänna byggnader, såsom nuvarande Högskolebyggnaden, Valand, Chalmersska och Slöjdföreningens skola m. fl., i sig innefattande Vasaparken med Vasaplatsen, samt de planterade hufvudlederna Vasagatan och Kungsportsavenyen.

Söder härom vidtager Landala, en tämligen oregelbundet planlagd arbetarstadsdel, med branta gator och s. k. borgmästarhus (en våning af sten och två af trä). Här är äfven den s. k. Gibraltar fattigvårdsanstalt belägen.

I öfrigt upptages området vester om Södra vägen af i hög grad branta och otillgängliga bergpartier, som vid första påseende förefalla att vara nära nog omöjliga att bebygga som stad, men hvilka till ersättning äro i estetiskt hänseende synnerligen tacksamma. Att ej ens denna våldsamt kuperade terräng utgör något hinder för ett äfven i praktiskt och ekonomiskt hänseende godt resultat bevisar otvifvelaktigt de prisbelönta förslagen.

Då man granskar dessa, tränger sig ovillkorligen den tanken på en att uppgiften i fråga, icke minst på grund af terrängens beskaffenhet, måste ha varit en af de mest intressanta, som kunna tänkas. Terrängen ger nämligen anledning till en ständig omväxling, pittoreska grupperingar och anordningar, hvilka det tvifvelsutan varit en sann njutning att studera sig in uti.

Med branta och nyckfulla konturer höjer sig bergsområdet till mer än 80 m. öfver vattenytan i Göta älf.* Denna höjd uppnås på flere ställen i förlängningen af så väl Götabergsgatan (Gibraltarbergen), som Viktoriagatan (Landalabergen), hvilka höjdområden åter skiljas genom en ganska skarpt markerad, c:a 100 m. bred dalgång i Landalagatans förlängning.

Öster om den lågt belägna Södra vägen är däremot terrängen mera jämn; här äro endast det längst i söder belägna Geteberget samt några mindre bergsknallar i förlängningen af Berzelii- och Engelbrektsgatorna att anteckna.

Detta område delas genom de redan utlagda gatorna, Södra vägen med Skånegatan samt Berzelii- och Engelbrektsgatan i följande delar: Exercisheden, trakten kring det projekterade Bohustorget, samt områdena kring norra och södra Burgården.

Hela området upptar ungefär så stor yta som det redan bebyggda Göteborg, och det är gifvet en fördel att få så stor yta som möjligt planerad i ett sammanhang, hvilket är enda möjligheten att ordna trafikgatorna tillfredsställande.

Af *programmet* inhemtas bland annat:

Att förslagen skulle ritas i skala 1: 2,000 samt åtföljas af profilritningar å alla gator och torg i längdskala 1: 2000 och höjdskala 1: 400, samt detaljritningar i skala 1: 400.

Å förslagen skulle anvisas lämpliga områden för villakvarter och arbetarbostäder, för utställningar och idrottsöfningar samt för utvärdshus och folkpark (ersättning för nuvarande Lorensberg). Vidare skulle anordnas platser

* Till jämförelse meddelas, att Katarina kyrka i Stockholm ligger på endast 35 m. höjd öfver lågvattensytan.

för offentliga byggnader samt torg och lekplatser. Föreskrifterna i den gällande byggnadsstadgan skulle iakttagas. Gatorna borde läggas i för trafiken mellan de olika stadsdelarne lämpliga riktningar; särskildt framhölls behofvet af trafikleder till den föreslagna centralbangården i närheten af Drottningtorget.

Gatulutningarna fingo endast i nödfall öfverstiga 1: 20 och trappor borde om möjligt i gatuprofil undvikas.

Nu till förslagen.

Det må då först i korthet anföras, att bland de 24 projekt, som hvarken prisbelöntes eller inköptes, funnos ej många, som voro värda att särskildt omnämnas. Ganska mycket arbete har visserligen nedlagts på somliga förslag, men dessas författare ha tydligen saknat förutsättningarna för åstadkommande af ett godt resultat på stadsanläggningskonstens område, de ha trott, att de blott behöfde göra »en enkel situationsplan». Några ha tagit saken på det vanliga lättvindiga sättet: Å det plana området kunde man helt enkelt bibehålla den fastställda stadsplanen — ett rutsystem af allt för väl bekant utseende — och uppe i bergen skrefs »park», och så var den saken klar. Äfven i denna våldsamt kuperade terräng ha åtskilliga täflande försökt att bibehålla rektangelsystemet, såsom mottona »Sist», »Jupiter», »Maske», »Laboremus», »Intresserad» m. fl. Resultatet är afskräckande.

En och annan har sökt, att medels väldiga cirkelformiga platser med radial- och ringgator, erhålla effekt på papperet.

Sålunda är mottot »Syrano» ovanligt prydligt att beskåda. En 62 m. bred boulevard leder här rundt hela området, här och där försedd med 200 à 300 m. cirkelplatser och stolt negligerande sådana småsaker som 20 m. tvärbranta afsatser. De oerhörda planeringskostnaderna motiveras ej alls af det skäligen klena estetiska utbytet.

Detta är ett typiskt exempel på den metod att upprätta stadsplaner, som här i landet alltför länge praktiserats.

Man har ritat in några vackra geometriska figurer utan hänsyn till terrängen, i stället för att som sig bör i hvarje detalj samarbeta plan och profil.

Motto: »*Avante*» visar däremot goda trafikleder å det lägre området, på bergen vägar som följa terrängen, samt försök till pittoresk gruppering af öppna platser, men har åtskilliga brister i andra hänseenden, särskildt å de högre belägna områdena.

Motto »*Strix*» (finskt) står högst af de icke inköpta förslagen. De öppna platserna äro känsligt och vackert komponerade med många pittoreska detaljer, särskildt arrangementen vid teatern och Bohusplatsen äro tilltalande. Hufvudgatorna ha dock väl många omotiverade krökar och det hela verkar tämligen oredigt. Likväl torde det mer än åtskilliga andra varit förtjänt af inköp.

Vi öfvergå nu till *de inköpta förslagen.*

»*Kåre*», *V. Carlsson*, har lagt an på att rita in en mängd kolossala allmänna byggnader. Härigenom har bildats åtskilliga monumentala grupperingar, hvilka endast ha det felet, att de ej på denna plats torde kunna komma till stånd. Förslaget har dock sina förtjänster, särskildt vid de lägre belägna områdena.

»*Urbanus*», *B. Jung* och *O. Bomanson*, ser ganska redigt ut, har liknande trafikleder som 3:dje pristagarnes förslag och några rätt väl studerade platser. Dock våldför det sig väl mycket på terrängen och är äfven i estetiskt hänseende betydligt underlägset nyssnämda förslag, särskildt nere på slättmarken.

»*Lotse*», *S. Sitte*, österrikare, har presterat ett mycket egendomligt förslag, utan försök till tydliga genomgående leder. De svårlösta bergområdena ha reserverats såsom »Bauplätze für besondere Anlagen». De vackra 1: 20 profilerna, samt den för ändamålet särskildt tryckta vidlyftiga afhandlingen torde motiverat inköpet.

»*Esbjörn*», *C. Åqvist*, är säkerligen det svagaste af de inköpta förslagen, vare sig man ser det från praktisk eller estetisk sida.

»*Göteborg*», *H. Torulf* och *E. Torulf*, liknar ur trafiksynpunkt ganska mycket 2:dra pristagarnes förslag, t. ex. bro öfver Landaladalen och uppfartsvägar till Gibraltarbergen, men är ej så studeradt i estetiskt hänseende, dock med undantag för Kungsportsavenyens fond, som är ganska tilltalande.

De prisbelönta förslagen äro obestridligen betydligt öfverlägsna alla de öfriga, men något tveksam kan man ställa sig inför den ordningsföljd, som prisnämden gifvit dem.

»*Natur och Konst*», *P. O. Hallman* och *Fr. Sundbärg.* Prisnämdens utlåtande: »Såsom en hufvudförtjänst hos detta förslag vill nämden framhålla, att terrängens naturliga beskaffenhet blifvit synnerligen väl använd såsom t. ex. i fråga om hufvudförbindelser till Gibraltar och Landala, grupperingar af bergsterränger och val af platser för särskilda slag af byggnader, samt att förut bebyggda områden och utlagda gator nästan helt och hållet lämnats orörda, hvilket allt gör, att förslaget har stora utsikter att utan afsevärda förändringar kunna komma till utförande.

Med hänsyn till de i inbjudningen till täflingen uttalade önskemål anmärkes särskildt, att områdena för villakvarter samt för öppna platser och offentliga byggnader äro synnerligen väl valda, hvilket ock är förhållandet med platsen för utvärdshus och folkpark; att sistnämda plats härförutom erbjuder den fördelen att redan nu vara till stor del bevuxen med träd, hvarjämte för dess utvidgande söderut terräng uppenbarligen särskildt reserverats; samt att idrottsplatsen och det för utställningar afsedda området äro centralt belägna och gränsa intill hvarandra, så att de vid behof kunna förbindas.

Bland andra fördelar hos detta förslag har nämden särskildt fäst sig vid, att det nuvarande Lorensbergsområdet blifvit ekonomiskt väl tillgodogjordt och att platser för industriella anläggningar anvisats utmed Mölndalsån.

Däremot torde förslaget med afseende å användning af nuvarande Exercisheden och förbindelseled därifrån till den ifrågasatta centralbangården icke kunna anses fullt tillfredsställande, hvarjämte åtskilliga gator äro smalare än som synes erforderligt.»

Häraf synes, att nämden beaktat de sträfvanden som här, liksom vid de två följande förslagen, ledt författarne, nämligen att i så hög grad som möjligt begagna och utveckla terrängens egendomligheter.

Likväl torde med fog kunna anmärkas, att komponeringen af bergområdena, hvilka dock äro förslagets starka sida, ej visar så god reda och ordning, som kan och bör förenas med sträfvandet efter ändamålsenlighet och omväxling. Sålunda böra hufvudgatorna tydligt markera sig från de öfriga och ej ha för många och tvära krökar.

Man kommer visserligen fram och upp till de olika stadsdelarne och profilerna visa ganska små terasseringsarbeten, men man får dock leta väl mycket för att

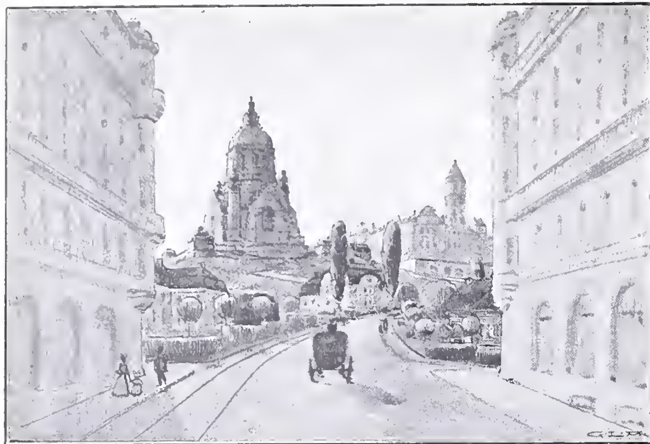

Bergskyrkan. Villor. Vattentorn.

Bild af Stora Gibraltarvägen från punkt H.

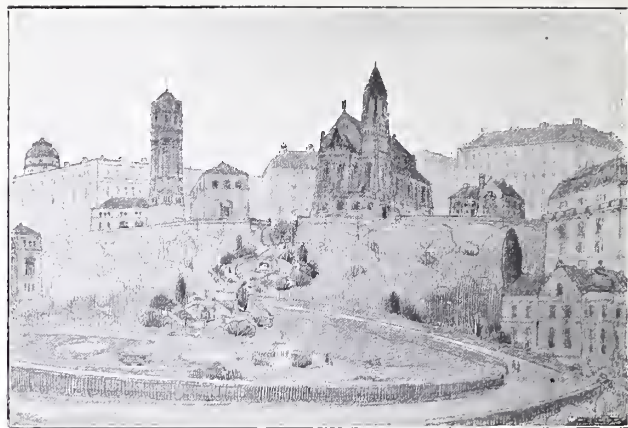

Fondtorn. Vatten-torn. Maskin-hus. Skola. Kapell. Pastorshus.

Bild af Landalaplatsen från punkt L.

finna hvilka gator, som verkligen äro trafikleder, och ej blott bigator. Å vissa gator får man till och med gå nästan rätt tillbaka för att nå upp till höjden.

De två högsta bergpartierna i förlängningen af Götabergsgatan, å hvilka detaljplan är upprättad, äro förtjänstfullt lösta, men den höjderna förenande bron, som inritats af estetiska skäl, torde väl knappast komma till utförande, då den ej tjänar något trafikintresse.

Förslagets af prisnämden mest senterade förtjänster äro troligen dess mera negativa, såsom att det undvikit alla förändringar af redan utlagda gator, af fattigvårdsanstaltens stora område m. m., samt att det ej allt för våldsamt brutit med stadens hittills varande traditioner. De högre belägna områdena hafva flere goda poänger, såsom bebyggandet af Geteberget samt Erik Dahlbergsgatans och Viktoriagatans förlängning, men de lägre belägna områdena äro ej alltid så lyckligt lösta, särskildt icke Exercisheden, hvilken behandlats uteslutande som diagonalled. Ej heller torde väl ett så centralt och välbeläget område, som det till sport- och idrottsplats reserverade, kunna i synnerligen lång tid begagnas för detta ändamål. Ganska snart kommer nog det ökade markvärdet att göra det till ett byte för byggnadsspekulationen, och sedan stå sportsmännen husvilla.

Af de begärda trafiklederna till den blifvande centralbangården ser man bra litet så att nog torde förslaget, oaktadt dess obestridliga förtjänster, behöfva i väsentlig mån omarbetas för att kunna motsvara alla berättigade fordringar.

Förslaget är utfördt i modell, hvarigenom terrängförhållandena tydligt framhäfvas och stor öfverskådlighet vunnits.

»För det nya seklet», *N. O. Gellerstedt och Torben A. Grut.* Prisnämdens utlåtande: »I detta förslag hafva de olika trakternas bebyggande på ett lyckligt sätt lämpats efter terrängen samt synnerligen bekväma hufvudförbindelseleder mellan de olika stadsdelarne anordnats; dock torde den s. k. Västra uppfartsvägen komma att medföra icke obetydliga kostnader för terasseringsarbeten. Förslaget upptager därjämte ett i det hela välbeläget och rymligt utställningsområde, ett centralt område för utvärdshus och folkpark samt väl valda platser för torg och offentliga byggnader, i hvilket hänseende nämden särskildt fäst sig vid afslutningen af Kungsportsavenyen samt torget och den öppna platsen å exercisheden.

Slutligen vill nämden såsom tilltalande framhålla det perspektiv, som å detta förslag öppnas från Södra vägen genom den s. k. Götabergsavenyen till en monumentalbyggnad, förlagd å högsta punkten af det söder om nämnda aveny belägna berget.»

Vid granskandet af detta förslag finner man öfver allt verkningarna af det intima samarbete mellan ingeniör och arkitekt, som utan tvifvel är det bästa sättet för åstadkommande af en god stadsplan. Trafiklederna äro tydligt markerade och skilda från bigatorna samt i allmänhet lämpligt förlagda. I detta hänseende äro att anteckna de stora hufvudgatorna till centralbangården, alternativt utarbetade i enlighet med såväl det Gleimska, som det Atterbergska bangårdsförslaget. Till bergområdena gå ett antal »uppfartsvägar», med jämna, behagliga böjningar och med möjlighet för spårvägslinier. De två stora höjdområdena Landala och Gibraltar äro här förbundna medels en trafikled med bro öfver den förutnämnda Landaladalen. Med undantag för denna gata samt för den s. k. Västra uppfartsvägen, hvilka knappast ha någon motsvarighet hos de två andra förslagen, följa gatorna synnerligen väl terrängen, så att profilerna visa märkeligt små terasseringsarbeten. Detta sträfvande har dock haft till följd, att somliga gator i synnerhet å Gibraltarområdet förefalla väl krokiga. Så väl detta område som berget i fonden af Aschebergsgatan ha gjorts bättre tillgängliga medels »hissbanor».

Hvad den estetiska behandlingen beträffar behöfva vi ej vara mångordiga, ty de här reproducerade perspektivbilderna tala för sig själfva. Visserligen kunna dylika perspektiv ej blifva fullt sanna, men de gifva dock en idé om, hvilka möjligheter förefinnas och i hvilken riktning sträfvandena böra gå vid planens eventuela förverkligande. Utom de af prisnämden senterade monumentala anordningarna vilja vi dock särskildt påpeka den pittoreska och delikat behandlade platsgruppen å »Bohusområdet» kring den i fonden af Vasagatan belägna kyrkan, samt den s. k. »Landala skolplats». Tilltalande äro äfven fondanordningarna å Aschebergsgatan, Sturegatan, Vasaplatsen m. fl.

Påfallande är såväl i detta som det föregående förslaget sträfvandet att å höjdplatåerna förlägga stora sammanhängande byggnadskvarter samt å därtill lämpade ställen placera allmänna byggnader med möjlighet till

monumental behandling såsom kyrkor och kapell, vattentorn, skolor, stiftelsebyggnader o. d. synliga öfver de branta sluttningarna, hvilka begagnats till villaområden. Dock hafva i detta förslag flera kvarter reserverats för villabyggnader än som är behöfligt. Vid behandlingen af gator och öppna platser ha tydligen särskildt vid detta och nästföljande förslag de principer följts hvilka först af Camillo Sitte förts fram, såsom anordnande af monumentala fondbyggnader, omväxlande brutna och krökta gatulinier, slutenhet, lugn och monumentalitet hos de öppna platserna, samt begagnande af de naturliga terrängförhållandena.

Det, som lagts detta förslag till last, är troligen förutom den nämnda Västra uppfartsvägen, att det anvisat en del möjligheter till förändringar och förbättringar å redan utlagda gator, hvilka förbättringar dock kunna utan skada för projektets öfriga delar uteslutas.

Utom de begärda ritningarna åtföljdes förslaget af en modell i gips, två alternativförslag samt 12 st. perspektivritningar.

»Posteritas», *K. Lindahl och V. Thomé.* Prisnämdens utlåtande: »Terrängens egendomligheter hafva jämväl i detta förslag väl tillvaratagits samt äldre bebyggda områden och utlagda gator i allmänhet lämnats oberörda, hvarjämte anvisats vackra öppna platser samt en mängd olika sätt att såväl åt de större som mindre öppna platserna bereda prydlighet och omväxling i byggnadssätt. Många synnerligen goda förbindelseleder finnas mellan de olika stadsdelarna; dock är den föreslagna förlängningen af Sturegatan genom Trädgårdsföreningen till Stora Nygatan i och för sig olämplig samt obehöflig, då öster därom finnes en annan välbelägen förbindelseled från förstnämda gata till platsen för den tilltänkta centralbangården. Mot detta täflingsförslag kan därjämte anmärkas, att platsen för utvärdshus och folkpark ej är väl vald samt att det för utställningar afsedda området visserligen är centralt beläget men till utrymmet alldeles otillräckligt.»

Oaktadt de många och berättigade anmärkningar, som prisnämden haft mot detta förslag måste det betraktas som i flera hänseenden mycket förtjänstfullt och väl genomtänkt samt ganska redigt. I trafikhänseende äro särskildt gatorna till bangården, leden Engelbrektsgatan—Södra Vägen, diagonalgatan från Kungsportsavenyen mot Gibraltar, samt uppfartsvägarne till Landalabergen bra anordnade.

I estetiskt hänseende utmärka sig de kanske allt för många öppna platserna för arkitektonisk behandling och några äro särdeles vackra, såsom t. ex. platsen vid Kungsportsavenyens södra ända. Det hela verkar dock kanske väl mycket ansträngdt och konstladt.

Utom de af prisnämden anförda felen kan ock nämnas, att profilerna visa större planeringsarbeten än å de bägge andra förslagen, att de lägre belägna områdena ej äro vackert lösta, samt att det hela är väl mycket baseradt på pittoreska detaljer.

Författarne ha ej här såsom vid de begge andra förslagen sökt att hålla kvarterens bredd till det för bebyggande utan gårdshus lämpligaste måttet, utan hafva gjort dem betydligt djupare. De hafva nämligen bebyggts med gatu och gårdshus, hvilka senare dock ha fasad mot en i kvarterets midt anordnad plantering. Utan tvifvel vore detta arrangement synnerligen behagligt för innevånarne, om det kunde realiseras, men torde af ekonomiska skäl knappast kunna komma till utförande i så stor utsträckning, som här föreslagits.

Förslaget åtföljdes af en plan med afloppsledningar, ett alternativförslag samt flere perspektivritningar, hvilka senare dock ej voro synnerligen tilltalande.

Måtte vi nu få se det nya Göteborg uppstå och bebyggas i samklang med dessa förslag; låtom oss hoppas att ej de goda uppslag och idéer, som här gifvits, må af en oerfaren och pietetslös hand förfuskas, såsom det ofta vid täflingar har händt, utan att det bästa från de olika projekten sammanföres till ett fullödigt praktiskt, konstnärligt och harmoniskt helt. Sedan blir det de särskilda arkitekternas sak att skapa de blifvande byggnaderna så, att de göra heder åt de platser, där de förläggas.

I hvarje fall bör denna täfling, som utfallit så lyckligt, vara en kraftig maning till alla våra samhällen — icke minst de största — att slå in på de nya vägar, som nu utstakats, så att de en gång bli lika våra drömmars idealstäder, i stället för som nu ofta är fallet verka dödande enformiga och intresselösa.

LEKTOR E. BERGMANS VILLA I ÖREBRO.

Plansch 7.

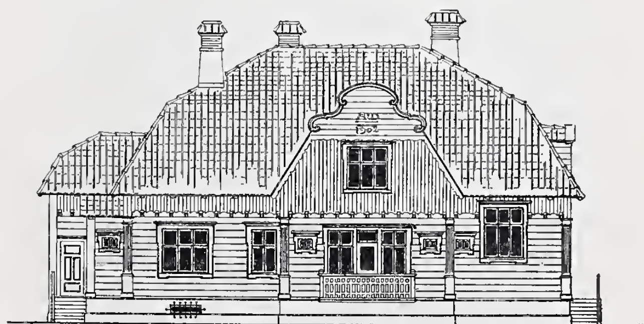

Ett hem midt bland kasernerna, ett trähus midt bland stenhoparne — uppgiften är sällsynt nog nu för tiden, äfven för vår goda stad, där det just nu bygges på ett dussintal stenkaserner inom en nyligen uppdragen stenhusgräns och därutanför på en mängd reveterade tvåvåningshus. En intressant uppgift dessutom, då det gäller att plocka reda på några »inhemska» motiv helst från gamla Örebro. Af kungsstugutypen finnes endast obetydligt kvar och den eger ju dessutom föga tillämpning på en nutidsboning i stad. Gamla Örebro är föröfrigt snart ett minne blott.

Drottning Kristina var den första, som satte i gång den reglering af vår goda stad, som fortgått alltsedan.

Den stora allfarsvägen från bergslagerna ned till och genom skogsbygderna på gränsen till Götalanden drog sedan gammalt i slingrande bukter längs grusåsen och här vid Örebrohus, där den sam öfver Svartån, gyttrade sig samman i ostörd frid vid vägkanten det gamla Örebro, till dess drottningen en vacker dag drog en svart linie öfver kartans krokiga vägar. Vår nuvarande Drottninggata bär syn för sägen.

Helt lyckades emellertid ej spåren plånas ut. Den slingrande Gamla gatan på norr och Kyrkogårdsgatan på söder

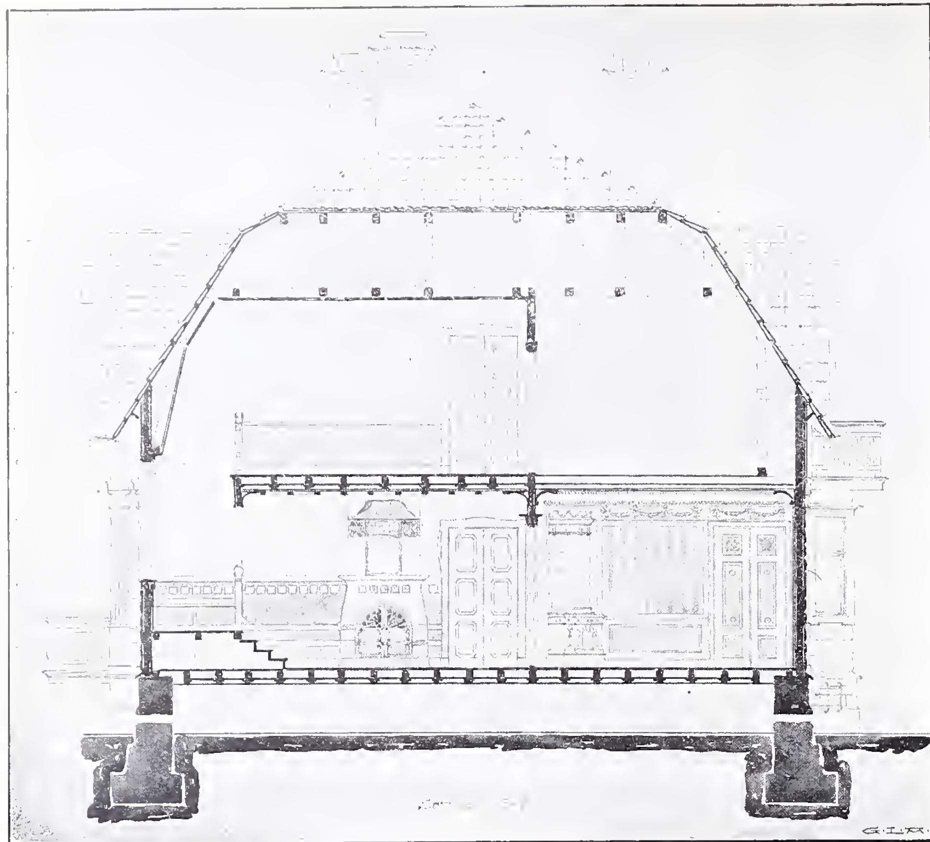

Lektor E. Bergmans villa i Örebro. Sektion.

I skissboken hittades dessutom ett par barockmotiv från Visby, hvilka äfven funno användning vid fasadens detaljbildning.

Det synes nästan som barockens former ej sloge väl an här på våra orter. Det brutna taket sticker särskildt i ögonen. Nå ja, täckt med plåt och svartmåladt kanske det ej behagar alla, men täckt med tegel synes det mig väl försvara sin plats, då det ju dessutom fyller det praktiska gagnet att bereda större utrymme å vinden. Men taktegel har nu en gång ej funnit nåd inför våra byggmästare — det täcker ej, det blåser af o. s. v. Jag tror dock, att dessa invändningar skulle kunna lättas i vikt, om såsom numera flerstädes är föreskrifvet i lag, taket förses med tät underpanel och därtill pannorna göras tvåkupiga och läggas som skiffer med växlande fogar. Nedre och öfre raderna läggas då af halfva pannor. Så har jag tänkt mig att ställa till med lektor Bergmans tak.

Frågan om ytterväggarnas konstruktion är af största vikt i våra bygder, helst vi hafva att skydda oss mot slättens genomträngande vindar. De äro ämnade att utföras af gammalt virke, rest och diktadt, på yttre sidan försedt med förhydning och spåntad, liggande plankfodring och på inre sidan med liknande beklädnad under en innerpanel af 10 cm. bräder diagonalt lagda med mellanrum af 1 cm., som i vanlig ordning röras vågrätt för putsen.

Rumsanordningen är, som sig bör, i detalj gifven af egaren. Vi göra för första gången här på platsen ett blygsamt försök att anordna en hall med öppen trappa ledande till arbetsrummet å vinden. Hallen är ämnad

äro bitar af den gamla vägen. Här utmed dessa gator har ett och annat gammalt bo glömt sig kvar, hvars dagar, spår jag, snart nog kunna räknas. Kungsstugan är redan flyttad utom stadens hank och stör; af det fordom midt emot liggande s. k. borgmästarehuset finnes ej en stock kvar. Öfver denna trakt har regleringens cyklon dragit fram och planerat vårt Järntorg, kring hvilket det modernaste Örebro snart nog torde växa upp.

Närmast på dagordningen står den gamla von Schantz'ska gården. Här skall Fredsgatan (!) fram. Det röda envåningshuset från farfarsfarfars tid med de hvita knutarna bär ännu sitt ståtliga namn, men lefver som fattighjonet på nåd sina få återstående dagar, delande med detta ödet att vara föremål för ömkan och drift och dock står det där så nobelt i all sin skröplighet. Det erbjuder åtskilliga intressanta detaljer, specielt är omfattningarnas ledbildning säregen. Här fanns ett motiv värdt att taga vara på.

En annan byggnad af vida ståtligare skapnad är huset n:r 16 Kyrkogårdsgatan, i hvars präktiga gemak det numera sjunges abcd af traktens småbarn. Om till de nu nämda läggas de öfriga, bilderna visa, så äro Örebro gamla barockbyggnader räknade.

I den väna bergslagsstaden vid Norasjön finnes ett par rätt intressanta saker i den vägen, som borde återgifvas. Men min kamera delade emellertid ej denna uppfattning.

Fasad åt gatan. Schantz'ska gården vid Gamlegatan, Örebro. Fasad åt gården.

att hållas i gulhvitt med foder i gråblått eller något ditåt. Kring väggarna äro dragna bräder rätt och slätt i samma färg med putsfälten emellan dem strukna i någon lämplig grön ton. På långväggen uppmuras en eldstad af tegel, som förses med huf och luckor af koppar.

Fasadens brädfodring dränkes med karbolineum, frisen rödfärgas och allt trä föröfrigt, knutar, foder och dörrar, hvitmålas.

Det är meningen, att egaren skall få flytta in i höst; grundgräfningen började i förgår.

Byggnaden kommer att kosta 13 500 kr., oberäknadt tomt. Dock tillkommer kostnaden för kakelugnar, tapeter, glasmålning och mera sådant.

Örebro i jan. 1902.

Magnus Dahlander.

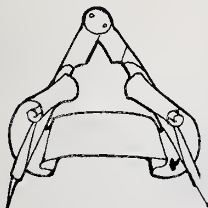

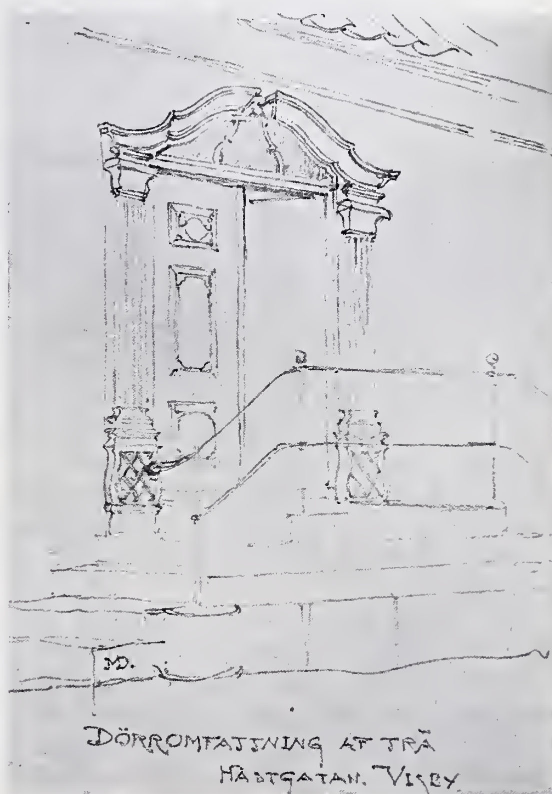

Huset N:r 16 Kyrkogårdsgatan, Örebro.

Port vid Storgatan, Örebro.

PRISTÄFLAN OM UPPGÖRANDET AF SKISSRITNINGAR TILL NYBYGGNAD Å RIKSBANKENS TOMT I UPSALA.

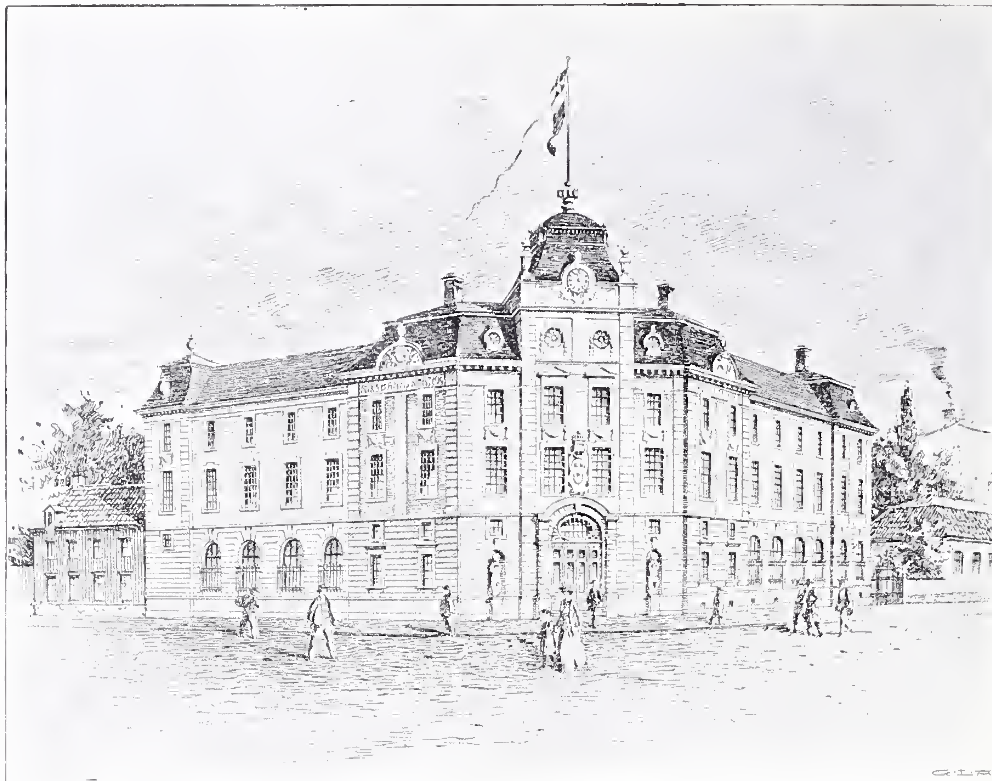

1:sta pris. Arkitekterna FR. ULLRICH och EDV. HALLQVIST.

Denna täflan, som skedde i slutet af föregående år, egde ett visst intresse på grund af den kombination af olika lokaler, som skulle sammanföras i en och samma byggnad, och då vi nu återgifva de tre pristagarnes förslag, bifoga vi såsom förklarande text utdrag af såväl täflingsprogrammet som prisnämndens till Riksbanken afgifna utlåtande.

På den ifrågavarande tomten, belägen i hörnet af Kungsängs- och Bangårdsgatorna, skulle uppföras en byggnad i 3 våningar, innehållande lokaler för Riksbankens Afdelningskontor, Postverket och Telegrafverket samt Bostadslägenheter, hvilka lokaler skulle så fördelas på de olika våningarna, att bottenvåningen skulle innehålla Riksbankens och en del af postens lokaler, entréer, vestibuler etc. våningen 1 tr. upp återstoden af postverkets lokaler samt lokaler för telegrafen; våningen 2 tr. upp hyreslägenheter.

Riksbankens lokaler skulle vara:

Expeditionslokal, rum för direktören, för styrelsen, för ombudsman, för tjänstemän, för arkiv, kassahvalf invid direktörens rum, ett mindre hvalf för böcker, dessutom kapp- och toilettrum samt bostadslägenhet för vaktmästaren. Bland särskilda vilkor för dessa lokaler märktes, att expeditionslokalen skulle vara direkt tillgänglig från vestibulen eller förstugan, helst belägen åt gatan, samt med en disklängd af 9 m., att direktörens rum borde ligga omedelbart invid expeditionslokalen samt vara tillgängligt så väl från platsen innanför som utanför disken; att styrelserummet borde ligga i närheten af direktörens rum samt ombudsmannens rum vara bekvämt beläget för allmänheten.

Postverkets lokaler skulle vara:

Rum, som måste ligga i bottenvåningen:

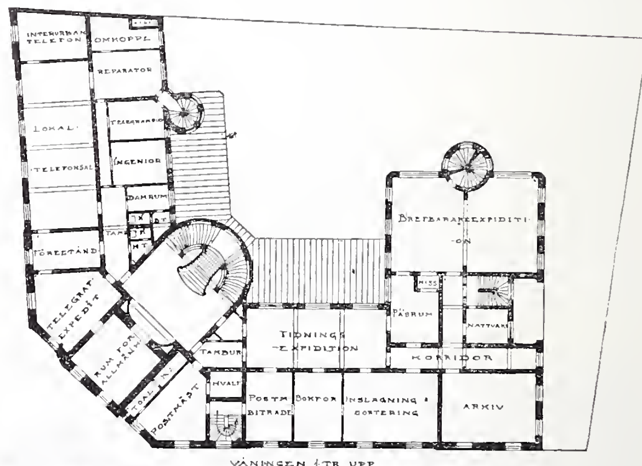

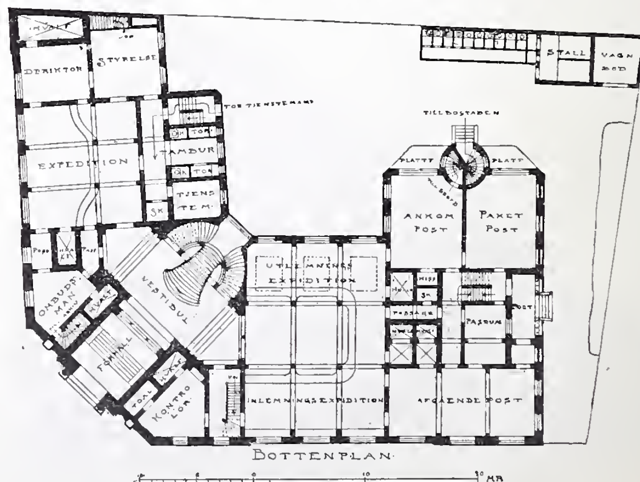

Inlemningsexpedition med därtill hörande kassahvalf, utlemningsexpedition likaledes med kassahvalf, rum för ordnandet af afgående post (karteringsrum) med kassahvalf; rum för ankommande post (dekarteringsrum); paketpostexpedition, påsrum, rum för kontrollören med kassahvalf; kapp- och toilettrum.

Rum, som kunde förläggas till våningen 1 tr. upp:

Tidningsexpedition, där allmänheten eger tillträde, rum för inslagning och sortering, rum för bokföring, påsrum, brefbärareexpedition, arkiv i närheten däraf, rum för postmästaren, kassahvalf därinvid, kapp- och toilettrum, rum för postmästarens biträde.

2:dra pris. Arkitekten AX. ANDERBERG.

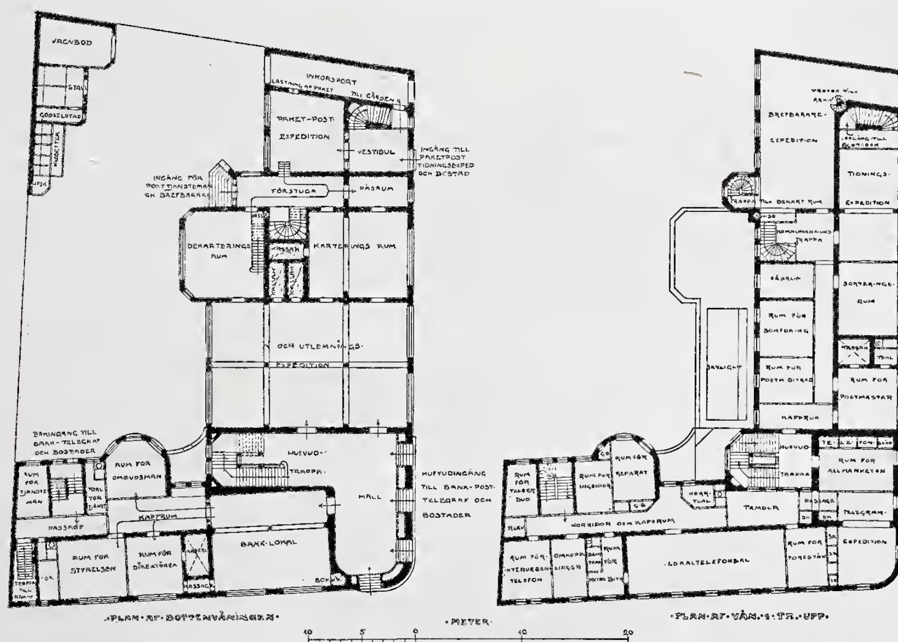

Vidare stipulerades som vilkor, att postverkets lokaler skulle hafva tvänne ingångar (i bottenvåningen), af hvilka hufvudingången kunde hafva gemensam vestibul med riksbanken och telegrafen. De lokaler, till hvilka allmänheten bekvämt skulle kunna komma voro in- och utlemningsexpeditionerna och paketpostexpeditionen i bottenvåningen samt tidningsexpeditionen och postmästarens rum i öfre våningen. — Om entresolering af bottenvåningen delvis anordnades, kunde till entresolvåningen förläggas nattvakts- och förrådsrum, kapp- och toilettrum för tjenstemännen, kontrollörens rum och arkivet. — Vidare bestämdes, att inlemningsexpeditionen borde stå i direkt förbindelse med karteringsrummet, samt utlemningsexpeditionen i direkt förbindelse med dekarteringsrummet; att påsrummet borde ligga invid karteringsrummet samt i bekväm kommunikation med dekarteringsrummet, att paketpostexpeditionen kunde vara tillgänglig för allmänheten från sekundäringången; att kontrollörens rum borde lätt kommunicera med in- och utlemningsexpeditionen, att brefbärareexpeditionen borde medelst inre trappor och hiss vara förbunden med dekarteringsrummet och att postmästarens rum borde stå i bekväm inre förbindelse med bottenvåningen.

In- och utlemningsexpeditionen kunde sammanslås till en enda lokal under iakttagande af att tvänne ingångar, lämpligt placerade, funnos och att sammanlagda disklängden blefve minst 18 m.

Telegrafverkets lokaler skulle vara:

Rum för allmänheten, telegrafexpedition, rum för telegrambud, för föreståndaren, för ingeniör, för reparatör, lokaltelefonsal, rum för interurbantelefon, omkopplingsrum, rum för kvinnliga biträden, toilettrum, tambur etc. De närmare föreskrifterna voro: att allmänhetens rum borde hafva direkt ingång från öfre förstugan och hafva plats för 3 à 4 st. telefonhytter; att telegrafexpeditionen borde ligga omedelbart därinvid; att föreståndarens rum

3:dje pris. Arkitekten Ax. Lindegren.

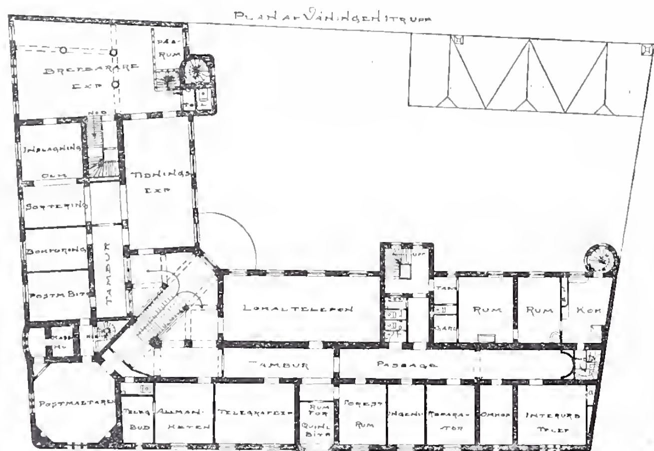

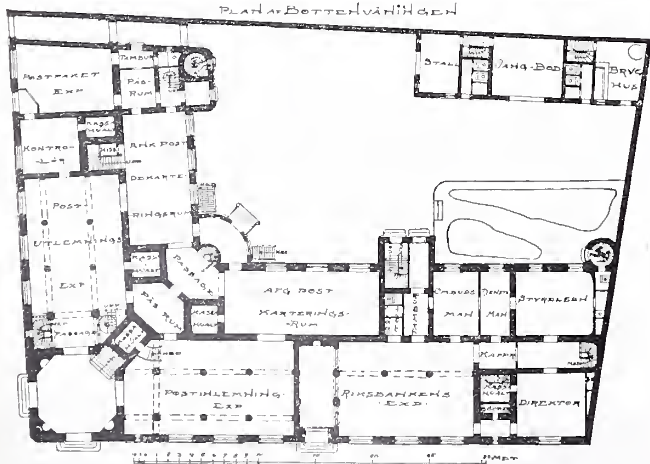

borde förläggas emellan telegrafexp. och telefonafd. med direkt tillträde från tamburen eller korridor; att rummet för de kvinnliga biträdena placeras invid endera af telefonsalarne; att omkopplingsrummet helst borde ligga i närheten af rummet för interurbana telefon och förses med kabeltrumma; att ingeniörens rum borde förläggas invid tambur eller korridor och i närheten af reparatörens rum. — Lokaltelefonsalen borde hafva en längd (med fönster på långsidan) af c:a 15 m. eller ock hafva fyrkantig form med belysning från två sidor.

Till samtliga dessa rum var ungefärliga storleken i programmet angifven. Byggnadens yttre borde vara enkelt men värdigt. Till fasaderna fick naturlig sten användas tillsammans med fogstruket eller öfverputsadt tegel.

Täflingsförslag skulle omfatta planer, nödiga sektioner, två fasader, allt i skala 1 : 200, samt dessutom perspektiv, en orienterande beskrifning och kortfattad redogörelse öfver de tilltänkta materialierna samt ett summariskt kostnadsöfverslag.

Vid täflingstidens utgång den 15 okt. 1901 inlemnades till fullmäktiges expedition å Riksbanken 20 st. projekt.

Prisnämnden bestod af Bankofullmäktigen dr. R. Törnebladh, Bankofullmäktigen R. Almström, Professor I. G. Clason, Arkitekten Aron Johansson samt Arkitekten Martin Borgstedt;* med rätt för prisnämnden att för bedömande af post- och telegrafverkens lokaler med sig adjungera af vederbörande verk utsedde sakkunnige.

* I sammanhang härmed vilja vi påpeka att i den nyligen utkomna delen af svenskt porträttgalleri omfattande Arkitekter, Målare och Bildhuggare står bland uppgifterna om af Arkitekten M. Borgstedt utförda arbeten äfven Riksbanksbyggnaden i Upsala. Denna uppgift härrör från en tid innan ännu denna täfling var beslutad, och då Arkitekten Borgstedt var på uppdrag af Riksbankens fullmäktige sysselsatt med att uppgöra ritningen etc. till denna byggnad och hade arbetet därvid avancerat så långt att förslag i större skala jämte kostnadsförslag voro uppgjorda och af Fullmäktige godkända. Bankoutskottet beslöt sedermera en täfling, hvarigenom saken inträdde i ett annat skede.

Denna prisnämnd tilldelade

1:sta pris 2 000 kr, åt Mottot »Rix» Arkitekterna Fritz Ullrich och Edvard Hallqvist.

2:dra pris 1 250 kr. åt Mottot »Ad libitum» Arkitekten Axel Anderberg.

3:dje pris 750 kr. åt Mottot »Vineta» Arkitekten Axel Lindegren, hvarefter på prisnämndens förslag följande skisser inköptes för 500 kr. stycket.

Mottot »B. P. T.» Arkitekterna J. Settergren och Carl R. Lindström.

Mottot »Fyris 15» Arkitekten Ernst Otterström.

Mottot »Nial» Arkitekten R. L. Lindqvist.

I sitt till Riksbanken inlemnade utlåtande motiverar prisnämnden denna prisplacering sålunda.

Förslaget »Rix», utmärker sig för en synnerligen god placering samt för en enkel och värdig fasadbehandling. Genom den vidtagna afskärningen af byggnadens hörn i gatuskärningen har möjliggjorts bildandet af en rymlig, fri plats framför hufvudentrén, hvarjämte genom indragning af byggnadens ena flygel från vidliggande granntomt afsevärda fördelar vunnits i fråga om lokalernas belysning och tillvaratagande af utrymmet. Förslaget, som bättre än något af de öfriga uppfyller programmets fordringar på lokalernas storlek och inbördes läge, är slutligen med afseende på kostnaderna fördelaktigare än något af de öfriga förslagen, som öfverhufvud kunnat ifrågakomma erhållande af pris.

Förslaget »Ad libitum» utmärker sig icke blott för en god plandisposition utan äfven för mycket goda uppslag dels i fråga om fasadbildningar, dels i fråga om den monumentalt anordnade hufvudvestibulen.

Förslaget »Vineta», som likaledes på ett tillfredsställande sätt uppfyller programmets fordringar med afseende på plandispositioner, företer äfven en tilltalande, ändamålet motsvarande fasadbildning.

Förutom dessa, sålunda af oss prisbelönade täflingsförslag, hafva vi funnit oss böra framhålla följande såsom i ett eller flera afseenden beaktansvärda samt eventuelt värda att inköpas:

»*B. P. T.*» på grund af väl funnen anordning af entréerna till de särskilda postlokalerna och i allmänhet god plandisposition och värdig fasadbyggnad.

»*Nial*» på grund af det särdeles omsorgsfulla studium, hvarom förslaget vittnar i fråga om postens lokaler; och

»*Fyris*» på grund af särskildt tilltalande fasadbyggnad.

LESSING OCH DET ANTIKA PERSPEKTIVET.

Af *P. Henriques.*

En hvar, som är något så när förtrogen med Tysklands klassiska litteratur, känner hurusom Gotthold Ephraim Lessings snille var nog omfattande att belysa, hans lärdom nog stor att behärska de mest skilda områden af vetenskapen, litteraturen, konsten och filosofien. Men att han äfven hade tid öfrig åt en fråga så speciel, som den om perspektivet i den grekiska målarkonsten torde icke vara allom bekant. Då emellertid hans inlägg här som alltid äro intressanta, och då allt, som härrör från denne härlige och sympatiske ande, har något tilldragande, så torde följande citat jämte några däraf föranledda anmärkningar icke vara ovälkomna, äfven om ämnet måhända icke faller inom tidskriftens närmaste område.

Liksom så ofta hos Lessing var äfven i föreliggande fall hans verksamhet närmast föranledd af en polemik. Uti »Laokoon oder über die Grenzen der Malerie und Poesie» hade han, visserligen blott i förbigående, berört frågan om grekernas perspektiv. »Perspektivet», säger han i afdeln. XIX, under sina betraktelser angående Akilles', af Homeros beskrifna sköld, »måste alldeles frånkännas de gamla och hvad Pope* andrager för att bevisa, att redan Homer hade begrepp därom, bevisar intet annat än att Pope själf eger ett mycket ofullständigt begrepp om saken», — ett omdöme i hvilket hvarje sakkunnig läsare af Pope utan tvekan instämmer. På ett annat ställe heter det: »Blotta iakttagandet af det optiska erfarenhetsrönet, att ett föremål synes mindre på afstånd än i närheten gör icke på långt när en målning perspektivisk. Perspektivet fordrar en enda synpunkt, en bestämd naturlig synkrets, och detta var hvad som fattades i de gamles taflor.» Han slutar afdelningen, med följande uttalande: »Jag är af den meningen, att man först småningom, genom scenmåleriet, kommit till det egentligen perspektiviska i målarkonsten; och äfven sedan detta nått till fullkomning måste det icke hafva varit så lätt, att öfverföra dess regler på en enda yta, ity att ännu i senare bilder, bland fornlemningarna i Herculanum, finnas så talrika och så mångahanda fel mot perspektivet, att man nu för tiden knappast skulle ursäkta dem hos en nybörjare.»

Åtskilliga satser i Laokoon gåfvo anledning till den i tyska konstkritikens häfder mångomtalade *Lessing-Klotzska polemiken.* En »Professor der Weltweisheit» vid universitetet i Göttingen, C. A. Klotz, fann sig nämligen föranlåten att i en lärd tidskrift »acta litteraria» år 1766 kriticera Laokoon, hvilket gjordes på ett sätt, så ytligt och på samma gång så försåtligt, att det i hög grad sårade den icke öfver höfvan tålmodige Lessing och framkallade ljungande svar. Här är icke stället att skildra de olika faserna i den därmed började vidlyftiga och hätska litterära fejden, som under sitt förlopp kom att beröra en mängd olika konsthistoriska och arkeologiska frågor, och hvilken fortsattes ända till Klotz' död år 1771. Det må vara nog att nämna, hurusom Klotz därunder äfven behandlade frågan *huruvida de grekiska konstnärerna kände perspektivet,* hvilken fråga han besvarar jakande.

Det var alldeles uppenbart icke svaret i och för sig utan fastmera den väg, på hvilken det blef funnet, den lärdomspedantiska enfald, som utmärkte de Klotz'ska resonemangen, hvilket allt retade Lessing och gaf honom anledning att på nytt upptaga detta i Laokoon endast flyktigt berörda ämne. Han valde såsom stridsfält sina: »Briefe antiquarischen Inhalts».

Särskildt numren 9, 10, 11 och 12 af dessa genom sin glänsande stil oöfverträffliga bref egnas åt perspektiviska frågor. I början af det förstnämnda brefvet heter det: »Herr Klotz vill rakt inte tåla, att man frånkänner de gamla konstnärerna perspektivet. I Laokoon har jag gjort detta, fastän alls icke i samma afsikt som Perrault och andra, hvilka därmed ville nedsätta de gamle. Emellertid, då herr Klotz så sällan förstår mig, huru kan jag begära, att han här skulle gissa min mening. Han kastar mig således i samma skäppa som kategorien Perrault, och

* I dennes öfversättning af Iliaden. *P. H.*

i sitt »Bidrag till smakens och konstens historia grundad på mynt» försvarar han mot mig de gamle, hvilka sannerligen aldrig behöfva skyddas för angrepp från mig.»

Här må i förbigående nämnas att sagde af Lessing föga aktade Charles Perrault hade år 1693, alltså 70 år före Lessing, uti sin bok: »Parallèle des anciens et des modernes en ce qui regard les artes et les sciences» beträffande de gamles perspektiv uttalat en bestämdt förnekande mening. Olikheten mellan Lessing och Perrault är likväl, alldeles frånsedt den himmelsvida skillnaden i snille och lärdom, att för Lessing var sanningssökandet, i denna fråga som i andra, det enda målet för hans verksamhet, under det fransmannen med sin bok, hvilken för öfrigt innehåller många felaktigheter, hade det uppenbara syftet att på de gamles bekostnad upphöja sin samtid och väl ock att på så sätt smickra de maktegande i Frankrike.

I fortsättningen af brefvet öfvergår Lessing till att bestämma, hvad som bör förstås med att en målning är perspektivisk.

»Är perspektivet», säger han med hänsyftning på en af Klotz gifven definition, »intet annat än konsten att på en yta framställa föremål så som de vid ett visst afstånd synas för vårt öga, då är perspektivet ingen del af teckningskonsten utan denna konst själf. Hvad gör väl teckningskonsten annat, hvad mera än det som perspektivet enligt denna förklaring gör? Äfven teckningskonsten afbildar föremålen på en yta, äfven hon afbildar dem, icke sådana de äro, utan sådana de på ett visst afstånd synas för ögat. Följaktligen kan hon aldrig undvara perspektivet, och det minsta tecknaren framställer, kan han icke framställa annorlunda än perspektiviskt.

»Att frånkänna de gamle perspektiv i denna mening vore sannskyldigt nonsens. Ty det vore att frånkänna dem, icke perspektivet utan själfva teckningskonsten, i hvilken de dock voro så stora mästare. Dylikt har icke kunnat falla någon in. Utan om man förnekar deras perspektiv, så sker det i den inskränktare bemärkelse, i hvilken konstnärerna fatta ordet. Konstnärerna mena nämligen därmed konsten att framställa flera föremål jämte den del af rummet, i hvilken de befinna sig såsom dessa, på olika plan fördelade, föremål jämte rummet synas för ett *i en bestämd punkt befintligt öga* . . . .

»*I enlighet härmed kunna enstaka delar af en tafla vara fullt perspektiviska utan att taflan såsom helhet är det, i det att den saknar synpunktens enhet och de olika delarne af densamma hafva olika synpunkter.*

»Herr Klotz synes icke begripa detta fel. Han talar hela tiden om figurers förkortning och färgers aftagande samt inbillar sig att därmed vore allt i perspektivet väl beställdt. Men han borde veta, att en tafla kan vara bra nog i båda dessa stycken och likväl mycket operspektivisk.

»Blotta iakttagandet af det optiska erfarenhetsrön, säger jag i Laokoon, att ett föremål synes mindre på afstånd än i närheten gör icke på långt när en målning perspektivisk. Jag behöfver således ingalunda frånkänna de gamle konstnärerna denna iakttagelse; naturen lär den; ja, det vore mig obegripligt, om den icke varit gjord redan af de allra första konstnärerna. Huruvida de däremot tillämpat den matematiska noggrannhet, vid hvilken vi äro vana, äfven hos mycket medelmåttiga målare, huruvida de icke nöjt sig med ett ungefärligt ögonmått — det är en annan fråga, som icke kan besvaras gynnsamt för de gamle blott genom skriftställen, i synnerhet då så otaliga gamla konstverk alls icke äro till förmån för en sådan åsikt.

»Likaså naturlig är en förtoning i färgerna; ty samma dagliga erfarenhet, som lär oss, att ett föremål synes mindre på afstånd, lär oss också att aflägsna föremåls färger blifva allt mattare, allt mera försvinnande, att de sammanflyta och uppgå i hvarandra. Följaktligen kunde och måste de gamla målningarna också visa dylikt, och de, hvilka häraf visade mera än de andra, blefvo också berömda framför de andra.» —

Det kan visserligen icke bestridas att mycket i detta resonemang är så rakt stridande mot faktiska förhållanden, att man nästan förbluffas öfver, att oriktigheterna ej sprungo den skarpsynte nedskrifvaren själf i ögonen. Då han t. ex. tager såsom något alldeles självklart, att äfven de allra äldsta konstnärerna visade ett perspektiviskt kynne i sina teckningar, så är han i den afgjordaste opposition mot allt, hvad man känner om den äldsta konsten hos alla folk. Konstens första skede karakteriseras undantagslöst af samma egenskap, som utmärker barnets första ritförsök — nämligen den att föremålen framställas *ej* sådana de te sig för det betraktande ögat utan, naturligtvis i enlighet med konstnärens förmåga, sådana de i verkligheten äro. Liksom ett barn vid början af sina ritförsök afbildar ett cirkelrundt bord, så godt det förmår, genom en cirkel, så afbildade den gamle egyptiske konstnären på grafkapellet i Abd-el-Qurna en fyrkantig damm, omgifven af träd medelst en noggrann rektangel, längs hvilkens sidor träden voro tecknade, nedlagda utåt, för att helt kunna visas. Ja, icke ens den gifna definitionen på perspektiv är riktig. Felaktigheten är dock härvidlag så allmän, att den återfinnes t. o. m. i flertalet perspektiviska läroböcker från Lessings tid ända till våra dagar. Perspektivet är emellertid så långt ifrån konsten »att på en yta framställa föremål så som de synas för vårt öga», att det första bästa exempel kan visa definitionens oriktighet. Om en målare ställer sig på Norrbro, för att där rakt framifrån betrakta slottet, skall hans öga se fönstren smalare och kortare ju längre bort från midten de äro belägna — helt naturligt, emedan de allt mera aflägsna sig från ögat och synvinkeln således blifva allt mindre. Men om det gäller att afbilda slottsfasaden, skall han det oaktadt framställa alla fönstren lika stora, emedan hans perspektiviska kunskap eller känsla lär honom framställa sin bild — *icke* såsom verkligheten »synes för hans öga» utan så att den *på åskådaren* gör ett intryck, liknande det verkligheten framkallar.

Men dessa mer eller mindre väsentliga oriktigheter hindra icke, att Lessing på ett ypperligt sätt pointerat just kärnpunkten i frågan om det perspektiviska i en målning, då han i ofvanstående säger: »*Enstaka delar af en tafla kunna vara fullt perspektiviska, utan att taflan såsom helhet är det, i det att den saknar synpunktens enhet.*» Här pekar han på hufvudsaken, ty just på denna enhet beror en perspektivisk framställnings helhetsverkan. Om ej enheten är bevarad i en konstnärlig bild, om icke konstnären kan med fingret på sitt verk säga: »Här är den för hela min tafla gällande horisonten, här min synpunkt», — då är »det perspektiviska» ännu icke uppnådt. Just här hafva vi också skiljemärket mellan en konst, grundad uteslutande på lösa naturiakttagelser eller, såsom Lessing uttrycker det, »ett ungefärligt ögonmått», och en konst,

i hvilken naturiakttagelsen användes, ledes, behärskas af en sammanhållande konstnärlig insikt.

Längre fram gör Lessing, särskildt beträffande grekernas påstådda perspektiv, följande uttalande:

»Detta besvarar herr Klotz fråga: 'Kunde de gamle skriftställarne tala om en sak, som icke fanns, och berömma hos en målning en egenskap, som ingen såg?' De berömde hvad de sågo; men att de sågo något, som också vi skulle finna särdeles värdt att berömma, det bevisar deras beröm icke.» — Detta är kloka ord, innehållande en sanning så enkel — att den oupphörligen glömmes. I lärda afhandlingar angående den klassiska målarkonsten citeras och användas i bevisföringen Platon, Aristoteles* m. fl. andra gamla skriftställare på alldeles samma sätt som vore deras uttalanden gjorda af konstkritiker från i går. Likväl kan den flyktigaste iakttagelse lära oss, att det mänskliga ögat under olika perioder ser på konsten på det mest olika sätt och med de mest olika anspråk. Hvilken utomordentlig skillnad mellan det öga, som tillfredsställdes af gotikens förvridna madonnor och smalbenta Evatyper mot det, för hvilket ej långt därefter renässansens konst uppgick! Ja, läggom i detta hänseende endast märke till våra egna dagar, till den rent af underbara förändring vårt eget konstuppfattande öga under senaste årtionden genomgått. Den färgbehandling, som för tjugo år sedan föreföll onaturlig, eller åtminstone helt främmande, verkar numera hvarken främmande eller onaturlig utan såsom något bekant och riktigt.

Det ligger därför icke något särskildt förvånande däruti *om* den antika tidens greker, fastän utomordentligt känsliga för arkitekturens och plastikens skapelser, för bilderna i tre dimensioner, saknade, när det gällde tvådimensionala framställningar, de anspråk, som vi, i andra afseenden mindre ömtåliga, nutidsmänniskor ställa på målarkonstens verk. »De berömde hvad de sågo, men att de sågo något, som också vi skulle finna värdt att berömma, det bevisar deras beröm icke!»

I tionde brefvet uttalar sig Lessing ytterligare om verkningarna af flera olika synpunkter. »En mångfald af synpunkter icke endast upphäfver enheten i formgifningen utan äfven enheten i belysningen? Men hvilken perspektivisk färgbehandling kan ernås utan enhet i belysningen? Säkert icke den sanna, och hvarje annan är så godt som ingen, om den också skulle kunna göra något intryck på den, som aldrig sett den sanna.»

I elfte brefvet egnar han en flyktig granskning åt några af de speciella bevis Klotz framlagt till häfdandet af de gamles perspektiviska kunskap. Bland bevisen upptager Klotz, efter den franske grefven Caylus, den berömda freskomålningen »Aldobrandiniska bröllopet», hvilken ännu bevaras i Vatikanens bibliotek och utgör en af dess märkvärdigheter. Målningen, som uppgräfdes år 1606 i en gammal trädgårdsanläggning vid Galienusbågen i Rom, har fått sitt namn af dess första förvaringsort, villan Pamfili Aldobrandini. Montfaucon lämnade år 1719 uti: L'antiquité expliquée et répresentée en figures; tome III, en ganska god afbildning däraf. Man får ej af Lessings ord full klarhet öfver huruvida han själf sett Montfaucons afbildning eller lärt känna den genom Caylus' och Klotz' beskrifning. Han säger:

»Hvad för en perspektivisk anordning har Caylus kunnat finna i det Aldobrandiniska bröllopet? På sin höjd har målningen inga fel mot perspektivet, emedan mästaren icke gifvit sig tillfälle att begå sådana. Han har ställt alla sina personer i en linje bredvid hvarandra; de stå alla i samma plan, åtminstone icke på så olika plan, att den minsta förkortning vore nödvändig.» — Skildringen är föga exakt, ty dels innehåller verkligen Aldobrandiniska bröllopet många perspektiviskt riktiga detaljer, dels kan man väl näppeligen använda uttrycket »i en linje ställda figurer», då af målningens 10 figurer de tre hufvudfigurerna äro sittande och en fjärde lutar sig mot en piedestal. Men hvad själfva hufvudfrågan angår, torde emellertid Aldobrandiniska bröllopet näppeligen vara bevisande i afseende på perspektivet i den *äldre* grekiska målarekonsten, hvarom striden egentligen handlade, ty sannolikt är målningen, såsom redan Böttiger 1819* förförmodade, från kejsar Augusti tid, möjligen delvis efter något grekiskt mönster.

Klotz hade vidare såsom bevis på perspektivisk kunskap citerat hvad Plinius i XXXV:te boken, kap. 36, af sin »Historia naturalis» berättar om målaren Pausias. I originalet heter det: »En oxe målade han framifrån och icke från sidan, och likväl framstår dess längd fullt tydlig.»

Härtill säger Lessing kort och godt och alldeles riktigt: »Att göra det som Plinius berättar om Pausias' oxe till perspektiv — är att leka med ordet.»

Af väsentligt intresse är den perspektiviska analys Lessing i nionde och tionde brefven egnar åt den ena af de två stora målningar, som Polygnotos från Thasos utförde i den delphiska församlingssalen och öfver hvilka Pausanias, omkring 160 e. Kr., lämnat en utförlig skildring.

Polygnotos, hvars hufvudsakliga verksamhet sannolikt infaller under åren 475—455 f. Kr. var under sin glansperiod samtidens störste mästare. Pausanias omtalar i sin reseberättelse flera af hans verk, bland hvilka de båda Delphimålningarna framför alla gjort hans namn ryktbart. Den ena, till höger om ingången i salen, föreställde Ilions eröfring och Grekernas hemfärd, den andra, till venster, Odysseus nedstigande till Hades. Ännu så sent som på Pausanias' tid, alltså omkring 600 år efter deras fullbordande, voro målningarna tillräckligt väl bibehållna, för att resenären kunde gifva en på egen åskådning grundad detaljerad skildring af dem. Härur må, till förstående af den Lessingska analysen, följande mycket koncentrerade utdrag lämnas. **

Vid taflans ena rand ser man ett till afresan rustadt grekiskt skepp med matroser och skeppsgossar; midt i skeppet styrmannen Phrontis, längre ned Ithaimenes bärande en klädnad och Echoiax nedstigande på skeppsstegen med ett vattenkärl. Menelaos tält icke långt från skeppet nedtages af Polites, Strophios och Alphios, ett annat tält af Amphialos, vid hvars fötter en gosse sitter. Tre kvinnor, Briseis, öfver henne Diomede och framför

* I sin bok: »Geschichtliche und systematische Entwickelung und Ausbildung der Perspektive in der classischen Malerei», Würzburg 1881, säger d:r L. Hügel, sedan han anfört Aristoteles beröm öfver Polygnotos: »Då ingen grund föreligger att antaga Aristoteles begrepp om konstens uppgifter såsom för ringa eller rent af falska, så kan med bestämdhet påstås att Polygnotos också i sin konsts teori, följaktligen också i perspektivet till fullo tillfredsställt sin loftalare» — hvadan, sluter förf., Polygnotos' målningar äfven måste hafva varit perspektiviskt riktiga!

* Aldobrandinische Hochzeit, Dresden 1819.

** Pausanias' 10 bok, 25—32 kap.

båda Iphis, betrakta Helenas skönhet. Denna omgifves af sina båda tärnor Elektra och Panthalis, af hvilka den senare är stående, medan den förra binder sin härskarinnas sandaler; i närheten sitter Eurybates. Öfver Helena synes Priami olycklige son Helenos, samt nära honom Meges, Lykomedes och Euryalos, alla sårade. Vidare, i rät linie med Helena, Theseus moder med rakadt hufvud samt Theseus' son Demophon. Man ser trojanska kvinnor, mödrar och jungfrur, sorgsna och jämrande. I taflans nedre del står vidare Nestor, med hatt på hufvudet och lans i handen, bredvid honom hans häst, som synes vilja vältra sig på marken. Ända fram till hästen går stranden, genom hvars vatten kiselstenarna skimra fram. Högre upp äro Klymene, Kreusa, Aristomache och Xenodike, alla fångna. Ännu högre upp på taflan synas Deinome, Metioche, Peisis och Kleodike, alla lägrade på en hvilobädd. Den nakne Epeios nedbryter Trojas stadsmur, ofvan hvilken trähästens hufvud höjer sig. I närheten häraf befinner sig en mängd andra figurer, såsom Polypoites, Akamas, Odysseus, Aias, Menelaos, Kassandra. Midt emot Nestors häst befinner sig den ende af taflans personer, hvilken ännu är i färd med att strida och mörda. Detta är Neoptolemos, Akilleus' son, hvilken, efter att hafva dödat Elasos, slår Astynoos med svärdet. Längre åt sidan är ett altare måladt, vid hvilket ett litet barn förskräckt klänger sig fast. Bakom altaret står Laodike. I rät linie med henne sitter Medusa omfattande en stenfot och invid henne en eunuck eller en gammal kvinna, som håller ett naket barn på sina knän. Barnet trycker i rädsla handen mot ögonen. Bland de döda ligga Pelis, Eioneus, Admetos, Priamos, jämte flera andra, hvilka Pausanias nämner vid namn. Två män, Sinon och Anchialos, bära liket af Laomedon.

Slutligen är också Antenors hus i Troja framställdt, och öfver dess ingångsdörr den panterhud, hvilken skulle vara ett kännetecken för grekerna att skona detsamma. I närheten af huset stå, bland barn och tjänare, Antenor och hans dotter Krino, hvilken senare bär ett dibarn. I denna del af taflan lästes följande rader af Simonides: »Af Polygnotos Aglaophons' son, som föddes i Thasos, Blef den mäktiga borgen Ilions fall här måladt.»

Vid hvarje figur fanns en inskrift angifvande personens namn, och Pausanias påpekar härvid särskildt den egendomligheten, att många af dessa namn icke äro Homeriska, utan tagna efter andra skalder eller uppdiktade af målaren själf.

Redan af ofvanstående sammanträngda skildring framgår, att en utomordentligt storartad komposition här måtte hafva mött den besökandes öga. Täljer man efter Pausanias antalet personer i bilden, kommer man till icke mindre än 69, hvaruti icke äro medräknade skeppets besättning, Antenors tjänare m. fl. Den andra af Polygnotos' delphiska målningar innehöll, enligt Pausanias', än mera detaljerade, beskrifning, minst 70 figurer. Dimensionerna af dessa konstverk äro ingenstädes angifna. Hos Pausanias finnes intet, som gifver direkt stöd åt antagandet, att personerna skulle varit i full naturlig storlek; snarare vill det förefalla, som om den stora mängden af figurer talar emot en sådan åsikt. Få verk inom målarekonsten hafva vållat så mycket hufvudbry, så många afhandlingar och diskussioner som Polygnotos' målningar. Talrika äro också de rekonstruktioner, som med ledning af Pausanias' beskrifning blifvit försökta. Lorrain gjorde början genom att till den af grefve Caylus utgifna afhandlingen i Histoire de l'Academie des belles lettres, tome XXVII, lämna ett par, för öfrigt alldeles omöjliga, illustrationer. Bland efterföljarne må endast från senare tid nämnas bröderna Riepenhausen (hvilkas rekonstruktioner i och för sig äro hänförande vackra), Welcker, L. Hügel m. fl. Äfven Göthe försökte sig på att gifva en skematisk plan öfver taflornas anordning. (Forts.)

TÄFLING FÖR UPPGÖRANDE AF RITNINGAR TILL NYTT STADSHOTELL I PITEÅ.

Det är rätt glädjande att få se utlyst en täflan, som om den också bjuder på ett särdeles kompliceradt problem utan några fetare priser, dock har ett verkligt väl affattadt program; rätt måttliga fordringar på den täflandes rent tekniska arbete samt slutligen en prisnämnd, som berättigar till den förhoppningen, att resultatet hvarken skall förefalla de täflande eller andra sakkunniga lindrigt obegripligt — så som ej så sällan varit fallet vid andra täflingar.

Byggnaden skall innehålla restaurant, kafé och bostad för källarmästaren samt köksafdelning; festvåning med 2 festsalar, som kunna anordnas till teater, jämte därtill hörande kapprum och buffetsal. Slutligen 25 resanderum och nödiga städskrubbar, rum för betjäning m. m. Därjämte eventuelt en modern utminuteringslokal i en terrass. — Det hela bör »*ej i allt för vidsträckt mån öfverskrida*» en kostnad af 200 000 kr.

De ritningar, som fordras, äro: Planer af alla våningar, alla fasader (tomten vetter mot 3 gator), nödiga genomskärningar, allt i skala 1 : 200. Däremot, förståndigt nog, inga arbetsbeskrifningar eller kostnadsförslag.

Inlämningsdagen är den 1 april kl. 12 å Sv. Teknologföreningens lokal, Stockholm.

Prisdomarne: en representant för Piteå stad samt arkitekterna prof. I. G. Clason, L. Peterson och E. Stenhammar.

Priserna resp. 1 200, 800 och 500 kr.

Program fås hos arkitekten E. Stenhammar, Brunkebergstorg 12.

TÄFLINGARNA.

Kyrka i Eskilstuna. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna. Se n:r 6, årg. 31, af denna tidskrift.

Anordnande af en ärestod öfver Sten Sture d. ä. i Upsala. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos Upsala studentkårs ordförande. Se n:r 7, årg. 31, af denna tidskrift.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

Täflingsprojekt till utvidgning af Göteborgs stadsplan.

Första pris.

Arkitekterna P. O. HALLMAN och FR. SUNDBÄRG.

Täflingsprojekt till utvidgning af Göteborgs stadsplan.
Andra pris.
Civilingeniör N. O. GELLERSTEDT och Arkitekt TORBEN A. GRUT.

Täflingsprojekt till utvidgning af Göteborgs stadsplan.

Tredje pris.

Arkitekterna K. LINDAHL och V. THOMÉ.

FASAD MOT MANILLAGATAN

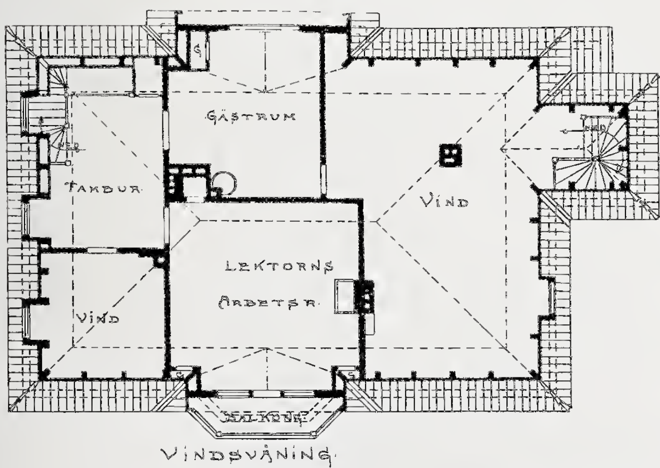

VINDSVÅNING

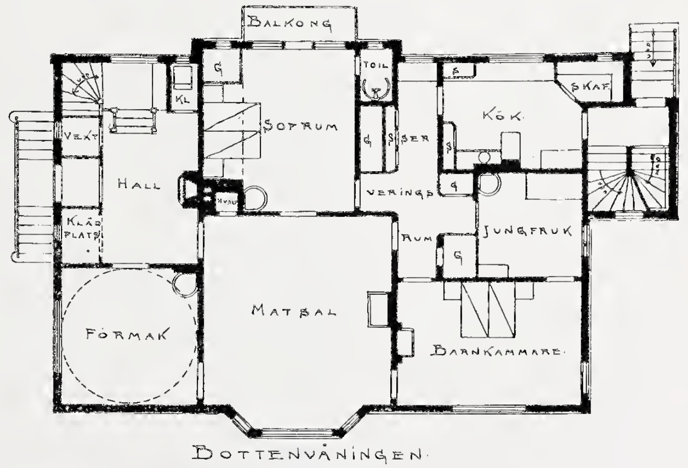

BOTTENVÅNINGEN

Lektor E. Bergmans villa i Örebro.

Arkitekt: M. DAHLANDER.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGANG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

STÄDERNAS ALLMÄNNA BRANDSTODSBOLAGS NYBYGGNAD, SKEPPSBRON 20, STOCKHOLM.

Plansch 8—11.

I denna tidskrifts häfte 5, 1901, återgåfvos planer och fasader samt åtskilliga detaljer af huset n:r 20 Skeppsbron sådant det, uppfördt efter ritningar af Tessin d. ä., såg ut ännu 1899. Nämnda år refs denna byggnad för att lämna rum för ett efter moderna behof mera anpassadt affärshus. Den gamla byggnaden egdes senast af Städernas Allmänna Brandstodsbolag; det är ock denna institution, som uppfört nuvarande n:r 20 Skeppsbron på sätt i detta häfte finnes återgifvet å plansch 8—11 och vidstående figurer.

Den Tessinska byggnadens fasad upptog endast halfva kvarterets bredd mellan Brunnsgränden och Skottgränden. Genom inköp af närgränsande tomter såväl vid sidan som bakom bildades en ganska betydande, välformad, nästan rektangulär byggnadstomt med en bredd utefter Skeppsbron af omkring 19,5 m. samt ett djup utefter gränderna af omkring 41 m.

Den gamla byggnaden innehöll endast 4 våningar. Den nya reser sig i 5 våningar mot Skeppsbron och framgår byggnaden med denna höjd 18 m. inåt gränderna. Det bildas sålunda i främre delen af tomten en nästan kvadratisk 5-våningsbyggnad, under det den bakre delen af tomten icke fått bebyggas med mer än 3 våningar. Tack vare tillmötesgående hos byggnadsnämnden och kongl. maj:ts nådiga medgifvande, att få använda vindsutrymmet i denna lägre del af byggnaden till kontor; tack vare äfven den omständigheten, att brandstodsbolaget lyckats för denna del af byggnaden finna en hyresgäst, som med fördel kunde använda sig af källarvåningen, har dock denna lägre del af byggnaden kunnat utnyttjas i 5 våningar.

Skeppsbron gör en svag krök just midt framför kvarteret. Genom att ställa fasaden i den linie, som sammanbinder de båda hörnen mot gränderna, uppstod ett triangelformadt utrymme mellan fasadlinien och gatugränsen, som möjliggjort dels direkta nedgångar från Skeppsbron till butikerna i källare, dels uppställande af kolonner och anordnande af yttertrappa framför hufvudingången.

Innan brandstodsbolaget skred till byggnadsarbetet an-

Centraltr., Stockholm, 1902.

ordnades en allmän pristäflan i och för erhållande af lämpliga fasader. De planer, som lågo till grund för denna täflan, voro utarbetade af arkitekten J. Laurentz. En redogörelse för resultatet af täflingen samt afbildningar af sex af projekten återfinnas i denna tidskrifts häfte 4, 1899. Täflingsförslagen utställdes på Nationalmuseum och vid det offentliga meningsutbytet angående denna täflan framkastades den tanken: »när man har en så god arkitekt som Tessin d. ä., hvarför frångå honom och söka annan?» Eller med andra ord, skulle icke den Tessinska arkitekturen i den gamla byggnaden kunna tillämpas på den nya? — Detta tankekorn, föll i god jord hos dem, som egde bestämma om saken. En utanför täflingen stående arkitekt, prof. I. G. Clason, anmodades inkomma med förslag i sådan riktning. Det af honom då uppgjorda förslaget antogs af vederbörande till utförande och har i allt hufvudsakligt sedermera följts. Prof. Clason antogs till arkitekt och ledare af byggnadsarbetena, hvilka, uppdelade på en mängd skilda entreprenader, utfördes under tillsyn och kontroll af byggnadsingeniören Erik Lindqvist samt från bolagets sida öfvervakats af en byggnadsnämnd. Värmeledningen och ventilationsanordningarna äro utförda efter ritningar af ingeniör W. Dahlgren, som äfven kontrollerat utförandet. Ingeniör J. Berlien har uppgjort ritningarna till samt öfvervakat utförandet af gas-, vatten- och afloppsledningarna.

Rifningen af de äldre byggnaderna började hösten 1899 och nybyggnaden togs i bruk i oktober 1901.

Hela byggnaden var ifrån början afsedd att inrymma uteslutande affärslokaler till uthyrning samt lokaler för brandstodsbolagets eget behof.

De af arkitekten Laurentz uppgjorda planerna hade i åtskilliga väsentliga delar omarbetats och byggnadsarbetet framskridit ett godt stycke, då en hyresgäst af sådan betydenhet anmälde sig, att det befanns ekonomiskt fördelaktigt, att, för att gå dennes önskningar till mötes, vidtaga en högst genomgripande omarbetning af hela den bakre, lägre delen af byggnaden. Det var Stockholms Utskänkningsaktiebolag, som erbjöd sig att hyra hela denna del af byggnaden från och med källaren till och med 3:dje våningen för att där inrätta ett af sina moderna »värdshus» med källarafdelning samt bostäder för föreståndare och tjänstepersonal.

Byggnaden inrymmer sålunda nu i sitt *främre parti:* butiker i källarvåningen samt i öfrigt kontorslägenheter. Brandstodsbolaget disponerar själf öfver våningen 3 tr. upp i denna del af byggnaden samt öfver den lägre byggnadens vind, som till större delen upptages af ett stort, välbelyst arbetsrum för kontorspersonalen.

I den *bakre delen* af byggnaden finna vi i källarvåningen dels rum för centralvarmapparat, gasmaskin, dynamo och ackumulatorsbatteri för hissen, dels till värdshuset hörande kök med förrådsrum, diskrum m. m.; i bottenvåningen: den stora, höga värdshussalen med serveringsrum, linnekammare, badrum m. m.; i våningen 1 tr. upp: en källarsal för servering af mat åt personer med något högre anspråk på komfort än de, som frekventera värdshussalen, med därtill hörande serveringsrum och toalett; $1^1/_2$ tr. upp ofvanpå värdshuslokalen är föreståndarens våning om 4 rum, vettande åt Brunnsgränden; våningen 2 tr. upp inrymmer 11 bostadsrum för tjänstepersonalen.

Hufvudingången är från Skeppsbron ledande till den utmed Skottgränden belägna hufvudtrappan, som omsluter en personhiss. Vid Brunnsgränden är dels en ingång direkt till värdshussalen, dels en ingång till trappan, som för till källarsalen och bostadslägenheterna samt vinden eller brandstodsbolagets våning. Från Skottgränden leder en nedgång till källarens alla olika lokaler.

Byggnaden inrymmer ingen gård, men väl tvänne dagerbrunnar; den ena i byggnadens främre del, tjänande att belysa den inre delen af entrén i bottenvåningen samt hufvudtrappan och förstugorna i de olika våningarna; den andra befinner sig i byggnadens bakre del, invid grannens tomtgräns och belyser entrén till källarsalen 1 tr. upp samt korridor och förstuga i de öfre våningarna.

Vattenklosetter äro anordnade för kontorslokalerna i främre byggnadens olika våningar i toalettrum vid sidan om hufvudtrappan, särskildt för herrar och särskildt för damer. Plats för sopor och afskräden finnes i därför afsedt utrymme vid nedgången från Skottgränden, där ock rummet för uppsamlingsbrunnarne från vattenklosetterna är beläget.

Byggnaden uppvärmes med lågtrycksånga från 2 stycken liggande ångpannor à 15 m. eldyta och medels fristående radiatorer i rummens innerhörn. Ventilation åstadkommes genom i hvarje rum anbragta direkta friskluftsventiler samt evakutionsventiler vid golf och tak i innervägg.

För evakuering af värdshusköket äro i en af mellanväggarna murade två betydande kanaler, i hvilka anbragts rökrör från köksspisen i form af tvänne ovala gjutjärnsrör. Frisk luft tillföres uppvärmd i den mellan köket och maskinrummet liggande varmkammaren. Utsugningskanalerna äro större än friskluftskanalen, hvadan någon grad af *undertryck* bör uppstå i köket, hvarigenom matoset hindras uppstiga i öfre våningen. I värdshussalen åter har man sökt åstadkomma någon grad af *öfvertryck*, dels därigenom att ren varm luft inpressas af en elektrisk fläkt från en särskild invid salen belägen varmkammare, dels därigenom att evakueringskanalerna gjorts relativt små.

Källarsalen 1 tr. upp erhåller äfven uppvärmd luft från sistnämnda varmkammare.

Ventileringen af toalettrummen sker genom självfva vattenklosettkärlen, från hvilka rör äro ledda till uppsamlingstrummor, mynnande uti stora, murade kanaler, belägna rundt om ångpanneskorstenen. Så länge varmapparaten är i gång, erhålles alltså nödig stigkraft för luften genom värmen från denna skorsten. När eldningen slutas, sättes luften i rörelse genom en i kanalsystemet å vinden anbragt elektrisk fläkt.

Värmeledningen har kostat pr kub.-m. uppvärmdt rum (väggar och bjälklag afräknade) kr. 3,32.

Vid borttagandet af pålgrunden för de gamla byggnaderna visade det sig, att pålarne med sin öfre ända lutade öfver åt sjön, så att de bildade c:a 70° mot horisontalplanet. De hade endast nedslagits mellan 2 à 3 meter och aldrig nått det första gruslagret, utan omgåfvos af lera och utfylld mark. Deras bärförmåga var dels genom denna förskjutning, dels därigenom att hufvudena voro starkt angripna af röta, då dessa stodo betydligt öfver nuvarande vattenståndet, reducerad till ett minimum. Att trycket på dem emellertid en gång i tiden varit betydligt, framgick däraf, att i de som rustbädd ofvanpå pålarne liggande ekbjälkarne, hvilka bättre motstått rötan, funnos aftryck af påländarne af ända till 4 cm. djup. Den gamla byggnaden hade sålunda sjunkit något och sannolikt samtidigt förskjutits utåt sjön. Mellan denna byggnads brand-

mur och grannens hus fanns också en öppning, som i öfre delen hade en bredd af 20 cm. Grannens brandmur lutar för närvarande 13 cm. utåt sjön.

Under större delen af nybyggnaden har pålats. Under femvåningsbyggnaden nedslogos 826 pålar med en medellängd af 5 m. och försedda med grofva, smidda fyrskängliga pålskor.

Pålningsarbetet var af ovanligt svår beskaffenhet, dels på grund af gruslagrets hårdhet, dels därigenom att närmast gruset fanns en del virkeslämningar efter bryggor, strandskoningar och dylikt, hvilka voro svåra att undvika och omöjliga att genomtränga. Såsom exempel på markens hårda beskaffenhet må anföras: att med en kran, försedd med 600 kg. hejare och 5 m. fallhöjd, det erfordrades ända upp till 120 slag, innan tillfredsställande afstoppning erhölls med en 7 m. påle.

Under den lägre byggnaden pålades äfven så långt det lät sig göra och nedslogos här 462 pålar om 3,5 m. meddellängd. Då det emellertid längre uppåt gränderna visade sig omöjligt nedtränga med pålarne mer än 2 à 2,5 meter och gruslagret på samma gång höjde sig, så att det i västliga delen af tomten låg i jämnhöjd med pålafskärningen, lades under återstående delen af byggnaden gråstensgrund i cement direkt på gruslagret.

Yttre vestibulen i Städernas Allmänna Brandstodsbolags nybyggnad.

En annan omständighet var äfven därvid afgörande, nämligen svårigheten att påla invid grannens 5 våningar höga, till en magasinsbyggnad hörande brandmur, hvars grund låg på rustbädd och stannade 1,5 m. öfver gruslagret och pålafskärningen. För att undvika sättningar i denna mur verkställdes grundläggningen för nybyggnadens brandmur sålunda. Under murens midt gräfdes en graf samtidigt med, att intill grannens mur neddrefs en spåntpålning af 10 cm. skodd plank till fast grusbotten. Under det detta gräfningsarbete pågick, framvällde vattnet som från en ordinär bäck, under magasinets grundmur. Å grusbottnen lades en gråstenspelare i cementbruk med 1,5 m. bredd och 3,5 m. längd till jämnhöjd med källarbottnen. Spånten fick kvarstå. På samma sätt uppfördes sedan en gråstenspelare i hvardera ändan af magasinsbyggnadens gafvel och göts därpå betonhvalf mellan granitpelarne för uppbärande af nybyggnadens brandmur. Magasinsbyggnaden var under dessa arbetens utförande naturligtvis på det omsorgsfullaste uppstöttad och har efter arbetets fullbordande i densamma ej visat sig några tecken till sättning.

Mellan pålarne spettades med grus och skärf till 1,5 m. djup under pålafskärningen, hvarpå göts en 60 cm. tjock betonkaka å denna samt å gråstensgrunden uppfördes sedan på vanligt sätt betonmurar.

För att sammanbinda gråstensgrunden med pålgrunden ingötos grofva 7 m. räls till halfva sin längd i betonkakan och den andra hälften inmurades i gråstensgrunden, hvarjämte järnbalkar och räls ingötos i den ofvanpå kommande betonmuren midt öfver skarfven.

Bjälklaget öfver källarvåningen är utfördt af beton mot järnbalkar, öfriga bjälklag af ihåliga hvalftegel mot järnbalkar. Själfva golfven utgöras, med undantag af golfven i källaren, i förstugor och toaletter samt i värdshussalen, af linoleummattor på stålslipad cementbeton. Golfven i förstugorna och trapplanerna samt trappstegen äro utförda af grå och röd kalksten.

Yttertaken hvila på trästolar. Femvåningsbyggnaden är täckt med svart glaseradt tegel; lanterninen, i hvilken alla ventilationskanaler i denna del af byggnaden slutligen mynna, hörn, fotbleck, ränna, takkupor m. m. äro inklädda med kopparplåt. Den lägre delen af byggnaden är intäckt med järnplåt. Stuprören nedgå i kanaler vid murarnes insida.

Som ofvan nämnts, ha den gamla tessinska byggnadens arkitektoniska former återupprepats i den nya byggnadens yttre och äfven i dess inre, så långt sig göra låtit. Så är pilasteruppställningen omkring hufvudportalen och midtfönstret en trappa upp fullständigt kopierad efter den tessinska (se pl. 21, 1901) med den förändringen dock, att kolonnanordningen med balkongen öfver, som på det gamla huset befann sig vid ingången från Brunnsgränd, (se pl. 22, 1901), framflyttats till hufvudfasaden och ställts

Styrelserummet i Städernas Allmänna Brandstodsbolags våning.

framför entrén, hvilket så mycket lättare lät sig göra, som profilerna och hufvudmåtten å pilasterställningen åt Skeppsbron voro identiska med dem å kolonnställningen åt Brunnsgränden. Kopierats från gamla byggnaden hafva vidare omfattningarna kring källarfönstren, omfattningarna kring fönstren 1 tr. upp och midtfönstret 2 tr. upp med sitt krön, bestående af tvenne putti virande en guirland omkring en vas (satt på gamla huset öfver fönstret 1 tr. upp öfver ingången från Brunnsgränden, se pl. 22, 1901), samt taklisten på främre byggnaden. Profiler och detaljer visa sig vid närmare studium vara, efter nu rådande bruk och smak att döma, alldeles förvånansvärdt små och spensliga. I det inre är hela den yttre vestibulen till storlek och detaljformer kopierad efter den gamla. Den egendomliga, fribärande tessinska spiraltrappan var det däremot tyvärr omöjligt att finna lämplig plats för i den nya byggnaden.

Sockeln är utförd i ljusgrå granit med synnerligen omsorgsfullt huggna ytor och profilerningar.

Hela bottenvåningen äfvensom entresolvåningen öfver värdshussalen är beklädd med grå Gotlands sandsten. Af samma material äro äfven alla hörnkedjor samt formgifvande och profilerade delar af fasaderna utförda, såsom fönsteromfattningar, kordonlister och taklister. Mellanliggande murytor äro putsade med gulaktigt färgadt bruk. I den gamla byggnaden voro ock de flesta motsvarande partier utförda i samma Gotlands sandsten, dock icke hörnkedjorna, ej heller taklisten och kartuscher m. m. hvilka voro utförda af s. k. terasso, en af sönderstötta takpannor, kalk, sand och möjligen något gips sammansatt massa, som sedan gammalt användes af italienare till dylika arbeten.

I de båda nischerna på ömse sidor om midtfönstret åt Skeppsbron 2 tr. upp komma inom kort att uppsättas ett par allegoriska figurer, komponerade och utförda af skulptören J. A. Wetterlund och levererade i sandsten af firman Ericsson & Kjellström.

Det kan ju få betraktas som en heder åt minnet af vår store Tessin, både att materialet i fasaderna delvis förädlats och att, då nu den gamla vestibulen åter anlades innanför den gamla portomfattningen, den utfördes i marmor och icke, såsom förut, putsades och målades i marmorimitation. Man har för öfrigt velat hugfästa förhållandet mellan nybyggnaden och den gamla genom uppsättande i inre vestibulen af en minnestafla af marmor, hvarå läses:

DENNA BYGGNAD
UPPFÖRDES UNDER ÅREN 1899—1901 AF
STÄDERNAS ALLMÄNNA BRANDSTODS-
BOLAG; ARKITEKT VAR I. G. CLASON. —
TILLFÖRENE STOD HÄR EN AF
NICODEMUS TESSIN D. Ä. UTFÖRD
BYGGNAD HVILKEN TJÄNADE SOM
FÖREBILD FÖR DENNA.

Fönsterna äro inåtgående enligt C. A. Flodqvists system med kopplade bågar. Utanför fönstren äro uppsatta vikluckor af järn, utförda som fasta jalusier efter

fransk modell. Dörrarna äro i allmänhet enkeldörrar och försedda med utanpå liggande lås af metall och hänga på gångjärn af metall. Alla ytterportar samt dörrarna i inre vestibulen äro utförda af ek.

Hvad rummens inredning angår, är den med få undantag den allra enklaste. Golfven äro såsom ofvan nämnts belagda med linoleummattor, väggarna äro affärgade med scapolitfärg i hela toner utan border eller orneringar; taken äro strukna hvita. Socklar, foder omkring dörrar och fönster samt fönsterpaneler och dörrar äro oljemålade hvita. Vestibulens väggar och hvalf liksom hufvudtrappans äro likaledes hvitmålade.

Städernas Allm. Brandstodsbolags styrelserum är något mer påkostadt än öfriga rum. Väggarna äro där inklädda med trä i fyllningar och ramstycken ända upp till taklisten. I denna panel äro insatta ett par dörröfverstycken, som funnos i den gamla byggnaden, och omkring värmeelementet är uppsatt en spisomfattning af hvit marmor, likaledes ett minne från den gamla byggnaden. Fälten öfver dörrarna äro skulpterade; det var nämligen för lågt i tak att där uppsätta de gamla dörröfverstyckena. Panelen är målad hvit med förgyllningar å lister och skulpturer.

Ett annat rum, som i sin inredning något skiljer sig ifrån de öfriga, är värdshussalen. Det är ett ganska stort rum, 19,5 m. långt, något öfver 7 m. bredt och med en höjd af 5 m. Utefter ena långsidan löper en lägre, 2 m. bred serveringsgång, som öppnar sig mot salen med 5 breda hvalf, motsvarande å väggen mot gatan 4 stora, rundbågiga, ända till golfvet gående fönster samt ingångsdörren. Väggen hvälfver sig upp emot taket med en stor hålkäl utan anfangslist. Hålkälen afbrytes på långväggarna af fem och på kortväggarna af två lunetthvalf. Golfvet är belagdt med ljusa cementplattor i schackbrädsmönster; väggarna äro intill 1,8 m. höjd klädda med glaserade gröna porslinplattor. Denna panel afslutas upptill med en list af ek, hvari klädhängare äro fastskrufvade; ofvan denna list äro väggar och tak hvita.

De hufvudsakliga entreprenörerna och leverantörerna vid denna byggnad voro:

För rifning af gamla byggnaden samt för schaktnings- och de af gråsten verkställda grundläggn.-arbetena	Grundl. And. Andersson.
» pålningsarbetet	Byggm. Sven Jehander.
» alla beton- och cementarbeten	Aktieb. Skånska Cemengjuteriet.
» granitarbeten	Aktieb. Hilleviken.
» sandstensarbeten	Ericsson & Kjellström.
» marmorarbeten	Bröderna Gustafsson.
» järntrappan	Ericsson & Clausen.
» ornamentsmide	A. Allstrin.
» vanligt smide	Edoff & Hjertman.
» scagliol och rabitsarbeten	C. G. Rystedt.
» plåtslageriarbeten	Fredr. Liljeqvist.
» glasmästeriarbeten	N. P. Ringström.
» snickeriarbeten	Eskilstuna Träförädlings aktieb.
» lås och beslager	E. A. Næsman & C:o.
» målningsarbeten	C. T. Månsson & Son.
» gas-, vatten- och afloppsledn.	P. Naumburg & C:o.
» elektriska belysningsledningar och elektriskt maskineri	Luth & Roséns Elektr. A.-B.
» elektrisk hiss	Graham Brothers.
» värmeledningen	Nya Aktieb. Atlas.
» linoleummattor	A. B. Heyman & Olesen.

Kostnaderna för de olika arbetena hafva, afrundade till jämna hundratal, ställt sig sålunda:

Grundläggningsarbeten	kr.	90 000
Fasadbeklädnad af granit och sandsten	»	125 000
Murnings- och putsningsarbeten	»	80 000
Marmorbeklädnad i entrén	»	11 000
Timmermansarbeten	»	20 000
Järnbalkar och järntrappa	»	23 500
Byggnadssmide och ornamentsmide	»	22 000
Scagliol och rabitsarbeten	»	19 500
Plåtslageriarbeten	»	19 000
Cementarbeten (ofvan grund)	»	15 000
Glasmästarearbeten	»	6 000
Snickeriarbeten med beslag	»	35 000
Målningsarbeten	»	22 000
Gas- och vatteniedningar samt aflopp	»	23 500
Elektriska belysningsledningar	»	8 500
Elektrisk hiss	»	10 000
Värmeledning	»	32 000
Linoleummattor	»	11 000
Diverse inredningsarbeten	»	9 000
Ritningar, byggmästararvode samt administrationskostnader	»	35 000
Summa	kr.	617 000

Detta gör 36,63 kronor pr kub.-m., då massan beräknas från källarbottnen till taklisten med tillägg af det använda vindsutrymmet i den lägre byggnaden.

STENHAMMARS VILLA VID FÄLLSTRÖM.

En stor, blå fjärd med hvitt skum och höga furor på stranden. De böja sig och vaja öfver stugu-taket. Lindar och björkar susa och sjunga, och en grön växande glädje med rosenrodnad frodas kring alla knutar. Det är solgass på backen och svalka inomhus. Det är sommar och skönt på landet. Lycklig den, som byggt sitt bo därute.

Stenhammars villa är ett riktigt bo.

Det klänger sig fast i backen som sjöfågelns näste vid klippan. Det skimrar om dagen mellan löfven och lyser ifrån sjön som en solros mot en mörk skog och skymtar om aftonen som ett hemlighetsfullt litet fågelbo i en skum löfkrona. Det är så godt att skåda ut från fjärden på »Baggen» till Dalarö, det kommer en i tankarne allt närmare, medan båten glider längre bort, och man öfverraskar sig själf ända bort mot Ängnö-landet med att sitta och mumla: »Ja — precis så där skulle jag vilja ha det!»

Terrängen bildar en backsluttning från norr ned mot sjöstranden, hvilken vetter mot full söder, medan en tät, frodig skogsrygg skyddar emot nordan. Skogen går öfver i en »park», som omsluter byggnaden mot öster och ger skydd ditåt, men lämnar en lång, öppen vy utöfver vattnet mellan furu-barren. Mot söder och väster är utsikten fullt fri och just i denna placering, med stugan stöttad emot sluttningen, bäddad emot skogen i norr och parkens halfdager i öster, och med ett bad af sol utmed vattnet, ligger grundelementen till byggnadens behag.

Den är liten denna villa, »gjord för två», men genom landskapets liffulla kontrastverkan, hvilken den på allt sätt tillgodogjort sig, får den omväxling, hållning och ett själfullt uttryck, som gör den stor i all sin enkelhet.

*

Stenhammars villa vid Fällström.

Planläggningen utgår från och är koncentrerad kring ett enda rum, nämligen det stora *dagligrummet* i bottenvåningen, där allt är hopadt, ordnadt och ställt för det goda, som hemmet bjuder på. Till detta sluter sig å ena sidan mot sjön och åt väster hufvudtrappan med sin till veranda utbildade, täckta förstugukvist och kapprummet, samt i sydöstra hörnet med dess egendomligt tilltalande utsiktsläge den stora, slutna verandan med skjutfönster rundt om, där middagsmålet vanligen serveras.

Å dagligrummets andra, norra sida går dörren till serveringsrummet mot köksafdelningen och den till sin nedre del fritt liggande trappan till sofrummen i vindsvåningen.

Dekoreringen är endast bildad genom en afmätt färgbehandling af de för inredningen nödvändiga materialen, utan användande af tapeter, hvilket gäller så väl dagligrummet som sofrummen. Så bestå väggarnes nedre del i dagligrummet af perlade och spåntade bräder i röd färgton med svag fördrifning mot grönt nedåt, medan en ungefär två fot hög takfris af hvitmålad säckväf ersätter brädena upptill mot taket. Detta, äfven helt hvitt, får sin karaktär af bjälktak på sitt sätt, genom att bjälklaget bildats utan underpanel, rörning och puts med synlig blindbotten af perlade, spåntade bräder och med läkternas underkant i samma lif som takbjälkens (3-tums plank) underkant, hvaröfver en täckbräda spikats.

Köksafdelningen har sina ljusa och ganska rymliga utrymmen åt norr med en präktig fri källare midt för köksdörren, inbäddad i backen och en nätt jungfrukammare åt väster.

Öfre våningen är helt och hållet upptagen af sofrummen och tillhörande lokaler. Verandapartierna, kök och jungfrukammare stanna i den nedre våningen, medan den återstående plankvadraten af byggnaden dragits upp, dock ej högre än så, att sofrummen kommit med sitt golf ungefär i jämnhöjd med takfoten.

Den öfre våningen är en fängslande profbit på ett omsorgsfullt och nätt arrangement inom ett minimum af utrymme. Sängkammaren med sitt lilla, men tillräckliga fönster åt parken med en glimt af fjärden och morgonsolen och sin kakelugn, som på höstsidan delar med sig af sin värme äfven åt det invid liggande ljusa toalettrummet. Å ömse sidor om detta ligga de båda garderoberna för herrn och frun. De två gästrummen, hvaraf det ena är något större och försedt med två bäddar, rymma just hvad man behöfver som sommargäst, och det större har dessutom fått sig till-listat ett särskildt litet tvättrum, genom nedsänkning af det underliggande serveringsrummets tak. Den ljusa städskrubben midt för trappan, med sitt afloppsrör till sjön är särskildt lycklig med hänsyn till, att trappan från sofrummen leder till dagligrummet. Några tapeter förekomma, som sagdt, ej, utan tak och väggar stå äfven här med sina perlade, spåntade bräder synliga och oljemålade i dunkel ton till panelhöjd, där en tvärlist begränsar och hvitt däröfver med särskild färgton upplagd å perlstafvarne. Frånvaron af dörr (enkeldörrar användas öfverallt) mellan sängkam-

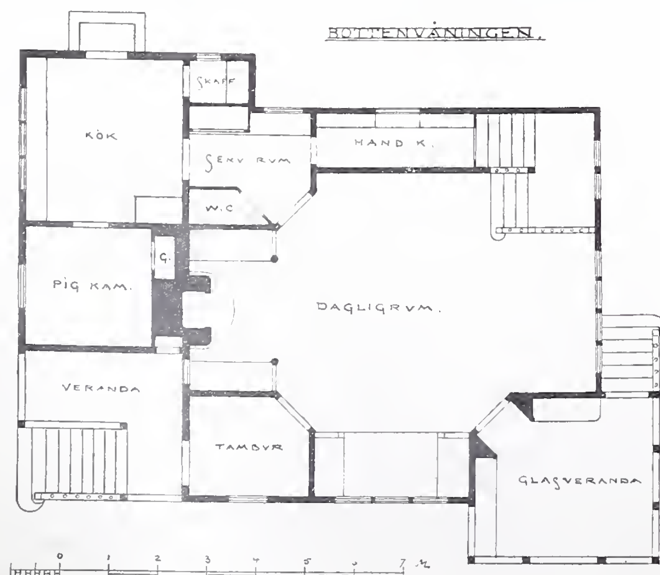

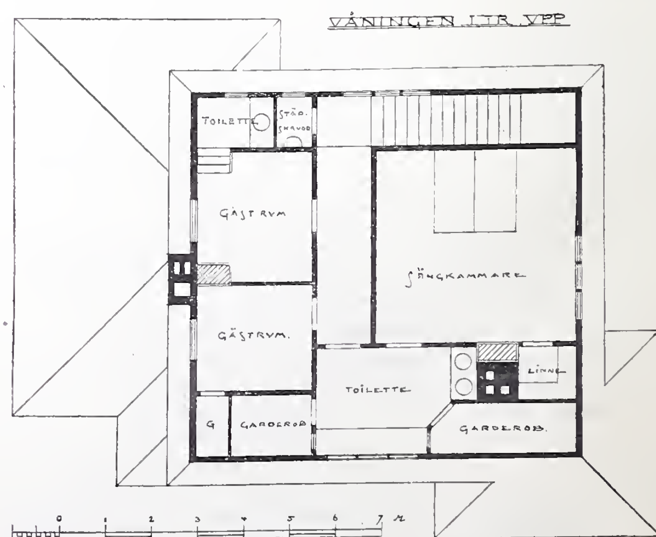

maren och korridoren till gästrummen och trappan är också ett godt drag att lägga på minnet.

Backsluttningen har tillgodogjorts för vinnande åt sjösidan af utrymmen under bottenvåningen, som här hvilar på stolpar och mellanmur af tegel, samt med ett rum under glasverandan för en kuttergast eller annat manligt biträde.

Fasaderna, beklädda med stående och liggande bräder, sparsamma listverk och en frisornering utgörande ett minne från norska paviljongen på Stockholms-utställningen, äro strukna med falufärg å väggytor, grön oljefärg å stolpar och fönsterfoder samt hvitt förfönsterverk.

Den lyckliga takbildningen, med sin färg i förening med skorstenarnes hvita, pittoreska verkan kröner det hela med ett präktigt behag, och hvarenda människa med ögon förstår, att egaren och arkitekten Ernst Stenhammar fått mycket mer, än han gett ut, då han nedlagt en summa af 10,000 kronor på denna sommarbostad.

Solrosor äro målade i raka linier mot verandans gröna träverk, klängrosor krypa utmed den hvita putsmuren emot söder och en lysande grann rosenhäck vetter sin färgprakt framför stugan ut mot Fällström. Då egaren en sommarkväll pysslat med sin gård och sina rosor, stängt porten till sin stuga och från fönstret i sofkammaren kastar en sista coup d'oeil på sin kutter vid bryggan, gnolar han nog stundom och med stilla förnöjelse på Bellmans gamla visa:

»Är jag född, så vill jag lefva
Och må väl på bästa vis,
Som en Adam med sin Eva
uti paradis;
Stekta sparfvar uti munnen få,
Dricka nectar, sofva sött och uppå rosor gå —».

R. Ö.

LESSING OCH DET ANTIKA PERSPEKTIVET.

Af *P. Henriques.*

(Forts. fr. sid. 26.)

Lessing utgick vid bedömandet af de delphiska målningarna från intet annat än Pausanias' ord. I Laokoon, afdeln. XIX, yttrar han endast: »Denne mästares två stora verk i Delphi, öfver hvilka Pausanias åt oss efterlämnat en så omständlig beskrifning, voro uppenbarligen utan allt perspektiv.» I nionde antikvariska brefvet gifver han däremot en fullständigare analys:

»Från konstens blomstringstid är ingen af de ännu befintliga målningarna. Vi måste alltså bortse från dessa och inskränka oss till de beskrifningar, som vi finna i de gamles skrifter, rörande de berömdaste stycken från denna tid. Jag valde härtill i Laokoon Pausanias' beskrifningar öfver Polygnotos' två stora målningar i församlingssalen uti Delphi och förklarade, att dessa uppenbarligen varit utan allt perspektiv. En af dem, hör jag af herr Klotz, har i våra dagar blifvit likasom skapad på nytt. Jag vet ej hvilken; af det arbete, * till hvilket han hänvisar mig, har jag blott de första delarne och jag vistas på en ort, där endast få böcker, utom mina egna, stå mig till buds. Men, det må vara den ena eller den andra, har den i sin nya skepnad blifvit perspektivisk, så är den säkerligen icke Polygnotos' målning, utan en målning med ungefär samma innehåll.»

»Det hufvudfel mot perspektivet, som förefanns i Polygnotos' taflor, är klart och obestridligt. För att vinna plats för så många figurer, hade Polygnotos antagit en mycket hög synpunkt, hvarifrån hela vida rummet, från stranden, där Menelaos fartyg låg, ända in i den härjade staden, kunde öfverses. Men denna synpunkt gällde blott för grundplanet, icke figurerna. Ty eftersom från en så hög ståndpunkt särskildt förgrundens figurer skulle tett sig uppifrån starkt förkortade och förvridna, hvarigenom all skönhet och en stor del af det sanna uttrycket gått

* Klotz syftar på ofvannämda odugliga illustrationer af Lorrain, hvilka för honom voro »nyskapade Polygnotiska målningar».

förlorad, så afvek han därifrån och tecknade figurerna från en synpunkt ungefär motsvarande deras egen höjd. Ja, äfven denna bibehöll han icke för de aflägsnare figurerna i samma höjd, som för de främre. Ty då, i följd af den för grundplanet gällande höga synpunkten, de figurer, som skulle stå bakom hvarandra, kommo att stå öfver hvarandra (hvilket framgår af de hos Pausanias ofta använda orden ἄνωθεν, ἀνωτέρω och liknande) så skulle dessa aflägsnare och högre stående figurer, om han tecknat dem från förgrundsfigurernas synpunkt, blifva förvridna och förkortade nedifrån och uppåt, hvarigenom grundplanet erhållit utseende af ett uppåtstigande plan, medan det dock endast skulle vara ett perspektiviskt förlängdt plan. Följaktligen måste han för hvarje figur, för hvarje grupp af figurer taga en ny till dess särskilda höjd svarande synpunkt, det vill säga: han tecknade dem alla så, som om vi stodo midt emot dem, fastän vi egentligen borde se dem alla uppifrån.»

Lessing fortsätter brefvet med följande, hvilket förtjänar läsas ordagrant såsom ett kostligt prof på hans polemiska stil.

»Det är svårt att uttrycka sig tydligt i dylika saker, utan att blifva ordrik. Men man må vara än så ordrik, så skall visst folk ändå inte förstå oss, nämligen sådana, som sakna de enklaste begrepp, om det man talar om. Och dylikt saknar herr Klotz fullkomligt, när det gäller perspektiv; ty han har ju inte en gång reda på dess terminologi.»

»De gamles vanliga perspektiv», säger han, »är hvad vi kalla militärperspektiv, uppifrån och nedåt.» — »Icke hvarje perspektiv uppifrån och nedåt är militärperspektiv. I detta blifva föremålens verkliga dimensioner bibehållna, och intet förminskas i enlighet med afståndet. Följaktligen är militärperspektivet egentligen alls intet perspektiv* utan blott ett tekniskt hjälpmedel att framställa vissa saker för ögat, hvilka icke skulle kunna ses från en låg synpunkt och att framställa dem så, som de verkligen äro, icke så, som de blott synas. Att i denna mening säga om de gamle, att deras vanliga perspektiv var militärperspektiv, betyder just så mycket som att frånkänna dem allt perspektiv.

»Endast det perspektiv från en hög synpunkt är verkligt perspektiv, som förminskar, förkortar, förflyttar alltsammans i enlighet med synpunktens höjd och afstånd; hvilket militärperspektivet icke gör och hvilket icke heller var gjordt i Polygnotos' taflor. Lika litet lär detta varit gjordt i de mynt, hvilka af herr Klotz framdragas såsom bevis för, huru väl de gamle förstodo sig på hans s. k. militärperspektiv! Jag gitter ej en gång göra mig mödan att taga reda på dem**. Likväl understår han sig att i den honom egna tonen tillfoga: »Skulle icke dessa bevis någon gång kunna minska de eviga anklagelserna mot de gamle, rörande deras okunnighet i perspektivet?» Nej, det skulle de icke, men herr Klotz skulle först lära sig hvad perspektiv är, innan han tager sig en så öfverlägsen ton.

* Allt hvad Lessing här säger om den sneda parallelperspektiviska projektionsmetod, som ännu i dag någon gång brukar betecknas med den föråldrade benämningen »militärperspektiv» är strängt exakt. Vi återfinna ett liknande framställningssätt i Kinas och Japans konst.

** De Klotzska exemplen voro, såsom sedermera visade sig, ej heller värda denna möda.

»De gamle», fortsätter Klotz, »visade samtidigt planen till sina byggnader och om de tagit ögonpunkten mycket skarpt, så skulle de behöft en allt för hög relief.* Hade de hållit relifen tunn, så skulle myntet blifvit smaklöst, götiskt eller i samma stil, som våra nyare mynt.»

»O skönt! skönt! Mera topp tunnor rasande kunde Crispin i komedien, då han gifver sig ut att vara målare, icke vränga till med konsttermerna. »De gamle visade samtidigt planen till sina byggnader». Huru, samtidigt? Samtidigt med yttersidorna? Huru buro de sig åt med den saken? Kanske ritade de, liksom vi i våra arkitektoniska ritningar, planen bredvid fasaden? Eller hur? — »Om de tagit ögonpunkten för skarpt». Hvad menas med det, att taga ögonpunkten för skarpt? Menas det, att hålla sig för skarpt till ögonpunktens enhet? Eller hvad? — »Så skulle de behöft en allt för hög relief». Hvad har ögonpunkten med reliefen att göra? Bestämmer ögonpunkten, huru upphöjd eller huru tunn reliefen skall vara? »Hade de hållit reliefen tunn». — Nå, hvad då, hvad skulle då hända? — »Då skulle myntet blifva smaklöst, götiskt eller i samma stil, som våra nyare mynt»! O logik, o Gudar! En man, som gör dylika slutledningar, understår sig att skrifva om konst? Således, ett mynt med låg relief är ovillkorligen smaklöst och götiskt? Således är det omöjligt att i en tunn relief uppfatta lika mycket som i en hög? Således kan i en tunn relief icke ligga lika mycket, ja, kanske mera, konst än i en hög? O logik, o Gudar! Mannen hör klockorna ljuda, men förstår ej ringningens mening. Emedan man på mynt föredrager hög relief af det skäl, att det just är mynt, föremål, som hastigt nötas, emedan man af detta skäl ogillar tunn relif på gångbara mynt, — så drager han däraf den slutsatsen, att tunn relief öfver hufvud är smaklös och götisk? O logik, O Gudar!»

Som man ser, är Lessing här i sitt riktiga Akilleslynne, men man måste också medgifva, att det lilla ofvan gifna profstycket af Klotz perspektiviska visdom nog kan komma äfven en mildare själ än Lessings att »ilskna till».

I tionde antikvariska brefvet tillägger han ytterligare beträffande Polygnotos' taflor:

»Jag sade i förra brefvet, att en målning kan nog så bra visa figurernas relativa förkortning och färgernas försvagning och ändå inte vara perspektivisk; nämligen om synpunktens enhet saknas.

»Nog så bra; Ni vet, hvad man menar med »nog så bra». Låt mig med detta »nog så bra» icke säga mera, än hvad jag vill säga. Nog så bra är, jämfördt med det riktigt goda, icke mycket mera än: »tämligen dåligt».

»Ty liksom i naturen alla seendets fenomen, uppfattning af storlek, af former, af ljus och färger, och den däraf resulterande uppfattningen af afstånd äro oskiljaktigt förenade, så är det på samma sätt inom måleriet. Man kan ej begå minsta fel mot någondera, utan att allt annat blifver tvetydligt och osannt.

»Hade Polygnotos' målning flera synpunkter, så hade den nödvändigtvis flera perspektiviska fel, eller rättare sagdt, intet på den samma hade sin fulla riktighet; endast så mycket, som behöfdes för att tillfredsställa ett oskoladt öga. Här kallar jag det ett oskoladt öga; en annan

* Jag öfversätter här fullt ordagrant. Förstår läsaren ej meningen, så har han trösten att dela öde med en Lessing.

gång skulle jag kunna kalla det ett icke ömtåligt öga, ett öga, som ännu ej blifvit så bortskämdt, att dess njutande af väsentliga skönheter störes af fel i det oväsentliga.» — Som man ser, återkommer Lessing jämnt och ständigt till *synpunktens enhet* såsom ett conditio sine qua non för det perspektiviska. Han visar häri en bestämdhet och klarhet, som mycket sällan återfinnes hos andra konstkritiker. Senare tiders perspektiviska specialafhandlingar uttrycker samma regel ofta med nästan samma ord, som Lessing begagnade. Så yttrar Guido Schreiber i sitt klassiska arbete »Die malerische Perspektive»: »Den hufvudregel, på hvilken allt ankommer är: hvarje teckning, som gör något som helst anspråk på perspektivisk verkan skall motsvara en bestämd synpunkt för tecknaren eller åskådaren. Teckningen får alltså hafva endast en ögonpunkt, endast en horisont, endast en skala.»

Lessing fortsätter i samma bref:

»Icke en gång figurernas proportionella förkortning kunde hafva funnits hos Polygnotos, utan endast något ditåt. Ty man besinne utsträckningen från stranden, där grekernas flotta låg, in till den härjade staden, och betänke den kolossala storlek förgrundens figurer måste hafva haft, om, vid iakttagande af perspektiviskt riktiga förhållanden, figurerna i bortersta planet skulle kunnat något så när uppfattas». I slutet af brefvet framhåller han såsom något operspektiviskt, att man på samma målning kunde se ej blott Menelaos' fartyg, utan äfven den inne i staden öfver dörren till Antenors hus anbragta panterhuden.

Jag kan icke finna annat än, att bland det myckna, som blifvit sagdt om Polygnotos' taflor, intager Lessings analys, så kort den är, ett framstående rum. Visserligen misstager han sig i åtskilligt. Så tänker han sig tydligen Troja med Antenors hus bildande *bakgrunden* af taflan. Detta framgår emellertid alldeles icke af Pausanias' skildring, enligt hvilken man måste antaga, att denna byggnad upptagit ena *sidan* af taflan midt emot det grekiska fartyget. Dock inverkar dylikt ej på det hufvudsakliga i den föreliggande frågan, nämligen bildens perspektivitet. Man har försökt att med stöd af Pausanias och andra gamla skriftställare göra Polygnotos' målning perspektivisk, men Lessings resonemang för att bevisa motsatsen har icke inför ett opartiskt omdöme blifvit jäfvadt. Welcker, utrustad med alla de hjälpmedel en utomordentlig filologisk lärdom och kännedom till antiken kunna lämna, kommer också i sin öfver 100 år senare rekonstruktion till ett liknande resultat.* Det är dessutom särskildt två, visserligen ej af Lessing framhållna omständigheter, hvilka synas i hög grad styrka hans ståndpunkt. Den ena är att, såsom Pausanias meddelar, vid hvarje figur fanns en rubrik, meddelande personens namn. Den barnsligt naiva konstnärliga ståndpunkt, som härigenom karakteriseras, står icke i samklang med iakttagandet och tillämpandet af perspektivets på illusion afsedda regler. Huru skulle bakgrundens i storlek aftagande figurer tagit sig ut bredvid sina rubriker?

En annan omständighet, som äfven här bör tagas med i räkningen, är, att Polygnotos lefde och verkade mera än 150 år före Euclides. Och äfven i dennes optik finnas visserligen satser, hvilka kunna användas såsom grundlag för en perspektivisk teori, men en sådan användning icke ens antydes af Euclides. Ej heller hafva de Pompejanska utgräfningarna kullkastat Lessings uppfattning, ty änskönt här finnes mycket, som tyder på den kännedom om perspektivets lagar, hvarom redan Vitruvius (omkr. 14 f. Kr.) talar, och änskönt man af dessa verk har rätt att göra vissa slutsatser med hänsyn till den föregående äldre grekiska konsten, så får man ej glömma, att många århundraden förflutit mellan den blomstringstid, om hvilken Lessing talar, och de Pompejanska målningarnas tillkomst. Äfven om dessa senare från idealt konstnärlig synpunkt måste antagas stå under de förra, så är detta helt säkert icke fallet med det perspektiviska elementet, ty, såsom Lessing i sitt nionde antikvariska bref mycket riktigt säger: »Perspektivet beror ej på snillet, utan på regler och handgrepp, hvilka, en gång fastställda och bekanta, kunna följas och tillämpas lika bra af stymparen som af det största snille.» Hvad särskildt angår Vitruvius, så är det visserligen i hög grad förvånande, att icke Lessing — och, såsom det vill synas, ej heller Klotz — i sin polemik citerat ett enda ord af dennes olika uttalanden. Att Vitruv var välbekant för Lessing, framgår bland annat däraf, att han citeras i de antikvariska fragmenten angående karyatider och grottesker. Likväl utgör just åtskilligt i Vitruvs verk »De architectura» det utan gensägelse bestämdaste, som af någon gammal skriftställare blifvit sagdt angående det grekiska perspektivet.

Emellertid torde en granskning af Vitruvs anmärkning hufvudsakligen gifva vid handen: att grekerna på Aeschylos tid hade ett begynnande teaterperspektiv, och att det frontala planperspektivets förkortningsregel var dem bekant — allt saker, som icke blifvit af Lessing bestridda.

Om vi nu till sist skulle försöka att, på grund af Lessings olika yttranden, gifva en sammanfattande öfverblick af hans ståndpunkt till frågan om perspektivet i den grekiska målarkonsten under dess storhetstid, så torde denna ståndpunkt kunna preciseras genom följande satser:

1:o) Det grekiska perspektivet har sin upprinnelse i teaterdekorationen och har därifrån småningom öfvergått till planmålningen;

2:o) Aflägsnare föremål tecknades förkortade och möjligen äfven med nyansering i färgerna. Häraf framgick såsom konsekvens sammanlöpandet af i verkligheten parallella linier; allt detta dock ej enligt fasta geometriska regler, utan efter ett ungefärligt ögonmått;

3:o) Änskönt de enstaka delarne af målningen kunde, betraktade för sig, ega en viss perspektivitet, saknades dock den sammanhållande perspektiviska enheten;

4:o) En verklig perspektivisk vetenskap fans icke, utan de använda reglerna voro en samling praktiska rön.

Jag tror, att en nutidens perspektiviker, efter att hafva tagit del af samtliga källor, som numera stå oss till buds för bedömmandet af den antika grekiska konsten, kan ansluta sig till dessa af Lessing för 140 år sedan uttalade åsikter.

* Se Abhandl. der Berliner Akademie der Wissenschaften 1847, pag. 81.

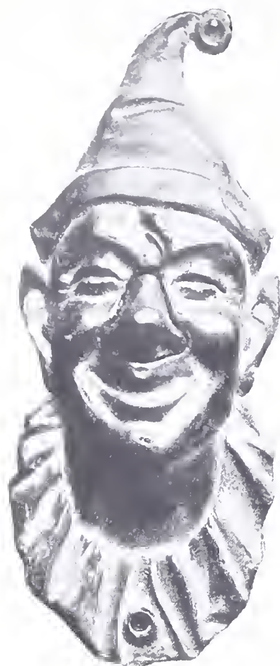

Elektrisk ringknapp.

Den engelske målaren Nelson Dawson känd äfven för sina arbeten i metall, en representant således både för hvad man i dagligt tal kallar »skön konst» å ena sidan och konstindustri å den andra, framhåller som sin åsikt, att tillfredsställande konstindustriella arbeten kräfva större bildkraft hos sin mästare än alster tillhörande skön konst, och han framhåller till och med, att den, som åstadkommit t. ex. ett fullständigt ändamålsenligt och vackert dörrvred, har gjort lika stor om ej större tjänst åt sin tid än den, hvilken målat en vacker tafla att hänga på vägg. Konst är konst, med andra ord, i och för sig af samma fylliga värde vare sig hon tager form af en oljetafla å en museivägg eller af ett smide å en ladugårdsdörr, och värdet degraderas ingalunda af, att det står i nyttans tjänst.

Att den senare riktningen, konstnärlig daning af nyttiga föremål, så totalt under en lång tid tillbakasatts beror bland annat på, att den allmänna och bildade meningen — som i konsten endast sett en pegas i blåa moln, eller en s. k. löshäst — just varit rakt motsatt den ofvan nämda.

Man har alldeles förbisett det sköna för de sköna konsternas skull, omgett sig med taflor och skulpturer i den trygga känslan, att detta åtminstone var konst och under tiden stått blind för all annan form och färgbildning, som bort ligga en mycket mer om hjärtat. Det verkliga behof af skönhet, som ligger däri, att den, som

Dörrskylt.

Elektrisk ringknapp.

så hafva kan, ger allt, som omger honom uti hemmet, tak och väggar, bord och stolar, dörrlås och handfat, en tillfredsställande bildning, är alltjämt sällsynt. Och det saknas nästan lika fullständigt i rike mans hem som i fattigmans. I det förra kan finnas ett helt ståtligt tafvelgalleri, dyrt och nyförvärfvadt, medan alla andra pjeser i hemmet, hvilka komma ägaren oupphörligt intimt på lifvet, skrifdon, ljusstakar, dörrvred äro af den mest vulgära typ. I det senare finnes äfven konstverk, fast måhända endast i form af oljetryck, medan alla nyttiga föremål med afseende på skönhet stå lika lågt som rikemans. Hvartill tjänar rikedom och bildning, om den ej i allt tar distans ifrån det vulgära, ger uttryck åt innehafvarens lynne och lifsintressen och skyr i hvar sak att använda en ful och simpel typ — så som man skyr att dra på sig »begagnade manskläder».

En och annan »of the upper ten» har hos oss börjat denna distansridt och grefve Clarence von Rosen står som vanligt såsom pristagare. Inom sitt gedigna hus vid Strandvägen har han fullföljt byggnadens värdefulla hållning i det yttre och nedlagt ett omsorgsfullt intresse på de mångtaliga små nödvändighetsartiklar, som hophöra med en byggnads inredning och afslutning och hvilka med fördel kunna behandlas på ett konstnärligt sätt.

Det är arbeten af dylik art i metall, som här synas återgifna i afbildning, samtliga i original utförda af skulptricen *Alice Nordin*. Det är med odelad glädje, som särskildt arkitekterna se framstående skulptörer, förut kända som figurbildhuggare, ge form åt föremål af ifrågavarande art. Någon ny och karakteristisk formbildning af dessa kan knappast komma ifråga, förr än en skicklig och konstnärlig modellör tar itu därmed, själf komponerar och själf utför. Den ensidiga utbildning, som våra skulptörer få, lägger nog hinder därför, begränsar i regel deras intresse och förmåga till komponerandet af fristående figurer, och de komma sålunda att sakna resurser för uttryckandet af en känsla eller en idé på annat sätt. De prof på ändamålsenliga konstarbeten, som några af våra bildhuggare, de senare åren alstrat, tala dock både om

Elektrisk strömbrytare.

Elektrisk strömbrytare.

Dörrhandtag.

en kraftig vilja och en vidgad formförmåga, beaktansvärd isynnerhet, om man erinrar sig Dawsons ofvan omnämnda ganska riktiga mening.

Af skulptricen Alice Nordins arbeten i brons synas också de verk, som lämnat henne så godt som oberoende af ändamålet, vara bäst, såsom de elektriska strömbrytarne, medan de, som kräfva en större hänsyn till ändamålet lämna något mer tillfälle till kritik. Den större elektriska strömbrytaren, med figurerna kring blomkalken, som sluter strömmen, har något både af det behag och den gnista, som den skall ge lif, och den mindre bronsplattan är likaledes godt modellerad med en finkänsligt ordnad naturalism.

I namnskylten åter är hufvudsaken skymd af kvinnan, hvilket filosofiskt sett nog har sin sida, men då hela pjäsen är tillkommen för att framhålla namnet torde kompositionen, praktiskt och konstnärligt taget, så ordnas att form och ornamentik framhäfva hufvudsaken. Figurens något disgraciösa böjning är äfven mindre lycklig, isynnerhet med den ganska höga relief hon erhållit. Dörrbeslaget, tillkommet att bära uppmaningen »stäng dörren varsamt», kan lämna skäl till samma anmärkning, men man glömmer den gärna för det centrala partiets ornamentalt lyckliga behandling. Med fullständig tillfredsställelse betraktar man åter den stora, präktiga bronsklockan på gården komponerad med både kraft, lif och mening i de sammanförda motiven, den fyrkantiga och ändå ganska mustiga klockformen, väl buren af armrustet, det där hoparbetats med vapnet, som bildar fästet mot muren.

Den klockan kan gärna bland annat äfven få ringa för den tid, då konst och handtverk med glädje och stolthet omfamna hvarandra. *R. Ö.*

Stäng dörren varsamt.

Klockan på gården.

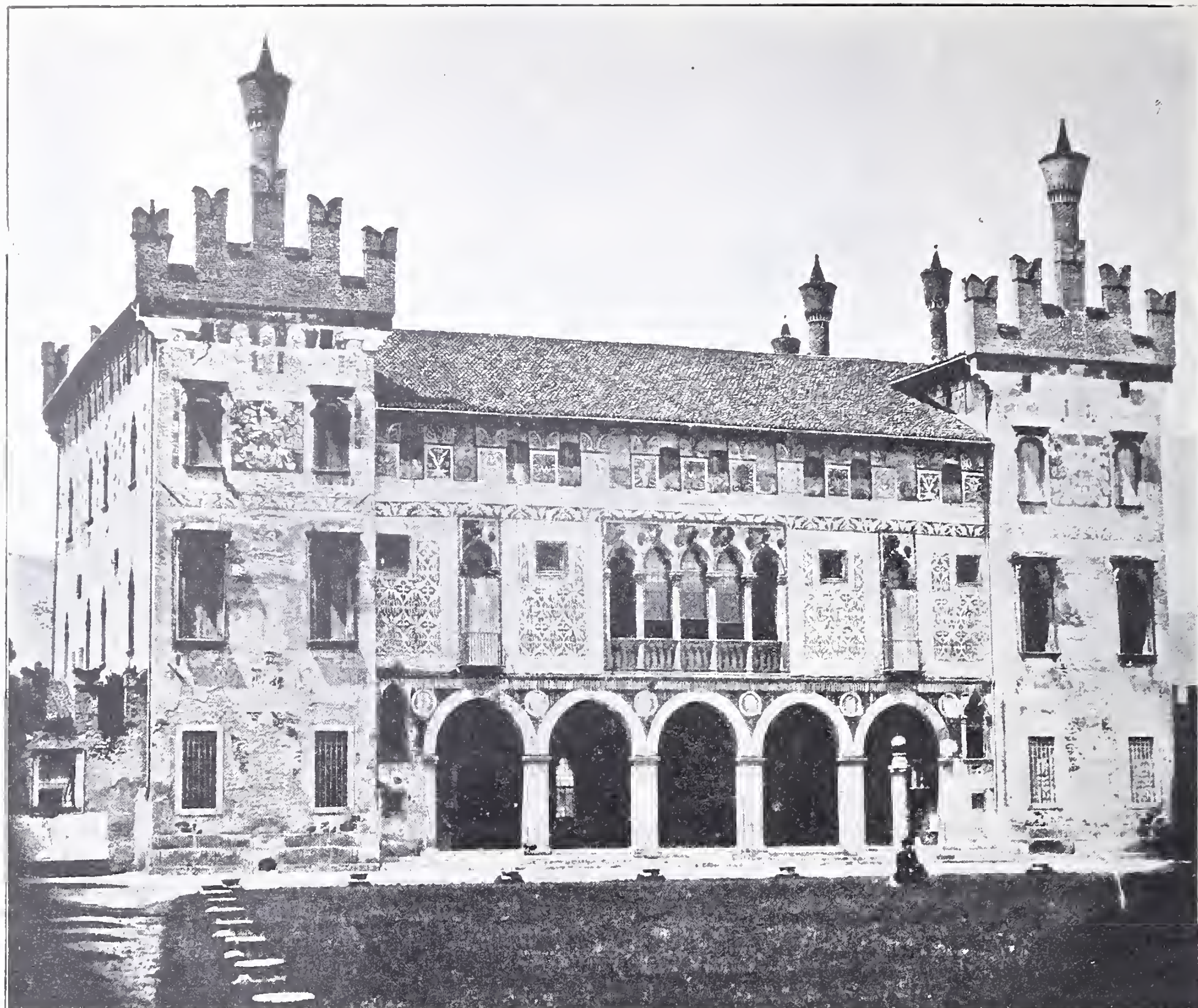

SLOTTET SANTA MARIA I THIENE.

Midt i den lilla pittoreska staden Thiene (Prov. Vicenza) och omgifvet af krenelerade murar reser sig majestätiskt slottet Santa Maria, tillhörigt grefve Guardino Colleoni.*

Eftersom det är ett synnerligen vackert prof på den sort af palatsbyggnadskonst, som vid medeltidens slut florerade i den mäktiga republiken Venezia, anse vi det vara af intresse för denna tidskrifts läsare att göra en närmare bekantskap därmed, i synnerhet som det ligger något afsides från den stora allfarsvägen och därför ej torde vara så allbekant.

Såsom å ofvanstående exteriör af trädgårdsfasaden synes, äro väggarne dekorerade med fresker, som ehuru bleknade och delvis nästan utplånade af tiden ännu visa spår af i lifliga färger hållna ornament, figurer och vapen, hvilka endast tyckas vänta på en skickligt återställande hand.

Träda vi in genom den stora af fem bågar bildade arkaden i bottenvåningen, befinna vi oss i den utsökt vackra och storslagna vestibulen, belägen några trappsteg öfver den framför liggande, med gräsmattor och blomstergrupper prydda borggården. Den erhåller sitt ljus utom från de fem arkaderna åt framsidan äfven från en port och tvänne fönster åt trädgårdssidan. Tvänne något framspringande flyglar i tornform flankera vestibulen såväl å fram- som baksidan och höja sig, krönta af krenelerade, uppstigande spetsar, en våning öfver midtelpartiets tak.

På ömse sidor om vestibulen ligga tvänne stora rum, förutom mindre, som äro inrymda i tornen. Träder man in i rummet till höger från borggården räknadt, befinner man sig omedelbart inför en mängd målade kolonner, hvalf och byggnader, befolkade med olympiska gudomligheter, krigare och damer, alla fulla af lif och uttryck. De äro framstående arbeten af den stora *Paolo Veronese* äfvensom af *Giambattista Farinati*, en annan framstående målare från det närbelägna Vicenza. Hela rummet är genom målade korintiska pelare indeladt i afdelningar, i hvilka med perspektivisk prakt framställas målningar med ämnen hämtade från den antika historien.

På ömse sidor om den ofantliga eldstaden — en pärla till skulpturarbete från XV seklet — sitta tvänne olympens gudomligheter af jättelika former, föreställande den ena nöjets och kärlekens gudinna, den andra Vulcanus. Midt emot eldstaden och ofvanför den där befintliga dörren och stödd emot en frontespis, ses tvänne andra gudomligheter Pallades och Mercurius. Takfrisen är därjämte rikt smyckad med frukter, bilder, vapen och djur, spridda såsom mästarens fantasi visste ingifva.

Tvänne trappor föra från vestibulen upp till det ofvan liggande stora galleriet. Från detta, som i likhet med vestibulen har formen af ett ofantligt T, leda icke mindre

---

* En ättling af den store Bartolomeo Colleoni, republiken Venedigs *Generale Supremo*, hvars ryttarstod ses på Piazza dei Giovanni e. Paolo i Venedig.

än 8 dörrar från sidorummen, hvilka äro analogt belägna med dem i bottenvåningen.

Galleriet är imponerande. Lika rymligt som den underliggande vestibulen, är det betydligt högre, taket konstrueradt som dennas med den skilnad, att hvalfvet ersatts med en arkitrav, som uppbäres af pelare. Ljuset strömmar in rikligt genom de fem hvälfda venezianska fönstren samt tvänne andra ofantligt höga och med gallerverk försedda fönster åt borggården äfvensom genom ett större och tvänne mindre fönster åt trädgårdssidan.

Förr i tiden pryddes galleriets väggar af utsökta målningar af Paolo Veronese.

I åtskilliga afdelningar voro damer och riddare vid torneringar, festmåltider, jakt och dans framställda. Men tidens obevekliga tand förstörde så fullständigt dessa målningar, att galleriets alla väggar täckts af dyrbara dukar af Bassano, Giordano, Guercino, Maganza, Montagna, Palma, Paolo Veronese jämte ännu andra mästare, hvilkas namn nämnts med heder i den italienska målarkonstens historia. Till dessa taflor af i allmänhet religiöst ämne, kommer ett stort antal porträtt af damer, riddare, lärde, krigare m. fl. Galleriets dekorering fullständigas härförutom af åtskilliga antika skulpterade länstolar och bord, guld- och silfverbroderade portièrer, urgamla och mångfärgade kristallkronor från Murano samt — såsom sista minnen från feodaltiden — några hillebarder.

I detta galleri hade slottets nuvarande ägare, grefve Colleoni, äran att i augusti 1876 såsom gäst emottaga konung Umberto.

Invid galleriet befinner sig kapellet, som aldrig saknas i feodalslotten, helgadt åt den helige Bernardino af Siena.

Slottets nuvarande ägare grefve Guardino Colleoni, gift med den romerske furst Giustiniani Baudini's äldsta dotter, donna Carolina, en mycket älskvärd och intelligent samt högt bildad dam, var i många år *sindaco* i Vicenza och har under flera legislaturer tillhört italienska parlamentet. Grefven, som jämte sin maka med utsökt artighet och gästfrihet emottager främlingen på sitt slott, har gjort vidsträckta resor i flera världsdelar. Vårt eget land, för hvilket grefven hyser ett varmt intresse, har han tvänne gånger besökt och härom dels utgifvit en liten skildring: *Al Capo Nord* benämnd, dels i Olympiska Akademien *(Academia Olimpica)* i Vicenza hållit sympatiska föredrag. Grefve Colleoni innehar bland yttre utmärkelser äfven Vasaordens kommendörstecken. *E. af D.*

REDOGÖRELSE FÖR VERKSAMHETEN INOM SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFDELNING FÖR HUSBYGGNADSKONST ÅR 1901.

Under år 1901 har Afdelningen för Husbyggnadskonst, i öfverensstämmelse med den för året uppgjorda arbetsplanen, haft 15 ordinarie sammanträden samt dessutom tvänne gånger kallats till extra sammanträden.

Bland de frågor, som vid dessa sammankomster, äfvensom vid de under Afdelningen arbetande utskottens och komitéernas förhandlingar varit före, äro att nämna:

Behandlingen af det af föreningens Styrelse utarbetade nya stadgeförslaget, hvilket förslag, sedan det först i Afdelningen lifligt diskuterats, hänsköts till en komité bestående af 9 Afdelningens medlemmar, och hvilken komité, sedan den till ordförande valt stadsarkitekten Salin och till sekreterare arkitekten Améen, efter ett träget arbete för Afdelningen framlade ett fullständigt utarbetadt, i flera viktiga principfrågor från Styrelsens förslag afvikande stadgeförslag. Detta förslag, där man i liberal riktning önskar att gifva största möjliga frihet åt Teknologföreningens olika afdelningar, men som dock söker, att i alla frågor, där verkliga gemensamma intressen förefinnas, sammanhålla föreningens olika delar, blef i sin helhet och enhälligt af afdelningen antaget vid dess sammanträde måndagen den 6 maj, och har Afdelningen sedan till medlemmar i den komité föreningens andra sektion för sammanjämkning af Styrelsens och de olika afdelningarnas förslag beslutat tillsätta, för sin del utsett arkitekterna C. Westman och G. Wickman.

Under året har Afdelningen äfven slutbehandlat tvänne sedan flera år under utredning stående frågor, nämligen de om normalbestämmelser för murtegel samt om allmänna grunder för utlysande af och uppgörelser vid byggnadsentreprenader. Efter det samtliga handlingar rörande dessa frågor, äfvensom Afdelningens slutframställning i desamma, sammanförts och till tryckning befordrats, öfverlämnades de för slutligt afgörande till årets teknikermöte i Gefle, hvarest dock blott den förstnämnda, eller frågan rörande normalbestämmelser för murtegel vann, i full öfverensstämmelse med Afdelningens förslag, sin slutliga lösning, under det åter den andra frågan till följd af bristande tid ej hann behandlas.

Rörande restaurering af våra historiska byggnadsverk, en fråga, hvilken äfven sedan lång tid lifligt debatterats, har Afdelningen under året varit i tillfälle afgifva ett mer offentligt yttrande, då nämligen på begäran af herrar V. von Heidenstam, R. Bergh och G. Pauli, Afdelningen uttalat sin anslutning till en i denna fråga till Kongl. Akademien för de fria konsterna ställd skrifvelse.

Genom detta sitt uttalande vill Afdelningen framhålla, att bland dess medlemmar, d. v. s. bland vårt lands bildade arkitekter, ej mer än en mening finnes om nödvändigheten af och det behjärtansvärda i det mest samvetsömma bevarande, i så vidt möjligt orubbadt skick, af våra gamla byggverk.

I det teknikermöte, som under året hållits i Gefle, har flere Afdelningens medlemmar deltagit och har inom mötets byggnadssektion förutom nämnda frågor flera intressanta föredrag och diskussioner hållits.

Ehuru icke direkt hörande till Afdelningens verksamhet under året, bör dock här omnämnas det under sommaren på initiativ och under ledning af Afdelningens ordförande prof. Clason samt ordföranden i »Akademisk Architektforening» i Köpenhamn arkitekt O. Kock ordnade arkitektmötet.

I Jönköping möttes ett femtiotal arkitekter från Sverige, Danmark, Norge och Finland, hvilka säkert, genom utbyte af åsikter och genom stiftande af personliga bekantskaper, vunnit ett utbyte, som för den nordiska arkitekturen kan blifva fruktbringande, och hvarför skulle man ej genom detta möte hafva förhoppningar se grunden lagd för ett inom arkitekturen gemensamt uppträdande

utåt af de nordiska länderna och såmedels dessa länder inom vår konstart blifva en kulturbärande storstat.

Från Association provinçale des architectes français har Afdelningen under året mottagit inbjudan att låta sig vid nämnda förenings allmänna möte i Dijon representera och utsåg äfven Afdelningen härför tvänne representanter, men blefvo dessa tyvärr förhindrade i mötet deltaga.

Den under fjolåret beslutade förändringen af Afdelningens tidskrift, har under året verkställts och kan Afdelningen nu i de flesta fall med glädje se sin tidning, äfven om såsom föreningsband mellan oss arkitekter och allmänheten, den ännu ej och detta genom bristande spridning bland denna allmänhet, fyllt de på densamma ställda stora förhoppningarna.

Under året inom afdelningen hållna föredrag och diskussioner äro förutom här ofvan berörda ärenden följande:

Redogörelse för täflingsförslag till förändring af det inre af rådhuset i Örebro, af prof. Clason.

Beskrifning af en af herrar J. & P. Nordqvist uppfunnen dörrstängare kallad »Jan-eric», af fabrikör A. Lindal.

Hvilka önskningar böra uppställas vid en eventuel omarbetning af våra byggnadsförordningar med afseende å bestämmelserna rörande byggnadernas höjd och den enskildes rätt att utnyttja utrymmet mellan källarbottnen och yttertaket. Diskussionen inleddes af prof. Clason.

Ett och annat från en arkitektonisk studieresa i norra Afrika af prof. Grundström.

Redogörelse för förhandlingarna vid teknikermötet i Gefle af prof. Clason.

Några upplysningar rörande den i Statens Historiska Museum befintliga gruppen S:t Göran och draken af amanuensen Rosvall.

Konstnärskoloniens i Darmstadt utställning af arkitekt C. J. Forsberg.

»En gård och dess trefnad» af arkitekt Wahlman.

Minnen och intryck från en bicykelfärd i Danmark af arkitekt Berlin.

Om vår moderna arkitektur och dess märkesmän af arkitekt Axel Lindegren.

Utställda vid årets sammanträden ha följande arbeten varit:

Täflingsritningar till det inre af Örebro rådhus af arkitekterna Améen, Thorburn, Stenberg.

Skisser af arkitekt Rasmussen.

Resestudier samt ritningar till nybyggnader i Vesterås och Köping m. fl. orter af arkitekt Hahr.

Nybyggnaderna Birger Jarlsgatan n:o 15 och 18, Kommendörsgatan n:o 32 och 34, Biblioteksgatan n:o 6 och 8, folkskolor, villabyggnader m. m. af arkitekterna Hagström och Ekman.

Förslag till domstolsbyggnad i kvarteret Mars i Stockholm af arkitekt Hallman.

Resestudier af arkitekt Hj. Löfström.

Uppfarten till Kärnan i Helsingborg af arkitekt Améen.

Ritningar till arbetarebostäder, jaktstuga m. m. vid Tjolöholm af arkitekt Wahlman och fröken L. Rönnqvist.

Förevisning af »stenträ» af fabrikör Scheja.

Timrad villa af arkitekt Enblom.

Bank i Sala och församlingshus å Kungsholmen af arkitekt Lallerstedt.

Skisser till rådhus i Norrköping af prof. Clason.

Kapell och församlingshus i Adolf Fredriks församling af arkitekt Lallerstedt.

Resestudier af arkitekt Forsberg.

Ritningar till Gustaf Vasa kyrkan i Stockholm samt till en ny kyrka i Örnsköldsvik af arkitekten Agi Lindegren.

Rumsinteriörer från det nya riksdagshuset af arkitekt A. Johansson.

Skisser till stationshus å Karlstad–Munkfors järnväg af arkitekt Lallerstedt.

Täflingsritningar till byggnader för konstslöjdmuseum och slöjdföreningens skola i Göteborg.

Ritningar till stationshus vid Partilled och Riksgränsen af arkitekten F. Zettervall samt ritningar till hotellbyggnad Klarabergsgatan m. m. af arkitekt Malmström.

Aktiebolaget Separators nybyggnad i Stockholm af arkitekt Laurentz.

Scioptikonbilder, delvis förevisade i samband med förutnämnda föredrag, hafva från följande orter visats:

Från Stockholm och Köpenhamn af stadsarkitekt Salin

Från norra Afrika af prof. Grundström.

Från arkitektmötet i Jönköping af R. Enblom.

Engelska villor och parkanläggningar af arkitekt Wahlman.

Från en bicykelfärd i Danmark af arkitekt Berlin.

Från Tyskland, Italien och Frankrike af arkitekterna Westholm och Tengbom.

Från Rothenburg, stadsarkitekt Salin.

Under året äro till medlemmar i Afdelningen invalda: arkitekterna F. Ekman, A. Bergman samt ingeniör Cl. Sondén.

Genom dödsfall har Afdelningen förlorat en af sina medlemmar, nämligen arkitekt J. Laurentz.

Medlemmarnes antal vid årets slut utgöra 134.

Styrelsen under året har utgjorts af:

Ordförande: prof. I. G. Clason: vice ordförande: arkitekt G. Wickman; sekreterare: arkitekt E. Lallerstedt.

Utskottens medlemmar voro:

Konstutskottet: arkitekterna F. Boberg, A. Johansson. Agi Lindegren, Axel Lindegren och C. Westman.

Tekniska utskottet: arkitekterna G. Améen, L. Peterson, E. Stenhammar samt ingeniör W. Dahlgren och kapten Fr. Enblom.

Författningsutskottet: arkitekterna G. Hermansson, G. Nilsson och K. Salin samt öfveringeniör O. Fröman och direktör T. Örtenblad.

Litteraturutskottet: arkitekterna B. Almqvist, R. Enblom, T. Grut, G. Lindgren och R. Östberg.

Klubbutskottet: arkitekterna V. Fagerström, F. Falkenberg, A. Forsberg, K. Petersson och B. Svensson.

Klubbmästare har varit A. V. Fagerström.

Redaktör för Teknisk Tidskrift Afdelning för Arkitektur och Dekorativ konst arkitekt K. A. Berlin.

Sekreteraren.

TÄFLINGARNA.

Kyrka i Eskilstuna. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos fabrikör Arvid Nilsson, Eskilstuna. Se n:r 6, årg. 31, af denna tidskrift.

Anordnande af en ärestod öfver Sten Sture d. ä. i Upsala. Inlämningstid 1 april 1902. Program fås hos Upsala studentkårs ordförande. Se n:r 7, årg. 31, af denna tidskrift.

Stadshotell i Piteå. Inlämningstid 1 April 1902. Program fås hos arkitekten E. Stenhammar, Brunkebergstorg 12. Se n:r 2 af denna tidskrift.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

Städernas Allmänna Brandstodsbolags nybyggnad Skeppsbron № 20 Stockholm

PL. 8.

STÄDERNAS ALLMÄNNA BRANDSTODSBOLAG

G·L·A·

– Fasad mot Skeppsbron –

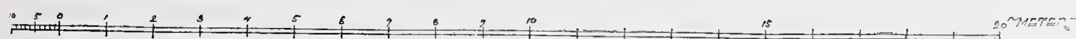

—Fasad mot Brunnsgränd—

Städernas Allmänna Brandstodsbolags nybyggnad · Skeppsbron No 20 Stockholm

Plan af våningen 3 tr upp

Styrelsens sessions-sal
Sekreterar rum.
hiss
upp
Kassa hvalf
Toalett
Toalett för damer
Arbetsrum
Vaktmästarens rum.
W.C.
W.C.
W.C.
Förmak
Entrèrum
Dager-brunn
Toalett för herrar
W.C.
W.C.
för
Arkiv
Tambur
Dager-brunn
Kassa hvalf
upp
kontorspersonalen
Frukost-r.
Direktörens rum.
Kamrerarens rum
Inspektörernas rum.

Toalett
Kontor
Kontor
hiss
upp
Kassa hvalf
Toalett för herrar
Toalett
Bostads rum
Bad rum
Linne-kammare
Lift
Värme-kammare
Serverings - rum
hiss
hiss
hiss
hiss
ned
upp
Vestibul
Jak-dager
Kassa hvalf
Toalett
Kontor
Kontor
Vårdshus-sal
upp
upp
upp

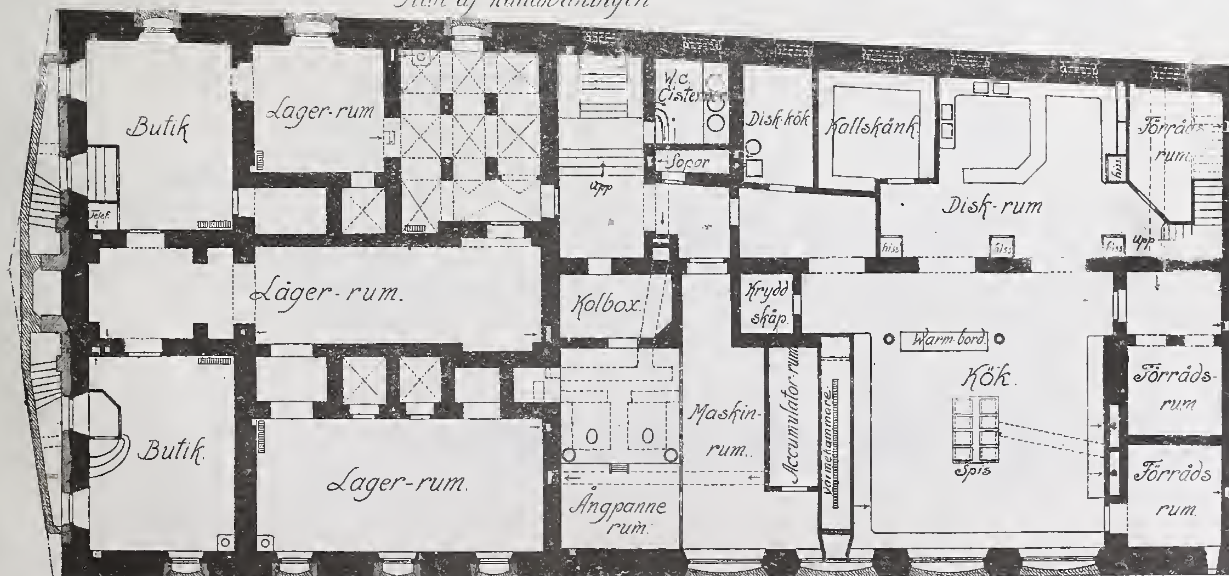

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 20 Meter

GEN. STAB. LITH. ANST.

Städernas Allmänna Brandstodsbolags nybyggnad
Skeppsbron № 20 Stockholm

Sektion genom större byggnaden.

Sektion genom lägre byggnaden.

GEN. STAB. LITH. ANST.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

PROFESSOR OTTO VALDEMAR KOCH.

För kort tid sedan erhöll Svenska Teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst meddelande från Akademisk Architektforening, att en af Danmarks mera kända arkitekter, ordföranden i nämnda förening, prof. V. Koch, aflidit.

Han var en märkesman inom Danmarks moderna arkitektvärld, en initiativets man, som med sin fint bildade, sundt konstnärliga syn på tingen kom att utöfva stort inflytande icke blott på det rent arkitektoniska, utan ock på närgränsande områden.

Det torde därför intressera såväl hans personliga vänner från Skandinaviska arkitektmötet i Jönköping förliden sommar, som öfriga svenska yrkesbröder, att taga del af några biografiska data och uppgifter angående honom, hämtade ur Akademisk Architektforenings organ »Architekten».

O. V. Koch var född den 20 okt. 1852 i Sønder Kirkeby prästgård på Falster. Efter slutade skolstudier i Nykøbing p. F. kom han i kvarn- och maskinbyggnadslära, sedan i timmermanslära; af arkitekt E. V. Nielsen sändes han till konstakademien, hvarifrån han fick afgångsbetyg 1879. År 1887 fick han den mindre guldmedaljen för uppgiften: »En kyrka för Köpenhamn» — en märklig nyck af slumpen och liksom en fingervisning för honom, hvars verksamhet som utöfvande arkitekt särskildt var fästad vid kyrkobyggnader. Som ung var han anställd vid prof. Fengers och prof. Storcks atelierer; det är isynnerhet af den sista, för hvilken han tillika fungerade som arbetsledare vid restaureringen af Helligaandskirken i Köpenhamn, han rönte den starkaste påverkan som arkitekt och med hvilken han närmast kände sig andligen besläktad. På resor i hemlandet och utomlands ökade han sina kunskaper i arkitekturen och utvecklade sin skicklighet som tecknare.

Af byggnader, som utförts af prof. V. Koch, må nämnas: privathus; konsul Heys gård i Odense, Upsalagade n:o 18—20 i Köpenhamn; kommunalskolor i Utterslev, Ishøj och Rødovre; den danska paviljongen på Pariser-utställningen 1900. Nya kyrkor i Köpenhamn och dess omgifningar: Lukaskirken på Fredriksberg, Kapernaumskirken i Utterslev, Zionskirken på Strandvejen, Kristkirken vid Enghavevej, Apostelkirken i Saxogade. Till Helligkorskirken har han ritat dopfunten. Vidare har han tecknat Grathemonumentet och Knut Lavards kors vid Haraldsted samt många dekorativa och konstindustriella arbeten. Bland pristäflingar, hvari han deltagit och vunnit erkännande, må nämnas täflingen till Köpenhamns rådhus, där han tilldelades ett pris på 2 400 kr. Ända intill det sista deltog han i täflingar, och på dödsbädden erhöll han underrättelse, att han vunnit 1:sta pris i en täflan till en ny kyrka i Vejle.

Koch var en ytterst samvetsgrann och skicklig tecknare, synnerligen egnad till uppmätare och framställare af äldre byggnadsverk. Han har också på detta område utöfvat en omfattande verksamhet. Han ställde sig icke inför föremålet som en tanklös kopieringsmaskin utan som den reflekterande intelligente arkitekten, hvilken söker intränga i byggnadernas väsen för att finna orsakerna till deras olikartade former. Under sådant arbete utbildade han sig småningom till en ansedd arkitekturhistorisk forskare och skriftställare.

Sin ställning som arkitekturforskare har han klargjort i sitt arbete om Sallinglands kirker, där han säger

 CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

sig bekämpa det ensidiga sträfvandet efter att uppspåra ett sammanhang mellan ensartade och hvarandra liknande former, böjelsen för att alltid finna ett lagbundet sammanhang och en obruten utvecklingskedja på ett område, hvarest den mänskliga individualiteten till en viss grad trotsar alla förutsättningar och beräkningar, lusten till att framställa hypoteser, stödda på tvifvelaktiga analogier och sammanställningar mellan småformer. Han framhäfver däremot konstnärs-individualitetens förmåga till att skapa ting, som hafva en tillfällig likhet med hvad andra före dem hafva frambragt, utan att det därför behöfver vara fråga om lån eller påverkan.

Vid pastor Helms arbete om tufstenskyrkorna, i professor Storcks verk om Sallinglandskyrkor och i ett arbete om de jutländska granitkyrkorna har han medarbetat och utfört de flesta plancher och textfigurer. I nationalmuseets i Köpenhamn arkiv förvaras som manuskript, då medel till dess utgifvande saknats, det otvifvelaktigt förnämsta resultatet af Kochs arkitekturhistoriska forskningar, nämligen ett arbete om »Danske Kridtstenskirker», för hvilket han uppmätt och tecknat alla kritstenskyrkor på Jutland och de danska öarne.

För samma museum har han utfört många uppmätningar, däribland en del skånska kyrkor och Vadstena klosterkyrka. Vidare må nämnas att han i verket Tegninger af ældre nordisk Architektur har varit en flitig medarbetare och tidtals redaktionsmedlem.

De arkitekturhistoriska skrifter Koch efterlämnat finnas dels i Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. dels i Kirkehist. Samlinger samt dessutom i särskildt utgifna arbeten.

I sina teckningar af äldre byggnader förenade han en stor noggrannhet och korrekthet i afbildningen med en utomordentligt stor förmåga att på ett sannt sätt framställa materialet, hvilket sätter dem i främsta ledet af dylika arbeten. Detta hänger på sätt och vis tillsammans med den fina iakttagelseförmåga, hvarmed han fördjupade sig i studiet af en af arkitekturens hufvudlagar, förhållandet mellan materialets art och formgifningen. I sina vetenskapliga afhandlingar påpekar han städse det intima sambandet mellan stoffet och dess konstnärliga och tekniska behandling. Ingenstädes har han dock gått så djupt in därpå, som i den skrift, som skulle hafva åtföljt verket om de danska kritstenskyrkorna. I detta verk, lika utmärkt hvad såväl form som innehåll beträffar, häfdar han den åsikten, att lagen om formernas beroende af materialet, utan att växla med tidsandan, har haft sin gällande kraft i alla tider, särskildt på byggnadskonstens område och genom en grundlig undersökning af alla danska kritstenskyrkor söker han fastslå berättigandet att på grundvalen af byggnadsämnets art indela de romanska kyrkorna i naturliga grupper, hvilkas undersökning bör företagas särskildt.

Hans stora kunskaper om äldre tiders byggverk anlitades också rätt mycket vid restaureringar af äldre monument, hvarvid i synnerhet Nationalmuseet använde honom särskildt vid en mängd större restaureringsarbeten af altartaflor och kyrkoinventarier.

Utom alla dessa arbeten egde Koch tid att egna sig åt offentliga värf. I flera år var han medlem i Borgerrepresentationen, hvaruti han verksamt arbetade för att Nyrops rådhus kom till stånd, så mycket vackrare handladt, som han själf var medtäflande och pristagare i den allmänna täflingen. Att det nya rådhuset blef uppfördt trots all kritik och allt motstånd är i första hand hans förtjänst.

Sedan den 22 december 1900 var V. Koch ordförande i Akademisk Architectforening.

Bättre och säkrare kunna icke vi rista den bortgångnes runa än biografen i »Architekten», då han säger:

»För den danska arkitekturvärlden i lika hög grad som för själfva arkitekturen var prof. V. Kochs död ett hårdt slag. Arkitekterna lida en stor förlust därvid. Ty han egde, som blott få, förmågan och viljan till att vara en ledare för dem. Hans omutliga rättskänsla i förening med ett klart och vidtseende förstånd voro de egenskaper, som voro säregna för honom. I de ofta så oklara stämningar, som upptogo hans yrkesbröders tankar, hade han alltid förmågan att finna den fasta stödjepunkt, hvarifrån den ifrågavarande saken skulle angripas. Han hade talets gåfva och tankens logik för att kunna leda en diskussion och en förhandling utanför de många skär, hvarpå det annars skulle vara utsikt att stranda. Och han egde viljan att vara en förare. Trots sin städse klena hälsa skydde han icke den ansträngning och det offer af tid och krafter, som kräfves af den, som vill uträtta något till bästa för en hel kår, icke allenast för sig själf. Mer än de flesta af sina kolleger stod han på en bredare basis än den som skulle uppbära hans konstnärspersonlighet i strängare bemärkelse. Han hade en vidare horisont och såg — och handlade därefter — att det icke endast beror på den enskildes rent fackmässiga duglighet på sitt område, att arkitekturens betydelse som en makt i samfundet kommer till sin rätt, utan att det också beror därpå, att det kämpas för den i såväl det offentliga som i det privata lifvet medels tal och skrift, så att aktningen för den banar sig väg och vinner fotfäste. Hvar det gafs tillfälle därtill, trädde han fram; och den vakt, han höll för hela arkitektkårens prestige, genom att fritt och dristigt och alltid dock på samma gång på det mest förfinade sätt säga sin mening och genom att flitigt och tålmodigt utföra de arbeten, som lades på honom i kommittéer, möten, representationer o. d., kan icke värderas nog högt. Samtidigt med att hans eget namn växte därvid, ärades hans stånd; och genom hela hans lifsgärning går som en röd tråd hans kärlek till detta som till den konst, han utöfvade, med en idealistisk syn på tingen, som är ganska ovanlig. Samma grundlighet och allvar, som präglade hans arkitektoniska arbeten och som gjorde, att det lilla och det stora var af samma betydelse för honom, så att icke det ringaste blef försummadt, var karaktäristiskt för honom som människa. Det fanns icke en vrå i det, som han fick att sysselsätta sig med, som han icke sökte att tränga in i och med sitt förstånd lysa upp. Han var en helstöpt personlighet. Och om han såsom utöfvande konstnär måhända icke alltid nådde det mål, han själf satte upp för sig, och om det väl egentligen snarare var förståndet än känslan, som gaf hans arkitektoniska skapelser deras klassmärke, så voro dessa dock alltid utmärkta af en utvecklad smak och en genomförd syn på saken som gör, att man må vörda dem och se upp till dem, som verkligt god konst, som äkta barn af arkitekturen, den konst, i hvilken mest af alla de sköna konsterna den klara, logiska tankeförmågan har en särskild uppgift att smälta tillsammans med en rent lyrisk-musikalisk stämning till en högre samstämmighet.»

NÅGRA KYRKOARKITEKTONISKA REFLEXIONER.

I.

Projekt till kyrka af Ark. Axel Lindegren.

Här föreliggande afbildningar af kyrkoprojekt äro ämnade att vara början till en serie, för hvars fullföljande jag påkallar bistånd af de arkitekter, som i något afseende önska bidraga till den kyrkliga konstens utveckling. Tyvärr ha det begränsade utrymmet och reproduktionskostnaderna denna gången lagt hinder i vägen för ett större antal afbildningars medtagande, men jag hoppas, att det material, som jag räknat på, en annan gång välvilligt ställes till tidskriftens förfogande.

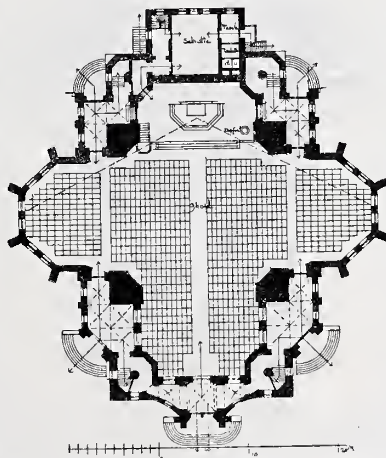

De ofullkomligheter, som gifvetvis i större eller mindre grad måste vidlåda dylika utkast, hvilkas flyktiga skissering ligger i öppen dag, få väl ej hindra oss från att i dem se intressanta utslag af tidens konstnärliga kynne, äfven om de, såsom väl oftast är fallet med täflingsförslag, i en viss mån skulle vara komponerade med hänsyn till jurymännens personliga uppfattning. För min del gläder jag mig tiodubbelt mer öfver upptäckten af något individuelt konstnärligt drag, än jag ondgör mig öfver de först framträdande idéernas brist på ans och mått. Jag tror dessutom, att de intressantaste uppslagen ofta äro att söka bland de af en prisnämnd annullerade projekten. Äfven om det öde, som sålunda drabbar dessa konstnärernas »enfants perdus», ofta varit oundvikligt, vare sig på grund af täflingsprocedurens ofullkomlighet, felaktiga synpunkter vid bedömningen eller af andra mer eller mindre giltiga skäl, så är detta ej därför mindre beklagansvärdt, just emedan de piggaste idéerna sålunda ej sällan utmönstras som odugliga.

En idé i och för sig är ej värdelös därför, att den framträder i skissens outvecklade rudimentära form, blott den till sina grunddrag är klar och för ett praktiskt ändamål i någon form användbar. Friska och typiska idéer är hvad vi behöfva som motvikt till de gamla utslitna, som under sin upprepade användning förlorat aktualitetens intresse och därigenom blifvit för oss endast tomma formler.

Idéernas förverkligande är en fråga för sig, som ställer vidlyftigare fordringar på arkitekten. Under utarbetningen skall nämligen idématerialet sofras, systematiseras och förenklas, ty enkelhet är i de flesta fall en dygd, som ej kan nog värderas, särskildt som bakgrund till en och annan väl afvägd, med konstnärlig virtuositet framställd dekorativ detalj. Ur denna såväl som ur konstruktiv synpunkt måste vi erkänna medeltidskonstens lämplighet som det förnämligaste studiematerialet, äfven om vi, och det är nödvändigt att strängt hålla fast vid den åskådningen, anse oss ega rättighet att hemta positiv erfarenhet från alla föregående tiders formåskådning och byggnadstekniska färdigheter.

Hur fyller den kyrkliga konsten hos oss sin uppgift som bärare af vår tids konstnärliga idéer? Ja, därom kan först framtiden med oväld döma. Så mycket är visst,

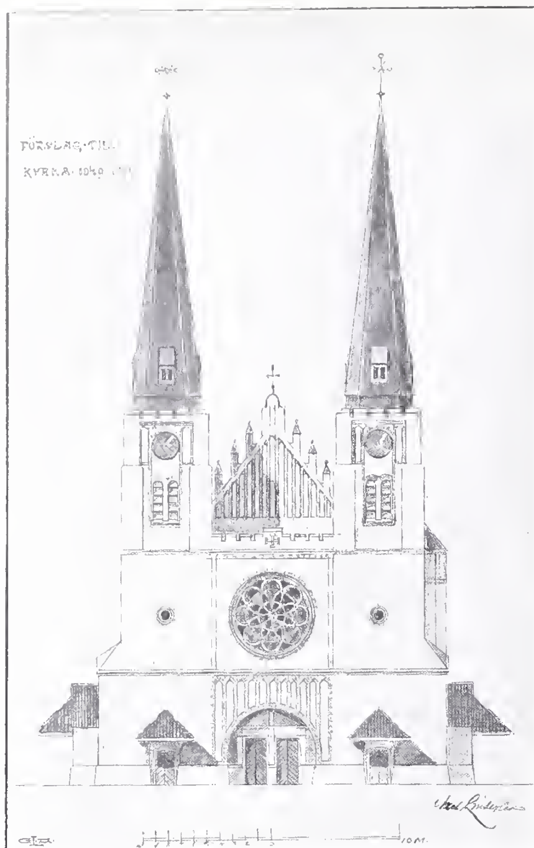

Projekt till kyrka af Ark. Axel Lindegren.

att goda konstnärliga krafter ej alltid användas för kyrkobyggnadsföretag här i Sverige, och att de enda motiv, som hos oss betraktas som fullt värdiga att komma ifråga, de höggotiska, verka torra, liflösa och stereotypa.*

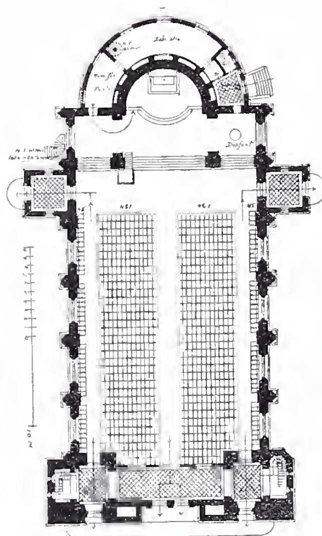

Den gängse smaken på detta område behöfver luttras, intresset väckas och regeln, den historiska korrektheten, ersättas med anda och lif. Stilkänslan får ej därför slappas. Pedanteriet inom konsten har alltid haft något tråkigt öfver sig, och denna tråkighet kan inte längre försvara sig med auktoritetens rätt att härska, ty vår tids människor erkänna ingen prioritetsrätt i den meningen. Hvad vår tid fordrar af dem är rörlighet i inbillningen och, så absurdt det än låter, en utpräglad frihet i känslan, tvenne egenskaper, som hvar på sitt sätt förhindra stillastånd i åskådningen eller slafvisk hängifvenhet åt ett stereotypt formideal.

Hvarje mänsklig lag eller grundsats kan för öfrigt när som helst kastas öfver ända af nya förutsättningar och nya metoder, hvilar den än på aldrig så rik erfarenhet. Hvilka stilhänsyn förmå väl hindra en nutida arkitekt från att begagna sig af de konstruktionsformer han behagar och finner mest lämpliga för sin uppgift allt intill ingeniörvetenskapens sista konstruktiva triumf, för att med deras bistånd timra upp sin arkitektoniska fantasiskapelse. Det är därför nonsens att längre tala om den historiska stilen som ett sine qua non, såvida det ej gäller ren imitation eller kopiering (restaurering), i hvilka fall det stereotypa draget är oundvikligt, särskildt då imitationen eller kopieringen göres med van och skicklig hand.

Äfven modern konst kan efterbildas, men en sådan handling kan tillrådas endast i fall förebilden utgöres af en i utveckling stadd konststil. En steril om än aldrig så karaktäristisk modern stilart, som t. ex. den Otzenska, utgör däremot en fara för konstutvecklingen, i fall den tages till förebild. En fantasilös efterhärmare duperas lätt af det matematiskt rediga i denna arkitektur, emedan han i detta drag tror sig upptäcka konstverkets själ. Äfven om det ställer sig svårt att direkt påvisa, när en arkitektur är banal eller konstlös, så tager merendels ej instinkten, känslan fel med sin dom.

På hvad sätt utöfvas lämpligast den estetiska och tekniska kontrollen på ifrågavarande område? Är öfverintendentsembetet i det afseendet en tidsenlig institution, eller eger det förutsättningar för att vid behof kunna reformera sig självt? Hvad vi veta är, att dess maktbegränsning och medeltillgång äro alltför tillsnörpta.

Hvad kan och bör göras för att bibringa presterna och kyrkoråden en riktigare uppfattning af kyrkans konstnärliga betydelse, och nödvändigheten af större omväxling i disposition och gruppering med hänsyn till terrängen m. m. m. m.? I hvad mån och på hvad sätt kunna och böra arkitekterna, såsom förhållandet är i England genom kyrkobyggnadssällskapet, i hvilket ett stort antal arkitekter ingå som medlemmar,*

* Jag syftar närmast på det missförhållandet att man i landsorten så ofta vänder sig till bondbyggmästare eller landsortsarkitekter af tvetydig förmåga. Öfverintendentsembetets omarbetningar kunna vid sådana tillfällen af ekonomiska skäl endast blifva partiella.

* Inom nämnda sällskap bilda arkitekterna ett utskott, med makt och myndighet att utöfva kontroll och tillse att de af sällskapet offentliggjorda bestämmelserna efterlefvas.

Projekt till kyrka af Ark. R. Östberg.

inverka på kyrkornas gestaltning? Dessa och andra dylika spörsmål anser jag för närvarande af vikt att få nöjaktigt besvarade, och jag önskade, att jag kunde i någon mån bidraga härtill. Möjligen får jag framdeles tillfälle att göra ett försök.

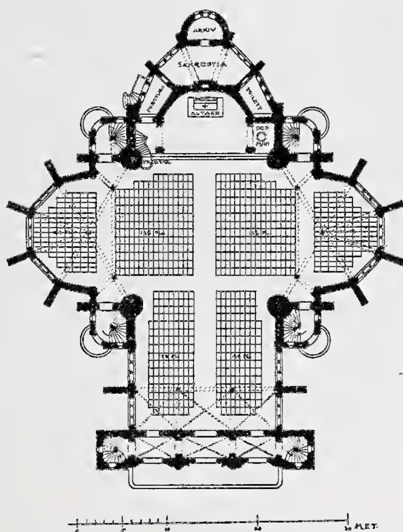

Många lyckade, ja, rent af konstnärligt framstående kyrkoprojekt ha under de senaste åren sett dagen. Af prisbelönade och till utförande bestämda sådana vill jag särskildt framhålla Anderbergs Malmökyrka. Äfven ett par goda forslag af Améen har jag kvarhållit i minnet och om de också ej i strängare mening kunna kallas originella, så äro de åtminstone rätt själfständiga bearbetningar af inhemska renässansmotiv och torde jämte en del andra utkast af mer eller mindre tendentiös art vara egnade att stärka öfvertygelsen att en pånyttfödelsens tid är i antågande äfven på kyrkokonstens intressanta gebit. Hos en del af våra s. k. kyrkorestaurerare gör sig onekligen en strängt konstnärlig åskådning gällande. Det goda hos dem är deras lika respekt för alla i en byggnad representerade stilar, ty ur en sådan heterogen idémassa torde med säkerhet en mera enhetlig och konstnärligt vederhäftig arkitektur af mera tidsenligt slag så småningom kunna växa fram.

För egen del önskar jag ingen revolution på arkitekturområdet, emedan jag ej anser en sådan behöflig. Men när jag märker, att en i fördomar bunden åskådning grasserar och med sin oförsonlighet hindrar hvarje friare sådan att göra sig fullt gällande, då vill jag tända brandfacklan och hvässa hackan för att bränna ner fördomarnas tempel och grusa dess grundmurar. Trots mitt sinnes historiska läggning kan jag ej finna mig i andligt slafveri. Det är hvarje individs rätt att revoltera däremot, och lyckligtvis lyser utvecklingshistoriens kunskapsljus ut öfver den väg han bör välja för att nå sin längtans mål.

Framför mig ligger ett högintressant arkitekturhistoriskt specialverk af den kände tolkaren af modern engelsk konst, d:r Herman Muthesius: Die neue kirchliche Baukunst in England; Entwicklung, Bedingungen und Grundzüge des Kirchenbaues der englischen Staatskirche und der Secten, som titeln i sin helhet lyder. I detta vidlyftiga, ej blott om stor lärdom men äfven om fin förståelse för arkitekturens väsen vittnande arbete karaktäriserar författaren ej blott de olika utvecklingsskedena som historiska moment, men äfven deras förnämste bärare från Pugin ända ner till våra dagars yngre eklektiker.

Författaren är så till vida ej någon opartisk historiker, som han själf, efter hvad man kan förstå af hans arbeten öfver den s. k. lilla konsten i England, är en ifrig vän af konstutvecklingen i sin helhet. En oväldig domare har man dock all anledning tro honom vara. Hans omdömen ha betydligt klarat mina begrepp om den engelska nygotikens fel och förtjänster och ha ytterligare skärpt min blick för de engelska arkitekternas mest sympatiska konstnärsegendomlighet, deras hängifvenhet åt konstidealen, deras äfven i konstteknisk mening stränga fordringar på konstnärlig kapacitet.

S. k. praktiskt folk har svårt att förstå en sådan där hängifvenhet under ett »ideal i molnen», som de säga.

*

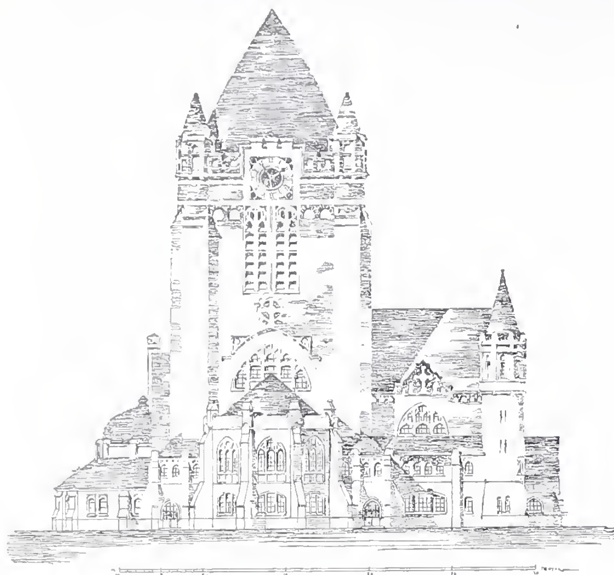

Projekt till kyrka af Ark. Hj. Molin.

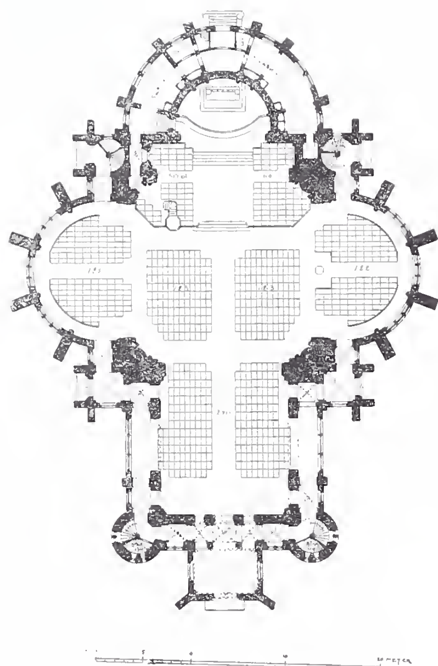

Och likväl är detta en sann arkitekts främsta berömmelse. Arkitekturen är en alltför ädel konst för att dragas ner till en blott och bar förståndssak, ett kallt räknande med idel tekniska valörer, äfven om den af arkitekten fordrar gedigna tekniska kunskaper och en skarp blick för materialets begränsning.

Konstruktionens användning på rätt sätt och rätt plats är äfven den en estetisk fråga, ty den kräfver jämte tekniska kunskaper och erfarenhet först och sist fin estetisk känsla, en konstnärlig instinkt, som kommer alla andra försök att nå målet på skam. Det är genom dessa förutsättningar som god och lifskraftig konst alstras, och det är just sådan konst vi vilja ha.

Axel Lindegren.

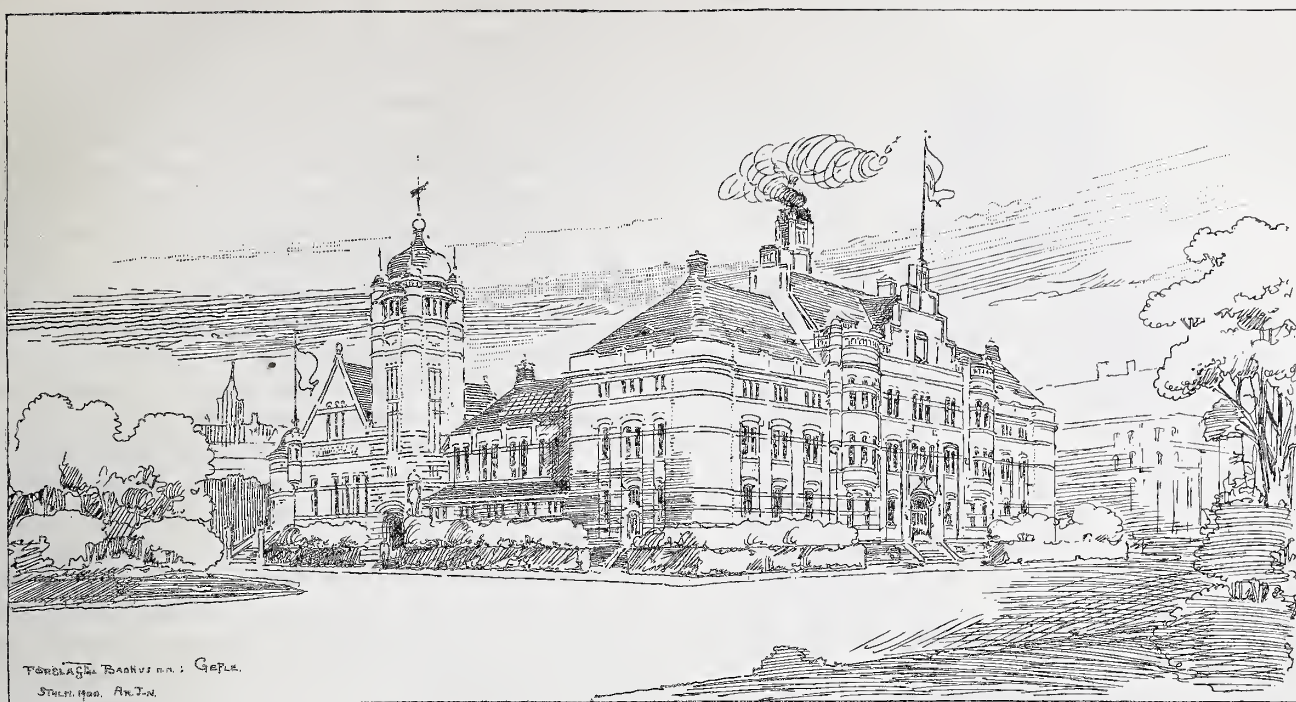

BADHUSANSTALT M. M. I GEFLE.

Genom testamente tillföll staden Gefle efter grosshandlanden Pehr Murén år 1889 en donation å 653,298 kronor 50 öre. Enligt testators föreskrifter skulle detta belopp »tillfalla Gefle stad att af densamma förvaltas och förräntas till dess, att räntan med ränta på ränta uppgår till hälften af det ursprungliga kapitalet, då den sålunda sammansparade räntan får användas till något för staden nyttigt och gagneligt ändamål; men dock så att dessa medel icke få användas för fattigvården, folkskolorna eller andra dylika kommunaländamål, hvilka tillförene bestridts och enligt lag fortfarande skola bestridas genom uttaxering bland invånarne. Meningen med denna donation är nämligen att tillskynda staden fördelar, bekvämligheter och försköningar, hvartill medel icke anses kunna eller böra beredas genom uttaxering, men ingalunda att bereda lindring i de vanliga nödvändiga utskylderna. Kapitalet skall i all framtid bibehållas orubbadt och oförminskadt samt afkomsten däraf fortfarande på ofvanskrifna sätt och ordning användas.»

Disponibla räntemedlen utgjorde vid 1901 års slut 354,561 kronor 89 öre och uppgå med detta års slut i rundt tal till 370,000 kronor.

År 1909 utfalla ånyo 326,649 kronor 25 öre af donationen o. s. v.

För uppgörande af förslag till de Murénska räntemedlens användande tillsatte stadsfullmäktige år 1899 en kommitté, som för närvarande utgöres af konsul John Rettig (ordf.), borgmästare C. W. Berggren (v. ordf.), major G. Nyström, fabrikör Axel Olson, doktor And. Larson, fabrikör A. Ahlström och löjtnant G. Svedlund med hrr grosshandlanden Ernst Engvall och folkskoleinspektören A. Nordlander till suppleanter. — Sekreterare är v. häradshöfding A. Schotte.

År 1900 gaf nämnda kommitté, då något olika sam-

Badanstalt m. m. i Gefle. Sidofasad.

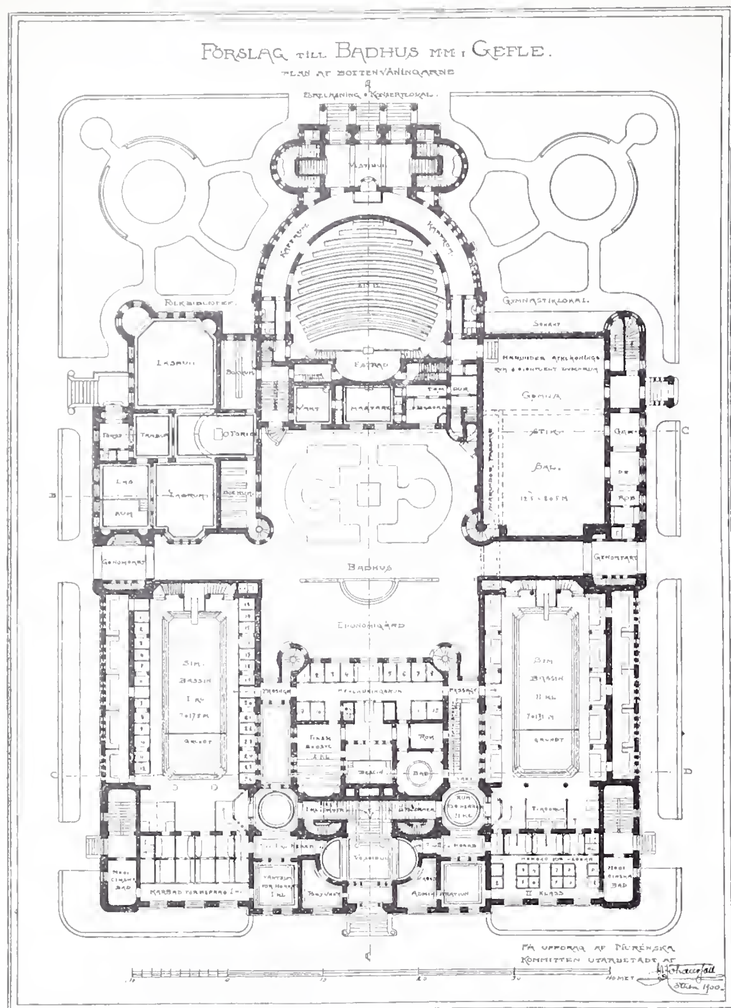

mansatt mot nu, undertecknad i uppdrag att utarbeta förslag till- och utreda kostnaden för en byggnadskomplex innehållande 1:o en tidsenlig badinrättning med simbassänger, 2:o gymnastiklokaler, 3:o folkbibliotek o. 4:o föreläsnings- och konsertlokal.

Dessa olika delar skulle så sammanfogas, att de kunde efter hand uppföras d. v. s. allt efter som ur Murénska fonden eller eventuelt andra bidrag medel därtill inflöte. Till plats för byggnadskomplexen voro flera tomter på förslag. — Jag ansåg mig böra förorda den största och centralaste af dessa och planerade således byggnaderna på densamma. — Den är belägen snedt emot Grand Hôtel på andra sidan ån, hvaröfver på detta ställe en nyligen uppförd bro leder.

I september 1900 aflämnades mitt förslag, som här delvis är afbildadt. — Kommittén har på basis af detsamma, som naturligtvis endast är att betrakta som ett första utredningsarbete, fört saken vidare och i början på detta år enat sig om ett slutligt program. Enligt detta skall tillsvidare endast badanstalten och gymnastiklokalen uppföras dock med tanke på att öfriga i förslaget upptagna delar må i framtiden kunna tillfogas. Af ekonomiska skäl hafva en del förenklingar föreskrifvits i badhusets inredning och gestaltning såsom borttagandet af den ena simbassängen, å hvars plats gymnastiksalen skulle kunna förläggas, reducerandet af lyxbaden och inrättandet i deras ställe af folkbad, inrättandet af butiker i jordvåningen etc.

Den af mig förordade platsen har af kommittén antagits. Sekreteraren v. häradshöfding Schotte skrifver: »För förvärf af ifrågavarande tomter kommer att åtgå — för de 2:ne första, som äro afsedda för gymnastik- och badetablissement kronor 195,000 och för de begge andra — som torde i framtiden komma att afses för folkbibliotek m. m. när nya medel utfalla, c:a 75,000 kronor. Tomterna äro redan af staden förvärfvade — med förslaget blir ett gammalt oansenligt och mycket svårregleradt kvarter fullt ordnadt efter gällande regleringsplan.»

Byggnadsförslaget har således nu kommit i ett aktuelt läge och för detsammas omedelbara öfvervakande har af den stora kommittén tillsatts en sakkommitté bestående af hrr borgmästaren C. W. Berggren, doktor And. Larson och löjtnant G. Svedlund med v. häradshöfding Axel Schotte som sekreterare. Utarbetandet af definitivt förslag till lösning af uppgifter enligt det antagna programmet är på mitt förslag uppdraget åt arkitekten T. Stenberg med undertecknad som konsultant. Byggnadsarbetet är beräknadt kunna påbörjas under 1903.

Nu endast en kort orienterande beskrifning öfver mitt här delvis afbildade förslag. — Badhusanläggningen intar främre planet med hufvudfasad mot ån (d. v. s. mot norr). Till varmbadafdelningen, som omfattar såväl karbad för män och kvinnor i 2:ne klasser som ång- och varmluftsbad likaledes för olika kön och klasser, sluta sig tvenne större simbassänger. Dessa delars inbördes lägen framgår af ritningarna. Mönster för planarrangementet finnas i liknande utförda badhusanläggningar i Tyskland (Nürnberg m. fl. städer). Förmedlade genom genomfarter sluta sig intill simbassängerna å östra och vestra sidorna resp. folkbiblioteksbyggnad och gymnastiklokal. Komplexen afslutas baktill åt söder af föreläsnings- och konsertsalen. Denna sistnämnda står i omedelbar förbindelse med gymnastiksalen, hvarigenom stort

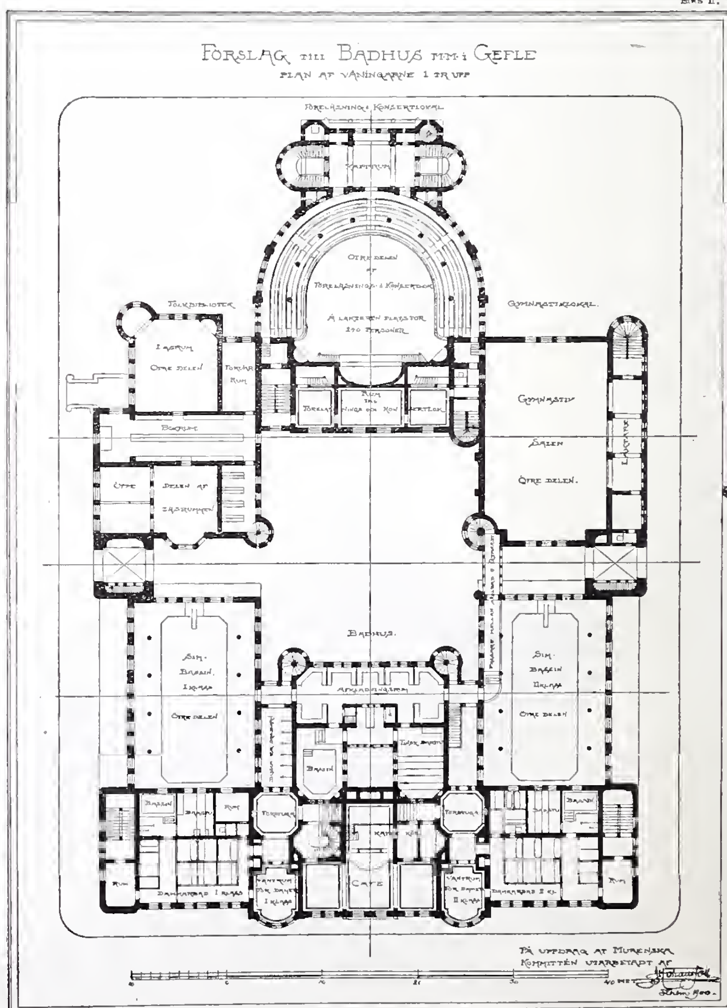

utrymme beredes för större folkfester. Föreläsningssalen rymmer bekvämt 555 personer. Folkbiblioteket är inrättadt efter samma principer, som legat till grund för samma inrättning i Göteborg och har jag rörande detsamma inhämtat upplysningar af arkitekt Hans Hedlund därstädes.

Någon närmare demonstrering af förslaget torde vara öfverflödigt, då det ju endast är ett förslagsutkast och såsom sådant måste bedömas.

Den af mig beräknade kostnaden för hela anläggningen belöpte sig till 806,000 kronor, fördelade på de olika delarne sålunda: varmbadhuset 337,000 kr., simbassängerna 110,000 kr., föreläsningslokalen 192,000 kr., gymnastiklokalen 50,000 kr., folkbiblioteket 85,000 kr. samt tornbyggnaderna, som afsetts till vattenreservoarer, 30,000 kr.

Med intresse motser nog en hvar den slutliga lösningen af denna för Gefle samhälle och genom det goda föredömet jämväl för andra samhällen viktiga byggnadsfråga och att det slutliga resultatet blir värdigt och icke endast tillfredsställande i praktisk synpunkt därför borga Gefles vakna framåtskridande samhälle och de män, som af kommunen blifvit anförtrodda att i första hand arbeta för dess intressen. *Aron Johansson.*

OM FRANKRIKES INFLYTANDE PÅ BYGGNADSKONSTEN I SKANDINAVIEN UNDER MEDELTIDEN.

I den historiska kongress, som hölls i Paris 1900, deltog jag såsom medlem i den 6. sektionen, för jämförande litteraturhistoria, och höll där ett föredrag om det franska inflytandet på Sveriges litteratur. Emellertid fick jag tillfälle att också några gånger bevista den 7. (konsthistoriska) sektionens möten, som höllos i en vacker sal i Louvren under ordförandeskap af bl. a. den gamla älskvärde museidirektören och konstforskaren Lafenestre. Under en af dessa seanser, den 25 juli, meddelades en längre afhandling af G. Dehio, professor vid Strassburgs universitet, behandlande den franska konstens inflytande på den tyska under 1200-talet. Den intressanta och grundliga afhandlingen, som mest rörde sig om inflytandet i arkitektur och skulptur på vestra och södra Tyskland, innehöll mot slutet några uppgifter från Tysklands grannländer i norr. Bland dessa uppgifter återfann man den gamla notisen om Upsala domkyrkas byggande af Estienne de Bonnueill, som från Frankrike begaf sig till Sverige »med tio mästare och tio gesäller». Denna notis, som härstammar från en hos Peringskjöld (i hans Monumenta Ullerakerensia 1719) meddelad tolkning af ett franskt dokument från 1287, har okritiskt upptagits af senare skriftställare ända till våra dagar och från dem ingått i de torftiga öfversikter om Sveriges konstförhållanden, som utländska konsthistoriker lämnat. Då nu Nordens förhållande till den franska medeltidskonsten i Dehios föredrag blifvit vidrördt och på ett alltför knapphändigt, delvis felaktigt sätt framställts, kände jag mig uppmanad att, så godt sig göra lät i ett kortare, improviseradt meddelande, yttra några ord till komplettering och korrigering. De föllo ungefär på följande sätt (öfversättning ur den nu under trycket varande berättelsen om 7. sektionens förhandlingar):

»Tillåten mig, mina herrar, att göra några anmärkningar i anledning af professor Dehios utmärkta afhandling.

Prof. Dehio har vidrört Skandinaviens arkitekturhistoria under medeltiden. Jag har därvid observerat ett litet misstag — hvilket för öfrigt härleder sig från en gammal svensk källa, som först nyligen blifvit rättad.

I anledning häraf ber jag att få nämna några ord om det franska inflytandet på Skandinaviens arkitektur under medeltiden.

Såsom jag yttrat i mitt föredrag i sektionen för litteraturhistoria, kunna svenskarne sägas hafva fransmännen att tacka för sin första kristna kultur och delvis äfven för sin första lärda bildning. Ansgarius, »Nordens apostel», var från Picardie. Han vistades i Nya Corvei (i Westfalen), ett kloster, som utöfvat stort inflytande på vår civilisation och i viss mån äfven på vår arkitektur (jmf. t. ex. vestpartiet af Dalby klosterkyrka i Skåne).

Redan i våra första kristna byggnader — från 1000- och 1100-talen — märker man vissa franska drag, t. ex. sidokor, hvilka i några fall blott i det inre hafva absidform. Stundom är östpartiet rikt utveckladt med (i grundplanen) trappformigt ordnade kapell. Således erinrar Börglums klosterkyrka (Danmark) om kyrkorna St. Georges i Bocherville och S. Vigor i Cerisy-la-Forêt. Också centraltornet, som man kan iakttaga å några romanska kyrkor i Norge samt i mellersta och norra Sverige, har haft fransk förebild. För öfrigt är det rätt märkligt, att de gamla svenska domkyrkorna ursprungligen tyckas hafva saknat fasadtorn. Det är sannolikt Normandie, som i flera fall förmedlat konstinflytandet från Frankrike till Skandinavien. Kändt är också, att den anglo-normandiska stilen, särskildt den tidiga gotik, som man kallar »earley english», har öfverförts till Norge — hvarest domkyrkan i Trondhjem (Nidaros) snart kom att täfla med sina engelska föregångare — liksom till vissa trakter af Sverige och Danmark.

Emellertid kan man hos oss iakttaga ett annat, verkligt franskt inflytande: det kom genom cistercienserorden. Ärkebiskop Eskil af Lund var vän till den helige Bernhard, som skickade honom munkar, hvilka anlade de första klostren i Skandinavien. Det första var Herrisvad, grundlagdt 1144 och kalladt »den sextonde dottern af Cîteaux». Tio år senare tillkom Esroms kloster genom munkar från Clairvaux etc. etc. Flera af våra cistercienserkyrkor äro nu förstörda, såsom de båda nyss nämnda; men andra visa ännu denna ordens olika byggnadssystem t. ex. Alvastra (jmf. Fontenay), Nydala (jmf. Silvacanne) och Varnhem (jmf. Pontigny). Varnhems klosterkyrka är ett vackert exempel på »öfvergångsstilen»; och om franska förebilder tala både grundplan och detaljer, bågar, kapitäl, kolonnetter m. m., som snart efterbildades hos oss.

I Norge grundlades de första klosten — äfven dessa tillhörande cistercienserorden — från England. Man vet, att Norges intressantaste byggnader äro af träkonstruktion. Bland stenkyrkorna föregifvas några hafva haft franska förebilder, t. ex. ett (nu förstördt) kapell i Bergen, som skulle vara en efterbildning af St. Chapelle i Paris. Mot 1200-talets början märker man andra kyrkliga och konstnärliga förbindelser mellan Frankrike och Skandinavien. För domkyrkan i Roskilde (Danmark) hemtade man sannolikt mönster från katedralen i Tournai (jmf. också katedralen i Langres och kyrkan S. Germer). Det halfrunda koret med en omgång i två våningar är särdeles anmärkningsvärdt, likasom de i grupper om tre fördelade fönstren.

Några andra domkyrkor visa inflytande af cisterciensernas konst, t. ex. den i Linköping. Äfven arkaturen (blindbågarna) under fönstren i denna kyrkas långhus har många analogier i Frankrike. Och det är i Frankrike, som man till dels har att söka de direkta förebilderna för den största af Skandinaviens domkyrkor, den i Upsala. Det är rörande denna sistnämnda som prof. Dehio har uppgifvit, att den blifvit byggd af Estienne de Bonnueill, hvilken kallats från Paris »med 10 lärjungar».

Det finnes verkligen i riksarkivet i Stockholm en fransk handling från år 1287 undertecknad af »le garde de la prevoste» i Paris, hvari det talas om en viss Estienne de Bonnueill, som önskade begifva sig till Sverige för Upsala domkyrkas byggnad. Där nämnas äfven hans »compaignons et bachelers», men — märk väl — icke »dix» (tio), utan »les diz» eller (några rader därunder) »les devant diz» (= de förut nämnda). Detta är ju ett litet rätt lustigt misstag, som har genomgått litteraturen nu i nära två hundrade år. Hvad beträffar Estienne de Bonnueill, hvilken betecknas såsom »tailleur de pierre», så har man förut icke gittat konstatera, att han verkligen kommit till Upsala. Emellertid har jag rörande denna domkyrka funnit en annan handling, något yngre än den förra, hvari nämnes en »Stephanus lapicida», hvilken sannolikt är identisk med stensnidaren Estienne.

För några år sedan (1897) utgaf jag ett arbete om Upsala domkyrka. Jag har medgifvit, att östra delen däraf har en verkligt fransk anordning (jfr. t. ex. katedralen i Amiens), och att pelarne, af hvilka de äldsta prydas af statyer under baldakiner, samt portalernas och fönstrens form och profilering efter all sannolikhet härstamma från den franska stensnidarskolan, hvilken i Sverige infördes genom Estienne de Bonnueill. Men då endast de dekorativa detaljerna äro gjorda af huggsten, allt det öfriga af tegel, hafva väl »magistri fabriciæ» (de egentliga byggmästarne) fått söka sina förebilder utom Frankrike, d. s. v. närmast i Nederlanden, hvarest den franska huggstensgotiken direkt öfverflyttats i tegel. I verkligheten liknade kyrkorna i Brügge rätt mycket den i Upsala. Sedermera undergick denna inflytande från den baltiska arkitekturen, från Lübeck och Mecklenburg, ett inflytande, som snart blef öfvervägande särdeles i de södra delarne af Skandinavien.

Den franska stensnidarskolan har lämnat spår icke blott i Upsala, utan kanske också å de stora byggnadsmonumenten i närheten (Vesterås, Strängnäs etc.)

Men från början af 1300-talet förminskades det franska inflytandet i vår arkitektur — för att åter lefva upp tre hundrade år senare i renässansens eleganta palats.»

E. Wrangel.

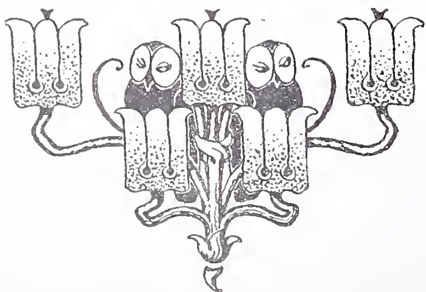

OM MODERNA KONSTSMYCKEN.

— — — »Just en sådan ideal innehållets estetik utan någon sorts samband med konstalstringen har härskat i vårt land nära sextio—sjuttio år, under nästan hela 1800-talet, och denna tid måste också i stort sedt betecknas som en allmän förfallets period i fråga om konstnärlig anda. Det är under densamma som byggnader och husgeråd, handtverkeri och slöjd hos oss förlorat den stil och smak, som funnos i landet före den tyska estetikens ankomst, och det är blott tack vare de sista decenniernas energiska arbete från konstnärerna själfva, som en ung formens och smakens renässans brutit fram. Jag vill icke göra den ideala estetiken direkt ansvarig för den dåliga smaken, men jag påstår bestämdt, att en skönhetslära, som i fråga om bildande konst icke främst tänker på form och materiel är utan betydelse för konstalstringen och skadlig för den allmänna smaken.» — — —

Oscar Levertin.

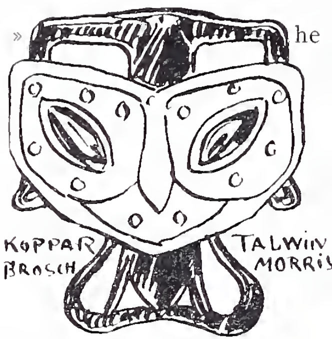

»he Studio», den populära engelska konsttidskriften, som för hvarje ny årgång med allt större framgång i hela den civiliserade världen drifver propaganda för en ny tids friare konståskådning, har äfven denna säsong utsändt ett rikt illustreradt och med ej mindre än 6 intressanta uppsatser försedt digert »vinternummer», behandlande en hittills temligen obeaktad del af den bildande konsten nämligen »l'art de bijoux». Utgifvaren har här sammanfört en hel del afbildningar af representativt moderna franska, engelska, österrikiska, tyska, belgiska och danska guldsmedsarbeten jämte i vackra färgtryck utförda reproduktioner af en del konstnärligt dekorerade solfjädrar. Alla dessa afbildningar utgöra i och för sig beundransvärda prof på den engelska reproduktionsteknikens höga ståndpunkt och visa med hvilken omsorg, skicklighet och smak, tidskriften redigeras.

Som bekant har denna en viktig mission att fylla som förkämpe för de idéer, hvilka först Ruskin och Morris med kraften af sin hänförelse och sin andliga öfverlägsenhet i tal, skrift och handling gjorde fruktbärande, men hvilka sedermera ett antal genialiska konstnärer i olika länder, hvar och en efter sitt kynne, gjort till sina och i sin konst tillämpat. Det bör därför ej vara opåkalladt att egna det särskildt i år så intressanta »vinternumret» ett omnämnande i vår för konstutvecklingen i vårt eget land kämpande facktidskrift. Det begränsade utrymmet förbjuder tyvärr anmälaren att vara så vidlyftig, som ämnet kräfver. Då emellertid författarne af de olika uppsatserna ha behandlat sina respektive lands guldsmedskonst utan någon slags öfverensstämmelse sinsemellan, har jag, för att gifva läsaren tillfälle till jämförelser och för åskådlighetens skull, velat kopiera några af de i mitt tycke vackraste smyckena. Naturligtvis kan man af dessa skematiska teckningar ännu mindre än af de i boken förekommande reproduktionerna bilda sig ett riktigt omdöme om föremålens verkliga utseende, men de torde vara tillfyllest för att visa dessas hufvudkaraktär och för att ge en

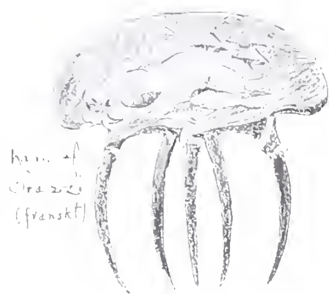
(franskt)

Skärpspänne i silfver
tecknad af P. Rikhard
utfördt af Éditeur
(franskt)

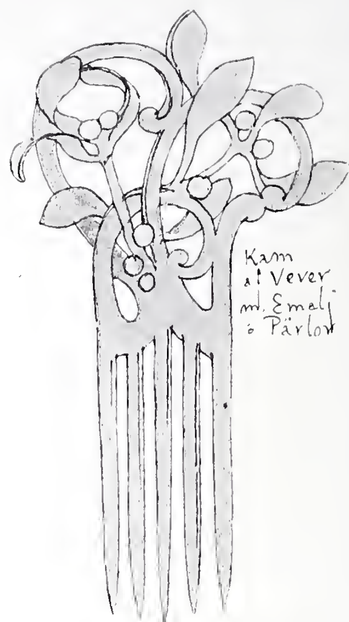
Kam
af Vever
m. Emalj
o Pärlor

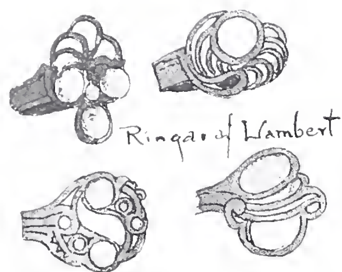
Ringar af Lambert

Hårnål
af silfver
öfverdragen m.
emalj
A MCLEISH

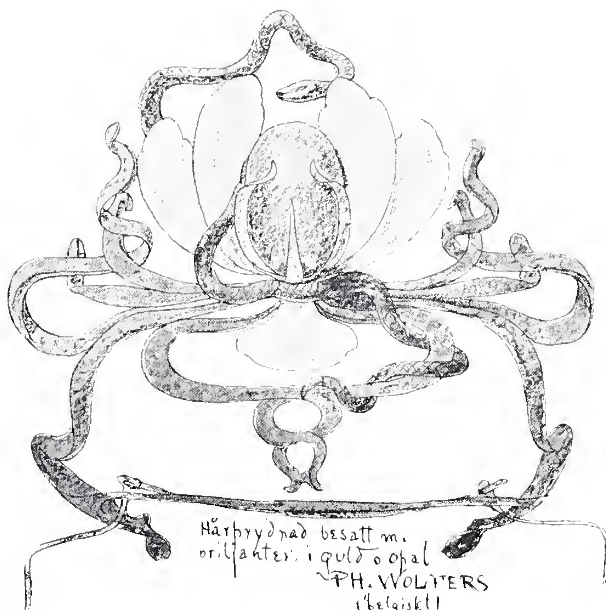
Hårprydnad besatt m.
briljanter. i guld o opal
PH. WOLFERS
(belgiskt)

HÅRNÅL af R. LALIQUE

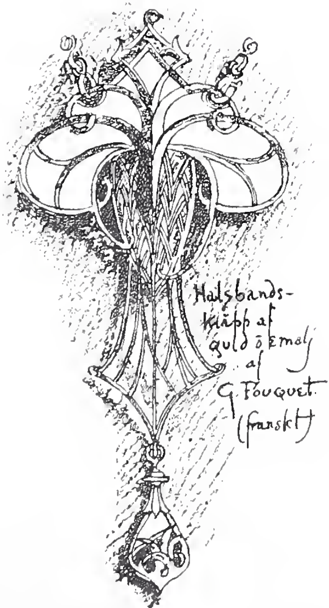
Halsbands-
knäpp af
guld o Emalj
af
G. FOUQUET
(franskt)

Halsband af
Silfver
Tecknadt af
Th. Lambert
Utfördt af
P. Templier

Brosch af
R. LALIQUE

Guldknäpp
m. Emalj
o Ädelstenar
tecknad af
P. Follot
(franskt)

Moderna konstsmycken.

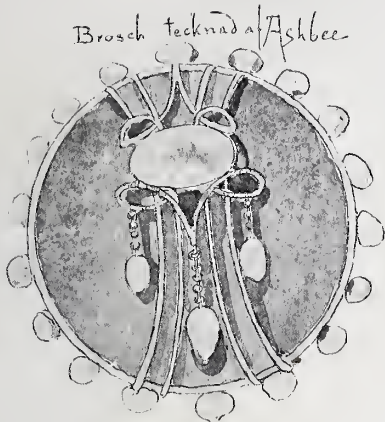

Brosch tecknad af Ashbee

Halsband i guld ö. silfver, m. Ametister ö. Emalj af C. R. Ashbee

Brosch m. Pärlor, hvit emalj ö Turkoser af C. R. Ashbee

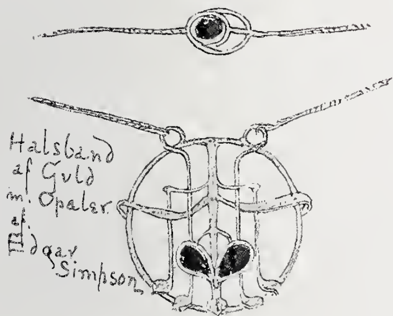

Halsband af Guld m. Opaler af Edgar Simpson

J. M. OLBRICH

Halsprydnad i guld, emalj ö. Pärlor af Otto Prutsher (österrikisk stil)

silfver-brosch m. Rubiner Pärlor ö. Turkoser af MACKINTOSH

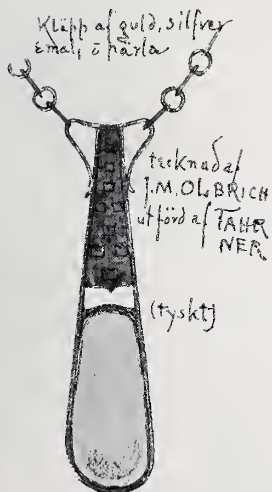

Klipp af guld, silfver emalj ö pärla tecknad af J. M. OLBRICH utförd af FAHRNER (tyskt)

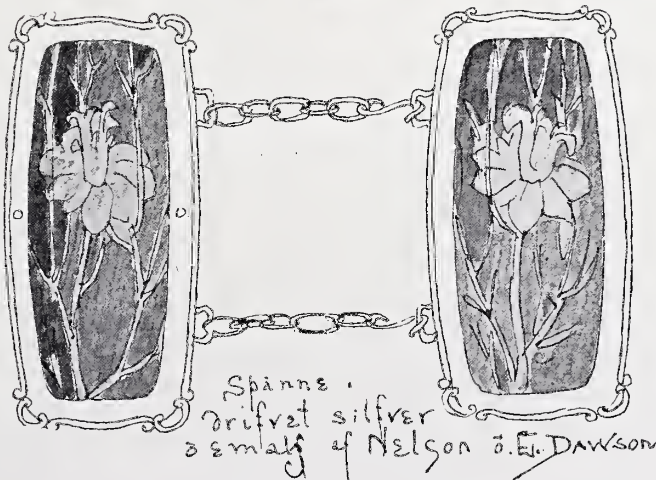

Spänne. drifvet silfver ö emalj af Nelson ö. E. J. DAWSON

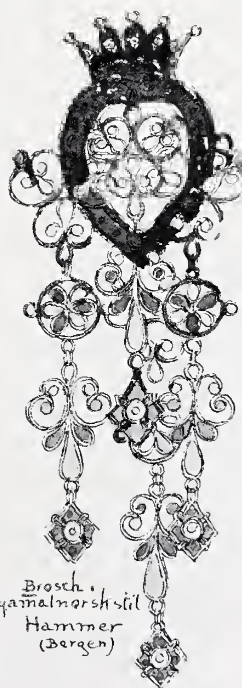

Brosch. gammalnorsk stil Hammer (Bergen)

föreställning om, med hvilket utomordentligt behag de moderna konstnärerna förstå att i oändlig vexling använda linien, som dekorationsmedel.

Glädjande nog tyckes segern vara vunnen och befrielsens timma ha slagit. Den moderna anden triumferar öfver alla innehållslösa traditioner. Alla vägar stå öppna för segraren, och det gäller endast för honom att förståndigt begagna sig af segern. För de dekorativa konsterna har en ny æra ingått, med nya utvecklingsmöjligheter och arbetsmetoder, och hänförelsens värmande låga sprider sitt ljus in i hvarje mörk vrå, tändande den slocknande gnistan på konstens altare. Till dylika reflektioner ger The Studios vinternummer anledning. Man finner till sin glädje, att form och färg åter ha fått en fullt konstnärlig behandling på alla områden äfven det hvarom här är fråga, och hoppet tändes i ens bröst att äfven Sverige i en snar framtid skall få vara med om att skörda frukterna af segern.

Hvad nu särskildt den konstart beträffar, som jag här går att behandla, synes det mig ingalunda förmätet att tro på en pånyttfödelse äfven hos oss. Våra gamla allmogeprydnader böra väl förtjäna äran att tagas till förebilder. Till och med en så distingerad konstnär som engelsmannen Ashbee har ej försmått sådana enkla förebilder, och den berömda norska juvelerarkonsten hemtar som bekant nästan alla sina motiv från äldre saker. Den brosch i norsk bondstil, som jag här afbildat, är utförd af Hammer i Bergen för Stockholmsutställningen 1897. I formen ansluter den sig tämligen troget till de vanliga norska bondbroscherna, på hvilka flera exempel finnas i nordiska museets samlingar, men är moderniserad och dekorerad med hvit, röd och blå ogenomskinlig (opaque) emalj. Den utgör i all sin anspråkslöshet ett i mitt tycke alldeles förtjusande vackert prof på nyare norsk guldsmedskonst.

Något som väl får anses som ett glädjande tidens tecken och som låter en hoppas, att den svenska publiken ej skall ställa sig antipatisk gent emot en eventuel inhemsk vara i modern stil, är t. ex. det faktum, att de af Hallbergs juvelerarfirma sistlidne jul importerade franska smyckena från bl. a. Lalique haft en strykande åtgång.

Ehuru vi män ej i samma grad som kvinnorna beröras af de modets och smakens växlingar, för hvilka de senare med sin svaghet för bländande apparition, men äfven sin mer utpräglade estetiska känsla äro så ömtåliga, torde likväl de af oss, som hänföras af kvinnlig skönhet, särskildt om denna är smakfullt infattad, med ett visst intresse följa utvecklingen inom smyckeskonsten, hvilken i förening med toalettkonsten spelar en så afgörande roll i den kvinnliga konkurrensen om männens gunst.

Ser man saken mera ideelt, d. v. s. uteslutande från konstnärlig synpunkt, då förstår man huru viktigt det är, att äfven denna fråga tages på allvar hos oss, där det gäller ett konstnärligt reformarbete i stort, inom metallindustrien i dess helhet d. v. s. ej blott för behandlingen af de ädla metallerna, guld och silfver, men äfven för koppar, för brons, messing, järn och tenn.

Redan vid första bläddrandet i ofvannämnda häfte af The Studio får man klart för sig, att fransmännen på detta område äro mästarne, hvilkas utpräglade formkänsla, lekande fantasi och gratiösa teckning måste väcka särskild beundran. Äran af att i Frankrike ha röjt väg för en finare formgifning tillkommer René Lalique, skulptören, som i en mängd delikata kompositioner visat sin hittills

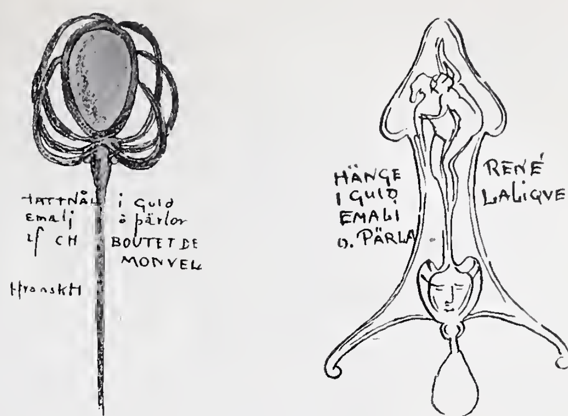

oöfverträffade förmåga att af ett smycke kunna skapa ett litet konstverk. När han för ett 10-tal år sedan offentliggjorde sina första lyckade experiment, var publiken ännu ganska likgiltig för, hur ett guld- eller silfversmycke såg ut, d. v. s. för dess konstnärliga värde, det materiella värdet var för densamma allt. Ännu florerade vurmen för briljanter lika allmänt som på Napoleon 3:djes tid, då man inom »societéten» i sin narraktiga passion för dessa dyrbarheter stämplade det som opassande att visa sig på hofbalerna utan att vara öfversållad af ädla stenar, obekymrad om hur dessa voro slipade och infattade, blott de voro klara och vägde ett tillräckligt antal karat.

Ännu vid 1889 år utställning i Paris höllo sig juvelerarne troget till de gamla stillösa blomstermotiven hvilkas enda sällsynthet låg i värdet af de ädelstenar, af hvilka de voro sammansatta. Ett fjärdedels sekel hade sålunda gått till ända utan att något försök blifvit gjordt att pröfva nya metoder i enlighet med den gängse konstuppfattningen och de moderna sträfvanden, som redan då gjorde sig gällande inom vissa konstnärligt intresserade kretsar. Vid den tidpunkten framträdde Lalique och slog världen med häpnad. Man betraktade honom som en undergörare. Han egde just den dristighet i fantasien och den hänförelse, som kräfdes för att slå an på pariserpubliken, dessutom voro hans studier i facket synnerligen grundliga och från första början insåg han vikten af att ega formkännedom och historiskt vetande. Egyptens, Greklands och Italiens äldre konst hade varit föremål för hans speciella intresse och han var lika förtrogen med den byzantinska konstens mästerverk som med japanesernas minutiöst utförda arbeten. Allt, som kunde tjäna honom som utgångspunkt för nya experiment, tog han fasta på och på den vägen förverkligade han sina idéer i en mängd vackra arbeten, af hvilka många äro små mästerverk i sitt slag. Nekas kan ej, att hans kompositioner stundom förefalla något egendomliga och oklara, som t. ex. när han låter den öfre delen af en kam utan öfvergång från det nedre partiet upplösa sig i ett par stora blommor, hvars kronblad naturalistiskt frigöra sig från stommen. Denna oegentlighet må likväl förlåtas honom i betraktande af den tjänst, han gjort sin konst genom att bryta med alla skoltraditioner och utvidga området för sitt arbetsfält. Lalique var sålunda den förste som i Frankrike återupptog användningen af mindre dyrbara stenar af olika färg och som där väckte till nytt lif intresset för polychrom dekoration, genom att i industrien åter införa bruket af den under medeltiden och renässansen så högt värderade emaljtekniken. Hvad jag här berättat

om Laliques lyckade debut kan ju tjena som en hälsosam uppmuntran för alla dem, som hos oss vilja afkasta slentrianens ok.

Vid sidan af René Lalique, denne energiske banbrytare, står f. n. en rad begåfvade konstnärer, sådana som Vever, Fouquet, Lambert, Bautel de Monvel, Selmersheim, Hirtz o. a. hvilka alla att döma af afbildningarna kunna fullt mäta sig med honom i ädel smak och konstnärlig formgifning. Hvad Lalique beträffar synes han mig i The Studios vinternummer mindre väl representerad, hvarför jag från förra årets junihäfte af samma tidskrift lånat ett par afbildningar. Däremot lämnas prof på mästerligt komponerade saker af Fouquet, bl. a. några halssmycken af en betagande vacker verkan, fullt värdiga prydnader till de mondäna franska skönheter, för hvilka de äro afsedda.

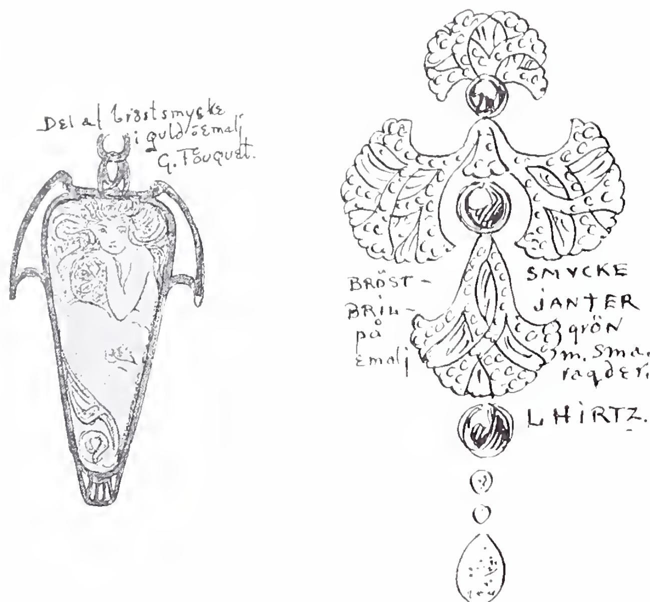

Lambert är en konstnär, som förtjänar ett särskildt beröm just på den grund, att han mera strängt stiliserar sina motiv och därför att han är jämförelsevis nykter i sin konst. Om honom fäller emellertid den franske ar-artikelförfattaren följande reserverade omdöme, som torde vara betecknande för det franska lynnet och den genuint franska smaken. Han säger: I våra dagar då öfverdrifterna i motivens sammansättning äro ej blott vanliga men t. o. m. af somliga högt värderade, skall säkert mången tycka att denne konstnärs ringar, halsband och andra smycken i sin symmetriskt liniära teckning se skäligen simpla och hvardagliga ut. Man torde med skäl mot dem kunna göra den anmärkningen, att de ej hvad motiven beträffar äro nog symboliska. Nymfer förlusta sig ej under gulnande blad i emaljsjöar, kantade med vattenliljor och irisblommor, ormar röra sig ej i spasmodiska slingringar bland blommor och gräs. De äro emellertid förtjusande konstverk, vackert och harmoniskt komponerade med väl afvägda konturer. De äro smycken, som lätt finna köpare, »bijoux de ville», som, äfven om de inte draga uppmärksamheten till sig, likväl äro lämpliga och tilltalande prydnader. Oafsedt om författarens omdöme om nämnde konstnär är rigtigt eller ej, tror jag, att detta likväl på ett träffande sätt karaktäriserar den moderna franska smakens böjelse för en uppstyltad, materialets och ändamålets fordringar väl mycket åsidosättande, symbolik.

Detta karaktärsdrag framträder så mycket skarpare vid jämförelsen mellan de franska och de *engelska* guldsmedsarbetena. Min personliga sympati skänker jag utan tvekan de senare, såsom uttryck för ett med mitt eget, mer beslägtadt konstnärligt temperament, men jag måste beundra den dekorativa verkan hos de förra, en verkan som i den beräknade omgifningen af en modern salongstoalett bör vara hänförande.

Subtiliteten och enkelheten äro utmärkande egenskaper hos den moderna engelska guldsmedskonsten. Engelsmännen visa i denna en måttfullhet och en stilkänsla, som i de flesta fall bevarar dem för faran att i sina kompositioner hemfalla åt smaklös förkonstling. Dessa karaktärsdrag äro för öfrigt utmärkande för all modern konst i England och leder ytterst sitt ursprung ur nationalkaraktären; men den får därjämte sin förklaring i den omständigheten, att den götiska konstens yttre skönhet allt framgent fängslar engelsmännens sinnen. Den moderna engelska konstens formspråk räknar sina anor i rätt nedstigande led från medeltidens, och medvetet eller omedvetet begagna de engelska konstnärerna sig däraf i den förhoppningen, att de en dag skola få bevittna den götiska stilens återuppståndelse i hela dess forna formglans. Långt ifrån att i denna böjelse för enkelheten i konstruktion och dekoration se en svaghet, må vi fastmer betrakta den som en styrka och om engelsmännen hålla troget fast vid sina konstnärliga grundsatser, skola de säkerligen kunna afvärja den fara, som hotar från den moderna barockens sida.

Det är intressant att jämföra några uttalanden i en artikel om The arts and crafts exibition 1896 i samma års novemberhäfte af »The Studio» med de om segerstolthet vittnande ord, hvarmed den engelska författaren i föreliggande vinternummer presenterar den engelska smyckeskonsten inför världen. Jag tar mig friheten att ur den förstnämnda artikeln göra följande lilla utdrag, som förträffligt belyser situationen i England för 6 år sedan. Författaren gör följande tänkvärda reflektioner: Af de i bod-

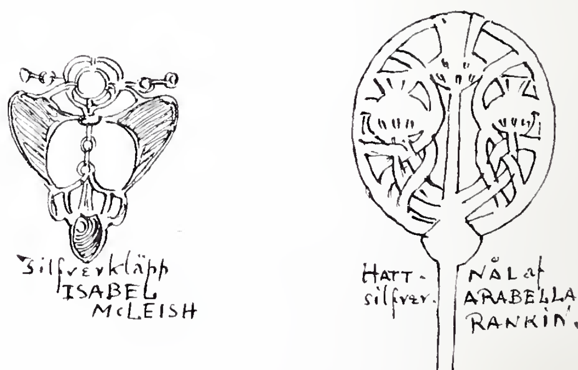

fönstren exponerade artiklarna förtjäna guldsmedernas och juvelerarnas arbeten minst af alla att uppmärksammas af den publik som framför allt älskar en vacker formgifning. Vid stormningen af fördomarnas fasta borg, som alltid försvaras af den mest vulgära och för konsten minst intresserade publiken, har mr. Ashbee gått i têten. Måtte nu de, som följa honom i frihetskampen, sätta in hela sin kraft och sitt mod, för att segern skall bli deras. Då skall sinnet för skönheten i form och färg bli väckt till lif igen och man skall inom den industri, som det här närmast gäller, snart få bevittna ett uppsving i fråga om

vacker och stilfull formgifning. Äfven om påståendet, att de dyrbaraste föremålen ofta äro de fulaste, låter som en svår förolämpning mot vårt eget land, kan det ej af uppriktigheten jäfvas. Af mr Ashbees arbeten öfvertygas vi emellertid om, att ett i sig själf ädelt och vackert material kan, om det rätt behandlas, erhålla ett i högsta mening konstnärligt utseende och att ett guld eller silfversmycke ingalunda blir vulgärt, därför att konstnären för kompositionen begagnat sig af mindre dyrbara stenar, med hvilkas färg han velat åstadkomma en tilltalande effekt. Denna får nämligen aldrig ropa ut värdet i så och så många pund sterling. Fåfängt är dock hoppet, att den popularitet, som det okonstnärliga alltjämt åtnjuter, skall aftaga så länge penningbegäret spelar så stor roll i världen, som det gör. Nu har emellertid korståget mot den vulgära smaken begynt och i spetsen för detsamma har en liten skara ställt sig, som skattar skönheten högre än allt i världen.

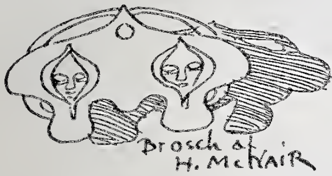

Helt annorlunda låter det nu, 6 år senare. Den engelske författaren i årets vinternummer konstaterar det faktum, att det för närvarande i England förefinnes en om inte allmän så dock vidt utbredd sträfvan för, att äfven vid metallbehandlingen, och särskildt när det gäller utförandet af smycken, tillämpa strängt konstnärliga grundsatser.

Ungefär samtidigt med Lalique i Frankrike uppträdde sålunda äfven i England en reformator, kring hvilken de modigaste kämparne fylkade sig, och för hvilkens geni och energi alla svårigheter och allt motstånd sträckte vapen. Nu ha de kämpandes led svällt ut till en här af män och kvinnor. Konstnärer sådana som Nelson och Edith Dawson, mr och mrs Mc. Nair, mr och mrs Arthur Gaskin, Edgar Simpson o. a. ha redan i en mängd framstående metallarbeten fört sin konst fram till en hittills ej anad fulländning. Ingen af alla dessa synes mig dock jämnbördig med Ashbee själf, hvilkens arbeten äro så hänförande vackert komponerade, att de äro absolut hors concours. Lika representativs om Lalique för Frankrike är Ashbee för England, men jag tilltalas dock mera af den senares måttfullhet och blygsamma allvar än af den förres fantasifullhet och formella elegans.

Som vi alla veta, ha Ruskins och Morris sträfvanden i England fullföljts på det mest energiska sätt, och man kan utan gensägelse påstå, att detta land är det enda, där den moderna smaken hyllas af en tillräckligt stor och upplyst, för konstens normala utveckling varmt intresserad publik. Men ej blott härpå beror framgången. De engelska konstnärerna fördjupa sig i sitt arbete. De försmå i sin noggrannhet hvarje glänsande, om fåfäng ytlighet skvallrande apparition. Hur originella de än äro i sina idéer, deras verks karaktär för tanken osökt tillbaka till medeltidens enkla, barnsliga allvar och till arbetet i den slutna klostercellen till Guds ära.

Bland dem, som med den största framgången lyckats göra anknytningar till allmogekonsten och i sina arbeten strängt hålla sig till dennas enkla karaktär, må särskildt framhållas mr och mrs Arthur Gaskin, hvilka i sin egen hemtrakt, Birmingham, verka som reformatorer. Där ha de inrättat egna verkstäder och med egna händer utföra de sina kompositioner, som i vissa afseenden, »påminna om de vackra arbeten, som kännare äro förtrogna med under namn af norska och svenska bondsmycken».

I *Österrike* och *Tyskland* står guld- och silfversmidestekniken för närvarande ganska högt och den moderna stilen har särskildt i Wien och i München fått sin säregna ehuru ej om god smak vittnande tillämpning. De naturalistiska à l'anglais anbragta blomstermotiven och de slanka i bärande eller stödjande ställningar placerade kvinnofigurerna i mjuk modellering äro visserligen utförda i »modern stil», men de ha för öfrigt endast föga att skaffa med den äkta konst, på hvars pånyttfödande de respektive ländernas konstnärer arbeta. Däremot synas mig flera af de i »The Studio» afbildade österrikiska smyckena vara prof på verkligt äkta konst och jag vill särskildt framhålla Schönthoners, Prutschlers och Roset & Fischmeisters om fin konstnärlig känsla vittnande arbeten, i hvilka wienarens kända beundran för den kvinnliga gestaltens skönhet och behag tagit sig ett chevalereskt uttryck i begäret att skänka dessa egenskaper dem värdiga prydnader. »Denna kvinnokult är egendomlig för vår hufvudstad» säger W. Fred i sin artikel. »Wiens gratiösa, kvicka, på samma gång drömmande och passionerade kvinnor gifva åt staden dess prägel. Främlingen torde under sina vandringar på gator och i alléer snart lägga märke till, huru rythmen från denna kvinnokult åter och åter ljuder i hans öron. Wienaren är t. o. m. stoltare öfver sina kvinnor än parisaren, ja än nordbon öfver sina. Af denna omständighet kan förklaras, att juvelerarkonsten här står jämförelsevis högt.»

Ur Ferdinand Morawes väl skrifna artikel om denna konstart i Tyskland vill jag anföra följande tänkvärda ord. »Hvilken affärsman har lust att fylla sitt lager med onyttiga och osäljbara varor. Säkerligen minst af alla juveleraren, som hufvudsakligen är affärsman. Till den öfvertygelsen kommer man om ej förr, så när man inlåter sig med honom i resonnemang om konst. Han är försiktig och misstänksam inför hvarje nyhet. Han tyckes säga till sig själf: Denne konstnär har goda idéer, men tills jag blir öfvertygad om, att jag kan göra affär med dem, får han behålla sina experiment för sig själf.»

Van de Veldes och Olbrichs namn äro för »The Studios» läsare väl bekanta. I tidskrifter ser man ofta prof på deras möbelkonst och vi ha lärt oss genom dessa afbildningar att betrakta dem som två af vår tids mest framstående dekoratörer. Nu betecknas de i Morawes artikel som de berömdaste af Tysklands metallkonstnärer. Som bekant är den förre af dem belgare ehuru bosatt i Berlin, och både Belgien och Tyskland berömma sig af att vara hans hemland. Tyvärr finnes i tidskriften ej ett enda af hans smycken afbildadt, men i sin artikel öfver den *belgiska* juvelerarkonsten upplyser F. Knopff om, att en serie smycken som Van de Velde utställt på en af »Libre estetiques» salonger voro anmärkningsvärda för sin stadiga och rediga konstruktion och Morawe säger. att Van de Velde och Olbrich på olika vägar utöfva ett stort inflytande på den moderna tyska ornamentiken.

Bland belgarne synes äfven Wolfers intaga en framstående plats. Hans arbeten utmärka sig för fantasi och originalitet och visa en elegans i den skulpturala behandlingen som påminner om Lalique. Men hans beundran för de naturalistiska formerna frestar honom till sådana realistiska excesser som att bilda en halsbandskläpp af en Eva, i frestelsens ögonblick omslingrad af ormen, som i kärleksfull omfamning trycker en kyss på hennes svällande läppar. Från Evas högra fot nedhänger en kolossal pärla, och mellan hennes höjda venstra arm och ormens kropp är en svärdliknande med briljanter besatt skena instucken, i hvars ändar halskedjan är fästad. Ett hårsmycke af samme konstnär har jag här afbildat. Kring en opal slingrar sig en naturalistiskt formad orm och från opalfästets underkant utgå ormliknande förgreningar. Man må gilla eller ogilla detta kompositionssätt hvarigenom föremål, som ej ha någon gemensam symbolisk betydelse, sammanföras, men man förstår dock så väl, att effekten skall vara utomordentlig isynnerhet som de realistiska partierna synas vara utförda med en utomordentlig säkerhet och precision.

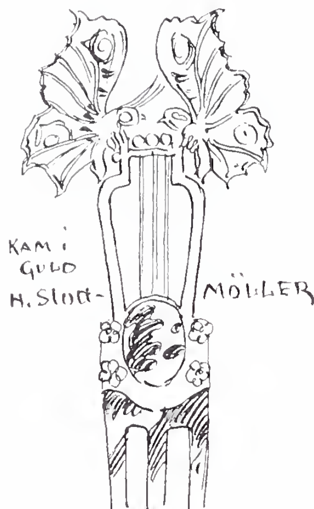

Danskarne, detta i konstnärligt afseende framåtsträfvande lilla folk, har visats hedern att i The Studio's prakthäfte få en plats sig anvisad, låt vara som ultimus inter pares. Det var öfverraskande nog, och vi svenskar må nu stå där med skammen, såvida vi öfver hufvud taget räkna det som en skam att lefva oberörda af de nya kulturströmningar, som sent omsider börjat nå fram äfven till våra aflägsna bygder. Det anstår oss därför ej att längre att trampa i utslitna skor. Hvarför ej begagna den frihet, som erbjudes oss, hvarför fälla ner gardinen, när vårsolen sänder sina första värmande strålar genom fönsterrutorna? Allt tal om konst är tyvärr hos oss ännu tomma fraser och öfvertygelsen fortlefver här alltjämt, att allt är godt och väl, som det är. Ack, våra ögon ha blifvit okritiska och våra fingrar ha stelnat under årslång overksamhet!

Det kan möjligen förefalla någon som brist på självständighet att i den konstnärliga gestaltningen följa med strömmen, som det heter, eller som fåfänga hos ett litet fattigt land att försöka sig på konkurrens med mäktiga och rika stater med outtömliga resurser. Hvad den första invändningen vidkommer jäfvas den af människosläktets utvecklingshistoria, som visar oss lönlösheten i hvarje isoleringsförsök, när det gäller allmängiltiga sanningars påträngande makt.

Konkurrensen åter, som egentligen är en ekonomisk driffjäder, kan emellertid äfven användas i moralens tjänst, då sinnena äro försoffade. Må den sporra oss till den första ansatsen. Är den väl gjord, kunna vi åter låta de ideella krafven drifva oss vidare fram på den väg, som vi själfva rödja med tillhjälp af vår energi och vår inbillningskraft för att omsider nå lyckans och skönhetsdrömmarnas förlofvade land. *Axel Lindegren.*

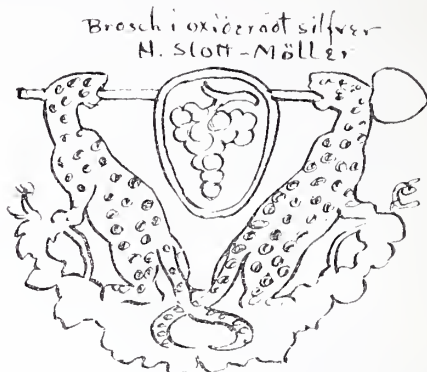

PRISTÄFLAN TILL BYGGNAD FÖR GÖTEBORGS HÖGSKOLA.

Täflingen är en af de mest tilltalande, vi haft på länge. De tekniska fordringarna på själfva skissritningarne relativt till prisen små och prisnämndens sammansättning god. Möjligen skulle man kunna anmärka, att en del uppgifter om rumsstorlekar borde vara utsatta i kvadratmeter istället för att antydas genom ett ungefärligt angifvande af antal platser vid pulpeter, då intet antyder hvarken om storleken pr plats, eller om det skall vara enkel- eller dubbelpulpeter.

Byggnaden skall ligga fritt på en stor tomt och skall innehålla 10 st. föreläsnings- och seminarierum, hvaraf ett för 700 och ett för 200 personer. Dessutom skall finnas 4 andra rum för rektor m. m. samt 2 vaktmästarelägenheter, korridorer, kapprum och *monumentala trappor och vestibul.* Kostnaden för det hela inklusive *allt* t. o. m. täflingskostnader får ej öfverstiga 450,000 kronor.

Täflingsarbetet skall bestå af en situationsplan i skala $^1/_{500}$, planer och fyra fasader samt två skärningar i skala $^1/_{200}$. Dessutom en »*kortfattad*» beskrifning å materialier och dylikt, men förståndigt nog intet kostnadsförslag. Ritningarna skola vara inlämnade den 31 Juli 1902 och bedömas af 3 arkitekter: Prof. J. G. Clason, H. T. Holmgren och C. Fahlström samt herr J. Wærn och professor J. Vising. Prisen äro 3,000, 2,000 och 1,000 kronor, hvarigenom förslag kunna inköpas för kr. 300 pr styck.

R.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR
SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST
REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN
ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT
ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

»PRESSENS VILLA» VID SALTSJÖBADEN.

Arkitekt: CARL WESTMAN.

(Plansch 14.)

Om vi efter den renässans, som under åttiotalet omdanade vår svenska byggnadskonst, följa densammas utveckling, tror jag, om vi blott fästa oss vid den arkitektur, som direkt stammar från denna renässans, d. v. s. den som erkänner sig blott framsprungen ur de historiska stilarne, vi måste erkänna, att denna under de allra senaste åren ej är stadd i fortsatt utveckling, utan snarare står stilla eller går tillbaka.

På kortare tid än 20 år ha vi löpt genom nästan alla arkitekturhistoriens stilarter, för att nu med nästan uteslutande kärlek fästa oss vid barocken. Se på hvad under de allra senaste åren i arkitekturväg skapats, vid hvarje gata grinar barocken, se på våra arkitekturtäflingar, där triumferar den åter och hvilken barock? Jo i det första fallet, åtminstone då det gäller privat arkitektur, putsens, zinkens och gipsens svullna, pompösa barock, i det senare åter sveper den helst in sin pretentiösa banalitet i patriotismens mantel och kallas för svensk barock.

Men barocken omfattad med sådan förkärlek behöfver väl ej beteckna ett tillbakagående?

Enligt min åsikt gör den det i detta fall, ty med densamma ha vi öfvergifvit en förståndig och ekonomisk materialbehandling, öfvergifvit försöken att äfven vid de anspråkslösaste uppgifter låta plandispositionen vara för fasaden bestämmande, för att i stället kunna pressa in det hela i barockpalatsets stela omhölje, samt äfven öfvergifvit, och detta är det värsta, den ungdomsglädje, som utmärkte första uppsvinget inom vår moderna arkitektur.

Jag tror, att den uteslutande på de historiska stilarne grundade moderna arkitekturen nu har gifvit oss, hvad den kan ge, och detta är ej litet. Vi ha att vara tacksamma för några af de bästa och finaste byggnader, vårt land eger, för en hyfsad smak åt de af våra arkitekter, som därför varit mottagliga samt slutligen, om vi ta vårt förnuft tillfånga, för förmågan att rätt använda ädla byggnadsmaterial. Vilja vi komma vidare framåt, tror jag något nytt element måste tillföras vår arkitektur och att detta nya element är den mycket betviflade, mycket utskällda och dock i grund och botten af alla efterlängtade eller fruktade moderna stilen.

Jag menar då ej den moderna stil, som kanske kan införas, genom att arkitekten ersätter alla sina gamla italienska, franska och spanska fotografier med arbeten i modern arkitektur från Wien, München eller England och så på grundvalen af dessa åter börjar komponera, d. v. s. sätta tillsammans, utan den moderna stil med svenskt

lynne, som möjligen kan uppstå, eller kanske redan håller på att uppstå, genom konstnärliga och kloka svenska arkitekters oskrymtade behof af att försöka i sina arbeten inlägga något personligt eller nytt. Att nästa steg, om vi fortfarande skola gå framåt, måste tagas i denna riktning är min öfvertygelse, och må vi blott hoppas, att det skall ske med lika mycket talang, lika mycket godt humör, som hvarmed framstegen i början på åttiotalet gjordes.

Att jag anser den af arkitekten Westman för pressens räkning utförda villan vara just ett steg i denna riktning, är det, som föranledt dessa reflektioner. För arkitekten Westman har det ju ej gällt att för denna uppgift lösgöra sig från de historiska stilarnes, det vill för närvarande säga barockens, herravälde. Men han har haft icke mindre svårigheter att öfvervinna. En landtbyggnad i Stockholms omgifning är allt för ofta i saknad af både konstnärlig omvård-

Sängkammaren.

Barnkammaren.

nad och hemtrefnad, som surrogat för konstnärligheten tjänar öfverflödiga arkitekturmotiv och förtviflade försök att för en ringa penning erhålla något riktigt ståtligt, och hemtrefnaden ersättes med rum och möbler för parad.

Det första, som gläder vid anblicken af arkitekt Westmans villa, är, att den så väl smälter samman med landskapet, ingen storartad och bråkig kontur, inga öfverflödiga färgexperiment. Röda väggar och rödt tak, hvita vindbräder, foder och skorstenar samt gröngul port.

Men dessa färger äro ju mer än tusen gånger använda, det måste väl verka trivialt? Nej, visst inte, dessa färger äro kanske de, som allra bäst passa i vår barrskog, och inte bör man af krystadt originalitetsbegär vräka allt gammalt öfver bord, godt som ondt. Något extravagant eller frapperande nytt finnes ej i byggnadens yttre, dess originalitet ligger i frånvaron af alla öfverflödiga arkitekturmotiv, den konstnärligt enkla och konstruktivt riktiga användningen af materialet samt den tydliga förnimmelsen af, att hvarje detalj är af arkitekten utfunderad och omvårdad, ej tagen i något gammalt eller nytt arkitekturarbete.

Hvad man angående byggnadens plan först observerar är, att hvarken hall eller salong i byggnaden förekomma, de ha ersatts med ett hvardagsrum, hvilket med stora skjutdörrar står i förbindelse med matsalen samt genom en öppen trappa med i öfre våningen förlagda sofrum. Denna anordning, hvarigenom all trefnad koncentreras kring hvardagsrummet, tror jag ofantligt kommer att bidraga till hemtrefnaden både i hvardagslag och då familjen tar emot gäster.

Till höger om entrérummet några steg lägre än detta ligger herr-rummet, med dess lugna,

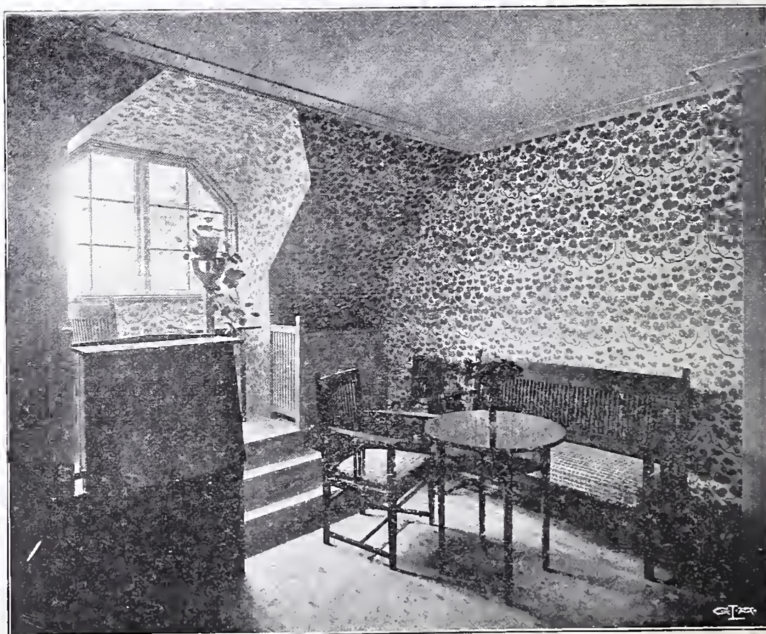

Gästrummet.

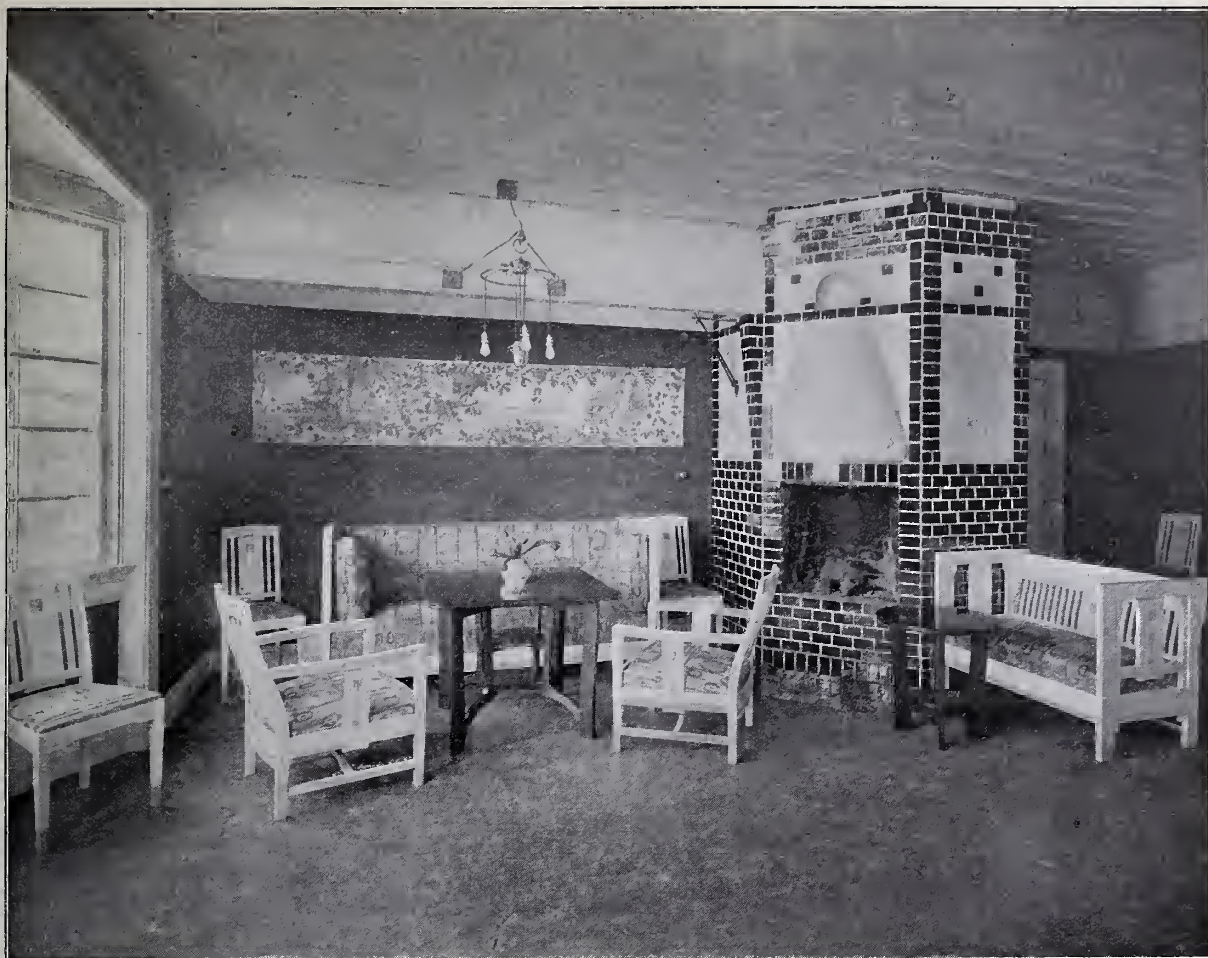

Hvardagsrummet.

Herr-rummet.

fina färger och de måttfulla utan allt koketteri eller öfverdrift komponerade möblerna, tror jag det bör för den, som skall taga detsamma i besittning, blifva en verklig tillfredsställelse att få med böcker, mattor m. m. fullborda rummets möblering.

Lämpligheten att afskilja herr-rummet från öfriga rum i bottenvåningen torde helt vara en smaksak. En person vill i sitt arbetsrum vara fullkomlig ostörd, en annan kanske föredrager, att om han vill hvila från sitt arbete eller sina studier kunna promenera fram och tillbaka i sin våning utan att behöfva passera ett entrérum. Hvad som med detta herr-rummets afskiljande dock säkert vunnits är, att goda möbelplatser erhållits så väl i detta rum som i hvardagsrummet. Rummets kakelugn anser jag i all sin enkelhet vara en af de bästa moderna ugnar, jag sett.

Hvardagsrummet och matsalen ha samma förtjänster som herr-rummet, gifva dock kanske ännu dessa rum genom möblernas och trappans raka och rätvinkliga former samt genom den myckna hvita färgen ett något stelt intryck, med en förståndigt fullbordad möblering torde dock detta kunna vändas till en förtjänst.

Spisens placering är lycklig. Enligt min smak är den dock för ett hvardagsrum litet för extravagant eller rå.

Sofrummen äro hållna i ljusa, glada färger och bevisa, hur med de enklaste medel konstnärlig trefnad kan nås.

Matsalen.

i kommittéer och inom själfva tingslaget. Bland de tingshusbyggnadsskyldige bildades flera partier: de, som ville bygga i Malmö, de som ville bygga i Trelleborg, de som ville bygga på den gamla tingsplatsen Klörup, de som ville bygga »enligt lag» och de som inte ville bygga alls. De båda öfriga inom häradena belägna städerna, Skanör och Falsterbo, uppträdde, mig veterligen, ej såsom pretendenter. Svea Rikes Lag uppsätter ett ganska enkelt program för tingshusbyggnader: »Där skall vara en stufva, så stor som tarfvas, och två kamrar». Och tillägger: »Vid hvart tingsställe skall ock ett fängelse vara, där missgerningsmän må i förvar hållas». Det är allt. Men det öfverensstämmer föga med våra nutida anspråk på väntrum för parter, brandfria arkiv, domareexpedition, lokaler för andra funktionärer, vaktmästarebostad m. m.

Placeringen af väggfasta sängar i gästrum, barnkammare och jungfrukammare bidraga onekligen till rummens trefnad, och äro betryggande åtgärder vidtagna att skydda dessa sängplatser mot för mycket värme på sommaren och för litet på vintern, äro de ju äfven praktiskt tillfredsställande.

Slutligen bockar jag mig djupt för arkitekten Westman, som af »Pressens villa» lyckats göra ett arbete så rörande fritt från humbug och reklam, lyckats frigöra sig från gamla fördomar och vara originell utan koketteri, konstnärlig utan pretention och lyckats med en anspråkslös uppgift dock föra vår arkitektur framåt.

Erik Lallerstedt.

NY TINGSHUSBYGGNAD I MALMÖ.

(Plansch 15.)

Frågan om byggandet af ett nytt tingshus för Oxie och Skytts härad — det sydvestra hörnet af Skåne — har varit ganska segsliten. Redan 1894 blef undertecknad anmodad att uppgöra ett förslag till en sådan byggnad, och inlämnade detta förslag i november månad s. å. Den bestämmelsen i programmet, att byggnaden ej skulle få kosta mera än 65 000 kronor, gjorde emellertid, att byggnaden blef mycket hopträngd och hvarken så rymlig eller bekväm, som den borde. Ett eventuelt medgifvande att få öfverskrida denna kostnadssumma så pass mycket, att den summa, hvarmed den öfverskreds, kunde förräntas genom hyran för en bostadsvåning, som i så fall skulle inom byggnaden inrymmas, gjorde visserligen uppgiften något lättare löslig, än den eljes skulle ha varit.

Kom så en lång tid af öfverläggningar

Nåväl, striden blef het, särskildt emellan respektive representanter för Malmö och Trelleborgs intressen. Förslagsritningar till tingshus i Trelleborg uppgjordes, och vid slutlig omröstning afgingo Trelleborgs förkämpar med segern. Om vid omröstningen något fel var begånget, eller huru saken annars hängde ihop, vet jag ej; emellertid resolverade Kgl. Maj:t, att tingshuset skulle förläggas till Malmö. Förhållandena hade nu ändrat sig. En nybildad byggnadskommitté, i hvilken dock såväl den förre ordföranden som åtskilliga af de förre medlemmarne kvarsutto, gaf undertecknad i uppdrag att uppgöra nytt förslag. Nu nämndes ingen byggnadssumma, och programmet närmade sig så mycket som möjligt ett akademiskt idealprogram. Tvänne alternativ önskades äfven nu och framlades också af undertecknad, ett större, med bostad, betingande en byggnadssumma af 150 000 kr., och ett mindre, det som i dag är intaget i tidskriften, hvilket

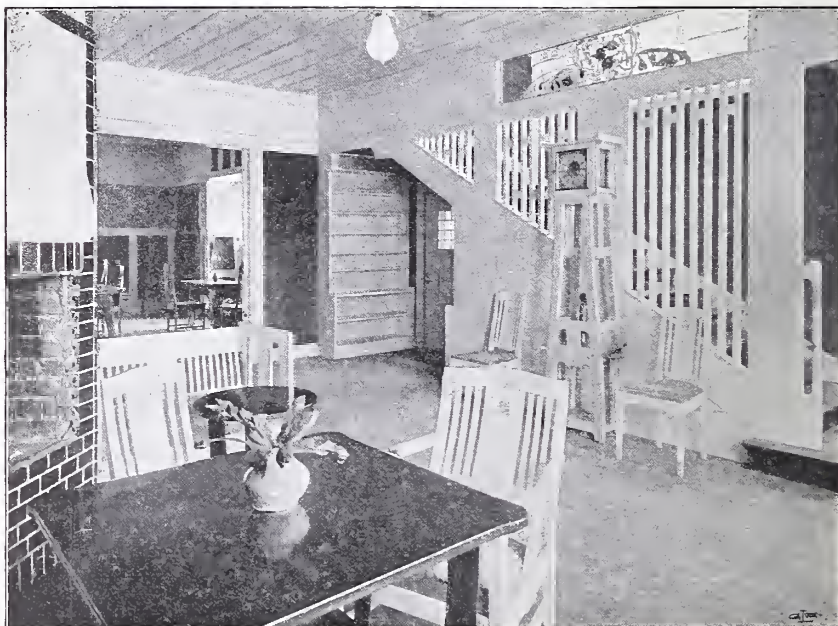

Hvardagsrummet.

1:sta pris. Af arkitekterna E. TORULF och E. HAHR.

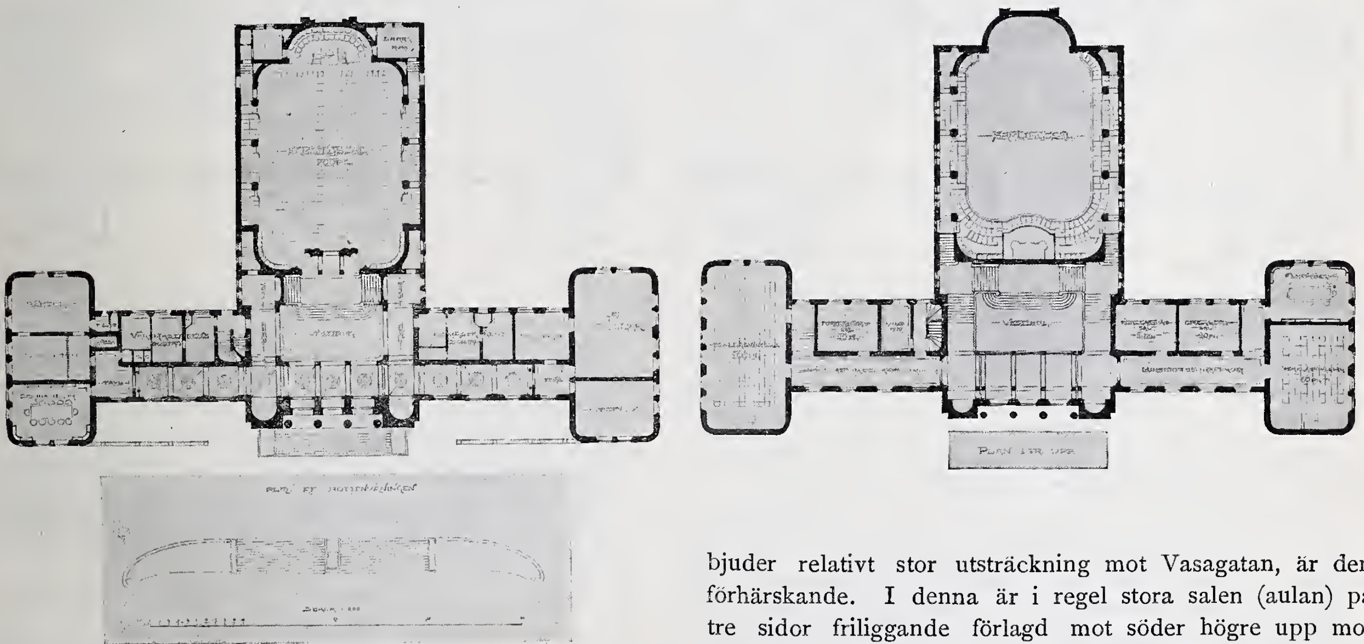

enligt beräkning skulle kunna byggas för 120 000 kr. Byggnadskommitterade framlade båda förslagen för tingslaget med förord för det mindre, hvilket äfven blef af tingslaget antaget.

Efter långa förhandlingar mellan tingslaget och staden om tomtupplåtelse m. m. m. m. har saken ändtligen nu kommit så långt, att hufvudritningarna äro af byggnadsnämnden godkända, arbetsbeskrifning är uppgjord, och arbetet skall i dessa dagar utbjudas på entreprenad och kommer ofördröjligen att påbörjas — så snart blott våra byggmästare och byggnadsarbetare kunna komma öfverens, och den sedan maj månad här rådande lockouten upphäfts. Men utsikterna därtill äro ännu långa.

T. Wåhlin.

HÖGSKOLETÄFLINGEN I GÖTEBORG.

Bland de 23 inkomna täflingsförslagen till Göteborgs Högskola erbjuder sig en ej ringa omväxling såväl inom plan- som fasadlösningarna. Den plantyp, som erbjuder relativt stor utsträckning mot Vasagatan, är den förhärskande. I denna är i regel stora salen (aulan) på tre sidor friliggande förlagd mot söder högre upp mot bergsluttningen, och framför denna, mot norr, mer eller mindre monumentalt utstyrd, en lägre liggande vestibul eller hall med trappa upp mot aulan. Första och andra prisets planlösningar äro representanter för denna hufvudgrupp.

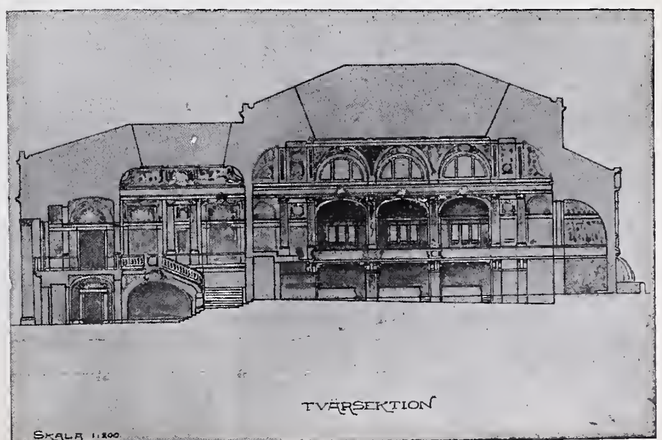

2:dra pris. Af arkitekten Ax. Anderberg.

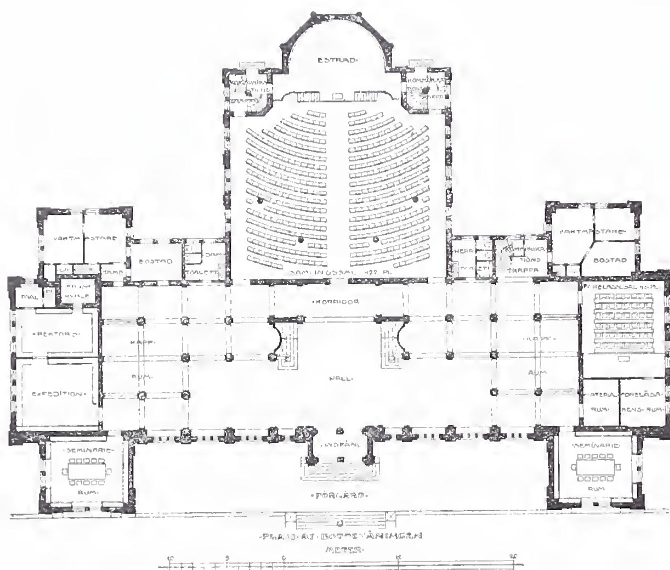

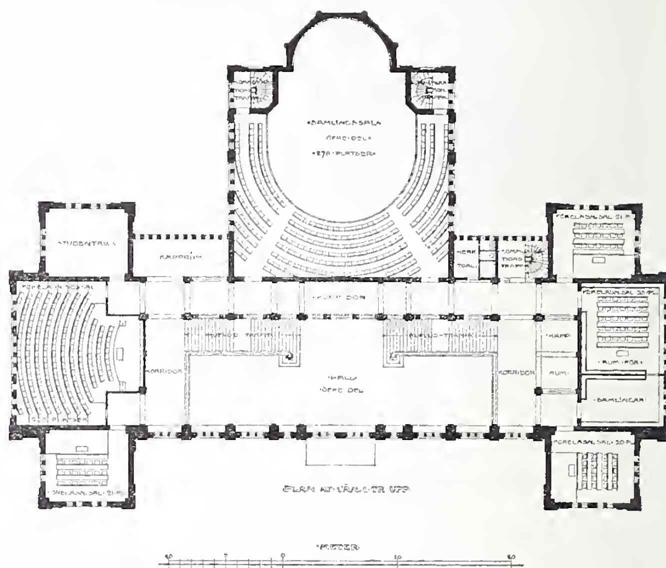

Första priset, motto: »För vetenskap och konst» (arkitekterna E. Torulf och E. Hahr), med sin mera bestämda flygelutbildning, sin välproportionerade aulabyggnad och sin ej allt för uppslukande förhall och trappanordning, har på ett särdeles tillfredsställande sätt löst hufvuduppgiften. Lokaler af mera sekundär betydelse tycker man sig dock önska delvis på annat sätt anordnade. Den i förhållande till längden jämförelsevis smala, utåt hufvudfasaden vettande och hela fasadens mellanpartier mellan midtbyggnaden och flygelafslutningarna upptagande, korridoren samt öfriga rumfördelningar inom dessa mellanpartier, särskildt i bottenvåningen, tyckes vänta på en omarbetning eller kanske därtill en omkastning, så att den desinficerande södersolen komme de mera genomgångstrafikerade korridorerna och kapprummen tillgodo, under det att arbetsrummen finge det jämnare och arbetslugnare norrljuset.

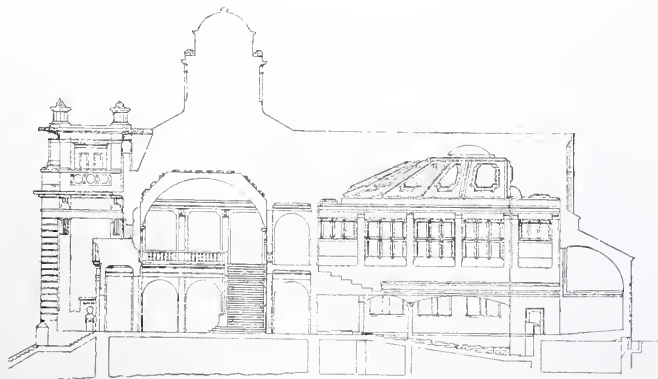

Fasaderna med sin något veka, men lugna och stämningsfulla arkitektur tycks dela äran med dem i förslaget. »Strix» (med uggla till skillnad från »Strix 02») att innehålla det med byggnadens karaktär mest öfverensstämmande konstnärliga uttrycket.

Andra priset, »Largo» (arkitekten Ax. Anderberg), visar oss en väldig, kanske för förhållandena något för väldig, hall med en monumental trappa framför aulan. I allmänhet synas lokalerna i detta förslag ej visa någon tillfredsställande proportionering sinsemellan; det råder dessutom en viss löslighet i plansammanhanget, hvilka förhållanden tyckas meddelaren mattande inverka på detta, för öfrigt äfven hvad fasaderna beträffa, med en viss fransk bredd och hållning samt arkitektonisk pondus framträdande förslag.

Såsom den mest typiska af den utbredda plantypen meddela vi bottenvåningen af förslaget med motto: »Hvem»?

Tredje priset »Vikingasäten» (arkitekten E. Hagberg), framställer en planform stående mellan den utbredda och den mera samlade typen. Den innehåller en oregelbunden rumsgruppering med tilltalande anläggning af stora salen i väster och österut från denna en krysshvälfd hall af tysk medeltida rådhuskaraktär. Detta förslags pittoreskt utarbetade fasader på romanska motiv med sitt tornparti öfver hufvudingången, spetsgaflar och rundbågsgallerier är i och för sig af god verkan, men saknar genom sin

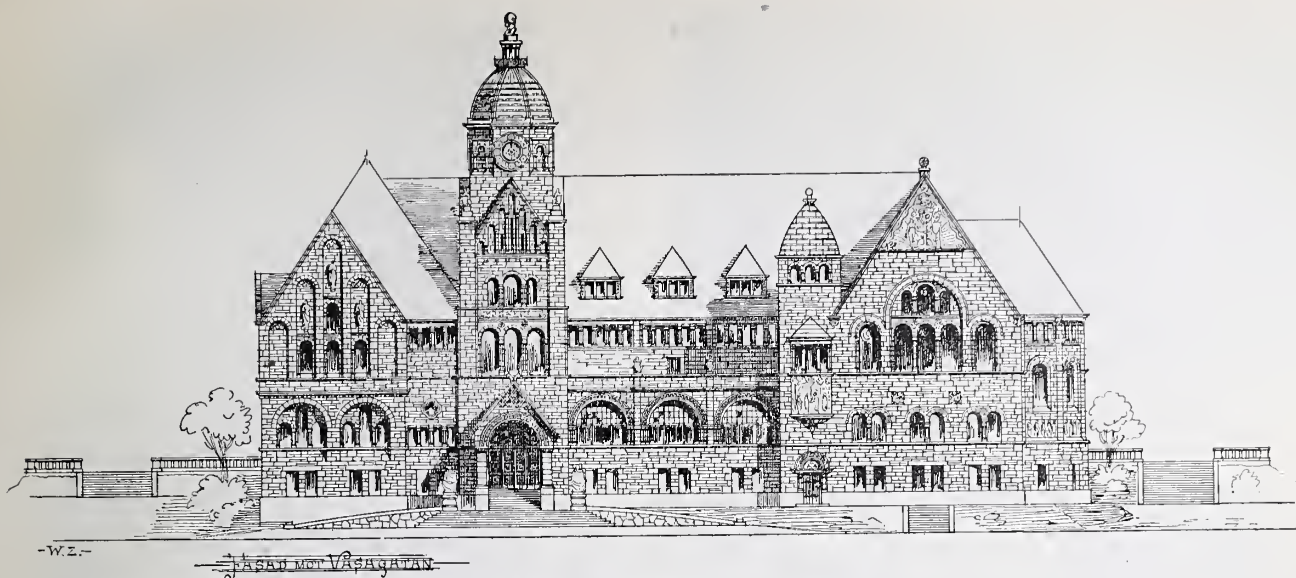

3:dje pris. Af arkitekten E. Hagberg.

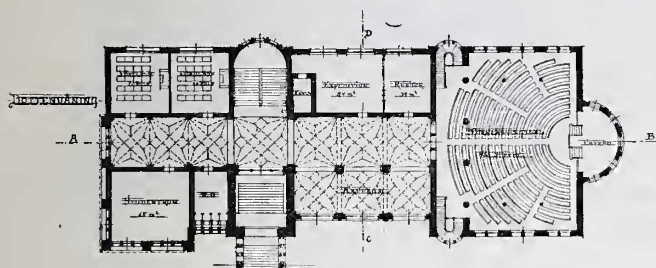

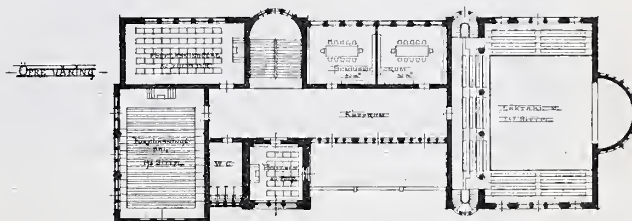

brist på lugn en viktig förutsättning för att kunna göra sig gällande i sin omgifning, särskildt sedt från Vasaplatsen, som ju är kringgärdad af en hel profkarta å arkitektoniska oros-element.

Af samlad planform utan större sidoutbredning framhållas förslagen »Ritorniamo alla citta» osymetrisk med vackert utbildad fasad i enkel tyngre senrenässanskaraktär; »Ove» och »Ille faciet» symetriska, det förras fasader af modern utställningskaraktär, det senare af en diskret och nätt bibliotekshållning. Förslaget »Nisse god dräng» kommer genom sin plananordning äfven i denna grupp, dess fasaders pilasterarkitektur à la Riddarhuset tycks ha mycket svårt att komma i harmoni med den särskildt vid västra och östra fasaderna ojämna rumsindelningen.

Bland koncentrerade planformer anteckna vi »Apollo» med stora salen på tre sidor omkringbyggd. Såsom svaghet i denna plantyp framträder de långa och rumsödeläggande korridoranordningarna. »Plaudite» ger oss en i hög grad ekonomisk planlösning, där stora salen är förlagd öfver vestibulen. Denna ekonomisering blir dock här ödesdiger för den enkla, klara och om möjligt monumentala utrymmesdisposition, som man så gärna ser i planen för en byggnad af här föreliggande art.

»Vasa 1902» representerar en på djupet gående planutveckling. Denna lösning, som ger en kort, hopträngd hufvudfasad och långt utsträckta sidofasader, synes ej lämpa sig för här gifna förutsättningar i situations- och terrängförhållanden.

Tyvärr tillåter oss ej utrymmet att ingå på skärskådande af alla de förtjänstfulla förslag, denna täflan in-

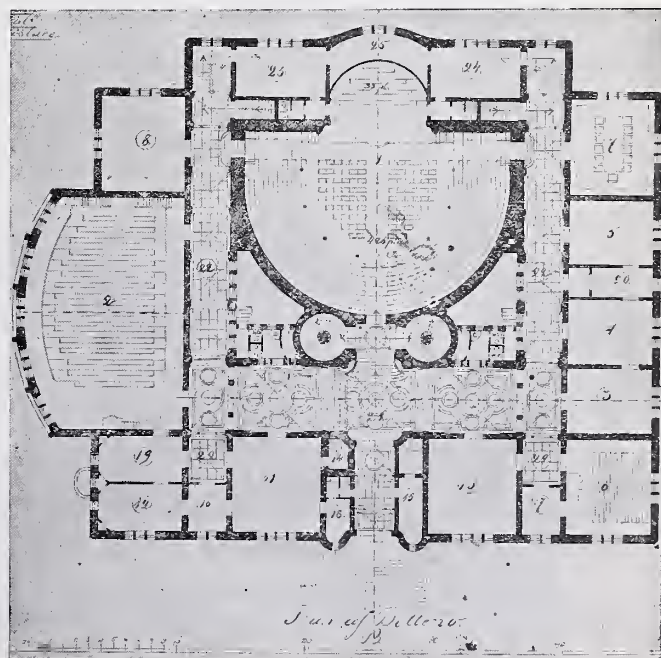

Motto: »Apollo». Plan af bottenvåningen

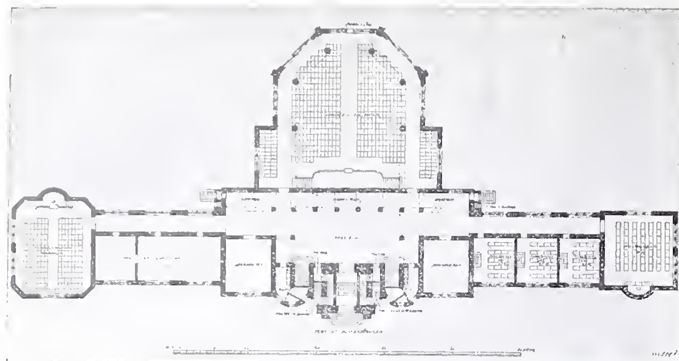

Motto: »Hvem?» Plan af bottenvåningen.

rymmer, hvarför vi här fått nöja oss med betraktande af det ofvannämnda fåtalet.

En mera mångsidig lösning af byggnadens förläggande inom parkområdet var ju på grund af bestämmelser i programmet ej att vänta; dock vill det meddelaren synas, som om de förslagsställare, som vågat risken att utarbeta sin plan och sin fasadgruppering med hänsyn tagen till Vasaplatsen, lyckats bäst i att få byggnaden i öfverensstämmelse med sin omgifning. En byggnad förlagd i Vasaparkens axel synes att döma af täflingen betinga ett betydligt större afstånd från Vasagatan än det i programmet föreskrifna för att göra sig fördelaktigt gällande

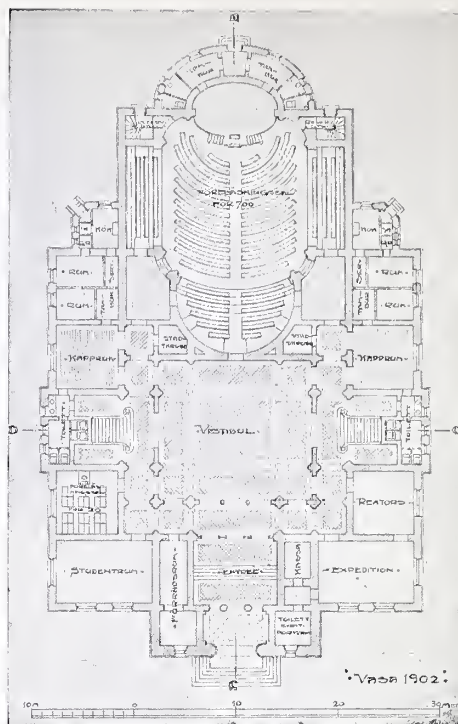

Motto: »Vasa 1902». Plan af bottenvåningen.

från Vasaplatsen, som ju här är den förnämsta uppfartsvägen från äldre staden. *V. R.*

TÄFLINGEN OM UPPGÖRANDET AF RITNINGAR TILL NYTT STADSHOTELL I PITEÅ.

Som tiden för denna täfling utgick redan den 1 April 1902 och den således sedan dess hunnit förlora betydligt i intresse, vilja vi endast inskränka oss till att omnämna hufvudinnehållet i programmet samt utdrag ur prisdomarnes utlåtande utan att ingå på någon närmare kritik. Vi meddela här de prisbelönade projekten samt fasad och

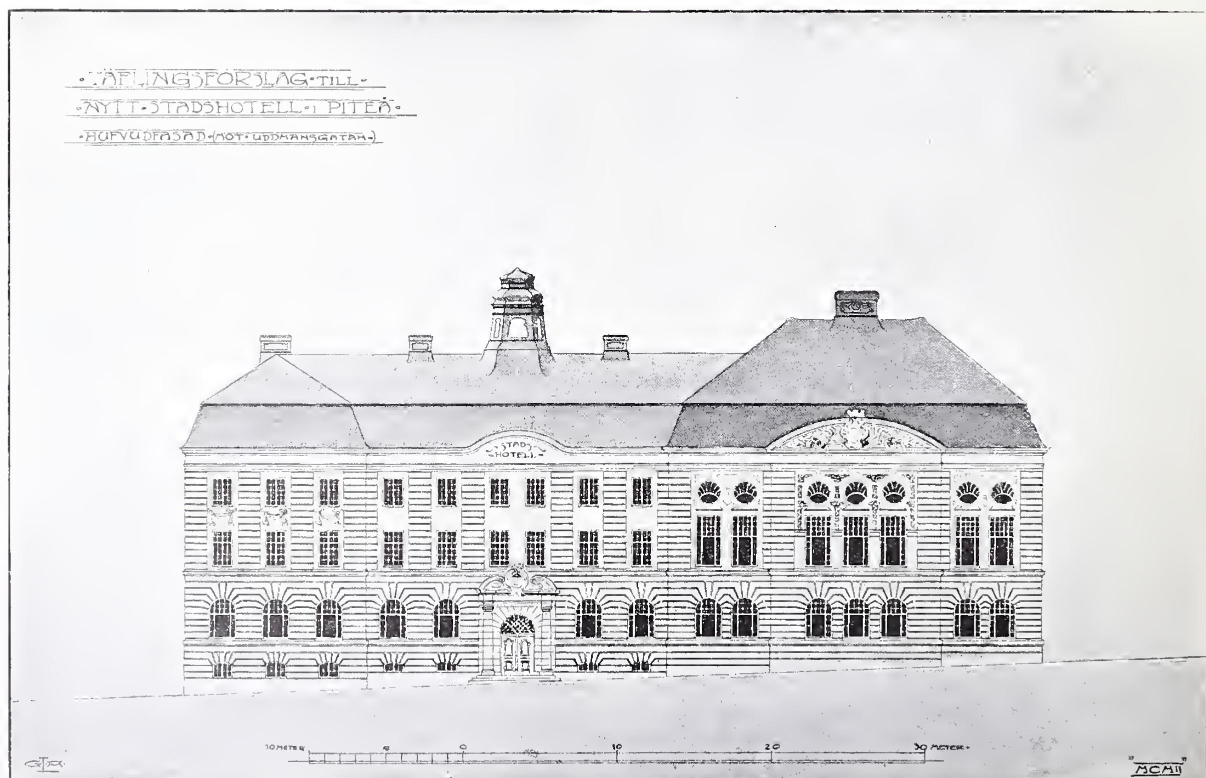

1:a pris. Af arkitekten L. P. Håkansson.

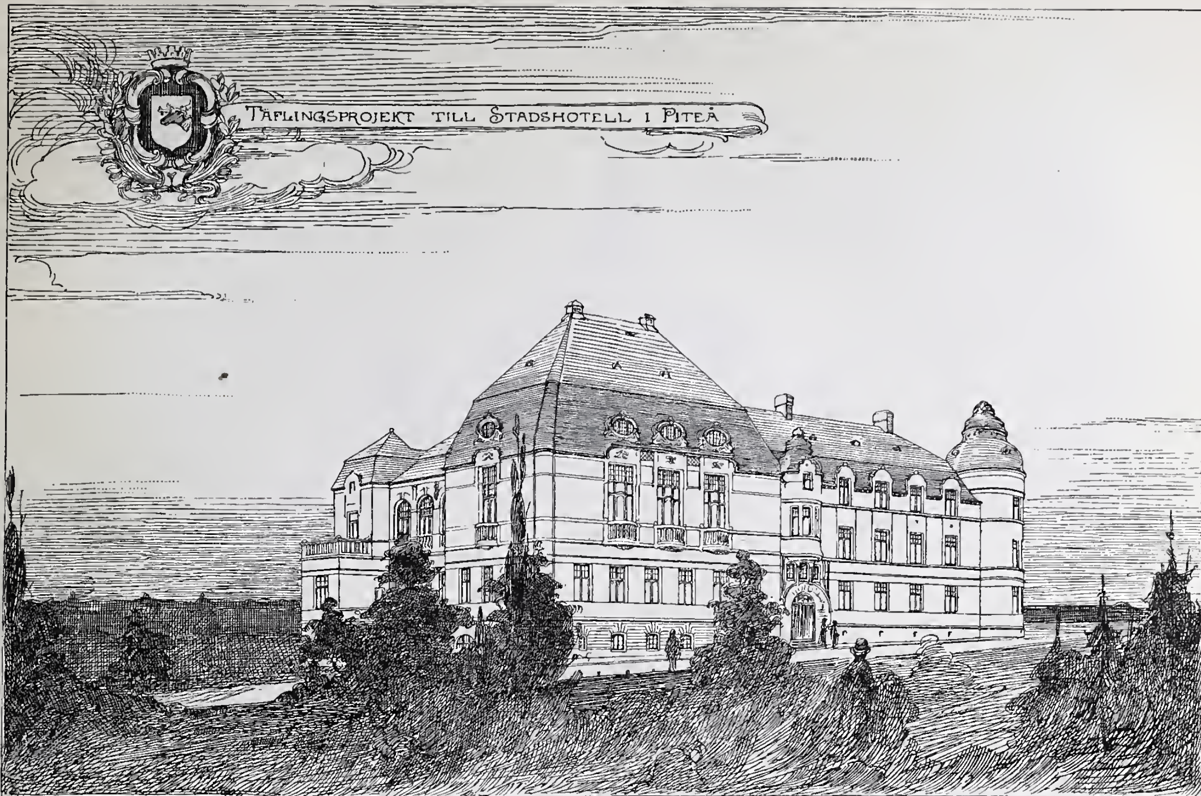

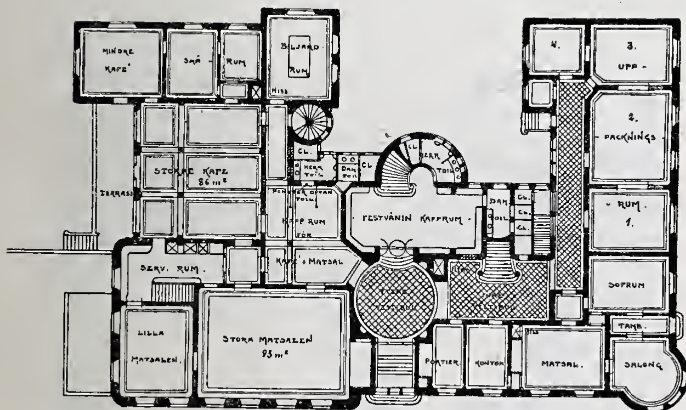

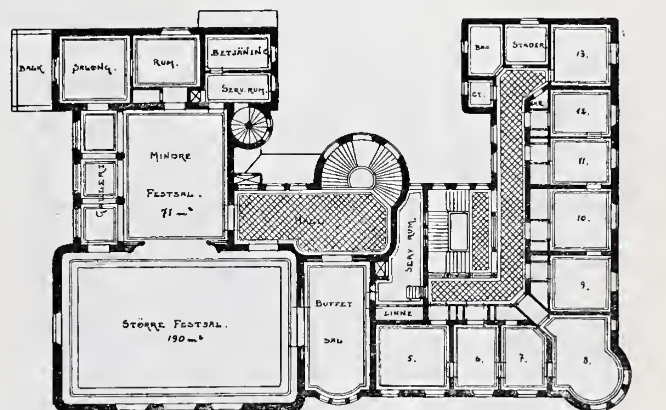

2:dra pris. Af arkitekterna E. TORULF och E. HAHR.

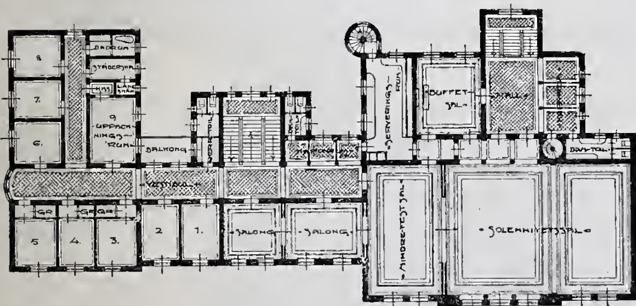

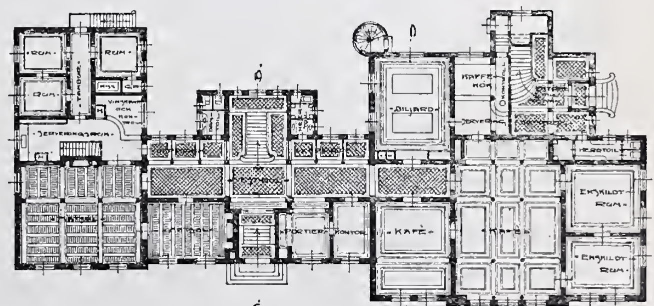

1:sta pris. Af arkitekten L. P. Håkansson. Plan.

3:dje pris. Af arkitekten E. Bergsten.

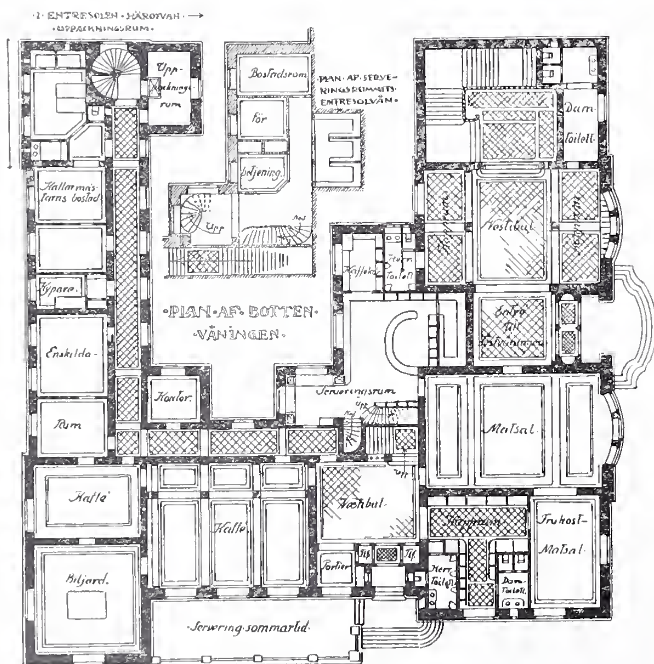

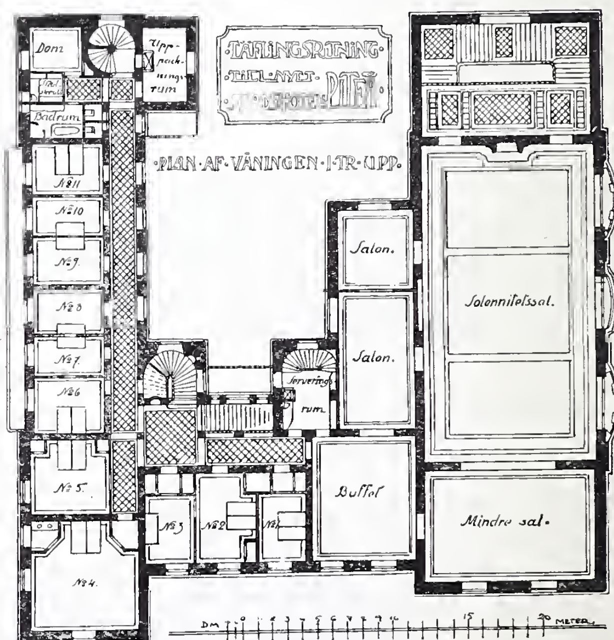

exteriör af ett par andra, emedan täflingen trots de låga priserna lämnat ett mycket godt, och särskildt ur plansynpunkt intressant resultat.

Enligt programmet skulle på uppgifven tomt i Piteå uppföras en byggnad, innehållande följande lokaler:

I bottenvåningen: Restaurant, bestående af två matsalar, en större och en mindre, kapprum etc.; Kafélokal, bestående af två kaféer, större och mindre, biljardrum, två enskilda rum, kapprum etc.; Bostad för källarmästaren, bestående af tre rum; Kontors- och telefonrum samt vaktmästare- eller portierrum. Till bottenvåningen kunde hela köksafdelningen äfven förläggas, dock medgaf programmet äfven dess förläggande till en souterrain.

I våningen 1 tr. upp; Festvåning, bestående af en stor solennitetssal, beräknad för inemot 300 sittplatser, en mindre festsal, två mindre rum, buffetsal, två kapprum etc., hvarvid särskildt framhölls, att solennitetssalen skulle så ordnas, att en tillfällig teater där kunde inrättas.

Dessutom skulle huset innehålla c:a 25 stycken resanderum, större och mindre, däribland minst tre uppackningsrum för proflager och dylikt samt kunde dessa rum förläggas såväl i bottenvåningen som i våningarna

Perspektiv tillhörande projekt med märke: »Piteå vapen».

en och två trappor upp. I samband med resanderummen skulle rum för städerskor, badrum, klosetter, linneskåp, städskrubbar o. dyl. anordnas. Vidare skulle huset innehålla rum för betjäning samt i källarvåningen ved-, mat- och vinkällare, tvättstuga, mangelbod samt reservutrymmen för eventuell värmeledning. I följd af tomtens lutningsförhållanden egde den täflande frihet att på tomten uppföra en terassanläggning och att i denna förslagsvis inreda en nutidsenlig utminuteringslokal jämte tillhörande kontor och lagerrum.

Byggnaden skulle uppföras af sten och var byggnadssumman anslagen till 200 000 kr., som ej fick i allt för vidsträckt mån öfverskridas. Projekten skulle omfatta planer af resp. våningar, alla fasader och nödiga genomskärningar i skala 5 mm. = 1 m.

Prisnämnden utgjordes af rådman Collberg, såsom representant för Piteå stad, samt arkitekterna professor I. G. Clason, L. Peterson och E. Stenhammar.

En anmärkningsvärd bestämmelse i programmet, som förklarar de låga priserna, var denna: Pris berättigar ej till byggnadsritningarnas uppgörande; dock skall, därest någon prisbelönad ritning i hufvudsak oförändrad kommer att läggas till grund för byggnadens uppförande, den som verkställt sådan ritning ega att mot ersättning enligt gällande arkitekttaxa utföra erforderliga arbetsritningar.

Enligt prisnämndens beslut tilldelas 1:sta priset 1 200 kronor åt arkitekten L. P. Håkanson, hvars förslag bar mottot MCMII; 2:dra priset, 800 kr., tilldelades arkitekterna E. Torulf och E. Hahr, förslaget märkt med Pite vapen i en cartouche, omgifven af bladverk; 3:dje priset, 500 kr., tilldelades arkitekten C. Bergsten för förslaget märkt »Svæcia».

Ur prisnämndens utlåtande må här meddelas.

»Vid bedömningen hafva undertecknade, utom hvad i programmet finnes angifvet, ansett oss böra taga hänsyn till den numera gängse uppfattningen, att gästrummen i

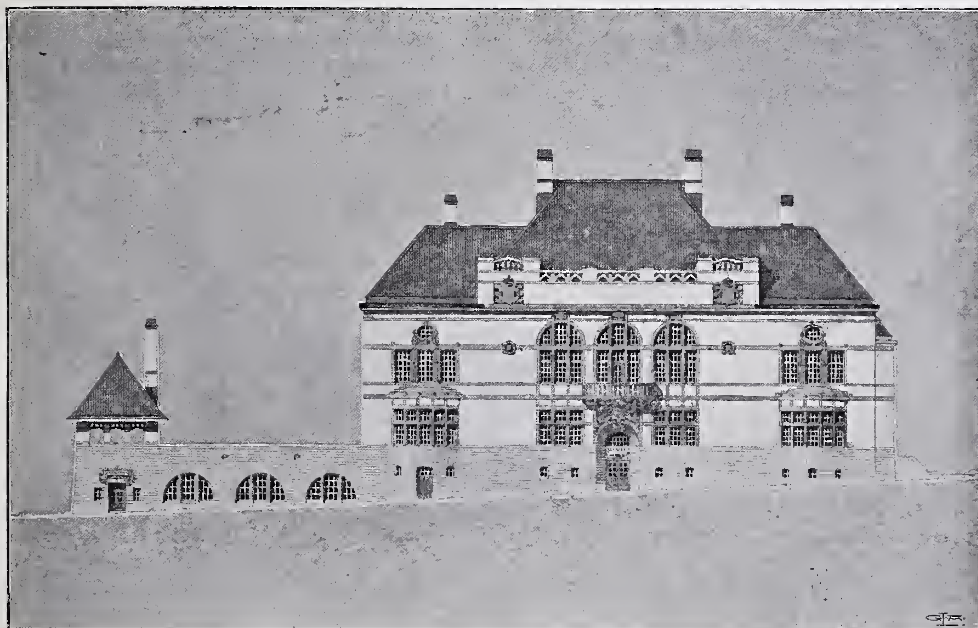

Hufvudfasaden till projektet med märke: »L. A.»

hotellet i möjligaste måtto afskiljas från festlokaler, kafé, biljard o. dyl.

Vi hafva tilldelat förslaget märkt MCMII första priset på grund af en i de flesta afseenden framför de öfriga förslagen ändamålsenlig plananordning såväl hvad angår restaurant- och kafélokalerna som resanderummen och festvåningen. Byggnadens yttre visar, om ock i detalj ej fullt tillfredsställande, dock en gruppering och en hållning, som utan svårighet medgifver utbildandet af en god fasadarkitektur.

Hos andra pristagarne (motto Pite vapen) hafva vi i första rummet fäst oss vid en synnerligen väl anordnad festivitetsvåning samt den stränga åtskillnaden mellan resanderummen och öfriga delen af byggnaden. Fasaderna äro tilltalande och af ritningarna framgår att förslagsställarne sökt nedbringa byggnadskostnaden till den minsta möjliga, men anordningen af entréer och kapprummen såväl till matsal som festivitetsvåningen synes oss ej fullt lyckligt löst, och torde äfven berättigade anmärkningar mot köksafdelningen kunna göras.

I förslaget märkt Svæcia (3:dje pris) hafva vi i första rummet fäst oss vid den monumentala hållningen af byggnaden i sin helhet samt det lyckliga sätt, på hvilket förslagsställaren vetat i det yttre markera de två särskilda hufvudafdelningarna i byggnaden. Hufvudgrupperingen af lokalerna inom byggnaden är god, om ock anmärkningar kunna göras mot anordningarna inom en del af dessa lokaler.

Hvad kostnaden för utförandet af de tre prisbelönade projekten beträffar, torde densamma för 1:sta pristagarens öfverskrida 200 000 med minst 25 %, för 2:dra pristagarens stanna vid 200 000 och för 3:dje pristagaren icke oväsentligt öfverskrida 300 000, beroende hufvudsakligen på den större höjd författaren till detta projekt gifvit lokalerna. Det är ock vid detta sistnämnda förslag att märka, att i källarvåningen blifvit inrymda lokaler för uthyrning till spritbolaget m. m., hvilket betydligt höjer byggnadens rentabilitet.

TÄFLAN TILL FÖRSAMLINGSHUS FÖR ADOLF FREDRIKS FÖRSAMLING I STOCKHOLM.

Byggnaden, som skall ligga å en tomt, begränsad af Kammakaregatan, Holländaregatan och Saltmätaregatan, skall uppföras med putsade väggytor, men med lister och omfattningar i naturlig sten.

I byggnadens fem våningar åt Kammakaregatan samt i de lägre flyglarne åt de andra gatorna skola inrymmas: 1) Kyrkosal (160 m.²), 2) Pastorsexpedition, 3) Sessionssal för kyrko- och skolråd, 4) Fattigvårdsexpedition, 5) Arbetsstuga samt slutligen 6) 8 st. olika stora boställsvåningar, och bör *dessutom* innehålla så många uthyrbara våningar, som utrymmet medgifver. Således en uppenbarligen ingalunda lätt uppgift.

Täflingsarbetet skall bestå af:

Planer öfver alla våningar, tre fasader och en sektion, allt i skala 1 : 200, samt ett perspektiv.

Ritningarna skola bedömas af en ytterst ovanligt sammansatt prisnämnd, nämligen: hofintendenten Axel Kumlien samt arkitekterna Carl Möller och Carl Westman.

Priserna äro resp. 2 000, 1 200 och 800 kr.

Förslag skola vara inlämnade i Adolf Fredriks pastorsexpedition senast kl. 12 den 15 oktober detta år.

Å samma ställe fås äfven program m. m. *R. E.*

PRISTÄFLAN FÖR SKISS TILL EN ENGELBREKTSSTOD I FALUN.

Programmet begär en staty, afsedd att utföras i brons, som skall resas på Stora torget i Falun. Täflan skall omfatta förslag till såväl själfva stoden som postament, äfvensom, därest täflande sådant önskar, förslag till stodens plats å torget och torgets anordnande för höjande af stodens konstnärliga verkan.

Täflingsförslag insändas före den 1 Februari 1903 till kommitterade, adress Falun, i form af skiss i gips eller lera, utförd i $^1/_{10}$ af den beräknade storleken.

Priserna: 1 500 och 1 000 kr.

Beräkning af kostnaderna för stoden med postament enligt täflandes förslag är önsklig.

Program jämte karta och fotografier öfver torget fås hos v. häradshöfding Kristian Wik, Falun.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

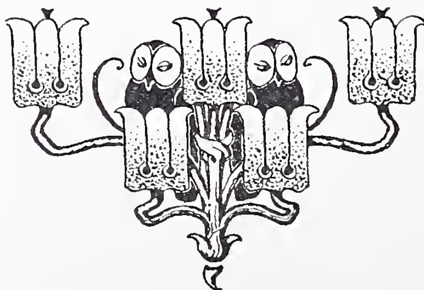

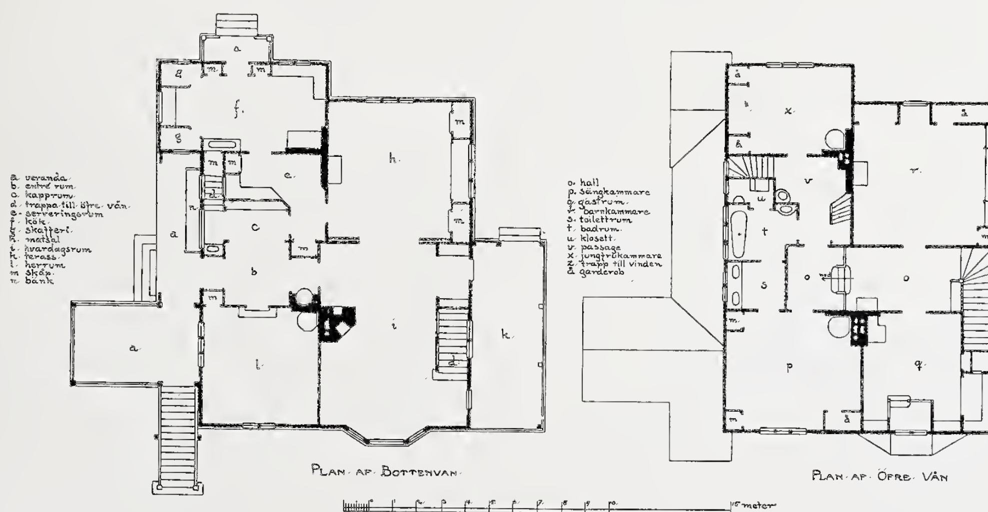

»Pressens villa» vid Saltsjöbaden.

Arkitekt: C. WESTMAN.

FÖRSLAG TILL TINGSHUS FÖR
OXIE & SKYTTS HÄRADER
I KVARTERET N:o 16 RUTH
MALMÖ

HUFVUDFASAD

F. WAHLIN. ARCH.
MALMÖ. JULI. 1901

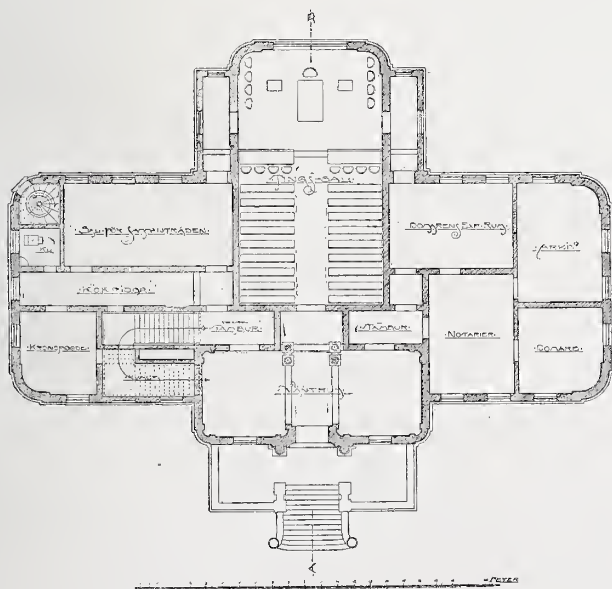

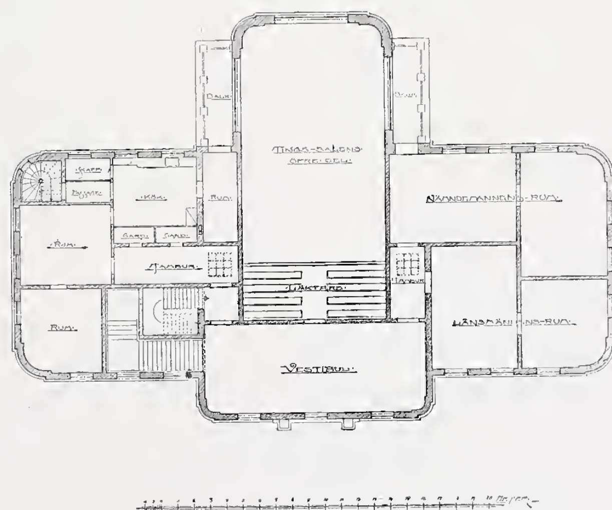

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

ERIC M. TÖRNGREN.

Morgonens friska sol sken på ett blånande ändlöst haf. Vid horisonten började så småningom det opalskimrande diset blifva till verklighet, och där låg nu sagans ö i försommarprakt. — Det var Gotland. Inom kort gled ångbåten in i hamn.

Uppe från klinten, högt ofvan Sancta Marias tornhattar, ville vi taga en första öfverblick öfver land och haf. Under oss låg Wisby, ännu sofvande i den tidiga morgontimman, Wisby, med sina röda tegeltak och sina skiftande minnen bäddade i grönska och fruktblom, och framför oss bredde sig hafvet i sin mest färgdjupa blåhet.

Denna stämning hänger för mig tillsammans med ett minne af Eric Törngren, som jag tycker är ägnadt att belysa ett par grunddrag af hans konstnärsnatur. För honom var sömn och trötthet efter nattens sjöresa liksom bortblåsta. Vi andra sträckte oss i gräset i sysslolös beundran. Han behärskades blott af begär att kunna få ge form och färg åt de känslor, som strömmade öfver honom vid en sådan anblick — ty så blått hade han aldrig sett hafvet och så klar aldrig luften. Det var med fullständigt underordnande af kroppens kraf, som han nu af det sköna, han såg omkring sig, tvangs att taga fram papper och pensel.

ERIC M. TÖRNGREN.

Sådan var han. Hans friska mod väjde aldrig för några svårigheter och hans starka energi sjöd alltid af längtan att finna uttryck, en längtan, som gjorde honom färdig till hvilka uppoffringar som helst. Därjämte hade han sin säregna blick på tingen, som alltid kom honom att, vare sig i tanke eller handling, djärft reagera mot all slentrian. Också hade naturen skänkt honom uttrycksmedel i rikt mått. Än var det ritstiftet, än skrifpennan och än etsnålen, men helst — tror jag — penseln, som fick hjälpa honom.

Bland hans arbeten äro särskildt beaktansvärda de ingående studier, han ägnade en del af Gotlands landtkyrkor, och hvilka gåfvo till resultat massor af efterlämnade akvareller och uppmätningar med tillhörande anteckningar, allt prägladt af en grundlighet och en skärpa i återgifvandet, som bör göra dem mycket intressevärda för gotlandsforskare. Särskildt må nämnas hans stora samling af intimt återgifna glasmålningar, en konstart, som han studerade med synnerlig omsorg, i tanke att framdeles komma i tillfälle att publicera sina erfarenheter härinom. Han hoppades att därigenom kunna få in något af dessa — ofta enkla och anspråkslösa — glasmålningars glans och rytm uti vår tids så bizarra och grådaskiga glasmålningskonst.

Med en del af dessa gotlandsstudier medverkade han på en utställning af medeltida kyrklig konst, som i början af år 1901 anordnades här i Stockholm af Sveriges allmänna konstförening.

Hans mångsidighet tillät honom naturligtvis icke att endast dröja vid Gotland. Äfven från öfriga delar af Sverige har han efterlämnat studier, som bära vittne om hans skarpa blick och säkra teknik. Och ur sin litterära alstring har han bidragit med artiklar såväl till »Arkitektur och Dek. konst» som till dagliga tidningar.

Som utöfvande arkitekt hann han aldrig i vidsträcktare mån i praktiken tillgodogöra sina mångsidiga rön och sin rika begåfning.

På möbelarkitekturens mera begränsade område hade han emellertid redan uppnått en mognad i känsla för material och linie, som gaf de rikaste löften för framtiden. Tidskriften är i tillfälle återge några reproduktioner från en originell och i all sin stränghet elegant matsalsmöbel i ljusbonad ek, komponerad af honom och för Dr

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

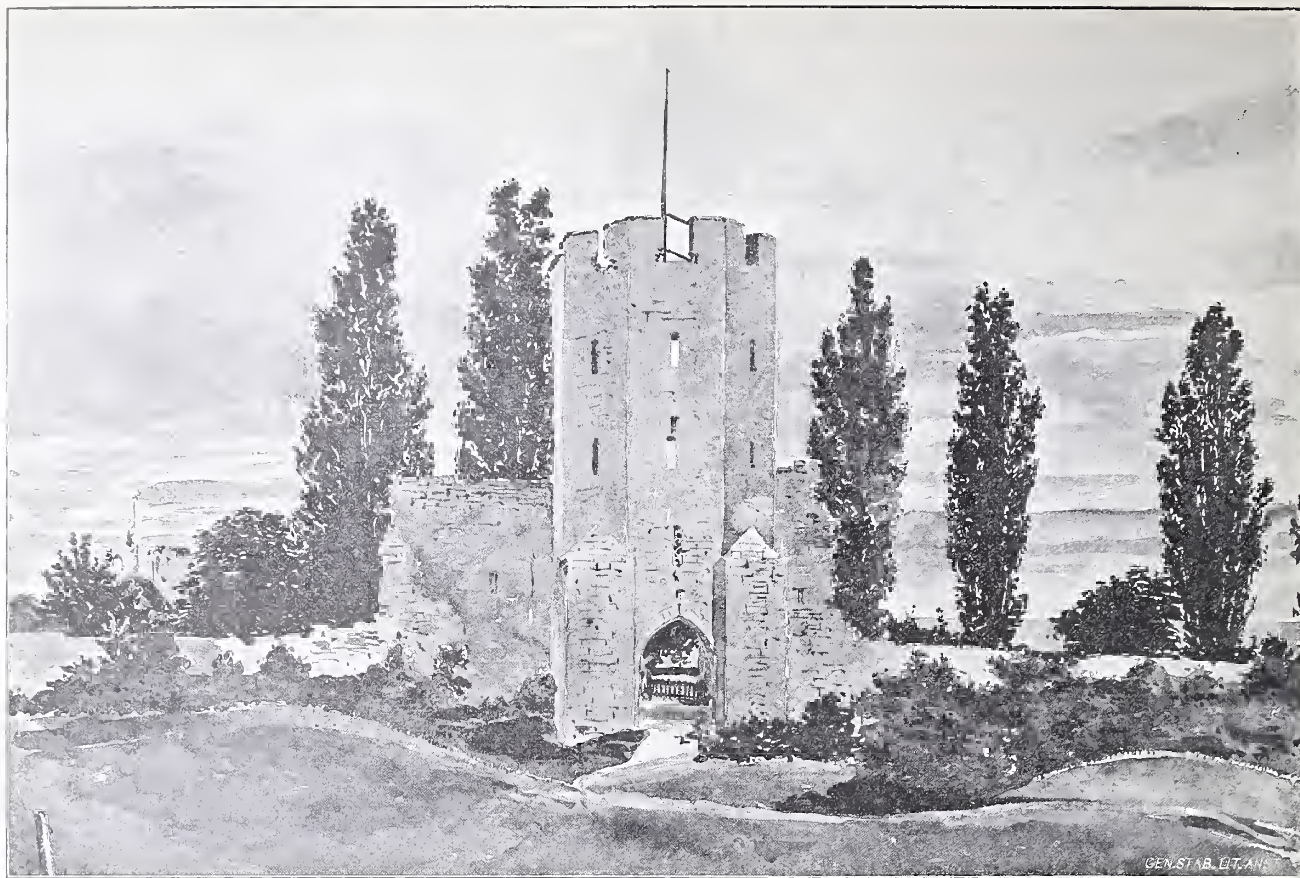

Motiv från Visby ringmur. Akvarell af E. M. Törngren.

F. Samuels räkning utförd å Bröderna Ericssons, Arvika, mångbepröfvade verkstäder. — Öfriga illustrationer äro hämtade ur hans rikhaltiga samling af gotlandsstudier.

Med sin idérikedom och sin brinnande verksamhetslust var det för honom en mer än vanligt hårdt tärande pröfning att öfver ett år vara dömd till overksamhet, innan döden kom som befriaren.

Vi kamrater sörja honom djupt, ty väl hade vi behöft kvar bland oss hans originella blick, hans lifgifvande entusiasm och hans frimodiga sinne.

Till sist några data. Efter aflagd studentexamen genomgick Eric Törngren Tekniska Högskolan och studerade sedan vid Konstakademiens arkitekturskola, där han år 1900 belönades med kanslersmedaljen.

Vid sin död i början af förra månaden var han ännu ej fullt 30 år gammal.

I. T—m.

ÖFVERSTÅTHÅLLAREHUSETS RESTAURERING.

Till redaktion har insändts följande artikel som, enär den berör en ganska viktig arkitektonisk fråga för dagen, vi ej velat neka att intaga.

Till redaktionen af Tekn. Tidskr. afd. för Ark. o. dek. konst.

Anhålles om plats för följande:

Sedan under någon tid lugn rådt i restaureringsstormarna har på den sista tiden en liten frisk bris åter blåst upp och föranledt en del tidningsskrifverier, hvilka å sin sida hafva fört till utlåtanden af ämbetsverk och kommitté af sakkunniga. Denna gång föranleddes stormen ej af några allt för vidlyftiga försök att återställa ett gammalt monument till det förmodade ursprungliga utseendet, hvilket ju karaktäriserade den egentliga restaureringsepoken i vår arkitekturhistoria, utan här var endast fråga om ett större reparationsarbete, men ett arbete, som berörde en af Stockholms ögonstenar, öfverståthållarehuset. I och med det ombyte af öfverståthållare, som nyligen egt rum i Stockholm, skedde naturligtvis också en omflyttning af innehafvare af deras residens och för att allt skulle vara i godt skick vid den nye boställsinnehafvarens ditflyttande måste en del reparationer företagas. Dessa reparationer hafva dock tagit större utsträckning än som strängt taget varit nödvändiga, och i vissa fall hafva nog berättigade tvifvel uppstått om deras lämplighet. I pressen blef frågan upptagen först i slutet af aug., då alla de förnämsta Stockholmstidningarna uttalade sin förkastelsedom öfver de utförda arbetena. Den närmaste följden blef ett meddelande från stadens byggnadskontor, som närmast hade uppsikt öfver arbetena, att dessa endast voro tillfälliga, samt att redan för nästa års stat en post på 30 000 à 40 000 kr. skulle beräknas för en grundligare reparation af gårdsfasaderna. För att ytterligare lugna de upprörda sinnena tillsattes en kommitté bestående af herrar prof. E. Jacobsson och I. G. Clason samt byggnadschefen A. O. Alrutz för att granska de nu afslutade arbetena och däröfver afgifva utlåtande.

Denna kommitté har nu afslutat sitt arbete och det är dennas nyligen i pressen synliga utlåtande, som närmast föranledt förf. att här upptaga denna »restaureringsfråga». Förf. har ej haft tillgång till originalhandlingen utan endast läst den i tidningen, där den är af följande lydelse:

Möbler, komp. af E. M. Törngren.

Undertecknade, som af första afdelningen erhållit i uppdrag att utreda frågan om de erforderliga arbetena inom öfverståthållarehuset, få härmed afgifva följande vördsamma utlåtande:

Vid den af oss företagna besiktningen befanns, att arbetena med iordningställandet af öfverståthållarehuset för den nya boställsinnehafvaren redan pågått under någon tid. Af de arbeten, som sålunda redan utförts, äro åtskilliga, hvilka företagits för att öka komforten i det inre, af den natur, att deras berättigande icke kunnat sättas i fråga, under det andra däremot mer eller mindre berört byggnadens ädlare, ur konstnärlig synpunkt ömtåligare delar och därför blifvit utsatta för kritik.

Af dessa senare arbeten har särskildt ommålningen med oljefärg af de sedan gammalt med oljefärg bestrukna sandstenspartierna å gårdsfasaderna blifvit föremål för klander. Det har upplysts, att med denna åtgärd afsetts att tillfälligt skyla de många och svåra bristerna i de gamla oljemålade stenytorna samt att afsikten varit att framdeles företaga en mera genomgripande restaurering i full öfverensstämmelse med den som företogs år 1900 å den yttre fasaden mot Slottsbacken, mot hvilket arbete ej anledning till anmärkning finnes.

Visserligen hade det varit önskligt att den mera genomgripande, ehuru betydligt kostsamma reparationen nu redan företagits, men i betraktande af att ett sådant arbete måste vara väl förberedt och tiden före den nye boställsinnehafvarens inflyttning ej medgaf detsammas utförande, kan den af byggnadskontoret företagna restaureringen anses försvarlig, i synnerhet som den nu påstrukna färgen å sandstenen ej lägger nämnvärdt hinder i vägen för en mera fullständig och tidsenlig restaurering.

De putsade ytorna å gårdsfasaderna ha vattrifvits och kalkfärgats. Vid det förhållandet att den gamla putsen icke innehöll något färgämne och delvis var väl bibehållen, anse vi det använda förfaringssättet riktigt. Att vid sidan af de nymålade sandstenspartierna ha bibehållit putsytorna i sitt gamla fläckiga tillstånd torde icke varit lämpligt.

En åtgärd i det inre, som vid första påseendet kunde synas i högsta grad betänklig, var upptagandet af en dörr mellan hufvudtrappan och stora praktsalongen två tr. upp. Det visade sig emellertid vid borttagandet af den detta parti döljande spegeln, att där ursprungligen varit en dörröppning samt att de tillhörande, med inläggningar sirade dörrarna förefunnos, hvadan sålunda denna åtgärd kan anses fullt berättigad.

Borttagandet af förutvarande kakelugnen från rummet närmast intill stora salongen två tr. upp synes oss väl berättigadt, ehuru dess uppsättning i rummet därunder närmast intill matsalen icke kan anses synnerligen lämplig.

Såsom af det här och nedan vidare anförda framgår, finnes i de förnämligare rummen ingen enda tillfredsställande kakelugn. Det är ock mycket vanskligt att för en dylik byggnad kunna ur de i handeln förekommande uppdrifva någon enda fullt lämplig kakelugn. Det vore knappast möjligt erhålla sådana efter särskild beställning. Bästa sättet synes oss därför vara att till dessa rum söka inköpa eller från andra stadens hus flytta gamla, passande 1700-talets kakelugnar, hvaraf utomordentligt vackra och väl bibehållna allt som oftast finnas till salu.

I en del fönster ha under de gångna åren insatts stora rutor, och i en del ha smårutor bibehållits. Det är naturligtvis i högsta grad önskvärdt att alla fönsterbågar, såväl de inre som de yttre, förses med små rutor och spröjsar, anbringade midtför hvarandra.

Med särskildt erkännande må omnämnas, att de ur konstnärlig synpunkt så ytterst dyrbara dekoreringarna i praktrummen i våningen två tr. upp blifvit med mycken pietet och skicklighet utförda af artisten C. W. Jaensson, vår förnämste specialist på detta område.

E. Jacobsson. *I. G. Clason.* *A. O. Alrutz.*

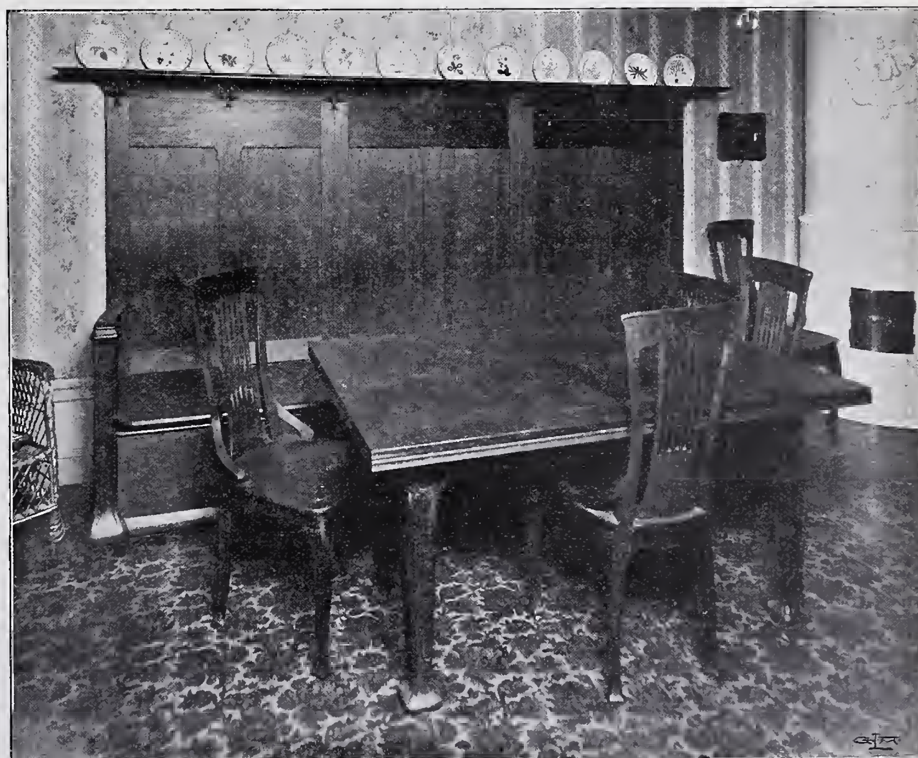

Möbler, komp. af E. M. Törngren.

Vid genomläsandet af kommitténs utlåtande framställa sig dock en del spörsmål, som man ej kan alldeles med tystnad förbigå.

Den första åtgärd vid restaureringen, som beröres, är den oljemålning af alla sandstenspartier, som egt rum å gårdsfasaderna och som kommitterade, oaktadt de anse det önskligt, att den ej egt rum, d. v. s. att den större mera genomgripande reparationen i likhet med yttre fasaden nu redan bort företagas, dock mena, att den ej lägger nämnvärdt hinder i vägen för en mera fullständig och tidsenlig restaurering. Ja, månne det dock ej är så, att hindret blir ganska nämnvärdt? Som kändt är, insuper sandsten rätt mycket oljefärg och vid den renhuggning, som egt rum vid slottet och öfverståthållarehusets yttre fasad, får man ibland gå ganska djupt för att nå den del af stenen, dit oljan ej inträngt. Vid de oskadade partierna af sandstenen vid ifrågavarande reparation är kanske den gamla oljemålningen tillräckligt skydd mot vidare insupning, men hur är det vid de skadade partierna, där djupgående sår redan finnas, där går oljan ännu längre in i stenen och vid en kommande renhuggning måste man då hugga sig ännu längre in. Mot en dylik renhuggning kan ock det skäl anföras, att listverk och ornament förlora en god del af sin karaktär och bibringas en delvis ny relief. Vore det då icke bättre att upptaga den metod, som med så godt resultat användes år 1899 vid reparationen af riddarhusets västra gafvel, och som närmare finnes beskrifven i denna tidskrifts årgång för år 1900.

Den hvita färg, hvarmed sandstenspartierna öfvermålats, föranleder icke kommittén till någon anmärkning. Visserligen är det en smaksak, men det synes dock förf., att den mörkare färg, som förefanns, gaf det hela ett lugnare och monumentalare utseende. Nu verkar det kallt och oroligt och där den helt säkert varit skadlig är vid den falska perspektivgången i fonden, som förr gjorde mera illusion, i synnerhet som lunetten i denna gångs fond nu står skarpt markerad med helt hvit, skinande färg. Sedan må det vara byggnadskontorets ensak, och är ju äfven ett utslag på vår tids genomsnittssmak, att hellre anse en bostad t. o. m. för så kort tid som ett eller två år i detta nymålade, skinande hus angenämare än i det gamla, som visserligen hade sina skröpligheter, men som dock verkade äkta konst och hade den gamla karolinska tidens grandezza orörd. Om nyputsningen af väggytorna är icke mycket att säga, dock synes det underligt, att sandstenspartiernas ommålning har motiverat denna åtgärd, d. v. s. en, som det synes olämplig åtgärd, får försvara en annan. Mot slutet af utlåtandet finnes en mycket svårförståelig mening. »Såsom af det här och nedan vidare anförda framgår, finnes i de förnämligare rummen ingen enda tillfredsställande kakelugn.» Efter hvad förf. finner, är ingenting nämndt hvarken före eller efter denna mening om en dylik brist. Vid ett besök på platsen har han dock öfvertygat sig om, att förhållandet så är; — i de förnämsta rummen finnas dock öppna spislar. Men lika egendomligt förefaller det påståendet, att det »är mycket vanskligt att för en dylik byggnad kunna ur de i handeln förekommande uppdrifva någon enda fullt lämplig kakelugn. Det vore knappast möjligt erhålla sådana efter särskildt beställning.» Och dock hafva våra förnämsta arkitekter ritat kakelugnar i barock, just den stil som rummen representera, t. o. m. verkliga kakelugnar från den tiden hafva kopierats. Förf. håller dock gärna med kommitterade däri, att lämpligast vore att flytta dit gamla kakelugnar, ty därigenom skulle naturligtvis ett mera helgjutet intryck erhållas af rummen. Mot slutet af utlåtandet har ett litet förargligt skriffel insmugit sig. Där står att »de ur konstnärlig synpunkt så ytterst dyrbara dekoreringarna i praktrummen i våningen två tr. upp blifvit med mycket pietet och skicklighet *utförda* af artisten C. W. Jaensson.» Där bör väl dock ordet restaurerade vara på sin plats.

Till sist komma vi till frågans kärnpunkt. Var det verkligen nödvändigt att företaga denna yttre reparation i detta omfång nu, och hade det ej varit skäl att vänta tills den beslutade större reparationen med ens kunnat företagas och hade det ej varit kommitterades skyldighet att påpeka detta? Detta förklarar kommitterade så, »att ett sådant arbete måste vara väl förberedt, och tiden för den nya boställsinnehafvarens inflyttning ej medgaf detsammas utförande». Förf. anser sig dock våga påstå, att båda dessa skäl förfallit, om arbetet uppskjutits. De inre arbetena voro ju nödvändiga att få utförda nu, men de yttre skola ju i alla fall ske, sedan huset åter blifvit bebodt, och då är ju obehaget för invånarne detsamma. Nu är ju emellertid allt detta skett och herrar kommitterade hafva ju endast kunnat konstatera, att så är förhållandet. De hafva haft ett grannlaga värf sig förelagdt och får förf. därför buga sig för den diplomatiska takt, hvarmed de affattat sitt utlåtande. Till sist kan dock förf. ej undgå att anmärka, att det är egendomligt, att efter alla diskussioner och alla skrifverier om och mot restaureringar de offentliga myndigheterna dock äro så oberörda däraf och så föga pietetsfulla, när det gäller en byggnad af så stort arkitektoniskt värde som öfverståthållarehuset.

Arkitekt.

PRISTÄFLINGEN TILL NY KYRKA I ÖRNSKÖLDSVIK.

För kort tid sedan har nu prisnämndens dom utfallit i denna täflan, hvartill tiden utgick den 1 sept. 1902. Prisdomare voro arkitekterna prof. I. G. Clason, E. Lallerstedt och Carl Möller. Pristagare voro arkitekten Gustaf Améen, 1:sta pris, 1,500 kr.; arkitekten Georg A. Nilsson, 2:dra pris, 1,200 kr., samt arkitekten Axel Anderberg, 3:dje pris, 800 kr.

Endre kvarn. Akvarell af E. M. Törngren.

1:sta priset. Arkitekt G. Amén.

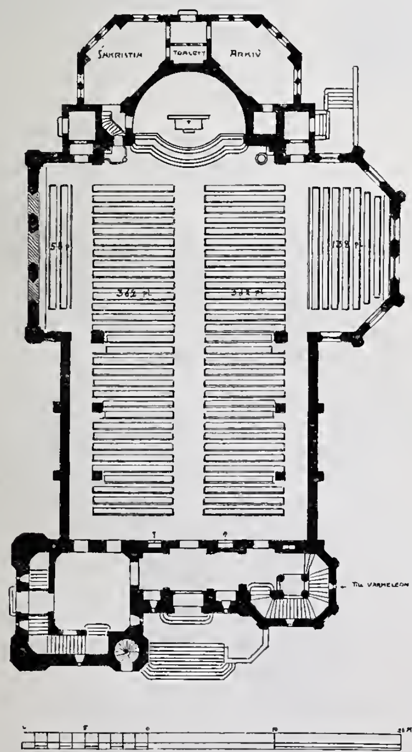

Det program, som utlämnats till de täflande, innehöll i hufvudsak följande: Kyrkans ytterfasader kunde få utföras af granit eller fogstruket tegel eller bägge tillsammans, eller ock i granit och med slätputsade ytor. Sockeln skulle vara af granit, kyrkan skulle hvälfvas, yttertaken af plåt, koppar eller skiffer. Kyrkans disposition och läge å den upplåtna platsen fick med hänsyn till lämplighet och estetisk verkan vara beroende på de täflandes val, med aktgifvande på att hufvudfasaden dock skulle vetta i riktning mot söder. Kyrkan skulle rymma 1,000 fasta sittplatser, minst 3 ingångar skulle finnas, plats för dopfunt skulle angifvas; sakristian, som ej fick läggas bakom altaret i koret, skulle förses med särskild ingång, toalett och brandfritt arkivrum; vid orgeln skulle finnas plats för 40 sångare, om möjligt utöfver ofvannämnda 1,000; i samband med kyrkobyggnaden, men med tillträde endast utifrån, skulle ett mindre begrafningskapell anordnas etc. Byggnadskostnaderna fingo i sin helhet uppgå till 250,000, högst 275,000 kr. I programmet meddelades vidare, att om ett förslag kommer att läggas till grund för byggnadens uppförande, författaren tillförsäkras uppdrag att utarbeta byggnadsritningarna.

Prisnämndens utlåtande öfver täflingen innehåller i hufvudsak följande, sedan prisnämnden efter en första ingående pröfning af de inlämnade förslagen förklarat 8 stycken af dessa ej kunna ifrågakomma till erhållande af pris på grund af endera konstruktiva eller konstnärliga brister eller olämpliga anordningar i allmänhet:

*

2:dra priset. Arkitekt G. A. Nilsson.

»Efter ytterligare granskning af de återstående förslagen, enades prisnämnden om att tillerkänna:

1:sta priset åt N:o 5, signatur *Svenske*, hvars förslag är af en väl samarbetad, helgjuten karaktär, med en arkitektur af god nordisk hållning samt dessutom visat sig ega följande förtjänster: programenliga ingångar, väl belyst interiör, vackert kor, predikstol och altare synliga från samtliga sittplatser i kyrkan, yttertaken så ordnade, att svårare snösamlingar ej kunna uppstå, sakristia med tillhörande lokaler väl ordnade, bra begrafningskapell samt en byggnadskostnad, som ej torde behöfva öfverskrida anslaget. Såsom fel å förslaget, hvilka dock vid en möjligen ifrågakommande utarbetning lätt kunna öfvervinnas, anse sig undertecknade böra påpeka: olämplig plats för orgeln, i höjd med läktaren otillfredsställande stöd för tornet, samt en något torftig interiör.

2:dra priset åt förslaget n:r 9, signaturen *M. N.* Detta förslag eger en synnerligen vacker och väl studerad plan, dess arkitektur är af en kraftig, helgjuten, jämförelsevis självständig karaktär, hvarjämte förslaget visat sig ega följande förtjänster: bra ingångar, vacker, väl belyst interiör, kor, predikstol och altare väl anordnade samt yttertak, sakristia och begrafningskapell äfven mycket tillfredsställande. Såsom ett svårt fel å förslaget, hvilket för öfrigt i många fall står jämnsides med eller öfver det med 1:sta priset belönade, måste dock framhållas dess höga byggnadskostnad, men skulle ett utarbetande af förslaget ifrågakomma, torde denna för höga kostnad, hvilken uteslutande uppkommit genom att samtliga fasader beklädts med granit, på så sätt kunna nedbringas till den anslagna summan, att större delen af graniten ersättes med fogstruket tegel eller puts.

3:dje priset åt förslaget n:r 11, *Currente Calamo*. Förslaget är, hvad planen angår, enkelt och praktiskt samt dessutom af följande förtjänster: programenliga ingångar, väl förlagda läktare, ljus och ganska vacker interiör samt har sakristia med tillhörande lokaler tillfredsställande. Såsom fel å förslaget måste dock framhållas: med hänsyn till klimatet mycket olämplig anordning af yttertaket, då tillfälle till en mängd snösamlingar där finnes, samt en orolig och väl profan fasadbehandling.

Angående förslaget n:r 3, med signatur *Natalia*, har detsamma af prisnämnden uppmärksammats för en kraftig och vacker exteriör och för väl ordnade ingångar, men är kyrkans hela midtskepp otillräckligt belyst samt anordningen af läktarne mycket otillfredsställande, byggnadskostnaden är äfven hög.

Förslaget n:r 13, med signatur *Fra Ravizzo*, visar en god planordning, men är i det yttre en allt för heterogen samling af arkitekturmotiv.»

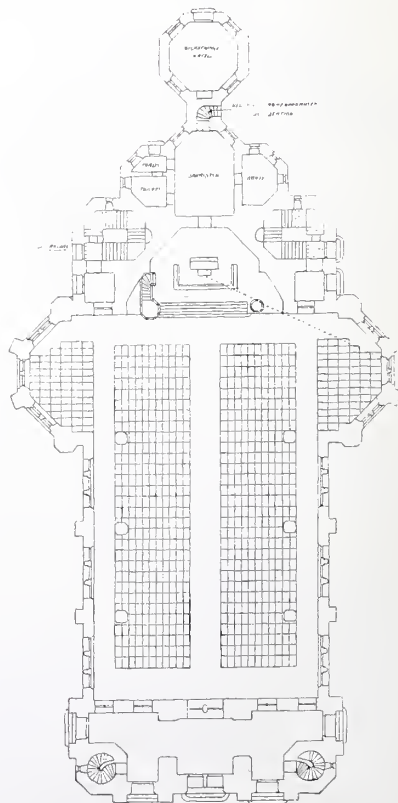

Sedan nu prisnämnden sagt sitt sista ord, vill äfven red., som upplåtit sitt granskande öga och skärskådat förslagen, hafva ett ord med i laget. Det är ju synd att nedstämma modet hos förf. till ofvannämnda fem förslag genom att komma med ytterligare anmärkningar, vi vilja därför vara skonsamma och endast uttala de mest graverande, vi finna. Vi hysa en ganska stor betänklighet mot de pelare, som hos både 1:sta och 2:dra pristagarne uppbära öfverskeppet. De hos 2:dra pr. hafva dock kraftigare och mera förtroendeingifvande dimensioner, och torde möjligen göra tillräcklig tjänst. Hos 1:ste pristagarens perspektiv visar kyrkan en sorglig benägenhet att följa markens kontur. Marken bildar backe, högst på krönet står tornet, längst ned kommer kyrkans lägsta parti. Vid 2:dra och 3:dje prisen samt mottot Fra Ravizzo * hafva vi ingenting att tillägga utöfver prisdomarens utsago, annat än att vi vid 2:dra priset dels undra huru den tornet afslutande lanterninen kommer att te sig i verkligheten, om den ej skulle vara allt för lätt och luftig i jämförelse med kyrkans f. ö. stränga karaktär, samt dels om ej kyrkans v. gafvel hade bort komponeras så, att den mera visat den bakomliggande kyrkans resning i stället för att såsom nu i form af en skärm dölja hela dennas konstruktion.

3:dje priset. Arkitekt Ax. Anderberg.

Hos *Natalia* funno vi 4 st. läktartrappor, hvardera c:a 3 m. bred och betjänande 65 personer. Förf. till detta projekt älskar tydligen godt utrymme; i skeppet har han tre gångar af tillsammans 8 m. bredd. Vi vilja dock taga honom i försvar gent emot prisnämndens beskyllning för otillräcklig belysning i midtskeppet. Vi anse, att en kyrka ej bör vara allt för mycket belyst. Den skumma dagern i många gamla kyrkor är nog ofta dess förnämsta tjusning och ger åt församlingen den andaktsfulla stämning, den bör erfara vid besöket i Guds hus.

De förslag, som prisnämnden ej omtalat i sitt utlåtande, vilja vi däremot egna liten uppmärksamhet. De innehålla en hel del goda saker, isynnerhet hvad planer beträffa. *Tegel* uppfyller alla programmets fordringar, men fasaderna äro torrt och känslolöst utförda i en stil påminnande om de af Otzen utförda kyrkorna, af hvilken sort, vi dock hafva mer än tillräckligt. *J'y suis*, *R. N. kin* visa i hufvudsak goda planer fastän ganska stora anmärkningar kunna göras mot ingångarne.

Förf. till *Granit* (ej med guldbokstäfver) har djärft hvälft öfver det 17 m. breda skeppet, hvars 3 fots tj. murar ansetts kunna stå emot hvalftrycket dock med hjälp af några ytterst svaga kontreforter. För att ytterligare markera det vådliga i hvalfslagningen har kyrkan längsgående grofva bågar hängande, utan understöd af pelare,

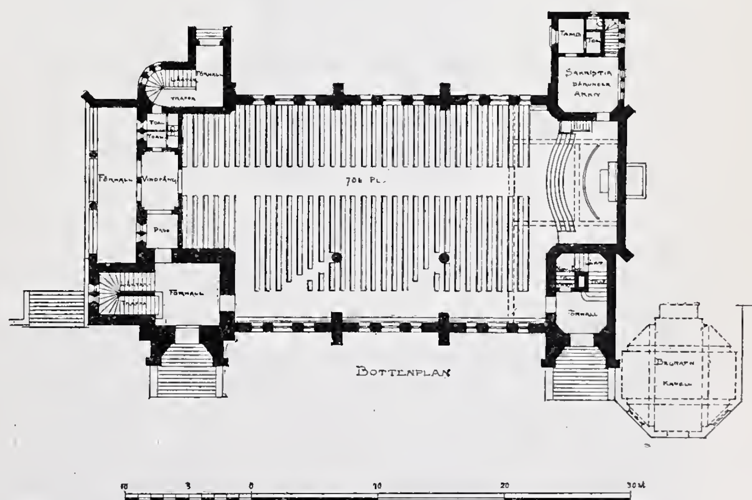

* Till Fra Ravizzo har red. muntligen framfört sina anmärkningar.

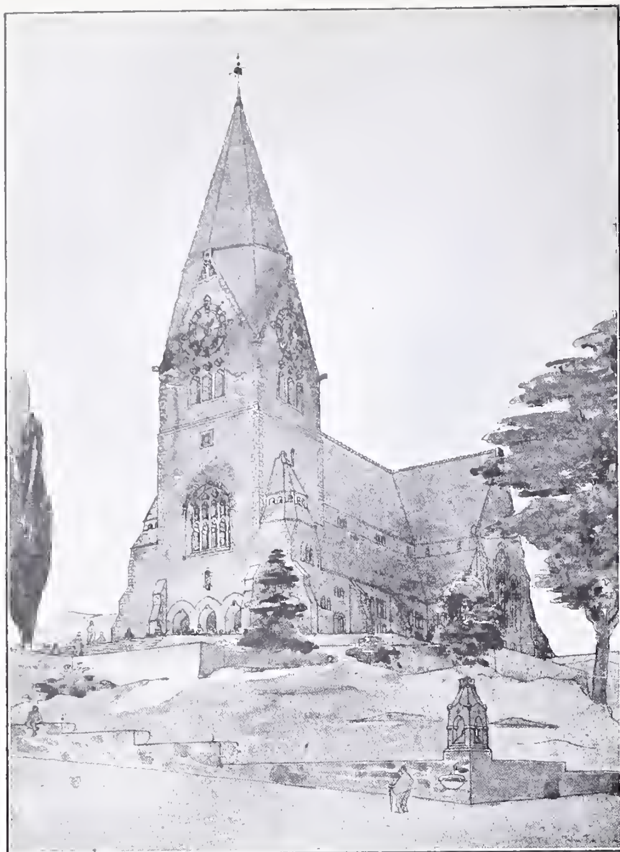

Motto: »Natalia.»

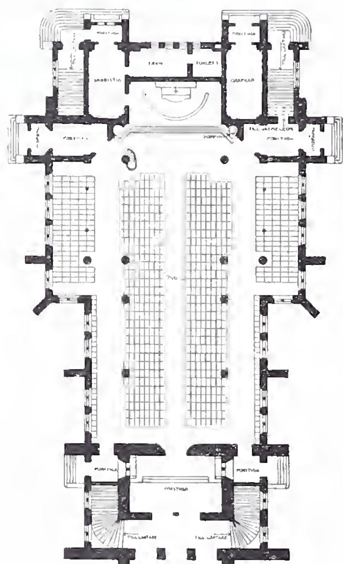

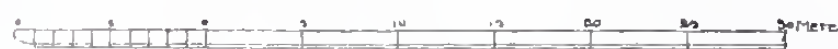

på de tvärgående bågarne. *Granit* (med guldbokstäfver) har liksom *Örnsköld* föranledt oss att springa rundt kyrkan för att öfvertyga oss om, att det verkligen finnes så många vrår här i världen, som ritningarna anvisa. Granit, som, att döma af fasaderna, är utförd i granit, besitter ej mindre än 110 inåtgående rätvinkliga hörn, som vi varit in uti. Hur många de utåtgående voro, medgaf ej tiden att närmare undersöka. För öfrigt synes förf. ej riktigt ha tagit med i beräkningen, hvilka murtjocklekar som erfordras i en vägg beklädd med granit. Här variera de mellan 1 och 3 fot. *Örnsköld* har egentligen vändt hela bänkinredningen bakfram, samt placerat predikstolen under en läktare, hvilket torde kunna vara obehagligt för predikanten, då åhörarne rätt ofvanför honom somna in och tappa psalmboken i hufvudet på honom. Predikstolstak kan naturligtvis ej förekomma, ty då kunna de på läktaren sittande ej höra någonting. *Siris,* ett ganska torrt förslag, visar några originella, men ej vidare vackra tornhattar. Till sist fäste vi oss vid förslaget *Joh. 8 k. 45 v.* Det visar en mosaisk eller grekisk-katolsk synagoga med en fristående kampanil vid sidan. Vi hoppas för förf:s egen skull, att han snart må komma till insikt om, att han bör egna sina krafter till något mera nyttigt här i lifvet än att rita kyrkor. I det red. slutar redogörelsen för denna täfling, kan den dock ej underlåta att omnämna att äfven den vill såsom motto för denna artikel taga Joh. 8 k. 45 v., som lyder:

»*Men emedan jag talar sanningen, tron I mig icke.*»

Red.

Motto: »Fra Ravizzo.»

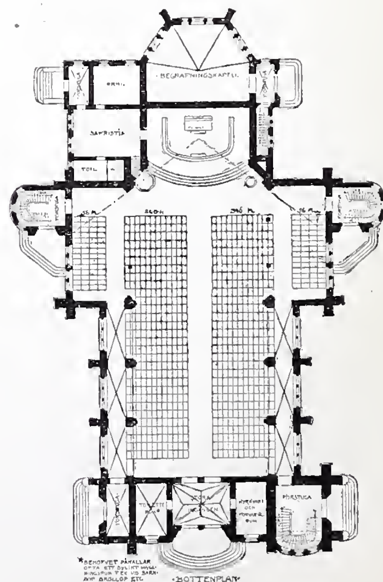

NUTIDA ARKITEKTIDEAL FRÅN AMERIKANSK SYNPUNKT.

(Efter *The Builder.*)

Nyligen har redogörelsen för *American Institutes of Architects* årsmöte 1901 offentliggjorts. Dessa redogörelser utgifvas i likhet med de franska arkitektkongressernas förhandlingar, ganska lång tid efter respektive möten; men det oaktadt är inledningsföredraget af ordföranden vid mötet 1901, mr Peabody, af fullt aktuellt intresse, då det ej rör sig om ämnen af tillfällig eller lokal betydelse, utan fastmer framställer allmänna reflexioner öfver en nutida arkitekts mål och ideal; och många af våra läsare torde det intressera att taga del af en framstående amerikansk arkitekts åsikter härom. I det följande meddelas därför föredraget, med uteslutande af den officiella inledningen.

»Vår kår kan af många anledningar lyckönskas vid dess 35:te årsmöte. Sedan vi sista gången voro samlade har vårt antal betydligt vuxit. Ingen af oss kan heller vara likgiltig inför det faktum att från alla delar af vårt land en liflig efterfrågan eger rum efter konstnärligt arbete af hög rang, och att de finansiella värden, som anförtros oss, äro i konstant tillväxt. I den mån stora förmögenheter och betydande affärsföretag blifva talrika, kommer en allt större värdedividend konsten till godo. Alla välkomna vi dessa rikedomens håfvor, ty de erbjuda vårt yrkes utöfvare tillfällen till verksamhet, som aldrig förut stått dem till buds i detta land. Af alla dessa skäl hafva vi ingen orsak att klaga öfver vår materiella framgång.

Men just därför är det så mycket mera önskligt att vi kunna klart se, hvarthän denna gynnsamma vind och ström för oss, och vara förvissade, att vår rigg är stark och att vi styra efter en säker kompass. En skärskådande blick öfver vårt yrkeslif och dess tendenser är här väl på sin plats. Hvart för det oss hän? Hvilka uppgifter bjuder det oss? Huru skola vi utbilda våra unga ämnessvenner? Huru skola vi göra denna arkitektförening ännu mera lämpad för sin verksamhet? Korteligen, hvad jag här önskar diskutera med eder, är de mål, mot hvilka vi arkitekter nu för tiden böra sträfva under utöfvandet af vårt kall.

Först och främst hafva vi att märka en genomgripande förändring, som under de senaste åren gjort sig allt mera gällande. Förr kunde en arkitekt med egen hand utföra hvarje ritning för sin byggnad och gifva hvarje detalj något af sin egen prägel. Jag förmodar också, att hvarje verklig konstnärsnatur måste anse detta såsom ett ideallif för en arkitekt. Ej heller är det någon omöjlighet att förverkliga, och om någon nöjer sig med att lösa små uppgifter väl och kan finna kunder, som betala honom hederligt för sådant konstnärligt arbete, så ville jag kalla en sådan verksamhet både angenäm och nyttig. Men ehuru en sådan allvarlig konstnärsbana står öppen för några få, bjudes den icke det stora flertalet bland oss, och den, som sträfvar framåt trogen sina ideal, finner sig ofta plötsligt ställd inför större uppgifter. Mera betydande byggnader kunna ej afvakta en enda mans arbete. Nutidens byggnadssätt, särskildt i Amerika, inbegriper. som väsentlig faktor snabbt arbete. Om det förr tog tio år att bygga för en million dollars, tar det nu lika många månader, eller ock blir finansmannen utom sig öfver ränteförlusten! De modärna byggnadsmetoderna och smaken för dyrbara palats äro faktorer, som gett upphofvet till de stora ritkontoren med talrika arbetskrafter. Liksom inom affärslifvet handeln har sina bolagssammanslutningar, så har ock »kommersialismen» uppställt nya problem för arkitekten. Det är ett förvånande sakförhållande, att i det demokratiska Amerika, där mer än i andra länder individens obundna verksamhet är driffjädern i det sociala lifvet, likväl inom arkitektens yrke kooperativ verksamhet i så hög grad trädt i stället för individuell produktion. Det är måhända beklagligt, att ett arkitektkontor skulle likna en stor butik med specialafdelningar eller utsättas för den förlöjligande beskyllningen att vara en simpel verkstad för byggnadsritningar. I motsats härtill må man väl anse den helt och hållet på egen hand verksamme konstnären-arkitektens lif mera tilldragande. Men det är en öppen fråga, hvilkendera verksamheten är den värdefullaste för samhället.

Min afsikt är emellertid ej att utveckla detta spörsmål eller att diskutera om huruvida fantasien och konsten genom dessa nya arbetsmetoder förkväfvas. Måhända hafva vi haft nog af obunden fantasialstring. Måhända gör sig en verklig konstnärsfantasi gällande under alla omständigheter. Jag yttrar mig ej härom, utan konstaterar endast ett faktum. Alla erkänna vi nu för tiden, att en man icke kan i full omfattning vara både arkitekt och byggmästare, såsom under medeltidens dagar. Det är endast ett steg till i samma riktning att säga, att det nu fordras flere män för att få en god arkitekt. Så är det stora samarbetande ritkontoret det mest karaktäristiska draget i vårt nutida yrkeslif och i många afseenden ett icke ovälkommet. I stället för individer sträfvande efter allmänhetens gunst, äro nu sammanslutningar af konstnärer inbegripna i denna täflan om offentligt erkännande, och framgången tillfaller dem, hos hvilka ömsesidigt förtroende, kåranda och yrkesskicklighet äro högst utvecklade. Detta är icke något dåligt eller beklagligt tillstånd. Förhållandena äro i viss mån lika dem, som rådde hela perioder af vår konsts historia under andra tider och i andra länder. Vi fara till Florens och beträda vördnadsfullt dess trånga gator, befolkande dem i vår fantasi med den glada, frimodiga konstnärsskaran från den gyllene tid, då geniet och talangen så öfverflödade, att den var en dålig arkitekt, som ej på samma gång var skald, bildhuggare och målare. Denna intressegemenskap, som i Florens rådde bland konstnärer och studerande, bland ciselörer, målare och bildhuggare på den tid, då Verrochio eller Luini arbetade under Lionardo och Rafael tillsammans med Perugino — den ene mästare, den andre biträde — var icke den i mycket ett motstycke till lifvet i våra egna atelierer? Det förefaller i sanning, som om i några af våra stora städer, där arbetarne på befryndade områden af konstens fält hafva slutit sig innerligt samman till gemensam sträfvan, detta idealiska konstnärslif är ganska väl efterbildadt. Ännu mera fullständig var sammanslutningen mellan mästare och lärjungar under medeltiden, då byggnadskonsten i sådan utsträckning var behärskad af skråväsendet, att namnen på de ledande andarne sjunkit i glömskans natt, ehuru deras verk ännu tala till oss genom ståtliga hvalf, fridfulla kloster och tornprydda spiror. En sådan självutplånelse är emellertid ej i nutidens smak. Den är t. o. m. en af de mest vägande invändningar, som konstnärer pläga göra mot de stora ritkon-

toren. Men deras farhågor äro föga grundade. Organisationen af ett stort järnvägsföretag förkväfver icke den individuella begåfningen. Snarare ger den tillfälle åt den öfverlägsna förmågan att göra sig gällande, och hindrar samtidigt medelmåttan att taga ledningen om hand, hvilket nog också är en fördel. På en anspråkslösare plats kan ju denna med sin fulla kraft deltaga i åstadkommandet af storverk, och känna och säga: »Magna pars fui.»

Låtom oss då taga det stora ritkontoret såsom ett faktum, och då dess chef säger sitt »Jag», så må vi för hans egen skull hoppas, att han menar därmed som amiral Dewey, och icke glömmer mannen bakom kanonerna, utan hvilken kanonerna äro maktlösa.

Den nästa förändring i vårt yrkeslif, som jag vill framhålla, är de stora framsteg, som arkitektutbildningen gjort. De flesta af oss medgifva helt visst, att de amerikanska ynglingar, som fylla våra ritkontor, raska, intelligenta, lifliga, fulla af ambition, äro ett utmärkt material att dana till konstnärer. De hafva snabbt nog visat detta och äro i många fall på god väg att göra sig namn både i främmande länder och här hemma. Huru de bäst skola utbildas, är ett spörjsmål af vitalt intresse. Huru skola dessa unga, som nu sköta kanonerna och längre fram komma att föra befäl på fartygen, få den bästa möjliga skola?

Tydligen är *ett* svar härpå, att de kunna snappa upp, hvad de behöfva veta, just på de stora ritkontoren. Omgifven af skickliga arbetare för den unge mannen där i viss mån det lif, som erbjudes af franska ateliererna, där det mest betydelsefulla inflytandet utöfvas af »les anciens». Men på ett amerikanskt arkitektkontor är det ej tid att lära konsthistoria, perspektiv och dylik teori eller att odla sin fantasi och skapande förmåga. Vi äro nog alla eniga därom, att det intressantaste arbete vårt yrke har att erbjuda — dess högsta potens — är just kompositionen, samlandet och kombinerandet under fantasiens, eller, låt säga, inspirationens inflytande. Det är en glädjande företeelse, att numera mästare i denna konst verkligen få tillfälle att utöfva den. Men utbildningen på ritkontoret enbart utvecklar ej denna förmåga.

Förmågan af idealisering och skapande komposition kan bringas till lif, uppammas och stärkas endast genom öfning och träning, liksom fallet är med kroppskrafternas utveckling. Och denna träning anser jag för min del bäst ske i en arkitektskola, liksom juristerna ej förlägga utbildningen till advokatkontoret, utan till en juridisk fakultet vid en högskola. Den verkliga törst efter arkitektur som nu råder i detta land, och visar sig i täta arkitekturtäflingar och utställningar, yttrar sig äfven lika bestämdt genom mångdubblingen af antalet arkitektskolor. Det finnes t. o. m. flera sådana än lämpliga lärarekrafter. De mera anspråkslösa skolorna finna ett fält för sin verksamhet genom att betjäna de unge män, som vilja blifva ritare och ej kunna komma till de högre läroanstalterna. Alla dessa skolor tjäna ett godt ändamål genom sin sträfvan att sprida kunskap om arkitektur ibland den stora allmänheten, och man bör ihågkomma, att en person mycket väl kan studera arkitektur utan att afse att förtjäna sitt uppehälle därpå, men ändock till nytta för sig och det samhälle han tillhör.

Men såsom arkitekter kunna vi med verkligt lefvande intresse endast omfatta de bäst organiserade och utrustade bildningsanstalterna. Lyckligtvis frambringa dessa redan nu resultat, öfver hvilka vi kunna vara stolta. Jag blickar med tillförsikt framåt mot den ej aflägsna dag, då de komma att draga till sig lärjungar från andra länder, liksom unga främlingar nu komma till oss för att studera ingeniörsvetenskap. American Institutes hufvudplikt i fråga om arkitektutbildningen måste alltid vara den att omhulda dessa anstalter och göra de bästa ännu bättre.

Eder undervisningskommitté framställde i sin fjolårsberättelse åtskilliga tänkvärda saker häröfver, och nu senast har *American Architect* föreslagit, att inträdessökande till en arkitektskola skulle underkastas en måttlig pröfning i ritning och teckning, så som sker vid konstakademier. Detta skulle på visst sätt ställa nybörjarne på abiturienternas ståndpunkt och är säkerligen en förträfflig tanke. Det skulle bidraga till att i primärskolorna höja undervisningen i ritning, hvilket ämne jag i viss grad anser vara lika lämpligt för allmän undervisning som skrifning. Men ehuru mycket kan vinnas genom att höja inträdesfordringarna, så är det dock abiturienternas ståndpunkt, som i sista hand anger skolans kvalitet, och hvad vi nu behöfva är goda efterarbeten af dessa. Några skolor vinnlägga sig också om att åstadkomma sådana. I sällsynta fall frambringa de resultat, som kunna täfla med hvad som göres i Frankrike, och allt efter som de lyckas utveckla den entusiasm och konstnärsanda, som är den franska skolans hufvudförtjänst, blir det allt mindre nödvändigt att gå i främmande lära. Vi behöfva numera stipendier för att våra diplomerade abiturienter må kunna fortsätta sina arbeten vid skolorna själfva. Stipendier för att resa utomlands finnas nog af. En skicklig och lofvande yngling kan mycket väl komma ut, om han visar sig värd att kostas på; och dessutom, önskliga som resor alltjämt äro, bli de dock mindre och mindre nödvändiga, då goda böcker och fotografiska reproduktioner blifva mera allmänt tillgängliga. Stipendier, som sätta ynglingar i stånd att stanna vid läroanstalterna, äro icke blott en fördel för stipendiaten, som sättes i stånd att studera utan att besöka främmande länder, utan förhandenvaron af en sådan klass i en skola gifver denna en kraft och ett inflytande, som inga penningfonder eller museer eller någon undervisning kan uppväga. De bästa lärare, ungdomen kan få, äro äldre kamrater, som kommit längre på en god väg. Därför är det min ifriga önskan, att sådana stipendier inrättas; och säkert är, att hos oss skola de arkitektskolor snart visa sig som de verkliga arkitektakademierna, hvilka ej bygga på fonder eller ståtliga lokaler eller stort antal studerande, utan på sina diplomerade abiturienters höga utbildning och på en krets af framstående studerande, sammanhållna af en verklig kåranda.

Möjligen skulle äfven upprättandet af en pristäfling, öppen för dessa diplomskolor, bidraga till att frambringa och underhålla denna synnerligen önskliga högre utbildning. *American Institute* står nu i begrepp att träda i förbindelse med de olika skolorna genom att acceptera deras diplom såsom grund för inträdesberättigande. Det skulle då äfven lämpligen taga hand om en dylik täflan.

Det finnes dock äfven ett annat bildningsmedel, som fått stor utbredning bland oss och som förtjänar vår hjärtliga uppmuntran.

Jag syftar på ritareföreningarna, som med ett godt kamratlif förena goda tillfällen till studier. Arkitektklubben i Boston håller många olika kurser och åstadkommer

mycket godt i vår stad. Jag tror det förhållandet, att dessa unga män styra sig själfva och leda sitt eget arbete, vara ett af skälen till klubbens framgång. Sådana organisationer lyckas vanligen väl lösa sina uppgifter, där de styrande själfva äro intressenterna. För att trygga kontinuiteten är det nödvändigt att de aktiva medlemmarna känna, när deras tur är förbi, och villigt lämna plats för nästa generation, då de själfva kommit fram till en mognare ålders arbete.

Under hela min verksamhet som arkitekt, har jag med intresse följt förhållandet mellan *Architectural Association* i London och *Royal Institute of British Architects* och hoppats på något liknande för Amerika. Då en medlem af *Architectural Association* kommit till aktiv, självständig verksamhet, öfverlämnar han omsorgen om Associationen åt yngre krafter och tager nu del i det helt olika arbete, som ledes af hans äldre yrkesbröder i British Institute. Jag har hyst den förhoppningen, att *Architectural League of America* skulle komma i detta förhållande till vår äldre kår. Vid några tillfällen har den visserligen trädt i opposition mot oss, men jag föreställer mig att denna hållning, jämte ett omfattande af en flyktig smakriktning, blott är af tillfällig art, ty dagsländehypoteser och specialkult komma och gå, endast välgrundade principer stå kvar, och vi företräda säkerligen intet, som är värdt opposition. Om de energiska bland oss arkitekter vilja taga hand om och sköta våra angelägenheter bättre, än vi hafva förmått, så begära vi ingenting högre.

Jag föreslår att tillsätta en kommitté för att utreda frågan, huruvida vi icke skulle kunna träda i förbund med *Architectural League of America* eller en liknande förening, som kunde blifva ritarnes och de yngre arkitekternas organ. Jag skulle vilja, att denna blefve medelpunkten för studiekurser och kamratlif, hvarifrån sedan de äldre medlemmarne i sinom tid undan för undan öfverginge till *American Institute.*

I deras händer skulle vi då en gång med glädje öfverlämna vår förening. Om nu för tiden våra unge äro fallna för att tänka, att *American Institute* i det eller det fallet ej fullgjort sina skyldigheter väl, så skall det då blifva deras tur, och jag är öfvertygad om, att de skola göra sin sak bättre än sina företrädare, som ej hade några föreningar eller dylikt, i hvilka de kunde förbereda sig till sitt värf.

Om våra unge nu få en god utbildning i skolorna och om klubblifvet och de frivilliga studiekurserna öfverlämnas åt dem själfva att styra därmed på sitt sätt med de äldres verksamma understöd och sympati, hvilka plikter och arbetsfält ligga då öppna för oss, som kunna berättiga detta Instituts existens och dess medlemmars arbete?

Vi kunna endast mäta det goda vår förening uträttat, genom att se på resultaten. Mången, som föga bekymrar sig om detsamma, njuter frukterna af andras omsorger. Mången, utom vår krets stående, har fått en mera ansedd och säker ställning i sitt samhälle därigenom, att *American Institute* visat sig vara en betydande offentlig kår. Med visshet kan sägas, att genom dess inflytande arkitekttäflingarnas vanskligheter och vedermödor blifvit väsentligt reducerade. Men alla dessa synpunkter kunna kallas obetydliga och egoistiska. Institutets verkliga betydelse och värde ligger i dess utvecklingsmöjligheter, i de uppslag det gifvit till följdrikt arbete och gemensamma sträfvanden. Tack vare dess stiftares klokhet, har det enligt min åsikt varit en mäktig häfstång för framåtskridandet. Tack vare dem, har det intet af de utmärkande dragen för en egoistisk fackförening. I en fackförening är den enskildes förmåga och skicklighet nivellerad för det gemensammas bästa, men hos oss har ingen medlem åtagit sig någon förpliktelse, mer än att på ett hederligt sätt utöfva sitt yrke. Vår sammanslutning är snarare af samma natur som de forna skråna, i hvilka ingen kunde vinna inträde, som ej var mästare. Vi söka göra vårt medlemskap till ett tecken på stadgade egenskaper som yrkesman. Vi söka omöjliggöra, att någon blir vår *associate*, som ej förvärfvat ett godt rykte för ofördvitlig yrkesutöfning, eller att någon blir *fellow*, som ej åstadkommit verkligt framstående saker. Från och med nästa år blir inträde beroende af en af *American Institute* anordnad examen eller af uppvisande af diplom från ett godkändt arkitektläroverk. Jag tror, att dessa nya specimensbestämmelser komma att tillföra oss en betydlig förstärkning i antal, emedan ledamotskap som *associate* hädanefter kommer att innebära, att en bestämd, värdefull grad af yrkesskicklighet uppnåtts, och emellan inom och ur denna krets medlemmarne välja *The fellows of the American Institute of Architects.* På många unga arkitekter skola dessa omständigheter otvifvelaktigt utöfva stark dragning.

Genom sina lokalafdelningar har institutet vidare varit och kommer att vara till mycken nytta på skilda håll och orter.

Utläggandet af stadsplaner, utvidgandet af avenyer, anordnandet af esplanader och torg, förbättringar i bostadsförhållanden, uppmuntring och understödjande af föreningar och kommittéer för kommunal konst, alla sådana frågor taga mer eller mindre våra lokalafdelningars uppmärksamhet i anspråk, och vid deras behandling yppa sig för dessa rikliga tillfällen att visa sig nyttiga för respektive samhällen.

Som nämndt, har nu den amerikanska ambitionen riktat sig på städernas försköning i stor skala, och härvid kunna våra lokalafdelningar leda allmänhetens smak och väcka dess intresse för konstnärligt värdefulla omdaningsplaner.

Men hvad som är ännu bättre, det kan hända, att enskilda bland oss genom institutet få lyckan att göra någonting för arkitekturens ställning i sin helhet i vårt land. Under det år, som förflutit, hafva vi haft ovanliga tillfällen härtill. Vi bidrogo kraftigt till att förekomma oöfverlagda och omotiverade förändringar i *Hvita huset*, hvilka skulle fullkomligt förändrat karaktären hos denna offentliga byggnad. Det var ett oegennyttigt och gagneligt företag. Medlemmarne hafva äfven upprepade gånger blifvit kallade till domare i täflingar, i enlighet med Tarsney Act* och hafva gärna lämnat sina tjänster. Edra tjänstemän och eder styrelse hafva konsulterats af åtskilliga statens verk angående deras byggnadsföretag och dithörande frågor, och jag tror, att den afsevärda förbättringen i vår »officiella» arkitektur, som inträdt under Tarsney Act's inflytande, kan delvis tillskrifvas vår förenings tidigare sträfvanden.

Våra lokalafdelningar protesterade emot att Pennsylvaniajärnvägen skulle få tillstånd att korsa Mall avenyen

* Reglerar de förhållanden, som stå i samband med uppförandet af offentliga byggnader.

i Washington. Visserligen tycktes det, som om denna protest var fåfäng, då de, som hade största inflytandet härvidlag, hade uppgifvit motstånd såsom hopplöst, men den kommission, som fått i uppdrag att utreda frågan om ny stadsplan för staden Washington, har ej uppgifvit sina ansträngningar, och vårt uppträdande kan ännu visa sig ha varit af god verkan. Vi arbetade kraftigt för tillsättandet af denna kommission för reglering af Washingtons stadsplan, och våra förväntningar på resultaten af dess arbeten äro stora.

Då vår kommitté inför senatens utskott energiskt pläderade för nedsättandet af kommissionen, svarade man slutligen, att den väl måste beviljas, då ingen af dess förespråkare begärde något för sig själf. Genom sådant oegennyttigt arbete i det allmännas tjänst äro vi i stånd att väl tjäna staten, och därigenom utöfva de högsta plikter, som kunna åligga oss.

Måhända delen I min åsikt, att vi i år böra ställa för oss den uppgiften, att förmå regeringen att tillsätta en permanent kommission för frågor och ärenden af konstnärlig art. Jag vill rekommendera denna fråga såsom väl värd att omhändertagas af ett särskildt utskott.

Innan jag slutar, skulle jag ett ögonblick vilja något uppehålla mig vid spörsmålet, hvad inflytande detta lif af studium och sedan af verksam beröring med en jäktande värld har på individen, ty detta är hvad som i grund och botten intresserar oss mest.

En arkitekt får sin utbildning vid ett läroverk eller å ett ritkontor. Han framlefver ett sträfsamt lif i Amerikas »business»-atmosfär. Hvad betyder ett sådant lif för honom eller hvilken inverkan har det på honom? Hans verksamhet behandlar konsten i dess mest konventionella form; och samtidigt måste han strängt hålla sig till teoretisk konstruktion, till affärsmetoder och ekonomisk framgång. Det kan icke bland oss finnas mycket plats för en hederlig byggmästare, så framt han icke arbetar under inflytande af egna konstnärliga impulser och icke blott kan bygga hus, utan äfven åstadkomma arkitektur. Det skulle å andra sidan icke finnas någon utsikt att ernå en ställning bland arkitekter för den, som söker öfverskyla brister i sin yrkesutöfning med konstnärligt temperament. Han är icke blott en tjuf, utan en dålig och svag sådan, utan mod att nämna saker vid deras rätta namn. Världen ursäktar stundom något sådant hos hållningslösa genier, som äro ansvariga för sitt handlingssätt endast inför sig själfva. En arkitekt däremot står i ansvar för andras egendom och är skyldig full redovisning såsom andra affärsmän. I gengäld är det en lycklig lott att få rikta användningen af sina medmänniskors pengar på de högre produkterna af människans fantasi och kunskap. Diktens romantiska värld ligger bortom alla mänskliga sysselsättningar, men vi konstnärer ha den särskildt nära gränsen af vårt dagliga arbetsområde. Det är vår hufvuduppgift att omhulda och befordra kärleken till det sköna i vår dagliga omgifning. Härunder synas affärshänsyn och rutin ofta undertrycka de konstnärliga impulser, som ligga oss närmast om hjärtat. Men det är otvifvelaktigt en stor välsignelse för oss, att medan vi sträfva mot diktens och fantasiens höjder, vår fot måste behålla ett fast stöd på det sunda förnuftets och den ekonomiska stabilitetens berggrund. Blommorna vinna på att plantorna tuktas. Lyckliga äro vi i sanning däri, att vårt dagliga arbete beständigt väcker och röner inflytande af fantasien, men samtidigt kallar oss från drömmarnes värld till strängt arbete med realiteter. Vår konst gör lifvet i våra samhällen bekvämt, förskönar och höjer det. Den håller oss i beröring med idealen, medan den binder oss vid jorden. Den danar goda medborgare, utbildar dugliga män. Må vi icke afundas någon hans ställning i lifvet, utan glädjas att vi äro arkitekter och särskildt öfver den ställning vår konst och vårt yrke nu intagit i vårt land.»

G. H.

TÄFLINGARNE.

Täflan till församlingshus för Adolf Fredriks församling i Stockholm. (Se föreg. häfte.)

Täflan för skiss till en Engelbrektsstod i Falun. (Se föreg. häfte.)

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

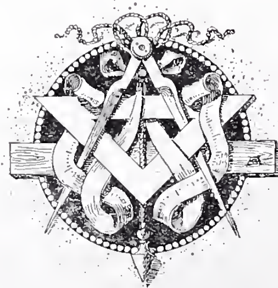

Ganthems kyrka.

Grötlingbo kyrka.

Lokrume kyrka.

Efter akvareller af E. M. TÖRNGREN.

Centraltr., Sthlm.

Centraltr., Sthlm.

Interiör af Rone kyrka, Gotland.

Efter en akvarell af E. M. TÖRNGREN.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

FOLKETS HUS.

Planscherna 18—20.

Det är med en helt annan pondus »inför världen», som arbetarerörelsen vältrar fram i vår goda stad, sedan arbetarna fått sitt imponerande högkvarter i Folkets hus. För 20 år sedan, i sin begynnelse, verkade den modärna arbetarerörelsen mot en helt annan bakgrund. Arbetare-apostlarne likställdes då med lösdrifvare på allmän väg och portarne stängdes för deras röster. Öfverallt möttes »de förskräcklige» med misstroende och ringaktning. De fingo hålla sina tal och församlingar i små kaféer och hotell, inhysa sig i gårdshus än här och än där, under ständig ovisshet om lokal för nästa gång. Alla dessa trångmål ha till sist pressat fram byggnadsfrågan lika obetvingligt som hungern, »magfrågan». I tio år kröp denna fråga långsamt fram, nådde sin mognad och realiserades med surt förvärfvade penningar, hvarunder »byggherrarna» dock hade mod att sjunga:

Kapitäl å en af stora pelarne i förhallen.

»Vi bygga i glädje, vi bygga i sorg,
vi bygga vår framtida lycka.
Vi resa i höjden ett fäste, en borg
mot allt, som vill släktet förtrycka.
Att *Redlighet* trygga,
vi bygga, vi bygga.»

Till sist i våras stod byggnaden färdig och döptes till »Folkets hus». Det består af tre hufvuddelar: gathus, flyglar och gårdshus. Den glastäckta gården i centrum tjänstgör som vestibul och samtalshall. Längs med hallens sidor och utmed de tre öfre våningarna löpa järnbalkonger (»panikbalkonger») förbindande gårdshuset med gatuhusets stora trappa. Detta senare innehåller kontorslokaler, restaurant m. m., flyglarne mindre samlingssalar, kontor och trapphus, gårdshuset de egentliga stora samlingssalarna.

I den alltigenom »utnyttjade» *källarvåningen* ligga ventilations- och värmeledningsafdelningen, arbetaretryckeriet och restaurantens kök.

Bottenvåningen inrymmer förutom den tredelade förhallen och den glastäckta gården med sina stora kapprum, tidningen Social-Demokratens expedition, en del af restauranten, två mindre samlingssalar (rymmande resp. 79 och 126 personer), en större möteslokal i gårdshuset, samt ej mindre än 8 särskilda trappor till de stora möteslokalerna.

1 tr. upp i gatuhuset ligga arbetarebiblioteket, ett fackförbunds expedition, stora matsalen och kaféet, i gårdshuset två stora möteslokaler.

I *vån. 2 tr. upp* fylles huset åt gatan af »Social-Demokratens» redaktion, en serie kontorsrum, såsom landsorganisationens rum etc., samt källarmästarens bostad. Samma vånings gårdshus inrymmer en samlingssal med 389 sittplatser och tillhörande förrum.

3 tr. upp i gatuhuset äro förlagda kontor, klubbrum och ett mindre mötesrum, i gårdshuset den största samlingssalen med läktare och gående genom två våningar. Sittplatser förefinnas här för 731 personer. Denna sal, den s. k. A-salen, är försedd med såväl tak som sidoljus.

Vån. 4 tr. upp inrymmer i gatuhuset bostäder, kontor och tjänarerum samt i gårdshuset entrérum till A-salens läktare.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

Fig. 6.

Från ett hus i Ystad.

Endast »utfrusen» lera användes, hvilken ältades samman med halm och tång till dess, att det hela bildade en homogen massa. För att få fäste för leran borrades hål i det horisontala virkets öfre och undre sidor, i hvilka pinnar insattes. Ofta fästes ris eller halm mellan pinnarne.

Det kom på de kvinnligas lott att verkställa »kliningen». Arbetet utfördes med händerna och sedan väggen fått den erforderliga tjockleken, afjämnades ytorna med en klinsked och öfverströks med lervälling.

De flesta af här i Malmö ännu kvarstående korsverksbyggnader äro troligen uppförda på 1700-talet. Dessa hafva icke öfre våningen utskjutande utöfver den nedre, ty antagligen gällde väl äfven här i staden samma förbud mot denna anordning som i Danmark, där man i en förordning från 1683 förbjöd den byggande att uppföra gatufasader med utskjutande våningar. Härmed afstannade ock all utveckling af knektarnes och bjälkhufvudenas ornering.

Fig. 7.

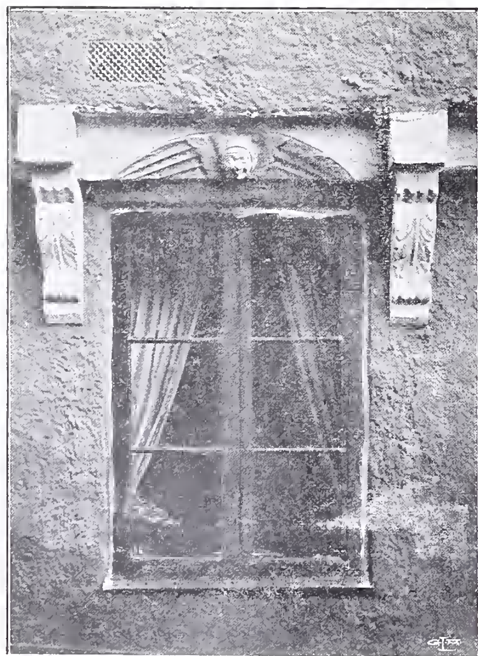

Detalj från Bryggarelagets hus.

Fig 8.

Flensburgska huset.

På några byggnader varseblir man ännu »porthammare» med inskriptioner — Malmö museum äger flere sådana — vanligen innehålla dessa endast egarens och hans hustrus namn eller initialer jämte årtalet, då byggnaden uppfördes, ibland äfven egarens bomärke. Fig. 8 och 9 visa en dylik porthammare från det 1898 nedrifna Flensburgska huset vid Södergatan 32. Bilden 10, den Kockska gården (ej Jörgen Kock) äfvensom bilderna 11 och 12, Diedens gård, båda vid Östergatan, den senare nu ombyggd, gifva en god föreställning om en gårdsinteriör från ett köpmanshus under 1700-talet.

Vid Kalendegatan i Malmö låg upptill det gamla kalendehuset * en liten egendomlig korsverksbyggnad, visserligen öfverputsad, men ändock, isynnerhet åt gården, bibehållande sin åldriga prägel med blyfattade rutor och på höjden tudelade dörrar, fig. 13. När bygg-

Fig. 9.

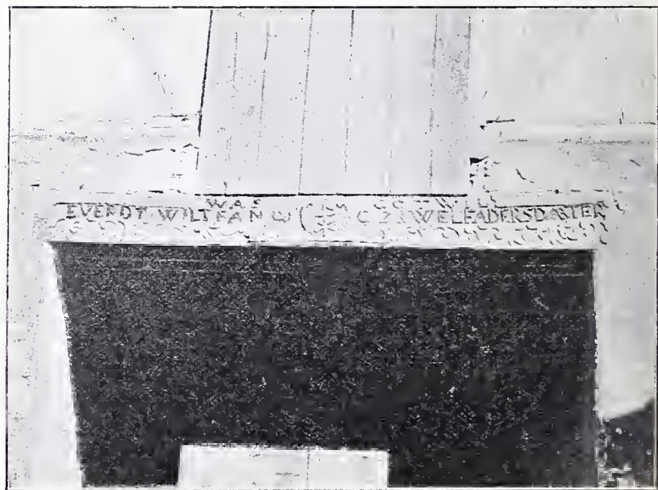

Från Flensburgska huset, Södergatan 32.

* Afbildadt i Hildebrands Sveriges Medeltid 1:sta del. II. Sid. 420.

naden nedrefs för några år tillbaka blottades en af det forna kalendehusets gaflar. I denna gafvel fanns en fris af fasontegel, fig. 14, hvars form fullständigt återfinnes i liknande friser å den högre upp vid gatan belägna S:t Petri kyrkas exteriör. Fig. 15 visar Malmö stads minsta korsvirkesbyggnad.

Att dessa gamla byggnader, som nästan uteslutande förekommo eller ännu finnas inom den äldsta delen af staden och vid dess trånga och krokiga gator, förlänat desamma ett visst pittoreskt behag, därom torde flera af bilderna gifva en antydan.

Malmö den 18 okt. 1902.

J. Smedberg.

DE GAMLA BYGGNADSSTILARNE OCH — EN NY STIL?

Af arkitekt *C. J. Forsberg.*

I.

Den allmänna historien skildrar människosläktets öden och dess strider för att nå upplysning och förädling, under det att de bildande konsternas historia klargör för oss konstens därmed sammanhängande tillvaro och utveckling.

Arkitekturens historia behandlar särskildt de olika byggnadsstilarnes uppkomst och utveckling, och den lär oss, att stilarne följa efter hvarandra liksom vågorna på hafvets yta. Dessa hafva bestämda lagar för sina rörelser, och när en vågkam sakta dör bort, fortplantas dess rörelse vidare och gifver upphofvet till en ny våg; så är det ock med byggnadsstilarne: materialet, konstruktionen och dekorationen förändras under tidernas lopp, och vi finna, att den ena stilens tillvaro ger sedermera alltid upphofvet till en följande ny stil. Däraf kunna vi draga den slutsatsen, att en förhoppning om en ny byggnadsstil är fullständigt berättigad, och frågan rör sig endast om, huruvida vi i våra dagar skola blifva vittnen till uppkomsten af en ny vågrörelse inom byggnadskonsten, eller om våra förväntningar på utveckling skola besvikas, och det blifva kommande släkten förunnadt att gifva uttryck och form åt sin egen tids fordringar, kort sagdt, att skapa en ny stil.

Men innan vi ingå närmare på detta spörsmål, så låtom oss först helt flyktigt granska byggnadsstilarne under de gångna seklen.

Hvarje stil har sin för densamma karaktäristiska prägel beroende på, under hvilka klimatiska och sociala förhållanden densamma uppkommit. Byggnadskonstens ursprung, liksom källan för all mänsklig utveckling, återfinna vi i Asien, men denna uråldriga konst är allt för långt aflägsen i tid och rum för att ega något större intresse för vår egen tid; på Egyptens gamla byggnadsrester läsa vi blad för blad dess folks historia, det är österlandets fantasirika och färgmättade konst, som för vårt kalla nordiska sinne nog alltid kommer att förblifva främmande.

Grekernas byggnadskonst är däremot känd och erkänd ända upp till den kalla norden, och hellenerna äro äfven de första, som på ett fullt tilltalande sätt hafva löst problemet att sätta en byggnad i system. Det är *templet*, symbolen för naturens gudamakter, som från sin ursprungliga, primitiva träkonstruktion genomgår kedjan af utvecklingslagar, tills det slutligen står färdigklädt i sin stenskrud, strålande i fullkomlighetens skimmer. Det grekiska templets värdighet och skönhet beror på ett system, hvilket eger sina stränga matematiska lagar, och det är grekerna, som det tillkommer äran utaf att vara de förste, som upptäcka proportionslagarne d. v. s. de lagar, som naturen själf uppställt för en skön, harmonisk formgifning. Af dessa lagar använda sig sedan renässansens mästare, då de medels pilastrar indela fasaden i fält, af hvilka fönsteröppningarnas höjd och bredd blifva beroende.

Men hur ofta har ej grekernas lilla förtjusande tempelfasad blifvit missbildad och missförstådd af arkitekterna! Det grekiska templet är idealet af skönhet — af detta faktum benyttja sig ofta arkitekterna, då de *själfva* hafva till uppgift att skapa något skönt, helt enkelt genom att kopiera en tempelfasad och sedan klistra den utanpå byggnaden, oftast utan något organiskt sammanhang med dess öfriga murar och i en skala, så att den mera liknar ett tungt kassaskåp än ett fint utarbetadt juvelskrin. Det är en stor skillnad mellan att med kärlek och intresse studera de gamla stilarne och att helt enkelt kopiera dem, hvilket senare, ledsamt nog, oftare inträffar än det förra, men *om* man — i saknad af all skaparförmåga — ovillkorligen måste kopiera, så må man åtminstone göra det med förstånd och eftertanke.

Roma vetus, den allt behärskande världsdrottningen, fattar spiran efter Greklands fall. Det är under hennes mäktiga regering, som en ny byggnadskonst uppblomstrar, hvilken i fråga om rikedom och monumentalitet ännu ej fått sitt motstycke. Roma blir härskande genom sina vapens makt: Grekland liksom öfriga omkringliggande länder, blir en koloni, och vattnet från konstens uråldriga källåder ledes nu därifrån till det romerska riket för att göra dess torra marker fruktbara; detta lyckas äfven snart de allmäktiga käjsarne, och man ser en konst blomstra upp värdig det mäktiga romerska riket.

Men före grekerna hade den romerska konsten påverkats af ett annat folkslag, nämligen etruskerna, hvilkas inflytande är lika stort som de förras, ehuru det vanligen omnämnes såsom ega ringare betydelse. Men att döma af de fynd, som under senare delen af förra århundradet gjorts i Toscana (Etruria), och med den kännedom, man i våra dagar eger af deras kultur och konst, kan man lugnt påstå, att romarne lärde lika mycket och kanske mera af etruskerna än af grekerna. De senares förfinade konst passade ej riktigt ihop med romarnes råa, kraftiga kynne, den grekiska konsten blef ett mod inom de finare romerska kretsarne, ned till själfva folket trängde den aldrig, hvilket däremot sympatiserade med etruskernas mera enkla, råa och naturliga konst. Det är ock därför, man kan påstå, att romarkonsten är en fortsättning af etruskernas, blandad med några droppar äkta grekiskt blod. Romarnes underbara tekniska förmåga — hvilken vi ännu i dag kunna beundra — hafva de ärft efter etruskerna, hvilka väl kände hvalfvets principer, en kunskap, som var grekerna totalt förborgad.

Romarne själfva framkommo sålunda egentligen ej med något nytt — de egde ej den därtill nödiga skapande fantasien — men de voro kloka nog till att på

*

ett för ögat behagligt sätt sammansätta de gamla formerna till ett nytt arkitektursystem, och häruti ligger nu den romerska arkitekturens stora betydelse, att den förstod att på ett tilltalande och konsterfaret sätt förbinda den grekiska tempelfasadens kolonnhall med den etruskiska hvalfbyggnaden och däruttaf skapa monumentalbyggnader, som i storlek och prakt ännu äro oöfverträffade.

De romerska kejsarne efterföljas af de romerska påfvarne. Det är hedendomens och den klassiska konstens glänsande och lysande sol, som sakta sänker sig i hafvet, och kristendomens och medeltidens mörka natt breder okunnighetens och förtryckets slöja öfver mänskligheten, dödande den personliga friheten, den fria tanken och den fria forskningen samt dragande ned i gruset antikens rena gudabilder och jämnande med marken hedningarnes sköna tempel. Liksom den kristna kulten tillegnar sig många af hedendomens ceremonier och bruk, på samma sätt lefver konsten af de smulor, som fallit från antikens med kostliga rätter fyllda och af gyllene dyrbarheter smyckade bord.

Man lånar sålunda den romerska basilikan och inrättar densamma, så godt sig göra låter, till en kristen kyrka. Att helt enkelt taga hedningarnes gamla tempel i besittning och döpa om dem till kristna kyrkor — därtill hade man dock sällan tillräckligt mod; det kunde nämligen påminna folket om dess gamla lära och återuppväcka känslorna för hedendomen hos dem, som man hade köpt för tio guldstycken och en högtidsklädning.

Det är ett nytt problem, som tiden och behofvet ger arkitekterna att lösa, nämligen att finna en praktisk och tilltalande form för en kristlig kyrkobyggnad. Man nöjer sig, som sagdt, till en början med den romerska basilikan i dess ursprungliga gestalt; så småningom smyckas dock dess öfverkalkade väggar med målningar och mosaiker, med ämnen hämtade ur gamla och nya testamentets historia, det enkla trätaket rifves ned och ett tunnhvalf bygges öfver långskeppet, de tunna murarne, som dock varit tjocka nog till att bära den lätta träkonstruktionen, måste nu förstärkas, och lisenerna uppstå framkallade af behofvet. Den råa hufvudfasaden beklädes med naturlig sten och utsmyckas med gallerier, hufvudportalen förstoras och förses med rika ornamenter, antalet dörröppningar bestämmes till tre, man bygger ett eller två torn på vestsidan till anbringandet af klockorna, och den *romanska* kyrkobyggnadens stomme står fullt färdig.

Men snart blef denna stomme alltför ringa och enkel för kyrkans växande behof. Påfvarne täflade med jordens furstar om världslig makt, och kyrkan hade under tidernas lopp blifvit rik på gods och egodelar; vid de årligen återkommande stora processionerna, då det gällde att på ett lysande sätt representera den enda allena saliggörande kyrkan utvecklades en prakt och en lyx, som öfverglänste ståten vid mången kungaborg. Den stora beundrande och troende massan saknade vid dylika tillfällen tillräckligt utrymme, man hade behof af mera luft och ljus i kyrkobyggnaden och — *gotiken* framkommer såsom en naturlig följd af dessa tiders fordringar.

Det är de nordfranska arkitekterna, hvilka under senare hälften af tolfte århundradet lösa denna uppgift; deras snillrika kombinationsförmåga förstod att sammanmansmälta redan befintliga byggnadselement, nämligen de sydfranska kyrkobyggnadernas konstruktionsstomme, deras rikt utvecklade kor och romanska sträfbågssystem med de normandiska korshvalfven till en ny stil, där konstruktionen, baserad på djupa matematiska beräkningar, spelar hufvudrollen.

Gotikens grundprincip är att leda takhvalfvens tryck och murmassornas tyngd till vissa bestämda ställen i planen, liksom trädets grenar förena sig i stammen, som har sitt stöd och fäste i den fasta marken; dess byggnader synas liksom spira upp ur jorden, och träder man in i en gotisk katedral, får man samma intryck, som då man vandrar under en af söderns pinieskogar. Väggytorna förefalla oss upplösta och tyngdlagarne upphäfda, den döda, tunga murmassan har fått lif och rörelse, hvilka pulsera inom den kalla stenytan, liksom safven sakta rör sig innanför den hårda barken. Man har ändtligen lyckats att skapa en fullt tillfredsställande arkitekturform för den kristna kyrkan, antikens horisontallinje har där efterträdts af gotikens vertikallinje, och det lilla enkla, grekiska hednatemplet har ändtligen blifvit ställdt i skuggan af gotikens skyhöga tornspiror.

Den katolska kyrkan tågar segrande fram i världen, välsignande eller bannlysande, krönande kejsare eller brännande »kättare» å båle. Det är påfven — den fattige och törnkrönte Kristus' ståthållare på jorden — som klädd i guldstickad messhake och med *trenne* kronor på hufvudet från sin förgyllda stol dömer och regerar mänskligheten. Han är ljuskällan och i jämförelse med honom äro världens furstar endast kalla, döda planeter, som låna sin glans från påfveglorian. Kyrkans makt får sitt uttryck i prunkande katedraler, och då medeltidens alla sträfvanden karaktäriseras af och koncentreras i den kristna kyrkan, blir det sålunda denna, som närmast ger upphofvet till framkomsten och utvecklingen af dessa tvänne stilar, nämligen den romanska och den gotiska.

* * *

En ny tids historia börjar: nya vägar för världshandeln och en ny världsdel upptäckas; reformationen störtar slutligen efter långvariga och hårda strider den katolska kyrkans andliga envåldsmakt, folket vågar sig ändtligen ut ur sina dystra, krenelerade borgar, ut ur trånga mörka medeltidsgränder till sol och frisk vind, som leka i öppna loggier eller spela in under de höga arkadernas rikt dekorerade hvalf; det är en ny tid, en ny konst, som börjar att göra sitt inflytande gällande på mänsklighetens utveckling, och det är i *Italien*, vetenskap och konst återuppblomstra. Studiet af de gamla latinska och grekiska författarnes arbeten bedrifves med den största ifver, och snart gripes äfven konstens utöfvare af denna antikhunger.

Italiens jord hade under medeltidens mörka natt hvilat ut och hämtat krafter till nya skördar, och då mörkret ändtligen skingras, och solen åter går upp öfver världen, väcker hon till lif ett frö, som väl bevaradt i sin kapsel, länge legat gömdt i Italiens fruktbara jordmån. Att den fina, späda planta, som nu spirar upp, skulle finna trefnad och kärleksfull ans och vård just hos Italiens folk, är lätt att förstå, om man betänker, att detta folk i sitt skaplynne ännu i dag bibehåller antikens fria världsåskådning och hedniska sympatier, och hos hvilket — trots all yttre kristlig glans och ståt —

kristendomen aldrig trängt till djupet, till hjärtat, utan alltid förblifvit en lös mantel, med hvilken man teatraliskt draperar sig för att skydda sig mot sin nästas närgångna blickar. Därtill kom äfven, att tyskarnes romanska konst och fransmännens gotik alltid hade förefallit italienarne såsom något rått och främmande, en kallt beräknande och barbarisk konst, som aldrig kunde finna sympatier hos söderns varmblodiga, skönhetsdyrkande befolkning. Man hade visserligen under de gångna seklen måst låna från grannarne en och annan klut för att ej behöfva gå alldeles naken, men i sin barnsligt naiva okunnighet placerade man den på orätt ställe, så att nakenheten framträdde ännu tydligare.

Med desto större hänryckning och sympati mottogs den unga, dekorativa konst, som nu spirar upp under Italiens djupblåa himmel, Aldrig ett ögonblick hade man glömt Romas storhet och makt under kejsartiden, och därstädes fanns ännu, trots påfvarnes förstörelselusta, monumentala byggnadsrester, hvilka vittnade om den klassiska byggnadskonstens svunna glans. Dock blir det ej Roma förunnat glädjen att se konsten pånyttfödas; det är i Firenzes sköte de första lifsyttringarna till pånyttfödelse förnimmas, och innanför dess höga stadsmurar eller i dess sköna omgifningar skådar ej blott *renässansen*, utan äfven de flesta af den tidens störste mästare för första gången dagens ljus.

Renässansens historia är mera en berättelse om de byggande konstnärerna än om byggnadsverken själfva, och det är kanske just därför, den förefaller oss så tilltalande, ty all konst — äfven byggnadskonsten — förefaller kall och liflös, om den saknar personlighetens gudaprägel. Arkitekterna sätta sin egen, fria individualitets prägel på de byggnader, som växa upp under deras händer, och den enskilde konstnärens skaparförmåga och själsdaning hafva mer än förr afgörande inflytande på arkitekturens gestaltning, hvilken sålunda snarare återgifver hvarje enskild mästares personliga uppfattning af sin konst än folkets och tidens allmänna skaplynne.

Det är en härlig tid denna renässansens första konstperiod. Hvarifrån kom all denna öfverflödande inspiration, all denna skaparkraft, denna lavin af brusande ungdomskänslor, som nedbryta medeltidens ruttnade skrankor och sprida öfver den civiliserade världen ett fruktbärande slam, likt Nilen vid vårtid? Månne antikens gudar voro uppstigna från Hades för att ännu en gång inspirera konstens söner?

Det skönaste draget ur denna tid är det innerliga samarbetet mellan de tre konsternas utöfvare: arkitekten förstod sig icke blott på att handtera tumstocken och passaren, utan äfven mejseln och penseln hvilade lika lätt i hans hand, målaren fyllde duken med figurer och landskap, men han förstod sig äfven på att gifva marmorn lif och sammansätta de råa byggnadsstenarna till väl proportionerade rustik- eller pilasterfasader och bildhuggaren sysslade ej blott med den fuktiga leran eller den sjudande bronsen, äfven han kunde skapa, liksom sina konstbröder arkitekten och målaren, ett palats eller en fresk. Under denna konstens blomstringstid var skillnaden ej så stor mellan de tre yrkena, som i våra dagar: alla voro *konstnärer* och besjälade af en och samma kärlek till konsten, sträfvande gemensamt till ett och samma mål, nämligen att gifva det oorganiska materialet en ny idealisk form; alla tre vandrade de, som goda vänner, arm i arm vägen framåt, med ögats näthinna fylld af naturens härliga bilder, och med hjärtat bräddadt af varma känslor för allt skönt och godt.

Il Rinascimento's första tidehvarf erhåller sin allvarliga, nobla karaktär genom rustikens användande såsom konstnärligt medel och senare genom dess förbindelse med pilasteruppställningar. Medeltidens tunga och kraftiga riddarborgar med sina grofva försvarsmurar efterträdas af renässansens klassiskt sköna och fint detaljerade palatser; trätaken ersättas af antikens hvalfkonstruktioner, och den naturliga stenen kommer till sin fulla rätt vid behandlingen af fasaden, hvilken erhåller just detta sitt sköna, klassiska lugn genom proportionslagarnes stränga tillämpning. En stor vikt lägges vid gårdens och trappans monumentala utstyrsel, och man återfinner där, liksom i praktgemakens dekorering, efterklangen af fasadens fullödiga ackord. Man återgår till horisontallinjen, och i dekoreringen förenas de tre syskonkonsterna till samfäldt arbete, hvarigenom de åstadkomma ett harmoniskt resultat, som utan att imitera dock närmar sig antikens skönhetsideal.

De första striderna för nya idéers förverkligande utkämpades som sagdt i Firenze. Men Roma förmådde ej länge sysslolös åse kampen, äfven hon kastade sig inom kort in i stridsvimlet, ställande sig på den unga konstens sida, hvilken nu firar en af sina största triumfer. Den s. k. *högrenässansens* tid inbryter, och romarskolan blir den ledande, mästerligt lösande storartade uppgifter af alla slag och höjande den pånyttfödda byggnadskonsten till fulländningens spets. . . .

Följer sedan Michel-Angelo's jättelek med skuggor och dagrar, med massornas fördelning och rummets förstorande, det är *barocken*, som gör sin första entré i konstens värld. Men hvad som var de naturliga produkterna af en skapande urkrafts allt behärskande geni, blir hos efterföljarne på konstlad väg framtvingade skördar, drifhusfrukter som sakna naturlighetens friska arom. Liksom allt organiskt lif har sin utveckling och slutliga tillbakagång, så finner man ock i stilarnes tillvaro en tilllämpning af denna naturlag: mannaålderns kraft efterträdes af gubbålderns skröplighet, och renässansen blir till slut i barocken liksom barn på nytt. Denna är en uppblåst, utsväfvande stil, full af tomt effektsökeri, den är en okynnig lek med allvarliga byggnadsdelar, och oftast gör den sig skyldig till öfverdrifter i dekoreringen, detaljerna blifva svulstiga och bärande arkitekturdelar användas som ytliga ornamenter. Kyrkorna likna till det inre festligt dekorerade balsalar, och därom vore ju ingenting ondt att säga — chacun a son goût — om icke barocken, uppfylld af höga tankar om sitt eget stora värde, har rifvit ned, målat och täckt öfver den gamla konsten i de medeltida kyrkorna för att sätta sin egen i stället. Att bygga nytt i tidens anda, när behofvet påkallar, är en nödvändig sak, men att lättsinnigt bryta ned resterna af en gammal konst för att sätta sin egen i stället är absolut fördömligt; hämnden vakar dock, och i våra dagar arbetas öfverallt i Italien på att rifva ned den täckande barockytan och därigenom få fram de dolda medeltida konstruktionerna och de öfverkalkade freskerna.

I barockens snedvridna byggnadslemmar ser man liksom stilarnes dödsryckningar, arkitekturens förpinta ande våndas och vrider sig krampaktigt samman i snirklar under dödskampens smärtor. De långa striderna aftyna

så småningom, slapphet och kraftlöshet följa efter de nervöst uppjagade känslornas tid, och byggnadskonsten inträder i ett skede af dödslik dvala liknande en skendöd, hvars återuppväckande till lifvet man ännu fåfängt synes vänta.

Den matta lifslågan flämtade dock för ett ögonblick åter upp i början af förra århundradet. Att en sådan man som Napoleon, hvilken okynnigt sönderrifver Europas gamla karta och sedan själf ritar en ny, äfven skulle göra sitt eget inflytande gällande i konstens rike, förefaller ganska naturligt. Den s. k. *empirestilen* uppstår under hans tidehvarf, för en kort, men lysande tillvaro, och så försvinner äfven den tidströmmen i glömskans haf. Såsom en ren klassisk kopia kan ju äfven denna stil ega sitt intresse.

De nyskapande stilarnes tid synes vara förbi, renässancen, den mest genomstuderade och mest sympatiska bland dem alla, har gjort sin rund genom hela Europa och blifvit en *modestil*, och i våra dagar finna vi antingen ett återupptagande af de gamla byggnadsstilarne eller ett ovisst famlande efter uttrycksmedel, ett sökande efter att gifva byggnaden en ny karaktär, hvilket ofta åt gator och torg gifver ett oroligt intryck. Den modärna arkitekturen saknar en gemensam byggnadsstil såsom uttryck för sin egen tids tillvaro, och denna fordran, som nu öfverallt i Europa gör sig gällande på en ny stil, såsom representant för en ny tid, är fullt berättigad, men frågan är, om vi i våra dagar skola finna lösningen, eller om vi måste öfverlämna problemet fortfarande olöst åt kommande generationer. (Forts.)

Fig. 1.

NÅGRA RESEINTRYCK FRÅN OXFORD.

Af *Hj. Molin.*

Plansch 21.

Få städer hafva vetat så bibehålla sin gammaldags karaktär som Oxford. Nobla och lugna resa sig de vördnadsbjudande collegiebyggnaderna, talande om svunna tiders konstskicklighet och fina smak. Allt enar sig här till ett majestätiskt helt, där ej hvarje byggnad uppreser sig mot grannen i fejd och täflan att synas vara den yppersta och pråla med den mest lysande ytan. Tvärtom visar sig här ofta den orientaliska tendensen att spara det bästa af den konstnärliga utsmyckningen till det inre, till gårdarne, klosteromgångarne, hallarne, kapellen etc., då däremot de mot gatorna vettande fasaderna ofta nog visa en enkel, men dock alltid värdig hållning. Och det nya, som byggts, stör i allmänhet ej den goda helgjutna bilden, emedan det utförts med den takt och den kärlek till det gamla, som så utmärker det konservativa, engelska skaplynnet.

Långt innan det ryktbara universitet gaf Oxford en sådan glans, var det kändt och uppskattadt som lärdomsstad. Enligt legenden går dess anor tillbaka ända till 1009 f. K. då Memphric, britternas konung, skall hafva grundlagt staden. Däraf namnet Membre eller Memphric. Senare benämndes det af romarne Bello-situm för dess sköna läge. De romerska vägarne i omgifningarna tyda dock på, att här under denna period ej legat någon ansenligare stad. Efter saxarnes invasion blef St. Frideswide's nunnekloster, stiftadt på 700-talet och beläget, där kathedralen nu ligger, kärnan till det dåvarande Oxford, eller, som det den tiden hette, Oxeneford eller vadstället för oxar, i hvilket namn vi se orsaken till, att staden ännu i denna dag för i sin sköld en oxe öfver en ström.

Grundläggandet af universitetet förlägges vanligen ehuru apokryfiskt till Alfred d. store 972. Det var dock först under 1100-talet, som undervisningen blef mera oberoende af klostren, och i början af 1200-talet blomstrar här ett akademiskt lif med institutioner liknande dem i våra dagar. Det existerade nämligen redan då någonting liknande collegier i modärn mening d. v. s. inkorporerade och med donationer förlänade samfund af »masters» och

Fig. 2.

Christ Church college.

Fig. 3.

»Den vackra porten».

studenter inom universitetet, som redan då räknades till de yppersta i Europa, och som tidtals synes hafva besökts af omkring 3,000 studenter.

Det är en intressant och stämningsfull anblick, som Oxford ger, ett säreget behag i synnerhet för konstnären, hvilken känner sig berörd liksom af en fläkt från gotikens dagar. De gamla, tysta, krokiga gatorna, de många kyrkorna och kapellen, de med tinnar krönta fasaderna, stoderna och helgonbilderna öfver portarna och icke minst studenterna i deras egendomliga, mörka, akademiska dräkter och halft medeltida lefnadssätt — allt förflyttar honom tillbaka till en konstens gyllene ålder. Den akademiska dräkten för studenterna består som bekant af en sällsam fyrkantig mössa och vid, vanligen svart eller mörkblå kappa, medan doktorerna vid festliga tillfällen pråla i rödt och andra lysande färger. Vid gudstjänsten bäres om sön- och festdagar af studenterna i Christ Church och Keble college samt af »heads» och »fellows» i de öfriga hvita mässkjortor. Studenten bör bära akademisk dräkt vid föreläsningarna, de gemensamma middagsmåltiderna i collegie-salen, vid gudstjänsten i kapellet samt efter mörkrets inbrott, då han ej utan särskildt skäl får stanna ute längre än till midnatt.

Namnet Bello-situm, senare Beaumond, gafs Oxford, som förut är nämndt, för att uttrycka dess sköna läge, och verser till dess förhärligande hafva skrifvits i alla tider. Så utbrister i ett ode af 1751 hofskalden Tom Warton: »Där, hvarest Isis vatten smeker den vänaste strand, som någonsin vidrörts af kulturens sköna händer, eller bar vårens blomstersmyckade mantel — ja där ligger det majestätiska Oxford lik en kostbar ädelsten i gyllene infattning».

Och vidare skrifvaren i drottning Elisabets rådsförsamling, Dan Rogers, som i sin hänryckning öfver Oxford och dess skönhet är viss uppå, »att, om det täcktes den gode Guden att själf taga sin boning här på jorden, han då helt visst skulle välja Oxford.»

Ännu, som vi i denna dag se Oxford, uppväcker det vår beundran med dess pittoreska omgifningar vid Isis' och Cherwells sammanflöde. Det är amfiteatraliskt omgifvet af i mjuka våglinier förtonande kullar, hvarifrån det gifves mången vacker utsikt af staden nedanför med dess torn och spiror samt Radcliffe's dom i midten — i sanning en präktig anblick. I harmoni med dessa vackra omgifningar stå Oxfords underbara »college gardens» eller »grounds», härliga tillflyktsorter vid studier och forskningar.

De förnämsta af Oxfords byggnadsverk äro utförda i gotisk stil med lugn och värdig hållning. Karaktäris-

Fig. 4.

Tom Quadrangle.

Fig. 5.

Fig. 6.

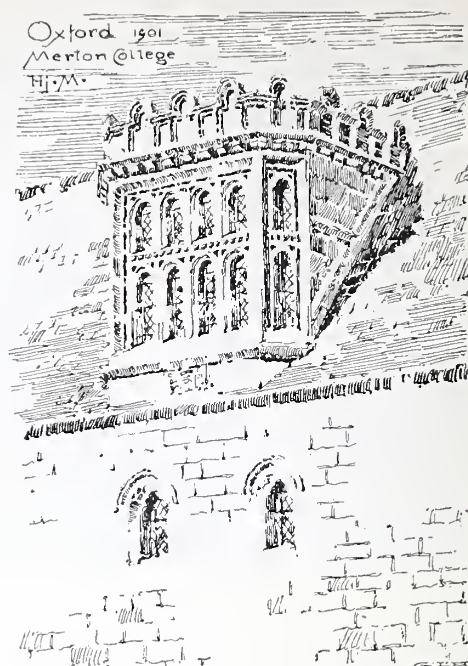

tiska äro de tinnprydda murarna och de med burspråk ofta försedda portalerna. Collegier och kyrkor i Oxford befinna sig i särdeles godt skick, tack vare det utmärkta material, hvaraf de uppförts, hvilket under århundradens lopp erhållit något af samma guldskimrande patina, som utmärka Salamancas härliga byggnadsverk.

Figur 1 visar en utsikt från Christ Church Meadow, en park mellan staden och floden. Vi se där från vänster räknadt först Christ Church College's Bell-tower, vidare Tom-tower och kathedralen. I midten Merton College. Vidare till höger S't Mary's tornspira och Radcliffe's dom.

Det förnämsta af Oxfords collegier är Christ Church's, grundadt 1524 af kardinal Wolsey. Fig. 2 återger dess hufvudfasad med Tom-tower, så benämndt efter en kollosal klocka, kallad Tom, som hvarje afton kl. 9,5 ringer

Fig. 7. High street.

Fig. 8. All souls' College.

Fig. 9.

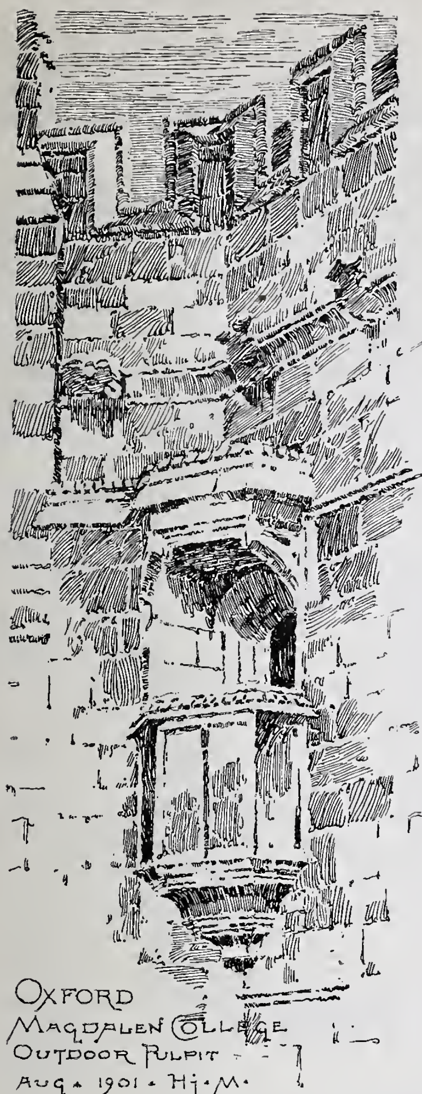

Fig. 10.

»Couvre-feu» med 101 slag. Hufvudentréen, kallad med rätta »den vackra porten», är smyckad med kardinal Wolsey's bildstod (se fig. 3). På fig. 4 se vi Tom Quadrangle, den största och ståtligaste i Oxford, hvarest i hörnet till vänster befinner sig klocktornet med den rika detalj, som återfinnes på pl. 21, och som i midten visar en modern staty föreställande kardinal Wolsey. Öfverst under en creneauformad list se vi rika, med blad- och fruktmotiv försedda ornament, vertikalt afdelande listverket. Under ofvannämnda, rikt ornerade parti är ingången till »The Hall Staircase» (se pl. 21), hvarest det vackert solfjäderhvälfda taket från 1640 uppbäres af en enda smärt pelare.

Nära Christ Church College ligger Merton College, i många hänseenden en af de mest intressanta stiftelserna inom universitetet. Det åtnjuter hedern af att vara det äldsta collegiet i Oxford — stiftadt 1264 af Walter de Merton. Fig. 5 visar en låg passage med äkta medeltidsstämning och fig. 6 en af de öfver biblioteket befintliga, fyrkantiga takkuporna med egendomligt, af rundbågar smyckadt krön.

High Street, hufvudgatan i det gamla Oxford, begränsas på bägge sidor af en lång rad af pittoreska och ståtliga byggnader (se fig. 7). Wordsworth har i en sonett besjungit denna underbara gatas »likt en flod sig böjande krökningar», och Hawthorne kallar den »den noblaste gamla gata i hela England». I en af patriotisk känsla kanske alltför starkt besjälad artikel yttrar Daily Telegraph, juni 1872 om High Street ungefär följande:

»Besökaren skådar här det vackraste stycke gatuarkitektur, som Europa kan uppvisa. Antwerpen har kanhända sällsammare exempel därpå, Edinburg mera frappant samverkan af konst och natur, Paris och London torde visa större coups d'œil, och det finns i Nürnberg och Frankfurt mera pittoresk arkitektur. Men hvad beträffar majestätisk skönhet, är denna samma breda båglinie af collegier, förhöjd genom mången spira och dom, absolut utan jämförelse». Längst till vänster på fig. 7 se vi en lång kastelliknande fasad, dess mörka gråbruna kontur bruten af två porttorn med burspråk och smyckade med statyer af drottningarna Mary och Anne. Det hela gör ett i hög grad vördnadsbjudande intryck. — På höger sida se vi All Souls' College (fig. 8), grundadt 1437 för läsandet af mässor för deras själar, som stupade i »de Hundra Årens» krig med Frankrike. Bakom detta reser sig S:t Mary's torn och längre bort All Saints' Church.

Vid östra ändan af High Street befinner sig S:t Mary Magdalen College, ett af de vackraste i Oxford. Högt

öfver collegiet reser sig ett af stadens förnämsta arkitektoniska mästerverk, det majestätiska Magdalen Tower (1492—1507) af 150 fots höjd. En kör sjunger en latinsk hymn från dess höjd kl. 5 på morgonen den 1:sta maj. — I den första eller Johannes Döparens gård se vi en märkvärdig utvändig predikostol (fig. 9), hvarifrån predikan fordomdags årligen hölls på midsommardagen, då marken var beströdd med säf och gräs samt byggnaderna beklädda med gröna grenar till minne af Johannes Döparens predikande i öknen. Detta vackra bruk är nu åter upptaget. Fig. 10 visar den vackra portalen till kapellet. Särskildt är här att märka den fria spetsbågen, uppbärande midten af det med figurnischer smyckade, krönande partiet. (Forts.)

KRITISKA ANTECKNINGAR ANGÅENDE LITTERATUR RÖRANDE TRÄHUS.

Af *Rudolf S. Enblom.*

I vårt ännu så länge trärika land kommer helt visst fortfarande under långa tider träet att blifva vårt förnämsta byggnadsmaterial. Då man kan utgå från, att tidskriftens läsare äro eniga om betydelsen af litterära hjälpkällor för somliga fall, så bör en kritisk förteckning öfver befintlig trähuslitteratur vara välkommen för de flesta svenska arkitekter.

Till att börja med måste anmärkas, att den för oss användbara litteraturen i den vägen är föga rikhaltig, beroende dels på den konstnärliga träarkitekturens föga spridning och dels på, att litteraturens kanske största omfattning rör de nu här oanvända och väl nästan oanvändbara korsvirkesbyggnaderna. En mängd detaljer hafva dock alltid sitt intresse och kunna dessa arbeten därför ej alldeles öfverhoppas.

De skandinaviska publikationerna skola så vidt möjligt uppräknas samt och synnerligen, äfven de mindre värdefulla.

De på tyska affattade arbetena äro de talrikaste, ehuru på grund af andra konstruktionsformer för oss ofta mindre användbara.

Den engelska och franska litteraturen är på alla tekniska områden mindre än den tyska och i detta fall synnerligast, då i dessa länder trähus i annan form än korsvirke alldeles saknas.

Det enda utomskandinaviska land, där trähus byggas något i samma väg som här, är Nord-Amerika och därifrån saknas ej heller litteratur, om den också mest uppträder i form af, så att säga, mönsterböcker från arkitekter eller förläggare.

Ibland de svenska arbetena uppräknas äfven sådana, som ej uteslutande behandla trähus, emedan antalet annars nästan skulle nedgå till noll.

Förteckningen, som här nedan följer skall kompletteras i nästa nummer utan att ändå göra anspråk på fullständighet. Den afser blott, att så långt den räcker, vara en vägledning för dem, som söka någon enskild upplysning eller önska veta innehållet i ett visst namngifvet arbete samt att väcka intresse för detta slags litteraturanmälan och förmå andra att lämna dylika bidrag.

Hörlin och *Boberg. Svenska villor.* Stockh. 1882. Hellsten, folio, 47 pl. Kr. 45.

Väl ritade litograferade planscher, mest projektion, fasader och planer, däraf dock blott 5 st. träbyggnader, dessa dock goda, men med föga synliga detaljer, mest resvirke.

Dietrichson und Munthe. Die Holzbaukunst Norwegens 1893. Folio. Kr. 45.

Vackert reproducerade pennteckningar samt en del ljustryck samt förklarande text.

Den första delen omfattar äldre byggnader, mest stafkyrkor, samt en del profanbyggnader, stabur m. m. Särdeles intressant, men dess värre utan mycken praktisk betydelse här, ty ehuru det nu visserligen bevisats, att stafkyrkorna, t. o. m. deras ornamentik, ingalunda äro norska skapelser utan i många exempel äfven finnas i Sverige, så dels ingå dessa former tills vidare i allmänna medvetandet såsom alltför specifikt norska och dels äro de i allmänhet grundade på användningen af så groft virke, att det nu knappast kan fås.

Det sagda framgår rätt tydligt af arbetets senare del, som omfattar utförda moderna saker mest af Munthe och de mana trots många goda detaljer knappast till efterföljd.

Gladbach. Die Holzarchitectur der Schweitz. Orell Fauli. Zürich 1885. Kr. 7. Oktav. Träsnitt i texten.

Gladbach. Charaktäristische Holzbauten der Schweitz. Folio. 1892. Kr. 36, och

Gladbach, Der Schweitzer Holz-Stil. Folio. 1886. Kr. 66.

Utmärkta arbeten både i afseende på text och planscher, dessa senare ursprungligen raderade i koppar.

Arbetena ha utkommit i flera upplagor och skilja sig mest genom, att det billigaste är ett sammandrag af de andra, som utom planscher ha utmärkta träsnitt i texten.

Egentligen ha blott detaljerna praktiskt intresse för oss, emedan byggnaderna sakna utvändig panelning, som ju här oftast är oundviklig. Rummens ringa höjd och annat, som följer däraf, gör äfven oftast totalgrupperingen omöjlig som förebild.

Issel. Der Holzbau. Voigt. Leipzig. 1900. Kr. 5. Rikt illustrerad i texten. Hållfasthetstabeller etc.

Arbetet är en väl gjord sammanfattning af goda publikationer, dock särskildt med hänsyn till tyska förhållanden, således mjukt korsvirke. Säkerligen på grund af sin mångsidighet bland de bästa af de billigare arbetena.

Ungewitter. Gotische Holzarchitectur. 48 planscher i litografi. Folio. Berlin. Bruno Hessing, 1900. Kr. 30.

In- och utvändiga byggnadsdetaljer af alla slag i goda projektionsteckningar, men genomgående i 1850-talets Kölner-gotik.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

Folkets hus i Stockholm.

Arkitekter: FR. ULRICH & E. HALLQVISTH.

Pennteckning af E. HEURLIN.

Centraltr., Sthlm.

FOLKETS HUS.

ARKITEKTER. FR. ULLRICH OCH E. HALLQUISTH.

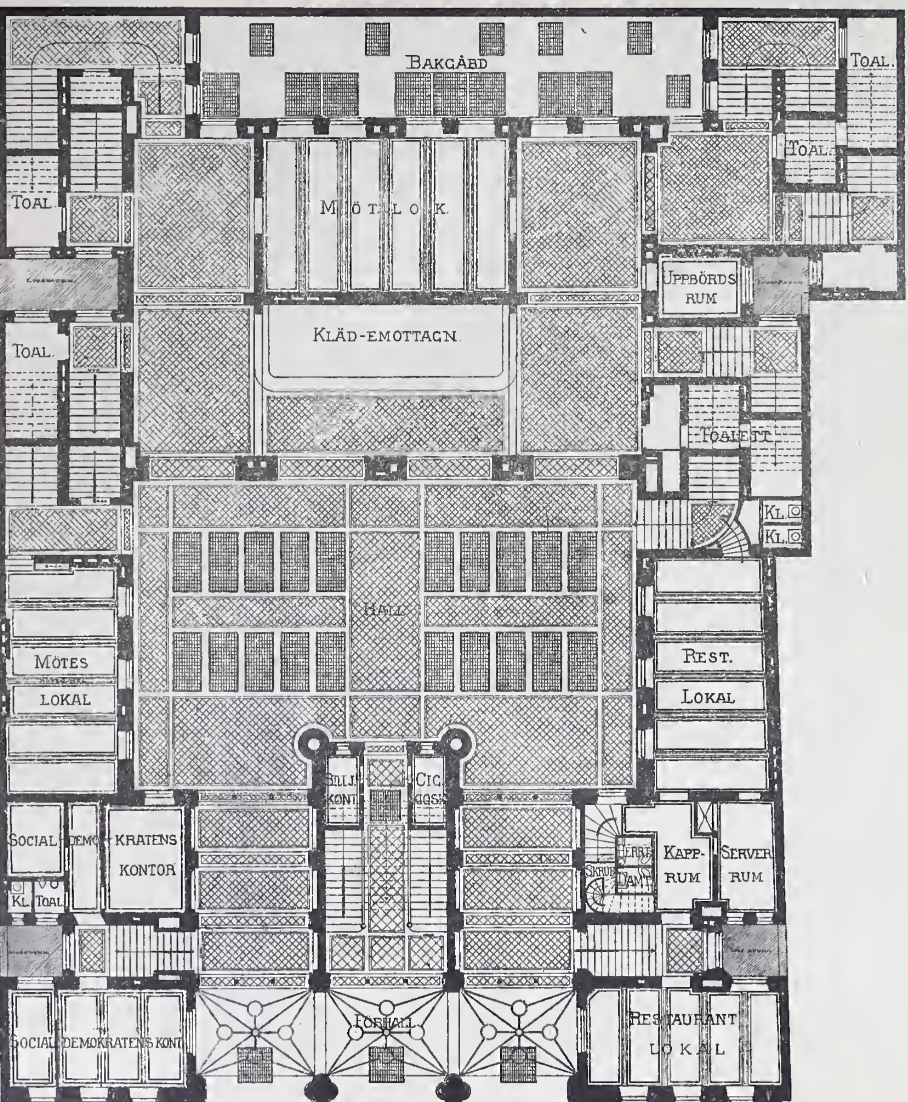

PLAN AF BOTTENVÅNINGEN.

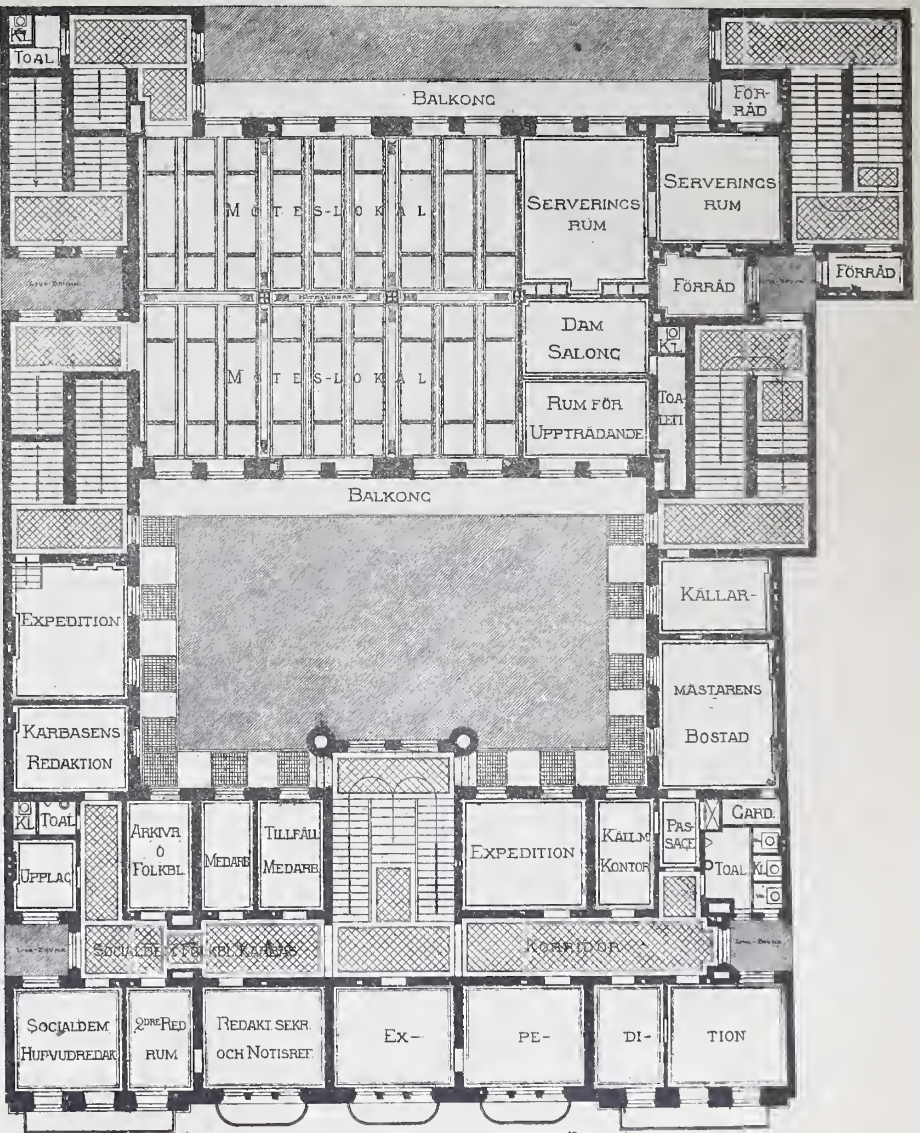

PLAN AF VÅN 2 TR. UPP.

GEN. STAB. LITH. ANST.

FOLKETS HUS.

ARKITEKTER FR. ULLRICH OCH E. HALLQUISTH.

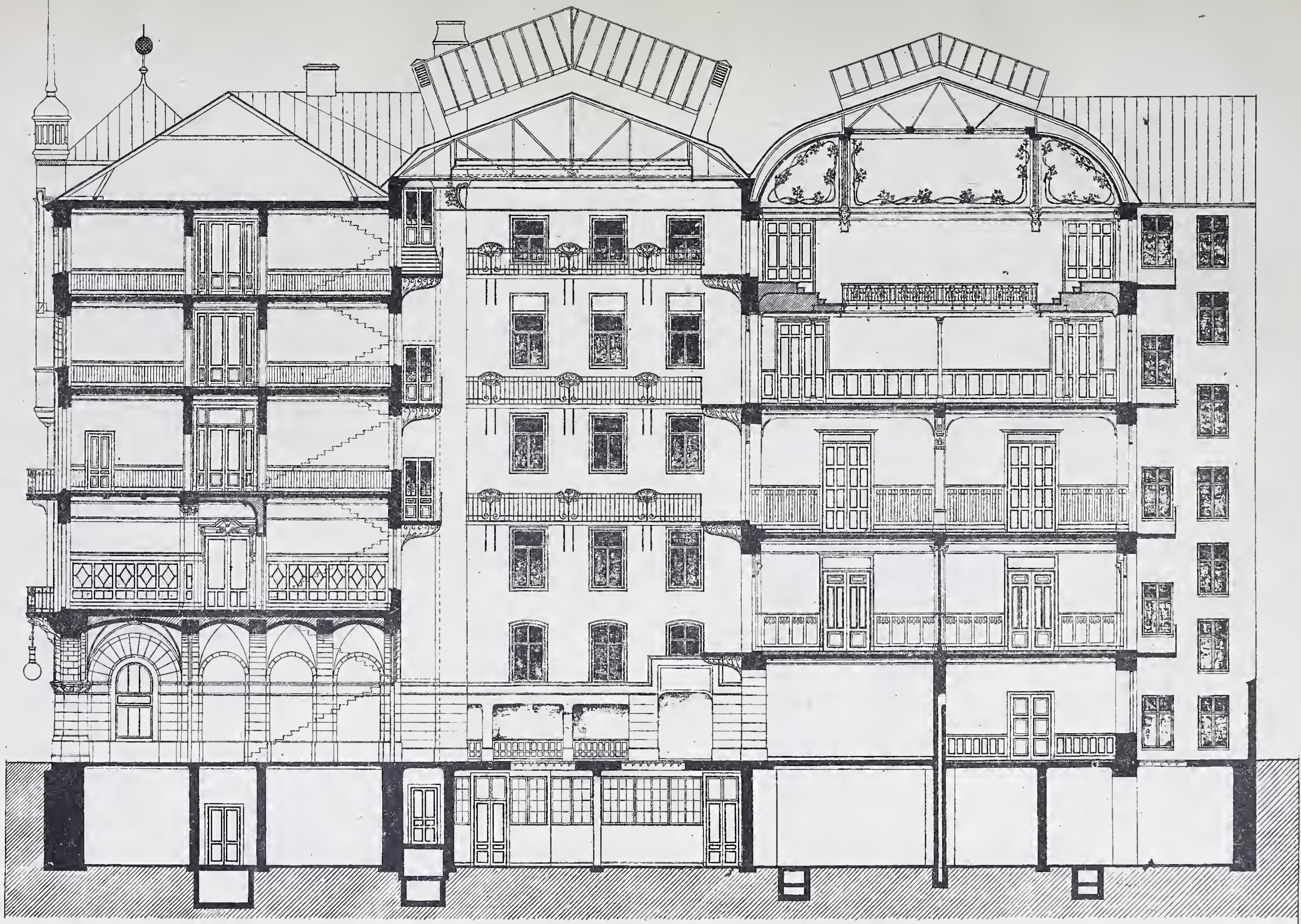

SEKTION.

GEN. STAB. LITH. ANST.

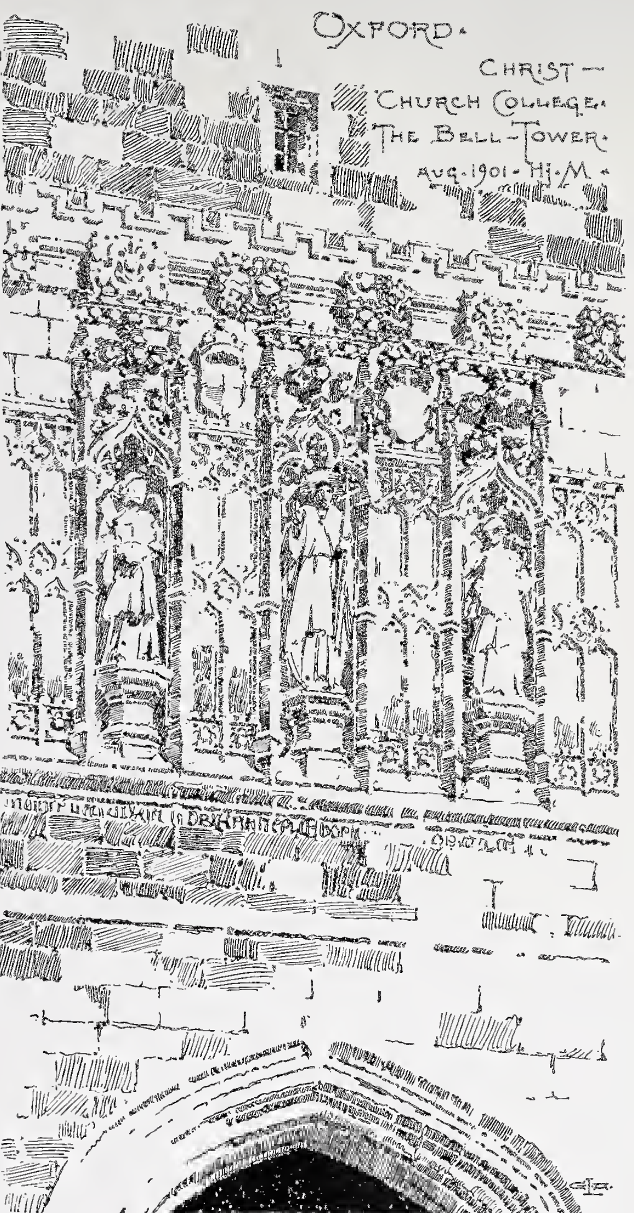

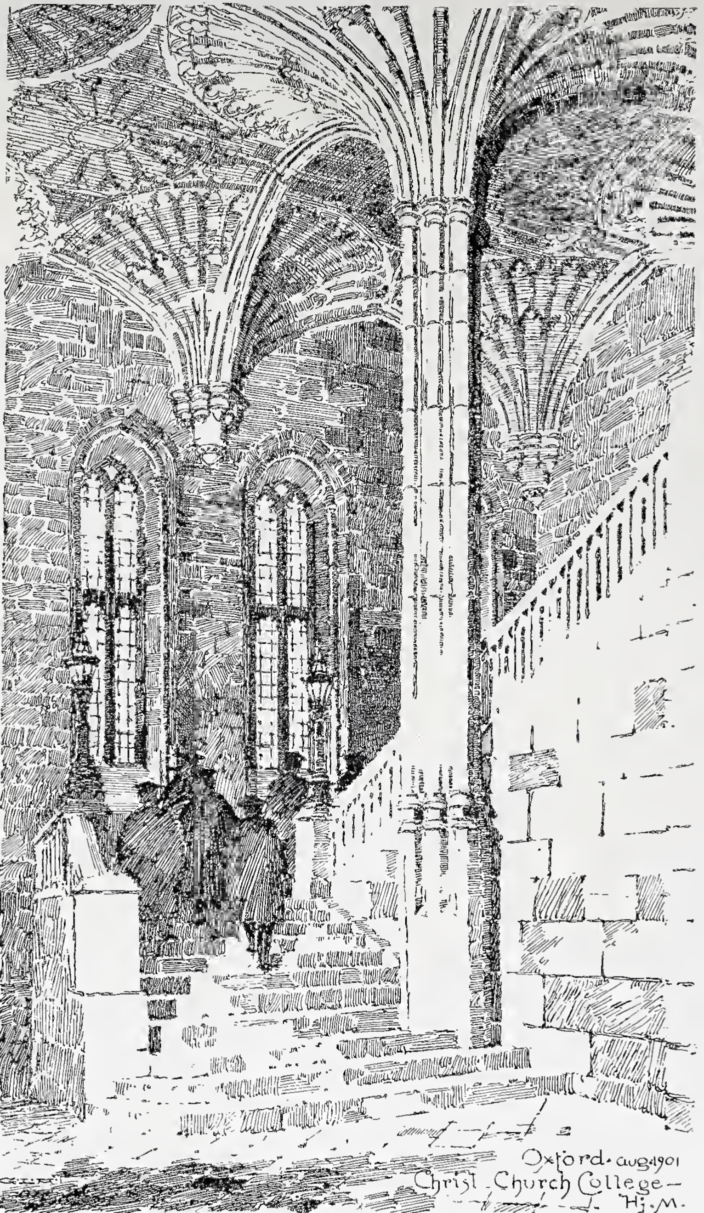

Från Christ-Church College, i Oxford.

Teckningar af Arkitekten HJ. MOLIN.

Centraltr., Sthlm.

ARKITEKTUR
OCH
DEKORATIV KONST

ORGAN FÖR

SVENSKA TEKNOLOGFÖRENINGENS AFD. FÖR HUSBYGGNADSKONST

REDAKTÖR: ARKITEKT K. A. BERLIN

ÅRGÅNG 32 AF TEKNISK TIDSKRIFT

ANSVARIG UTGIFVARE: NILS KJELLBERG

TÄFLAN OM RITNINGAR TILL FÖRSAMLINGSHUS FÖR ADOLF FREDRIK.

Plansch 22, 23.

Ungefär samtidigt som föregående häfte af denna tidskrift utkom, afgjordes ofvan nämnda täflan, och är resultatet genom de allmänna tidningarna redan kändt. Vi vilja emellertid, vår vana trogen, med återgifvande af några afbildningar, skärskåda såväl de olika förslagen som äfven det resultat, hvartill prisnämnden kommit.

Enligt programmet skulle byggnaden inrymma en stor mängd olikartade lägenheter, hvadan här förelåg en bland de svåraste uppgifter, på samma gång som ett stort antal ritningar erfordrades, då det nämligen var fråga om ett 5-vånings hus med olika planer öfver alla våningar. Att döma af de inlämnade förslagen hade heller icke synnerligen många af våra mera dugande krafter velat offra tid och arbete härpå. 13 förslag hade inlämnats, och af dessa utgallrade prisnämnden vid första läsningen genast 6 såsom varande omöjliga. Vi skola icke heller fästa oss vid någon af dessa utan kunna, i likhet med prisnämnden, med godt samvete »lägga dem på hyllan». Återstå således 7, af hvilka 3 prisbelönats och de återstående 4 af prisnämnden i dess utlåtande underkastats särskild kritik.

Låt oss då först kasta en granskande blick på de prisbelönade förslagen. Såsom n:o 1 sattes ett af arkitekterna V. Bodin och B. Almquist uppgjordt förslag. Detta skiljer sig från de andra i en viktig hufvudpunkt, nämligen däruti att kyrksalen gjorts till ett rum på gården och försetts med takbelysning. Härigenom har man fått mera utrymme att röra sig med för de öfriga lägenheterna i byggnaden, och det märkes också alltigenom detta förslag, att rummens ytmått snarare öfver- än understiga de begärda, och att en viss rymlighet råder öfverallt, dock ej så att rummen äro öfverdrifvet stora, hvadan anordningen i detta fall länder förslaget till förtjänst. Huruvida principen att förlägga detta rum till gården är riktig, torde vara omtvistligt. Prisdomarne hafva också varit af delade meningar, i det en af dem i en reservation förklarat sig mot arrangementet i fråga. Vi hålla också före, att en sådan anordning endast i nödfall bör tillgripas, att den kan vara motiverad i trakten af Fredsgatan och å andra centrala platser, där tomtprisen äro otroligt höga, men icke här på en fritt belägen tomt med billigare tomtpris. Det vore därför önskvärdt att hafva denna, en af de viktigaste lokaler i byggnaden, förlagd någonstädes mot gatan, icke endast därför att, såsom den ofvan omnämnde reservanten framhåller, man önskar se den markerad i fasaden, utan äfven emedan det är sundare och äfven eljes lämpligare att till en byggnad med så många lägenheter hafva en gård. Därjämte är det mycket troligt, att sammankomsterna i kyrksalen kunde störa hyresgästerna, medan antagligen ett bullrande oväsen från våningarnas alla piskbalkonger ofvan för skulle vara ett mindre angenämt ackompagnement till förhandlingarna i kyrksalen.

Men nu till närmare granskning af planen i öfrigt. Prisnämnden säger, att kyrksalen har en »rymlig monumental entré». Den bildas emellertid af en lång gång, 3(!) meter bred, med en liten vestibul framför, som icke heller erbjuder mer än 3 meter bred golfyta mellan de trapparmar, som leda upp till andra lägenheter. Vi anse därför, att denna entré icke allenast icke är »rymlig» utan tvärtom bereder alldeles otillräckligt utrymme, trots kyrksalen visserligen har reservutgångar, och hvad prisnämnden menar med »monumental» är svårt att förstå, då man icke ser denna entré utritad annat än i bottenvåningens plan såsom en, som sagdt, 3 meter bred passage.

Kyrksalen har en kvadratisk planform, hvilket nog icke är så lyckligt, men har i gengäld en god höjd med tak i hvalfform, så att den helt säkert skulle komma att utgöra ett arkitektoniskt vackert rum.

Arbetsstugans entré, som är förlagd till Saltmätaregatan, erbjuder följande: En entré eller vestibul, från hvilken man inkommer i ett mörkt trapprum. Här skulle man stanna alldeles rådvill, hvart man skulle taga vägen, förutsatt att man skulle endast lita till det dagsljus, som här inkommer. Men man skall taga af till venster mellan väggen och en trapparm och kommer så in i en tambur, som är sparsamt upplyst med takdager. Dock kan det hända, att man går vilse och fortsätter rakt fram, när man kommer från vestibulen in i trapprummet. Då kommer man in i klosett- och toilettrum-

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

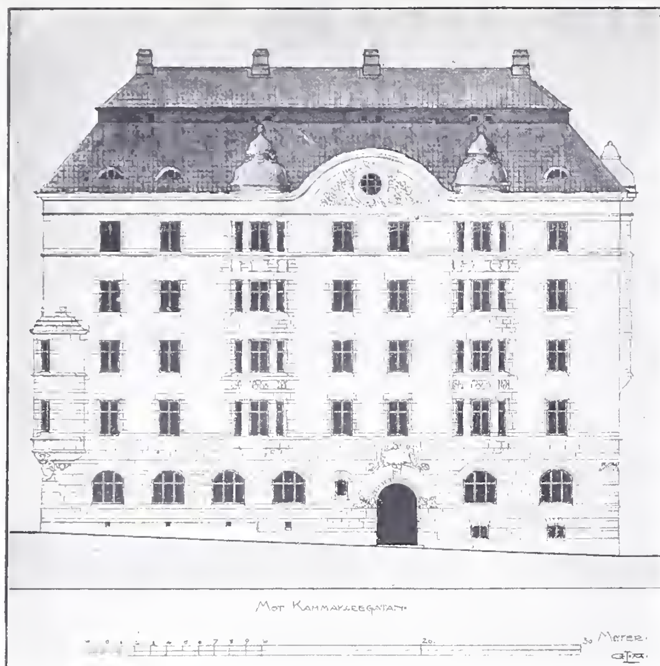

1:sta pris. Fasad mot Kammakaregatan. Arkitekterna B. ALMQVIST och V. BODIN.

met, som är beckmörkt. Nej, förlåt, där upptäcker man ett par fönster i en mellanvägg, och när man går tillbaka ut och genom tamburen, kommer man in i ett rum tillhörande arbetsstugan, och här återfinner man i en af väggarne de nämnda sekundära klosettfönstren. Men hvad mer, detta senare rum har endast takdager. Alltså ett rum, där ett antal barn skola dväljas och arbeta, dit utan tvifvel dofter från de angränsande klosettrummen komma att tränga genom fönstren i väggen. Således en allt annat än hygienisk anordning.

Hela denna gruppering kring arbetsstugans entré är en svag punkt i förslaget.

I förbigående vilja vi påpeka:

att man finner flere kök och toiletter, som upptaga dyrbara utrymmen åt gatorna;

att man knappast kan begära, att ens en diakonissa skall nöja sig med ett kök, $2 \times 2^1/_2$ meter förutom ett mångvinkligt rum att bo i;

att i en kommministervåning sängkammaren är 6.7 × 6 m. och ligger i en ända af våningen, medan barnkammaren ligger i den andra, hvilket är bra, om familjen har endast vuxna barn, men af många anses omöjligt, om familjen har små barn;

att klockaren får nöja sig med att för sin vånings hufvudingång begagna annan vånings kökstrappa, förutom att han först skall gå igenom en med angränsande vånings kök gemensam större förstuga, som är full med klosetter; samt

att byggnaden icke har någon hiss.

Fasadbehandlingen är enkel och tilltalande, men ett skulle vi vilja anmärka. Fasaden mot Kammakaregatan visar en snedhet i grupperingen som är störande. Perspektivet är tydligen med hänsyn till detta taget från en lycklig punkt. Apropos perspektiv begagna vi tillfället att framhålla såsom ett önskemål, att man vid täflingar icke begärde perspektiv, liksom man nu tyckes hafva kommit på den förnuftiga tanken att icke begära kostnadsförslag. Perspektivet blir ett onödigt extra besvär för den täflande. Det är antagligt, att den som ritar perspektivet ej sällan »stjäl» i måtten för att få det hela tilltalande. Dessutom kan hvarje prisdomare, då han ser de geometriska fasaderna, tänka sig huru byggnaden ser ut i perspektiv, så att det ej bör göra hvarken till eller ifrån, om perspektiv finnes eller ej.

Men vi återgå till täflingsförslagen. Vi ha här ofvan framställt några anmärkningar mot det första prisbelönade förslaget, som vi ansett så mycket rättvisare, som prisdomarne snart sagdt ej funnit några fel alls, eller åtminstone helt obetydligt vidrört dem i sitt utlåtande. De hafva hufvudsakligen uppräknat förtjänsterna, och i prisnämndens åsikt om dessa kunna vi icke annat än instämma — sedan vi nu fått påpeka felen. Vi anse, att detta förslag i allmänhet är så fyndigt löst och innehåller så stora förtjänster framför de öfriga täflingsförslagen, att vi antagligen skulle stannat i samma beslut som prisnämnden och placerat hrr Bodin och Almquists förslag i första rummet.

Såsom n:o 2 sattes ett af arkitekten Georg A. Nilsson uppgjordt förslag. Här finna vi, vid granskning af planerna, att pastorsexpeditionens väntrum och kyrkorådets kapprum äro mörka, och att man, för att komma till kyrksalens kapprum, måste gå igenom endera af förutnämnda lokaler. Hvad säges om en sådan anordning, där man för att komma till en lägenhet måste gå igenom en annan lägenhets tambur? Detta torde få anses tämligen omöjligt att i verkligheten nöja sig med. Arbetsstugan har ett par mycket små toalettrum och inga klosetter, hvilka utrymmen för en dylik lokalitet naturligen måste vara stora och rymliga.

Se vi på våningarna finna vi här åtskilligt som brister. I kyrkoherdens våning, som är förlagd åt Holländaregatan finnes, förutom en ordinarie tambur, en extra

2:dra pris. Arkitekten GEORG A. NILSSON.

3:dje pris. Arkitekten V. Bodin.

»herrns tambur», dubbelt så stor som den förra och härintill 2 herrum, 1 kabinett och 1 bibliotek, det senare 10 × 6 m. och förlagdt i hörnet mellan de förnämsta gatorna. I andra hörnet, mellan Kammakaregatan och Saltmätaregatan, finnes ett rum, likaledes 10 × 6 m., afsedt till en läkares mottagningsrum. Således två de förnämsta utrymmena i byggnaden upptagna af rum, som icke begärts i programmet. Hos våningarna förefinnas det gemensamma draget, att man i ingen enda af dem, icke ens i kyrkoherdens stora 9-rums lägenhet kommer från tamburen *direkt* in i salongen utan måste först passera vanligen matsalen eller också ett herrum. Detta anse vi vara ett graverande fel. Hvilken familj, som bebor en större lägenhet och som någon gång har en bättre festmiddag, vill se sina gäster passera matsalen med det dukade bordet för att komma in till salongen?

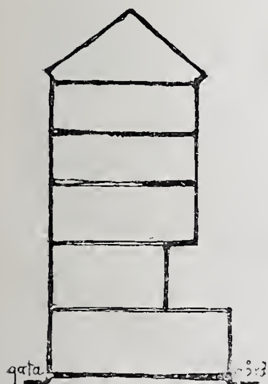

Vidare finner man flere mörka och alltför knappa serveringsrum och tamburer, en salong i en 5-rums lägenhet, som är 10(!) meter lång och 5 meter bred med flere andra egenheter att förtiga. Och ur konstruktiv synpunkt kan man icke underlåta att påpeka, att om man tar en tvärsektion genom hufvudbyggnaden, så får man något som vidstående skiss skematiskt visar, nämligen att yttermurarna åt gården ofvanför bottenvåningen växelvis styltas upp på balkar och kolonner. Hvad skall man säga om en sådan konstruktion?

Fasaden är mycket tilltalande och särskildt fönstren till kyrksalen vackert markerade åt Kammakaregatan. I fasadbehandlingen ligger därför förslagets förtjänst, medan planerna och konstruktionen äro svaga.

För 20 år sedan var det icke ovanligt, att en prisnämnd lät bedåra sig af en vacker fasad, snart sagdt utan afseende på, hurudan planen var, men att något liknande kunde ske i våra dagar, synes otroligt.

Byggnaden saknar, i likhet med den i första förslaget, hiss.

Såsom n:o 3 sattes ett af arkitekten Axel Anderberg uppgjordt förslag. Det har ett dåligt belyst kapprum till kyrksalen samt beträffande fattigvården en egendomlig anordning, som består däruti, att väntrummet blifvit förlagdt till ett af de finaste hörnen i bottenvåningen, hvarifrån man genom en trappa kommer upp till expeditionen, hvilket nog ej får anses särdeles lyckadt.

Kyrkoherdens våning ligger 2 tr. upp, och från denna leder en mindre spiraltrappa till hans ämbetsrum i bottenvåningen, hvilken trappa är alldeles mörk, hvadan denna kommunikation ej är särdeles god.

Detta förslag skiljer sig från de öfriga prisbelönade däruti, att byggnaden har hiss. Fasaderna äro mycket tilltalande med väl afvägda partier. Mot förslaget kan inga allvarsamma anmärkningar göras, och är detsamma utan tvifvel väl förtjänt af den plats det fått.

*

Beträffande prisnämndens arbete och resultatet häraf kan man icke förneka, att det föreligger en viss inkonsekvens. Vid de prisbelönade förslagen har prisnämnden framhållit förtjänsterna och icke sett eller åtminstone obetydligt vidrört felen, vid de 4 öfriga, som särskildt omnämnas, och hvilka i allmänhet äro förslag icke utan sina förtjänster, däremot förfarit tvärtom. Exempelvis anmärker den mot förslaget »Abo», att i detsamma finnas mörka tamburer, men den glömmer de mörka tamburerna och serveringsgångarna i det prisbelönade förslaget n:o 2. Den anmärker, att förslaget »Mino» saknar »en för allmänheten afsedd accenturerad hufvudingång» men den öfverser med, att så är i ännu högre grad förhållandet i det prisbelönade förslaget n:o 3. Den finner att kök och jungfrukammare i förslaget »Församlingshuset» äro för små, men den har förbisett de små här ofvan påpekade köken i förslaget N:o 1, och slutligen kallar den i förslaget »S:t Marco» för en »osund konstruktion» den anordningen, att man sträckt ett bjälklag öfver 10 m. spännvidd medan den tager för god den konstruktion som ofvan omnämnts i förslaget n:o 2, och som i skiss återgifvits.

Vi hafva velat framställa ofvanstående kritik af denna täflan och därmed särskildt betona, att en prisnämnds granskning bör vara grundlig, och dess beslut väl motiverade.

NÅGRA RESEINTRYCK FRÅN OXFORD.

Af *Hj. Molin.*

Plansch 24.

(Forts. fr. sid. 90.)

S:t Mary Magdalen's klostergård är kanske den vackraste i sitt slag i England. Den imposanta gruppen af kapellet och hallen med Magdalen Tower i bakgrunden gör ett mäktigt intryck (se fig. 11 i midten). Till höger hafva vi porttornet, som också synes å fig. 12, ehuru sedt från motsatt håll. Med sin rika dräkt af murgröna är det underbart pittoreskt. De egendomliga, groteska figurerna på sträfpelarne äro af stort intresse.

Fig. 11.

St. Mary Magdalen's College.

Ej långt från S:t Mary's Church se vi Brazenose College. Fig. 13 visar en utsikt af gården med Radcliffe's

Fig. 13.

Brazenose College.

dom i bakgrunden. Brazenose är ett ryktbart rodd- och atletcollege, hvars båt ofta är »head of the river».

Bland Oxfords collegier intar S:t John's college en framstående plats, dess ena gård (fig. 14) visar där en egendomlig blandning af renässans och gotik. Statyn, vi se i midtpartiet öfver porthvalfvet, föreställer Carl I:tes gemål, drottning Henrietta Maria. På pl. 24, se vi den vackra trädgårdsfasaden med pittoreska burspråk och afslutad af tinnar.

New College är trots sitt namn en af de äldsta och intressantaste byggnaderna i Oxford, och ännu efter 500 års förlopp visar den sig i hufvudsak på samma sätt, som den uppfördes af sin frikostige grundläggare, William of Wykeham. Fig 15 återger ett hörn af den första gården med arkiv-tornet. Invid klostergården reser sig det ansenliga Bell-Tower, antagligen afsedt ursprungligen äfven till collegiets befästande.

Hvad jag nu i ord och bild sökt skildra, är på långt när ej allt, hvad Oxford har att uppvisa af arkitektoniska skatter, som bilda en sådan sällspord helhet, och som jämte det intresse, Oxford i så många andra afseenden vetat att knyta vid sig, bäst torde tolkas af hvad Hawthorne bland annat säger: »Sedan man skådat en sådan plats, är det med förtviflan, man någonsin lämnar den, ty det skulle taga en hel lefnadsålder och mer än så att förstå och njuta tillfyllest däraf.»

Fig. 12.

St. Mary Magdalen's College.

DE GAMLA BYGGNADSSTILARNE OCH — EN NY STIL?

Af arkitekt *C. J. Forsberg.*

II.

(Forts. fr. sid. 86.)

För att lättare fatta och förstå villkoren och möjligheterna för en ny stils uppkomst, så låtom oss granska de viktigaste grundelementerna, hvilka gifva en byggnad dess prägel, och hvilka äro bestämmande för karaktären hos hvarje ny byggnadsstil.

Fig. 14.

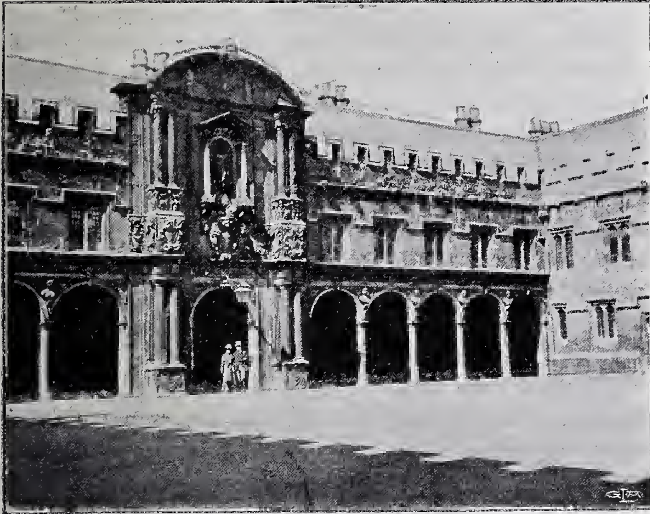

St. Johns College.

Hvad då först och främst *materialet* beträffar, så är valet af detsamma af största vikt och oftats bestämmande för en byggnads hela totalverkan. De klassiska stilarne erhålla sin förnäma, allvarliga karaktär genom valet af den hvita marmorn, medeltidens dystra krenelerade borgar äro byggda af det röda teglet, under det att renässansen använder sig af de naturliga stenarterna jämte teglet såsom beklädnadsmaterial för fasaden.

Att uppkomsten af *ett nytt byggnadsmaterial* möjligen kunde gifva anledning till *en ny stil,* skulle man ju mycket väl kunna tänka sig, men därom synes dock i våra dagar ej vara fråga. Järnets stora användning i vår tid — ofta, ledsamt nog, på träets bekostnad — har väl haft stort inflytande på den modärna arkitekturen, men att gifva upphofvet till en ny stil, därtill är detta material alltför »kallt» och »dödt». Järnet är ett bland ingeniörernas förnämsta byggnadsmaterial, och arkitekterna kunna väl vara dem behjälpliga vid dess konstnärliga behandling, men att af detta material vänta sig en ny stil tror jag, att man nu allmänt har öfvergifvit.

Att *en ny byggnadskonstruktion* likaledes skulle kunna gifva anledning till *en ny byggnadstil* står ej heller utanför möjligheternas område: därpå ger hvalfvets användning i romarkonsten och i gotiken oss lysande exempel, men ej heller från detta håll väntar man sig lösningen.

Vår tid synes däremot — med rätt eller orätt — sätta alla sina förhoppningar till *dekorationen.*

Det dekorativa elementet inom byggnadskonsten har till uppgift att idealisera själfva det oorganiska stoffet, att gifva den döda murytan lif och rörelse; arkitektens stora förtjänst ligger däruti, att han förmår att förvandla det oorganiska materialet till ett organiskt helt, att blåsa en lefvande ande in i den döda materian, ty därigenom höjer han sig från yrkesmannens ställning till konstnärens ståndpunkt, och hans arbete erhåller rang af konstverk. Liksom konstruktionen är byggnadens skelett och materialet dess substans, sålunda utgör ock dekorationen dess själ, och det är genom dekorationen konstnären talar till folket på gator och torg, men ju strängare och ju mera kallt geometrisk den är, ju mera främmande blir den för den stora allmänheten.

Den modärna arkitekturen söker därför, att i dekorationen åter närma sig *naturens* förebilder så nära som möjligt; man återfinner i den modärna dekorationen föremål och linier hemtade direkt ur naturens rike, hvilka, sedan de passerat konstnärshanden, tjäna såsom prydande detaljer på den lugna ytan. Man vandrar åter den gamla välkända gångstigen bland örter och gräs — som så många andra konstnärsgenerationer förut hafva vandrat, alla dock återkomna med olika resultat! — man plockar samman ängens skönaste blomster och trädens mognade frukter samt binder dem samman i knippen eller ordnar dem efter ett lätt system; griper människorna i deras ögon-

Fig. 15.

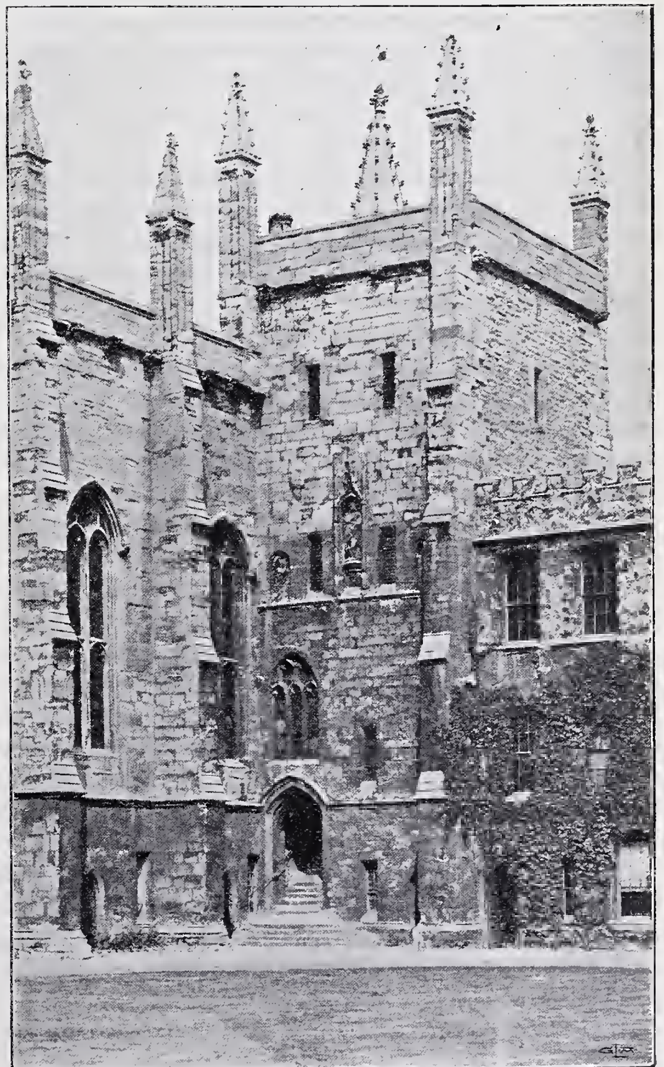

New College.

blick af hvila eller arbete och afbildar djuren i deras fria naturlif. Egendomligt nog närmar man sig därigenom mången gång den japanska konsten, hvilken genom sin naivitet, enkelhet och renhet i linierna verkar så sympatisk på sinnet. Italienarne kalla den unga konsten l'arte moderna *floreale*.

Det mest karaktäristiska för den modärna arkitekturen synes därjämte vara, att den återgifver *personligheten* det inflytande på arkitekturens gestaltning, som den egde under den tidiga renässansens kraftigt nyskapande konstperiod.

Byggnadskonsten är visserligen underkastad andra lagar för tillvaron än målar- och bildhuggarkonsten, men under de senaste seklernas lopp har den dock aflägsnat sig allt för långt från dessa tvänne syskonkonsters grundprinciper, och i stället för att vara en fritt skapande, *personlig konst*, har den blifvit ett en gång för alla inlärdt, *traditionelt, akademiskt system*. En målares och en bildhuggares största förtjänst är, att han ej kopierar utan skapar fritt och självständigt, med ett ord: är sig själf; hvarför skulle ej äfven en arkitekt — naturligtvis med iakttagande af naturens eviga, oföränderliga lagar — ega rättighet att sätta sin egen personlighets prägel på det byggnadsverk, han alstrar . . . .

Men fråga vi den torre och lärde konsthistorikern därom, så svarar han ett bestämdt: »Nej, det har han ej rätt till!» »En byggnad skall icke afspegla en viss persons individualitet, utan mera en tids eller ett folks allmänna ande. Den efter strängt bjudande lagar uppförda byggnaden bör framstå såsom ett nödvändigt resultat af nämnda, allmänna förhållanden och idéer. Den skall vara ett troget aftryck af desamma, ett oförfalskadt bevis på en hel generations kulturutveckling» (Lübke).

Men därigenom förnekas arkitekten rättigheten att vara en fri, självständigt tänkande och skapande man; han neddrages från konstnärens ståndpunkt till att vara en allmänhetens yrkesslaf, bunden af gamla inrotade fördomar och traditioner.

Den modärna, dekorativa arkitekturen sträfvar att frigöra sig från dessa en gång fastslagna normer och i naturen — ursprunget för alla skönhetsidealer — söka att finna nya former och nya motiv, som äro mera tilltalande för sinnet och ögat än de föregående stilarnes stränga, geometriska mönster och intetsägande listprofiler. Men för att arkitekten fullt skall förstå att riktigt uppfatta naturen fordras, att han är konstnär, boren och fostrad till att älska och studera densamma, vidare att hans personliga anlag framför allt få fritt utveckla sig, så att hans egen personlighet ej förtryckes under ett allmänt systems tunga tvångsbojor. Det är dessa fordringar, som den nya konsten ställer på sina utöfvare, och det är det allvarliga och djupa naturstudiet, som åter skall förena de tre konsternas yrkesmän till samfäldt arbete i den unga dekorativa konstens tjänst.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Om Europas kultur och konst under förgångna tiders lopp påverkats af olika nya riktningar från öster och från söder, så är det denna gång i vester, som vi måste söka ursprunget och upphofvet till denna nya kulturrörelse, som kallas dekorativ konst.

Det är den engelska nationen, som gifver Europa de första idéerna till pånyttfödelse af konstindustri och dekorativ konst, och vi återfinna dessa under senare delen af förra århundradet i de engelska och amerikanska arkitekternas förslag till anordning af ett modärnt hem samt hos preraffaellisterna, hvilkas skola representerade en estetisk reaktion mot en kall och liflös, akademisk konst.

Men få voro väl de, som redan då egde förutseende nog att af denna rörelse vänta sig en ny universel konst! Den utbredde sig emellertid öfver hela England och Amerika, och efter ett tiotal år se vi de unga konstnärerna i Europas öfriga länder gripna af denna tidsström. Frankrike, Belgien, Tyskland och Österrike följa Englands exempel, och stödjande sig på *naturalismen* och *individualitetens* principer sträfva de olika länderna hvart och ett att skapa åt sig en ny modärn och nationell stil.

Det är först efter världsutställningen i Paris år 1900, som man börjar allmänt att få ögonen öppna för dessa modärna sträfvanden, hvilka förut af herrar konstförståndige blifvit förhånade och utskrattade och förklarade för att ej vara värda annat än en axelryckning. Redan följande år visar oss Darmstadtkolonien en helgjuten uppställning af modärn arkitektur, skulptur, målarkonst, guldsmedskonst, etc., och slutligen öppnades under maj månad innevarande år i Torino den första internationella utställningen af modärn dekorativ konst (I:ma Espozisione internazionale d'Arte dekorativa moderna).

Därmed kan man ju anse den unga konstens tillvaro vara fullt betryggad, och densamma införlifvad i folkets medvetande såsom en nödvändig följd af en ny tids fordringar på ett nytt lifsinnehåll och nya lifsformer.

Det var storhertigen af Hessen-Darmstadt, som efter Parisutställningen fick det goda infallet att inbjuda några af den nya konstens representanter till att förverkliga de idéer, för hvilka de kämpade. Han öfverlämnade åt dem gratis ett större parkområde, Mathilden-Höhe, strax utanför residensstaden och åtog sig dessutom att personligen bestrida alla utgifterna. Förslaget mottogs med hänförelse af den lilla utvalda skara, som mottagit kallelsen, och under vintern 1900 arbetades feberaktigt på Mathilden-Höhe för att få allt i ordning till en utställning våren 1901.

Konstnärerna voro sju till antalet, alla representanter för olika konstgrenar: en arkitekt, en målare, en skulptör, en etsare, o. s. v., och hvar och en hade fått till uppgift att på ett visst område bygga och inreda åt sig en villa fullständigt fritt efter sin egen smak. Därjämte uppfördes en utställningslokal, samlingslokal, teater, restaurant, etc., efter arkitekt Olbrichs ritningar. Det var en helgjuten bild af ett litet samhälle, där den modärna konstens principer voro konsekvent genomförda, från gaffIarne och glasen till pianot och den öppna spisen, från gatudörrens järngaller till sängkammarens golfmatta, allt genomtänkt och utarbetadt i nya former och efter nya linier. Det hvilade en harmonisk färgverkan öfver det hela, och man fann, att konstnärerna voro drifna af en djup åtrå efter att finna enkla, praktiska former för husets alla tillbehör och sålunda åt hemmet förläna ett allvarligt, gediget intryck.

När utställningen stängdes på hösten kunde den lilla Darmstadtskolonien glädja sig åt ett rikt besök och ett godt resultat. Allmänheten hade funnit behag i deras arbeten, och kritiken lofordade deras smak, originalitet och uppfinningsförmåga.

Endast tvänne år efter Pariserutställningen öfverraskar oss italienarne med att ånyo utfärda en uppmaning till världens alla konstnärer att samlas till täflan, och på

feststandaret har man präntat i gyllene skrift orden »modärn dekorativ konst». Men därmed har man endast gjort den unga konsten en otjänst, ty ett dylikt våldsamt pådrifvande framkallar endast ofullmogna resultat af ett nervöst jäktande arbete. Italienarne själfva hafva dessutom kommit illa rustade till den fria täflan, till hvilken de i år hafva utsändt inbjudan, och de hafva med rätta lidit ett välförtjänt nederlag inom konstindustriens område, ty konst är ej fullödig, om den ej är alstrad af en djup och allvarlig känsla, och det är denna känsla, som saknas framför allt i den modärna, italienska konstindustrien. Italienarne hafva missförstått den unga konstens allvarliga sträfvanden; *den modärna dekorativa konsten är numera icke beroende af några få konstnärers bisarra nycker ej heller någon reklam- eller affisch-konst, utan en nutids fordringar på nya lifsformer, och en ny generations arbete och rättmätiga anspråk på att erhålla sin plats i kulturutvecklingens historia.*

Hvad vi germaner kalla för *ett hem* (eng. home) existerar ej ens i de romanska folkens ordböcker, och den varma känsla, som vi ega för vårt familjehem, återfinner man ej hos söderns invånare; de förstå ej — och klimatet tvingar dem ej heller därtill — att ordna åt sig ett hemtrefligt och »hyggligt» litet bo, ett hem, där man verkligen trifs, och där allt är ordnadt för *egen* bekvämlighet, *ej* efter de främmande gästernas fordringar; ej att undra på alltså, om italienarne denna gång hafva misslyckats i sina försök att höja och utveckla den modärna dekorativa konstindustrien, — hvad de erbjuda allmänheten på utställningen i Torino är till största delen under all kritik — och hoppas vi för deras egen skull, att de nästa gång i detta afseende skola lyckas bättre.

Att Italien senast af alla Europas länder skall kunna frigöra och lösslita sig från traditionens järnhårda grepp, kan man ju lätt förstå: dess eterrena luft dallrar ännu af ekot från toner, hvilka en gång inspirerat Europas konstnärer till ett arbete i kulturens tjänst, hvilket i helig kraft ännu vida öfverglänser våra dagars kamp för pånyttfödelse. En jämförelse mellan dessa båda kulturrörelser måste — tills vidare — naturligtvis utfalla till den senares nackdel och att redan nu framtvinga dessa jämförelser genom att kalla den unga konsten till en af Italiens städer, var ett vågstycke. som måste misslyckas . . . .

Torino har ett härligt läge vid foten af de väldiga Savoyer-alperna i det vestligaste hörnet af den stora lombardiska slätten, och då man förlagt utställningen strax utanför staden i den lugna och fredliga Parco del Valentino, så har den därigenom fått en tilltalande, naturlig inramning. Det gamla medeldriga kastellet, bekant från utställningen 1884, står ännu kvar likt en åldrad representant för en svunnen tid, dragande sig förnämt tillbaka i sin ensamhet från alla dessa nya bekantskaper, som den helt hastigt sett församlade omkring sig.

Ståtligast bland dessa och hufvudet högre än de andra reser sig utställingens centralbyggnad, bestående af en rikt och smakfullt dekorerad kupolbyggnad jämte flankerande flygelbyggnader. Utställningens arkitekt, D'Aronco, förut anställd i sultanens tjänst, har här lyckats bäst, och man måste anse densamma såsom en tilltalande representant för den modärna expositionsstilen och i sin helhet godt löst, då man betänker, att det gäller en monumentalbyggnad, som endast är beräknad att stå upprätt under sex sommarmånader.

För öfrigt har man väl mycket hemtat sina förebilder från Darmstadtutställningen, och hela hufvudentrén t. ex. är endast en förstorad kopia af den sistnämndas, liksom man äfven i detaljerna återfinner gamla bekanta från de föregående, senaste utställningarna. Hvad arkitekturen särskildt beträffar synes man ej gått ett enda steg framåt under senaste året, hvilket man ej heller rimligtvis kan begära, och hufvudintrycket blir, att den lilla konstnärskoloniens utställning i Darmstadt 1901 fortfarande är det bästa och mest fullödiga exempel på modärn dekorativ konst, som hitintills blifvit exponeradt. Tafvel- och skulptur-afdelningarna äro äfven underlägna den senaste Veneziautställningens, särskildt saknar man de unga italienska- målarne, hvilka då gjorde sig på ett ypperligt sätt bemärkta.

De öfriga länderna äro i genomsnitt sedt godt representerade. Österrike har uppfört åt sig tvänne mindre villor, där man bland andra utställningsföremål framförallt med nöje återser de modärna Wienermöblerna, kända för sina enkla, solida former och gedigna material. Tyskland synes lifligast berörd af den modärna riktningen och synes taga denna allvarligast af alla länder, dess afdelning är den största, och bland utställarne stå fortfarande »Darmstadtarne» i främsta ledet. De tyska arkitekterna och skulptörerna synas arbeta gemensamt på att skapa en modärn nationell konst med kraftigt monumental hållning, och efter de senaste förslagen att döma, hafva de äfven lyckats på ett tillfredsställande sätt i sina försök.

Englands afdelning upptages till största delen och karaktäriseras helt och hållet af Walter Cranes arbeten. Man saknar alla de banbrytande engelska arkitekterna, de deltaga ej gärna i de stora utställningarna, de föredraga att i lugn och ro i sitt eget land praktiskt arbeta in konsten i det sociala lifvet, att göra densamma till en lifsnödvändighet. Fransmännens medfödda goda smak och känsliga färgsinne förnekar sig ej heller på Torinoutställningen, där de hufvudsakligen äro representerade genom huset »Art nouveau», tillhörigt Bing, en af de s. k. »Japonisants», i hvilkens tjänst för närvarande arbeta de bäste bland de modärna franska yrkeskonstnärerna. Danskarne utmärka sig fortfarande såsom framstående porslinstekniker, hvilka godt förstå den svåra konsten att gifva ytan glans och stoffet en diskret färgton, samt Sverige och Skottland genom sina små, gedigna mönsterutställningar af modärn dekorativ konst.

* * *

Att en modärn dekorativ konst i verkligheten existerar, därpå hafva de senaste utställningarna gifvit oss ovedersägliga bevis, men existerar äfven *en ny stil*, därpå måste vi — *tills vidare* — svara: Nej!

En ny, solid, konstruktivt riktig och logiskt fullbordad byggnadsstil, sådan som Vitruvius eller Vignola klassificerar stilarne, existerar ännu icke såsom ett påtagligt faktum och att redan nu på förhand utförligt detaljera och beskrifva densamma är naturligtvis omöjligt; i sträng, lagbunden ordning skrider utvecklingen framåt, och man bläddrar ej lättsinnigt i lifvets bok liksom i en roman för att se efter »huru det slutar», man är tvungen att läsa rad efter rad långsamt och med eftertanke och låta sida följa efter sida, och ännu hafva vi ej hunnit längre än till inledningen.

En ny byggnadskonst uppstår ej därigenom, att en arkitekt sätter sig ned på sitt ritkontor och säger: »här ska tamej tusan göras en ny stil», ej heller därigenom, att en kommitté förklarar sig såsom representant för en ny konst, därpå ha vi varnande exempel i den italienska afdelningen på Torinoutställningen. Nej, därtill behöfs mycket mera: först och främst ett socialt behof hos tiden och hos folket efter en ny konst, och vidare ett djupt intresse för och ett allvarligt beslut hos byggkonstnärerna att hvar och en i sin mån söka att draga sitt strå till stacken. Bekvämare vore naturligtvis för dessa att lägga sina hufvuden till hvila på »stilrenhetens mjuka ejderdunskudde» och vara nöjda med allt, som det nu en gång är, men vore det ej detsamma, som att hugga itu en af länkarne i utvecklingens gyllene kedja?

Den fria rörlighet, som råder på den arkitektoniska alstringens område utvecklar sig originellast och i skapande kraft just där, hvarest individens uppfinnande verksamhet får hafva det mesta spelrum, nämligen i profan- och speciellt i privatbyggnaden. Den modärna dekorativa konsten har därför med rätta börjat med att reformera hemmet och att gifva den privata byggnaden en ny karaktär, ty först gäller det att införa den unga konsten i hvardagslifvet och att sålunda göra densamma till ett socialt behof. Då detta lyckats konstnärerna, kommer turen till det offentliga lifvet och den offentliga byggnaden, och då först — efter lång tid och mycket arbete — man ändtligen lyckats att finna nya uttryck för en ny tid, en form och en dekoration, som motsvara tidsandans fordringar, då först har man lyckats att fullständigt lösa problemet — att gifva vår egen tid sin egna stil.

Att sålunda redan nu med bestämdhet börja att tala om en ny byggnadsstil, liksom om den redan existerade såsom en fullt utslagen blomma, är ännu allt för tidigt. Glädjande är emellertid att iakttaga, med hvilket intresse de unga konstnärerna kastat sig in på lösningen af detta spörjsmål i hela Europa. Man arbetar, söker och jagar öfverallt efter att finna nyckeln till gåtan, och lyckas man nu också få allmänheten intresserad därför, så finns det intet tvifvel om, att vårt upplysta tidehvarf en gång kommer att tillfredsställande utföra detta kulturarbete, och att vi tvänne decennier härefter kunna konstatera en ny, logisk byggnadsstil, långsamt uppkommen såsom en naturlig och nödvändig följd af det mänskliga behofvet af utveckling

Torino, juli 1902.

Carl Johan Forsberg.

Fig. 10.

Kochska gården.

Fig. 11.

Diedens gård.

Fig. 12.

Interiör från Diedens gård.

Fig. 13.

Kalendehuset.

GAMLA KORSVERKSBYGGNADER I MALMÖ.

Vi fortsätta i dag med den i förra numret påbörjade serien af gamla korsverksbyggnader i Malmö, samt bifoga några ord till förklaring af illustrationerna.

Fig. 10—15 omnämnas i texten i föregående nummer, hvarvid dock kan tilläggas att Kalendegillet (en del af dess forna hus synes å fig. 14) var ett gille, bestående af stadens präster, som sammanträdde den 1:sta i hvarje månad för att ordna gudstjänster och mässor under månaden. Fig. 16 och 17 visa tvänne nu nedrifna hus. Det förra beläget vid Engelbrektsgatan 28, det senare

Fig. 14.

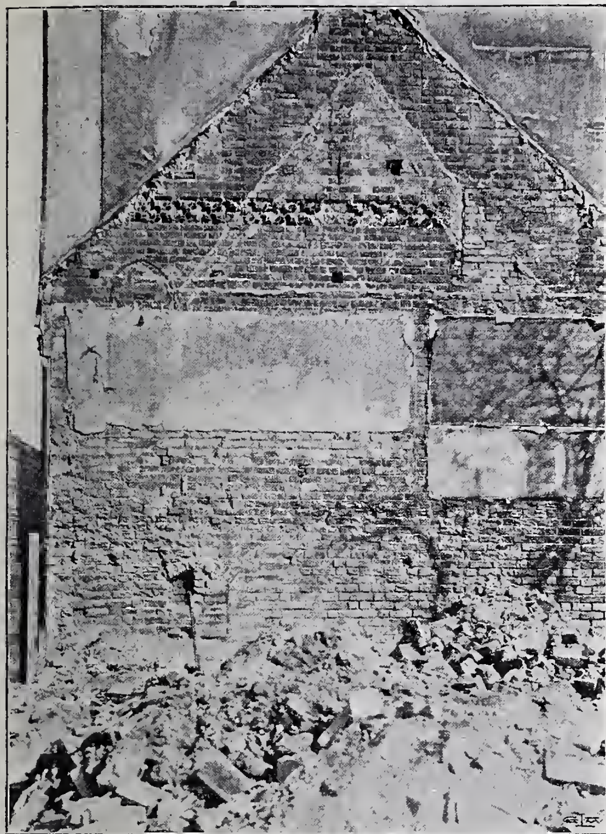

Kalendehusets gafvel

Fig. 15.

Jöns Filsgatan 12.

Fig. 16.

Engelbrektsgatan 28.

Fig. 17.

Baltzarsgatan 28.

Fig. 18.

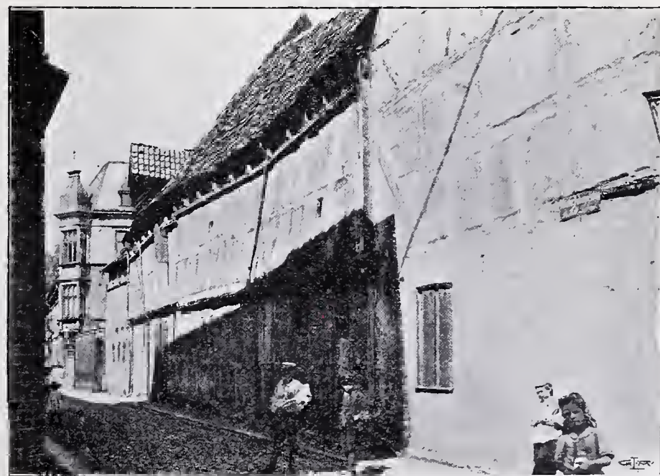

Isak Slaktaregatan 2, Malmö.

Fig. 19.

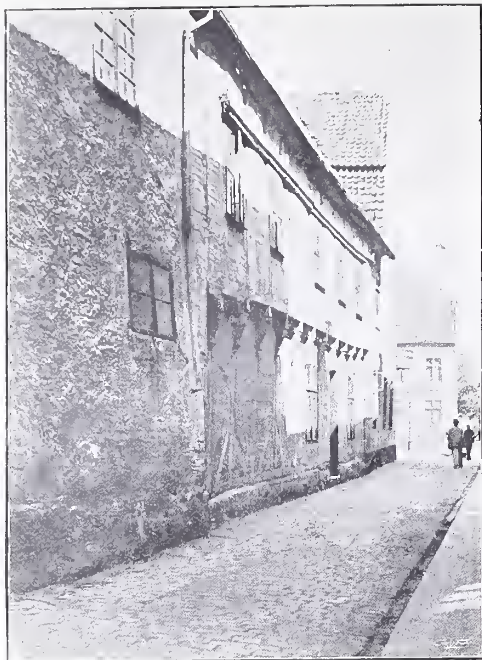

Vid Mäster Nils-gatan, Malmö.

Balzarsgatan 23. Fig. 18 vid Isak Slagtaregatan 2 samt fig. 19 vid Mäster Nilsgatan. Tydligen äfven gamla ärevördiga gatunamn, som väl passa i tidsstämning med byggnaderna. Om fig. 20 kan anföras, att enligt uppgift* låg på nordöstra hörnet af kvarteret S:t Jörgen (där detta hus nu ligger) reformatorn »Claus Mortensens i boende gård, som kallades Kragevig». Fig. 22 visar ett korsverkshus från Ystad, som äfven varit rikligt försedt med detta slags byggnader.

KRITISKA ANTECKNINGAR ANGÅENDE LITTERATUR RÖRANDE TRÄHUS.

Af *Rudolf S. Enblom.*

(Forts. från Novembernumret.)

Max Graef. Decorativer Holzbau. Folio. Voigt. Leipzig. 2 aufl. 1901. 9 kr.

* Isberg: Anteckningar om Malmö stad 1866. Sid. 23 not.

Fig. 21.

Korsverkshus i Malmö.

Snickeridetaljer af alla slag in- och utvändiga. Största delen rätt urtyska, tydligen egna kompositioner i projektionsteckning. Litografi.

Minetti. Aussere Holzarchitectur. 1900. Kr. 30. Litograferade planscher i folio, innehållande mycket tillkrånglade detaljer till diverse byggnadsdelar. För resten rätt väl tecknade perspektivframställningar.

M. Nyrop. Byggningerne ved den Nordiske Industri-, Landbrugs- og kunstudstilling i Kjobenhavn 1888. Höst. Kbhn. 1891 Kr. 12.— 34 pl. i fotolitogr. folio med text.

Samvetsgrannt, men delvis rätt villsamt korrekt tecknade projektionssritningar från denna vackra utställnings samtliga byggnader. I afseende å enkelhet och smakfullhet stå de väl oöfverträffade. I randteckningar förekomma en mängd af de intressanta detaljerna.

De tyska, österrikiska och schweiziska Arkitekt- och Ingeniörsföreningarna ha på gemensam öfverenskommelse börjat utgifva på samma sätt uppställda arbeten öfver de

Fig. 20.

Baltzarsgatan 8 a, Malmö.

Fig. 22.

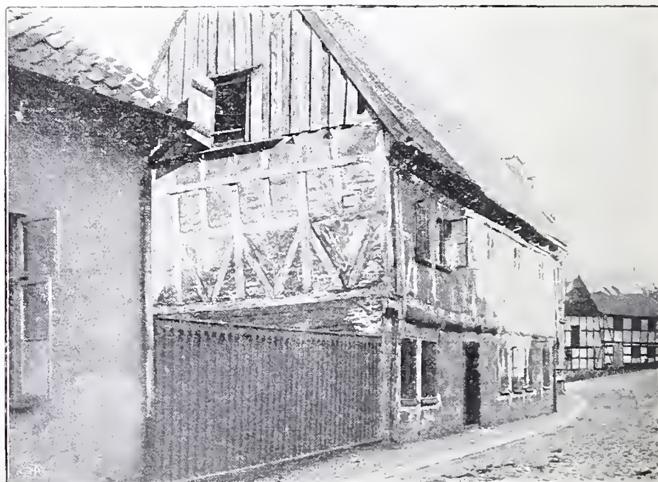

Korsverksbyggnad från Ystad.

resp. ländernas bondgårdar. De ha alla samma format näml. folio och samma utstyrsel, fotolitografiska reproduktioner af tydligen samvetsgranna uppmätningar, mest planer, fasader, skärningar och detaljer, några perspektiv samt ljustryck efter naturen; därtill rätt vidlyftig text som dock först medföljer de sista häftena.

Das Bauernhaus in Deutschen Reiche. G. Kühtmann. Dresden 1901. 10 häften med 12 pl. hvart samt 100 sidor text, 8 kr. pr häfte. Innehåller mycket intressanta och rätt okända saker. Likaså

Das Bauernhaus in Österreich-Ungarn. G. Kühtmann. Dresden 1901. 4 häften med 15 pl. hvart samt 50 sidor text, 11,25 kr. pr häfte, som dessutom delvis är ännu finare tecknad, så att äfven smådetaljer framträda i den lilla skalan.

Das Bauernhaus in der Schweiz. G. Kühtmann. Dresden 1901. 5 häften med 10 à 12 pl. hvart samt 30 sidor text, kr. 10,25 pr häfte, kan ej jämnställas med de öfriga publikationerna, dels emedan ett sådant mönsterverk öfver landets byggnader som Gladbach redan finnes och dels äro planscherna mindre systematiskt uttömmande och mindre väl tecknade än i de båda andra systerverken.

Det hela väntas färdigt 1903.

Eilert Sundt. Bygningsskik paa Bygderne i Norge. Aschehoug. Kristiania 1900, oktavformat, 429 sidor text med 139 träsnitt, delvis rätt klena. Kr. 5.

För praktiska behof utan egentligt värde är boken dock ytterst intressant som kulturhistoria och man saknar föga, att ej en fackman är författaren.

Neumeister A. E. Häberle. Die Holzarchitectur. Wittver. Stuttgart 1893, folio. 100 pl. kr. 75.—.

Dito, Neue Folge. 1899—1900, 10 häften à 10 pl. pr häfte kr. 7,50.

Väl tecknade planscher, rika på intressanta och goda detaljer hufvudsakligen af äldre byggnader mest tyska och korsvirke.

Max Graef. Decorativer Holzbau. Voigt, Leipzig 2 Aufl. 1901. 36 pl. folio med text kr. 9. Snickeridetaljer af alla slag in- och utvändiga, rätt urtyska och tydligen mest egna kompositioner; föga lämplig.

Detta omdöme kan med ännu mera fog användas för fyra arbeten af *H. Bethke*, alla afhandlande *Dekoratives Holzbau* och i pris varierande mellan 36—72 kr. De representera urtypen eller sammanfattningen af löfsågnings- och snickerifabriksarkitekturen med alla dess fel. Detsamma är förhållandet med liknande arbeten af *Diesener,* kr. 14, *Huber* 2 st. à 30 kr. och *Liebold,* kr. 6. Något bättre är

Minetti. Aessere Holzarchitectur. Berlin 1898—1900, folio, 2 serier à 50 pl. à kr. 30, bra ritade men möjligen något vilda kompositioner.

Mindre hörande hit då den mest är att betrakta som en lärobok är

Kraut und Meyer. Zimmermansbuch. Leipzig 1899. 2 band i hvartformat med 131 pl. och 365 träsnitt i texten. Kr. 24. Dock vidrör den föga andra trähus än korsvirkeshus, paviljonger, läktare och dylikt. Väl skrifven och ritad mycket i snedprojektion.

Christiansen, Olaf. Der Holzbaustil. Leipzig 1899 kvartformat 30 pl. med 6 sidor text. Kr. 9. Till valet af motiver bättre än Bethke men för resten dålig nog med vilda försök till förslag i alla möjliga s. k. stilar, norsk, schweizisk, rysk, amerikansk och dylikt. Den har för öfrigt nyligen helt onödigt blifvit öfversatt till svenska, men om öfversättarens fackkunskap får man sina dubier, när han öfversätter »Drachenkopf aus Borgund» med *Burgundiskt* drakhufvud.

Ett litet häfte, som ej gör anspråk på att kunna användas af arkitekter, men som idésamling för amatörer och som sådan rätt bra är

H. S. Rudblad. En bok om egna hem. Chelius. Stockholm 1902, oktav, kr. 2, text och 21 byggnadsförslager med kostnadsberäkningar. Ett arbete i samma väg, men häpnadsväckande uselt är

Lagerholm. Villabyggnader och Egna hem. A. Bonnier 1902, kvartformat. Kr. 3,75. Man måste förvånas, att en så ansedd firma kan utgifva något dylikt och det är blott förläggarenamnet som gör, att man bevärdigar det hela med ett enda ord. Planscherna visa en stor obekantskap med vanlig ritkonst öfverhufvud taget och hvad själfva byggnadsidéerna beträffar äro en del rent af outförbara, med trappor som man ej kan gå i, *serveringsrum 50 cm. breda* och *75 cm. långa* etc. Ogeneradt nog uppger författaren ett förslag (Nr 37), som är i hufvudsak illa kalkeradt från det kända perspektivet af pressens villa, men säges vara byggdt på motiver från en svensk bondgård. Reflexionerna göra sig själfva.

Följande arbeten innehålla en mängd träsaker af värde utan att därför kunna rubriceras under träarkitektur.

Tegninger till Husmandsbygninger udgifvet af Foreningen af jyske Landboforeninger. — *Hylten-Cavallius. Värend och Virdarne,* Om gamla småländska boningshus. *Mandelgren, Atlas till den svenska odlingshistorien, Nicolaysen. Norske bygninger fra oldtiden* är väl i hufvudsak upprepad i *Dietrichsons* och *Munthes* arbete.

Till slut ett amerikansk arbete af det slag, som finnas i massor och äro hvarandra rätt lika. *Carpentry and Building Serius Nr 2. Modern American Dwellings,* with Constructive Details. David Williams Company. 232—238 William Street, New-York, City. 1897, pris kr. 11,50 aflångt kvartformat med 37 olika villor från 2,000 till 5,000 dollars kostnad, alla med en fotografisk vy i autotypi och dessutom i fotolitografi i olika skalor planer $^1/_{16}''$ = 1 fot, fasader $^1/_8''$ = 1 fot, samt konstruktiva detaljer, inredningar af serveringsskåp, trappor mm. (vanl. $^1/_2''$ = 1 fot).

Formerna äro typiskt amerikanska för de flesta med tydlig härledning från "colonial style", men för resten säkert mera tillämpliga hos oss än de flesta andra länders villabyggnader.

TVÄNNE ADRESSER AF ARKITEKTEN AGI LINDEGREN

Pl. 25.

I dessa dagar, då man åter går med undran om hvilka, som i år skola blifva de lyckliga innehafvarne af Nobelprisen torde det vara lämpligt att i tidskriften visa tvänne af de adresser, som lämnades åt fjolårets pristagare. Som bekant tilldelades hvarje pristagare utom penningepriset en hyllningsadress och medalj från den institution, som tilldelat honom priset. Den ena adressen är tillägnad Sully Prudhomme, det andra Emil von Behring. Adresserna äro textade på pergament af arkitekten Agi Lindegren, som ock gjort ritning till banden, hvilka äro utförda af bok-

Framsidan af permen till Emil von Behrings adress.

bindaren herr G. Hedberg. Dessa äro lika för alla adresserna och komma att förbli så, det enda som kommer att variera blir framsidans initialer. De på baksidan anbragta emblemen variera också, i det att de utgöra emblem för de institutioner, som skola utvälja pristagare. Att något vidare orda om adresserna torde vara obehöfligt, då såväl arkitekten Agi Lindegrens mästerskap i denna bransch är väl känd och för resten bilderna tydligt tala sitt språk, fastän det dock blott blifver halfuttaladt, då man ej i reproduktion kan få återgifvet färgen eller pergamentets behagliga och fina yta.

LITTERATUR.

Tegninger af ældre Nordisk Architektur.

Af tegninger af ældre Nordisk Architektur Fjerde Samling Förste Række har sista häftet utdelats nu på hösten. Som denna publikation i många delar berör rent svenska förhållanden och ej torde hafva så stor spridning inom svenska arkitektkretsar, anse vi det synnerligen lämpligt att här införa en kortare anmälan af detsamma i synnerhet, då dess sista häfte innehåller en byggnad, hvarom på senare tiden mycket skrifvits i den dagliga pressen. Ofvannämnda serie omfattar 18 blad med teckningar väsentligen öfver hus och föremål från medeltiden. Detta kan förklaras af att i den föregående rækken yngre tidskeden voro så rikligt representerade.

Som i så många föregående Rækker äro svenska monument återgifna, och att dessa ha förmånen af så fyllig behandling, beror på, att man i Danmark, där landets byggnadshistoriska monument omfattas med så synnerligt stort intresse, offentliggör monografier öfver de mera betydande och samhörande grupper byggnader, jag erinrar om de präktiga volymer, som publicerats af Löffler, Holm, Storck, Helms och andra. Följaktligen innehåller dessa Tegninger merendels sidoprodukter af arkitekternas byggnadshistoriska verksamhet inom Danmark. I Sverige, där publikationer af motsvarande slag höra till ovanligheterna, måste man vara tacksam för att på detta vis få ett och annat af landets monument uppmätta och tillgängliga. En olägenhet är visserligen, att enligt arbetets plan ingen bearbetning af det offentliggjorda materialet medföljer och denna kännes större ju mindre det icke är biprodukter, som meddelats.

Förut ha Wadstena, Glimminge hus i Skåne, detaljer från Visby för att nämna några svenska monument, offentliggjorts i detta arkitekturverk. I den sista serien hafva klostret och klosterkyrkan i Ystad på 7 planscher publicerats. Mätningarna ha verkställts af V. Kock redan för några år sedan, men de ha ju varit af aktuellt värde just i år, eftersom man d. v. s. stadsfullmäktige i Ystad, som har förmånen att ega dessa fornminnen bland de bäst bevarade resterna af klosterbyggnader i Sverige, umgåtts med skandalösa planer att jämna dessa med marken. Till all lycka finnes nu för tiden ej blott en opinion, som häfdar tillvaratagandet af våra rester af förgångna kulturepoker, utan blifva äfven alla dåliga afsikter tillräckligt fort kända genom den dagliga pressen, att denna opinion hinner uppbådas. Man kunde kanske i detta fall — tror någon — ha sagt, skadan är ej så stor, monumentet är ju uppmätt af en fackman, men detta är ej rätt — monument af samma slag som Ystadsklostret kunna aldrig ersättas af aldrig så väl gjorda ritningar. Det har nämligen visat sig att ju mera en vetenskap blir plöjd, framträda nya sidor hos monument af denna ålder, som man förut ej tänkt sig, eftersom uppmärksamheten förr ej riktats på dem.

Klostret lär nu skola restaureras, men som detta ord har en dålig klang i tidens öron är att hoppas, att de män, som åt staden räddat detta betydelsefulla fornminne, också skola veta att skaffa sig sakkunnigt kontrollbiträde, att ej några olämpliga förändringar vidtagas.

Meddelanden rörande Teknisk Tidskrifts afdelning för Arkitektur och dekorativ konst sändas till Arkitekten K. A. Berlin, Hamngatan 8, Stockholm. (A. T. Brunkeb. 20 26.)

Prenumerationspris incl. postporto 6 kr. pr år; för å utrikes ort boende prenumeranter 6: 50, och kan prenumeration ske hos herrar bokhandlare och å Teknisk Tidskrifts expedition, Brunkebergstorg 18. *Redaktionen.*

INNEHÅLL.

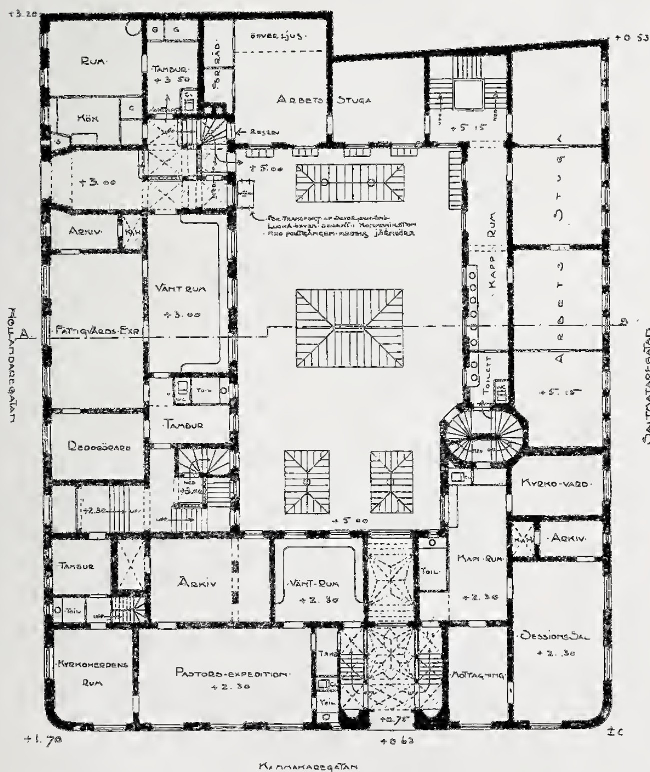

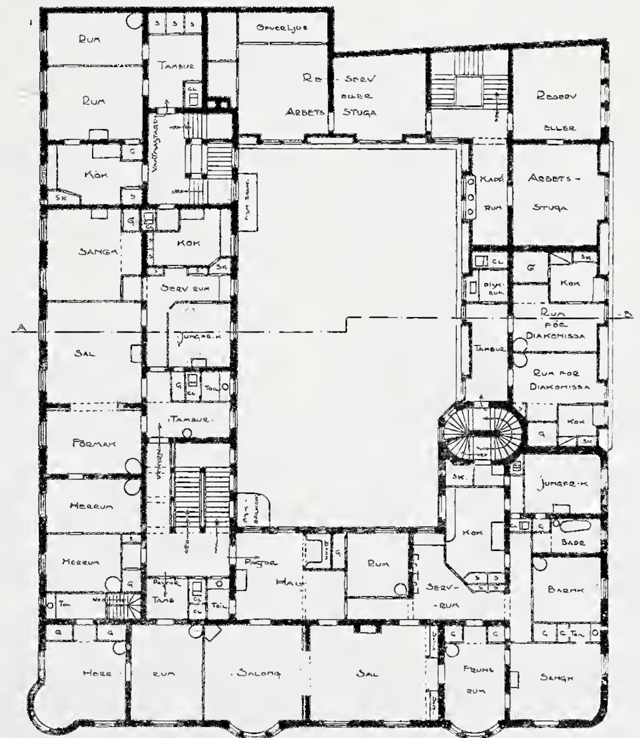

Täflingsritning till församlingshus för Adolf Fredrik.

1:sta pris: Arkitekterna B. ALMQVIST och V. BODIN.

Centraltr., Sthlm.

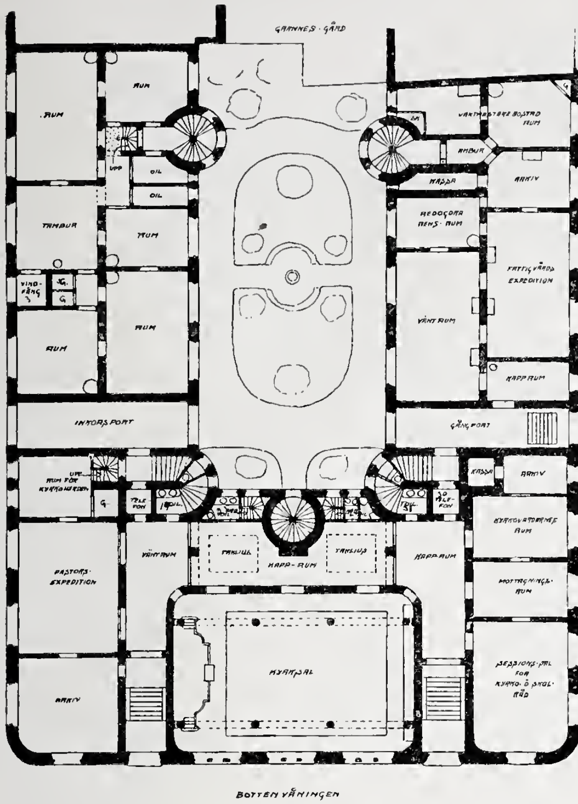

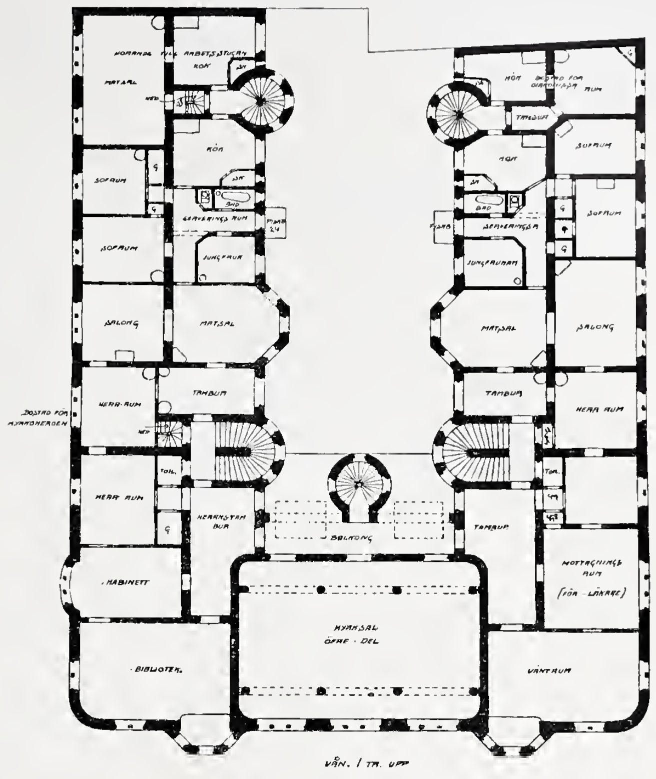

2:dra pris: Arkitekten GEORG A. NILSSON.

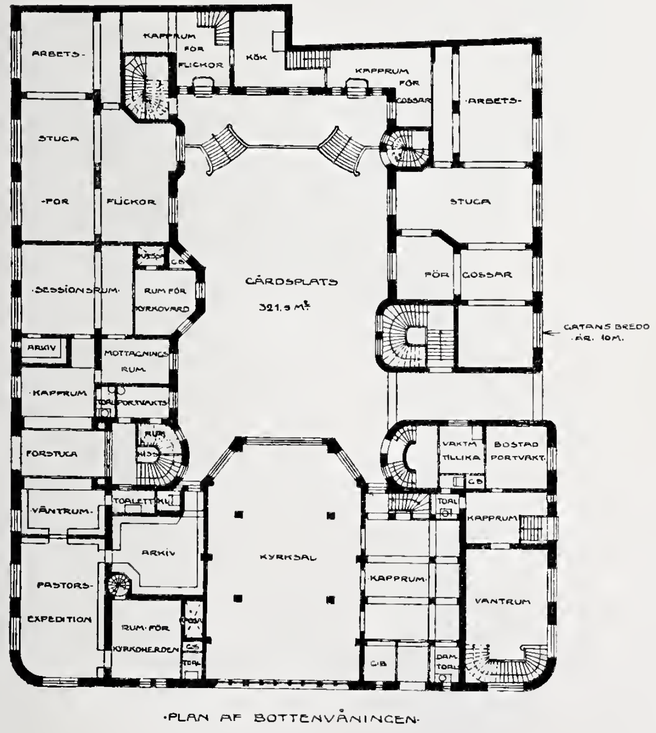

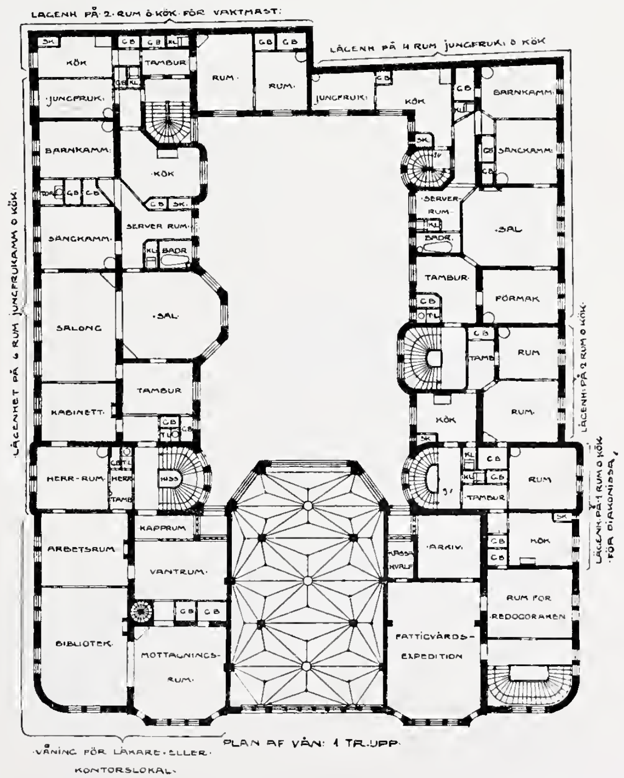

3:dje pris: Arkitekten AX. ANDERBERG.

Täflingsritningar till församlingshus för Adolf Fredrik.

Centraltr., Sthlm.

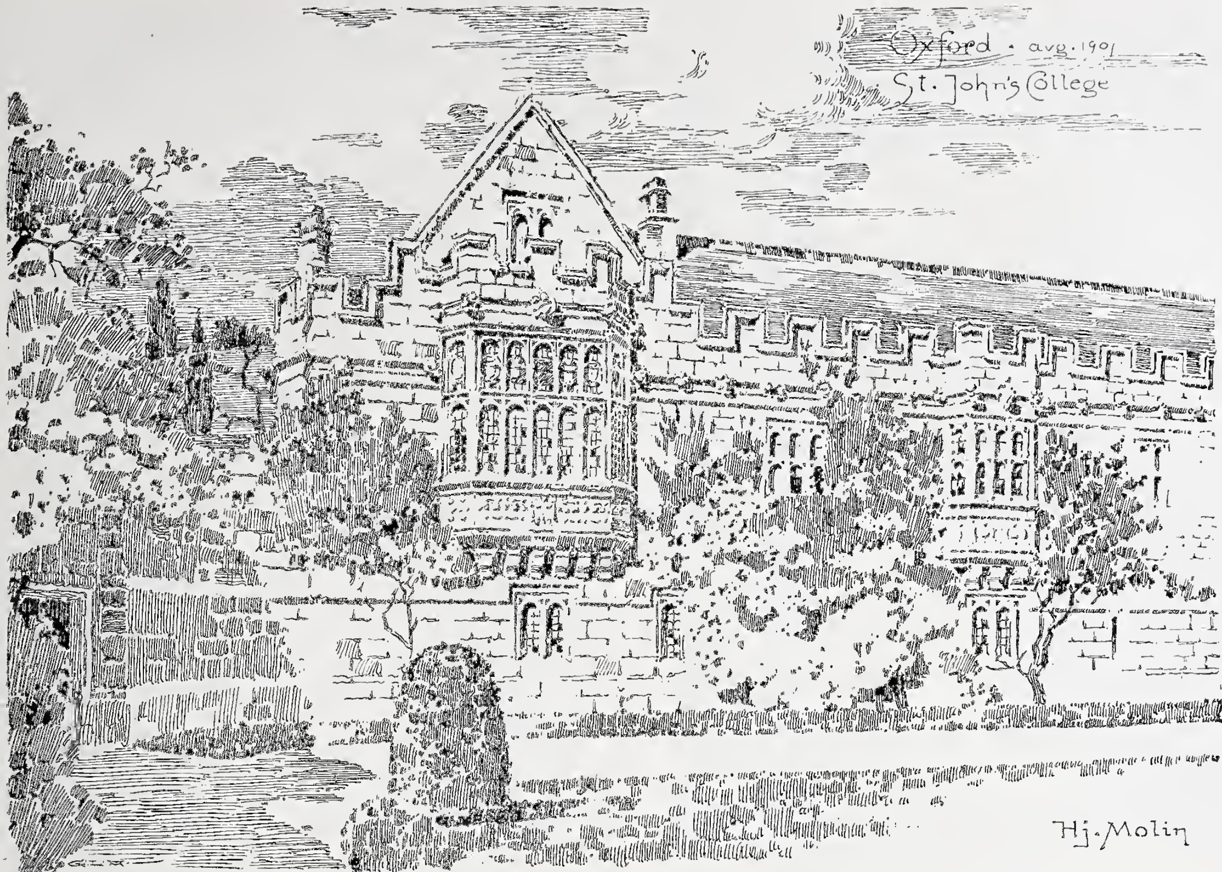

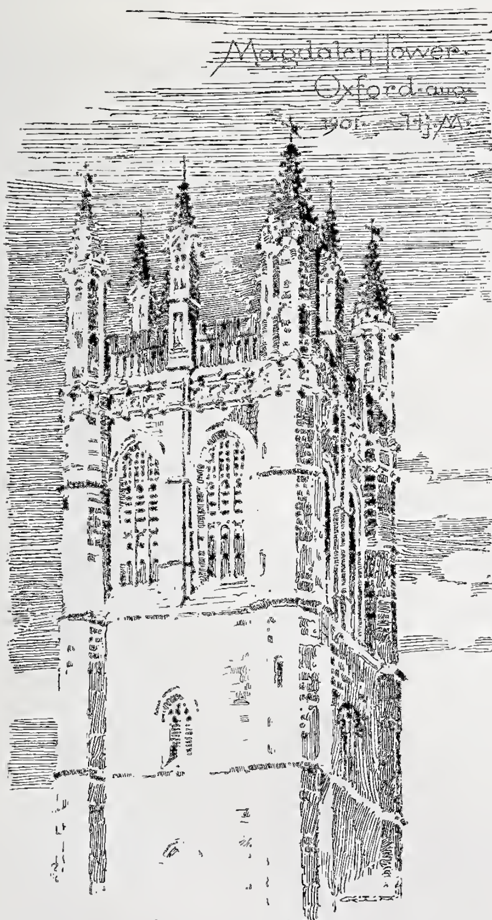

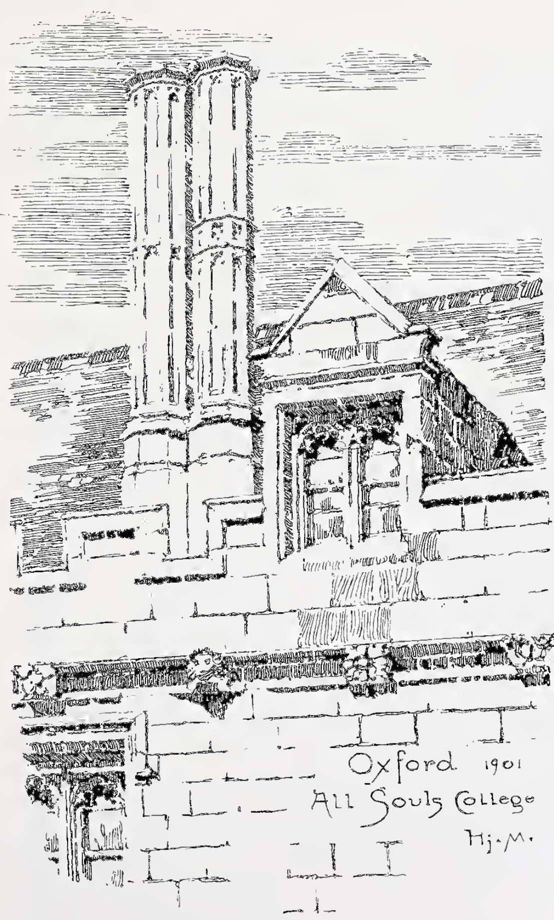

Skisser från Oxford.

Af Arkitekten HJ. MOLIN.

Centraltr., Sthlm.

SVENSKA AKADEMIEN

... vid sitt sammanträde den 14 November 1901 i enlighet med föreskrifter i det

af

ALFRED NOBEL

den 27 November 1895 upprättade testamente beslutat att tilldela NOBEL-priset i literatur för innevarande år

åt

SULLY PRUDHOMME

såsom ett erkännande af hans utmärkta jämväl under senare år ådagalagda förtjenster som författare och särskildt af hans om hög idealitet, konstnärlig fulländning samt sällsport förening af hjärtats och snillets egenskaper vittnande diktning

Stockholm den 10 December 1901

K. KAROLINSKA MEDIKO-KIRURGISKA INSTITUTET

vilket enligt testamente, som den 27 November 1895 upprättats

af

ALFRED NOBEL

eger att med NOBEL-pris belöna den viktigaste upptäckt, hvarmed de fysiologiska och medicinska vetenskaperna under senaste tiden riktats, har denna dag beslutit att tillerkänna det år 1901 utgående priset

åt

EMIL VON BEHRING

för hans arbete rörande serumterapien och särskildt dess användning mot difteri hvarigenom han brutit en ny väg inom den medicinska vetenskapens område och gifvit läkaren ett segerrikt vapen i kampen mot sjukdom och död.

Stockholm den 30 Okt. 1901

Adresser af Arkitekten AGI LINDEGREN.

Centraltr., Sthlm.

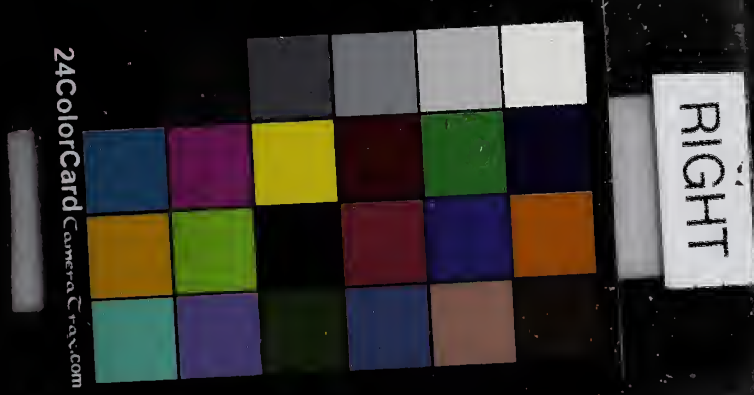
24ColorCard CameraTrax.com
RIGHT